

ספר דף על הדף על מסכת ביצה

פרק ראשון

ועוד י"ל דנפקא מני' לענין הוצאת שבת דשיעורי' בכגורגרת, וקיי"ל דהמוציא אלילים ומשמייהם [השיעור הוא] בכל שהן שכן מוציאים לגונזן, וא"כ ה"נ שיעורי' דחמץ למר אחשבי' תורה בכותבת ולמר בכזית להמוציא בשבת שבתוך [המועד], א"נ לענין בצק שבסדקי עריבה שאם יש כזית במקום אחד חייב לבער, ואי לאו הכי בטל לגבי כלי, ולב"ש בככותבת דוקא, והוא נכון יותר מכל הנ"ל. - א"נ נפקא מני' לקוברו בין רשעים גמורים דעבר אלאו, לב"ש בכותבת ולב"ה בכזית עיי' ש"ס דיבמות ל"ג ע"ב.

והיותר נכון בכל זה, דעת הרמב"ם פ"א מהל' חמץ ומצה הל' ג' דהקונה חמץ בפסח לוקה משום בל יראה, וא"כ אתיא פלוגתייהו כפשוטו לשיעורי', למר לוקה בקונה חמץ ככותבת, ולמר בכזית וע"ש עוד בזה.

★★

ובהג"ה בקובץ כרם שלמה הנ"ל כותבים: אולי יש לתרץ, עפיש"כ בספר צפנת פענח (בהל' מאכלות אסורות פ"ג ה"ו), דהך דינא דחצי שיעור אסור מה"ת, הוא רק בדבר שהי' בו מתחלה שיעור שלם ואח"כ נתמעט, ולא בדבר שלא הי' בו שיעור מעולם, יעוי"ש. וכבר קדמו בחידוש זה בשו"ת

דף ב' ע"א

במשנה: ביצה שנו"דה ביו"ט, ב"ש אומרים תאכל וכו' אומרים לא תאכל וכו'.

הצל"ח והפנ"י בחדושיהם (להלן ז' ע"ב) הקשו דמאי נפק"מ במחלוקת זו, הא קיי"ל חצי שיעור אסור מן התורה, ולדעת כמה פוסקים הוא הדין חצי שיעור דבל יראה, וא"כ איסור יש בכל אופן, ועוד דהא מדרבנן אסור מיהת לכ"ע, ואי ללקות עליו, הא החליטו תוס' בפסחים בכמה דוכתי דאין לוקין על לאו דבל יראה, והוא ממשמעות הש"ס פסחים צ"ה ע"א ע"ש.

וכתב הגאון בעל החתם סופר זצ"ל (בקובץ כרם שלמה שנה ט' קו' ו' ע' יד): ולא ידעתי בזה שום נפקותא, כי אם לענין המוצא חמץ במועד אי שרי לבערו בי"ט או כופה עליו כלי, דבשיעור שלם דמקיים עשה דתשבתו מבערו בי"ט, משא"כ אי ליכא שיעורא אסור לבערו בי"ט, ועיי' היטב במג"א סי' תמ"ו באריכות, אלא דלפ"ז ה"ל ב"ש לחומרא, דאי אין החמץ גדול ככותבת אסור לו לבערו בי"ט, משא"כ לב"ה אפי' בכזית מותר לבערו בי"ט, ויש לדחוק אדרבא הו"ל חומרא לב"ה דחייב לבערו בי"ט, וכל זה דוחק.

וי"ל עוד קו' הפנ"י ושאר האחרונים וכנ"ל. דהנה באחרונים הסתפקו אי ח"ש הכונה ג"כ כל שהוא או רק חצי ממש, ובאבני נזר או"ח סי' שע"ו בהג"ה כתב לישב שיטת הרמב"ם ריש ה' חמץ ומצה ביסוד זה דבעי קרא לכל שהוא דבכל התורה להרמב"ם רק ח"ש ממש, (אך כבר תפסו הרבה באחרונים ע"ד האב"נ דברמב"ם ה' מאכלות אסורות מפורש דכ"ש אסור וצ"ע. ומש"כ באב"נ דכ"ה שיטת רש"י בעבו"ז דח"ש רק ח"ש ממש, ע' ברש"י יומא ע"ב ע"ב ד"ה לחצי שעור וכו' וצ"ע, ואפשר יוהכ"פ שאני ע' תשו' כתב סופר או"ח סי' קט"ו ואכמ"ל), ובאמת כ"כ במהר"ם חלאווה עמ"ס פסחים מג. ועמש"כ בגור ארי' יהודה בדבריו, וא"כ א"ש אי ס"ל דוקא ח"ש. אי כב"ש חמץ ח"ש הוא חצי מכותבת, ולב"ה ח"ש הוא חצי מכותבת ודו"ק היטב. ועו"ל דבמושב זקנים לבעלי התוס' (הנד"מ בלונדון) בפר' בא כתב לחדש בשם ראשון אחד דבחצי שעור בחמץ יש מלקות ע"ש. ולפי"ז שפיר הנפ"מ וכנ"ל ודו"ק היטב בס"ד. ונלפ"ד המושב זקנים א"ש דברי הרמב"ם הנ"ל בתי' האב"נ דלכך איצטריך קרא בחמץ כדי שיהי' מלקות וצ"ע לע"ע].

★★

עוד י"ל בקושית האחרונים הנ"ל, דמכאן ראייה לשאגת אריה (סי' פא) דס"ל שבאיסורים של ראייה לא נאמר חצי שיעור אסור מן התורה. דכל הטעם שחצי שיעור אסור מן התורה הוא, משום דחזי לאצטרופי, וזה שייך רק באכילה ולא בראיה ע"ש. ולפי שיטה זו נאמר שיעור כזית במשנתינו לעבור על איסור דראייה דב"י ודו"ק.

★★

במשנה: לא תאכל וכו'.

וברש"י: בו ביום, בגמ' מפרש טעמא ע"כ.

כתב הגאון ר' אלעזר פלעקלס זצ"ל מפראג בקובץ כרם שלמה (שנה כ"א קו' ז' ע' יח): דקדק מ"ו הגאון נ"ע בספר צל"ח, הא דלא פירש"י בדברי ב"ש תאכל, בו ביום, עיין עליו. ואמרתי בהיותי שמשתי לפניו בשיבה, ושמעתי דקדוק זה. דרש"י רצה לפרש לא תאכל בו ביום, אבל למחר מותר, והוי דשיל"מ ואפי' באלף לא בטל, והוי ב"ה כולה לחומרא, דלא תאמר לא תאכל לעולם הוי דשאל"מ ובטיל ברוב, ונפקא גם מב"ה קולא אם נתערבה. והני תלת מילי

מהר"י מינץ סי' ט"ו, לפי הבנת קצת אחרונים (עיין שו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאי ח"ב סי' ר"ב, ובדעת תורה על הל' טריפות סי' מ"א אות ט"ו, ובס' מנחת סולת מצוה צ"ב ד"ה והנה מה), ועיין בס' ילקוט הגרשוני על סדר אותיות א"ב בקונטרס אחרון (דף נ"א טור ב') שהביא כן בשם הגאון בעל יריעות שלמה. ולפי"ז שפיר י"ל דמחלוקת ב"ה וב"ש מיירי בגוונא דלא הי' מעולם בחתיכת חמץ זו יותר ממה שיש בה עכשיו, דאז לא שייך בה דין חצי שיעור אסור מה"ת, ושפיר איכא נפק"מ ביניהם לענין איסור. (ואף דבצפנת פענח שם מבואר דבאיסור התלוי בזמן לא בעי שיהי' בו בתחילה שיעור שלם, וא"כ כאן דאיירינן בחמץ שהוא איסור התלוי בזמן, לא שייך חילוק הנ"ל, אבל הרי הגאון בעל יריעות שלמה הנ"ל, מחלק כן לענין חמץ, יעו"ש).

★★

אפשר קצת לישב הקושי הנ"ל לפימש"כ ברש"י תמורה ד' ע"ב ד"ה לא וכו' - דבכהנים יש מלקות אפי' בלאו הניתק לעשה ע"ש. ולפי"ז י"ל דכאן שפיר נפ"מ במחלוקת ב"ש וב"ה גבי מלקות בכשיעור דכהנים וכנ"ל. אך יש לעיין קצת לפימש"כ ברבנו חננאל בגמ' פסחים שם דהגירסא האמיתית היא: דהוה לאו שאין בו מעשה. וכן הביא באבני נזר או"ח סי' שי"ז בשיטת הרמב"ם ע"ש. וי"ל לפי"ז דרק בלאו הניתק לעשה דמצד עצמו חמור, ורק התורה נתנה אפשרות לתקן הלאו ע"י העשה, וכמש"כ רש"י מכות ד' ע"ב ע"ש. ושפיר י"ל ע"ז פירש"י דבכהנים כיון דרבי בהו רחמנא מצוות יתירות א"כ אין לו האפשרות - הזכות לתקן ע"י העשה את הלאו, אך בלאו שאין בו מעשה דמצד עצמו קיל דאין בו מעשה י"ל דגם בכהנים אין מלקות. אך לביאור הר"ח א"א לישב כנ"ל ודו"ק.

ויש לעיין בגמ' מכות י"ג ע"ב דפריך לר' עקיבא אי הכי לאו שאין בו מעשה נמי. (שיהי': מלקות) ומשני לעשות כתיב, ומקשה אי הכי לאו הניתק לעשה נמי וכו'. ולכאורה הו"ל לשאול קודם אלאו הניתק לעשה, ומוכח לכאורה דיותר פשיטא לי' ויותר קשי' לי' שיהי' מלקות בלא שא"ב מעשה. וצ"ב דהרי מסברא בלאו הניתק לעשה יש יותר סברא שיהי' מלקות מלאו שא"ב מעשה, דקיל מחמת עצמו, ועפ"י סברא בעי שלא יהי' בו מלקות וצ"ב.

★★

שבת, והט"ז [סוף סי' ש"י] סובר דיש בסיס באמצע בשבת, והמ"ב [סוף סי' ש"י] פסק כמו בט"ז דאין בסיס באמצע שבת, ובסי' רע"ז [ס"ק י"א] כתב דאם הלחם היה על השלחן יחד עם הנרות בבין השמשות שוב אינו בסיס למוקצה ומותר לטלטל השלחן אפילו בעוד שהנרות דולקות, כיון שלא נעשה בסיס לאיסור כיון שהיה מונח עליו הלחם הצריך לשבת. ומשמע מדבריו דאע"ג שכעת הלחם כבר אינו על השלחן א"צ נתינת היתר על גביו. וצ"ב מ"ש מוקצה שהונח ע"ג השולחן באמצע שבת ממוקצה שהיה על השלחן בביהשמש יחד עם היתר, ואח"כ בשבת הוסר ההיתר דבשניהם השלחן הוי בסיס לשעתו למוקצה, וא"כ לפני שמטלטלו יצטרך הנחת חפץ של היתר ע"ג.

ובישוב דבר זה כתב בשבות יצחק [פרק י"ז או' ו'] ע"פ דברי הרש"ש הנ"ל, דעדיף טפי כשבמוקצה היה מונח יחד עם היתר, והבסיס היה טפל להיתר ואח"כ הוסר ההיתר, והמוקצה מונח שם ממילא דבכה"ג אינו אפי' בסיס לשעתו, משא"כ אם מתחילה הניח המוקצה לבדו ע"ג ההיתר, הבסיס נטפל אליו והוי בסיס לשעתו.

ועיין בפמ"ג דנוקט להחמיר דאם החלות כבר אינם מונחים ע"ג השלחן אסור לטלטלו בעוד שהנרות עליו, ובמנחת שבת מובא כמה דעות בזה, ומסיק דבמקום שאפשר ראוי להחמיר.

★ ★

עוד כתבו התוס' לתרץ: ועוד דאין זה מניח בכוונה, דהא אינו חושש היכן יפלו ע"כ.

מתירין זה מביא המג"א ראייה דלא מיקרי בסיס אא"כ הניח עליו המוקצה בשביל שיתיישב עליו בטוב, אבל מה שמניחין בדרך אקראי, כמו שרגילים להשים בתיבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו מקום לפנות לכל חפץ מקום בשולי התיבה, כה"ג לא חשיב מניח אלא שוכח, ולא הוה בסיס. וכתב המ"ב [בס' ש"ט ס"ק י"ח] דלפי המג"א מותר להסיר המפה העליונה [שהיה דרכם לפרוש מפה אחת על השלחן לכבוד שבת והיתה פרושה כל השבת, ועוד מפה שניה שהיתה פרושה על כל השלחן ומכסין בה את החלות, ואחר הקידוש היו מסלקין מפה זו מעל החלות ומעל כל מקום השלחן שצריכים לאכול שם עד הנרות, ולמחרת היה בא הא"י

מקולי ב"ש לגמרי, ולא תצא דינא לחומרא בשום אופן, ומחומרי ב"ה לגמרי, שלא תצא דינא לקולא בשום אופן.

★ ★

במשנה: וב"ה אומרים לא ישחוט אא"כ היה לו עפר מוכן מבעוד יום.

העונג יו"ט (או"ח סי' א') מקשה - מדוע אסור לשחוט ביו"ט בלי לקיים מצות כיסוי הדם. הרי מצינו במרדכי שאם נפסקה לו ציצית בשבת מותר ללכת בד' כנפות בלי ציצית, כיון שאין אפשרות להטיל ציצית בשבת, לא נאמרה מצות ציצית, אם כן קשה - גם בסוגיין יהיה מותר לשחוט בלי כיסוי, כי לא יכול לדאוג לעפר לכיסוי ביו"ט. עיי"ש תירוצו.

ותירין מרן הגרא"מ שך זצ"ל עפ"י השיטות שכיסוי הדם אינה מצוה נפרדת אלא גמר מצות שחיטה (עיין ברא"ש מובא בטור יו"ד סי' כ'), א"כ לא שייך שחיטה ללא כיסוי דהוי חצי מצוה. ולכן צריך לשחוט עם כיסוי אח"כ.

★ ★

ויש לציין לדברי רש"י להלן (ז' ע"ב) ד"ה הא וכו' דמפורש דכיסוי הוא גמר מעשה השחיטה ע"ש ודו"ק היטב.

★ ★

בגמ': וב"ה אומרים מסלק את הטבלא כו"ה ומנערה.

ובתוס' (ד"ה וב"ה וכו') הקשו, דהרי היא בסיס לדבר האסור, ותירצו בתירוץ הא' דכיון דהווי שם אוכלין הוא לי' בסיס לדבר האסור ולדבר המותר ושרי וכו' ע"כ. ולכאורה צ"ב, דסו"ס בשעה שמטלטל הטבלא יש עליה רק קליפין והיא בסיס רק לדבר האסור. ועי' ברש"ש וז"ל נראה דר"ל כיון שבשעה שהניחם מדעתא היו שם ג"כ אוכלין, ואח"כ כשנטלו האוכלין הפסולת נשאר שם ממילא ע"כ. ומתוס' משמע דאפילו אם המוקצה לא היה על הבסיס בבין השמשות, אבל אח"כ בשבת הניח נכרי או קטן המוקצה ע"ג דבר של היתר בידיעת הבעלים ובהסכמתו, נעשה בסיס כל זמן שהמוקצה מונח עליו, ודלא כרז"ה הסובר דלא נעשה בסיס באמצע שבת.

ועיין במג"א [סי' רס"ו ס"ק י"ד וסי' רס"ב ס"ק ב' וסי' ש"ח ס"ק ז'] סובר כמו ברז"ה דלא נעשה בסיס באמצע

ושמחת יו"ט לא אסרו ע"ש, א"כ מאי טעמא ס"ל לב"ה דלא תאכל מדין מוקצה, הרי אין לך צורך אוכל נפש גדול מזה. **והביא** שם מהמהרש"א (להלן ל"ג) שהקשו קושי מהגמ' שם על התוס' הנ"ל, ותירץ המהרש"א על קושיהו:

אפי' למאי שכתבו התוס' דלכו"ע שרינן טלטול מוקצה משום אוכל נפש, היינו לסלק המוקצה, כגון גריפת תנור ופחיתת הלבנים התירו משום אוכל נפש, אבל להשתמש בדבר מוקצה כסמיכת קדירה בבקעת וכחזרא ודאי אסור לטלטל, דתשמישו וטלטלו זהו כעין אכילתו דאסור עכ"ד.

ומסיים בקובץ הנ"ל שם:

זכינו לדינא דיש שני דינים במוקצה, א, טלטול מוקצה, ב, אכילת מוקצה, אלא השתמשות בגוף החפצא של המוקצה הוי כאכילתו, וכל מה שהתירו משום אוכל נפש הוא אך ורק דין טלטול מוקצה כמדוייק בכל לשונות התוס', וכמו שמדגיש המהרש"א בדגש חזק דהיינו לסלק המוקצה, אולם אכילת מוקצה ושימושו דהוי כעין אכילתו לא התירו אפי' לצורך אוכל נפש. והא ראייה, משנתינו דביצה שנולדה ביו"ט ב"ה אומרים לא תאכל, אע"פ שאין לך אוכל נפש גדול מזה, ודו"ק.

ועיין מה שהאריך בזה בס' דברי אסף בעניני יום טוב.

★★

בגמ': שבת דחמירא וכו' יו"ט דקיל' וכו'.

דנו האחרונים מה הדין ביו"ט שחל בשבת, דיש דס"ל דיו"ט שחל בשבת דינו כשבת רגיל, וכל מה שמותר בשבת, מותר גם אם חל בה יו"ט, דהרי הטעם שהחמירו במוקצה ביו"ט, הוא משום שהוא קל ואתי לזלזולי, וזה לא שייך ביו"ט שחל בשבת, דעכשיו לא יבואו לזלזל וכמו בכל שבת, עיין שו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סי' ל') והכף החיים (סי' תצ"ה אות ל"ג) הכריעו להקל וכן בשו"ת זכר יהוסף (ח"א או"ח סי' ס"ב) דעתו נוטה להתיר. ויש פוסקים דס"ל דגם ביו"ט שחל בשבת נותנים עליו החומרות של יו"ט מטעם לא פלוג (שו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' של"ב, אור שמח פ"ב מהל' שבת הלכה ט', שו"ת שואל ומשיב תנינא ח"א סי' וי"ג סי' י"ד). וכתב בספר שלמי תודה דגם לאלו דס"ל דהחמירו בו ביו"ט שחל בשבת, מ"מ לצורך או"נ ושמחת יו"ט יש

ומסלק הפמוטים מעל השלחן, ואח"כ היו מסירין המפה העליונה, כמבואר כ"ז באגרו"מ או"ח ח"ד סי' ע"ב] לפי שא"צ שתהא המנורה דוקא על המפה, אלא מפני שא"א לו לפנות מקום למנורה בגוף השלחן עצמו, או מפני שאינו חושש לפנות לה מקום, לפיכך אין המפה נעשית בסיס. ומסיק המשנ"ב דבמקום הצורך נראה דיש להקל.

עוד כתב המשנ"ב וז"ל ובמפה התחתונה א"צ לכל זה, דהלא בזמננו הדרך להניח עליה הלחם ביה"ש, ונעשית בסיס לזה דהוא חשוב יותר ע"כ. ומשמע מדבריו דאם שכחו להניח ככר מבעו"י, מ"מ יש להקל בשעת הצורך כדעת המג"א גם במפה התחתונה, אך באג"מ שם כ' דמה דמשמע מהמשנ"ב דה"ה לענין המפה התחתונה יש להקל, ברור שלא דק בלשונו, דדוקא במפה העליונה שאין צורך שיהיו הנרות על המפה אלא שלא חששו לפנות המפה בשבילם זה ל"ה בסיס, אך המפה התחתונה שהיא פרושה לכבוד שבת, הרי מקפידין שכל השלחן יהיה מכוסה, וא"כ בהכרח שהנרות שהן ע"ג השלחן יהיו על המפה דוקא, ולכן הוי בסיס.

דף ב' ע"ב

בגמ': אין מבקעין עצים מן הקורות וכו'.

ובתוס' (ד"ה אין וכו') כתבו, דבהא אפילו ר"ש מודה, דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס ע"כ. והקשה הגר"ע איגר זצ"ל, דלכאורה היכי אמרינן האיסור דמוקצה מחמת חסרון כיס, רק באופן דהדרא למלאכתו ראשונה כגון חלף דשחיטה וחתך בה בשר ונפגם הסכין דהוי מוקצת מחמת חסרון כיס והתם אם ישחיונו ראוי למלאכתו ראשונה. אבל אם לא רוצה עוד לשחוט בסכין זה, לא שייך ביה מוקצה מחמת חסרון כיס, והא הכא כיון שרוצה לשרוף את הקורות אינן ראויים עוד לבנין. ע"כ.

ותירץ הגאון ר' אלחנן וסרמן זצל (קובץ מוריה שנה י"ז גליון ז-ח ע' לו): ונראה דהכי מיירי בכה"ג, דלא רוצה לשרוף את הקורה כולה אלא מעט. והשאר ראוי לבנין ע"כ.

★★

בגמ': יום טוב דקיל' וכו' סתם ל' כר"י דמחמיר וכו'.

חכ"א הקשה בקובץ נזר התורה (שנה ג' קו' א' ע' קד) עפ"י מש"כ התוס' לקמן (ח' ע"א) דבמקום אוכל נפש

שצריכים להדר אחרי כחא דהיתרא, ואדרבה מלשון רש"י (ביצה שם) דכתב וז"ל שהכל יכולין להחמיר ואפילו בדבר המותר, עכ"ל, ועיי"ש בתוס', וכעין זה ברש"י כתובות (דף ז' ע"א), דכתב וז"ל משום דכל אדם רשאי להחמיר וכו' עכ"ל, ועי' בדברי התוספתא (סנהדרין פ"ז מ"ד), היו שנים אחד אוסר ואחד מתיר אחד מטמא ואחד מטהר, האוסר והמטמא עליו להביא ראיה, וכל המחמיר עליו להביא ראיה, ויש אומרים אף המיקל, עכ"ד, והוא להיפוך מדברי רש"י והתוס', דכתבו דהמחמיר יכול להחמיר לפעמים בלא ראיה, ובתוספתא מבואר דלד"ה המחמיר יש להביא ראיה.

והעיר בזה בס' חסדי דוד שם, ומיישב דהתוספתא מיירי באיסור דרבנן דספיקא לקולא, וי"א דסוברים דגם להקל צריך ראיה, י"ל באופן דיש חזקת טומאה או איסור, וס"ל כר"י בעירובין (דל"ו), דסובר העמד טמא על חזקתו, ות"ק ס"ל כר"מ, דגם אי איכא חזקה להחמיר אמרינן ספק דרבנן לקולא עכ"ד, ובס' מנחת ביכורים הביא לזה (ממס' ע"ז ד"ז ע"ב) פלוגתא דת"ק וריב"ק עיי"ש. ועי' בס' שערי תורה (ח"ג כלל ד' פרט ד'), דכתב להסביר דפלוגתת ת"ק וריב"ק (בע"ז) תלי בפלוגתת ר"י ור"מ (בעירובין שם), וממילא הכל עולה בקנה אחד, ועכ"פ מה דאיתא בש"ס כחא דהיתרא עדיף, נושא לגמרי תבנית אחר.

ועי' בצל"ח (ביצה שם), מש"כ לפרש הא דכחא דהיתרא עדיף הוא דוקא אם הפלוגתא בשל תורה, אבל אם הפלוגתא בשם סופרים, אדרבא כחא דאיסורא עדיף, שאם לא הודיענו שהוא אסור היינו מקילים בספק עיי"ש. ואם הי' הכוונה דצריכין להתאמץ להתיר, אז מכ"ש באיסור דרבנן, דבודאי הי' צ"ל כחא דהיתרא עדיף.

★ ★

והנה בתשו' כתב סופר (או"ח סי' ס"ג) הקשה על דברי רש"י הנ"ל בגמ' כאן ובכתובות הכותב שהכל יכולין להחמיר ואפילו בדבר המותר.

דאע"ג דרשאי להחמיר בשלו ולעצמו, אבל לאחרים מי שרי להחמיר, מכ"ש בדרבנן, כמו הא דכתובות, דל"ה רק דרבנן כמבואר שם (דף ה' ע"ב בתוד"ה לדם הוא צריך) דהוי מלאכה שא"צ לגופה עיי"ש. וכמבואר בתוספתא הנ"ל, וכתב בכת"ס ליישב כוונת רש"י, דלהתיר האיסור, גם אם סברתו

להקל, דהרי כל סיבת המוקצה הוא משום יו"ט, ושבות זו התירו לצורך או"ג ושמחת יו"ט, א"כ אין לאסור גם בשבת. וכן כתב האור שמח לגבי השוחט לחולה מסוכן בשבת שחל להיות ביו"ט, מותר לבריא לאכול, אע"ג שנחלה בשבת והוי מוקצה, מ"מ כיון שביו"ט לא הוי הבהמה מוקצה דעומדת לשחיטה, ועיקר הקצאה היא משום איסור מלאכת שחיטה דשבת, ובשבת ליכא מוקצה, וביו"ט לבדו אינו אסור, לכן גם בשבת שחל להיות ביו"ט ג"כ מותר הוא לבריא.

★ ★

בגמ' מבואר כאן דביו"ט סתם התנא כר"י דמחמיר ובשבת סתם התנא כר"ש דמיקל.

והנה בטור או"ח סו"ס תצ"ה הביא ארבע שיטות בראשונים בזה, ושיטה אחת (הרי"ף והרמב"ם, וע' בטור שהביא שכ"ה בשאלתות, אך ע' ב"י שם) כסתמא דגמ' כאן, דבשבת קיי"ל כר"ש וביו"ט כר"י ע"ש. והביא בטור דהר"ת פסק כרש"י ור"י וה"ג דהלכה כר"ש בין בשבת ובין ביו"ט ורק בנולד הלכה כר"י. ותמה בב"י דהרי ג"כ ההלכות גדולות פוסק כר"ש בשבת וביו"ט ובנולד אסור, ולמה הביא בשם הר"ת כן ולא בשמו ג"כ. וע"ש מש"כ לישב בדוחק, ובכ"ח כתב די"ל דההלכות גדולות ס"ל לאסור רק בנולד דשברי עצים ולכך לא הביא הטור זה בשמו אלא מר"ת ע"ש. לכאורה צלע"ג טפי מקו' הבי"י, דא"כ כ"ש וכ"ש דהי' לטור להביא עוד שיטה חמישית (ואמצעית בין רש"י ור"י לבין הר"ת) בדין מוקצה, והוא קושי' טפי מקו' הבי"י דהו"ל להזכיר ג"כ הה"ג, אך כאן הוא ממש שיטה חדשה וכ"ש דהו"ל להביאו וצל"ע.

★ ★

בגמ': וכ"ת כח דהיתרא עדיף וכו'.

וברש"י: אבל כח האוסרין אינה ראיה, דהכל יכולין להחמיר ואפי' בדבר המותר ע"כ. ובתוס' העתיקו לשון רש"י ע"ש. יש להביא כאן ענין נפלא מהקדמת שו"ת מנחת יצחק להגאב"ד דירושלים זצ"ל ח"א:

האחרונים נקטו כ"פ, כחא דהיתרא עדיף, והוא בנוי על דברי הש"ס (ברכות ס' ע"א ביצה ב' ע"ב נדה נ"ט ע"ב ועוד בכמ"ק), ועי' מזה בס' באר משה (בקונטרס כלל גדול בתורה מאמר זכרון טוב אות טו"ב), אמנם כוונתם רק לשם המושאל, ולא שיהי' באמת ראיה מדברי הש"ס הנ"ל,

אסורים הביצים, ואהכי שמעינן פלוגתייהו ביו"ט ביצה שנולדה ביו"ט, שוב - שמעינן דוקא נולדה אבל שוחטה מותרין הביצים.

★★

בגמ': ורבה לטעמי וכו'.

וברש"י דאמר רבה בפסחים (מ"ז ע"ב) ויליף מהכא דמוקצה דאורייתא ע"כ.

כתב הגאון ר' שלמה זלמן אולמן זצ"ל בקובץ כרם שלמה (שנה כ"א קו' ג' ע' יא): וקשה לי קושיא עצומה ממס' שבת פרק ר' אליעזר דמילה דף קל"א ע"ב, דקאמר הגמ' ביום אפי' בשבת, אילימא לטלטול פשיטא, איצטריך קרא למישרי טלטול. ופירש רש"י התם, פשיטא דמדאורייתא לא אסור מוקצה, ע"ש. ולפי הנ"ל שפיר קשה דלמא לטלטול, ושפיר איצטריך קרא למישרי טלטול דהא מוקצה הוי דאורייתא כנ"ל לרבה, ע"ש היטב וצע"ג.

★★

בגמ': והכינו את אשר יביאו וכו'.

וברש"י: ואחשבה רחמנא לסעודת שבת שיזמיננה מבעוד יום ומחול ע"כ.

בשו"ת גינת ורדים (או"ח כלל ד סימנים א-ג) נחלקו הגאון המחבר רבינו אברהם הלוי זצ"ל מרבני מצרים עם הגאון ר' שבתי נאווי זצ"ל בגוי שהביא ביו"ט דורון לישראל מישראל חברו, ובין דבריהם נחלקו במה שכתב הרשב"א דהא דאמרינן לקמן (כה ע"א) דהביא לישראל זה מותר לישראל אחר זה רק בפירות גוי שאין צריכים הכנה, אבל בפירות ישראל שצריכים הכנה אסור גם לישראל אחר.

וכתב רבינו אברהם הלוי ז"ל שכל איסור הכנה בפירות דישראל זה רק כשהפירות שלו, דכיון שהניח פירותיו במקום רחוק מחוץ לתחום, הרי הקצה אותם והסיחם מדעתו ואסורים, אבל בפירות של ישראל אחר שאין בידו להכינו ולהביאו אליו, לא שייך בזה דין הכנה ואיסור מוקצה.

והגאון ר' שבתי נאווי זצ"ל חלק עליו, וכתב דלדבריו כל דבר מוקצה של ישראל מחר יהי' מותר לו, ורש"י כאן שכתב בטעם איסור הכנה דרחמנא אחשבה לסעודת שבת ויו"ט שיזמיננה מבעוד יום לא משמע כן, ורק בפירות גוי

נוטה להתיר, אם קמי שמיא גליא דאסור, הוא מכשיל באיסור דאורייתא או דרבנן, אבל להחמיר ולאסור המותר, גם אם טעה, לא נכשל והכשיל באיסור, דאפילו אוסר המותר אינו מכשיל על ידו, רק שאין רשאי לאסור המותר, וידוע שהוא מותר בודאי, עכ"ד.

והעיר עליו במנחת יצחק הנ"ל: וצ"ע דהרי נודע דברי הירושלמי (ע"ז פ"ב ה"ט), דשמואל אמר קומי דר"ג, חכים אנא בין עוברי דגים טהורים לעוברי דגים טמאים, א"ל כזה מהו, א"ל טמא, א"ל לא ביש לי דאמרת על הטהור טמא, אלא שסופך לומר על הטמא טהור ע"כ.

★★

ובעצם דברי הצ"ח הנ"ל, דברבנן אדרבה כוח דאיסורא עדיף, הקשה חכ"א בקובץ ברכת שלמה - כתר תורה (בנד"מ ע' 588) מהא דבכורות (כ"ו ע"א) דאיתא בגמ': ג' מחלוקת בדבר ת"ק סבר פליגי במת, וה"ה בשחטו והא דקמיפלגו במת להודיעך כחו דעקביא דמתיר אפי' במת.

וקשה, לשיטת התוס' בכורות (כ"ה ע"ב) ד"ה שער דאינו אלא מדרבנן א"כ איפכא הוי לי' למימר ליפלגו בשחטו להודיעך כחו דרבנן דאסרו אפי' באיסור דרבנן, וצ"ע.

★★

בגמ': וביו"ט שחל להיות אחר השבת עסקינן וכו'.

הקשה בתוס' יו"ט כאן דלמה נקט פלוגתייהו ביו"ט, הו"ל למינקט פלוגתייהו בשבת ובשבת אחר יו"ט ומשום דאין יו"ט מכינה לשבת.

וכתב חכ"א בקובץ הפרדס (שנה א' ח"ו א' סי' ז' ס"ק א') ליישב:

ונ"ל, דהנה רבינו אפרים פסק השוחט תרנגולת ומצא ביצים גמורות אסור לאוכלן ביו"ט. וכבר הוכיחו הפוסקים מהמשנה דנקט ביצה שנולדה משמע דוקא נולדה אסור אבל השוחט התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותר לאוכלן ביו"ט. ולפי"ז ניחא דאי הוה נקטו פלוגתייהו בשבת הוה אמרי' דבאמת ביו"ט אפילו שוחט התרנגולת אסור לאכול הביצים הנמצאין בה, והא דנקט ביצה שנולדה משום דבשבת ל"ש שחיטה דאסור לשוחטו, אבל ביו"ט אפילו שחט התרנגולת

אמנם אם נימא דביו"ט לעצמו ירד מן ולא לשבת, א"כ אם חל יו"ט ביום ו' צ"ל דביום ה' ירד מן לשבת קדש והיה ראוי שיהא מפורש בקרא זה שיהא מותר להותיר מיום ה' לש"ק, דכאן לא שייך הואיל ואשתרי אישתרי, דגם להותיר על יום ו' אין לו היתר, כיון דזה לצורך יו"ט, דיו"ט לעצמו מכין, ומדלא כתיב קרא בהדיא להתיר, ע"כ צ"ל שאם לא ירד מן יו"ט לשבת ה"ה לא ירד ליו"ט עצמו, ומיושבת קושית הפני יהושע ודו"ק.

★★

בגמ': שבת בעלמא תשתרי וכו'.

וברש"י: לגמוע ביצה חיה שנולדה בו ע"כ. הנה באלי רבה (סי' שי"ח ס"ק י"ג) כתב: מ"א וב"ח פסקו כאידך תירוצא דאסור לשרות בכלי שני, דמחזי כמבשל אם לא תבלין וכו' ע"כ.

והגאון ר' יעקב יהודה אויש מפראג זצ"ל (בקובץ כרם שלמה שנה ט' קו' ט' ע' י"א) כתב: נלע"ד דה"ה דאסור ליתן חלמון ביצה בשבת לתוך קאפ"ע או ט"ע או לתוך המרק אפי' הוא בכלי שני ש[הוא] בישולו, וראי' לזה, ממ"ש רש"י במס' ביצה דף ב' ע"ב שכ' שבת דעלמא תשתרי לגמוע ביצה חיה שנולדה בו, עכ"ל. ולמה דקדק רש"י דוקא לגמוע חיה, דלמא כוונת הש"ס לתת בתוך המשקה חם או במרק של בשר בתוך כלי שני, אלא על כרחך דזהו אפילו בביצה שנולדה בערב שבת אסור בשבת, מפני שזהו בישולו, והבן.

★★

ברש"י ד"ה ואין יו"ט וכו'. הלכך באחד בשבת בעלמא לית לן למיסר ביצה שנולדה בה וכו'.

הגרש"ז אויערבך זצ"ל מביא בספר שלחן שלמה, שהקשה לו הגרי"מ הורביץ לפי הגרעק"א דסובר דנשים פטורות מסעודת יו"ט, מדוע אסור לנשים ביצה שנולדה ביו"ט, דהא עיקר הטעם שאסרו משום יו"ט אחר השבת והוי הכנה, והא תינח לאנשים הוי הכנה, משום דמחייבים לאכול סעודת יו"ט, אבל לנשים דפטורות לא תהא מוקצה, דלא בעו הכנה, אע"כ דגם נשים מחויבות.

אין איסור הכנה, וכדכתב הכל בו הטעם והובא במג"א דהגוי אינו מקצה כלום מדעתו, משא"כ בישראל אחר שהקצה מדעתו ודאי אסור גם לו מטעם הכנה ומוקצה ע"ש.

★★

בגמ': והי' ביום השישי וכו'.

בתוס' כאן הקשו (בסו"ד): תימא, דכאן משמע שהמן לא הי' יורד ביו"ט וכו' והא אמר וכו' דביו"ט הי' יורד וכו' ע"כ.

והקשה הפני יהושע מנלן שלא היה מן יורד ביו"ט דילמא דוקא מיו"ט לצורך שבת שלאחריו לא היה יורד ומשום דאין יו"ט מכין לשבת, אבל ליו"ט עצמו היה יורד, דיו"ט לעצמו מכין, והניח בצ"ע.

והביא הבחור המצוין, תלמיד יח"ל, אברהם יצחק זוננשיין ז"ל-הי"ד מגוסטינין (במכתב שנדפס בס"ד ע"י בספר כוכבי אור ח"א ע' רסד-ה) בשם מו"ר הגה"ק בעל ארץ צבי מקוזיגלוב זצ"ל-הי"ד ליישב בזה, דהנה השפת אמת נסתפק, במן שהיה יורד בערב שבת קדש לשבת קדש אם היה מותר להותיר ממנו לאחר ש"ק, די"ל כיון דסוף סוף הותר להותיר ממנו לש"ק, אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי.

ויש להוכיח דשרי, מהא דאמרינן (קידושין לח ע"א) דבו' אדר פסק המן אך שנסתפקו ממן שבכליהם עד ממחרת הפסח, ומדוע ליכא לאו דאיש אל יותר ממנו (שמות טז יט), ועל כרחך כיון דמשה רבינו ע"ה מת בשבת כדאי' בתוס' במנחות (ל ע"א ד"ה מכאן) לכן המן שירד בערב שבת לא היה בו איסור להותיר.

וי"ל עוד טעם אחר דאין איסור להותיר רק לילה הראשונה, וכעין זה בב"מ דף (קי ע"ב) לענין לא תלין פעולת שכיר, דאין איסור מן התורה רק עד בקר ראשון, ואח"כ ליכא רק בל תשהא. והנה אם נימא דלא ירד מן ביו"ט, דהוה כמו שבת, ויש היתר מפורש להותיר מע"ש לשבת וה"נ להותיר מעיו"ט ליו"ט הוה בכלל כמ"ש רש"י לענין הכנה דיו"ט ושבת חדא הוא, ואם חל יו"ט בע"ש היה יורד מן ביום ה' על יו"ט ועל שבת, ומ"מ לא צריך קרא להתיר להותיר מיו"ט לשבת, דכיון דהותר להותיר מיום ה' ליו"ט, ממילא מותר להותיר מיו"ט לשבת, דכיון דאשתרי אשתרי.

בתוס' (ד"ה גזרה וכו') כתבו בתו"ד: הואיל ואיכא טרחא בדבר אדכורי מדכר וכו'. וכתב באגרות משה להגר"מ פיינשטיין זצ"ל (או"ח ח"ד סי' ע"ד אות כה) במה שנשאל בתנורי גז שלנו כשברז הגז פתוח לגמרי וא"א עוד להגדיל האש האם צריך בלעך [-פח] לשהיה, דהרי מוכח דלשמא יכבה לא חיישנין גבי מבושל וגבי בשר גדי ועוף, ולשמא יחתה ל"ש כיון דא"א להגדיל.

והשיב דאף אם ליכא שום חשש, מ"מ צריך בלעך משום לא פלוג, ועוד מחלק דאף שרואים שלא חיישנין שיכא לכבות אש של עצים שצריך לזה מים ויש טירחא בזה לא גזרו, אבל לכבות אש הגז שהוא דבר קל יש לחוש ושייך למגור ע"כ, וראי' ממש"כ התוס' כאן וכנ"ל. דבדבר דבעי טירחא לא גזרינן דבוראי יזכור. ולפי"ז במכבה הגז דהוא דבר קל ואין בו טירחא, שפיר יש לגזור ע"כ.

★★

בתוס' (שם) הקשו, מדוע אסור לצוד ביו"ט, הלא מלאכת אוכל נפש הותרה. עיי"ש תירוצו.

הקהילות יעקב (ביצה סי' י"ז) רצה ליישב עפ"י יסוד מחודש בהל' יו"ט (יסוד זה הובא כבר בט"ז סי' תקב ס"ק א') דהתורה התירה ביו"ט רק לעשות יש מיש. אבל להמציא יש מאין לא התירה התורה. לכן להוליד אור לדעת הרמב"ם (פ"ד מהל' יו"ט הלכה א') נאסר מן התורה ע"ש. **ובן** מצינו יסוד זה באגלי טל מלאכת דש (סעיף כד' ס"ק ט'). ולכן סחיטה לא הותרה ביו"ט לדעת הרמב"ן - כי אסור לעשות נוזל ממוצק ביו"ט.

לפי"ז, מחדש בקהלות יעקב, שחיה שניצודה ונכנסה לרשותו ביו"ט, חשיב כיצירת דבר יש מאין (כי לפני כן לא היתה ברשותו כלל) עכ"ד.

★★

בתוס' (שם) בסו"ד הביאו מהירושלמי עה"פ אך אשר יאכל לכל נפש וגו': אותם מלאכות שמשמור ואילך הם מותרות דהיינו מלישה ואילך. אבל שאר מלאכות דמקודם לכן אסורין ע"כ. והנה אכן מתוס' משמע דמלאכות שהן קודם לישה אסורין מה"ת, אכן הרמב"ם [פ"א ה"ב - ו'ז'] סובר דהמלאכות שהן מקצירה ואילך מותרים מה"ת, ובפמ"ג [פתחה ח"א פרק א'] כתב שהרמב"ם לא סותר את הירושלמי, די"ל

וכתב הגרש"ז דאפלו אם נשים פטורות מסעודת יו"ט, מ"מ שייך הכנה, דהכנה לא תליא בעשה דעונג יו"ט, וראיה לזה דאף אם כבר אכל שתיים או שלש סעודת דמבואר בשו"ע שאם טעה ולא הזכיר של יו"ט בברכת המזון אינו חוזר מפני שאינו מחויב לאכול עוד, ואפי"ה לא שרי באכילת דבר שאינו מוכן, א"כ מוכח דלא תליא בעשה דעונג יו"ט, אלא כל מה שאוכלין צריך הכנה מיום חול משום והכיננו את אשר יביאו, דהתורה אחשבה כל מה שאוכלין ביו"ט אפילו אם אינו מחויב בעשה דעונג יו"ט, ונראה להביא עוד ראיה, דעיקר החיוב של עונג יו"ט הוא בפת ולא בביצה ובע"כ דאינו תלוי בעשה דעונג יו"ט.

דף ג' ע"א

בגמ': גזרה שמא יעלה ויתלוש וכו'.

וברש"י: דהוה איסורא דאורייתא. דהיינו קוצר שהוא אב מלאכה ע"כ. והמפרשים דקדקו למה נקט רש"י "דהוה אב מלאכה", וכי אם הי' תולדה לית לן למיגור. וכתב חכ"א בקובץ ברכת שלמה - כתר תורה (ע' 498) ליישב, בהקדם דברי המנחת חנוך (מצוה לב) שכתב וז"ל ולכאורה בשחיטה להירושלמי דחייב משום קוצר, א"כ לפ"ז ביו"ט הותרה קצירה לצורך או"ג היינו שחיטה ושייך מתוך גבי קצירה ע"כ, וא"כ לפי דברי המנ"ח מותר קצירה ביו"ט מטעם מתוך, ובשו"ת חסד לאברהם (מהדו"ת תשו' ס') כתב לחלק דהא דאמרין מתוך, היא רק אם האב הותר מטעם או"ג, אז שפיר נוכל לומר דגורר עמו אף התולדות שיתרו מטעם מתוך, אבל היכא דהתולדה הותרה לצורך או"ג, א"א לומר דהטפל יגרור העיקר ולומר מטעם מתוך דגם האב הותר אפי' שלא לצורך או"ג.

והנה בני"ד לכאורה קשה איך שייך למיגור שמא יעלה ויתלוש, הא תלישה הותרה לצורך או"ג בשחיטה, וא"כ מטעם מתוך הותרה לגמרי וכדברי המנ"ח הנ"ל עפ"י הירושלמי הנ"ל, אך לפי חילוק חסד לאברהם ניחא, כיון דשחיטה הוא רק תולדה דקוצר, לא שייך לומר מתוך שהותרה שחיטה תולדת קוצר יותר האב דקוצר לגמרי, ומעתה ניחא מה דנקט רש"י דהיא אב מלאכה, למימר דלא שייך לומר דניתר אגב שחיטה כיון דהיא אב.

★★

בגמ': ביצה אוכלא ופירות אוכלא וכו'.

בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' יט) דן לגבי מכירת ביצים לעכו"ם מדוע אין אסור משום דבר היוצא מן החי, ובתוך דבריו כתב דגם גמיעת ביצה חיה נחשבת אוכל ולא משקה עיי"ש.

וספק זה נוגע לעוד דינים, בשו"ת פני מבין (או"ח סי' רמא) הסתפק לגבי שיעור ברכה אחרונה בביצה, האם הוא כאוכל בכזית או כמשקה ברביעית ע"ש. ובשו"ת גבעת הלבונה (או"ח סי' כד) הסתפק בביצה חי' או נתבשלה מעט באופן שנשארה צלולה ולא קרושה, איך משערין ביוה"כ דחלוק דין אכילה דשיעורי' בככותבת ושתי' ברביעית, אם ביצה כזו דין אכילה לה או דין שתי'.

ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' שנח) הביא את דברי החת"ס הנ"ל, וכתב דכן הוא בגמרא כאן דאיתא דביצה הוי אוכל כפירות ולא כמשקין, עיי"ש.

גם בשו"ת גבעת הלבונה הנ"ל הביא הראי' מהגמ' כאן וכנ"ל, וכתב: שוב בא לידי בשאלה ספר קצה המטה על המטה אפרים ושם בסי' תרי"ב הביא ג"כ זה הספק לענין יוה"כ, והביא מהאורחת חיים הנ"ל, ואולם הביא שם בשם רבו הגאון לדחות הראי' מביצה דיש לומר דשם מיירי במבושלת, והמחבר הנ"ל דחה דבריו דבודאי איירי בחי' יעו"ש. ותמה אני עליהם דהרי בש"ס קאמר שם ביצה אוכלא ופירות אוכלא לאפוקי משקין דלאו אוכלא, ופירש"י הילכך כשגזרו על משקין שזבו לא הי' ביצה במשמע שהרי אינה משקה יעו"ש. ואם נאמר דבחי הוה משקה א"כ שפיר הוית בכלל משקין שזבו כיון דבעת לידתה הוית משקה, ואיככה נוכל לומר דמיירי שם בנתבשלה.

וע"ש עוד מה שהאריך בזה.

★ ★

בגמ': מתנה אדם על כלי' פירות וכו'.

בחדושי הגרי"ח סנקביץ זצ"ל (ח"ב סי' י' ס"ק ב') הקשה, דהרי קיי"ל בכתובות (עד.) כל מילתא דליתא בשליחות לא מהני תנאי, והרי כאן לא מהני שליח דאין שליח לדבר עבירה, ודילמא היום קודש והוי עבירה ואין שליח לדבר עבירה, וא"כ לא יועיל תנאי וצ"ע.

דהתוס' סוברין דבעינן שמירה מחימוץ משעת לישה, משו"ה ילפינן מסמיכות הפסוק של ושמרתם את המצות דהמלאכות שהן מלישה ואילך מותרים, אבל מהרמב"ם נראה דפסק שהשמירה היא מקצירה, א"כ אדרבה מסמיכות מבוואר להתיר באוכל נפש אפילו מקצירה רק אסור מדרבנן.

★ ★

בתוס' (שם) הביאו בשם י"א דלכך אסור לצוד שמא יצוד דגים טמאים, והקשו תוס' דהרי הוא מלאכה שאצל"ג וממילא יפטר. ע"כ. אכן בב"י ס' תצ"ה הביא דהחשש הוא שיצוד יותר, ומדגים טהורים והוה כעין עובדין דחול. ובזה א"ש קו' התוס' וי"ל. וע"ש מש"כ בב"י מהסמ"ג דע"י שנוי שרי. ובב"ח הביא מהסמ"ג דהוא אסור מה"ת, ואפ"ה התיר ע"י שנוי. וע' ים של שלמה בביצה מש"כ בזה באריכות.

★ ★

בגמ': אמר ל'י אבוי וכו' היא גופא בגזירה ואנן ניקום
ונגזור גזירה לגזירה.

בשבת (י"א ע"ב) מובאת מחלוקת אביי ורבא, ורבא ס"ל דלא גזרינן גזירה לגזירה. ואביי ס"ל דגזרינן (ובפרש"י שם ד"ה מאי לאו וכו') דבכל אסורי שבת גזרינן לאביי גזירה לגזירה. וכתבו בתוס' שם ד"ה אמר אביי וכו' וז"ל: דוקא בהוצאה גזר אביי וכו' אבל בעלמא לא גזר דהא בריש ביצה פריך אביי למאן דגזר וכו' עכ"ל התוס'. והקשה במהר"ם שם מאי שנא הוצאה, ומ"ט דוקא בזה גזר אביי גזירה לגזירה טפי משאר אסורי שבת. ומצאתי בעז"ה בחדושי החתם סופר עמ"ס שבת (כ"ג ע"א) ד"ה רוב וכו' וקיימתי בעז"ה מסברא ג"כ, דכיון דהוצאה מלאכה גרועה היא, לכך גזרינן בי' גזירה לגזירה לאביי ע"כ.

ובנחלת יעקב יהושע (פר' בשלח) כתב פירוש דברי התוס' דשבת, דאביי ס"ל דבשבת הוא כרת לכך גזרינן לגזירה כמש"כ בב"י יו"ד סי' קפ"ג מהרשב"א ור"ן דבאסור כרת גזרינן לכו"ע גזירה לגזירה. אך רבא לטעמי' דס"ל ביבמות (ק"ט.) מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת וכו' ע"כ.

ודבריו צ"ע דהרי באסור כרת שיש בו מיתת ב"ד כשבת ג"כ רבא ביבמות קי"ט, מודה כמ"ש באחרונים. גם צ"ע דשם יש גירסה הרי רבה ע' יבמות פב. וצ"ע לע"ע.

★ ★

שטריפה אינה יולדת. או אם תחיה התרנגולת שנים עשר חודש, שגם זו ראייה שאינה טריפה, שהרי טריפה אינה חיה יותר משנים עשר חודש, ובאופן זה יתברר שביצה זו עם כל התערובת מותרת. מכל מקום כתב הרשב"א שהביצה איננה דבר שיש לו מתירין, משום שדבר שיש לו מתירין הוא רק כשוודאי עומד להיות מותר, כגון ביצה שנולדה ביו"ט, שביו"ט הביצה אסורה אבל למחר הביצה ודאי מותרת. אבל ביצת טריפה שאין המתיר עתיד לבוא בוודאי, שהרי לא ידוע אם תטעון עוד ביצים ואם תחיה י"ב חודש, אין זה נחשב דבר שיש לו מתירין, ושפיר היא כביצה אסורה שנתערבה באחרות שמתבטלת.

ובשו"ת צמח צדק (סימן סט) הביא שחתנו בעל "עבודת הגרשוני" הקשה על דברי הרשב"א, מדוע הוצרך הרשב"א להתיר את הביצה מאחר ואינה נחשבת כדבר שיש לו מתירין, משום שאיננה עומדת להיות מותרת בוודאי. הרי היה הרשב"א יכול לומר, שאין זה שייך לדין דבר שיש לו מתירין, מאחר וביצה זו דינה להיות מותרת ממה נפשך, שכן עיקר איסור ביצה זו הוא מחשש שהיא טריפה, ואם תחיה י"ב חודש או שתטעון ביצים הרי נתברר שמעיקרא כלל לא היתה טריפה וללא ביטול היא מותרת. ומאידך, אם לא תחיה ולא תטעון ביצים הרי היא טריפה הרי נתבטל האיסור. ואם כן ממה נפשך ביצה זו מותרת.

ובד"י ליישב קושיה זו ביאר הצמח צדק יסוד נפלא: אין הדבר כהבנת השואל, שאם תחיה התרנגולת י"ב חודש או שתטעון ביצים ומתברר שהיתה היתר גמור למפרע - האוכל ביצה בעודה ספק לא עובר באיסור למפרע, אלא גם אם יתברר שהתרנגולת לא היתה מעולם טריפה, מכל מקום מי שאכל ביצה מתרנגולת זו בעודה ספק איסור קודם שנודע היתרה עבר איסור, ואיסור לא פוקע גם לאחר שנודע ההיתר, שכן יש איסור ודאי לאכול דבר שיש בו ספק איסור, וכשאוכל ביצה שאסורה מספק עובר על ודאי איסור, ואיסור זה אינו פוקע לעולם.

ומענתה כלל לא קשה הקושיא שהקשו על הרשב"א, ושוב דומה נידון ספק ביצת טריפה לביצה שנולדה ביו"ט, שגם כן בספק ביצת טריפה נאמר שעד שיאכלנה באיסור - שכן ספק ביצת טריפה הוא איסור ודאי של ספק איסור -

אך באמת באחרונים הרבו לכתוב אי בליטא בשליחות בגלל שליח לדבר עבירה נקרא ליתא בשליחות. וכ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם זצ"ל מגור הראה לי בשעתו בספר המאיר לעולם מובא מכ"ק אדמו"ר מאוסטרובצה זצ"ל דבכה"ג לא מיקרי ליתא בשליחות ע"ש.

וע"ע בדברי החדושי הרי"ם בגיטין ל"ב ע"ב ד"ה והנה קי"ל וכו' שכתב בפשיטות דאי ליתא בשליחות בגלל שליח לד"ע נקרא ליתא בשליחות, ע"ש שכתב דבקיודש חיבי לאוין לא מהני שליח, הוה שלד"ע, וא"כ ליתא בשליחות, ולא מהני תנאי ולא מהני הא דכל דמקדש וכו'.

ובאמת שכ"כ במרדכי פ"ג דקדושין באלמנה לכה"ג, דא"א לאמר בזה כל המקדש, דהרי גילה דעתו שלא קידש בדעת חכמים, ובזה פי' בגיטין לג. תינח וכו' ע"ש בפרש"י וקדושין י' ע"ב ודו"ק. ולפי"ז א"ש קר' המפרשים לפימש"כ בתוס' גיטין לג., א"כ מה מהני זמן בגיטין שלא יחפה, ע' גיטין יז., הרי יחפה ממילא ע"י שישלח גט ויבטלנו שלא בפני השליח וכו', וי"ל דהנה ביבמות ס"ב ע"ב דבת אחותו מצוה, ובצוואת ריה"ח דאסור ותי' בנוב"י דרוב בנים אחרי אחי האם, ואם הוא צדיק א"כ ג"כ היא ושרי, ואם הוא רשע אסור. ואם הוא בא לחפות, ע"כ הוא רשע ואסור, וא"כ הוה קדושי עבירה. וא"כ ל"ש כל דמקדש וכו' ול"ש אסרנהו ודו"ק היטב בס"ד - ולפי"ז ה"ה בחייבי לאוין ל"מ כל דמקדש וכמרדכי ודו"ק היטב.

דף ג' ע"ב

בגמ': סיפא אתאן לספק טריפה וכו'.

הנה קיימא לן בטור ושו"ע (יו"ד סימן קב) "דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל". עם זאת כתב הטור בשם הרשב"א (בתורת הבית הקצר בית ד שער א, דף ח, א) שביצה שנולדה מתרנגולת שהיא ספק טריפה, למרות שהביצה אסורה מטעם ספק דאורייתא, בכל זאת אם נתערבה ביצה זו באחרות הרי היא בטילה.

ואף שלכאורה הדין נותן להחשיב ביצה זו שיש לו מתירין, שהרי ישנם שני דברים שבכוחם לפשוט את הספק ולברר שתרנגולת זו אינה טריפה: או אם תטעון התרנגולת ביצים נוספות, שזה יהיה ראייה שהיא אינה טריפה, משום

בגמ': אי אמרת בשלמא ספק יו"ט ספק חול, הוי דבר שיש לו מתירין וכו'.

בפרי מגדים (סי' תקכ"ז במשב"ז ס"ק י"ב) מסתפק במי שהניח לעירוב תבשילין ביצה מבושלת וביום טוב נולד לו ביצה ובשלה ונתערבו הביצה שנולדה ביום טוב וגם הביצה של עירוב תבשילין בשאר ביצים, דיש לומר דכאן לא הוה דבר שיש לו מתירין, דאי אמרינן דהוי דשיל"מ והתערובת אסורה ואינו יכול לאכול הביצה שהכין עבור העירוב יהא אסור לבשל לשבת, והוי כנאבד העירוב, והוא עדיף מהא דאמרינן בנתקלקל המאכל עד מחר דלא הוי דשיל"מ (שו"ע יו"ד סי' ק"ב סעיף ד'), או דלמא הואיל ובתבשיל זה לית הפסד אם ימתין אסור, ולא הוי עירוב, דהוי כנאבד הואיל ואסור לאכול ביו"ט ע"כ ע"ש עוד מה שכתב להסתפק.

ובספר עירוב תבשילין הערוך (סי' כ' סעיף ט"ז) מעיר על הפרמ"ג מכח דברי הצ"ח (פסחים דף ט' ע"ב וביצה כ"ד) דהא דדבר שיש לו מתירין לא בטל היינו דוקא לענין אכילה, דממ"נ מה שיאכל היום לא יאכל למחר, א"כ אכילה זו שרוצה לאכול היום באיסור יאכל למחר בהיתר, אבל לענין טלטול כלי לאיזה צורך, לא שייך דשיל"מ, שהרי יכול לטלטלו היום, וגם למחר, והטלטול של היום אין לו מתירין, ולפי"ז ק"ו כאן שעיקר תחלת ושימוש התבשיל לצורך העירוב הוא רק היום ולמחר אינו שוה כלל, א"כ לא שייך בזה הדין של דשיל"מ.

ונראה שיש לחלק בין הנידון של הצ"ח לנידון דהפרמ"ג, דהצ"ח מייירי בדבר שאינו ראוי רק לטלטל, מש"ה אמרינן דלא שייך דשיל"מ שהרי יכול לטלטלו היום, וגם למחר, והטלטול היום אין לו מתירין, משא"כ בנידון דביצה, דכל עיקרה אינו אלא לאכילה ולא לעירוב תבשילין, ולגבי אכילה הוי דבר שיש לו מתירין, דאכילה זו שרוצה לאכול היום באיסור יאכל למחר בהיתר, וכיון דאסור לאכלה ביו"ט הוי כנאבד הערוב.

★★

בספר כף החיים (באו"ח סי' תקי"ג ס"ק י"ג) מייתי מספר מסגרת זהב [שעל הקיצור שו"ע] שאם הביצה נקלפה ונתערבה [בעוד בצים קלופות], תו לא הוי דבר שיש לו מתירין כיון שהביצה הקלופה שעבר עליה הלילה סכנה לאוכלה,

יאכלנה בהיתר שיתברר אולי אינה טריפה, ולכן הוצרך הרשב"א לטעם אחר שאינו עומד להתברר בוודאי ההיתר.

ומזכיר הצמח צדק שאכילת ספק איסור היא איסור ודאי, שכן אילו ספק אם עבר איסור באופן ש"איקבע איסורא", כגון שהיו לפניו שתי חתיכות, אחת של חלב ואחת של שומן, ואכל אחת מהן ואינו יודע איזו מהן אכל, דינו שחייב להביא קרבן אשם תלוי. ואין חוששים שאולי מביא חולין לעזרה כי אולי אכל שומן. והיינו מפני שזה עצמו האיסור שאכל ספק איסור, ועל זה חייבתו התורה בקרבן. ואפילו אם יתברר לו אחר כך ששומן אכל, לא אומרים למפרע שהביא חולין לעזרה עכ"ד.

★★

רבי צבי רייזמן שיחי' בספרו רץ כצבי (ח"ב נושאים כלליים סי' ה') האריך להקשות הרבה בדברי הצמח צדק, ובתו"ד מקשה עליו ממה שנפסק בשו"ע (או"ח סימן יג סע' ב) שטלית החייבת בציצית המצויצת כהלכתה, מותר לצאת בה לרשות הרבים בשבת, בין בטלית גדול ובין בטלית קטן. ואילו שם (סימן י' ס"ז) נפסק שבגד שהוא ספק חייב בציצית וספק פטור, כגון בגד שחציו סתום וחציו פתוח שהוא ספק אם חייב בציצית, והדין שמטילין בו ציצית לחומרא מספק דאורייתא, אין יוצאין בו בשבת.

ולפי דברי הצמח צדק שבכל ספק דאורייתא יש חיוב ודאי להחמיר בו, יקשה מדוע אין יוצאין בכגד זה בשבת, מכיון שיש בו ספק דאורייתא אם חייב בציצית, אם כן ספק זה יוצר חיוב ודאי שחייב להטיל בו ציצית, ומדוע לא יחשב בכגד החייב בציצית שמותר לצאת בו בשבת.

וע"ש שכתב לבאר בדברי הצמח צדק, שהגם שיש להחמיר בכל ספק דאורייתא מדין וודאי, אולם החיוב להחמיר אינו מקבל את שם המצוה או האיסור, ואמנם המצוה עצמה או האיסור הינם עדיין בגדר ספק, אלא שהתורה ציוותה להחמיר בכל ספק, והרי זה גדר איסור נפרד שמחייב להחמיר בכל ספק דאורייתא, ושם איסור זה שוה בכל איסורים וחיובים דאורייתא, דהיינו חיוב כללי להחמיר בספק דאורייתא. ולפי"ז א"ש הנ"ל וע"ש עוד בזה.

★★

אדרבא מעמידו ומחזקו, ומשו"ה ס"ל לר"י בכולהו אסורי מין במינו לא בטל. ורבנן באמת נמי אזלי בהך סברא, רק דס"ל דמין במינו לא דמיא אהדדי, משום "שאחד אסור ואחד היתר", וז"ל שאין ראוי לילך אחר דמיונם בעצם אלא אחר חלוקם דאיסור והיתר עכ"ל. וזהו דס"ל שאין עולין מבטלין זה את זה, משום ששניהם מין אחד בעצם וגם שניהם היתר ואין לאחד לבטל חבירו.

א"כ לפי זה י"ל דזה רק בדבר שאין לו מתירין, חשיב מצד אסורו אינו מינו, אבל דבר שיש לו מתירין שיחזור לאחור זמן להיות היתר, שייך לקרות אותו מינו של ההיתר, הואיל ועתיד להיות כמוהו. ובהך מין במינו מודו גם רבנן דלא בטל.

★★

הפרמ"ג (שער התערובות ח"ג פ"ב) הביא נפ"מ בין טעמו של רש"י להר"ן, אם נולדה ביצה של טריפה ביו"ט ונתערבה באחרות, לרש"י אינו בטל ביו"ט ואפי" שנתבטל ממנה אסור טריפה כגון שיש ששים ואחד כנגדה, מ"מ יש עדין אסור מוקצה שנולדה ביו"ט שיהא נותר לאחר יו"ט, וכל היכא דאפשר לעשות בהיתר גזרו שלא יהני הביטול, ולטעמו של הר"ן דהוי כמין במינו משום דמיא קצת להיתר הואיל וסופו להיות כן, א"כ בהאי גוונא דביצת טריפה יש עליו שם אסור מצד הטריפה לעולם ולכן לא הוי כדשיל"מ כלל.

★★

והנה נחלקו הראשונים לגבי אם יתקלקל המאכל אי נחשב דשיל"מ. והמרדכי (בפ"ב דפסחים ס"י תקע"ג) כתב דהיכא דהמאכל מתקלקל לא שייך הדין דדשיל"מ. אך היש"ש (פ"ח דחולין) חולק עליו וכותב, דנראה מהא דפסק הרמב"ם שחמץ נקרא דשיל"מ, ואינו מחלק בין יום ראשון של פסח או יום אחרון, הא שייך שיתקלקל לפעמים המאכל במשך כמה ימים משמע דס"ל דאע"פ ששייך שיתקלקל ג"כ חשיב ישל"מ.

ובתב חכ"א בקובץ זכור לאברהם (תש"נ ע' רצה): לכאורה אם נפרש כרש"י בטעם הא דדשיל"מ לא בטל, ודאי שהמרדכי יצדק במחלוקת זו שהרי אם יתקלקל לא שייך כלל "עד שתאכלנו באסור תאכלנו בהיתר" שהרי לא שייך כלל יותר לאוכלו אחר שיתקלקל. אבל לפי הר"ן לכאורה שטעמו

כדאיתא בנדה י"ז, וה"ל כהיכא שהמאכל מתקלקל דלא הוי דבר שיש לו מתירין עכ"ד. ובספר בדי השלחן הקשה דאכתי יכול לאוכלה בליל מוצאי יו"ט, דנראה דעבר עליה הלילה היינו בבקר שלמחרתו, דאטוה הקולף ביצה סמוך לחשיכה צריך לאוכלה תיכף. וי"ל דאף שמוותרת בלילה מכיון שחוזרת להיות נאסרת ביום המחרת לא חשיב דשיל"מ וכדמיייתי הרמ"א (יו"ד ס"י ק"ב סוף סעיף ד') פלוגתא בזה שיש סוברין דדבר שיש לו היתר וחוזר ונאסר לא חשיב דשיל"מ, וק"ל לדינא כדעיה זו ע"כ. ולכאורה לפי זה היה לו למסגרת זהב לפרש הטעם דלא חשיב דשיל"מ משום דחוזר ונאסר, ולא היה לו לפרש משום דהיכא דהמאכל מתקלקל לא חשיב דבר שיש לו מתירין וצ"ע. ובספר דעת תורה (או"ח ס"י תקי"ג בד"ה ובדבר מ"ש וכו') חולק על המסגרת זהב וטעמו ע"פ מש"כ בהגהות מרדכי (בשבת פ"ח) דבזה"ז לא שכיח רוח רעה השורה על הביצה הקלופה, ואף דקשה לסמוך ע"ז, מ"מ א"א להתיר ביו"ט ולומר דלא הוי דשיל"מ כיון דאפשר דגם בלינה לא נאסר עכת"ד. ויש לעיין בזה כיון דאפשר דנאסר בלינה הרי אין היתרו ודאי והמחבר פסק (יו"ד ס"י ק"ב) דהיכא דאין המתיר עתיד לבוא בודאי לא חשיב דשיל"מ וצ"ע.

★★

בגמ': וכ"ל דבר שיש לו מתירין אפי" בא"ף לא בטי"ל.

ברש"י כאן ביאר הטעם בזה: ואע"ג דמדאורייתא חד בתרי בטל, אחמור רבנן הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן, לא יאכלנו באיסור ע"י ביטול ע"כ.

טעם נוסף לדין זה, כתב בר"ן נדרים (נב, א) דהנה תנן בזבחים (עז, ב) נתערב דם (קדשים) בדם חיה רואין אותו כאלו הוא מים ורבי יהודה אומר אין דם מבטל דם. ואמרינן מנחות (כב, ב) טעמא דר"י הוא משום דמין במינו לא בטל, וילפינן לה מקרא דולקח הכהן מדם הפר ומדם השעיר (ויקרא ט"ז י"ח). והדבר ידוע שדמו של פר מרובה מדמו של שעיר ואפי"ה חשבינן שעדיין יש כאן דם פר ודם שעיר, וע"כ טעמא הוא דמין במינו לא בטל. ורבנן דרשי הקרא של דם ודם השעיר למילף שעולין (דבר הקרב על המזבח) אינן מבטלין זה את זה, אבל מין במינו בטל ברוב.

ועל מחלוקת זו כותב הר"ן שם דטעמו דר"י הוא משום דכל דבר שהוא דומה לחבירו אינו מחלישו ומבטלו, אלא

דף ד' ע"א

בגמ': רב אשי אמר לעולם ספק יו"ט ספק חול' הוא דשיל"מ וכו'.

הגאון ר"ע איגר זצ"ל בתשובות (סי' ס"ה) הביא דברי תשו' צמח צדק (סי' ס"ט) (שהבאנו כבר לעיל) בביצת טריפה שנולדה ביו"ט, דדן השואל להתיר לאכלו ביו"ט ע"י הבטול, והשיב הצמח צדק לאסור, כיון דעכ"פ אחר יו"ט יופקע איסור מוקצה ממנו, א"כ למה יאכלנו ביו"ט, דכל מה שאפשר למעבד בהיתר עבדינו, ולזה הסכימו הפר"ח והמנחת יעקב ע"ש.

והקשה בהר צבי (או"ח ח"ב סי' פ') דא"כ מה פריך הגמ' ג': אימא סיפא נתערבה באלף כולן אסורות, דאי אמרת דמיירי בספק טריפה הוי ל"י דבר שאין לו מתירין ותבטל ברובא, נימא דמיירי בספק טריפה שנולדה ביו"ט, דתו הוי ל"י דשל"מ מצד איסור הכנה, ולכך נתערבה באלף כולן אסורות.

ומתירין בהר צבי עפ"י הפמ"ג (בפתיחה לשער התערובות) דשאלה זו תלוי' במחלוקת רש"י ור"ן בטעם דשיל"מ לא בטל, דלהר"ן (נדרים נ"ב) דהטעם משום דהוי מין במינו - דכיון דשל"מ שם היתר עליו, וממילא לא בטיל ברוב היתר משום מין במינו, כאן לא הוי מין במינו דסוף סוף יש שם איסור על הביצה משום טריפה דאין לו מתירין, וממילא שייך בטול, אמנם לרש"י דהטעם משום דלא רצתה התורה שתסמוך על בטול באופן שתוכל לאכול בהיתר, ועד שתאכלנה באיסור תאכלנה בהיתר, הרי צריך להמתין שתוכל לאכול עכ"פ האיסור של הכנה בהיתר למחרת, ולכך סובר הצ"צ שאסור. ולפי"ז נוכל לומר דטעם זה של רש"י עד שתאכלנה וכו' נתחדש בתרוצו של רב אשי שסובר דבדשיל"מ צריכים להחמיר גם בספקו, לא רק לענין בטול, וע"כ מטעם דעד שתאכלנו, דאי לטעם הר"ן מה ענין ספק דרבנן לדמותו לבטול, ונמצא דאה"נ למסקנא דרב אשי שייך דינו של הצ"צ, אבל לס"ד דלא ידע דין של רב אשי, ודשיל"מ אמרי' רק לגבי ביטול, ע"כ משום דסבר כטעמו של הר"ן הנ"ל, וא"כ בנפל איסור לתוך היתר שיש עליו ב' איסורין א' יש לו מתירין וא' אין לו מתירין, ודאי בטל ברוב, דסוף סוף הוי אינו מינו כנ"ל, ולכן פריך שפיר דאי אמרת ספק טריפה הוי דבר שאין

רק משום שזה מין במינו לא בטל כדלעיל, א"כ גם אם עתיד להתקלקל אין זה משנה וזה ייחשב לדשיל"מ.

ונראה שגם לר"ן אין זה דשיל"מ, שהרי הרשב"א בתוה"ב שער ד' כתב: כלי מתכת או עץ שנאסר בבליעת אסור ונתערב בכלים אחרים ואינו ניכר, בטל הוא ברוב כמו כל תערובת יבש ביבש, ולא חשבינן זה לדשיל"מ ע"י שיכול להגעיל ולהכשיר כולם, כיון שאין מתירין שלו באין מאליהן, וצריך לפזר מעות ולהוציא הוצאות לכן אין זה דשיל"מ, א"כ יוצא מהנ"ל שאם יש הפסד ממון אין זה נחשב לדשיל"מ, ולכן דבר המתקלקל לא ייחשב לדשיל"מ כיון שיש בזה משום הפסד ממון גם לשיטת הר"ן.

★★

ובעצם דברי רש"י הכותב: שעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, לכאורה צ"ב רב, דמאי תאכלנו באסור איכא הכא. הרי ע"י בטול שרי לאכול דקי"ל מדאורייתא דבטל ברוב, וצ"ל לכאורה כשיטת השיטמ"ק בבבא מציעא ז' ע"ב דרוב ג"כ הוא ספק אסור ורק התורה התירתו ע"ש, וי"ל דכאן נקט רש"י לזה תאכלנו באסור, דהוא קצת אסור ברוב, דאינו ממש מתהפך האסור להיות היתר, ואכתי צ"ע קצת.

והנה באחרונים הוכיחו דשיטת רש"י כהשיטמ"ק, ממ"ש בפסחים ד' ט' ע"א ד"ה התם וודאי וכו' דרוב הוא רק ספק ע"כ. אך באמת אין רא"י כ"כ מזה, דשם הוא רוב התלוי במעשה, דרוב ע"ה מעשרים הם - ורוב התלוי במעשה חלש יותר וכמש"כ בגמ' בכורות וע' בב"ח או"ח ס' ח' בד"ה ויעיין הציצית וכו' ולכך הוא רק במקום וכו', אך אינו רא"י לכל רוב לשיטת רש"י. אך ברש"י לעיל הרי מבואר קצת כהשיטמ"ק וצ"ע.

ובאמת בגמ' לקמן ד' ע"א דקאמר ר' אשי לעולם ספק יום טוב ספק חול', הוי דבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין אפי' בדרבנן לא בטיל ע"כ. וברש"י כי היכי דמחמירים בביטולה ה"נ מחמירים בספיקא ע"כ. וצ"ב בזה דבשלמא לרש"י א"ש דלכך מחמירים בספיקא כיון שאפשר לחכות למחר, ולא יהי' ספק, אך לפי' הר"ן נדרים נב צ"ב, וע' ברש"ש כאן ובקובץ שיעורים.

כהיתר בהיתר, וכ"ז בתערובות, אבל לענין ספיקא מודה הר"ן בטעם עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, א"כ ס"ס דמילה נמי אסור למולו דיכול למולו אחר יו"ט.

ובתשובה אחרת [ס' רנ"ב] כתב שם השואל דכאן לא שייך הטעם של עד שתאכלנו באיסור וכו', דמבטל מצות מילה בזמנה שהיא מצוה בפני עצמה, ודלמא באמת זמנה היא, ואף אם לאו זמנה, מ"מ הוא קודם, וזרוזין מקדימין ולא מאחרין.

★★

בגמ': אמר אב"י כגון שלקחה סתם, נשחטה הובררה דלאכילה עומדת, לא נשחטה הובררה דלאגדל ביצים עומדת וכו'.

בחולין (דף י"ד ע"א) אמר אב"י דסתם בהמה עומדת לאכילה ואינו עומדת לגדל וולדות, דאי סתם בהמה לגדל עומדת לר"י דאית ליה מוקצה, היכי שחטינן בהמה ביו"ט, וליכא למימר דסתם בהמה עומדת לאכילה ולגדל וולדות, ואם נשחטה הובררה הדבר דלאכילה עומדת, דהא לית ליה לר"י ברירה, אלא ע"כ דסתם בהמה לאכילה עומדת. והקשה בתוס' שם (ד"ה בהמה) וז"ל משמע דקסבר אב"י דסתמא לאכילה עומדת, וגבי תרנגולת אמר אב"י בריש ביצה דעומדת לאכילה עומדת לגדל ביצים עכ"ל.

ובחי' חתם סופר [חולין דף י"ד ד"ה בהמה] כתב: אע"ג דיש לחלק בין עוף לבהמה, דסתם בהמה לאכילה עומדת, וסתם עוף לאו לאכילה קיימא, מ"מ תיקשו לר"י עוף היכי שחטינן, זה קו' תוס'. ויש ליישב ע"י הזמנה מעיו"ט יכולין לשחוט ביו"ט, בשלמא בהמה א"א לומר ע"י הזמנה, כמ"ש הרשב"א דהא תנן משקין ושוחטין הביתות דלא אזמין, משא"כ בעוף י"ל כרשב"א ע"י הזמנה עכ"ד.

והנה במ"ב (ס' תקי"ז בשער הציון ס"ק ג') כתב דסתם עוף עומדת לאכילה, אם לא שדעתו בהדיא כדי לגדל ביצים, והכי איתא בירושלמי עכ"ד. וקשה דמגמרא דידן משמע דסתם עוף אינו עומדת לאכילה, וגם משמע מהמשנ"ב דסתם בהמה אינו עומדת לאכילה, ומהגמ' חולין משמע דסתם בהמה לאכילה עומדת וצ"ע.

★★

לו מתירין, ול"ש לאוקמי כהך דרעק"א דלפי ההו"א בגוונא דרעק"א דשאל"מ מקרי ובטל עכ"ד.

★★

בר"ן כאן (דף ב' ע"ב מדפי הרי"ף) מסתפק, בספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין אי אזלינן ביה לקולא או לא, ובדף כ"ד (י"ג ע"א מדפי הרי"ף) כתב לחלק בין איסור דאורייתא ובין איסור דרבנן, דבאיסור דאורייתא לא מהני ספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין ובאיסור דרבנן מהני.

בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סימן ל') הקשה על המחבר דפסק (יו"ד ס' ר"ס ס"ח) דתינוק שנולד בין השמשות ושמיני ספק תשיעי שלו חל ביו"ט שני של גליות, דאינו דוחה יו"ט שני, דלמה יהא אסור למולו, והלא יש כאן ס"ס, ספק שמא היום זמנה, ואם תימצי לומר היום אחר זמנה, שמא היום חול, שהרי יו"ט שני ספק הוא. ומתוך דזה הוי דבר שיש לו מתירין, שיכול למול אחר יו"ט, וסבירא ליה להמחבר דבר שיש לו מתירין אפילו ספק ספיקא אסור.

וש"ב כתב הנו"ב דזה לא מקרי יש לו מתירין, דהרי קיימא לן באו"ח (ס' תמ"ז סעיף ב') דחמץ בערב פסח בטל בששים ולא מקרי יש לו מתירין משום דחוזר לאיסורו לשנה הבאה, וא"כ ג"כ בתינוק הזה למה נחמיר בספק ספיקא מטעם דבר שיש לו מתירין, הרי חוזר לאיסורו, שאם לא ימהלנו בחול ויגיע שבת או יו"ט יחזור לאיסורו עכ"ד.

ובשו"ת חתם סופר (יו"ד ס' ר"ו) חולק על הנו"ב, דע"כ לא אמרי' דלא מיקרי דשיל"מ מה שחוזר לאיסורו אלא בתערוב' דלא בטל מטעם הר"ן (במס' נדרים דף נ"ב) דהוה מין במינו היתר בהיתר, וכל שיחזור פעם לאיסורו לא הוה היתר בהיתר, אבל הא דאפי' ס"ס אסור, ע"כ אין הטעם כמ"ש בר"ן הנו"ל, דע"כ גם הר"ן מודה דהא דאמרי' בס"ס, הוא משום עד שתאכלוהו בספק המתן ואכלוהו בוודאי היתר, אלא בתערובת לא ניחא ליה להר"ן בהאי טעמא עד שתאכלוהו בתערובות איסור אכלוהו כשהוא היתר, דא"כ בשאינו מינו נמי נימא דדשיל"מ לא בטיל, וע"כ כשנתערב הוה היתר, א"כ מב"מ נמי, אע"כ חומרא דתערוב' אינן משום עד שתאכלוהו וכו', אלא משום דהוה מין במינו היתר בהיתר, וזה דוקא בדבר שאין חוזר לאיסורו, אבל בדבר שחוזר לאיסורו לא הוה

שכיח. ולא הודיתי לו, נהי חולה שאין בו סכנה שכיח, אבל לא שכיח שאותו חולה יהיה צריך לרוזינג"ס עכ"ל.

בשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' מ"ט) כתב וז"ל: אך מטעם אחר נראה לי להחמיר, כיון דלהמבשל בעצמו אסור לאכול פירות יבשים, נהי דחזי לחולה שאין בו סכנה, מ"מ הוא אסור לטלטל אותם מטעם מוקצה, וא"כ שפיר אסור לבשלם, דהא קיי"ל דנהי דטלטול מוקצה מותר משום אוכל נפש, מ"מ להשתמש במוקצה אסור אפילו לצורך אוכל נפש, כמבואר במג"א (סי' תק"ב ס"ק י"א וסי' תק"ט ס"ק ט"ו), וא"כ הכא הוי כמשתמש במוקצה, ושפיר אסור עכ"ל.

ובספר עירוב תבשילין הערוך (ס' כ"ב ס"ט) מביא שיש חולקין על הדובב מישרים עיי"ש הטעם, ונראה דמגמ' דידן יש ראייה להדובב מישרים, דרב אדא בר אהבה אמר דאסור לצלות הביצה משום טלטול מוקצה, ואין היתר לבשל מוקצה לצורך שבת. ומה שכתב הדובב מישרים דאסור משום דהוי כמשתמש במוקצה, כוונתו דלכאורה יהא מותר לבשלו משום דטלטול מוקצה מותר לצורך אוכל נפש, ומה שמותר לצורך יו"ט מותר לצורך שבת, דכמו מלאכת בישול מותר לשבת, כך יהא טלטול מוקצה מותר לצורך שבת, ועי"ז כתב דהוי כמשתמש במוקצה.

ובספר מנחת שלמה (סי' מ"ב אות ד') הקשה דלמה הוי כמשתמש במוקצה, הא אינו משתמש בשביל דבר אחר אלא לתיקון בגוף הדבר כדי לתקנו באכילה. וכתב לפרש דטלטול מוקצה שרי לצורך או"נ רק בשביל אוכל המותר, אבל אסור לטלטל מוקצה כדי להתיר מוקצה ולאכלו, אע"ג שהאכילה תהיה אח"כ באופן המותר, וה"נ כל שמטלטל המוקצה בשביל המוקצה עצמו לתקנו שיהא ראוי לאכילה אע"פ שהוא לצורך המחר ואז יהא מותר, מ"מ כיון דעכשיו הוא מוקצה אסור לבשלו.

דף ד' ע"ב

בגמ': עצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביו"ט וכו'.
בפי' רבינו חננאל שנדפס בגליון הגמ' הקשה:

ואע"ג דקיי"ל אין מבטלין איסור לכתחילה ביו"ט וכו' ע"כ. וכבר העיר הגר"ש הכהן מוילנא בגליון פירוש הר"ח דאינו מובן, דלבטל איסור לכתחילה אפי' בחול אסור והניח

בגמ': אמר ליה מאי לאפיוניהו האידנא וניכליניהו למחר.

יש לתמוה איך יכול למטויהו מיו"ט לשבת ע"י עירוב תבשילין, דההיתר לבשל הוא כיון דמדאורייתא בלא"ה שרי משום הואיל דאי מקלעי אורחים, והכא לא שייך הואיל, דהרי אסור לאורחים ישראלים משום נולד, ואי משום צרכי שבת נעשים ביו"ט הא פירש רש"י בפסחים (דף מ"ז ע"א) הטעם דאמרינן צרכי שבת נעשה ביו"ט משום דשבת ויו"ט קדושה אחת הן, והכא הא ס"ל שני קדושות הן.

וכתב בשו"ת ערוגת הבושם (סי' קע"ז) דמכאן ראייה למש"כ השאגת אריה דהשוחרט בהמה שהיא טרפה מדרבנן ביו"ט לא עבר אדאורייתא, כיון דמדאורייתא שרי לאורחים, אף דאיכא איסור דרבנן מ"מ מציל מיהת על איסור דאורייתא. ובשו"ת רע"א (ס' ה') הביא ראייה מתוס' שהקשו גבי הרודה חלות דבש אמאי לוקה לימא הואיל אי מקלעי אורחים, אע"ג דעכ"פ מדרבנן אסור אפי' בדיעבד משום פירות הנושרין, וא"כ לק"מ כאן כיון דעכ"פ ראוי לאורחים מן התורה, שוב אין כאן איסור דאורייתא, ולענין איסור דרבנן שפיר מהני עירוב תבשילין.

ועיין עוד בענין הואיל באיסור דרבנן מש"כ הגרעק"א בדרוש וחידוש עמ"ס ביצה (המערכה השביעית) ובאור שמח (פ"א מהל' יום טוב הט"ו) באר יצחק (סי' י"ח) דברי אסף (יו"ט - בענין הואיל).

★★

בגמ': אפילו ר' יוחנן לא קא שרי אלא לגומעה למחר אבל ביומיה לא.

בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' ע"ט) כתב וז"ל זה לי איזה שנים נשאלתי ממו"ח הגאון מהו עקיבא איגר נ"י בפוזנא נוהגים לאכול פירות יבשים רוזאנגי"ס [-צימוקים] ביו"ט אחרון של פסח, והנה אז חל בשבת ורצה שאחזה דעתי אם מותרים להכין ביו"ט ז' של פסח תבשילין עם הנ"ל לצורך מחר, דהרי ע"י עירוב תבשילין לא הותר אלא ע"י הואיל ואי מקלעי אורחים, והכא לא שייך זה, דהא אסורין ביומיה, דו' של פסח נוהגים איסור בפירות יבשים. והיה נ"ל למו"ח הגנ"י להתיר, דמתירים פירות יבשים בפסח לכל חולה שאין בו סכנה, ונימא הואיל וחזיא לחולה אפילו שאין בו סכנה, וזה

בצ"ע. ובמהדורות החדשות של פי' ר"ח שם הקיפו המלה ביו"ט בשני חצאי לבנה לסימן מחיקה.

וכתב הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך זצ"ל בספרו מאורי אש (תרצ"ה - ע' מ"ג) לבאר בדברי הר"ח, בפשטות עפ"י המג"א סי' שצ"ג סק"ד דאסור לבטל איסור בשבת משום שאין לך מתקן גדול מזה. ולכן כתב ר"ח אסור לבטל איסור ביו"ט משום מתקן. ע"כ.

וכתב ידי"נ הגר"ד מצגר שליט"א בקובץ ישורון (כרך ט"ז ע' תנד): ומה שהאריך רבינו שם בענין מוקצה איסור בהנאה לדעת ר"ח, נראה דלפי' ר"ח שם מקשה מהאיסור הראשון שעושה בהנך עצים שהוא טלטול, אבל ההנאה מהעצים איכא רק לאחר אפיה, דכשיאכלנו יש איסור הנאה מחמת האפיה ואז כבר נשרפו העצים, ואה"נ קודם שנשרפו אסור ליהנות מהחום וכמבואר בחמד משה סי' שכ"ה.

★★

בגמ': והא קא מהפך באיסורא וכו'.

וברש"י: כשמולכין בתנור מזוית לזוית ע"כ. כתב הגאון ר' שמחה זיסל ברידא ז"ל (קובץ מוריה שנה כ"ג גליון ו-ט ע' קי):

ע' רשב"א שבת (כ"ט, א' ד"ה כי אדליק וכו') דס"ל דמעשה הדלקה בעצים דמוקצה, אסור. עיי"ש דאפי' אינה מזיזה ממקומה, ועי' רש"י שבת כח, ב (ד"ה ודכ"ע וכו') דמשמע דס"ל דנגיעה בהדלקה בידים אסור, והא דמצריך רש"י כאן הולכה, אפשר דזה ידע המקשן דמהני ביטול ברוב, אבל לגבי טלטול הוי סלקא דעתא דכיון דמטלטל את כולם ביחד לא מהני הרוב, כי היכי דמצינו לענין טומאה דלגבי נגיעה מהני ביטול ולא לגבי משא, עי' בכורות דף כג, א ובשטמ"ק זבחים עג, ב אות ג' עיי"ש. וניחא דתחילה אמר אין מסיקין, ומשמע דלא בעי הפיכת איסור, ורק כי מוקי במרבה עליהן, מקשה והא קמהפך וכו' ודו"ק. והנה אפשר דגם הרשב"א ס"ל דהפיכה באיסור היינו ע"י נגיעה, וזהו הנפק"מ בין ביטול דמתיר והדלקה דאוסר ודו"ק.

★★

בגמ': והא קא מבטל איסורא וכו' הני מילי בדאורייתא אבל בדרבנן מבטלין וכו'.

במפרשים מדקדקים, דמאי קס"ד דמקשן. וכי לא ידע דאיסור בטל ברוב היתר.

וכתב חכ"א בקובץ כרם שלמה (שנה ג' קו' ח' ע' מ) ליישב עפ"י מה שנסתפקו המפרשים באיסור הבטל בהיתר, אי נתהפך להיות היתר או לא, וידוע דבזה נחלקו הרשב"א והרא"ש אי מותר לאדם אחד לאכלן כולן כאחד עיין ביו"ד סי' ק"ט, דהרא"ש ז"ל סובר דנתהפך להיתר, ולכן מתיר לאכלן כאחד, והרשב"א ז"ל דאוסר סובר באיסורי' קאי. והנה שיטת הראב"ד דלבטל איסור לכתחילה אסור מדאורייתא, ועיין בבית האוצר (אות א' כלל צ"א) דהטעם הוא, דגוף איסור התורה מורה על איסור הביטול, דאל"כ מה הועילה התורה בהא דאסרה, הלא הכל יבטלו עיי"ש.

אך י"ל דזהו דוקא אם נתהפך האיסור להיתר, ואין שם נידנוד איסור כלל, אזי איכא למיחש שכל א' וא' יבטל איסורו, אבל אי נימא דאיסור באיסורי' קאי, אזי אף דמותר לבטל מה"ת, אעפ"כ הועילה התורה באיסורה, כיון דאף לאחר הביטול אינה היתר גמור, דלאדם אחד אסור לאכלן יחד רק בזאח"ז, והיתר כזה אינו היתר גמור, כדאיתא בש"ס בכמה דוכתי.

ובזה מתורץ הכל, דהמקשן הי' סובר דאיסור באיסורי' קאי ואינו נהפך להיתר, ושפיר קא מקשה והא קא מהפך באיסורא, ומתריך הגמ' דמהפך בהיתרא, דאיסור גופא נתהפך להיתר, וכיון שכן ביטול איסור לכתחילה אסור מדאורייתא כנ"ל, וע"ז שפיר קא מקשה הא אין מבטלין איסור לכתחילה, ולא ניחא לי' לחלק בין דאורייתא לדרבנן, כיון דביטול איסור אסור מדאורייתא, והתוצן השיב דאפ"ה יש לחלק בין דאורייתא לדרבנן, דבאיסור דרבנן מבטלין לכתחילה, ודו"ק.

★★

בגמ': אין מבטלין איסור לכתחילה.

כ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל אמר בשם החדושי הרי"מ זצ"ל [והוא בחידושו למס' חולין בסוגיא דזרוע בשילהן] שהטעם שאין מבטלין איסור לכתחילה, הוא מפני שמרויח ע"י האיסור, ואסור לעשות סחורה עם איסורים

בגמ': וְלָרְבִי אִשִּׁי אָמַר כֹּל דְּבַר שֵׁשׁ לֹא מִתִּירִין אֲפִילוּ
בְּדַרְבְּנֵי לָא בִּשְׁלָא וְכוּ'.

הנה מבואר לפי"ז דדין דבר שיש לו מתירין נאמר לגבי שני
הקשרים,

א. לגבי ביטול ברוב - לענין תערוכות.

ב. בענין ספק דרבנן - להחמיר, שחידש רב אשי - שאמרינן
להחמיר. (אפי' בלי תערוכות).

והנה כבר הבאנו לעיל (ד' ע"א) את ב' הטעמים בטעם הדין
דדבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטל, טעם רש"י:
דעד שתאכלנו באיסור - תאכלנו בהיתר, וטעם הר"ן דחשיב
כמין במינו ע"ש לעיל באריכות.

והקשה הגרע"א בהגהותיו לשו"ע יו"ד (סי' צ"ט ס"ק ב')
דלפי הטעם של רש"י מבואר גם ענין ב' - כלומר
מובן דין רב אשי שהחמיר בספק - כי מחר יכול לאכול. אבל
טעם הר"ן - לא שייך בדין ספק דרבנן (ששם אין ביטול).

ומובא בספר שלמי נדרים די"ל שבעצם גם הר"ן מודה
לטעם של רש"י. אלא דהוקשה לר"ן - דהרי בכל
ביטול ברוב כידוע האיסור נהפך להיתר, א"כ ל"ש טעם רש"י
עד שתאכלנו באיסור וכו', שהרי לאחר הביטול האיסור נהפך
להיתר. ולכן הר"ן הוסיף את טעמו שמין במינו לא בטל
ונשאר באיסור. אבל בספק (בלי תערוכות) מודה הר"ן לרש"י.
ועיין לעיל ד' ע"א סוד"ה רב אשי מה שהבאנו משו"ת חתם
סופר (יו"ד סי' ר"ו) בזה.

★★

בגמ': הכא מקלא קלי איסורא וכו'.

בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' רמז) דן לגבי ליהנות מן האור
שנעשה בשבת בידיעה בשביל רוב עכו"ם ומיעוט
ישראל, וכתב דאסור ליהנות מזה משום החלק שנעשה
בשבילו. והקשה מדוע לא נאמר שהחלק הנעשה בשבילו
מתבטל ברוב הנעשה לצורך העכו"ם. ותירץ דהוה דבר שיש
לו מתירין היות שבמוצאי שבת אחר שיעור כדי שיעשו יהי'
מותר ולא מהני ביטול. ועוד שהרי כיון שנעשה כן בתמידות
לצורך ישראל הא קיי"ל דאין מבטלין איסור לכתחילה.

והקשה על זה מגמרא דידן דמבואר דהיכא דמיקלא קלי
איסורא אף בדבר שיש לו מתירין אמרי' דהאיסור

(כדאייתא בשבועות פ"ז מ"ג), וכשנפל מעצמו ונתבטל הוי
כנודמן שמותר (שם מ"ד ובגמ' פסחים כ"ג ע"א).

ובשם חותנו הגאון ר' נח שחור מביאלע ז"ל אמר שהטעם
שאין מבטלין איסור לכתחילה, הוא מפני שההיתר
יש לו מתירין ואפי' באלף לא בטיל, שהטעם שבדבר שיש
לו מתירין לא בטיל הוא משום דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו
בהיתר (עיין רש"י לעיל ד' ג'), וא"כ גם כאן אסור לבטל
לכתחילה כיון שיכול לאכול ההיתר בלי ביטול. ואף שלאיסור
אין היתר אלא ע"י ביטול, מ"מ לגבי ההיתר הוא כדבר שיש
לו מתירין, שעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, רק איסורין
מבטלין זה את זה ע"כ.

★★

הפרי תואר (סי' צ"ט סוף ס"ק ח') מסתפק במקרה שרוצה
לשלוח לנכרי ג' חתיכות בשר וא' מהן נבלה או שרוצה
לתתם לפניו על השלחן, האם צריך להזהר שלא יתערבו
החתיכות דנמצא שמבטל איסור לכתחילה, או שמא מותר לו
לערבם, כיון שלנכרי האוכלם אין הבדל בין נבלה לשחוטה
וממילא דלישראל ג"כ אין נפ"מ בביטולו. ומסיק דמסתבר לו
לאיסורא, כיון שסוף סוף מבטל הוא את האיסור, והא מילתא
עצמו אסר ליה רחמנא עכ"ד.

וכתב הבדי השלחן, דהמעייין יראה דפשיטתו לאיסורא הוא
לטעמיה שם שהכריע דביטול איסור לכתחילה הוא
איסור דאורייתא, אבל אילו היה מדרבנן משמע שם דהוה
מסתבר ליה להתיר בזה ע"ש, וטעמו בזה נראה דטעמא
דאסרוהו רבנן הוא משום שמא לא ידקדק כל כך בשיעור
ביטולו ויבא לבטלו בפחות מכדי שיעור הביטול, ובנידון דידן
שאין לו שום ענין בביטול האיסור ליכא חשש זה ע"כ דבר
הבדי השלחן.

ונראה דלפי סברת החי' הרי"ם הנ"ל דאסור לבטל איסור
לכתחי' מה"ת, משום דהו"ל כעושה סחורה בדבר
באסור, אם כן בנידון דידן יהא מותר לבטל אפילו למ"ד דאין
מבטלין איסור מה"ת, דכל האיסור הוא כשעושה להרויח, והכא
אינו עושה להרויח, שנותן כולו לנכרי, ויהא מותר לבטלו. וכן
לסברת הג"ר נח שחור הנ"ל משום דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו
בהיתר, לפ"ז הכא דהישראל אינו אוכלו, מותר לו לבטלו.

★★

בגמ': והא רב אסי מבדיל מיומא טבא לחבריה וכו'.

הגאון ר"ע איגר זצ"ל בגליון הש"ס כאן ציין: ע' ריטב"א סוכה ד' מ"ו ד"ה והלכתא ע"כ. הנה הצל"ח כאן הקשה, דלכאורה אם לרב אסי דמספקא ליה אפילו הכי היה מבדיל, קל וחומר לדידן דקיימא לן נולדה בזה מותרת בזה, דאנן בקיאיין בקביעא דירחא, פשיטא שראוי להבדיל מיומא טבא לחבריה כרב אסי. ע"כ.

והנה בריטב"א הנ"ל ציין אליו הגרע"א כתב בהא דאיתא בגמ' שם מ"ז ע"א (וט"ס בגהש"ס): והלכתא מיתב יתבינן (בסוכה בשמיני ספק שביעי), ברוכי לא מברכינן (לישב בסוכה). וכתב הריטב"א: ואתיא דלא כרב אסי דאמר מבדיל ומקדש מיומא טבא לחבריה, ולא חייש לזלזולא דיום טוב שני, רק הא קיימא לן (היינו), מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן, לישב בסוכה, דיהיה בזה זלוול לשמיני) דלית הלכתא כרב אסי.

ולפי"ז א"ש דאין אנו פוסקים כר"א ולכן אין אנו מבדילין מיו"ט לחברי ודו"ק.

★ ★

ובקובין הדרום (כרך ל"ד ע' 71-72) כתב חכ"א ליישב עוד קושית הצל"ח עפ"י מש"כ בספר תולדות יעקב להגר"י קשטרו ז"ל במה דאיתא בגמ' כאן:

"ועביד הכא והכא לחומרא": קשה איך יאמר ככה, בשלמא איסור הביצה הוי לחומרא, אלא ההבדלה לעשותו חול קולא היא, וכל שכן לברך ברכה לבטלה היפך הקידוש שאומר, ובודאי הקידוש וההבדלה אחד מהם הוא לבטלה. ונראה לפרש דבין לרב בין לרב אסי כיון שעושים אותם מספק שניהם קרויים ימים טובים, אלא דבהא פליגי: רב סבר יו"ט מכין לחבירו, ואינו כמו שבת ויו"ט, ורב אסי סבר אין יו"ט מכין לחבירו. ועל זה מקשה התלמוד: לימא סבר רב אסי שהן קדושה אחת, פירוש שמדרגת קדושתן אחת, הא רב אסי מבדיל מיומא טבא לחבריה, ירצה שכמו שיבדילו בין שבת ליו"ט שהם קדושה חמורה וקדושה קלה, כך היה מבדיל ואומר דמבדיל בין קדש לקודש, אם כן איך יאמר שקדושתו שוה לקדושת הראשון, ובעי סעודתיה הכנה בחול וכו' ועל זה השיב: דרב אסי ספוקי מספקא ליה אם מדרגת קדושתן אחת, כיון דבכל חד איכא ספיקא או דילמא יו"ט שני קיל,

בטל. וכן באיסור דרבנן היכא דמיקלא קלי אמרינן דמבטלין איסור לכתחילה וכמבואר בגמרא כאן וברא"ש (סי' ב).

ותירין דגבי נר לא שייך לומר דמיקלא קלי איסורא, וכמו שכתב המגן אברהם (סי' תקז ס"ק ג), עיין שם שהוכיח זה מכמה מקומות עיי"ש.

★ ★

בגמ': אתמר שני ימים טובים של גלויות רב אמר נולדה בזה מותרת בזה וכו'.

הגאון ר' דוד פיינשטיין שליט"א כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' נ"ט) במה שנתחדש דהבנק משלם רבית לפי סך הימים, וא"כ הרי יש לאסור לקחת השכר בעד שבת ויו"ט מטעם איסור שכר שבת כמבואר במג"א סי' ש"ו ס"ק ז', אבל מתיר את זה מטעם דהגוים חושבין יום מחצות הלילה עד חצות הלילה, וא"כ תשלומי הרבית של שבת הם בהבלעה עם שעות החול, ובהבלעה הרי מותר עכ"ד הגר"ד. והגר"מ ז"ל מוסף והשאלה עדיין יהי' רק בשבת ויו"ט סמוכין אהרדי, בין שחל יו"ט בע"ש ובין שיו"ט חל במוצ"ש, דאז יש לאסור ליטול בעד יום הראשון דמתחיל בחצות הלילה ונמשך עד חצות לילה השני, דהרי בין השעות של שבת ובין השעות של יו"ט אסורין, אבל הרבית בעד יום השני מותר מטעם הבלעה כנ"ל דהרי איכא שעות של חול.

ובנוגע לשני יו"ט של גלויות, מסתבר דכיון דעשו לדין יו"ט שני בדין ספק, דהא ביצה שנולדה בזה מותרת בזה לרב והלכה כמותו, א"כ ל"ש לאסור שכר יו"ט בפועל עבור שני הימים אלא בעד יום אחד, וממילא ברבית של הבנק שהיום מתחיל מחצות הלילה ונגמר בחצות הלילה, הרי ליכא שום איסור, כיון דיו"ט שני הוא רק מטעם ספק, אבל אליבא דאמת הרי יש גם שעות דחול שמשלמין עבורו רבית והוי בהבלעה דמותו, וכשחל יו"ט ביום ה' וע"ש או יום א' וב' אסור מדין שכר שבת נמי רק יום אחד, דהוא כשיו"ט ביום ה' וע"ש, אסור רק ליקח בעד ע"ש, ואם יו"ט יום א' וב', אסור בעד יום השבת, ובשני יו"ט של ר"ה אולי יש לאסור בעד יום אחד, דהרי הם כיומא אריכתא לרוב הדינים וראוי להחמיר.

ומסיק: ונראה דיום האסור שלא שייך להניחו שם, יתנהו לאיזה צדקה, ובאופן שלא ידעו כלל ולא יהי' לו שום הנאה אף לא הכרת הטוב משום אדם עכ"ד.

★ ★

לומר לבן א"י לעשות לו מלאכה ביו"ט שני ועיי"ש טעמו ונימוקו.

מיהו ע"ש (בסימן ע"א) בנוגע לבן חו"ל שיש לו בית מסחר בא"י לענין מלאכה ביו"ט שני, דבזמן שקדשו ע"פ ראייה ברור שמותר היה לבן חו"ל לומר לבן א"י לעשות מלאכה, דגם לבן חו"ל היה מותר בעשיית מלאכה כיון דהוא יום חול, אלא דלא עשה כיון שהיה מסופק, ומי שאינו מסופק מותר לו, דוגמא לדבר מי שהלך במדבר ושכח איזה יום משני ימים הוי שבת, וכתב לביתו להודיע לו אימתי שבת, דברור שמותר להם לעשות בשבילו מלאכה בביתו, אף ביום שהוא מסופק שמא הוי שבת כיון שברור להם, וכיון דכל מה דנוהגים היום יו"ט שני, הוא משום הזהירו במנהג אבותיכם, והלכה כרב בביצה, אין המנהג היום אלא כזמנים האלו שהיה ספק ממש, ורשאים בני א"י לעשות לו מלאכה בבית מסחרו בא"י אף דהוא נוהג יו"ט בחו"ל עכת"ד.

ולכאן זה סותר דבריו הנ"ל (בתשובה ע"ג) דבזמנינו דין יו"ט שני חמור טפי, ולכן אסור לומר לבן א"י לעשות מלאכה משום דעשאוה כודאי. וכבר יישב סתירה זו הגר"מ בעצמו (באו"ח ח"ד סי' ק"ה אות א') דחלוקים שני הפסקים ביסודם, דעיקר מה שנהגו יו"ט שני בזה"ז, הוא כאילו עדיין מסופקים, וא"כ בני א"י שעובדים במפעלו בא"י שאין להם ספק מותר להם לעבוד עבורו, דאין פעולתם סותר שביתתו של הבן חו"ל ביו"ט. משא"כ כשהוא אומר לבן א"י ביו"ט, כיון שבחו"ל הא נוהגים גם באיסור אמירה לעכו"ם, גם לומר לישראל הוא בכלל המנהג, לכן אסור לומר גם בא"י בין לנכרי ובין לישראל ביו"ט שני שיעשה מלאכה עבורו עיי"ש באורך ועיי"ן בספר יו"ט שני כהלכתו (מילואים סימן ב').

★★

בספר מנחת שלמה (סי' י"ט אות ו') להגאון ר' שלמה זלמן אויערבך זצ"ל כתב וז"ל ראיתי שהביא כת"ר מס' בצל החכמה (סי' ל"ז סי' ל"ח) בקטן בן חו"ל שבא להתגייר בא"י, והשאיר כל אשר לו בחו"ל, עדיין לא חלה עליהם חומרת אותו המקום שיצאו משם, מפני שהיה קטן או נכרי, לכן כל זמן שלא חזרו לחו"ל דינם ממש כבני א"י ופטורין מיו"ט שני, ולענ"ד צ"ע דלפי מה שנוהגין לא כהחכ"צ (דסובר דבן חו"ל שבא לא"י אינו נוהג אלא יום אחד), והיינו משום

ולפיכך אזיל הכא לחומרא לאסור הכנה, ואזיל הכא לחומרא למימר הבדלה בין קדושה קלה לקדושה חמורה. והשתא אתי שפיר דהוי לחומרא, דלעולם לאו חול עביד ואינו מנגד למה שאומר יום טוב בקידוש ובתפלתו, וליכא ברכה לבטלה, דקודש הוא דקיל. (אח"ז ראיתי שדברים אלה מכוונים ממש למ"ש ה"מרומי שדה" לסוגיין).

לפי דברים אלה בודאי יש לתרץ קושיית הצ"ח: דאדרבה היא הנותנת, לרב אסי דמספקא ליה (אם מדרגת קדושת אחת או דילמא יו"ט שני קיל) היה מבדיל ואומר בין קודש לקודש, כמו שאנו עושים בין שבת ליו"ט, ואין בזה משום זלזול. אבל אנן דבקיאי בקביעא דירחא, שוב לא שייך להבדיל בין קודש לקודש, אלא ע"כ בין קודש לחול, ובזה ודאי יהיה זלזול ליום טוב שני, ולכן אין מבדילין.

ובתשובות הראב"י (מובא בספרן של ראשונים, מאת שמחה אסף, ירושלים תרצ"ה) מצאתי מרגניתא בענין זה, דאיתא שם דנשאל: מפני מה אין אנו מבדילין בשני ימים טובים של גליות. ותירץ בראשונה כי היכי דלא ליזלזלו ביו"ט שני, ואחר כך כתב: ועוד "מצות הבדלה אינה מתבטלת באיחורה, שהרי מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך עד שלישי בשבת, הכי נמי אפילו תאמר שיום ראשון עיקר והיה לנו להבדיל במוצאו, אם מתאחרת ההבדלה יום אחד אינה בטלה". וזה חידוש נפלא בעיני.

★★

בגמ': הזהירו במנהג אבותיכם.

בשו"ת אגרות משה (ח"ג סי' ע"ג) כתב לבאר אמאי בזמנינו בן חו"ל צריך לנהוג יו"ט שני בהיותו בא"י, אע"פ שבזמן שקדשו ע"פ ראייה בן חו"ל שנמצא בא"י במקום שהגיעו שלוחים לשם היה פטור מיו"ט שני. וכתב דכיון דאנן בקיאיין בקביעא דירחא גם בחו"ל, ואעפ"כ נוהגים יו"ט שני, נמצא דיו"ט שני בזמנינו הוא משום הזהירו במנהג אבותיכם וחמיר טפי מתקנת יו"ט שני בזמן הראייה שהיה מחמת ספק, ולפי"ז אין חילוק לענין זה בין חו"ל לא"י, דגם בא"י נשאר על בני חו"ל המבקרים שם מנהג אבותיהם לנהוג יו"ט שני, ולא מועיל הא דהוא מקום שהגיעו שלוחים וידעו קביעא דירחא, ולפי"ז כותב שם לאסור אף לבן חו"ל הנמצא בא"י

שיר של חול, ומה הרעש שנתקלקלו פעם אחת גם בשיר של בין הערבים.

ובתב לתרץ, לפמ"ש בסה"ק דרך אמת (להה"ק ר"פ מזבאריו זצ"ל) דעיקר השבת בשעת התפילה, היינו שאז מרגיש האדם בקדושת ש"ק ע"י התלהבות ורשפי אש שלהבת קה בהשתפכות הנפש בשעת תפלה, וי"ל עוד דעיקר שבעיקר הוא בשעת תפלה השייכת לש"ק כגון בנשמת וכו', ומה שאדם מרגיש יתרון גם בשאר תפלה, הוא כעין דברי הגמ' (זבחים ז"א) אטו שבת לברכת קידוש אהני לברכת היום לא אהני, וכן בזה מתפשט קדושת ש"ק ורגש הנפש גם על שאר התפלה אגב התפלה המיוחדת לש"ק. ולפ"ז יש לומר דהא דחשו יותר לשיר מלמוסף, משום דעיקר י"ט ורגש קדשתו הוא בשעת השיר, ק"ו מבשעת תפילה, כדאי"ב בסה"ק שהשיר של לויים הי' בהתלהבות יתירה, ובסה"ק ברית מנוחה כתב, דהשיר היה מעורר בהמקריב הרהורי תשובה, ואם הכהן ראה שהחוטא לא שב בתשובה שלמה, היו מרמז להלויים שישוררו ביתרון התלהבות, עד שעוררו את החוטא לשוב בתשובה שלמה, ואם זה הי' בחול, מובן שבימים מוקדשים הי' השיר ביתר שאת וביתרון הכשר, וכמ"ש המהר"ל ז"ל דעיקר גדר השיר לצאת הגבולים הטבעיים, מחמת רגשי קודש ואהבה ודביקות, ע"כ ודאי עיקר רגש קדושת היו"ט הי' בשעת השיר, ועיקר בשיר של היו"ט מצד אטו יו"ט לשיר דידי' אהני לשיר דחול לא מהני כנ"ל, וכ"ז כשאמרו בין הערבים שיר של יו"ט, אז לא הי' קפידא מה שבשאר אמרו שיר של חול, כיון דסו"ס הרגישו קדושת יו"ט גם בזה, אמנם פ"א נשתהו מלבא, ואמרו גם בין הערבים שיר של חול, והפסידו כל עיקר הרגש של יו"ט, אשר עיקרו בשעת השיר, ע"כ הקפידו ע"ז ביותר מביטול המוסף שהוא רק מצוה פרטיות של יו"ט, משא"כ השיר שבו כל רגש קדושת יו"ט.

★★

בגמ': נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש.

מבואר כאן הנה רב ושמואל מוכיחין מזה דב' ימים טובים של ראש השנה קדושה אחת הן, וכן ר' יוסי במס' עירובין דף ל"ט מוכיח מהא דנוהגין אותו היום קודש וקודש דקדושה אחת, ורבנן פליגי על ר' יוסי וסברי דשני ימים של ר"ה ב' קדושת הן, ומה שנוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש הוא משום דלא אתי לזיליזולי ביה. ובקובץ שעורים

דנקטינן בגלל החשש של זמנין דגזרו מלכות גזירה ואתי לקלקולי, לכך גזרו חכמים אקרקפתי דבני חו"ל להשאר במנהג אבותיהם, נמצא שכך היא הלכה, דאף שגם בא"י שייך הך חששא, ואפי"ה גזירתם היתה רק על בני חו"ל ולא על בני א"י, וכיון שכן נראה דמיד כשנתגייר או הגדיל הקטן ובדעתם לחזור למקומם הראשון, הם שפיר חשובים מיד כבני חו"ל, כי לענין זה לא שייך לומר על הגר דכקטן שנולד דמי, רק חשיב מיד כבן חו"ל שנולד גדול בא"י, ולכן חלה עליהם מיד כל הדינים ותקנות של חו"ל, והרי הם חייבים ביו"ט שני, כי כך היתה התקנה בתחלה כששלחו מתם, וה"ז דומה לבן א"י שהשתקע בחו"ל לאחר חג הסוכות וחזר לא"י לפני פסח על דעת לחזור לאחר פסח לחו"ל, דמסתבר דאף שהוא ואבותיו מעולם לא נהגו כלל כבני חו"ל, אפי"ה אמרינן דמיד כשנשתקע בחו"ל חלים עליו כל הדינים והתקנות של בני חו"ל, וה"נ גם כאן חייב גם כשהוא בא"י, אע"ג שבחו"ל היה נכרי או קטן, מ"מ יש עליו שם של בן חו"ל ושפיר מתחייב בכל מה שבני חו"ל חייבים.

גם מבואר בסי' תצ"ו (במשנ"ב ס"ק י"א) לענין בן א"י שבא לחו"ל, דאף שאין דעתו לחזור לא"י, מ"מ כל זמן שלא הגיע לשוב מותר לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותן, ואפי"ה אם הגיע לשוב, כתב המג"א (בסק"ו) מהרדב"ז דאפי' בשוב של נכרים, מ"מ הוא נמשך אחר חו"ל, וחייב ביו"ט שני, וה"נ גם כאן אפשר דאף אם דעתו של הגר לחזור לשוב של נכרים, דאפי"ה חייב ביו"ט שני עכ"ל.

דף ה' ע"א

בגמ': פעם אחת נשתהו העדים לבוא ונתקלקלו ה' ימים בשיר.

ופירש"י ותוס' היינו בתמיד של בין הערבים, דאילו בתמיד של שחר היו אומרים תמיד שיר של חול אפי' כשבאו העדים מקודם, והקשו בתוס' הא נתקלקלו גם במוסף.

ובספר ארץ צבי כתב דיש להוסיף להקשות, דכיון דלעולם היו אומרים שיר של חול בשחרית, א"כ חזינן שאין זה קלקול כ"כ, וא"כ מה בכך שאירע פעם א' מאלף שאמרו גם בין הערבים שיר של חול, ולא יהי דיעבד של בין הערבים חמור ממה שעושין תמיד בתמיד של שחר אפי' כשאפשר, דהיינו כשבאו העדים קודם התמיד, דמ"מ אומרים לכתחילה

הקשה דהא ודאי גם ר' יוסי מודה דהא דנוהגין אותו היום קדש אינו אלא מדרבנן, וע"כ טעמא משום משום דלא ליתי לזילזולי ביה, וא"כ במאי פליגי, וכתב דנראה דטעמו של ר' יוסי דא"א להיות יו"ט חצי יום, כסברת רבא (לקמן דף י"ח ע"ב) הואיל וקודם טיבול שרי לאחד טיבול נמי שרי עי"ש ברש"י, אבל בירושלמי ר"ה פירוש הטעם משום דכבר עבר רובו של יום בקדושה, ונ"מ בין הטעם דא"א להיות יו"ט חצי יום, ובין הטעם משום דכבר עבר רובו של יום בקדושה, יהא בכך חו"ל שהגיע לא"י באמצע יו"ט ב' של גליות על דעת להשתקע אם ישלים היום בקדושה, דלפי הטעם דא"א להיות יו"ט חצי יום צריך להשלים גם אחר שנכנס לארץ, ולפי הירושלמי אם עבר עליו רובו של מעל"ע בחו"ל חייב להשלים גם אחר שנכנס לארץ, ואם נכנס לארץ קודם שעבר רובו של מעל"ע אינו צריך להשלים עכ"ל.

★★

וצ"ע מה שכתב הטעם דנהגו אותו היום קודם משום דא"א להיות יו"ט חצי יום, דמ"מ כיון ששוב אין ב"ד מקדשין החודש באותו היום, נמצא כל מה שנהגו קודם ל"ה אלא בטעות, ולא היה יו"ט אפילו חצי יום. ובע"כ צ"ל דגם לר' יוסי הטעם דלא ליתי לזילזולי, אלא דר' יוסי סבר דמ"מ קבעו חכמים קדושה אחת, וממילא אין כאן ראייה לבין חו"ל שהגיע לא"י באמצע יו"ט שיהא צריך להשלים, דדוקא אם באו עדים מן המנחה ולמעלה צריך להשלים כדי שלא יזלזלו ביה לשנה אחרת דיאמר אשתקד נהגו בו קודם חנם ומן המנחה ולמעלה חזרנו ונהגו בו חול, אבל בכך חו"ל שהגיע באמצע יו"ט דלא שייך ביה דאתי לזלזלו ביה ביו"ט שני הבאה דמכאן ואילך יהא פטור מיו"ט שני, א"צ להשלים.

★★

בגמ': הא לן והא ל"הו.

שיטת הרמב"ם (בפ"ה מהל' קידוש החודש הל' ט-יב) כי המנהג של יו"ט שני של גליות אינו תלוי בגבולות א"י, אלא תלוי בב' תנאים א. אם היה המקום מקום ישוב בימים ההם שקידשו עפ"י הראיה. ב. שהיו השלוחים מגיעים והוא מהלך י' ימים מירשלים, אבל אם חסר אחד מתנאים אלו דהיינו ישוב חדש, אף שהוא קרוב לירשלים, או שלא

היו השלוחים מגיעים אף שהוא מא"י נוהגין שני ימים טובים. אמנם דעת הריטב"א שתקנת חז"ל היה לא לחלק בא"י או בחו"ל בין המקומות, אלא בכל א"י יש לעשות יום אחד יו"ט אפילו בישוב חדש ואפילו במקום שברור שלא הגיעו השלוחים ובכל חו"ל עושים ב' ימים אפילו במקומות שהגיעו השלוחים.

ובדברי הריטב"א סוברים הרבה ראשונים, וכן נתפשט המנהג מקדמת דנא לנהוג בכל א"י מהים עד עבר הירדן ועבר הירדן בכלל, ומעזה וכל מרחבי הנגב הצפוני עד צור וצידון לעשות יו"ט יום אחד בלבד, ובכל זאת מובא בשם כמה מגדולי הדור שגרו בישובים החדשים שבא"י שחששו לשיטת הרמב"ם ואף כי היו מניחים תפילין ומתפללים תפלת חול ביו"ט שני של גליות, מ"מ היו מונעים עצמם ממלאכות דאו' ודרבנן.

ובשו"ת התעוררות תשובה (חלק ג' ס' שי"א) מביא בשם גדול אחד דרצה להוכיח מהרז"ה ורשב"א כאן דהם סוברים כמו הריטב"א, דהא כתבו דכל בני א"י נוהגים רק יום אחד, ומשמע אפילו הרחוקים, וכתב ע"ז דאינו ראייה, כי כולם לא כתבו זה רק בר"ה, וטעמם כיון שבקיאין בקביעא דירחא ע"י החשבון, חזר כל א"י להיות כבית הוועד, שכל א"י ראוי לקדש בו החודש, לכן הוי כולו כבית הוועד, משא"כ חו"ל עכ"ל. וצ"ע דבריו דהרז"ה כאן כתב בפירוש שלא היו נוהגין בכל ארץ ישראל לעשות אלא יום אחד בין בראש השנה בין בשאר ימים טובים.

★★

בגמ': וכ"ל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, אמר רב יוסף מנא אמינא ל"ה וכו'.

הרמב"ם (בהל' ממרים פ"ב ה"ב) פסק דאין בית דין יכול לבטל דברי בי"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ומנין אפילו בטל הטעם שבגללו גזרו בי"ד הראשון. ובהשגות שם קשיא ליה, דהא כרם רבעי שהראשונים תיקנו שמהלך יום אחד לכל צד לא יפדו הפירות אלא יעלו ויאכלם בירשלים כדי לעטר שוקי ירשלים בפירות, ולאחר החורבן התקין ריב"ז שיהא נפדה בכל מקום, אף שריב"ז לא היה גדול כראשונים, אלא ע"כ דכיון דבטל טעם התקנה הראשונה, משום דבתר חרבן מה לנו לעטר שוקי ירשלים בפירות, א"צ בי"ד גדול, אלא כל בי"ד יכול לבטל דברי חבירו.

למיגזר כלל. ולא שייך לדמות לדבר שנאסר במנין דאסור, דכיון שטעם האיסור ידוע אם נתבטל הטעם ממילא בטל האיסור, ולא דמי לביצה מתקנת ר' יוחנן בן זכאי ואילך או לר' אליעזר שביקש להפקיר כרם רבעי שלו, שהיתר ביצה אין הטעם ידוע כל כך לעולם שיהיה ההיתר תלוי במה שתיקן לקבל עדות החודש כל היום, וכן הא דר' אליעזר שבקש להפקיר כרמו משום שבימיו נתמעטו הפירות בירושלים והיה ראוי שיוליכו פירות מכל סביבות ירושלים אל תוכה לעטר שוקיה בפירות, אי לאו דהתירו את התקנה, ועוד שאיסור ציצית בפשתן לא היתה תקנה אלא שאסרו משום גזרה, וכיון דהשתא לא שייך הך גזירה שרי ממילא ע"כ.

וצ"ב מה שהרא"ש מחלק בין תקנה לגזרה, ולמה הגזירה שלא ללבוש של פשתן נקרא גזירה, ומה שביצה אסורה וכן שצריך להעלות פירות לירושלים נקרא תקנה, וראה באנציקלופדיה תלמודית (בערך דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, בהגהה 35) דמפרש, דתקנה היינו בקיבוץ חכמים שעמדו למנין.

ולפי היסוד של הרא"ש דיש ג"מ בין תקנה לגזירה, כתב בשערים מצויינים להלכה (ח"ב ס' צ"א) דמי שצריך מצד ההכרח לבלוע תרופות בשבת מותר, דבזמנינו שגם הרוקחים אין שוחקים וטוחנים הסממנים, והכל בא מוכן ומזומן מבית היוצרים, והרבה אינם יודעים ממה נעשה וכיצד נעשה לא שייך גזירת שחיקת סממנים. ומביא בשם הרדב"ז דגזירת שחיקת סממנים קיל יותר מאיסור אמירה לעכו"ם בשבות דרבנן, וא"כ כש"כ בזמינו. וכתב דאפ"ה מי שאינו מוכרח ימנע עצמו ולא ישתמש בהם ע"כ. ונראה דאפשר דמה שאסרו רפואה בשבת היתה בקיבוץ חכמים ולפי זה אפילו בטל טעם באיסור מ"מ עדיין אסור, וצ"ע.

דף ה' ע"ב

בגמ': מכדי כתיב וכו' לך אמור להם שובו לכם לאהליכם למה לוי וכו' וכי תימא למצות עונה הוא דאתא וכו'.

כתב כ"ק האדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל במכתבי תורה (מכתב צז) שקושית הגמרא אינה מובנת. ויש לומר דכוונת הגמרא דהפסוק שובו לכם לאהליכם בא להתיר

ובתוספות יו"ט הקשה על הראב"ד מסיפא דמשנה דכרם רבעי, דר' יוסי אמר דמשחרב בית המקדש התקין שא"צ להעלות הפירות לירושלים, ותנאי היה דשיבנה הבית המקדש יחזור הדבר לכמות שהיה ויהא צריך להעלות הפירות לירושלים, ולהראב"ד למה הוצרך לתנאי, הא כל הטעם דתיקנו דא"צ להעלות היא משום שחרב הבית ושוקי ירושלים נתונה ביד אויבים, ולא שייך הא דכדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, אבל לכשיבנה בית המקדש יהא בטל הטעם, דשייך לומר כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, וכל ב"ד יהא אפשר לתקן דיהא צריך להעלות. בשלמא להרמב"ם אפשר לומר דלא יהו בית דין שבאותו הדור רשאים לבטל, כי אולי לא יהיו גדולים מזה הבית דין, כי בנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד כדאיתא בירושלמי, אבל להראב"ד קשה. וכתב בתויו"ט לתרץ לפי הירושלמי הנ"ל שבית המקדש עתיד להבנות קודם מלכות בית דוד, ונמצא שעד מלכות בית דוד יהיה לאויבים קצת ממשלה עלינו וכמו שהיה בתחלת בית שני, ובשלוט האויבים בנו והיו בירושלים, עדיין לא נתבטל הטעם לגמרי, לפיכך הוצרך לתנאי שהבית דין שבאותו הדור יהא בכח לתקן דיחזור הדבר לכמות שהיה קודם החורבן.

ולקמן ע"ב רב אדא ורב שלמן אמרי אף מתקנת רבן יוחנן בן זכאי ואילך ביצה אסורה, מ"ט מהרה יבנה בית המקדש ותחזור תקנה ראשונה שלא לקבל עדות אלא עד המנחה. ונשאל למהרש"ם מדברי הרד"ק (יחזקאל מ') דלעתיד יבא לא יקריבו תמיד בין הערבים, ולפ"ז יהא יכולין לקבל עדות כל היום דלא יהא קלוקול בשיר תמיד של בין הערבים דלא יהיה תמיד של בין הערבים.

ומתריץ לפי הירושלמי כנ"ל דבנין ביהמ"ק קודם למלכות בית דוד, א"כ י"ל דבתחלה יקריבו תמיד בין הערבים, ולאחר מלכות בית דוד לא יקריבו בין הערבים.

★★

בתשו' הרא"ש מתיר ללבוש בגד פשתן ולהטיל בו ציצית של פשתן, ואע"ג דגזרו חז"ל שלא ילבוש בגד פשתן, ה"מ בימי חז"ל שהיה להם תכלת, ויש לחוש שמא יעשה בו ג"כ תכלת, והוי איסור כלאים כשיתכסה בו בלילה, שאז אין זמן קיום המצוה, אבל בזמננו דליכא תכלת, לא שייך כלל הך גזרה, ולא חיישינן שיטילי בו ציצת של צמר שהכל יודעים שבזמן הזה שאין לנו תכלת ואין היתר כלאים ולא שייך

בגמ': רב אדא ור' שלמן תרווייהו מבי כלוחית אמרו אף מתקנת ריב"ז ואילך ביצה אסורה מ"ט מהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו ביצה ביו"ט שני השתא נמי ניכל.

מקשינן העולם, דהא איתא בכתבי האר"י ז"ל דלעתיד יהי הלכה כב"ש, וא"כ כשיבנה ביהמ"ק יהי ביצה מותרת. ובספר עיני חכמים [ח"א סי' כ] כתב הגה"ק מאוסטרובצה זצ"ל לחדש די"ל דלא יהי הלכה כב"ש לעתיד רק במה דב"ש מחמירים, דכעת א"א לפסוק כמותם דאין בכוחנו להחמיר כ"כ. אבל לעתיד יתנהג העולם במידת הדין שהוא כמדת ב"ש, וע"כ נפסוק לחומרא, משא"כ גבי ביצה דהוי מקולי ב"ש יהי לעתיד ג"כ הדין כב"ה.

ועוד יש לתרץ, דהנה טעמא דב"ש דמתירין ביצה שנולדה ביו"ט, משום דל"ל מוקצה ונולד, והנה איתא במג"א דאף דל"ל נולד, מ"מ בדבר שלא הי' כלל קודם שבת ונתהוה תחילת עיקר בדבר בשבת ויו"ט הוי נולד גמור ואסור לכו"ע, וא"כ הא דמתירין ב"ש ביצה הוא משום דכל ביצה דמתלדה האידנא מאתמול גמרה לה, א"כ הי' בעולם במעני התרנגולת וביו"ט לא נתחדש רק לידה לחודא. והנה איתא בשבת (דף ל') עתידה אשה שתלד בכל יום שנאמר הרה ויולדת יחדו. והפי' פשוט שביום שתתעבר תלד. וכדאיתא בב"ב (דף ט') שנאמר באיוב והנה הבקר חורשות ואתונות רועים על ידיהם מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב מעין עוה"ב, ופירש"י מעין עוה"ב כדכתיב הרה ויולדת יחדו ולידה ביום אחד ע"ש, א"כ א"ש דלעתיד גם לב"ש תהיה ביצה אסורה, כיון דהעיבור והלידה יהי ביום אחד ביו"ט, א"כ הוי נולד גמור, ואסור גם לב"ש עכ"ד.

★★

ושמעתי ליישב עוד בזה, דהנה לאוקימתא הראשונה בגמ' לעיל ב' ע"א פליגי ב"ש וב"ה במחלוקת ר"י ור"ש במוקצה, והנה כמו שלעת"ל הלכה כב"ש, ה"נ יהי לעת"ל הלכה כר"ש, כ"כ בספר ויקהל משה, וכתוב שם דבמוקצה לא יהי הלכה כר"ש, וה"נ לא יהי בזה הלכה כב"ש ודו"ק. גם י"ל דאפשר יבנה ביהמ"ק הוא קודם לעת"ל, ואין זה זמן אחד וצ"ע.

והנה בראש השנה (ל' ע"א) בגמ': לא נצרכא דאיבני בחמיסר וכו'. וברש"י הקשה הרי אין בנין ביהמ"ק ביו"ט ע"ש.

מצות עונה מיד בלא שיצטרכו ג' חדשי הבחנה כמו שצריכים גר ואשתו להמתין וכדאיתא ביבמות (מב ע"א).

וכתב עוד די"ל דלא צריך פסוק לזה, כיון דהא דצריך ג' חדשי הבחנה ילפינן מאברהם, וכבר קודם מתן תורה היו זרע אברהם, וא"כ אין צריכים הבחנה בין זרע שקודם מתן תורה לאחר מתן תורה. אך במדרש (ילקוט פרשת יתרו רמז רעא) איתא דעל כן נתנה התורה בחודש השלישי לצאתם ממצרים ולא בחודש השני, כי בני ישראל נקראים גרים ועבדים משוחררים וע"כ המתין להם הקב"ה ג' חדשים כמו ששבויה ומשוחררת צריכה להמתין ג' חדשים עד שיתארסו וינשאו, עיי"ש.

★★

בגמ': וכ"ת למצות עונה הוא דאתי וכו'.

הקשה המהרש"א: וא"ת כיון דממילא ליתא לתקנתא ממילא נצטוו בפריה ורביה. ומתרץ דה"ק וכ"ת למצות עונה הוא דאתי, דה"ל מצות פ"ו דבר שנאמרה לבני נח ונשנית בסני דלישראל ולבני נח נאמרה, הא אי לא הוי נשנית בסני או דוקא לבני ישראל נאמרה. מיהו למסקנא דילן דההוא שובו אהליכם צריך למנין אחר, א"כ לא נשנית בסני, וממילא מצות פ"ו דוקא לישראל נאמרה ולא לבני נח עכ"ד.

ומהר"ם שיף תירץ דאיתא בגמ' ע"ז (דף ה' ע"א) אמר ר"ל באו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא הן לא חטאו אנו לא באנו לעולם, והא כתיב פרו ורבו, עד סיני, והא בסני נמי נאמר שם שובו לאהלכם, למצות עונה. ולפ"ז פשיטא דמאמת מצות פריה ורביה לא היו מצווין עכשיו משום שלא היו מולדין משום שהיו כמלאכים, ופרו ורבו לא נאמר רק עד סיני, ולכך איצטריך שובו לכם למצות עונה.

ובשו"ת מהרי"א אסאד (יו"ד סי' שפ"ג) מביא בשם הגאון מוהר"ר דוד דייטש לתרץ, דהנה בגיטין (דף מ"א ע"א) בחציו עבד וחב"ח כופין רבו לשחררו משום דאינו יכול לישא אשה. והקשה התוס' יבא עשה דפרו ורבו וידחה לאו דלא יהיה קדש. ותי' בחד תירוץ הא אפשר לקיים שניהם ע"י שכופין לשחררו. ונמצא לפ"ז דעבד של קטן דלא אפשר לכופו, העשה דוחה לל"ת באמת, והיינו דוקא משום דנשנית, דבלא זה אין עשה דלפני הדבור דוחה לל"ת דלאחר הדיבור.

★★

והנה טעמא דאין ביהמ"ק ביו"ט, כתב במנחת חנוך (מצוה צ"ה) דהטעם האמיתי במסקנת הגמ' דבשבועות הוא כיון דאין עשה דבנין ביהמ"ק דוחה ל"ת ועשה דיו"ט ע"ש. והנה באתון דאורייתא (כלל ז') כתב להקשות לבית שמאי דס"ל בנזיר ט' ע"א דאין שאלה בנזירות א"כ ליתא לפירכא בגמ' יבמות ה. מנזיר מצורע שישנו בשאלה, וא"כ אפשר ללמוד מנזיר מצורע דעשה דוחה ל"ת ועשה ע"ש, וי"ל דה"נ לב"ש עשה דוחה ל"ת ועשה, וא"כ לעת"ל דיהי' הלכה כב"ש שפיר יוכלו לבנות ביהמ"ק בחמיסר, וא"ש קו' הרש"י ודו"ק היטב. אך לדברי הגה"ק מאוסטרובצה זצ"ל דרק לחומרא הלכה כב"ש א"כ א"א לאמר כן וכנ"ל.

★★

בגמ': ואמר רבא הלכתא כותיה דרב בהני תלת בין לקולא בין לחומרא.

המחבר פסק דאסור לבשל מיום א' דר"ה ליום ב', דלהחמיר אמרינן קדושה אחת הן ולא להקל. וכתב המג"א (סי' תק"ג ס"ק א') דאפילו לשיטת הרמב"ם דסבירא ליה דהמערב לשני ימים טובים של ר"ה ונאכל עירובו ביום הראשון יכול לילך גם בשני דקדושה א' הן אפילו לקולא, מ"מ מודה דאסור לבשל מיום א' ליום ב', ולגבי דין זה לא אמרינן דקדושה אחת הן אפי' לקולא, ע"ש הטעם. ודעת הגר"א בביאורו דלהרמב"ם יהא מותר לבשל מיום א' ליום ב'.

והקשה בבה"ל דלכאורה הלא יום ראשון של ר"ה ודאי קודש מן התורה, ואיך יהיה מותר לבשל בו לצורך יו"ט שני. ומתוך דאפשר דס"ל דאף מיו"ט לחול נמי כיון דלית ביה איסור דאורייתא מטעם הואיל, ולהכי בר"ה דקדושה אחת היא לשניהם, מותר מיו"ט לחבירו, דהם אמרו והם אמרו. ולפ"ז אף לדעה זו לא יהיה מותר רק אם יהיה ראוי להנות עוד באותו יום, [דע"ז שייך הואיל ואי מקלעי אורחים חזי ליה], ולאפוקי אם לא יגמר עד שקיעת החמה, דיש בזה איסור דאורייתא גם לדעה זו אסור עכ"ד.

ובשו"ת אבן ישראל להגר"י פישר ז"ל [חלק ז' סימן כ"ב] כותב דמותר לבשל מיום א' ליום ב' אפילו סמוך לחשיכה, משום דהוי כמו מי שמקבל עליו תוספת יו"ט דיכול לבשל אפילו סמוך לחשיכה עבור זמן התוס', וגם איכא הואיל דחזי לאורחים שהם קבלו על עצמם תוספות, וה"נ כשחז"ל

קבעו שני ימים לר"ה ושיהיו קדושה אחת, בודאי איכא ע"ז דין תוספות, ואפילו אי נימא דאי אפשר לעשות תוספות יותר משעה וחומש, מ"מ עד שעה וחומש בודאי דין תוספות עלה, ולהכי שפיר מותר לבשל מיו"ט א' דר"ה אפילו סמוך לחשיכה דמבשל מיו"ט דאורייתא לזמן התוס' דהוא נמי יו"ט דאורייתא עכ"ד.

וצ"ע דבריו, דהא הראשונים כתבו דהמבשל סמוך לשקיעה לא אמרינן הואיל (ומה שכתב דרבתינו הצרפתיים סוברים דהמבשל סמוך לחשיכה אמרינן הואיל, צ"ע דהגהות מיימוניות הביא בשם רבתינו הצרפתיים דלבשל סמוך לחשיכה ביו"ט אסור מה"ת ולא אמרינן הואיל דחזי לאורחים).

★★

בתוס' ד"ה מכדי וכו' בתו"ד כותבים: **שלא** היו קולות רק בלוחות הראשונות בסיון וכו'.

יש להביא כאן דברי רש"י שמות (ל"ד, ג) מחז"ל: הראשונות ע"י שהיו בתשואות וקולות וקהלות שלטה בהם עין רעה. אין לך יפה מן הצניעות ע"כ. וזה הכוונה בתוס' הנ"ל ודו"ק. ועי' בהגהות הג"ר שמואל קצנלבוגן ז"ל על שבת (פ"ו): חידוד נחמד עפ"י דברי חז"ל הנ"ל ברש"י עה"ת ע"ש.

ועי' ברש"י תענית (כ"א: ד"ה אל מול וכו') שכתב וז"ל: לא נסתלקה שכינה עד לוחות האחרונות שניתנו ביום הכיפורים. וגם כל ימות החורף שעסקו במלאכת המשכן שהתה שכינה בהר ומשם ניתנו כל המצוות בקולי קולות ולפידיים ביום קבלת עשרת הדברות וכו' ע"כ. וברש"י שבעין יעקב (עמ' ס"ה): הגירסא: כיום קבלת עשרת הדברות וכו' ע"ש. ולפי"ז צ"ע מש"כ רש"י לעיל מחז"ל, וי"ל.

דף ו' ע"א

בגמ': הואיל ומוכן אגב אמו בשחיטה.

בחתם סופר כאן (במהדורא תנינא) הקשה, לפימש"כ ברמב"ם (פי"ב מה' שחיטה) וז"ל: מותר לשחוט בהמה מעוברת ולא הוה אותו ואת בנו משום דעובר ירך אמו ע"כ. ומוכח דלמ"ד עובר לאו ירך אמו א"כ אסור לשחוט מעוברת, ואיך נאמר כאן בפשיטות דמוכן אגב אמו ע"כ. אך באמת בחת"ס כתב למסקנה דכוונת הרמב"ם דכאן כו"ע מודו. וכ"כ עוד

נחום ליכנטשטיין ז"ל הראה לי כע"ז בהגהות הגרע"א זצ"ל ביו"ד ס' פ"ז בש"ך ס"ק י"ד ע"ש ודו"ק.

★★

בגמ': שתיק רב.

בספר ארחות חיים להגה"ק מראדזין זצ"ל מאריך בדברי הרמב"ם שרב לא שח שיחה בטילה מימיו, ובתוך הדברים כותב:

ובזה נתבאר לן סוגיא דכריתות (דף י"ג:): בענין שיכור אסור להורות, יכול אף המשנה ת"ל ולהורות. רבי יוסי ברבי יהודה אומר יכול אף גמרא ת"ל ולהורות כו'. אמר רב הלכה כרבי יוסי ברבי יהודה. והא רב לא מוקים אמורא מיומא טבא לחבריה משום שכרות. שאני רב דאורי מורי. וניקם דלא לורי, כל היכא דיתיב רב לא סגי ליה בלא הוראה. ופירש"י דכ"ע בעו מיניה יעו"ש. ולכאורה תמוה דאכתי מה בכך דכולי עלמא בעו מיניה, לא ישיב להם. והערוך מפרש כלומר לא יתכן לרב להשמיע דברי תלמוד בלא הוראה, וגם זה דחוק כיון דאסור, אמאי לא יתכן. אכן כפי האמור ששיחתו של רב הי' מלא דברי תורה שהרגיל עצמו שאפילו שיחת צרכיו לא יהיה לבטלה אלא מלאים לימודים מלימודי התורה, ומכל דיבור שצא מפיו למדו הוראה, שפיר קאמר כל היכא דיתיב רב לא סגי בלא הוראה, שהרי מתנועותיו ושיחותיו למדו הוראה, אע"פ שלא הורה להדיא, והרי אין זה בידו שלא ילמדו להורות מתנועותיו ושיחותיו, וזה ג"כ כוונת רש"י ז"ל דכו"ע בעו מיניה, כלומר דכולי עלמא משגיחין לעיין על תנועותיו ודיבוריו ללמד מהם הוראה. וכן מצינו מפורש דעת רב במס' סוכה (דף כ"א:): אמר רב מנין שאפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד, שנאמר ועלהו לא יכול. ומזה הענין הוא מה שמצינו גבי רב בכמה דוכתי בש"ס שתיק רב, במס' ביצה (דף ו'). ב"מ (דף ס"ט). ב"ק (דף י"א). ב"ב (דף ס"ב.), והיינו דבשתיקתו הורה דעתו והי' דיבורו בזה ללא צורך ולא רצה לדבר לבטלה ועי' תוס' ורא"ש ב"ב (שם) וכו'.

★★

בסדר הדורות (ערך אבא אריכא באות ח') כתב: בסוף הספר יונת אלים כל מקום שנאמר שתק רב סוכה (ז). ב"מ (צז). היה לו להשיב על פי הסוד שהיה תלמיד מובהק לרבי

אחרונים בזה ע' בבית יצחק (אבהע"ז ח"א סי' נ"ד). וע' באתון דאורייתא (כלל י"ד) ומהרי"א אסאד (יו"ד סי' צ"ז) ע"ש. אך ביד שאול להגאון ר' יוסף שאול (בהגהות ליו"ד סי' רס"ו ס"ק ל"ה) לא כ"כ בדעת הרמב"ם ע"ש. וע' בתשו' מקדשי השם (סי' ל"ט) מש"כ הגר"מ זמבא זצ"ל בזה ואכמ"ל. ולדברי הגאון ר' יוסף שאול יצא דלמ"ד עובר לאו ירך אמו אסור לשחוט בהמה מעוברת וצ"ע.

★★

בשו"ת חדות יעקב (מהדו"ת סי' ס"ב ס"ק א') הקשה בגמ' כאן, מהא דמבואר בגמ' (ערכין ז' ע"א) דאשה מעוברת היוצאת להרג, אין ממתנין עד שתלד, ואם יושבת על המשבר ממתנין, דכיון שעקר לצאת הוי גופא אחריני ולא הוי אז ירך אמו. ועתוס' ע"ז דכו"ו שכתבו דבעקר לצאת לא אמרינן עובר ירך אמו. וע' חת"ס סי' שנ"ד. וא"כ כל עגל שנולד ביו"ט, בשעה שעקר לצאת לא הוי ירך אמו, ואסור בשעה שעקר לצאת לשחוט אמו משום או"ב ל"ת ביום אחד, וא"כ האיך מקרי כשנולד מוכן אגב אמו, כיון דשעה קודם שנולד, כשעקר לצאת, לא הוי מוכן, דאז אסור לשחוט האם משום או"ב.

וי"ל כיון דביה"ש דאז לא עקר עוד לצאת, והי' אז מוכן לשחוט אגב אמו, ונהי שביו"ט בשעה שעקר לצאת לא מוכן לשחוט אגב אמו, משום זה לא נאסר, דאין מוקצה לחצי שבת, כמבואר להלן (כ"ו ע"א) וע"ש עוד באריכות.

★★

בגמ': ומה בין זה לעגל שנולד מן הטריפה וכו'.

הנה קי"ל דטריפה לא מולידה, (ובאחרונים דנו לגבי טריפה זכר אם מוליד, עיין בהגהות רע"א לגיטין מ"ג ובתשו' ח"א סי' ר"צ, וע' בתשו' אבני מלואים סי' ח' ואכמ"ל), וא"כ קשה איך נולד כאן עגל מבהמה טריפה. והנה כיו"ב הקשה בשואל ומשיב (כרך ד' מהדורא ב' סי' נ"ז) בגמ' ביצה ב' ע"ב סיפא אתאן לספק טריפה. והקשה ממ"נ אם כשירה היא ודאי כשר. ואם טריפה הרי חזינן דמולידה ע"כ. אך באמת י"ל דאינה מתעברת כשהיא טריפה, אך כשהתעברה קודם י"ל דשפיר מולידה אפי' כשנהיתה בינתים טריפה. והרה"ג ר' חיים

לאכילה וראוי לכל דבר אם נשחטה אמו ונמצא במעי אמו כמו אחר הלידה עיי"ש.

וקשה לי מה משני בביצה ד"ו על עגל שנולד מן הטריפה שמוכן אגב אמו לכלבים, הא מ"מ יהי' אסור משום הכנה, דהלידה הכינו לאכילה, דבטריפה אינו מוכן אגב אמו. ונראה דהנה עיקר הכנה הוי בנוול בשבת שאסור ביו"ט אחר שבת משום הכנה, ותוס' הקשו מאי פריך בגמ' וכי מה בין זה לעגל שנולד מן הטריפה, הא גם בעגל הנולד מטריפה מוכן, מפני שמותר להושיט ידו במעי אמו ולשחוט. ותי' שכלו לו חדשיו ביו"ט ולא הי' מוכן ביה"ש. ולפי"ז בנוול בשבת, ע"כ כלו לו חדשיו בשבת, דאי לא כלו לו חדשיו צריך להמתין ח' ימים, וא"כ לא הוי הלידה הכנה, דאף אם הי' השתאה בלדתו עד יו"ט הי' רשאי להושיט ידו למעי בהמה ולשחטו כיון שכלו לו חדשיו מאתמול, והיינו אי נימא דד' סימנים אכשרי' בי רחמנא כמו שר"א מספ"ל בחולין דע"ד.

ולפי"ז י"ל מה שהפוסקים השמיטו הא דעגל שנולד מטריפה, כיון דלהלכה קיי"ל דאסור לשחוט עובר במעי אמו, וא"כ אסור משום הכנה ביו"ט אחר שבת, ואסור בכל יו"ט אטו יו"ט אחר שבת. ועגל שנולד מכשרה מוכן אגב אמו, ועדיף למינקט להרא"ש טעם זה מטעמא דלהושיט ידו כיון דזהו מותר לכתחלה.

גם הי' אפ"ל דלהכי נקט הר"ש משום מוכן אגב אמו, דבכשרה לא הוי מוכן ע"י שמושיט ידו למעי אמו, שחיישינן שמא יטרף האם, שהוי כמו סכין בחלל הגוף, ולא יעשה כן, אבל בטריפה מקרי בידו.

★ ★

בתוס' ד"ה וכי וכו' הקשו דהרי יכול להושיט ידו למעי אמו וישחטנו ויהי' מוכן וכו'. ובדובב מישרים (ח"א ס"ס כ"ו) כתב ליישב ע"פ מה דאי' בשבת (ק"ו ע"ב) דהושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעי' חייב משום עוקר דבר מגדולו ע"כ. וא"כ א"ש דעוקר דבר מגדולו הוא תולדה דקוצר, וקוצר ביו"ט חייב אפי' לצורך אוכל נפש, כמש"כ בתוס' ביצה ג' ע"א ד"ה גזירה וכו' בשם הירושלמי, וא"ש קו' התוס' עכת"ד.

ועי' בתשו' חדות יעקב להגרצא"י מיזליש ז"ל תנינא (סי' ס"ג ס"ק ה') שכתב די"ל דהתוס' ס"ל כהרשב"א שבת

שמעון בן יוחאי מבעלי הסודות, ולא רצה לגלות. וכתב בתשובת חוות יאיר סקנ"ב, ואף שקהיתי בזה. מדשקיל וטרי בביצה (ו). למה שתק, היינו דגם בנגלה היה לו להשיב. ומהאי טעמא לא קשה מבבא קמא (יא.). מדשתק לאו דינא הוא. ויש לומר דאין הכי נמי דלא פסקינן הלכות על פי סודות, דבכמה דוכתי לא קיימא לן כרשב"י בסנהדרין בפרק ארבע מיתות ומתו גם שניהם כו'. ובתוס' ב"ב (סב.) שתק רב לפעמים שלא חש להשיבו ולפעמים הודה לדבריו. ובאשר"י פרק המוכר את הבית (ב"ב ס"א) שתק רב מפני שלא חש להשיבם.

★ ★

ע"ל מה שהבאנו בשו"ת חוות יאיר סימן קנ"ב על הא דשתיק רב יש להוסיף מספרו "מר קשישא" (נדפס מכת"י בשנת תשנ"ג) שכותב (אחר שכותב מה שמובא בחוות יאיר) הנ"ל:

וראיתי בספר נפוצות יהודה של הרב המוסקאטי בעל פי' הכוזרי דרוש כ' (דף צא.) הפליג ע"פ הטבע ראייה לדברי תוס' הנ"ל אף שלא זכרם, רק מדעתו כתב דשתק לאדם גדול מודה לו, ולאדם קטן לא חש להשיבו, ועמ"ש תוי"ט על שתק רבי טרפון במנחות פ"י מ"ו אף כי בש"ס הוא פ"ו (דף סח:) וכו'.

וענין שתק רב הוא דאין כדאי להשיב, כי הדבר מוכן, ומבואר שפיר. כמו ששמעתי שבמדרש כששמע ר"ט דבר שאינו מתוקן אמר לא ירד בני עמכם (ב"ר צא, יב) רמז שאין כדאי להשיב דממילא נפל והמאמר משובש, כמ"ש יעקב סתם על דברי ראובן בלי קושיא, כי מבואר הוא ממ"ש ראובן את שני בני תמית, כי דברי סכלות הם כפי' רש"י ודו"ק עכ"ד.

★ ★

בגמ': לימא להו הואיל ומוכן אגב אמו לכלבים וכו'.

והקשה בשו"ת חדות יעקב (מהדו"ת סי' ס"ב ס"ק ג'): תמוהים לי דברי הרא"ש ביצה ד"ו שכתב דעגל שנולד ביו"ט מותר כיון שמוכן אגב אמו בבהמה עומדה לאכילה, אבל בעומדה לגדל ולדות אסור משום מוקצה, ולא שייך הכא טעמא דהכנה, דדוקא לידת ביצה חשיב הכנה משום דע"י לידה הוכנה לגדל אפרוח דאילו נמצאת במעי אמה אינה מגדלת אפרוח גם טובה יותר לאכול. אבל ולד הוא טוב

בגמ': עגל שנולד ביו"ט מותר.

ובתוס' (ד"ה עגל וכו') וי"ל וכו' דוקא בדבר מאכל וכו'
 אבל בעלי חיים לא ע"כ. וי"ל בביאור דברי התוס'
 עפ"י מה דאיתא בגמ' (ע"ז מ"ז ע"א) גבי בהמה מעיקרא
 בהמה והשתא בהמה דשא היא דאחידא באפה ע"כ, וא"כ לא
 הוה נולד שפיר, אך בפרות הנושרים ומשקים שזבו הוא דבר
 אחר. (וע' בגמ' פסחים (ל"ג ע"ב) באיבעי' אי משקים מפקד
 פקידי או מבלע בליעי ע"ש ואכמ"ל).

★★

בגמ': השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות
 מותרות וכו'.

והקשה הר"ן כאן, דבגמ' משמע דהביצים מותרות אפי'
 ביו"ט שחל אחר השבת. וקשה נימא אי לא הוה
 שחיט לה היה מתיליד האידנא ומאתמול גמרה לה ואסור
 מה"ת משום שבת מכין וספיקא אסורה כדאמר התם בש"ס
 דלרבה ספיקא אסורה, ודחקו הר"ן והרא"ש בשם הרמב"ן
 ז"ל, דכל כמה דלא מתילדא לא מיקרי גמר הכנה ע"כ.

והקשה בעונג יום טוב (יו"ד סי' פ"א) וקשה לכאורה מאי
 קשיא להו להנך רבוותא, נהי דהכנה דאורייתא, מ"מ
 נוקי אחזקה, והיום הוא דנגמרה ושריא, וכמ"ש התוס' בב"ק
 (דף מ"ו) ד"ה מידע לענין לידת בהמה. ואף דביצה הוי דבר
 שיל"מ, מ"מ הא מבואר בדברי הר"ן ז"ל דאזלינן בתר רובא
 בדבר שיל"מ כיון דלא אתחזק איסורא. והכי מוכח התם (דף
 ז') דקאמר כי לא בדק אימר מאתמול הוא, ופירש"י משום
 דרובא ביממא ילדן עיי"ש, אלמא דגם בדבר שיל"מ אזלינן
 בתר רובא, וה"ה בתר חזקה.

ובתב' שם ליישב בזה בהקדם מש"כ לחדש שם, דלא אמרינן
 אוקי אחזקה אלא בדבר שאנו ממשיכין זמן החזקה
 הראשונה במה שמעמידין דבר על חזקתו, כמו נדה שאנו
 אומרינן שעד עכשיו טהורה היתה ועכשיו ראתה, מפני שאנו
 צריכין להעמיד אחזקה כמקדם כל מה שאנו יכולין לומר
 שתכונתו הראשונה נמשך כל מה שאנו יכולין להמשיך כמו
 בנגעים ובמקוה ובחביות, וכן בסימני גדלות שהקטנות יכול
 להמשיך זמן רב וכן כל כיוצא בו, אבל בדבר שזמנו ידוע,
 כמו ט' שנים ויום אחד דקטן, שאף ע"י החזקה שנעמיד אין
 אנו יכולין להמשיך הזמן יותר, שהרי בכלות ט' שנים ויום

ק"ז ע"ב שם שחלק ע"ד הרמב"ן וס"ל דלא חייב משום עוקר
 דבר מגדולו, כיון דזה הוא רק בגדולי קרקע ורק החיוב שם
 הוא בגלל נטילת נשמה, וא"כ א"ש, ושפיר הקשו התוס' דזה
 לא חייב ביו"ט ודו"ק היטב ע"כ.

והנה לפי"ז יש ליישב עוד, דהנה לכאורה מאוד קשה דהרי
 י"ל לכאורה דעגל שנולד מן הטריפה אין הבהמה האם
 נקרא מקום גדולו כיון שעומד למות ואין זה מקום גדולו.
 וא"כ מה הקשה הדוכב מישרים שיהי' אסור כעוקר דבר
 מגדולו. והרי כה"ג אין עוקר דבר מגדולו, דטריפה לא הוה
 מקום גדולו וכנ"ל, אך באמת א"ש לפימש"כ בחדות יעקב
 וכנ"ל דאין זה עוקר דבר מגדולו אלא נטילת נשמה, וזה י"ל
 דשייך ג"כ בטריפה וא"ש הכל ודו"ק היטב.

דף ו' ע"ב

בגמ': מוכן לאדם לא הוה מוכן לכלבים, דמאי דחזי
 לאי לאדם לא שדי לאי לכלבים, מוכן לכלבים הוי
 מוכן לאדם דדעת' דאיניש אכל' מידי דחזי לאי.

וקשה לכאורה דבגמ' תענית (כ' ע"ב) אי' דאסור לתת לבהמה
 לאכול דבר שראוי לאדם ע"ש. ובגליון הש"ס הביא
 דהמג"א א"ח סי' קע"א ס"ק א' הביא זה להלכה ע"ש. וצ"ע
 כאן א. מש"כ בגמ' דמאי דחזי לאי לאיניש לא שדי לאי
 לכלבים, והול"ל טפי שאסור. ב. דדעת' דאיניש אכל מידי
 דחזי לאי - הרי אי נתן לכלבים ע"כ דלא חזי לדידי', דאי
 חזי לדידי' אסור לתת לכלבים, ואי לא חזי לאי שוב לא הוה
 דעתו לכך וי"ל.

★★

אגב, לדברי הגמ' תענית הנ"ל נראה שכיון הר"ן בפסחים
 מ"ו ע"א בד"ה כיצד מפרשים חלה וכו' וז"ל: ולהאכילה
 לכלבים א"א דתרומה שהיא אוכל אדם אין מאכילים אותה
 לבהמה כל זמן שהיא ראוי' לאדם עכ"ל הר"ן ונראה דכיון
 להגמ' דתענית הנ"ל, וצ"ע"ג דברי המהרש"א שם שרוצה
 להכניס בדברי הר"ן דברים שלא כתבם כלל וצל"ע, וע'
 מהרש"ל שכתב כהנ"ל ודו"ק. אמנם עיין תוס' יבמות ס"ו
 ע"ב (ד"ה כרשיני) דיש דין מיוחד בתרומה, דאסור ליתן מאכלי
 אדם לבהמה משום הפסד תרומה ע"ש.

★★

שבתוס' ושבתוספתא, שנאום חכמים במשנתנו. והביא כן מרש"י חולין (כ' ע"א) ותוס' נדה (ס"ב ע"ב) ועוד ע"ש. ולפי"ז מתפרשת דברי הגמ' כאן כמין חומר.

דבתחילה מקשה הגמ' "וכי תימא קמ"ל בברייתא מאי דלא אשמעינן במתניי", כלומר כיון שאין לנו שום רמז במשנה לדין הברייתא הרי הברייתא משובשת, דאם רבי לא שנה ר' חייא מנין לו, וע"ז משני "והא נמי תנינא ביצה שנולדה ביו"ט וכו' וע"כ לא פליגי ב"ש וב"ה אלא בנולדה אבל במעי אמן ד"ה שריין". ור"ל דהנה יש לנו רמז במשנה לדין הברייתא. ושוב מקשה "וכי תימא ב"ה אפילו במעי אמן נמי אסרי והא דקתני נולדה להודיעך כחן דב"ש" - כלומר וכי תימא דאין הכרח לכך שהמשנה מרמזת לדין הברייתא, ע"ז הוא משיב "אלא הא דתניא השוחט את התרנגולת וכו' מני לא ב"ש ולא ב"ה".

ר"ל שעכשיו כבר אי אפשר לומר דהברייתא משובשת, דסו"ס יש רמז במשנה שאפשר לתלות בו את דין הברייתא, ואף שאין רמז זה מוכרח, אבל כל שיש מקום לומר שלכך מרמזת המשנה, שוב אין לדחות את הברייתא ללא סיבה ולומר שמשובשת היא.

★★

בגמ': לַמַּאי נִפְקָמ׳ וכו'.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' ק"ו ס"ק ב') הקשה דאמאי לא אמר דנפ"מ, לענין דם שנמצא בביצים, דהביצים מותרים, היכא שהביצים נמצאות במעי אמה, כיון דאינה מגדלת אפרוחים, וכן י"ל היכא דילדה בלילה, דישראל דמארעא ספנא, דא"ל דיצתה רובא וחזרה, דדוקא היכא דידעינן בודאי דאיכא זכר בהדה אמרינן כן, אבל היכא דלא ידעינן אי איכא זכר בהדה אמרינן יותר דספנא מארעא, דר' יוחנן לא שכיח כדאייתא שם (להלן ז' ע"ב), ועיי"ש מש"כ בזה באריכות.

דר' ז' ע"א

בגמ': לַמַּאי נִפְקָמ׳ לְמִיתְבָּה לִי בִּינֵי בִּינֵי קמ"ל.

וברש"י: להחזיר לו דמי מעלה שבין וכו' ואי בעי להו לאכילה אין המקח בטל וכו' ויחזיר לו דמי מעליותן ע"כ. וביים של שלמה כאן (סי' כ') כתב על דברי רש"י:

אחד ע"כ נעשה גדול לענין שתהא ביאתו פוסלת בלי איחור, רק שאם נרצה להתיר האשה הזאת שאנו דנין על ביאתו עליה ולומר שבשעת ביאה עדיין לא היה בן ט', אנו מוכרחין לאחר זמן לידתו ולומר שלא כלה הזמן קטנותו עד אחר ביאתו, ומאי חזית לאחר לידתו מלהקדימו, להכי אין זה בכלל חזקה דגופא, כיון שזמן קטנותו קצובה, וא"א להמשיכו יותר מקצבתו.

ולפי"ז י"ל דלידת תרנגולת נמי אין זמנו נמשך ויש לו זמן קבוע מטעינתו עד גמרו, להכי לא שייך לאוקמי אחזקה, מפני שאין זמן עיבור נמשך יותר מזמן קבוע שיש לו, ואין הספק אלא מתי התחיל ומתי נשלם זמנו, ובזה לא שייך חזקה. ולא דמי ללידת בהמה שפעמים נמשך זמנו יותר כדאייתא בבכורות (דר' כ"א) דיולדת למקוטעין ואמרינן בה ג"כ מקצת היום ככולו, משא"כ בתרנגולת אמרינן בבכורות (דר' ח') שיולדת לכ"א יום, ואין עיבורה נמשך יומה, ומסתמא אינה נגמרת קודם זמן הקבוע.

★★

בגמ': ומצא בה ביצים גמורות וכו'.

וברש"י: ואפילו בלא קליפה לבנה אלא שהחלמון לבדו גמור וכו'. - הקשה הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל (בקובץ מוריה שנה י"ז קו' ז-ח ע' מ): דברי רש"י סותרים זה את זה, דמעיקרא מתחיל בלא קליפה לבנה, אבל החלמון ג"כ נגמר, ובכה"ג הוי ביצה גמורה, ולבסוף מסיק אלא שהחלמון לבדו נגמר, ועיין תוס' דף ז'. שהביא דברי רש"י.

★★

בגמ': וכי תימא ב"ה אפילו במעי אמו נמי אסרי וכו' אלא הא דתניא השוחט וכו' מני לא ב"ש ולא ב"ה וכו'.

ובתוס' (ד"ה וכי תימא וכו') הקשו על פירש"י שמפרש דקושיית הגמ': וכי תימא קמ"ל בברייתא מאי דלא אשמעינן במתניי, היינו שהברייתא היה משובשת, דא"כ מאי פריך אלא הא דתניא וכו', הרי הברייתא משובשת ואין להקשות ממנה כלל.

וכתב חכ"א בקובץ מוריה (שנה ז' גליון ד-ה ע' עב-עג) בביאור ענין זה. בהקדם מש"כ שם עפ"י דברי חז"ל בכ"ד דכל התוספתות מרומזות במשניות, ורוב הברייתות

ושניהם יכולים לחזור, א"כ בנידן דידן שהפרה בכל אופן עומדת להתעבר, אם לא עכשיו תתעבר לאחר זמן, אין הטעות במין אלא בדמים, וכיון דעל הבהמה לא ניכר כ"כ אם היא מעוברת או אינו מעוברת, ולא מוכח שהמוכר ידע שהיא לא מעוברת והטעהו, דיכול להיות דהמוכר לא ידע, הילכך אין דין חזרה אלא דין אונאה, ותליא לפי שיעור אונאה ככל דיני אונאה במקח וממכר.

★ ★

בגמ': ביעי דדכרא למאן וכו' מהו דתימא האי לאכילה קא בעי להו והאי דקאמר דדכרא משום דשמינן טפי וכו'.

כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סוף סי' סא), דמה שכתב השואל להביא ראיה להפוסקים דחלוב נחשב דבר שמן, מהא דאיתא בכתובות (ק"ב ע"א) זבת חלב ודבש שמנים מחלב ומתוקים מדבש, הרי דחלב מיקרי שמן.

אם כי יפה העיר, אבל זה רק הערה בעלמא ואין מזה שום הוכחה לדינא, כי דברי הגמרא הוא רק אשיגרא דלישנא הוי שמנים קצת, ומ"מ היכי דבעינן שיהיה הדבר שמן צריך שיהיה שמן גמור ולא שיש בהן קצת שמנונית.

ובהאי גונא מצינו גם בגמרא כאן, דאמרינן דביעי דדכרא הוי שמינן טפי מביעי דספנא מארעא, ואעפ"כ כתבו האחרונים דביצה אין בה שמנונית כלל, ובעל כרחך לומר כנ"ל. וכן מצינו בבבא קמא (ו ע"ב) אכל כחושה משלם שמונה, הרי דנקטו לשון זה גבי תבואה, עיי"ש.

★ ★

בגמ': וכי תימא אשכול גופי' מאי למימרא וכו'. כיון דאיכא אינישי דלא אכלי וכו'.

באתוון דאורייתא (כלל א') הביא מגמ' זו ראי' למה שכתב להסתפק שם אי נבלת עוף טהור דטמא בבית הבליעה הוא דין באכילה או טומאת מגע, ומכאן מוכח דהוא דין בטומאת אכילה, ולכן הוה ס"ד לפטור דלא יטמא דאינו דרך אכילה לכו"ע. אך אי הוא הדין במגע א"כ מאי ס"ד דלא יטמא הרי אינו דין באכילה עכ"ד הגר"י ענגיל ז"ל.

אכן י"ל בראי' זו, דאפי' אי הוא דין במגע אך מדוע דוקא בבית הבליעה, וע"כ צ"ל דהגדר טומאה הוא כעין

ותימא בעיני, הא משנה שלמה היא בפ' הספינה יפות ונמצאו רעות וכו' שחזור ע"כ. ובקרבן נתנאל על הרא"ש (סי' ט' אות א') כותב:

חלילה לעשות רש"י כטועה בדברי משנה, והילך לשון המשנה, יפות ונמצאו רעות הלוקח יכול לחזור בו כי הוא נתאנה, ואם הוקרו אין המוכר יכול לחזור בו כדין מי שנתאנה ידו על העליונה, וקמ"ל דגבי ביעא דפחיא דהוי מקח טעות ושניהם יכולין לחזור בו ע"ש.

אכן עדיין צ"ב מאוד, מה החילוק בין יפות ונמצאו רעות, למוכר ביעי דפחיא ונמצאו ביעי דשחיטה, הא גם בביעי דשחיטה לגבי ביעי דפחיא הו"ל כמו יפות ונמצאו רעות, ומה חילוק יש ביניהם דגבי חטין הלוקח חוזר ולא המוכר, וגבי ביעי הו"ל מקח טעות ושניהם חוזרים, הא בשניהם מין אחד הם.

וכתב בספר אמירה נעימה (מהדו"ת אות ד') מאמר ס"ו פרק ג') רעיון נחמד בביאור החילוק כאן. בהקדם דיח להבין מאי טעמא אמרו דבחטין יפות ונמצאו רעות כיון דהטעהו יש לו הזכות לחזור ואין המוכר יכול לחזור, מ"מ אם ביטול מקח שניהם יכולין לחזור, ואם המקח קיים שניהם לא יכולים לחזור. לכן נראה דמה שאמרו דבהטעהו הלוקח יכול לחזור ולא המוכר, לא מדינא הוא, אלא בתור קנס, כיון שהטעהו, ונתנו חכמים רשות להלוקח לחזור מהמקח לגמרי אם הוא רוצה ולא להמוכר כמו שאין חוטא נשכר.

ולפ"ז איכא למימר דלא נתנו רשות להלוקח אלא כשניכר דהמוכר הטעה להלוקח בכוונה, כגון חטין יפות ונמצאו רעות, דהמוכר ודאי ידע שהחטין רעות, דהא דבר הנראה לעינים הוא, הילכך אמרו כיון שהטעהו, נתנו חכמים רשות לחזור ולא לבטל המקח, ואם נתיקרו לא יכול המוכר לחזור, משא"כ דבר שאינו ניכר ואינו נראה לעינים ההבדל בין זה מה הן יפות ומה הן רעות, כגון ביעי שאינו ניכר ממראית עין מי הן ביעי דפחיא ומי הן ביעי משחיטה, ואינו מוכח דהמוכר הטעה אותו בכוונה, דאפשר דהמוכר בעצמו לא ידע דביעי דשחיטה הן, הילכך היכא דבעי למיכלה שאין הבדל בטעם אלא בדמים, כיון שאפשר דלא הטעהו בכוונה, אין להלוקח רשות לחזור אלא לקבל דביני דמי מעלה ולא לחזור.

משא"כ היכא דבעי לאפרוח וביעי דשחיטה אינם ראויים לאפרוחי כלל, הילכך הו"ל כשני מינים ובטל מקח

כה"ג בכמה דוכתי דאוקמא אחזקת מעוברת והשתא ילדה. וכ"כ המרדכי ר"פ אין צדין דספק מוכן אסור היכא שיש חזקת איסור. והא דפירש רש"י שיולדת בלילה שכיח טפי, היינו כמש"ל שרוצה לפרש אף למ"ד ספק מוכן מותר אף היכא שיש חזקה המסייע לאיסור. וככל ספיקא דרבנן דשרי אף בחזקת איסור ע' אחרונים ביו"ד סי' ק"י בזה. וכן ס"ל לר"ג בביצה (כ"ד ע"א) שספק מוכן מותר. אבל למאי דקיי"ל כרב אשי שספק דשיל"מ אסור, ודאי שא"צ כלל לומר דיולדת בלילה שכיחא טפי וכנ"ל ע"כ.

★ ★

בגמ': לכתוב רחמנא חמין ולא בעי שאור וכו'.

הקשו המפרשים כאן הרי קי"ל דאין מזהירין מן הדין ומה פריך בגמ', וכתבו הפנ"י כאן ובשער המלך (פ"ב דמאכלות אסורות) ליישב דהכא לאו מטעם ק"ו איירי. אלא משום דשאור גופי' הוא בכלל חמץ, דאטו משום דחימוצו קשה לא הוה בכלל חמץ ע"כ.

והקשה חכ"א בקובץ שומר ציון הנאמן (ע' שפט) ע"ד האחרונים הנ"ל: ותמה לי על הגאון מרן דכולי תלמודא איך נעלם מעיניו סוגי' ערוכה במכות ד"ה ע"ב בת אביו ובת אמו מניין ת"ל ערות אחותך בת אביך או בת אמך אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו בת אמו שלא בת אביו בת אביו ובת אמו מניין ת"ל אחותך היא לא תגלה ערותה, עד שלא יאמר יש לי בדין אם הוזהר על בת אביו שלא בת אמו בת אמו שלא בת אביו, בת אביו ובת אמו מנין, אלא דאין מזהירין מן הדין ע"כ, הרי דהוצרך להביא מקרא, ולא אמרינן אטו משום דהוי בת אביו ובת אמו לא הוית בכלל אחותו, הרי דלא כפנ"י וצע"ג.

★ ★

בגמ': ב"ש סברי לא ילפינן ביעור מאכילה וב"ה סברי ילפינן ביעור מאכילה.

בספר ברכת אברהם כתב לבאר דהמחלוקת בין ב"ש וב"ה היא בסברת הר"ן (ריש מס' פסחים) דאיסור שאסרה תורה כל יראה הוא מחשש שמא יבוא לאוכלו. ולפי"ז יש לומר שזוהי סברת בית הלל שלומדים ביעור מאכילה.

אכילה, ולכן מטמא דוקא בבית הבליעה, ולכן א"ש, דס"ד דכה"ג דלא כו"ע אוכלים, לזה לא יטמא ודו"ק. ועיין מה שהאריך בקהלת יעקב (טהרות סי' מ"ג) בחקירה זו.

דף ז' ע"ב

בגמ': כי לא בדק אימא מאתמו"ל וכו' דרבי יוחנן לא שכיח.

וברש"י: אבל בדספנא מארעא לילד בלילה שכיח טפי מיצתה רובה ע"כ.

והקשה בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' ק"ו ס"ק ג'):

ולכאורה צ"ע אמאי הוצרכו לומר דלילד בלילה שכיח יותר מיצתה רובא, הלא אפילו שניהם שקולים יש לילך לחומרא, משום דהוי דשיל"מ, וכמ"ש התוספות והר"ן שם, ומכ"ש לשיטת הפוסקים דאף בתר רובא לא אזלינן בדבר שיש לו מתירין להקל, כמ"ש היש"ש בביצה שם (סי' כ') ובמחש"ק באור"ח שם, ועי' בס' יד דוד לביצה (שם ד"ה למאי נ"מ), דאז אף אם יהיה הספק דיצתה וחזרה שכיח יותר מלילד בלילה יש לחוש למיעוטא.

ואולי י"ל דהוכיחו כן מלשון הש"ס דאמר "דר' יוחנן לא שכיח" דסובב על מה דחיישינן ללידה לילה, ומ"מ אמר "דר' יוחנן לא שכיח", ומשמע דלא שכיח כמו לידת לילה, ואף דפרכת הש"ס יש ליישב אף דלא יהי' שכיח יותר מלידה בלילה, מכל מקום כיון דידעו דהאמת כן הוא, דלידה בלילה שכיח יותר, ע"כ איתא כן.

★ ★

גם בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ב סי' י' ס"ק ט') התקשה בהנ"ל, דאמאי הוצרך רש"י לומר דבספנא מארעא לילד בלילה שכיח טפי מיצתה רובה, הרי גם אם שניהם שוים הוי ספיקא לחומרא בדשיל"מ, וכתב:

ונראה דרש"י רוצה לפרש אליבא דכ"ע, אף לפי סוגיא דביצה דף ג' ע"ב ולרב פפא שם דס"ל דאף בדשיל"מ הוי ספיקא לקולא, ע"ש דרק רב אשי מסיק לסברא זו בתר הכי. ולזה פירש"י דיולדת בלילה שכיח טפי.

ועי"ל דהא דפירש"י דרוב יולדות ביום, הוא משום שיש כאן חזקת איסור, דנימא השתא הוא דילדה, וכדאיתא

הנידחת, וזה הרי אסוה"נ ואסור. ומוכח דלא חיישינן להא דר' יוסף ולית הלכתא כוותי' ולכך לא חשיב הנאה עכת"ד היש"ש הנ"ל. וכתב החכם הנ"ל דמוכח דג"כ בכסוי הדם דהוא מצוה קיומית ולא בחיוב יש ג"כ הפטור דעוסק במצוה דפטור מן המצוה, ולכאורה הוא הערה יפה.

אך נראה בזה דלכאורה יש להבין היטב דברי הגמ' דחולין דאמרינן דמכסים בעפר של עיר הנידחת דמצוות לל"ג. עפ"מ ש"כ בתיבת גומא לפרי מגדים פר' בחוקותי ועוד בזה באחרונים דבמצוה קיומית ל"ש מצוות לל"ג. דרש"י בר"ה כ"ח, כתב הפי' דהמצוות לעול על צוואריהם נתנו, אך מצוה קיומית לא הוה לעול כיון שאינו חייב בזה ע"כ. וא"כ קשה איך שייך דכסוי הדם הפטור דמצוות לל"ג וצ"ל לפיכך, דכסוי הדם הרי החיוב הוא רק אחרי ששוחט, ואחרי ששחוט העוף כבר הכסוי הוא מצוה חיובית לגמרי כמו תפילין וכיו"ב, דבשלמא בציצית אפי' אחרי שלובש ד' כנפות ג"כ אינו מצוה ממש חיובית לעשות ד' כנפות וציצית, דיכול להוריד הבגד ד' כנפות ואין כבר שום חיוב, וא"כ כל החיוב ג"כ מכאן ולהבא תלוי אך ורק ברצונו של האדם, ודאי הוא מצוה קיומית שאינה חיובית. אך בכסוי הדם, אחרי ששוחט כבר הוא מצוה חיובית ממש לכסות. וא"כ שפיר אמרינן כה"ג מצוות לל"ג ודו"ק היטב. ולכך שפיר אמרינן בכסוי הדם הפטור דעוסק במצוה, כיון שכעת שכבר שחט ועוסק במצות הכסוי הוא מצוה חיובית ממש, ל"ש הסברא שכתבתי לעל שיבטל מצוה זו בפני מצוה חיובית הבאה לו, ובזה א"ש דהרי הב"י מגמ' דביצה, דכאן שפיר אסור לשחוט ביו"ט כיון שא"א לכסות, דהרי אחרי השחיטה הכסוי הוא מצוה חיובית, ולכך חייבים כן לעשות ביו"ט ולכך אסור ודו"ק היטב.

ויסוד החילוק הנ"ל ראה בשו"ת הגאון ר' שאול משה מווייערשוב זצ"ל (סי' כ"ג), ע"ש היטב.

★★

בגמ': והא קא עביד כתישה וכו'.

וברש"י: אלמא דטעמא דמתניתין לאו משום דאתי עשה דוכסהו בעפר ודחי את ל"ת וכו' ע"כ. והנה בט"ז (או"ח סי' תצ"ח ס"ק י"ב) האריך הרבה בסוגי' כאן ובדברי רש"י וכתב, דלב"ש דס"ל דהשוחט חי' ועוף ביו"ט יחפור בדקר ויכסה, היינו אפילו לכתחילה, דאתי עשה דכסוי הדם

או"ח בדעת רש"י צריך לומר, שבל יראה איסור נפרד ולא קשור לאכילה, ולכן לא לומדים ביעור מאכילה. וזוהי מחלוקת ב"ש וב"ה כאן ודו"ק.

אכן יש להקשות על הסבר זה מירושלמי (פסחים פ"ה הל"ד). שם דן הירושלמי מה השיעור של חמץ שעוברים על לא תשחט על חמץ דם זבחי - האם כזית או ככותבת. ומדמה הירושלמי למחלוקת ב"ש וב"ה דילפינן ביעור מאכילה. האם ילפינן לא תשחט על חמץ מאכילה או לא. ובודאי לא תשחט על חמץ אינו קשור לשמא יבוא לאוכלו - ורואים שהירושלמי קושר זאת לדעת ב"ה. וצ"ע.

★★

בגמ': וב"ה אומרים לא ישחוט א"כ הי' לו עפר מוכן מבעוד יום וכו'.

בבית יוסף (או"ח סי' י"ג) הביא מהמרדכי, דאי נקרע הציצית בשבת אפשר ללכת כך, דאין החיוב ללכת ד' כנפות, אלא לא ללכת ד' כנפות בלא ציצית, וא"כ כשאי אפשר לעשות ציצית פטורים ע"כ. וע' במג"א שם בס' י"ג, והקשה בספר עמק יהושע להגאון ר' איזיק מסלונים סי' ב' (והביאו בהר צבי או"ח ח"א ס' ט"ז) מהא דאי' בגמ' כאן דלא ישחוט כיון שא"א לכסות, ולפי"ד המרדכי הרי כסוי אינו מצוה חיובית, והוה רק כמו ציצית, ושוב נימא כבציצית דאם אי אפשר ביו"ט וכדו' א"כ נפטר מלעשות ציצית, ונפטר מלעשות כסוי הדם ע"כ.

והנראה בזה דבנתיבות המשפט (חור"מ סי' ע"ב ס"ק ז') כתב לחדש, דהעוסק במצוה קיומית ר"ל שלא חייב מהתורה בזה כציצית וכיו"ב, ל"ש שיפטור אותו ממצוה אחרת, דהסברא דפטור הוא כיון דהתורה חייבה אותי לעשות ולגמור המצוה שאני עוסק בה כעת, אבל כה"ג להיפוך, התורה אומרת לך בטל המצוה שאינה חיובית וקיים המצוה החיובית, וכ"כ בהר צבי (או"ח סי' ק"ג) ועוד הרבה באחרונים.

והקשה ע"ז חכם א' בקובץ מורי' (כסלו תשל"ח) מדברי היש"ש פרק הכונס (סי' ט') שכתב להוכיח מכסוי הדם דקי"ל בחולין פ"ט ע"א דמכסין בעפר של עיר הנידחת דמצוות לאו להנות נתנו ולא אמרינן דנהנה מפרוטה דר' יוסף, דהרי בעת הכסוי הי' פטור לתת צדקה לעני מטעם עוסק במצוה וכו', וא"כ שוב הרי יוצא דהוא נהנה מעפר עיר

בגמ': והא קא עביד כתישה וכו'.

וברש"י: וכותש תולדה דטוחן הוא ומלאכה היא ע"כ.

בקובץ כרם שלמה (שנה ח' קו' ט' ע' כ-כא) מובא מהגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל שהעיר בגמ' שבת (ע"ג ע"ב) דאמר רבא, האי מאן דכניף מילחא ממלחתא [חייב משום מעמר] אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע, ומשמע דבקרקע עצמה היינו אדמה ליכא עימור במקבץ חלקי אדמה יחד, דאף די"ל ק"ו מגידולי קרקע לקרקע, כמ"ש בבית האוצר ערך אעמה"ד מן הספרי ריש נשא, וטוחן נמי הוי רק בגידולי קרקע ואעפ"כ נוהג באדמה כמבואר פ"ק דביצה ז' ב' בהך והא עביד כתישה ע"ש, וברש"י שבת ע"ד ב' ד"ה שבע חטאות ע"ש, וברי"ף פ' המוציא י"ן בהך דירדו עלי' גשמים וניטשטשו ע"ש, ואעפ"כ מעמר נראה ליכא באדמה, דמלח נמי אדמה הוא, וכו' ע"כ.

הנה דיסוד הערת הגר"י ענגיל ז"ל היא, דכיון דאין טחינה אלא בגדולי קרקע. א"כ איך שייך טחינה בעפר. ומוכח דעפר נחשב כגדולי קרקע וא"כ קשה בגמ' דשבת הנ"ל לגבי מעמר.

וביסוד הקושי' ראה ברש"ש כאן בהגהותיו שהאריך בזה ע"ש.

דף ח' ע"א

בגמ': והא קא עביד גומא, כדר' אבא וכו'.

בשו"ת יביע אומר (חלק א' או"ח סימן ל"א) מביא שהגאון מהרי"ח בשו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סימן י"ב) הקשה במאי דקי"ל הבורר אוכל לאלתר מותר, אבל להניח לאוצר חייב (שבת עד). והאיך יתחייב כשהוא בורר להניח. והא קי"ל בפסחים (מו:): האופה מיו"ט לחול פטור, הואיל ומיקלע ליה אורחים. וה"נ נימא הכא הואיל וחזי לאכול לאלתר. ומתוך, שבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, וכל שעשה מעשה במחשבת איסור אע"פ שהיה יכול לעשות אותו מעשה עצמו במחשבת היתר, עכ"ז כיון שגמר המעשה במחשבת איסור, אין לו תקנה וחייב, כי בגמר מעשיו נגמר חיובו. אבל ביו"ט לית לן האי כללא דמלאכת מחשבת אסרה תורה. להכי אע"פ שבישל בכונה להניח לחול אמרינן הואיל ואפשר שתהיה מלאכה זו בהיתר עכ"ד הרב פעלים. והיביע אומר כותב שנמצא

ודחי ל"ת דיו"ט ע"כ. ובפני יהושע כאן הקשה עליו, חדא דהרי ביו"ט יש עשה ול"ת, ואין עשה דוחה ל"ת ועשה. (עי' במהר"ם שבת קל"ב ע"ב בתוד"ה האי וכו' ודו"ק ובתוס' ביצה ח' ע"ב ד"ה סוף סוף וכו'). ועוד הקשה בפנ"י וז"ל: ועוד נ"ל דבלא"ה ל"ש כלל אליבא דב"ש הסברא דעדל"ת, לשיטת רש"י דכתב בכמה דוכתי דלב"ש דפטרי סדין בציצית, היינו משום דלא דרשי סמוכים וכו', וא"כ אפי' בציצית גופא סברי ב"ש דלא אתי דציצית עשה ודחי ל"ת דכלאים, כ"ש בשאר דוכתי עכ"ל.

ובעין דברי הפנ"י כתב המהר"ם בחי' לשבת (כ"ה ע"ב) וז"ל: ודע שבריש יבמות יליף מכלאים בציצית דדרשינן סמוכים דדחי עשה שבציצית לאו דכלאים. ילפינן מיני' לכל התורה דדחי עשה את ל"ת. וא"כ לפרש"י דפירש דב"ש לא דריש סמוכים, לית להו ג"כ בכל התורה דעשה דוחה ל"ת וזה דוחק ודו"ק עכ"ל המהר"ם. והיינו כהנ"ל, דלב"ש דלית להו דין סמוכים, לא ס"ל דעדל"ת.

ויש הרבה להאריך בענין זה, ונציין נקודה אחת הקשורה לגמ' להלן (י"ב ע"א): השוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה, דאמר לך מני ב"ש היא וכו'. והקשו בתוס' שם (ד"ה השוחט וכו') אמאי לא קאמרה הגמ' הא מני ר' עקיבא היא דג"כ לית ליה מתוך ע"ש בתוס'. וי"ל דהנה בפתיחה לשו"ת מהר"ש ענגיל ז"ל ח"א הקשה דאמאי השוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה, נימא דעשה דשחיטת קדשים ידחה ל"ת דיו"ט. ואף דביו"ט יש עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה. הא מ"מ קשה אמאי לוקה לשיטת הריב"א בתוס' חולין קמ"א ע"א ד"ה לא צריכא וכו' דכה"ג אין מלקות דמ"מ העשה דוחה הל"ת ונשאר רק עשה, וא"כ אמאי לוקה ע"כ קושיתו. (וכע"ז הקשו בישועות יעקב או"ח סי' תקי"ח ע"ש ובציונים לתורה כלל ל"א ע"ש היטב).

וי"ל דלכך קאמר הא מני ב"ש היא דייקא. דלא ס"ל כלל דעדל"ת, וכמש"כ במהר"ם והפנ"י הנ"ל. ולכך לק"מ קושית המהר"ש ענגיל ולכך שפיר לוקה, אך לא יכלו להגיד הא מני ר"ע היא כקו' התוס', דהרי ר"ע ס"ל דעשה דוחה ל"ת ועשה כמש"כ במלא הרועים (עדל"ת ס"ק כ"ה ע"ש) וודאי יוקשה קושית המהר"ש ענגיל הנ"ל ודו"ק היטב.

בשפת אמת בחדושו לשבת (צ"ד ע"א) הקשה עפ"י המבואר ברש"י (סו"פ יתרו) דהיו ממלאים את מזבח הנחושת בעפר. א"כ מדוע החופר גומא ואין צריך אלא לעפרה נחשב מלאכה שאינה צריכה לגופא. הרי היו צריכים במשכן לחפור גומא כדי להוציא ממנה עפר למלא את המזבח הנחושת בעפר. והוה מלאכה הצריכה לגופא, ע"ש מש"כ בזה.

★★

בגמ': החופר גומא וכו' פטור עליה.

וברש"י: דכיון וכו' אלא מקלקל. כל המקלקלים פטורים ע"כ.

וכתב בשיטמ"ק כאן: פטור עליה פירש"י אפילו בשדה דאיכא משום חורש או בבית דאיכא משום בונה, כיון דאינו צריך אלא לעפרה פטור עליה משום דה"ל מקלקל, וכל המקלקלין פטורין, ואפי"ה הוי מתקן הויא מלאכה שאינו צריכא לגופא. והוצרך ז"ל למיתב תרי טעמא כדי שיהא הכא פטור ומותר, עכ"ל.

לכאורה מבואר מדברי רש"י אלו דלא כמש"כ בתוס' כאן (ד"ה ואינו צריך וכו') דההיתר כאן הוא משום שמחת יו"ט. אך לרש"י ההיתר אינו בגלל שמחת יו"ט, אלא בגלל דהוה מקלקל ומלאכה שא"צ לגופא לכד.

ועמד במחלוקת זו הגאון ר' אברהם בן הגר"א זצ"ל בהגהותיו לגמ' המודפסות בקובץ ישורון (כרך ה' ע' צד) ע"ש. וע"ש (בהג"ה סו) מש"כ מהחתם סופר שכתב דג"כ לרש"י ההיתר הוא בצירוף שמחת יו"ט ע"ש אך ברש"י שלפנינו לא נראה כן.

וע"ש בהג"ה הנ"ל המביאים עוד: וצ"ע בדברי המשנה ברורה (סי' תצ"ח סע' י"ד ס"ק ע"ג) שכ' בא"ד וז"ל: ואע"ג דבתיחוח נמי הלא קעביד גומא עכשיו בהוצאת עפר אין בזה איסור דאורייתא דהוא מלאכה שאצ"ל וגם הוא מקלקל, והתירו בדיעבד כששחט משום מצות כיסוי עכ"ל, ובשער הציון שם אות צ' ציין לתוס' ושאר פוסקים, וצ"ע שהרי לשיטת התוס' ההיתר הוא משום מלאכה שאצ"ל ושמחת יו"ט לחוד ולא בעינן טעמא דמקלקל, דאי כדברי המשנ"ב להתוס' ודעימיה צריכין

שביו"ט לית לן האי כללא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, (ולפ"ז יש לומר שאף זורה ורוח מסייעתו פטור ביו"ט ומעתה אף כיבוי הפרימוס חשיב שפיר גרם כיבוי).

אבל היביע אומר מוסיף, דנראה דהגאון רב פעלים אשתמטיתיה הגמרא כאן דפריך והא קעביד גומא, ומשני כדר' אבא דא"ר אבא החופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור. ובגמרא חגיגה (דף י':) מבואר דה"ט דהחופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה. הרי להדיא, דכללא דמלאכת מחשבת אסרה תורה הוא אף ביו"ט ע"כ.

★★

בגמ': החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה.

המג"א (סי' שי"ד ס"ק ה') הקשה, דמה בין חופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה דפטור כמבואר ברמב"ם (פ"א מהל' שבת ה' י"ז), ובין חובל וצריך לדמו דחייב (רמב"ם פ"ח ה"ז שם). ובמרכבת המשנה (פ"א מהלכות שבת) עמד בזה וכתב לחלק בין שני הדברים, דחופר גומא, המלאכה היא בחפירת גומא וזה אינו צריך לו, א"כ בהמלאכה מקלקל הוא, משא"כ בחובל ומבעיר כיון דהמלאכה היא במה שנוטל הדם או מה שעושה אפר וזה צריך לו לכן אינו פטור מצד מקלקל, וכבר קדמו בזה המאירי (שבת ק"ה ע"ב ד"ה לפי דרכך למדת) שכתב שחכמי הדורות שואלים, והלא בחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה פטור אף לר"י אחר שהוא מקלקל וכו', מעתה אף בחובל מקלקל הוא וא"צ לדמו לכלבו אף זה צריך לעפרה לכסות בה צואה, ומ"מ נראה לי שאין דמיון ביניהם, שהחבלה לצורך הוצאת הדם, החבלה עצמה היא צורך הוצאת הדם וא"א בזולתה, משא"כ בחפירה שאין בו צורך להוצאת העפר כ"כ שהרי העפר מצוי לו בכמה מקומות ועוד שאין תיקון באלו אלא לאחר זמן עכ"ד. ונראה שכוונתו לחלק ולומר, דחובל עומד לכן להשתמש בהם בעת הצורך הזה לכן לא חשיב מקלקל אע"ג דבאמת מקלקל הוא את הדבר, משא"כ עפר שבבית אינו עומד ליקח ממנו עפר ולעשותו גומות, א"כ נהי דהוא צריך לעפרה, מ"מ מקרי מקלקל לצורך דבר אחר ולכן פטור וזהו כמו שאומר דמפני שאני צריך לעפר אני מוכרח לקלקל את העפר, וכנ"ל ודו"ק.

★★

קולי ב"ש וחומרי ב"ה נשנית כל משנתנו, ולפי תירוץ הגמרא שאפר כירה מוכן הוא דבר בפני עצמו ואינו קשור למקודם, א"כ לא שייך כלל גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה, ומדוע נשנו דברים אלו שם במסכת עדיות.

ותירין דהנה יש לדקדק כיצד התלמוד מגיה המשנה. אך באמת הוי כעין הגהה ואינה הגהה, רק דין אפר כירה הוא גם דין בפני עצמו יום הוי נתינת טעם לדין הקודם, דבדין הקודם איתא שגם ב"ה מודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה ואיתא בגמרא (לעיל ז ע"ב) דמיירי בדקר נעוץ מבעוד יום, אך יש להקשות דאיך מותר להשתמש בעפר של הדקר נעוץ, והלא לא הוי דעתו עליה מבעוד יום ויהי' אסור מטעם מוקצה, ולכן הביאה המשנה שאפר כירה מוכן הוא, וא"כ כמו שאפר כירה הוי מוכן וכיון דחזי לכסות בו צואה לא הוי מוקצה, ה"ה בעפר של הדקר נעוץ אף דהיום נמלך ושחט מ"מ העפר לא הוי מוקצה, כיון דחזי למידי אחרני, וא"כ שפיר שייך דין זה דאפר כירה לדין הקודם, ושפיר נשנה גם דין זה בהדי הדין הקודם דהוי מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה במסכת עדיות עיי"ש.

בגמ': הכנים עפר לגנתו ולחורבתו מותר לכסות בו.

וברש"י: דכל זמן שהוא צבור, דעתי' עלויה לכל צרכיו ע"כ. ולכאורה צ"ב בדברי רש"י. דבתחילת דבריו כותב דמותר לכסות. וסיים: לכל צרכיו וצ"ב: (וראה בתוס' ד"ה ואמר וכו' מרש"י דמותר לכל צרכיו, ורק בפירוש ב' בתוס' ס"ל דשרי רק לכסות ולא למדו כן ברש"י וי"ל).

★★

בגמ': כוי אין שוחטין אותו ביו"ט ואם שחטו אין מכסין את דמו.

ובגמ' חולין (פ"ד ע"ב) איתא בשם ר' יוסי הטעם בזה: ומה מילה שודאה דוחה שבת אין ספיקה דוחה יו"ט, כיסוי שאין ודאו דוחה שבת, אין דין ספיקו דוחה יו"ט.

והנה החתם סופר בשו"ת (יו"ד סי' ר"נ) כתב לחדש להלכה, דבספק אם יו"ט שני של גלויות הוא יום השמיני, מותר למול כפסקו של הנוב"י דאתי ספק קיום מ"ע דאורייתא ודחי ספק קל דרבנן, דדלמא היום הוא יום ח', ואם לא ימול נמצא עובר על מ"ע דאורייתא משום ספק דרבנן. ע"כ.

ג' סיבות להתיר (מלשאצ"ל, מקלקל, ושמחת יו"ט) וזה לא מצאנו.

★★

בגמ': שאפר כירה וכו' ה"ק ואפר כירה מוכן הוא.

הנה מבואר כאן שהחליפו בלשון המשנה אות ש' ואות ו', וראה ברש"ש על יומא (ע"ב ע"א) שהביא כע"ז בשם התוס' יו"ט. וכן בחדושי החתם סופר על ב"ב י"ד ע"א ד"ה שאם וכו' מש"כ כע"ז בדעת הרמב"ם ע"ש היטב.

והנה בספר רב פעלים להג"ר אברהם בן הגר"א זצ"ל (ערך מדרש רבא ע' נה) כותב:

ומ"ש לפעמים חסורי מחסרא והכי קתני, שמעתי מא"א הגאון החסיד המפורסם נר"ו שאין במשנת רבי שום חסרון בלישנא, ומה שהוסיפו הוא מוכן בוך הלשון של רבינו הקדוש ז"ל, אפס כדי להסביר לעיני המון הרואים בהשקפה ראשונה לפנייהם צריך להסביר יותר, והמעייין בדבריו יראה שהוא כלול בדבריו ביתרון אות אחת, ואחזה לך אחד לדוגמא מה ששמעתי ממנו נר"ו (ביצה ב.). שאפר כירה מוכן הוא, אפר כירה מאן דכר שמיה, חסורי מחסרא והכי קתני, ואפר כירה מוכן הוא, לכאורה מהו חסורי מחסרא ומה הוסיף שבמקום ש"ן כתב וי"ו, אבל אחר ההתבוננות יראה שרבינו הקדוש בלשוננו הזך כוון לדעת התרצן והכי פירושו ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה, ועוד הם מודים שאפר כירה מוכן הוא ומודים קאי אתרווייהו, לכן נכתב ראשונה והשניה בשי"ן שאם שחט, שאפר כירה, והמקשן הבין שאפר כירה הוא טעם לבבא ראשונה כדרך השי"ן בכל התלמוד לכן הקשה מה ענין זה לזה, והשיבוהו חכמי הגמרא, לך לפי רעיונך חסורי מחסרא מלה אחת, ומודים שאפר כירה מוכן הוא, וזה אמרם והכי קתני ואפר כירה מוכן הוא, כלומר שהוא עוד דבר בפני עצמו שהם מודים על דבר זה וכן פי' כל חסורי מחסרא בזה האופן, עכ"ל.

ודבריו הנ"ל צ"ב מאוד דבגמ' לפנינו ליתא כאן: חסורי מחסרא והכי קתני וכו' וצ"ע.

★★

בספר גן המלך לרבינו אברהם הלוי זצ"ל מרבני מצרים (אות נו) הקשה דבפרק ד' ממס' עדיות (מ"א) גבי

הגאון מטשעבין זצ"ל נשאל לבאר הסברא בזה, והוא כותב (בשו"ת דובב מישרים ח"ג סוף סי' קמ):

חשבת קצת עפ"י מה דביאר בב"י (יו"ד סי' כ"ח) דעיקר כדעת הרמב"ם דעל כיוסוי כוי אין מברכין וכן פסקינן בש"ע - ומבואר בש"ס שבת דף כ"ג, דמשו"ה יו"ט שני בעי ברכה, כי היכי דלא לזלזלי בה - ומוכח דמניעת הברכה גורם לזלזל במצוה גופא, ע"כ אמרינן שדעתן לודאי אין דעתן לספק.

והוא מסיים: וכתבתי זאת רק להסביר ע"ד הדוחק ע"כ.

★★

בגמ': כי קא עביד כתישה אתי עשה ודחי את ל"ת וכו'.

הגאון בעל ערוך לנר זצ"ל הסתפק (בקובץ שומר ציון הנאמן סי' קסג) באכל בסוכה כזית טבל, כיון שחשב אז שלא ימצא כזית מהיתר, וסבר שיש לומר עשה דוחה ל"ת, האם נימא דכיון דכעת אין לו כזית היתר, א"כ שפיר אמרינן עדל"ת. או דנימא דכיון דאם ימתין שמא יהי' לו כזית היתר, א"כ מיקרי אפשר לקיים שניהם ולא אמרינן כה"ג עדל"ת.

ובקובץ הנ"ל (סי' קעב) העיר חכ"א מדברי השיטמ"ק כאן בשם הרשב"א, שהקשה בהא דאמרינן כאן דאי עביד כתישה ביי"ט לכסות דם, עשה דוחה ל"ת, ולכאורה אמאי דחי, הא אפשר להמתין לערב ויכסה, ותירץ כיון שאי אפשר לקיים לאלתר ודאי דחי, שכן מוכח ג"כ ממה דאצטריך קרא שאין שריפת קדשים דוחה י"ט, ואיך ס"ד דדחי, הא אפשר להמתין עד למחר ולשרפו, אלא ע"כ דכל שא"א לקיים העשה לאלתר נקרא אי אפשר לקיים שניהם עכ"ד.

ולפי"ז נפשט הספק הנ"ל ג"כ, דאפי' אי ידע ודאי שאח"כ יהי' לו כזית שלא מטבל, מ"מ כיון שאי אפשר לקיים שניהם לאלתר, שפיר אמרינן דעדל"ת ודו"ק.

והגאון בעל ערוך לנר זצ"ל דחה הראי' מדברי השיטמ"ק הנ"ל, דהנה מקור הדברים הוא ברמב"ן (שבת כ"ד) ושם כתב לחלק בין אם אפשר לקיים באותו יום, כעבור שעה-שעתיים, דאז ודאי נחשב אפשר וקיים שניהם, (ואולי אפי' בספק), משא"כ בכיוסוי דאיירי מהיום לערב, וכה"ג דאמרינן (בזבחים י"ב) דאין מחוסר זמן לבו ביום, אך מהיום להערב בודאי נחשב מחוסר זמן, ולפי"ז החילוק ברור בין

ומען הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל בשו"ת משנת רבי אהרן (ח"א סי' י"א) דמהגמ' בחולין הנ"ל נראה דלא כחת"ס,

דהנה במ"ע דכיוסוי הספק הוא בדאורייתא, דאם היא חיה טעונה כיוסוי, והאיסור הוא לכל הטעמים בגמ' דרבנן אי מטעם מוקצה או מטעם טרחא בעלמא, ואי נאמר דבמילה כה"ג דוחה קיום מ"ע את הספק דרבנן, א"כ מאי ק"ו הוא זה ממילה שאין ספיקה דוחה יו"ט, הא בספק דרבנן דוחה, וה"ה בכיוסוי ידחה האיסור דרבנן מספק. הרי מפורש דבמילה אינו דוחה יו"ט מספק גם מדרבנן, ושפיר עביד ק"ו לכיוסוי ע"כ.

★★

וכתב כ"ק גאב"ד ערלוי שליט"א (בקובץ מוריה, שנה ט"ו גליון א-ב ע' מו) ליישב בזה, די"ל דהא דעביד ר'

יוסי ק"ו דאין ספק כיוסוי דוחה יו"ט במלאכה דרבנן, היינו ביו"ט דאורייתא, ואז גם מלאכה דרבנן חמורה ויש בה עשה ול"ת מדרבנן כעין מלאכה דאורייתא [וכמבואר ר"ה (ל"ב ע"ב) דלכן אין עולין על אילן וכו' להביא שופר לקיים מ"ע של תק"ש], והא דס"ל להחתם סופר דאתי ספק קיום מ"ע דמילה ודחה ספק קל דרבנן, היינו ביו"ט שני בזה"ז, דבקיאתן בקביעא דירחא, ואין עושין ב' ימים משום ספק דאורייתא, אלא משום דשלחו מתם וזהוהו במנהג אבותיכם בידכם כביצה (ד' ע"ב), וכיון דעיקר היו"ט אינו אלא מדרבנן, ולא משכחת בהו כלל מלאכה דאורייתא, בזה העלה החתם סופר דספק קיום מ"ע דאורייתא דחי ספק קל דרבנן, אבל בזמן התנאים שעשו ב' ימים משום ספיקא דאורייתא, אה"ג גם לענין ספק מילה דאין חילוק בין יום ראשון לשני.

וא"כ אין להקשות כלום על החת"ס מק"ו של ר' יוסי, חדא דהלכה זו שהעלה החתם סופר עוד לא היה כלל במציאות בזמן התנאים, ועוד אפי' אי הוי במציאות, ג"כ לא הוי מצי למיפרך כלל על הק"ו דר' יוסי דאם ספק מילה דוחה קל דרבנן, דיו"ט שני בזה"ז, אינו מן הדין שידחה ספק כיוסוי מלאכה דרבנן ביו"ט דאורייתא ודו"ק עכ"ד. וע"ש עוד מש"כ ליישב בזה.

דף ח' ע"ב

בגמ': אפר כירה מוכן לודאי ואין מוכן לספק וכו'.

ולא ה"ל (ס"ק ג') כותב עוד: ומדברי הר"ח דעשה דושמחת בחגך דוחה ל"ת, יש ראייה ברורה למ"ש בשאג"א (סימן ס"ה עד סימן ס"ח) דמצות שמחה נוהג בזממה"ז מה"ת אע"פ שאין לנו שלמי שמחה, עיי"ש בסי' ס"ה במש"כ מהרמב"ם (פ"ו מיו"ט הי"ז וי"ח): אע"פ שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים וכו' יש בכלל אותו שמחה לשמח הוא ובניו ובני ביתו, כל אחד כראוי לו, כיצד הקטנים וכו' והאנשים אוכלין בשר ושותין יין וכו'.

ועוד להלן (ס"ק י'): נחזור לענינו שמדברי רבינו חננאל הנ"ל נראה להדיא דאיכא מ"ע דושמחת בחגך ושמקיימין זאת גם בבשר חיה. ווא"ז בשו"ת דברי חיים (ח"א או"ח סי' ל"א) עורר בהא דקאמר הש"ס שם הא ל"ק דבעידנא דכתיש מכסה אלא יו"ט הוי עשה ול"ת וכו' משמע דלולי סברת בעידנא לא הוי קשה יו"ט עדל"ת, והביא לפמ"ש הריב"א בתוס' חולין (קמ"א ע"א) דעשה דוחה לל"ת גם דאיכא עשה אחרינא בהדי הל"ת ולא נשאר רק העשה, וא"כ קשה מאי פריך הגמ' יו"ט עשה ול"ת, הא לענין ודאי כיסוי כיון שהל"ת נדחה עכ"פ בודאי איך יחסר עשה ברור שישלפנינו מצות כיסוי מספק דלמא יכתוש ויעבור על העשה דיו"ט עיי"ש, וכן בסי' ל' הנ"ל.

ולדרבננו הנ"ל י"ל דהנה הטעם דבעשה דרבים לא בעי בעידנא, דהא דבעינן בעידנא משום דומיא דכלאים בציצית, משא"כ כשהעשה חמיר ואליתא שפיר דוחה בלא זה, ועיין לאא"ז בברוך טעם שם פ"א ופ"ג, ועשה דרבים הוי עשה אלימתא וחמיר טובא, ודחי הקל בלא ילפותא דכלאים בציצית. ולזה כשהקשה הא לא הוי בעידנא ומשני בהדי דכתיש מכסי, וע"כ דמעשה דשמחת יו"ט אין קושיא, משום דהוי עשה דרבים ולא בעי בעידנא וכנ"ל, ומזה דתליא באלימת העשה, וא"כ ה"נ כשהל"ת אלימ כשיש עמה עשה לא נדחה מעשה דלא כריב"א אלא כהר"י מאר"י בקידושין ל"ד ע"א (בתוד"ה מעקה). ולזה דייקא אחר תירוצא דבהדי דמכסי, הקשה דיו"ט עשה ול"ת, שלא תוכל לתרץ דאיך יחסר עשה ברור דכיסוי מספק שיכתוש כיון דהל"ת ליתא להריב"א, דהרי חזינן דהדחיה תליא באלימות העשה, וה"נ באלימות הל"ת ודו"ק.

★★

שריפת קדשים די"ל לחכות למחר, או בכיסוי הדם, לערב לבין כזית טבל דאולי אחרי שעה או ב' יהי' לו כזית שלא מן הטבל ודו"ק היטב.

★★

בגמ': אתי עשה ודחי ל"ת וכו'.

הנה בפשטות העשה ר"ל עשה דכיסוי הדם, אך ברבינו חננאל בגליון הגמ' פירש דר"ל עשה דשמחת יו"ט ע"ש. והמגיה - הגר"ש הכהן מווילנא זצ"ל כבר תמה עליו דא"כ בספק ג"כ יש העשה דשמחת יו"ט.

וכתב בזה כ"ק אדמו"ר מצאנו זצ"ל בשו"ת דברי יציב או"ח (ס' רכ"ד ס"ק ב'): ולענ"ד יש לומר, דעיין שם בשמחת יו"ט על מה דקאמר הש"ס הא לא קשיא דבהדי דכתיש מכסי, דאכתי בעפר שלמטה איכא למיגזר דלמא עביד כתישה עיי"ש, וכן שם מקודם בד"ה ודאי כי קעביד כתישה אתי עשה ודחי ל"ת, דאמאי שרי ליתן עפר קודם שחיטה, דלמא עביד כתישה ולא שייך עדל"ת דלא לשחוט ולא לכסי עיי"ש.

וי"ל דרבינו חננאל נזהר מזה וכתב, ודאי אפי' עבד כתישה, בין בעפר דלמעלה בין בעפר דלמטה, דמ"מ גם בעפר דלמטה שייך עדל"ת, והוא עשה דשמחת יו"ט, דאם לא תניחנו משום עפר יבטל משמחת יו"ט, ומשום עפר דלאחר שחיטה דליכא כבר העשה דשמחת יו"ט, אז איכא עשה דכיסוי, משא"כ בספק לא, משום כתישה דעפר דלמעלה.

וש"ב כתב הר"ח ואקשינן אימור דאמרי' וכו' הכא בעידנא דעקר ליה לאו וכו' לא מקיים עשה דכיסוי, ולפי"ד י"ל דהקשה רק מעשה דכיסוי דלא הוי בעידנא, משא"כ בעשה דושמחת בחגך לא פריך כלל דיתכן דזה הוי בגדר עשה דרבים. ועיין מג"א (סי' תמ"ו ס"ק ב') דחמץ לא מקרי עשה דרבים, שרק מה שיחיד מוציא רבים י"ח מקרי עשה דרבים, אך עיין בטו"ז (בסי' תרנ"ה סק"ב) דלולב הוי עשה דרבים עיי"ש, וגם שמחת יו"ט הוי עשה דרבים כבמו"ק י"ד ע"ב, ולא בעי בעידנא להשבלי הלקט סי' רצ"ד שהביא המג"א שם, והש"ס הקשה רק על עשה דכיסוי. ומשני דהוי בעידנא דבהדי דכתיש מכסי. ומקשינן מכדי עשה ול"ת וכו' ושמחת יו"ט עשה בלבד הוא, דאף דהוי עשה דרבים, מ"מ כיון דלא הוי בעידנא אינו דוחה עול"ת ודו"ק היטב.

★★

בגמ': סוף סוף יו"ט עשה ול"ת וכו'.

בתום' הקשו דכאן נראה דס"ל לרבא דביו"ט יש עשה ול"ת ובשבת (כ"ד ע"א) אי' כמה טעמים למה אין מילה שלא בזמנה ביו"ט. ור' אשי ס"ל הטעם בגלל דיו"ט עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, ורבא לא אמר האי טעמא, ומוכח דלא ס"ל ביו"ט דיש עשה ול"ת עכת"ד התוס'. וגם בהא דאין שריפת קדשים ביו"ט ס"ל לר' אשי שהוא כיון דביו"ט איכא עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה. ורבנן ס"ל טעם אחר, ומכל זה מוכח דרבא ס"ל דביו"ט אין עשה ול"ת.

וי"ל' בזה בדרך נפלא בעז"ה, דהנה בהגהות מהרש"ם עמ"ס יומא ס"ו ע"ב הביא בשם הפני יהושע וכ"כ בעין הרועים מערכת אחשבי' ס"ק י"א בשם הישועות יעקב וע' בתשו' מהר"ם מבריסק (ח"א ס' ה') ועוד באחרונים דמלאכה שאסורה רק בגלל אחשבי' ביו"ט או בשבת אין העשה דשבתון, ורק ל"ת דלא תעשה כל מלאכה יש ע"כ. (ומקור זה ברשב"א עמ"ס יבמות ו' ע"ב בשם מורו ודו"ק). והנה בגמ' בשבת אי' דאין שורפים קדשים ביו"ט, ולשו"ף אסור לפי ר' אשי כיון דביו"ט עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, וי"ל דע"ז שפיר מיאן רבא לאמר הטעם הזה, כיון דהנה ברש"י ביצה כ"ז ע"ב ד"ה חלה וכו' כתב דגם להאכיל לכלבו ועי"ז יתבער, ג"כ אסור, דרחמנא אחשבי' ע"ש. וכ"כ ברש"י פסחים מ"ו ע"א ד"ה כיצד מפרישים וכו' ע"ש.

וא"כ י"ל דרבא רצה לתת טעם שאסור לשרוף קדשים ע"י לתת לכלב ג"כ, וזה הרי א"א הי' לו לומר דהו"ל עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, כיון שלתת לכלב האיסור רק בגלל אחשבי', ואין העשה דשבתון וכנ"ל ויש רק ל"ת, ושוב נימא עשה דוחה ל"ת, ולכך פרש רבא דטעמא דאין שורפים קדשים ביו"ט הוא בגלל מעוט מיוחד, וזה מספק ג"כ לאסור לשרוף קדשים ע"י לתת לכלבו וכנ"ל ודו"ק היטב בס"ד.

וכעת נבוא ליישב הקושי' מהגמ' שבת קלב. דשם קאמרה הגמ' דמילה שלא בזמנה אין עושים ביו"ט. וקאמר ר' אשי דהוה עשה ול"ת ואין עשה דמילה דוחה ל"ת ועשה. ורבא אמר דטעמא בגלל גזה"כ. ושוב צ"ב כנ"ל אמאי לא

קאמר רבא טעמא כר' אשי, וצ"ל שוב כהקדמה הנ"ל, דכאיסור שאסור בגלל אחשבי' אין העשה דשבתון ורק הל"ת וכנ"ל. ונראה הנה הרמב"ם כתב דהא דאיצטריך קרא להתיר למול בשבת, הוא דאל"כ יהי' אסור בגלל מפרק תולדה דדש, והקשה הגר"מ באנעט בספר מגן אבות עמ"ס שבת הרי במפרק בעי שעור כגורגרת.

ותי' במגן אבות דאפי' שאינו מוציא דם כשעור הוצאת דם בשבת, אך כאן חייב ג"כ בפחות דאחשבי' למצוה ע"כ. לפי"ז יוצא דהחויב במילה רק בגלל אחשבי', וא"כ קשה על ר' אשי איך קאמר דביו"ט עשה ול"ת. הרי כאן העשה אינו דהאסור רק בגלל אחשבי' ואין העשה וכנ"ל, להכי קאמר רבא טעם אחר. אך באמת ס"ל ג"כ לרבא דביו"ט יש עשה ול"ת ודו"ק.

דף ט' ע"א

בגמ': דאמר שמואל חלת חו"ל אוכל' והולך ואח"כ מפריש וכו'.

הנה בשו"ע (או"ח סי' תק"ו ס"ג) איתא: אבל עיסה שנילושה מערב יו"ט אסור להפריש ממנה חלה ביו"ט, וברמ"א: אלא אוכל ומשייר קצת ולמחר מפריש מן המשויר חלה וכו' ע"כ. וכתב המג"א (שם ס"ק ח') דלפי"ז אם חל ערב פסח בשבת ושכח להפריש חלה מלחם חמץ שאפה לשבת, אסור לאכול ממנו, דהא יצטרך לבער את החמץ, וא"כ נמצא אוכל טבלים למפרע, כדאמרינן בגמ' שמא יבקע הנוד וכו', ואין לומר שיתן לעכו"ם את המשוייר במתנה, והעכו"ם יחזור ויתננו לנו לאחיה"פ ואז יפריש חלה, דהא אסור ליתן על תנאי וכו', לכן אין לזה תקנה ע"כ.

והפרמ"ג או"ח (סוף ס' תנח) מביא דברי המג"א הנ"ל וכותב עליו: ועט"ז (יו"ד סי' שכ"ג ס"ק ה') צידד בדרכנן י"ל לא הוי מתקן, ועי' ביצה ט' ובא"ח תק"ו אף חלת חו"ל אם גלגל מעיו"ט אין מפרישין ביו"ט, וי"ל דא"צ, דאוכל והולך ואח"כ מפריש, משא"כ באי אפשר לו בענין אחר וכו' ע"כ.

ומבואר דהפרמ"ג ס"ל דאפשר ג"כ כה"ג לסמוך על דברי שמואל כאן דאוכל והולך ואח"כ מפריש.

והשיב בזה חכ"א (שם): סברת המתירים להפריש חלת חו"ל ביו"ט הוא לא משום ד"אוכל והולך ולמחר מפריש", (דלשון זה הוזכר רק בשו"ע אליבא דהשיטות החולקות ואוסרות חלת חו"ל ביו"ט), אלא הביאור הוא כמש"כ רש"י, ביצה ט. ד"ה אוכל והולך, וז"ל: אכל הפת ומשייר כדי חלה, ומפרישה באחרונה, אלמא הפרשה שלא לצורך היא ולא היא הפרשה, והמפריש ביו"ט אינו כמתקן דלתסר כשאר הגבהת תרו"מ וכו', עכ"ל, וכוונתו, דכיון שהדין הוא שחלת חו"ל מותרת באכילה בלא הפרשה ומותר להפריש לאחר שאכל, לא חשיב תיקון ושרי להפריש ביו"ט, ולכן, אפי' בערב פסח שחל בשבת, שאינו יכול להפריש לאחר השבת כיון שהחלה תאסר בהנאה בכ"ז הרי שרי להפריש אפי' בשבת ואפי' קודם האכילה כיון שאין על הפרשתו שם תיקון וכמשנ"ת, וכן הוא בשיטת ריב"ב, דכתב דכיון דאוכל והולך ואח"כ מפריש "הא לא טבילי כל עיקר ואין בה משום מתקן דהא לית בה משום טבל".

★★

במ"ז (או"ח סי' תנ"ז ס"ק ה') כתב, לדעת הטור דס"ל דבעינן מוקף אפילו בחלת חו"ל, וז"ל: ולא דמי לההיא דחלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש, דשם כשמתחיל לאכול אותה עיסה נותן עיניו שיפריש אח"כ על הכל, ודמי למפריש ממש בעת ההיא וה"ל מוקף, משא"כ בשכח להפריש וחלק העיסה לככרות כשבא להפריש צריך הוא להקיף וכו'. והא דמייתי הטור כאן ההיא דחלת חו"ל אוכל והולך, אינו אלא לענין שיפריש על המותר ולא בעי צירוף לעיסה אחרת וכו' עכ"ל.

מבואר מדברי הט"ז דס"ל, דהא דאמר שמואל בגמ' כאן דחלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש הוא דוקא שבעת אכילה יש לו במחשבה שיפריש חלה אח"כ היא דפוטרת החלה שמפריש אח"כ אכילתו דמקודם, אבל היכא שלא היה לו במחשבה בשעת אכילה - דרך משל, שהיה רוצה להפריש קודם אכילה, ושכח ואכל קודם שהפריש חלה, אינה פוטרת החלה שמפריש אח"כ אכילה דמקודם, ונמצא דאכל טבל למפרע.

ולפי"ז כתב חכ"א במכתב אל הגאון ר' עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל (בעל לב העברי) בקובץ מוריה (שנה י"ח קו' ו-ז ע' ד-ה) להסתפק בענין מעשה שבא לפניו, שבאת אשה שאפתה לחמים על שבת ושכחה ליטול חלה עד אחר האפיה,

גם בשאלת יעב"ץ (סי' קל"ג) חולק על המג"א וכתב דאם אין לו לחם אחר, שפיר דמי לשייר בלי הפרשה בפה ובידים ובלא ברכה, וזהו הפרשה, ואוכלה קטן או גדול שטבל וכו', ואם ליכא כהן קטן או גדול שטבל וכו', יש להתיר ע"י ביטול ברוב אף לזר ע"ש.

ובפנים מאירות (ח"ב סי' צ"ו) כתב ג"כ לחלוק על המג"א, וכתב דהא דאסור להפריש ביו"ט, התם כיון שיש לו תיקון אחר לאכול קצת ולשייר קצת, אבל בע"פ שחל בשבת שאין לו תיקון זה, יש להתיר בהפרשה למאי דקיי"ל חלת חו"ל הולך ואוכל וכו', וא"כ לא הוי ההפרשה תיקון מדאורייתא, ולכן שפיר מותר להפריש בשבת וליתן לכהן קטן ולאכול ע"כ.

★★

והנה בביאור הלכה (סי' תק"ו ס"ג) ד"ה ולמחר וכו' חיזק דעת המג"א, דגם לא יכול לשייר פחות מכזית אף שאינו עובר בב"י - אך סוף סוף לא יוכל במוצאי יו"ט להפריש חלה כיון שכבר אסור בהנאה ולא חל בזה שם חלה עיי"ש.

אמנם כתב שם במשנ"ב בשם הקרבן נתנאל דכיון דהוי שעת דחק, אפשר לסמוך על הנך ראשונים שמתירים להפריש בשבת ויו"ט חלת חו"ל ע"כ.

ותמה חכ"א בקובץ בית דוד (קובץ ב' ע' רע-ז): ולכאורה זה תמוה - דסברת הנך ראשונים היא שחלת חו"ל כיון שיכול לאכול בלא הפרשה - דאוכל והולך ולמחר מפריש - לא מיחזי ההפרשה כמתקן דהא מותר באכילה בלא הפרשה. וזה שייך בשאר ימות השנה, שיוכל להפריש אחר האכילה, וממילא מותר לו לאכול - קודם ההפרשה ולא מיחזי כמתקן, אבל בערב פסח אינו יכול לאכול קודם ההפרשה, כיון שלא יוכל להפריש אח"כ, כי בשבת אסור להפריש, דהא צריך שייריה הניכרים והוא מתקנם כמבואר במשנ"ב, ולאחר שבת לא יכול להפריש דאסור בהנאה, וכיון שאינו יכול להפריש אח"כ, א"כ שוב הוי טבל כחלת א"י כמבואר במג"א הנ"ל דהוי טבל, ואסור לכו"ע לתקנו. ודוחק לומר שכיון שבדרך כלל מותר לאכול ואח"כ להפריש לא גזרו אף בער"פ - דבכל מקום צריך לדון אי מחזי כמתקן או לא.

דגם בחור"ל הוי כמתקן, ובתוס' כתבו דדבר זה היא סברא פשוטה עיי"ש.

אלא ודאי גם אם אפשר לאכול בלי תיקון, אם ע"י התיקון נתהוה גם דבר חדש כמו כאן בהפרשת חלה שנהיה ע"ז שם חלה ונאסרה לזרים שפיר נחשב מתקן בשבת, משא"כ בגמרא בשבת שם, וכן הר"ן בפ"ד דסוכה דכתב דאם ס"ל דלולב א"צ אגד לא הוי תיקון לאגדו ביו"ט, זה רק משום דבלאו התיקון כשר ולא נתהוה ע"י התיקון דבר חדש, ע"כ לא הוי מתקן, עיי"ש.

דף ט' ע"ב

בגמ': בני רבי חייא וכו' כלום מעשה בא לידכם וכו'.

הגאון העצום רבי יעקב שור זצ"ל בקו' גאון יעקב [הגהות על תשו' הגאונים - ונדפס מחדש בס"ד ע"י בספר כתבי הגר"י שור זצ"ל ד' כ"ח ע"א] מביא מתשובות הגאונים דבעל מעשים היינו טוב עין בצדקה. וכותב על זה:

"עיון מסכת עבודה זרה (י"ח א') דמוכח כן שאמר שם: אמר ליה כלום מעשה בא לידך, אמר ליה כיס של צדקה נתחלף לי ע"ש, ובסוף סוטה משחרב בית המקדש נדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע, והיינו כדאמרו בברכות (נ"ח ב') משחרב בית המקדש נגזר על בתי בעלי צדקות ומעשים טובים שיחרכו, ולזה אין לאל ידם להראות טוב עין בצדקה ומעשים טובים, וגברו ידי פחותי הערך שעושים להם עושר שלא בצדק ובזרוע ידם עושים להם שם בקהל ולא בחסד ולא במעשים טובים שעושים לצרכי צבור" עכ"ל.

ובתב הגאון ר' יעקב חיים סופר שליט"א בקובץ בית אהרן וישראל (שנה ח' קו' א' ע' קכב): תמהני על ראיתו דמה יענה על אומרם בבבלי ביצה (ט' ב'): "בני רבי חייא נפוק לקרייתא כי אתא אמר להו אבוהון כלום מעשה בא לידכם אמרו לו סולם בא לידנו והתרנוהו", וכן הוא להדיא בירושלמי ביצה (פ"א רה"ד) ע"ש, ועוד כיוצא בזה ממש תמצא בבבא קמא (ק"ז א') ובירושלמי קידושין (פ"ג סה"ב דמ"א רע"א) ובירושלמי עבודה זרה (פ"ב סה"ח) דבכל המקומות הללו שאלו מה מעשה בא לידך ומפורש שם דלא בעניי צדקה מדובר וצ"ע.

★★

ואכלו הב"ב מהלחם, וכשרצתה להשליך החלה להאש לשורפה, נפלה החלה לתבשיל של שבת ולא היה בתבשיל ששים, ועלה בדעתי להורות שתשאל על החלה ותיטול חלה אחרת כמו שפוסק הרמ"א יו"ד סי' שכ"ג.

אכן לפי"ד הט"ז הנ"ל א"כ בנידון הנ"ל ג"כ, כיון שאכלו מהלחם קצת על חלה זו שהפריש. א"כ כשתשאל על חלה זו ותקח חלה אחרת א"כ לא תפטור חלה אחרת אכילתו דמקודם, ונמצא שאכל טבל למפרע.

וע"ש שאותו חכם דחה צד הספק הנ"ל עפ"י דברי הט"ז, דמדברי הטור (או"ח סי' תנ"ז) שכתב שם וז"ל "ואפילו אם שכח ואכל קצת מפריש מן המותר דחלת ח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש" הרי דמבואר דמימרא דשמואל מיירי אף בשכח וגם מדברי הברכי יוסף (יו"ד סי' שכ"ג סעיף ד') מבואר כן.

וא"כ שפיר יכולה האשה באופן הנ"ל לשאול על החלה וליטול חלה אחרת וע"ש שהגאון בעל השואל ומשיב הסכים להוראתו זו ע"ש היטב.

★★

בגמ': אמר רבא - מי לא מודה שמואל שאם קרא על"י שם שאסורה לזרים ע"כ.

וברש"י: אוכל והולך אלמא הפרשתה שלא לצורך היא ולא הויה הפרשה והמפריש ביו"ט אינו כמתקן דלתסר כשאר הגבהת תרומה וכו'. מי לא מודה שמואל אע"פ שאינו צריך להפרישה שאם קרא עליה שם שחל עליה שם חלה ואסורה לזרים, אלמא שם תרומה עליה ואיתא בכלל אין מגביהין תרו"מ ביו"ט.

בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קסד) דן האם מותר למזוג יין חי בשבת או דהוי כמתקן, והביא דהשואל רצה להביא ראיה מדברי הגמרא בשבת (קמב ע"א) דמבואר דהיכא דאפשר לאכול בלא תיקון מותר לתקן בשבת, וליכא משום מתקן.

אך כתב דמדברי הגמרא כאן מבואר להיפך, דהרי חלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש, וא"כ אפשר לאכול בלא תיקון, ואעפ"כ אסור להפריש ביו"ט כיון דאם קרא עליה שם אסורה לזרים, ועיין ברש"י ובתוס' (ד"ה גלגל) שכתבו

יש לציין כאן דבמדרש רות רבה (פרשה ה, יב) מסופר על ר' חייא שהי' עוסק במו"מ ע"ש ובבראשית רבה (פרשה ע"ז, ב) דר' חייא עסק במסחר באופן רחב והגיע עד צור ע"ש. וכיון שבניו ג"כ עסקו במסחר זה, זה הביא לכך שהתירו כאן מה שהי' צריך לאסור, וכיו"ב בברכות (י"ח ע"ב) בבני ר' חייא דמפורש בגמ': נפוק לקרייתא (ברש"י: להתעסק בעבודת אחוזתם) אייקר להו תלמודייהו וכו' עיין בכל הנ"ל.

עוד יש לציין, דבגמ' (נדה כ"ד ע"א) איתא כמו כאן, דר' חייא אמר לבניו: צאו וטהרו מה שטמאתם, ואולי בירושלמי כאן (הלכה ד') איתא דאקים ר' חייא אמורא שידרוש ברבים לבטל הוראתם של בניו וי"ל בזה.

★ ★

בגמ': מוחלפת השיטה וכו'.

הנה נחלקו כאן רש"י ותוס' אי מוחלפת השיטה קאי על מתניתין דהולכת הסולם, דרש"י סבירא דמוחלפת השיטה דמתניתין דהולכת, ותוס' סבירא דמוחלפת השיטה דמתניתין דהשוחט חיה ועוף.

והקשה הגאון רי"ד הלוי במברגר מוירצבורג זצ"ל קושי' נפלאה, דלפי סברת התוס' הנ"ל קשיא לכאורה למה תני שאור במתניתין (לעיל ב, א), מה שהקשו רש"י ותוס' [שם], דאיירי רק בפסח. ואין לומר כתיורצים שכתבו רש"י ותוס', דהיינו משום שהוא מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל, דהא הך בבא דהשוחט מחומרי בית שמאי ומקולי בית הלל היא, ותנא אותה במתניתין. ואפשר דהתוס' כתבו זה לרווחא דמילתא להמסקנא דגמרא דלעולם לא אפוכי, ולרבי יוחנן דאפוכי להכי תנא שאור משום דאיירי לענין יום טוב, והא דכתבו התוס' משום דאיירי מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, הוא לפי המסקנא דלעולם לא הפכינן.

★ ★

יש לציין כאן למש"כ הגרע"א זצ"ל בגליון הש"ס לעיל (ג' ע"א) מרש"י ערובין (צ"ט ע"א) שמפרש (שם) מוחלפת השיטה באופן אחר מכל הש"ס, (ע"ש: החליף ר' יהודה ויצא הימנו ע"כ). וע"ש בחכמת שלמה בערובין שכתב דהתוס' שם לא ס"ל כרש"י שם בפירוש תיבת: מוחלפת השיטה שם ע"ש היטב ובלשון הזהב מש"כ שם לבאר בזה.

דף י' ע"א

בגמ': מחלוקת בבריכה ראשונה וכו'.

וברש"י: דרך מגדלי יונים להניח בריכה ראשונה של כל שנה להיות צוות לאמה ע"כ.

עוד יש לציין, דבגמ' (נדה כ"ד ע"א) איתא כמו כאן, דר' חייא אמר לבניו: צאו וטהרו מה שטמאתם, ואולי בירושלמי כאן (הלכה ד') איתא דאקים ר' חייא אמורא שידרוש ברבים לבטל הוראתם של בניו וי"ל בזה.

★ ★

בגמ': אלמא גבי שמחת יו"ט ב"ש לחומרא וב"ה לקולא וכו'.

הנה לקמן (ט"ו ע"ב) פליגי ר' אליעזר ור"י, ור"א ס"ל דשמחת יו"ט רשות, ור"י ס"ל דהיא חובה, ור"א שמותי הוא וקאי בשיטת ב"ש כמש"כ בתוס' שבת (ק"ל ע"ב), ושפיר ס"ל כב"ש כאן דהוא רשות ודו"ק.

ובשו"ת אמרי דוד להגאון ר' דוד הורביץ זצ"ל (סי' קצ) בתשובה לתלמיד יח"ל, הרב חיים ליבוש ברגלס ז"ל - הי"ד (ונדפס גם בספר כוכבי אור ח"א ע' קסו-ז) מביא סתירה בענין שמחת יו"ט, דבגמ' לעיל (ז' ע"ב) אמר אביי לרב יוסף וכו' רבה סבר אי איכא עפר למטה אין אי לא לא, חיישינן דלמה ממליך ולא שחיט, וענה לו ר' יוסף: (אדרבה) הא עדיפא דאי לא שרית ליה אתי לאמנועי משמחת יו"ט ע"כ. והקשה על כך הבחור הנ"ל הי"ד משבת (קמח ע"ב) גבי הלואת יו"ט, רב יוסף אמר לא ניתנה ליתבע דאי אמרת ניתנה ליתבע אתי למכתב, ורבה אמר נתנה ליתבע דאי אמרת לא נתנה לא יהיב ליה ואתי לאימנועי משמחת יו"ט ע"כ, הרי המה פליגי להיפך.

והשיב לו באמרי דוד הנ"ל: ולכאורה קשי' רבה אדרבה, דכאן לא חייש לשמחת יו"ט, ולקמן (ח ע"ב) אמר רבה אין מכסין, וכתב שם רש"י ומשום אמנועי משום שמחת יו"ט ליכא וכו' ע"ש, משמע היכי דאיכא אמנועי משום שמחת יו"ט הי' רבה מתיר לכסות.

הירושלמי ומהן היו מספיקים קינים לכל ישראל. ולכן הגוזלות שנשאר שמה עוד מלידת ט' חדשים בשנה היו מספיקים גם לחדשי טבת שבט אדר אף שאינן מולידים אז כלל, וכן מוכח מפ' רש"י ז"ל (ברכות מ"ד) הנ"ל דשלש פעמים בחודש היו מורידים ממנו מ' סאה ע"ש, דמבואר דהי' שם הרבה יותר מן מ' סאה לחודש וכנ"ל. והגמרא (בב"ב כ"ח) נקט אספסתא, משום דהוא מצוי בכל מקום. עכ"ד.

★ ★

בגמ': כולם טמאים וכו'.

וברש"י: שגזרו חכמים טומאה וכו'.

ובהגהות הגר"ב רנשבורג ז"ל ציין לרש"י להלן (ל"ח ע"א) שכתב דסוף טומאה לצאת הוא הלכה למשה מסיני ע"ש.

בשו"ת אור המאיר למהר"ם שפירא מלובלין זצ"ל (סי' א') נשאל בא' שהי' בביהמ"ד וידו נפצעה והתרסקה והתפזרו חלקי היד בכל צד ויש לחוש פן נשאר אבר שלם הנטמא באהל. מה הדין של ביהכנ"ס לגבי כניסת כהנים, ודן מהר"ם שפירא זצ"ל לטמא את המקום מדין סוף טומאה לצאת, דהא אם ימצאו טומאה, יוציאו אותה לקבורה דרך ביהכנ"ס ובגמ' כתובות (כ' ע"א) מבואר דיש קבורה באבר מן החי ע"כ.

וכתב שם לדון לגבי סוף טומאה לצאת איזה דין טומאה הוא, והביא מסתירת דברי רש"י הנ"ל וכותב: אכן ברמב"ם ז"ל לא נזכר הדין מפורש, ונראה להוכיח דס"ל דסוף טומאה לצאת אינו אלא דרבנן, דכתב (בפ"ג מה' ביאת מקדש) אחד טמא שנכנס למקדש טהור ואחד טהור שנכנס למקדש שיש בו טומאה כגון שהי' מת תחת אהל במקדש ונכנס הוא תחת האהל הי' חייב כרת שהרי טומאתו וביאתו באין כאחת ע"כ.

ומעתה ע"כ מוכרח דס"ל דסוף טומאה לצאת אינו אלא דרבנן, דאל"כ איך משכח"ל דין זה שיהי' באים כאחת, דהא קיי"ל בש"ס מנחות (כ"ז) דנכנס דרך משופש פטור, וערש"י שם שהנכנס דרך שער נקנור דוקא חייב ע"ש, ובש"ס פסחים (פ"ה ע"ב) מבואר דשער נקנור לא נתקדש, וא"כ כיון שהשער פתוח בשעה שנכנס שם, א"כ מיד נטמא משום דסוף טומאה לצאת. ודוחק לומר דמיירי שחישב להוציא

בספר מאזנים למשפט להגר"ז סורוצקין ז"ל (סי' ט"ו אות ד') מביא שהגאון ר' יוסף מנדלקורן ז"ל כתב לו לבאר דברי הירושלמי (פ"ד דתענית ה"ה) דאיתא שם: שני ארזים היו בהר המשחה תחת אחד וכו' והאחד היו מוציאים ממנו ארבעים סאה גוזלות בכל חודש וחודש ומהן היו מספיקים קינים לכל ישראל ע"כ. ורצה הגר"י מנדלקורן ז"ל לבאר דכוונת הירושלמי היא לגוזלות שהיו גדילות באילן, כעין המפורש בשו"ע (י"ד סי' פ"ד סט"ו) לגבי עופות הגדלים באילנות והוכיח מזה דעופות אלו כשרים לקרבן ולאכילה ע"ש.

ומען הגר"ז סורוצקין ז"ל כמה טענות והערות על פירוש זה, ובין השאר הוא כותב: קשה לומר שהגוזלות האלו היו גדילות על האילן בכל חודש וחודש דוגמת תורים ובני יונה ממש. ובב"ב (כ"ח ע"ב) לא מצינו ג' פירות בג' ירחי אלא באספסתא ע"כ.

★ ★

וכתב הגר"י מנדלקורן ז"ל בספרו ויען יוסף בקו' לקוטי שושנים (ע' קט-קי) להשיב בזה:

אפ"ל בזה לכאורה דאה"נ דלמה לא נימא בזה דמאחר שנתנן השי"ת כח וטבע הזאת באילן הזה להצמיח ולגדל עופות ממין התורים ובני יונה, א"כ הכי נמי היו גדילים בכל חודש וחודש דוגמת תורים ובני המולידים בכל חודש, ואדרבה דלכאורה אם נפרש דהיו גדלים שם על האילן אז שפיר לק"מ עמ"ש בירושלמי דתענית דהיו מוציאים ממנו וכו' בכל חודש וחודש וכנ"ל. והלא מבואר דדרך היונים להפסיק את ההולדה בטבת שבט אדר, וכמ"ש ברש"י ז"ל (ביצה י') ד"ה בריכה. ולדברי הרשב"ם ז"ל (ב"ב פ') ד"ה הלוקח דרך היונים להפסיק את ההולדה עכ"פ לחודש אדר עיי"ש, דאפ"ל דזה שייך רק בהולדת היונים. מאחר דבחדשים אלו של קור נפסק מהם חימום להוליד, ועי' ברש"י ז"ל (יומא ס"ט) ד"ה ביעתא בת יומא. משא"כ באילן המגדל עופות.

ואולם גם לדברי הקרבן העדה דהכוונה בירושלמי לגוזלות ממש ג"כ לק"מ מזה, דאפ"ל בזה דקננו בהאילן עופות רבים מאד ומאד עד שהי' באמת הרבה יותר מן מ' סאה גוזלות לחודש, אלא שלא הי' מוציאים ממנו כי אם מ' סאה גוזלות שהי' זה מספיק לקיני ישראל לחודש. וכלשון

ובתב החזון נחום: לפי"ד המהר"י אסאד הנ"ל המחלק בין שבת ליו"ט, א"כ מש"כ החיי אדם דיש לסמוך על השלטי הגבורים לגבי מוקצה שאין לה שורש מה"ת, הרי אנן עסקינן לגבי מוקצה דשבת והיא יש לה עיקר בדאורייתא, אך הנה הפוסקים לא חילקו בין שבת ליו"ט, ואדרבה אמרינן בריש ביצה גבי שבת דחמירא סתם לן הנא כר"ש דלית ליה מוקצה, יו"ט דקיל ואתי לזלולי בה סתם לן כר"י, א"כ נראה דמכש"כ שאין לומר דמוקצה דשבת יהי חמור עוד ממוקצה דיו"ט לגבי ספק, ומדלא מצינו להפוסקים לחלק בזה, ש"מ דגם מוקצה בשבת מקרי אין לו עיקר בדאורייתא, ושפיר כתב החיי אדם דאפשר יש לסמוך על השלטי הגבורים להתיר טלטול מוקצה במקום צער בעלי חיים.

דף י' ע"ב

במשנה: זמן שחורים ומצא לבנים וכו'.

בספר מגן אברהם להרה"ק ר"א מטריסק זצ"ל (על סוכות) כותב: סוכות הוא "זמן שמחתינו". וכ"ק אאמור" [הרה"ק רבי מרדכי מטשערנובל זצוקללה"ה] אמר ד"זמן" הוא לשון "הכנה", והוא מלשון המשנה (ביצה י, ב): "זמן שחורים ומצא לבנים". היינו שמצות סוכה שאנחנו מקיימים בשבעת ימי החג, הוא הכנה להמשיך שמחה על כל השנה כולה.

★ ★

במשנה: זמן שחורים ומצא לבנים וכו' שנים ומצא ש'ושה - אסורים.

הנה בשו"ע (סי' תצ"ז סי"ב) איתא: "זמן שנים ומצא שלשה או זמן שחורים ומצא ולבנים בקנים המובדלים במחיצה ומצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים - אסורין א"כ מכירן". ע"כ.

ובתב חכ"א בקובץ בית דוד (קובץ א' ע' רנג): ויש לעיין אם כוונת השו"ע "אסורים" בתורת ודאי או מספק. ונ"מ ליו"ט שני של גליות, שהרי פסק לעיל ס"ד ד"ספק מוכן מותר ביו"ט שני משום דהוי ספק ספיקא, וא"כ אם "אסורין" בתורת ודאי - אסורים גם ביו"ט שני, ואם "אסורין" הכוונה מספק - ביו"ט שני מותרים.

הטומאה דרך שער אחר דהיינו משופש, דא"כ הו"ל להרמב"ם ז"ל לפרש, וע"כ דמייירי בסתמא, וא"כ כל הפתחים מטמאים מטעם דסוף טומאה לצאת וכש"ס ביצה (י' ול"ז) וכיון דהוא נכנס דרך שער נקנור היכי משכח"ל שיהי טומאה וביאה כאחת, הא הטומאה באה תיכף כשנכנס שנטמא משום סוף טומאה לצאת וכנ"ל, ומשום ביאת מקדש אין חייבין עליו דהא לא נתקדש, וא"כ לעולם באה הטומאה קודם לחיובא דביא"מ, אלא ע"כ דשיטת הרמב"ם היא דסוף טומאה לצאת אינו אלא דרבנן, ומדאורייתא חיוב ביא"מ בטומאה והטומאה באים כאחת דהיינו כשנכנס לתוך האהל.

וממילא דבמקום מצוה יש להסתיר סוף טומאה לשיטת הרמב"ם ז"ל דאינו אלא דרבנן, וע' בהרע"ב (פ"ז) דאהלות שכתב ג"כ דהוא רק גזירה דרבנן, ולפי"ז נראה להקל כאן.

★ ★

בגמ': וכ"ת ב"ה לית להו ברירה והתנן המת בבית וכו' וב"ה אומרים אף משימות המת.

בשו"ת מהר"י אסאד (סי' קעד) נשאל עפ"י דברי התוס' ישנים (לעיל ג' ע"ב) שכתב דמוקצה חמירא והוי כעין דאורייתא ויש לאסור בספק מוקצה, דא"כ מה פריך הגמ' על ב"ה דס"ל אף משימות המת, דהיינו דס"ל דיש ברירה על הדין דכאן, והרי הטעם דברבנן יש ברירה הוא בגלל דספיקא דרבנן לקולא, וא"כ לפי"ז שפיר במוקצה אין ברירה גם לב"ה, ומה פריך הגמ' סתירה בדברי ב"ה. וע"ש מש"כ בזה בפלפול נפלא, ותו"ד, דיש חילוק בין מוקצה דשבת למוקצה דיו"ט, דמוקצה דשבת חשיב כדאורייתא ומוקצה דיו"ט הוה רק דרבנן. (ובזה א"ש מש"כ התוס' ד' ע"ב ד"ה ותנן וכו' דמוקצה הנה עיקרו דרבנן וסותר לדברי התוס' הנ"ל ע"ש). ולפי"ז שפיר כאן הקשו ממוקצה דיו"ט דהוה דרבנן והוה דומי' של ב"ה במשנה דהמת בבית ודו"ק היטב.

★ ★

וראה בשו"ת חזון נחום (ח"א סי' ל"ה ס"ק ו') שהביא מדברי החיי אדם (כלל נ"ט) שכתב לגבי בהמה שנפלה לגומא שבחצר וירא שמא תמות שם אפשר יש לסמוך על השלטי הגבורים להתיר טלטול מוקצה, דאין לה שורש מה"ת משום צער בעלי חיים.

והעיר על הנ"ל חכ"א (שם ע' רנד): גם לפי הש"ך יש לישב, דנהי דאין כאן "ספק-ספקא" - באיסור מוקצה אפשר להקל. דבאמת הלא מוקצה אינו אסור אלא מדרבנן אלא שהחמירו בספקו. ויתכן לומר דבספק הנוטה לקולא (כגון ספק-ספקא שספק אחד מן השנים נוטה לאיסור) לא החמירו, אעפ"י שבאיסור תורה כה"ג א"א להקל כל עוד שאין הספק נידון כ"ספק-ספיקא".

★ ★

בגמ': לַימָא מסייע לִי לִר' חנינא דאמר ר"ח רוב וקרוב הלך אחר הרוב וכו'.

הקשה הגאון ר"א וסרמן זצ"ל-ה"ד (בקובץ מוריה שנה י"ז קו' ז-ח ע' כב): לכאורה מאי מיייתי ראייה דרוב עדיף, הא אפילו דרוב וקרוב היו שוים ג"כ היה אסור, דדבר שיש לו מתירין הוא, וספיקא לחומרא. והנה גם בבבא בתרא (כ"ג ע"ב) רוצה הגמ' להביא ראייה איזה עדיף רוב או קרוב. אבל שיהיו שניהם שוים לא הזכירה הגמ'.

והנה חזינן מזה הגמ' ראייה ברורה דגם בדבר שיל"מ אזלינן בתר רובא, דהנה ר"ל דלימא מסייעא ליה לר"ח דאזלינן אחר הרוב הא אי הוי הולכין אחר הקרוב היה מותר, אע"פ דהוי דבר שיל"מ. ול"ש קרוב ול"ש אחר הרוב, אזלי אף בדבר שיל"מ.

★ ★

בגמ': ממ"נ, אי אחריני נינהו וכו' הא איכא חד דמערב בהו.

ובתוס' (ד"ה איכא וכו') הקשו: וא"ת וליבטל ברובא, ותירצו: וי"ל וכו' א"נ ה"ל דבר שיש לו מתירין לאחר יו"ט, וכל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל ע"כ. והקשה בשו"ת הרי בשמים (מהדו"ת סי' לג) לפימש"כ התוס' בתמורה (ל' ע"א) דבתערובת איסור, היכא דלא הי' ניכר קודם התערובת, אמרינן ברירה, א"כ ליברר חד מיניהו ואינך השנים לישתרו מטעם ברירה, דהא סתם מתניתין ר"מ, ור"מ איתא לי' ברירה בגיטין (כ"ד ע"א) ע"כ, וע"ש מש"כ ליישב בזה בפלפולים נפלאים.

★ ★

והנה כפי העולה מן הגמ' יש חילוק בין שני המקרים שכלל השו"ע בסעיף אחד. דבגוונא שזמן שנים ומצא שלשה הטעם הוא (לרבי דקיי"ל כוותיה - עיין ר"ן ומג"א) מפני שחד מהם מעלמא אתי ואינו בטל בשנים המוכנים, דבע"ח חשיבי וגם הוי דבר שיש לו מתירים, וא"כ כל יונה היא ספק מוקצה ואסורה מספק. אבל בצירור של זימן שחורים ולבנים וכו' הלא מבואר בגמ' דהוא מטעם דרוב וקרוב אזלינן בתר הרוב, וא"כ נראה שהוא ודאי. ולפי זה תמוה למה כללם המחבר בתיבה אחת "אסורין", כשזה אסור בתורת ודאי וזה בתורת ספק.

ונראה דהמחבר קאי בשיטת הרמב"ם פ"ב מהל' יו"ט ה"ו. וז"ל: "זימן שחורים ולבנים ומצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים הרי אלו אסורים, שאני אומר שמא אותן שזימן פרחו להן ואלו אחרים הן וכל ספק מוכן אסור" עכ"ד. וכבר האריכו הרבה אחרונים בביאור דברי הרמב"ם דחשיב לצירור זה "ספק מוכן", אע"פ שמן הגמ' משמע דאזלינן בתר רובא דעלמא והוי ודאי מוקצה (תוי"ט, כו"פ, אמ"ב). ועכ"פ נראה דס"ל למחבר להלכה דהוי ספק מוכן, ומובן היטב למה כלל המחבר דין נתחלפו שחורים בלבנים יחד עם דין זמן שנים ומצא שלושה, דבשני המקרים האיסור הוא מספק וביו"ט שני שרי.

אכן הקהלות יעקב במסכת ב"ב (סימן ט') ביאר, דגם הרמב"ם ס"ל דרוב וקרוב אזלינן בתר רוב וכמו שפסק בעצמו במקום אחר אלא דס"ל דכיון דאיתרע רובא ע"י "קרוב" (אע"פ שרוב עדיף מקרוב ואינו בגדר ספק שקול) לענין ספיקא דרבנן לקולא עדיין שם "ספק" עלה, ולכן הוצרך הרמב"ם להא דספק מוכן אסור. וא"כ נראה לפי"ז דביו"ט שני יש לאסור (גם לפי המחבר) כשנתחלפו שחורים בלבנים, דהא כתב הש"ך בכללי ספק - ספיקא בקצרה כלל ל"ג: "לא מיקרי ספק או ספק ספיקא אלא כשהאיסור וההיתר שוים, אבל אם יש לתלות באיסור יותר מבהיתר וכן אם האיסור שכיח מהיתר אין זה ספק כלל". וכיון דסו"ס "רוב וקרוב הלך אחר הרוב" ואין הספק שקול אין כאן ספק ספיקא ביו"ט שני. וא"כ עדיין קצת קשה למה כלל המחבר דין "נתחלפו שחורים בלבנים" יחד עם "זימן שנים ומצא שלשה". אכן הרבה אחרונים פליגי על הש"ך (עיין דרכי תשובה שם) וס"ל דגם כשאחד הספיקות אינו שקול עדיין הוי ספק-ספיקא, ולדבריהם אתי הכל שפיר. עכ"ד.

שכתב כמו כאן, והגאון רעק"א בגליון הש"ס הניחו בצ"ע, וביאר כמ"ש. וכ"כ גם בספר אשי ישראל לשבת פ"א ע"א).

★★

בתוס' הנ"ל כתבו די"ל דב"ה מתירים דשמחת יו"ט דוחה מוקצה, ולב"ש לא ס"ל כן, וכתב חכ"א בקובץ מעין התורה דפרשבורג (שנה א' ק' א' ע' ז').

וי"ש להבין מה הסבר מחלוקתם דתרוייהו אית להו מוקצה ואית להו דאיכא שמחת יו"ט, ואמאי אוסרין ב"ש וב"ה מתירין.

ואפשר ליישב ולתלות פלוגתתם בפלוגתת רבי אליעזר ורבי יהושע (דלקמן ט"ו): דר' אליעזר סבר שמחת יו"ט רשות ור' יהושע ס"ל דשמחת יום טוב הוי מצוה, והנה בית שמאי ור' אליעזר חד שיטה להו דהא ר"א שמותי הוא [עיין בתוס' לקמן ל"ד ע"ב בד"ה ואומר] וכיון דלפי בית שמאי שמחת יום טוב רשות ע"כ אינו דוחה מוקצה, משא"כ בית הלל אפשר דסבירא להו כר"י דהוי מצוה וע"כ שפיר דוחה שמחת יו"ט מוקצה.

ובעין זה שמעתי מראש ישיבתנו הגה"צ רבי זלמן וובר זצוק"ל שתלה פלוגתת ב"ש וב"ה בפלוגתת ר"א ור"י, דהנה בביצה ב: אומר רבה דטעמא דב"ה דסברי דביצה לא תאכל הוא משום הכנה, וב"ש דסברי דביצה מותרת משום דסברי דלא בעי הכנה מיום חול דוקא, וסברת פלוגתתם, דהנה בר"ה י: איתא מחלוקת ר"א סובר בתשרי נברא העולם ור"י סובר בניסן נברא העולם, ובחידושי אגרות למהרש"א כ' דהמחלוקת הוא מתי נברא האדם אבל בריאת העולם היתה לדעת ר"א בכ"ה אלול ולר"י בכ"ה אדר, נמצא דלר"א שישי לבריאת העולם היה יו"ט דהיינו ראש השנה, ולר"י הוי חול, והנה הא דהכנה בעי בחול דוקא, יליף רבה מקרא והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו, ומבאר בראש יוסף דהראיה היא דשישי דבריאת העולם היה חול (אמנם ברש"י ביאר דסתם שישי חול הוא) ולכך צריך להכין מחול על הקודש, ובשלמא אליבא דר"י דבניסן נברא העולם וא"כ לדידיה יום השישי הוי חול, וע"כ שפיר דרשינן מהכא דבעי הכנה מחול, משא"כ לר"א דבתשרי נברא העולם, ולדידיה יום השישי לבריאה הוי יו"ט, וא"כ לא מצינן למילף מהאי קרא דבעי הכנה מחול, ור"א דהוי שמותי וב"ש ס"ל כוותי' ולכן ביצה

בגמ': חד אמר בשני כיסין מחלוקת וכו' אמר רב אשי הכא בגוזלות מקושרים וכו'.

הנה מבואר (עפ"י דברי רש"י) דר' אשי ס"ל כמ"ד דס"ל דבכיס אחד מחלוקת, אבל בשני כיסין דברי הכל מנה מונח ומנה מוטל. והנה בפסחים (י' ע"א) לגבי הניח ט' ומצא י' פלוגתא דרבי ורבנן, דרמיה הניח מנה ומצא מאתים וכו' וכתבו בתוס' (ד"ה הניח וכו'): ומיירי שכל הכיכרות קשורות זה בזה, דומי' דפלוגתא דרבי ורבנן דבפ"ק דביצה וכו' ע"כ.

ולפ"ז נפלאים דברי המחבר בשו"ע (או"ח סי' תל"ט סעיף ג'): הניח ט' ככרות חמץ ומצא י' צריך לבדוק אחר כל הט', וכן אם הניח י' ומצא ט' צריך לבדוק אחר כל הי', שאנו אומרים מה שהניח נטל ואלו אחרים הם, וי"א דהני מילי בקשורים יחד אבל אם אינם קשורים יחד א"צ לבדוק אלא אחר האחד ע"כ.

ודעת הי"א היינו כהנ"ל, כתי' רב אשי בגמ' כאן וכדברי התוס' בפסחים הנ"ל ודו"ק היטב. וגם בהל' יו"ט (סי' תצז ס"ג) פסק הרמ"א כדעת זו שבכיס אחד מחלוקת ע"ש היטב (והגר"א בהגהותיו (סי' תל"ט ס"ק ד') רמז לכל זה בקצרה ע"ש היטב).

דף י"א ע"א

בגמ': אין נוטלים את העלי לקצב עליו בשר וכו'.

וברש"י שעלי הוא כלי שמלאכתו לאיסור. ובתוד"ה אין נוטלין העלי, הקשו על זה שהרי מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו. ולכן פירשו שהעלי מוקצה מחמת חסרון כיס.

וכתב ידי"ג הגאון ר' אברהם מרדכי מרקסון שליט"א:

אפשר ליישב פירש"י לפי מ"ש בשו"ע הרב סי' ש"ח ס"ד, שגם בכלים היקרים ביותר לא הוי מוקצה מחמת חסרון כיס אלא כשמיוחדים למלאכת איסור. אבל כשעומדים למלאכת היתר אינם מוקצה. ומה שכתב דהוי כלי שמלאכתו לאיסור, כוונתו שמחמת כן הוי מוקצה מחמת חסרון כיס.

(ומצאתי כעין מש"כ, בתהלה לדוד בהל' שבת סי' ש"ח סק"ג שמבאר דברי רש"י במס' שבת פ"א ע"א

שנולדה ביו"ט תאכל דלית לן קרא דבעי הכנה מחול, וב"ה יסבור כר"י, ולפי דבריו יום השישי לבריאה הוי בחול וא"כ שפיר איכא למילף מהאי קרא דבעי הכנה מחול ולכן לא תאכל ביצה שנולדה ביו"ט, ודפח"ח וש"י.

★★

במשנה: ב"ש אומרים אין נותנים את העור לפני הדורסן וכו'.

בספר מנחת משה (או"ח ח"ג ע' קב) כותב:

כתב הסמ"ג: תולדה דרבנן לעיבוד עור תנן בפ"ק דביצה אין נותנין עור לפני הדורסן. ובית הלל מתירין. ומפרש שם שאפילו ב"ה אין מתירין אלא כדי שלא ירא וימנע משמחת יו"ט ואם לא כן היה אסור מפני שדומה דריסת העור לעיבוד. וכתב רבי משה שהעושה כן בשבת היא תולדה דאורייתא וחייב. עכ"ל.

והמהרש"ף ובספר טל-אורות הבינו שיש כאן פלוגתא דהרמב"ם עם הסמ"ג, ולדעת הרמב"ם התירו מלאכה דאורייתא דמעבד משום שמחת יו"ט. והקשו האידן יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בקום עשה, ע"י מש"כ מהרש"ל.

והנה ז"ל הרמב"ם: הדורס על העור ברגלו עד שיתקשה ה"ז תולדת מעבד וחייב. ולכאורה נראה דכונת הסמ"ג כמש"כ בעבודת הקודש (שער א' פי"א) וז"ל: מותר להגביה העור וליתנו לפני הדורסן. אע"פ שדריסת העור ומליחתו מלאכות גמורות אי"ז אלא כלאחר-יד והתירו סופן משום תחילתן. עכ"ל.

מבואר בלשונו שהדורס בכונה ע"מ לעבדו זהו מלאכה כדרך הרצענין וחייב. אבל אם מניחו לפני בית הדריסה והעם מהלכים ע"ג בלא כונת דריסה לשם עיבוד, אי"ז אלא מלאכה כלאחר יד.

ובן ראיתי בנשמת אדם (ה' יו"ט) שפירש כן דברי הסמ"ג. דלא פליגי, דהרמב"ם איירי בכונת דריסה לשם עיבוד. והסמ"ג איירי בדריסה דרך הילוך בעלמא, ולעולם לא התירו משום שמחת יו"ט אלא עיבוד דרבנן.

★★

כתב הגאון רש"א ורטהיימר ז"ל בשו"ת שאלת שלמה (ח"ב סי' כב) בתשובה להגאון ר' שמעון סופר זצ"ל מערלוי: נראה שמותר להלוך בשבת על גבי הדרכים שנתקנו ע"י שנתנו עליהם אבנים קטנים מעורבים בעפר ונחלקו במעגילה היטב, אף שע"י דריסת רגלי בני אדם שם נכבשה האדמה יותר עד שיתקשה כאבן, ואין בו לא משום בונה ולא משום מכה בפטיש.

ויש להביא רא"י מדתנן ביצה י"א נותנין את העור לפני הדורסן ביו"ט ואין איסור במה שדורסין על העור ומעבדין אותו, דסתמא תנן לפני הדורסן, וכן מוכח מדפריך בגמ' על הא דקאמר אין הלכה כר' יהושע ומאי שנא מעור לפני הדורסן, ואי נימא לפני הדורסן הגוי קאמר, א"כ מה קושיא הא ר' יהושע מתיר לישראל לשוטחן לפני הרוח ושפיר יש לגזור דלמא אתי למלחינהו, אבל לפני הדורסן הגוי אדרבה, כשרואה שנותנן לדורסן גוי יבין דלישראל אסור לעבדן, אלא ודאי דלפי הדורסן סתמא לישראל קאמר.

ובן מוכח דאף לישראל שרי לדורסן, מדקאמר שם בגמ' דחזי למזגא עלייהו, ופי' רש"י לעיל בביצה י' ונמצא שטיחתו לצורך יו"ט, הרי דמותר לישראל לישב על העור ביו"ט ולא אסרינן משום דבישיבתו על העור כובשו ומתקשה ונעשה כעיבוד, וע"כ הטעם משום דהוי כלאחר יד.

ועוד דמדריסת איש א' על העור לא נעשה העיבוד, רק ע"י אנשים רבים, והוי כשנים שעשאוהו דפטורין, ומה שהשיב ע"ז הה"ג ר' דוד קצבורג נ"י דשנים שעשאוהו פטורים רק בדבר שצריך שיעור, אבל הבונה דחייב בכל שהו הרי כל א' עשה לבדו כל שהו. הנה כונתי כן הוא, הדריסה ע"ג קרקע אינה בנין, רק אם כבש הקרקע עד שנעשה המקום קשה כמו אבן ועל זה חייב אף בכל שהוא, אבל אם לא נכבש ונתקשה הקרקע רק ע"י דריסת אנשים רבים הוי בכל א' רק חצי שיעור. ואף דפטור אבל אסור, אבל בכה"ג דהוי עיבוד כלאחר יד שרי, משום דהוי כגזירה לגזירה, דב' שעשאוהו אינו אסור אלא מדרבנן שמא יגמור א' כל המלאכה, וכלאחר יד ג"כ אינו אלא מדרבנן, כבמשנה שבת צ"ב, לכן אף מי שאוסר דשא"מ בכה"ג שרי.

ובמו כן בדריסת הכביש הנ"ל שאין בו איסור מדהוא כלאחר יד וע"י אנשים רבים, וגם היא מלאכה שאינה צריכה

והביא דמהגמ' שבת (קכ"ד:) מרי בר רחל הו"ל כרים וכסתות בשמשא אתא לקמי' דרבא א"ל מאי לטלטולינהו, א"ל שרי, אית לי אחרינא, חזו לאורחין, אית לי נמי לאורחין, א"ל גלית אדעתך דכרבה ס"ל לכו"ע שרי לדידך אסור ע"כ. מבואר כי דבר האסור לטלטלו ורק לצורך התירוהו, אין להתירו כשיש לו חפץ אחר כזה שמותר להשתמש בו לאותו צורך בהיתר גמור בלי דחיית איסור.

ושוב מביא מהמג"א (סי' שכ"ג ס"ק ח') הכותב בשם הרוקח דמדיחין אפי' י' כוסות, שאם יצטרך באחד שותה וכו' ומקורו בתוספתא (סופי"ג דשבת) ע"ש. ולכאורה הרי מיד כשהדיח הראשון כבר יש לו כלי נקי, וכיון שאינו צריך רק לאחד למה יהא רשאי להדיח עוד. ברם לפימ"ש בפמ"ג (סי' ש"ח ס"ק ח') דדרך הערמה שרי א"כ א"ש, דאחר שהדיח את הראשון יכול לומר כי לשתות בשני עדיף ל'.
ומיישב בזה מה שמבואר כאן דרב אדא בר אהבה מערים ומלח וכפרש"י, והיינו כהנ"ל עפ"י הפרמ"ג וא"ש.

★★

בגמ': ואמר עולא שלשה דברים התירו סופן משום תחילתן וכו'.

הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל נשאל בענין אלו מחברת "הצלה" או רופאים המגיעים למקום שיש חולה שצריך טיפול וכדו'. ואם לא נתיר להם לחזור למקומם בשבת, יש לחשוש שלא ילכו לרפא את החולה, גם הוא ענין של פקוח נפש שיחזור למקומו, כדי שאם יהי' עוד חולה יוכל ללכת אליו לרפא אותו. והשאלה היא האם נימא ג"כ כמו כאן דהתירו סופן משום תחילתן, והביא הגר"מ זצ"ל בתשובתו בשו"ת אגרות משה (ח"ד או"ח סי' פ') ובקובץ בשבילי הרפואה (קובץ ג-ד ע' מ"ג והלאה) מתקנת ר"ג בר"ה (כ"ג ע"ב) דשרי לעדי קדוש החודש לחזור אלפיים אמה לכל רוח כדי שיהיו רגילים לבוא, א"כ כ"ש בנידו"ד שהוא ענין של פקוח נפש.

ופלפ"ל הגר"מ זצ"ל הרבה בענין זה ובתו"ד כותב עוד: וניחא לפי"ז מה דלא חשיב להא דר"ג התיר שיהיו מהלכין אלפים אמה לכל רוח בפ"ק דביצה בהדי הני דהתירו סופן משום תחילתן, משום דבנתינת אלפים לכל רוח שהתקין

לגופה דעביד בארעא דלאו דיליה עי' תוס' שבת ק"ג סוף ע"ב, וכן בשו"ע סי' ש"כ סעיף י"ג דורס שלג ברגליו ואינו חושש, ועובדא ידענא כי היה פה מנהג הגוים שנים רבות לשטוח עורות שאינם מעובדין ברשות הרבים בכל רחבו, וכל העם דרסו עליהן אף בשבת ויו"ט ואין מוחה, וכן בהכבישים החדשים שעושין עתה פה כל העם דורס עליהם אף בשבת ויו"ט ואין מוחה.

★★

והוא ממשיך וכותב: ומה שכתב נגד ראייתי מדתנן ביצה י"א נותנין העור לפני הדורסן דשם מיירי רק משום איסור טלטול, ולא משום איסור עיבוד, דהעוברין עליהן אינן מתכוונים לעיבודן ואף שהוא פסיק רישא אבל הרי לא ניחא לו, דמה לו אם עורות אחרים מתעבדין על ידו כבגמ' שבת ק"ג בארעא דחברי'. הנה זה לא ניחא לפי' תוס' שם דפסיק רישא דלא ניחא פטור רק מחטאת אבל אסור הוא יעו"ש.

ועוד דרש"י בביצה י' ד"ה לפני הדורסן פי' לא ישטחנו במקום דריסת הרגלים שזה צורך עיבוד שמתעבד ע"י דריסה, וכן פירש"י שם י"א ריש ע"ב עי"ש, ומזה מבואר דגם רש"י ס"ל כהר"י הנ"ל דפסיק ריש' דלא ניחא בו רק פטור מחטאת אבל אסור הוא.

ובזה נדחה גם מה שרצה לדחות ראייתי ממה שנהגו פה לדרוס בשבת על גבי עורות שטוחין בשוק מהגוים.

דף י"א ע"ב

בגמ': רב אדא בר אהבה מערים ומלח גרמא גרמא.

וברש"י: לאחר שמלח זו לאכלה היום, אומר חברתה ערבה עלי לאכלה היום וחזור ומולחה ע"כ.

בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' קל) נשאל בדין המבואר בשו"ע או"ח (סי' שכ"ג סעי' ו') מדיחין כלים לצורך היום כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול וכו' ע"כ, אם גם כשיש לו כלים אחרים נקיים כדי צורך הסעודה שרוצה לאכול אח"כ מותר לו להדיח הכלים המלוכלכים שהשתמש בהם לצורך סעודתו הקודמת, או דוקא כשאין לו כלים אחרים נקיים מספיקים לצורך הסעודה שרוצה לסעוד בו ביום.

החולה אם לא יוכלו לחזור ברכב לביתם, מ"מ אנו אין בכוחנו להתיר משום כך איסורי תורה, וע"ש שמסיק עפ"י החת"ס בשו"ת (חו"מ סי' קצד) להתיר לרופא לחזור ברכב של נכרי ע"ש היטב.

★★

בגמ': שלשה דברים התירו סופן משום תחילתן וכו'.
הנה במועד קטן (ד' ע"א): כותל הגוהה לרה"ר סותר ובונה כדרכו מפני הסכנה וכו' התם נמי ליסתור ולא ליבני. א"כ מימנע ולא סותר ע"כ.

ובהגהות פורת יוסף (שם) הקשה דמדוע לא חשבו בגמ' כאן בהא דהתירו סופן משום תחילתן את הדין הזה. ותירץ: וי"ל דלא חשיב התם בביצה אלא מילי דשייכי בשבת או ביו"ט גופי', ואע"פ דחשיב התם פותח את חביתו אע"ג דשייך ג"כ בחוה"מ כדמוכח סוף חגיגה (כ"ו ע"א) וכו', מ"מ שייך ג"כ ביו"ט גופי', משא"כ הכא דלא שייך כלל ביו"ט גופי' רק בחוה"מ ע"כ.

★★

וי"ש לציין שקדמו בקושי' זו בקרבן העדה על הירושלמי (פ"א דמוע"ק ה"ד) ע"ש. ובהגהות מימוניות (פ"ח דיו"ט ה"ו) קדם להם בקושי' זו, ותירץ כדברי הפורת יוסף הנ"ל ע"ש.

דף י"ב ע"א

במשנה: ב"ש אומרים אין מוציאין לא את הקטן ולא את הזולת ולא את ס"ת לרה"ר וכו'.

בתוספתא סוכה (פ"ב הל' י"ג) גבי לולב איתא: ר' יוסי אומר, יו"ט הראשון של חג כיון שיצא בו ידי חובתו אסור לטלטלו. ובירושלמי סוכה (פ"ג הל' י"א): הניחו בארץ אסור לטלטלו ע"כ. והנה הגר"א בהגהותיו ליו"ד (סי' רס"ו סק"ג) כתב על רבינו ירוחם שהובא ביתה יוסף שם, דמותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו כו' ע"ש, כתב דאישתמיט ליה דברי התוספתא והירושלמי הנ"ל ע"כ.

ובתב בספר עליות אליהו (במהדורות הראשונות ראה קובץ ישורון כרך ו' ע' תשכ"ד-ה) בשם הגאון ר' יהושע השיל לעווין זצ"ל דאפשר ללמד זכות על רבינו ירוחם הנ"ל

ר"ג לא התיר איסור, אלא בשביל סופן אמר שאין זה ענין דחיית איסור לדידהו אלא שליכא איסור, אבל איסור הא לא התיר להן וכו' ע"כ.

★★

ע"ל הנ"ל כתב הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך זצ"ל בקובץ מוריה (שנה י"ד קו' א-ד ע' קכג והלאה) לחלוק, ודעתו שאין להתיר כה"ג לחזור משום תחילתו, ואע"ג דלגבי עדות החודש התירו, מ"מ להצלת נפשות כה"ג לא נתיר, וכותב בתו"ד:

נראה פשוט דלא רק הצלת נפשות קודם אלא אפי' רק הצלה מסכנת אבר או אפי' מהפסד גדול של ממון ג"כ אפשר דעדיף להציל מלהעיד על החודש, ואע"ג דעדות החודש דוחה שבת ואילו על הצלת אבר או הפסד ממון אסור לחלל שבת, מ"מ כך הוא הדין שעל מצות עשה אפי' אם היא עוברת מ"מ אין חייבין להוציא ע"ז יותר מחומש וכ"ש שלא להכניס עצמו בסכנת אבר, ואין זה סותר כלל מה שלענין לדחות את השבת עדות החודש עדיף טפי. וכן הוא גם במילה של יום השמיני אע"ג שהיא מצוה גדולה מאד שדוחה שבת, אפי"ה אם יודמן למוהל להציל ישראל מסכנת אבר או אפשר אפי' מהפסד גדול של ממון דאם אי אפשר שיעשה ע"י אחרים מוטב להציל ולדחות את המצוה של מילה בזמנה, ואע"ג דבזה שבוחר בהצלת ממון נראה לכאורה בזלזול במצוה של מילה בזמנה או עדות החודש שנוגע לכלל ישראל וגם דוחין את השבת, מ"מ נלענ"ד דינא הכי.

ולד"ל כותב: וכיון שכן יתכן דאע"ג שהצלת נפשות קודם לעדות החודש, מ"מ בדבר שנוהג בכל חודש ותיקון המועדות של הכלל ישראל תלוי בזה, אפשר שראו חכמים צורך להתיר בזה יותר במקרים בודדים של פקו"נ, וכן רואים גם בחת"ס או"ח סי' ר"ג שכתב: "וכשם - שההולכים להציל לפקו"נ שהוא רק דחוייה בשבת אפי"ה התירו לחזור למקומן סופן משום תחלתן, כ"ש דיחוי דקרבנות דהותרו בשבת קל וחומר דמשום מכשילן לעתיד לבוא דחי שבת", ורואים שהחת"ס סובר דלעדות החודש יש להקל טפי מפקו"נ.

והגר"ש זצ"ל מאריך עוד הרבה בזה ומסיים: ואף שלצערנו יש הרבה רופאים קלי דעת אשר לגבי דידהו החשש הוא אמת שהם חשודים להמנע מלכת להציל את

עוד תירץ הגרש"ז ברודיא ז"ל: למרות שחיוב קריאת התורה אינו אלא מדרבנן, מכל מקום בקריאת התורה מקיימים מצוה דאורייתא של לימוד תורה. ולפיכך הותרה הוצאה עבור קריאת התורה.

★★

במשנה: וב"ה מתירין וכו'.

בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' סו) דן לגבי שתיית טאבאק ביו"ט אי מיקרי שוה לכל נפש ושרי. והביא הכת"ס מדברי רבינו החיד"א בברכי יוסף (סי' תקי"א) הכותב דטאבאק נקרא שוה לכל נפש, ואחרונים אחרים ס"ל דלא מיקרי שוה לכל נפש, כיון דכמה וכמה אנשים מתרחקים מזה. וכתב הכת"ס: נ"ל להסביר דלא אזלינן אם דבר זה בעצמו נצרך ושוה לכל, אלא על תכלית הענין, לכן כל דבר שהוא לרפואה ולבריאות, תכלית הדבר שוה לכל נפש, כי כל אחד מבקש רפואה לעצמו ונהנה ברפואה, אלא שיש סמים שונים המרפאים ומברין הגוף, לכך זיעה וכיוצא בו שהוא לבריאת הגוף שכל אחד חפץ בו ונהנה שוה לכל נפש הוא, משא"כ רחיצה שהוא לתענוג, ויש שאינו נהנה מרחיצה כלל דומה למוגמר וכן כל כיוצא בו, כנ"ל מילתא בטעמא לשבח.

ויש לי ראי' לסברא ממתני' דביצה י"ב דב"ה מתיר להוציא לולב ושופר משום מתוך דמצות היום היא ויש בה צורך קצת ועיי' תוס' כתובות ז' ע"א, וצ"ע הלא נשים פטורות ממצות עשה שהז"ג ותק"ש ולולב אינו שווי' לכל נפש, ומשום דקיי"ל דנשים סומכים רשות ונהיגי נשי לשמוע שופר וליטול לולב, הלא משו"ה לאו צורך קצת הוא לדידהו, דהא אסורים להוציא ואפי' בספק אשה ס"ל לתוס' חולין פ' כסוי הדם דלאו צורך קצת, ועוד הא איכא עבדים דפטורים כאשה.

וע"כ צריכים אנו לומר, דאין אנו דנין על הענין בפרטות, אלא על כללות הענין, כי מי שמחוייב במצוה יש לו הנאה כשעושה המחוייב עליו ויצא ידי חובתו דמונחת אקרקפתא דילי', ואשה ג"כ במצוה שהוא מחוייבת, נהנית כשיוצאת ידי חובתה, והנאה זו שוה לכל נפש, רק מצוה זו אשה אין מחוייבת בה, ואילו היתה חייבת היתה נהנית גם היא, לכן הנאת מצוה אפילו שהז"ג היא שוה לכל נפש כנ"ל.

דלא אישתמיט ל' דברי התוספתא והירושלמי. וי"ל דר' יוסי בתוספתא הנ"ל ס"ל כב"ש במשנתנו דאין מוציאין וכו'. והא דלא גזרו לב"ש בכל יו"ט של ר"ה (גם כשלא חל בשבת) שלא לתקוע כיון שיש איסור הוצאה, כבר תירץ הטורי אבן בר"ה (כ"ט ע"ב) (וכעין יסוד הט"ז סי' תקפ"ח) דא"א לבטל לגמרי תקיעת שופר בר"ה ע"ש, וא"כ א"ש דברי התוספתא וקאי כר"ש ולא קשה על רבינו ירוחם שפסק כב"ה במשנתנו עכת"ד שם.

וה"ל הוסיף הגאון ר' בצלאל מוילנא זצ"ל להוכיח מהתוס' חולין (פ"ד ע"ב) ד"ה תקיעת וכו' דר' יוסי ס"ל כב"ש דמשנתנו ע"ש וא"כ א"ש ככל המהלך הנ"ל (וכתב: אבוא בעז"ה ככהנא דמסייע ללואי כי הי' כהן והגר"י העשיל לעווין זצ"ל הי' לוי ע"כ).

★★

ובעצם קושי' זו מדוע לא גזורים לב"ש בכל יו"ט של ר"ה "שמא יעבידנו" כתב בספר מרפסין איגרא (ע' עו) בשם הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א די"ל דחז"ל גזרו רק בשבת שהוא איסור סקילה ולא ביו"ט ע"כ.

★★

במשנה: ב"ש אומרים וכו' ולא את ספר תורה לרה"ר וב"ה מתירין.

הנה בטור (או"ח סי' תמו) מובא דעת ראשונים כי לצורך מצוה מדרבנן לא הותר לעשות מלאכה ביום טוב, לפי שמצוה מדרבנן אינה נחשבת "צורך" שמחמת כן נאמר "מתוך שהותרה מלאכה זו לצורך אוכל נפש הותרה נמי לצורך אחר", ורק מצוה דאורייתא נחשבת "צורך" שהותרה מטעם "מתוך".

והביא בספר מרפסין איגרא (ע' עח) דקשה, דהרי קריאת התורה נחשבת למצוה מדרבנן, ולמרות זאת הותר להוציא ספר תורה ביום טוב לצורך קריאת התורה, כמובא במשנה כאן, הרי מפורש כי גם מצוה מדרבנן נחשבת "צורך".

ומביא שם: תירץ הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א: דמצוה דרבים שאני, ולכן הותר להוציא ספר תורה ביום טוב לצורך קריאת התורה לרבים, ולכן גם הותר להוציא מחזורים ביום טוב לצורך תפילה דרבים.

ויפה כתב הפנ"י בהיתר שתיית טאבאק די שבו צורך לרפואה ובריאות לעכל המזון כששבע ביותר, או לגרור תאות המאכל או לעשות רפואה לעכל המזון כששבעים ביותר, אלא שעושים רפואות אחרות, והנאת רפואה והבריאות עצמו שוים לכל, ואמת נכון הדבר.

★★

בגמ': השוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה וכו'.

וברש"י: דאילו עולת חובת היום רחמנא שריא, אבל זו יש להקריבה לאחר יו"ט ע"כ.

בשו"ת חזון נחום (ח"ב סי' מז) הביא קושי' שהקשה לו חכ"א, לשיטת רש"י ז"ל יבמות ל"ג (ע"א ד"ה מיגו) דבשבת אסור לזר לשחוט קרבן צבור, דלא הותרה כי אם לכהנים, ועיין שער המלך (ה' עבודת יוה"כ) ובבית מאיר יבמות שם, א"כ תיקשי במש"כ כאן רש"י וכנ"ל: דאילו חובת היום רחמנא שריא, והרי לרש"י לשיטתו י"ל בעולת חובה ושחט זר דלוקה, כיון דלא אמרינן מתוך לא אשתרי אלא לכהנים. ע"כ.

ובחזון נחום הנ"ל הביא בשם השואל ליישב, לפי מ"ש בבית מאיר להטעים פירש"י דיבמות הנ"ל משום דלא הותרה שבת אלא לכהנים שיכולים לגמור כל העבודה, ולא לזר, ואם כן ממילא ביו"ט שפיר הותרה גם לזר, שיכול לגמור כל העבודה למ"ד הבערה ללא יצאת, דלשיטת הריב"א פסחים ה' (ע"ב תוד"ה לחלק) ליכא איסור הבערה כלל ביו"ט.

וכותב על זה בחזון נחום: והוא נכון לכאורה. אבל הרי אנן קיי"ל דהבערה לחלק יצאת, מה גם דהכא אזיל לב"ש דס"ל לחלק יצאת כמו שהבאת בעצמך מסוגיא דביצה שם בסמוך דקאמר הבערה ובישול אינה משנה ואת"ל משנה בית שמאי היא כו'.

וע"ש עוד מש"כ כמה תירוצים נחמדים בקושי' זו.

★★

ובכ"י חמדה פרי' ויקרא (ע' 14) הקשה ג"כ כקושי' הנ"ל בדברי רש"י כאן עפ"י יסודו של רש"י ביבמות הנ"ל ע"ש, וכתב בכל"ח ליישב בהמצאה נפלאה, די"ל דרש"י ז"ל לשיטתו דס"ל דכללא הוא דכל שחיטת קדשים צריך בעלים דוקא, והא דכשירה בכהן הוא מטעם דשלוחו של אדם כמותו,

וא"כ א"ש דברי רש"י ז"ל דעולת חובת היום רחמנא שרי', היינו כיון דאמרה תורה דחייב להביא קרבן ראיי' ביו"ט, ע"כ דמותר לו לשחוט ג"כ, דאל"כ איך יכול להביא, ואי דיעשה הכהן לשליח, הא כל מילתא דאיהו לא מצי עביד, שליח לא מצי שרי, וא"כ ע"כ התירה התוה"ק שחיטה בזרים ג"כ, ואינו דוחה לשבת כיון דליכא בשבת אלא קרבן ציבור שפיר י"ל דלא אשתרי אלא לכהנים, משא"כ ביו"ט שפיר מוכרח דגם לזרים הותרה שחיטה, וע"ש עוד מש"כ בזה.

★★

ובשו"ת חדות יעקב (מהדו"ת סי' נ"ו) בתשובה אל הגאון הכלי חמדה מתייחס ג"כ לקושי' זו וכותב: פשוט י"ל ביו"ט אמרינן עדל"ת, ונשאר רק עשה ואינו לוקה להריב"א (בתוס' סוף חולין). גם י"ל דמה שאסרו לזר, כיון שכהן מוכרח לחלל בעבודה מוטב שיחלל הוא גם בשחיטה ולא זר שא"א לו לגמור כלו. ולפי"ז י"ל ביו"ט למ"ד הבערה לאו יצאה, ושרי להריב"א פסחים דף ה' ביו"ט, וא"כ לא יחלל הכהן אח"כ כלל, ורק החילול בשחיטה, ואין חילוק בין זר לכהן, וי"ל הברייתא כר"י דהבערה לאו יוצאה. וכו' ע"כ.

(והנה תירוצו האחרון הוא כדברי החכ"א שהביא בחזון נחום וכנ"ל).

★★

בגמ': השוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה - דאמר ר' מני ב"ש היא וכו'.

בתוס' (ד"ה השוחט וכו') הקשו מדוע לא אמרה הגמ' דזה קאי כר"ע ע"ש. ולעיל (ח' ע"ב) הבאתי בזה תירוץ נפלא בס"ד עפ"י דברי המהר"ם והפנ"י בדעת ב"ש דלא ס"ל דין עדל"ת ע"ש היטב.

★★

והנה בקובץ ברכת שלמה - כתר תורה (בנד"מ ע' 87 והלאה) הביאו מהגה"ק ר' דוד משה מרדומסק זצ"ל - הי"ד עשרות תירוצים מופלאים ומפולפלים בקושי' התוס' הנ"ל, ונביא דבר אחד מתוך דבריו, דהנה בספר כרם שלמה הקשה דלפי"מ דאמרינן בר"ה דף ד' דברגל אחד עובר בעשה דובאתם שמה והבאתם שמה עיי"ש, א"כ קשה דאמאי לוקה בשוחט עולת נדבה ביו"ט, נימא דאתי העשה ודחי את הל"ת דיו"ט,

ובתב הגה"צ ר' אפרים צבי איינהורן זצ"ל מאמסטוב בספרו שארית אפרים דב ע' כב):

ונלע"ד ליישב לפי מה שכתב המג"א בסי' תפ"ה דגרוגרת היא פחות מכזית עיי"ש, והנה מלאכת שבת צריך להיות כשיעור גרוגרת, והנה בדם צריך להיות כזית, וא"כ שוב הוא לצורך אוכל נפש, דהא חצי שיעור מותר מה"ת, ואף ר' יוחנן דס"ל (יומא ע"ג ע"ב) דחצי שיעור אסור מה"ת, מ"מ בדם, חצי שיעור מותר מה"ת כמש"כ הכנפי יונה ביו"ד סי' ס"ח עיי"ש, ושוב מפרק ג"כ הותרה לצורך אוכל נפש, ושוב שפיר שייך מתוך.

אך י"ל, דעכ"פ מדרבנן אסור, ושוב שפיר שייך למימר מתוך, ולפי"ז א"ש, דהנה באמת קשה, לפי מה דס"ל לרבא לקמן (כ' ע"ב) דאם עבר ושחט זרוק הדם על מנת להתיר הבשר באכילה מותר, עיי"ש, וא"כ בעולה דליכא בשר, שוב אסור לזרוק, ושוב מפרק הוא מלאכה שאצל"ג, אך י"ל, דהואיל ומדאורייתא מותר לזרוק מצד דזריקה לא הוא רק שבות בעלמא, שפיר חשיב צריכה לגופה.

ולפי"ז מיושבת קושית הפני"ה הנ"ל, דממ"נ, מדאורייתא שוב הותרה לצורך אוכל נפש ע"י חצי שיעור, דבדם ח"ש מותר מה"ת, ומדרבנן שוב אסור לזרוק, ושוב הוא מלשאצל"ג, דהא הוא אינו צריך כלל לאותו הדם ע"כ.

★★

בגמ': מר סבר ערוב הוצאה לשבת וערוב הוצאה ליו"ט ומר סבר ערוב הוצאה לשבת ואין ערוב הוצאה ליו"ט וכו'.

והטעם דאין ערוב הוצאה ליו"ט לומדת הגמ' מהפסוק (ירמיה יז): ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת - בשבת אין, ביו"ט לא וכו'. והמפרשים עמדו בזה דבכמה דוכתי חזינן להדיא דיו"ט נכלל בכלל שבת, ע"י לעיל (ב' ע"ב) ברש"י ד"ה ואין וכו': ויו"ט נמי קרוי שבת וכו'. וברש"י שבועות (ט"ו ע"א) ד"ה אין דיו"ט נמי מקרי שבת, וכ"כ רש"י פסחים (דף מ"ו): ד"ה מדאורייתא ובמג"א סי' תפ"ח בשם הדרכי משה, ע"ש, וכאן קאמר לדעה זו בפשיטות דיו"ט לא בכלל שבת.

ובתב חכ"א בקובץ ברכת שלמה - כתר תורה (ע' 552) תירוץ נחמד בזה, דהנה הפני"ה (בשבת מ"ו) כתב

ואע"ג דיו"ט הוא ל"ת ועשה, מ"מ קשה לשיטת הריב"א המובא בתוס' חולין קמ"א דאע"ג דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, מ"מ הלאו עכ"פ נדחה, ואינו לוקה עיי"ש, א"כ אמאי לוקה הכא, כיון דהלאו נדחה עיי"ש.

אך נ"ל לפי דברי המנ"ח (מוסך השבת מלאכת שוחט) דלשיטת הירושלמי דהמבדיל דבר מחיותו חייב משום קוצר, איכא בשוחט מלבד החיוב נטילת נשמה גם חיוב משום קוצר, כיון דמבדיל את החיות. ושיטת הר"ש מקינן ידוע דאין עשה דוחה תרי לאוי עיי"ש, א"כ בשוחט דאיכא שני חיובים, נטילת נשמה וקוצר, ממילא א"א לומר עשה דוחה ל"ת, דאין עשה דוחה תרי לאוין. והנה המבדיל דבר מחיותו דחייב משום קוצר לשיטת הירושלמי, ברור דלא הוא רק תולדה דקוצר, כיון דלא הוא רק קצת דמיון להאב כנ"ל, וכבר העליתי במקו"א בס"ד דלמ"ד דאין חילוק מלאכות ביו"ט ליכא חיוב תולדות ביו"ט, ובמכות כ"א מוקי ר"ל מתני' דיש חורש וכו' כרע"ק, ועיי"ש בגמ' דקאמר דהתנא דמתני' סובר דאין חילוק מלאכות ביו"ט, מדלא מחייב שתיים ביו"ט משום חורש וזורע עיי"ש, וא"כ מבואר מזה דרע"ק סובר אין חילוק מלאכות ביו"ט, דאל"כ איך מצי ר"ל לאוקמי מתני' כרע"ק כמובן.

וא"כ כיון דרע"ק סובר דאין חילוק מלאכות ביו"ט, א"כ ליכא לדידי' חיוב תולדה ביו"ט כנ"ל, ושוב ליכא לרע"ק בשוחט רק החיוב נטילת נשמה, דחיוב קוצר ליכא כיון דמבדיל דבר מחיותו לא הוא רק תולדה דקוצר כנ"ל, ולדידי' ליכא תולדות ביום טוב, וא"כ ליכא תרי לאוי, ושוב יקשה דנימא עדל"ת, ולכך לא מצי לאוקמי כרע"ק ודו"ק היטב.

וע"ש מש"כ עוד ליישב לפי"ז.

★★

הפני יהושע הקשה, אהא דאמרי' הא מני ב"ש היא, דאי ב"ה הא אית לי' מתוך, דבאמת קשה לפי מה שפסק הרמב"ם ז"ל (בפ"ח מהל' שבת ה"ז) דהחובל וצריך לדם חייב משום מפרק עיי"ש, וא"כ כל שוחט בשבת יהא חייב משום מפרק, אך זה אינו, דהא הוא מלאכה שאין צריכה לגופה, ולפי"ז בקדשים, דצריך את הדם לזריקה, שוב איכא מפרק, ושוב אפי' לב"ה ג"כ יהא חייב מלקות מכח מפרק, ומדוע קאמר בגמ' דהא מני ב"ש היא דוקא ע"כ.

לחדש דביו"ט כ"ע ס"ל דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, וכתבו האחרונים הסברא לזה, משום דביו"ט מצינו דהתורה"ק כתבה איסור מלאכה על שם הפעולה, כדכתיב כל מלאכה לא יַעֲשֶׂה בהם, ע"כ עיקר הקפידא הוי על עצם עשיית מלאכה, ומש"ה גם במלאכה שאצל"ג חייב, משא"כ בשבת דהקפידא הוי על שם הפועל כמ"ש כל מלאכה לא תעשו, ע"כ יש מ"ד דמלאכה שאצל"ג פטור כיון דאינו צורך הפועל, ועי' להגאון ר"מ בנעט ז"ל בספרו מגן אבות מש"כ כעין זה בכיאר כוונת המשנה בשבת (דף ע"ג:): דנקט החורש והזורע וכו' ע"ש הפועל, אבל הרמב"ם (בפ"ז מהל' שבת ה' א') שינה הלשון ונקט חרישה וזריעה ע"ש הפעולה, והיינו משום דהמשנה אתי לכ"ע אפי' כר"ש דס"ל דמלאכה שאצל"ג פטור, ומש"ה נקט דייקא ע"ש הפועל, להורות דצריך להיות בהם כוונת הפועל לצורך, משא"כ הרמב"ם דפוסק כר"י דמלשאצל"ג חייב, מש"ה נקט המלאכות ע"ש הפעולה, להורות דגם עצם המלאכה לבד גורמת החיוב אעפ"י של"ה לצורך זתודפח"ח.

וּלְפִי"ז שפיר מיושבת בפשיטות הקושי הנ"ל, דנהי דיו"ט נמי מקרי שבת, אבל שם בירמי' מוכח הדבר ע"כ דמיירי משבת ולא ביו"ט, מדקאמר שם כולה קרא רק ע"ש אדם הפועל, ולא ע"ש הפעולה, וכמ"ש בלשון ולא תוציאון וגו' דהיא ע"ש הפועל, ושפיר יליף הש"ס מזה דבשבת אין וביו"ט לא ע"כ.

בגמ': המבשל גיד הנשה בחלב ביו"ט ואכלו לוקה חמש וכו' ולוקה משום מבשל בשר בחלב וכו'.

וברש"י: דכתיב לא תבשל גדי בחלב שלש פעמים, אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בשול ע"כ. ולכאורה צ"ב דדברי רש"י לכאורה הם ללא צורך, ומדוע הוצרך כאן להביא כאן הך דג' פעמים כתיב לא תבשל וגו' ומה נפק"מ כאן בגמ' ענין זה.

ואו"י י"ל, דאי לא נדרוש הג' פעמים לאכילה, הנאה ובישול, א"כ יש בבישול בב"ח ג' לאוין, וא"כ מדוע לוקה הכא משום בב"ח רק פעם א' (מתוך החמש ע"ש). וע"כ דהאי מ"ד דחשיב בב"ח ללאו א', ס"ל דיש בג' פעמים לאוין על אכילה הנאה ובישול ודו"ק היטב.

בגמ': המבשל גיד הנשה בחלב ביו"ט ואכלו וכו'.
בשו"ת חמדת שלמה חאה"ע (סי' י"ז אות ט') הקשה, אמאי חייב על בישול גיד הנשה בחלב משום בישול ביו"ט, הא מקלקל באותו בישול, דתנא דברייתא ע"כ סובר דיש בגידים בנותן טעם כמבואר ברש"י פסחים (דף מ"ז ע"ב) ומכות (דף כ"א ע"ב) ד"ה לוקה וכו', וא"כ גיד הנשה מותר בהנאה עי' פסחים (דף כ"ב ע"א), ומחמת בישולו בחלב נאסר הגיד הנשה אף בהנאה משום בב"ח, וא"כ הוי מקלקל גמור. **ובישועות** יעקב (או"ח סי' תצ"ה ס"ק א') ובחמדת שלמה שם כתבו לתרץ, דכיון דהוא אוכל זה חשיב מתקן לדעתו, דבשבת ויו"ט מלאכת מחשבת אסרה תורה, והיכא דבדעתו לעבור על זה ולהיות נהנה מזה חשיב תיקון. ע"כ.

והעיר ידי"ן להלחט"א הגר"צ הכהן ז"ל (בקובץ כרם שלמה שנה ה' קו' ח' ע' לה-ו) הערה נפלאה בהנ"ל:

אך יש להעיר לפי"מ דמבואר במנ"ח (מצוה רפ"א) ושו"ת דברי חיים או"ח (סי' כ"ה), דהא דלא אמרינן באכל איסורים שלא כדרך אכילתן, מדאכלי' אחשביה לאכילה, משום דאדרבה כדי שלא יעבור באיסור מוקמינן ליה בחזקת כשרות, ואמרי' דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן ולא אחשביה לאכילת איסור לל, והוא לפי"ד הלח"מ (פ"ד משבועות הל' ה'), ועי' דברי חיים עה"ת בסוף הספר בחידושים עה"ס (פ' וישלח), שו"ת מחזה אברהם או"ח (סי' ל"ו), וזרע אברהם ח"ב (סי' מ"ד), והכא נמי נימא דבשעת בישול לא הי' בדעתו לאכלו והוי מקלקל, ואף דאכלו אח"כ, הא קיי"ל דרק מכאן ולהבא נפסל ולא למפרע עי' ים של שלמה פרק ג"ה (סי' ט"ז) שו"ת עבודות הגרשוני (סי' ט"ו) ותומים (סי' ל"ד סק"ח), [ועי' רמ"א יו"ד (סי' א' סעיף א') טו"ז שם (ס"ק ו') ש"ך שם (ס"ק ז') ונקה"כ, שו"ת ב"ח הישנות (סי' א'), ושו"ת ספר יהושע (סי' כ'), וע"ע שב שמעתתא (ש"ג פ"ד) קצוה"ח (סי' ל"ד סק"ה) ונתה"מ שם (ס"ק ט"ו)].

וא"כ ה"נ נימא דבשעת בישול לא הי' בדעתו לאכלו דהא יש לו חזקת כשרות, ואחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, והוי מקלקל ופטור משום בישול ביו"ט, דאף דאכלו אח"כ, הא לא נפסל למפרע ובשעת הבישול עדיין הי' לו חזקת כשרות, ע"כ.

שנפסד הדבר ונתקלקל וכדו', אך כשהדבר הוא דבר איסור וליכא שום חסרון מחמת גופו, אפילו שכל בני האדם נמנעים מלאוכלו, חשוב לאדם זה שרוצה בו כאוכל חשוב, ולא אמרינן שתתבטל דעתו אצל כל אדם. והארכתי בזה לחדושי למסכת ברכות, ושם דנתי לחלק בין איסור תורה לאיסור דרבנן שאין סתם בני אדם זהירים בו.

★ ★

בגמ': אמר ר' יוסי לא נחלקו ב"ש וב"ה על המתנות שמוציאין וכו'. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי וכו'.

בשו"ע יו"ד (סי' שה סי"א) איתא שאין פודין הבכור בשבת. וכתב ע"ז הש"ך (ס"ק יד) משום דהוי כמקח וממכר, ומטעם זה גם ביו"ט אין פודין אותו.

ובתב ע"ז הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' מד) שכוונת הש"ך הוא שהוא דומה למקח וממכר, שהרי נקרא פדיון, אף שאינו פדיון ממש.

אבל אין לומר שכוונתו משום הקנין שהכהן עושה לקנות הכלי ששוה חמש סלעים, אף שאסור ליתן מתנה בשבת ויו"ט כדאי' במג"א (סי' שו ס"ק טו) אף שהוא לצורך מצוה, דהא הלכה כר' יוסי כאן בגמרא דמוליכין אף תרומות ומעשרות לכהן ולוי ביו"ט וכדפריך רב יהודה אמר שמואל וכן פסק הרמב"ם פ"ד מהל' יו"ט (הכ"ו) אף שגם בתרומות ומתנות צריך הכהן לקנותם כמו שצריך לקנות מה שנותנין לו פדיון הבן, ולא הוזכר לא בגמרא ולא ברמב"ם שהוא דוקא כשנותן לעני שהשעה דחוקה לו ליתן דוקא היום, וכ"ש בפדיון הבן שמצד המצוה צריך לכתחילה שיעשה היום ונחשב שעה דחוקה וודאי אין לאסור מצד הקנין.

ואף שבגמרא נאמר הדין שמוליכין התרומה והמתנות לגבי יו"ט, פשוט הוא שהוא הדין בשבת אם התבואה ראויה למאכל בלא מלאכה.

ולפי"ז קשה על הגליון מהרש"א שם שהקשה על הש"ך שיתן לו משכון על החמשה סלעים ותירץ דגם משכון הוי כמקח עיי"ש. ומבואר מדבריו דלמד בדברי הש"ך שכוונתו מצד קנין, והוא הלא תמוה דמאי שנא מקנין כהן בתו"מ ומתנות שמותר וכנ"ל.

בשו"ת אוריין תליתאי לבעל דבר משה תאומים (סי' י"ג) הקשה, במבשל גיד הנשה בחלב אמאי לוקה משום אוכל גיד, כיון דהוי בב"ח דאסור בהנאה וצריך ביעור מהעולם אמאי לא אמרי' כתותי מיכתת שיעורי', דלמלקות בעינן שיאכל שיעור כזית ואמאי לוקה משום אוכל גיד.

ותירץ באוריין תליתאי לפי"ד שו"ת שער אפרים (סי' ל"ח) הובא בשעה"מ (פ"ד מגירושין ה"ב) דלא אמרי' כתותי מיכתת שיעורי' אלא במידי דבעי שריפה ולא בנקברין, וכיון דבב"ח הוי מן הנקברין ל"ש כתותי מיכתת שיעורי', ע"ש.

עוד יש ליישב עפ"י מה שהביא במשנ"ב בשעה"צ סי' סס"ג סקכ"ד בשם הפמ"ג דמצד דכל מה שפסלו בכתותי מיכתת שיעורי' אינו אלא מדרבנן, ולכן לגבי שיעורי' אסורי' אכילה וכדו', כיון דאכל כשיעור ולוקה מה"ת, לא באו חכמים להקל עליו ולומר כתותי מיכתת שיעורי' לפוטרו.

דף י"ב ע"ב

בגמ': א"ל פרק תני לברא וכו'.

כתב הגאון ר' שאול משה מווייערשוב זצ"ל בספרו אבני שהם:

לכאורה קשה, הא דאמרינן בפסחים (מ"ז ע"ב) דלרבה דאית לי' הואיל, אלא אפיק הבערה ועייל עצי הקדש, א"כ למה אמר הבערה אינה משנה, הא י"ל דהבערה היינו עצי הקדש, ושפיר הוי משנה. אך זה לא קשה כ"כ, די"ל דר"י לא ס"ל הואיל, ועכ"פ קשה בהא דתירץ התם בפסחים לרבה עייל עצי הקדש וה"ל לאקשוויי א"כ למה אמר ר"י לתנא הבערה אינה משנה, הא כיון דמיירי בעצי הקדש משנה היא.

★ ★

בגמ': הכא נמי - מתוך שהותרה וכו'.

ובתוס' (ד"ה הכא וכו'): וי"ל כיון שהיה בדעתו של זה לאוכלו, היינו צורך יו"ט ע"כ.

ובתב בספר כלי גולה (ע' נב): יש ללמוד מדבריהם שמה שחמרו [מנחות ע.] שבטלה דעתו של זה אצל כל אדם הוא, רק באם החסרון הוא מחמת הדבר עצמו, והיינו

ואף לר' יהודה ולאחרים דאוסרין להוליך תרו"מ, הלא פי' רש"י דטעם האיסור הוא משום דאין מגביהין תרומות ומעשרות ביו"ט, וא"כ בפדיון הבן דעצם הפדיון, בלא הנתנה לא אסור ביו"ט, אין אסור גם הנתנה אפי' לר' יהודה, אך מ"מ אין צריך לזה, דהא לר' יוסי מותר להוליך תרו"מ ומתנות וההלכה היא כר' יוסי.

ולבן צריך לומר דכוונתו דדמי למו"מ בשמא, ששם פדיון דומה כמחליף איזה דבר כמו פדיון מע"ש והקדש וזה דמי למו"מ, עיי"ש.

★★

בגמ': רב טובי ברי' דרב נחמי' הוה ל' גרבא דחמרא דתרומה אתא לקמי' דרב יוסף וכו'.

כתב הגאון ר' צבי פסח פרנק זצ"ל:

יש לעיין הא בחוץ-לארץ לא נהג תרומה, אמנם בכבל מציינו שנוהג תרו"מ מדרבנן, ורב יוסף בכבל היה, כדאיתא בחולין (דף עב ע"א). אך קשה דתרומת חוץ-לארץ טמאה משום אויר ארץ העמים ואינה נאכלת. ואולי לכהן קטן, וצ"ע. וחכם אחד אמר דתרומת חוץ-לארץ מותר לבטלה ברוב, אך אנכי דחיתיה דביום-טוב הא אסור לבטל דהוה-ליה מתקן, נהי דמצד איסור אין מבטלין התירו בתרומת חוץ-לארץ, אבל מכל-מקום משום מתקן ביום-טוב הוה.

★★

בגמ': א"כ מציינו תרומה שזכאי בהרמתה וכו'.

כותב הגאון ר' צבי פסח פרנק זצ"ל:

עובדא הוה שבישלו ענבים במים ביום-טוב וסיננו המרק, ונשאלתי אי המרק חייב בתרומות ומעשרות, ואם תימצי לומר דחייב אי יוכל להפריש ביום טוב. והנה, המגיה ב"משנה למלך" (הל' מעשרות פרק ה) מצדד להקל להתיר להפריש תרו"מ בשבת בדבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר, אלא שנשאר עודנו בספק זה. אבל בנוגע ליום-טוב נראה להוכיח מדברי הגמרא דמותר לתרום כהאי-גוונא, דאמרינן: אם כן - דמוללין מלילות ביום טוב - מציינו תרומה שזכאי בהרמתה. הרי משמע להדיא דכשנגמרה מלאכתו ביום-טוב מותר להפריש ביום-טוב.

וצריך לומר דעיקר ספיקו של הרב המגיה ב"משנה למלך" הוא דוקא בשבת אבל ביום-טוב פשיטא-ליה דמפריש, שהרי חלה שנתגלגלה ביום-טוב מפריש ביום-טוב, וחלה היינו תרומה. שוב הראו לי ב"שער המלך" (פרק ח דמעשרות) שמשיג על המגיה ב"משנה למלך" ומסיק דגם ביום-טוב אסור לתרום, ודוקא בחלה שאין לו לאפותו מערב-יום-טוב משום דפת חמה ניחא-ליה התירו, אבל כל-דבר שאפשר לעשותו מערב-יום-טוב לא התירו להפריש ביום-טוב.

אולם במאירי (כאן) כותב וז"ל: ויש מפרשים דמלילות אחר שנמללו חייבות אפילו לר' יוסי ברי' יהודה, והכא הכי פירושא, דמתניתין דקאמרה שאינו זכאי בהרמתה אתיא כרבי דאמר למוללין במלילות חייב, ואם כן תיכף שהכניס מערב-יום-טוב לכוונת מלילה בא להם חיוב תרומה דהיינו גרנן, שהרי הוקבעו למעשר מערב-יום-טוב, ומשום הכי אינו זכאי בהרמתה ביום-טוב, ע"כ. ומשמע מזה דאם הכניסן ביום-טוב אין-הכי-נמי דיכול לתרום ודלא כה"שער-המלך".

דף י"ג ע"א

בגמ': מעשר ראשון שהקדימו בשבלין שמו טובלו וכו'.
וברש"י: שם מעשר שנקרא עליו טובלו ואוסרו באכילת עראי ובמיתה כדין טבל וכו' ע"כ.

הנה מפורש ברש"י דאם הקדימו בשבלים נחשב כטבל גמור, אך הרמב"ם לא כתב כן (בפ"ג דמעשר הי"ט) וז"ל: מעשר ראשון שהקדימו בשבלים אסור לאכול ממנו עראי קודם שיפריש תרומתו, ואם אכל מכין אותו מכת מרדות עכ"ל.

וכתב הכסף משנה, דמקור דברי הרמב"ם הוא מדברי הגמ' כאן, והיינו דהרמב"ם מפרש דשמו טובלו לתרומת מעשר הוא רק מדרבנן.

ובמשנה למלך שם כתב: רבינו אזיל לשיטתי' שכתב בריש פ"ד שאין לוקין על אכילת טבל עד שיקבע בכניסתו לבית, אבל אם נקבע בשאר הששה דברים אין לוקין עליו אלא מכת מרדות וכו', ס"ל לרבינו דלא מיקרי טבל מה"ת שלא בראית פני הבית וכו', ורש"י ז"ל בפ"ק דביצה י"ג, חולק שכתב שמו טובלו שם מעשר שנקרא עליו טובלו ואוסרו באכילת עראי ובמיתה כדין טבל עכ"ל.

★★

בבית הגרנות. ואם נטל אחר המרוח, קונסין אותו ומוציאין מהם תו"מ שלא יקפצו, אבל לפני מרוח אין מוציאין תו"מ, ועכ"פ קונסין בזה שצריך למרח קודם שיתן תרומת מעשר. ובתוספתא דמאי פ"ה, יתר על כן תרומתן אין תרומה, ולא עוד אלא שבקשו לקנוס אותן להיות פירותיהן צריכים להפריש. ועל [כרחן] שהי' קנס זה שצריכים למרח מקודם, דלפי' רש"י קשה ליקנוס לבעה"ב שהוא [עברן] הלאו, ולסברת רש"י כיון שטובלו ונעשה בזה טבל גם לפני המרוח לכן חייב בלאו של ההקדמה כיון שנקרא טבל ה"ל כנתמרח וכו' ע"כ.

★ ★

ובתש"ו מהרש"ם (חלק ז' סי' מד) מביא שהגאון ר' אליעזר משה הלוי הורביץ מקראקא זצ"ל הקשה לו קושיא זו בסתירת דברי רש"י וכו"ל, וכותב הגאון המהרש"ם:

ולענין פשוט דכונת רש"י בביצה אינו משום דעובר, דא"כ אמאי כתב על שהקדים וגרם להערים להעביר על ד"ת וכו', הרי הוי עובר ממש, אלא ר"ל דנהי דאינו עובר, מ"מ עכ"פ לא טוב עשה שגרם לעשות ערמה להעביר על ד"ת, שהרי המקדים מעשר לתרומה אחר מירוח עובר בלאו, והוא עשה ערמה להפריש מעשר שלא יצטרך להפריש כלל ת"ג וגרם להפקיע ד"ת, וכעין הא דאיתא בפסחים מ"ח ב' גבי נשי דעבדי קפיזא דהוי חומרא דאתי לידי קולא דמפקע מחיוב חלה ע"ש.

★ ★

הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל-ה"ד כותב בקובץ מוריה (שנה י"ז גליון ז-ח ע' מג) בנידון דברי רש"י הנ"ל: מוכח מרש"י, דאפי' אם עוד לא חל חיוב תרומה גדולה, מ"מ אם שינה סדר המעשרות, עובר בלאו. ולכאורה לא היינו אומרים כן, אלא אימתי עובר, דוקא אם כבר חל חיוב תרומה, ושינה, אבל אם עוד לא חל לא. ומרש"י לא משמע כן.

ויש לחקור, הא דאסור לשנות סדר המעשרות, אי משום שצריך להקדים התרומה, או משום שאסור לאחר התרומה, ונפ"מ אם עשו בבת אחת, דאם הקפידא הוי שצריך להקדים התרומה גם בב"א עובר, ואם האיסור הוי שלא לאחר, א"כ בבת אחת לא איחר, ופטור. ובירושלמי איתא דעל הלאו אינו עובר, אם עשה בב"א, דמהלאו דמלאתך ודמעך לא תאחר

והנה בירושלמי (פ"א דתרומות הלכה ה') איתא: חייא בר אדא בשם רשב"ל מעשר ראשון שהקדימו בשבליים אסור לוכל ממנו עראי וכו', מהו שילקה על טבלו דבר תורה, רבי אשיאן בשם רבי יונה מתניתא אמרה כן אין לוקין על טבלו דבר תורה ע"כ.

ולכאורה מפורש בירושלמי כאן כשיטת הרמב"ם ודלא כרש"י, והעיר בזה באריכות הגרי"ש נתנוון ז"ל בגליון הש"ס בירושלמי שם דמוכח משם כהרמב"ם ודלא כרש"י כאן.

אכן בהגהות הגר"א בירושלמי שם הגיה: צ"ל דכן לוקין על טבלו דבר תורה ע"כ. וא"כ הוא מפורש כרש"י, וצ"ב דעת הרמב"ם ומקור דבריו.

וע"ע בהגהות הגר"א על הירושלמי (פ"ב דמעשרות מ"ג) דנראה דס"ל בדעת הירושלמי דמעשר ראשון שהקדימו בשבליים אינו טבל מה"ת ע"ש, וזה צ"ע דהוא דלא כמש"כ הגר"א להגיה בדעת הירושלמי בתרומות הנ"ל וכרש"י וצ"ע.

★ ★

בגמ': אמר רבא קנסא וכו'.

וברש"י: על שהקדים וגרם להערים לעבור על דברי תורה, שהמשנה סדר המעשרות עובר בלאו מלאתך ודמעך לא תאחר וכו' ע"כ. והמפרשים התקשו, דרש"י בשבת (קכ"ז ע"ב) ד"ה שהקדימו וכו' כתב להדיא, דכשהקדים בשבליים אין בזה לאו דבל תאחר.

וב"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצל כותב במכתבי תורה שלו (סי' צט) אחרי ביקורו בטבריה:

בפה רוב העיר יהודים ורובם ספרדים. היו כאן איזה חכמים ושאלתי אותם הפי' בסי' של"א ביו"ד לוי שלקח בשבליים וכו', הביא הב"ח פי' רש"י בביצה י"ג על מה שקאמר רבא קנסא, ופירש"י על שהקדים וגרם לעבור על ד"ת שהמשנה וכו' בלאו מלאתך וכו' לא תאחר. והקשיתי דרש"י עצמו בפרק מפנין כתב כשהקדים בשבליים אין בזה לאו דלא תאחר. ותירצו - כי גם איסור דרבנן נקרא לא תעשה כו', כמובן שעל תירוצן זה לא הי' כדאי הטלטול מביתי לכאן.

ול"ל דברי רש"י הי' נראה לי לפרש "קנסא" מה שלוקח הלוי בשבליים והצילו מטורח המרוח וה"ל מסייע

משמע שהאיסור הוא שלא יאחר, אבל יש עוד עשה דעובר עליה גם אם עשה בב"א.

וי"ש לחקור אי עשה בב"א קודם מירוח, אם יהיה עובר על העשה אם לאו, דאפשר דהעשה הוא רק כשנתחייב כבר, דהיינו לאחר מירוח, אבל קודם מירוח, איכא רק לאו לחודיה, ואם עשה בב"א פטור על הלאו ועל העשה, או דלמא דגם קודם מירוח עובר בעשה, אפילו היכא דעשה בב"א.

★★

ובעצם הספק שחקר הגר"א וסרמן וכו"ל ונפק"מ לגבי הפריש בבת אחת, הנה האחרונים האריכו בזה בכמה ענינים ואופנים, וראה בשו"ת נפש חיה יו"ד סי' פ"א, חלקת יואב ח"ב בקו' הערות הערה ט', וכלי חמדה (פר' ראה ד' ס) לגבי כתיבת סת"ם, וביום תרועה ר"ה (ל"ד ע"ב) כתב דרש"י ותוס' (שם) פליגי בזה לגבי תקיעות בר"ה ע"ש. וראה בדף על הרף עמ"ס ר"ה (שם) מש"כ בזה.

וי"ש לציין בהקשר לדברי הגר"א הנ"ל, דבתרומות (פ"ג מ"ו) תנן המקדים מעשר שני לראשון עובר בלתי וכו' ובירושלמי (פ"ז דמאי מ"ו) דכשמפריש ואומר מעשרות של זו בזו ושל זו בזו, על הראשונה עובר בעשה ועל השני בעשה ול"ת, ועפ"י המבואר בר"ש (שם) ובתוס' תמורה (ד' ע"א) מבואר, דבבת אחת יש עשה אך לאו אין, דהלאו הוא רק במקדים ע"ש, ומ"מ חזינן דכשעושה בבת אחת במקום זה אחר זה - עובר על העשה, דהעשה ר"ל דוקא בזה אחר זה ודו"ק היטב.

דף י"ג ע"ב

בגמ': הא מני אבא אלעזר בן גימל היא וכו'.

בספר משיב נפש כאן העיר, דהכא קרי ל' בן גימל, ובבכורות (נ"ח.) קרי ל' בן גומל. ובגיטין (ל:) קרי ל' בן גמלא, (וראה בספרי (פר' קרח) איתא ג"כ מימרא זו ושם איתא: אבא אלעזר בן גמליאל) והביא מהמדרש שמואל (פ"ג דאבות מ"א) דניקוד הסגול שהוא ג' נקודות מרמז על ג' שותפים שיש באדם, דירא ה', בכל הזיווגים שלו יש שותפות של הקב"ה ע"ש בדבריו הנפלאים. וביאר במשיב נפש דלכן נקרא בן גימל לרמז על הג' הנ"ל, וביאר עוד שם דלכן כתיב בפסוק (במדרש כג, ט) הן עם לבדד ישכון וגו', תיבת הן

נקודה בסגול, לרמז ג"כ על כך, שבנ"י יש להם שותפות עם הקב"ה בקדושה ודפח"ח.

וי"ש להוסיף בזה עפימש"כ בחתם סופר בחדושו לנדה (ל"א.) דמש"כ מי מנה עפר יעקב וגו' וכפרש"י: זרע היוצא וכו' קאי על מש"כ בפסוק הנ"ל: הן עם לבדד ישכון, שבנ"י נזהרים ממגע גוי, ועי"ז מי מנה וכפרש"י הנ"ל עכד"ק. וי"ל דזה הקשר גם לסגול שבתבת הן וכו"ל, דעי"ז שיש שיתוף הקב"ה בכל מעשה כראוי וכו"ל עי"ז: מי מנה וכפרש"י וכדברי החת"ס הנ"ל ודו"ק היטב.

★★

בגמ': מעשר ראשון שהקדימו בשבלין שמו טובלו וכו' הואיל ויצא עליו שם מעשר.

הקשה הרשב"א מה הוסיף רבא באמרו: הואיל ויצא עליו שם מעשר, הרי ר"ל כבר אמר: שמו טובלו לתרומת מעשר. וכ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל אמר בזה, די"ל דרבא אשמעינן דדוקא גבי מעשר אמרינן שמו טובלו, אבל גבי תרומה שהקדימו בשיבולים לא אמרינן שהי' מחוייב נמי לתת מעשר, דזה דדוקא גבי מעשר הואיל ויצא עליו שם מעשר מחוייב נמי ליתן תרומות מעשר, אבל גבי תרומה דלא יצא עליו שם מעשר כלל לא ע"כ.

★★

בגמ': מעשר ראשון שהקדימו בשבליים - פטור מתרומה.

לכאורה בפשטות הכוונה היא שכרי זה אינו טבול לתרומה גדולה כלל. ואם ירצה לפטור כרי אחר שחייב בתרומה גדולה, ויפריש עבורו מכרי זה (של מעשר ראשון שהקדימו בשבליים), הוי מן הפטור על החיוב ולא יצא.

ולכאורה צ"ע על הר"ש שהביא בשם הספרי, שבמקרה זה יכול בן הלוי להפריש תרומה גדולה על מקום אחר.

ובספר תורת זרעים (להג"ר אריה פומורנציק זצ"ל) חידש - שאין הכוונה שכרי זה אינו טבול כלל לתרומה גדולה. אלא דהתורה חידשה, שההפרשה של תרומת המעשר מכרי זה, בכוחה גם להתיר את הטבל שהיה טבול לתרומה גדולה. וכל זה תלוי ברצונו. אבל אם רוצה להפריש תרומה

חיטים שבהן אף פירוק הקשין בכלל דישה, לקילוף השעורין שאין הקילוף בהם בכלל דישה, אלא שהדבר טעון ביאור.

וכתב שם לבאר, דהנה רש"י כתב בדף צה. שמפרק הוא שפורק האוכל ממקום שנתכסה בו, וגם בדף עד. כתב שדש הוא מיפרקא מלבוש, ועפ"ז לכאורה היה נראה להגדיר שדישה היא כל שמגלה הדבר ופנים חדשות באו לכאן, ובזה נבדל דש מבורר, שבבורר אין כאן גילוי דבר חדש אלא רק סידורו והפרדתו וניקויו, משא"כ דש שמגלה דבר שהיה טמון ועדיין לא ראינו צורתו השלמה. ולפי"ז הסרת עוקץ של עגבניה אינו בכלל דש. ואף שיש לשאול שהניחא בחיטים שמפרקן מהמוץ שהיו מכוסים בו, וכן בסוחט משקין וכדו' שהאוכל היה טמון ועתה גילהו, אבל הרי דש הוא גם במפרק שעורין מן השבולת אף שדרך השעורין שהם נשארין בקליפתן העליונה ואין כאן גילוי דבר הטמון, וכן תמרים שמפרקן מהמכבדות לכאו' אין כאן גילוי דבר חדש, ולמה יתחייב משום דש.

ונראה שגם שעורין בשבולת וגם תמרים במכבדות, אינם בצורתם השלמה, אלא הם חלק מאשכול גדול ואין מציאותו הפרטית של כל גרגר ניכרת בפ"ע, וכיון שאין דרך למוכרן בשוק כך, והם נחשבים לאינם גמורים, לכן שייך בזה דישה. וכן מבואר בדברי המאירי שבסוף סוגית אתר תמרי כתב וז"ל ולענין השמועה יש מפרשים שזה שזרק לא תלש התמרים מעיקרן, שאילו כן ודאי חייב משום תולש, אלא שהיו כבר תלויין ועומדין בין המכבדות, וכשזרק השירן, ועל זה אמרו שאין זו דרך תלישה ואין זו דרך פירוק אחר שהיו תלויין מעיקרן, ומ"מ אף הם מודים שאין כאן משום מפרק, שאילו כן הקוצץ מן המחובר חייב שתיים. ואין זו ראייה שהחותר את הסלקא אינו מפרק, שאין מפרק אלא מוציא דבר ממקום שנסתר שם ומפרישו ממנו ע"כ. ונמצא שלמאירי גדר דש הוא אכן לגלות דבר הטמון, וס"ל שאף תמרים נחשבים טמונים באשכול, דאחר שהם באשכול ואינם כל אחד לעצמו אין מציאותם הפרטית ניכרת כ"כ.

ולפי"ז שפיר נוכל לומר שהטעם שאין בקילוף השעורין משום דש הוא כנ"ל, דהואיל ודרך השעורין שאין קליפתן מתפרקת בדישה והם נמכרים בשוק עם קליפתן, נמצא שזו צורתן השלמה ואין כאן גילוי דבר חדש, משא"כ בקילוף החיטין שהוא בכלל דש וכדמשמע מדברי רש"י ותוס' בדף

גדולה מלבד תרו"מ יכול להפריש, ולכן כמובן יכול לפטור כרי אחר, אם הפריש תרומה גדולה מכרי זה.

★★

בגמ': המו"ל מליחות של חיטים וכו' וכן לשבת וכו'.

בתוס' (ד"ה ואם וכו') כתבו לחלק לגבי קילוף השבלים בשבת בין תלישה מן השבלים שזה מפרק תולדה דדש, לבין אם נתלשו השבלים מערב שבת אבל עוד הן בקליפתן החיצונה דזה שרי ע"כ.

והמג"א (סי' שיי"ט ס"ק ח') הביא דברי התוס' וחילוקם להלכה, ופסק דאם נתפרקו הדגן מן השבלים בערב שבת, מותר לכו"ע לקלפם בשבת, והקשה שם הגרע"א (בהגהותיו) מהגמ' שבת (ע"ד ע"א) דהקשתה הגמ': ולחשיב נמי כותש, פירש"י חטים במכתשת להסיר קליפתן, הרי אף דכבר נפרקו החטים משבלים, מכל מקום במה שמסיר עתה קליפה ע"י הכתישה מקרי מפרק וצ"ע. עכ"ל.

והביאור הלכה (סוף סימן שכ"א ד"ה לאלתר שרי) הביא קושית הגרע"א הנ"ל ותירץ וז"ל: ולענ"ד י"ל בפשיטות דהגמרא איירי דקולף ביד, והתם דכותש במכתשת דהוא בכלי, חשיבא כמו דש, דעד כאן לא פטרינן בקולף כי אם משום דבעינן מלאכת מחשבת לענין שבת כמו לענין משכן וכמו שמסיק שם בגמרא, והלא מלאכת כותש ה"י במשכן וכמו שפירש"י. "ולא אאמין שיצא זה מפי הגאון רע"א רק מאיזה תלמיד טועה. עכ"ל.

וראה בקובץ מוריה (שנה כ"ז גליון א-ג ע' קסה-ו) שכתב חכ"א שראה בעצמו צילום כתי"ק הגרע"א בגליונותיו על השו"ע. וההג"ה הנ"ל היא בכתי"ק עם חתימתו.

★★

והנה מה שנראה מדברי התוס' (והמג"א שפסק כוותיהו וכנ"ל) שקילוף הקליפה העליונה אינו בכלל דש. אלא רק פירוק הגרעינים מן השבולת, והקשה חכ"א בקובץ ישורון (כרך טז ע' תקס) דהתוס' עצמם בשבת (ע"ג ע"ב) ד"ה ואחת וכו' כתבו דמפרק הוא מהקליפה העליונה ע"ש. ועוד הקשה שהרי רש"י כתב בכמה מקומות שמפרק הוא פירוק מהקשין שמכסים את התבואה. ולכאורה נראה דיש לחלק בין דישת

כזורה ע"כ. וכתב באגלי טל דמסתברא דהוא רק תולדה שהרי לאו הוא עיקר מלאכת זורה, דדרכו על ידי כלי דהיינו שיזרה ברחת לרוח היום. וכן מצאתי שכתב הספר העתים בסימן רכ"ו, שמנפח (היינו בפיו) היא מתולדות זורה, עיי"ש.

אמנם הערוך השולחן (בסימן שי"ט סעיף כ"ו) כתב, שלנפח בפיו נראה דודאי מותר. ובשביבת השבת (מלאכת זורה ס"ק י"ג) השיג עליו דלא שם לבו לדברי הר"ח ע"ש.

והנה רבינו חננאל בשבת (דף ע"ד ע"ב) הביא מהא דביצה דמנפח בידו אחת ובכל כחו. וכתב השביבת השבת (מלאכת זורה ס"ק י"ג) דכדי שלא יסתור הר"ח את דבריו ממה שכתב בדף ע"ג ע"ב שאם ניפח ברוח פיו חייב משום זורה, צריך לומר דמנפח דביצה אינו ברוח פיו רק הכוונה שמנער כפירוש הרמב"ם. וכן פירש הערוך בערך נף, וז"ל מנפה מיד ליד ואוכל פירוש מנענע מיד ליד שילך הקליפה מלשון נפה, ויש אומרים מנפח בפיו שילך הקליפה מלשון יפח באפיו, עכ"ל.

איברא דברי הערוך קשים דסתרי אהדדי, דבערך זר כתב שאף המנפח בפיו הרי זה זורה, ובערך נף כתב בשם יש אומרים שאף לנפח בפיו מותר. והרגיש בזה השביבת השבת שם, וכתב דיש לומר דהיש אומרים הנ"ל פליגי על זה וס"ל דאין זורה אלא ברחת ולא בפיו. ויותר יתכן לומר דהני יש אומרים ס"ל כדעת הרי"ד בספר המכריע, דס"ל דגם בפסולת לתוך אוכל אם לאכול לאלתר מותר, והביא ראיה מהא דמנפח על יד הנ"ל, ומה שכתב הערוך בערך זר דאם נפח בפיו חייב היינו שלא לאכול לאלתר, אבל לדידן דפסקינן בשו"ע כדברי ר"ח דפסולת מתוך אוכל אפילו לאלתר חייב, על כרחך צריך לומר דלא הותר כי אם לנפות ביד דזהו שינוי כנ"ל. והא דהתירו לנפח על יד, יש לומר משום דמשני ואין דרך ניפוח בכך, ואע"פ שהוא פסולת מתוך אוכל מותר, וכמו שכתב הרמב"ן בחידושו בשבת דף ע"ד ע"א, עכ"ד.

ובתב השביבת השבת שם, דאין לומר דהיתר בביצה לנפח הוא משום שהוא לאכול לאלתר, דהא מנפח הוא מפריח פסולת מתוך אוכל ובכהאי גוונא אפילו לאלתר חייב. אבל אם יהיה הפירוש שמנער ביד אתי שפיר שזה הוא שינוי שאין דרך לנפוח ביד, ועל כן אמרינן שם כיון דמשני אפילו בכלא ידא נמי. וכן כתב המגן אבות במלאכת הזורה (במלאכת

עג: , והוא מטעם שדרך החיטין להתפרק מקליפתן העליונה בזמן הדישה, ואין דרך למוכרן אלא בלא הקליפה, א"כ הסרת הקליפה היא גמר מלאכתן ותורתן.

וע"ש עוד מש"כ בזה.

ועיין עוד בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' ק"ח) מה שהאריך בגדר החילוק שבין דש ובורר.

דף י"ד ע"א

בגמ': אלא א"ר אלעזר - מנפח בידו אחת ובכ"ל כוחו.

הנה נחלקו הפוסקים לגבי מלאכת הניפוח (שהיא זורה) אם הוא דוקא בכלי או גם ברוח פיו וביד. ובמגן אבות להגר"מ באנעט זצ"ל (בחלק מלאכות השבת) מדייק מדברי רש"י בשבת (ע"ג ע"א) ד"ה הזורה וכו' שכתב וז"ל: הזורה ברחת לרוח ע"כ. דנראה דהוא דוקא בכלי. וכלשון רש"י כתבו גם הר"ן והמאירי (בשבת שם) והסמ"ק (מצוה רפב) ע"ש. גם במנחת חינוך (מצוה ל"ב, זורה ס"ק א') כתב דזורה ביד לא נחשב זורה אלא בורר ע"ש. ובספר הערוך (ערך נו) כותב: מנפה מיד ליד ואוכל, פירוש מנענע מיד ליד שילך הקליפה מלשון נפה, ויש אומרים מנפח בפיו שילך הקליפה, מלשון יפח באפיו עכ"ל.

נראה ברור דס"ל דדוקא בכלי אסור וברוח פיו או אם מתערב ביד שרי. וזה ביאור דברי ר"א כאן, והרב המגיד ברמב"ם (פכ"א דשבת הי"ז) מביא בשם המפרשים דלא רק בכלי אסור אלא גם בשתי ידיו ג"כ אסור, וכן מפורש ברמב"ם (שם) ע"ש. וכתב הב"י (בסימן שי"ט) דלפי זה הא דתני (לעיל י"ב ע"ב) מנפח מיד ליד, הכי קאמר, מיד לאותו יד עצמו ינפח. והטור שכתב מיד ליד ולא פירש יותר, אפשר דס"ל דמיד ליד היינו מיד לחבירתה, והא דאמר רבי אלעזר מנפח בידו אחת, איידי דאמר רב אדא קשרי אצבעותיו אמר איהו בידו אחת כלומר בכל ידו, אבל אין הכי נמי דמיד לחבירתה נמי שרי כלישנא דברייתא, עכ"ד.

ובאגלי טל (מלאכת זורה אות ה' ס"ק ז') מביא מהרבינו חננאל בשבת (ע"ב ע"ב) דג"כ זורה בפיו חשיב

יו"ט), דביאר הא דהתירו לנפח על יד דעיקר זריה הוא ברכת, רצה לומר ע"י כלי ולא ביד, ע"כ.

★★

בגמ': איכא ביניהו דידע מאי קדרה בעי לבשו"י.

ובתוס' (ד"ה איכא ביניהו וכו') בתו"ד כתבו, דשומין מותר לתקנם ביו"ט בלא שינוי, מפני שמתקלקלין ביותר אם יעשה אותן מערב יו"ט, ועוד דאמרינן (נדה יז ע"א) דרוח רעה שורה עליהן כשנטחנין בלילה.

מדברי התוס' האלו הקשה השואל בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' כ), על מה ששמע שהגר"מ פיינשטיין זצ"ל אמר טעם להתיר מה שבמאפיות משתמשים בביצים קלופות קפואות שעבר עליהן כמה לילות ולא חששו לרוח רעה, משום דמתחילה נקלפו לשם זה. דכאן בתוס' הא מבואר דשום מותר לתקן ביו"ט מפני שא"א לתקן מערב יו"ט משום רוח רעה, ולדברי הגר"מ פיינשטיין הא כשנקלפו אדעת לאוכלן למחר ליכא רוח רעה.

ותירין לו הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שלא זה הי' כוונת דבריו, דודאי אין הכוונה שתלוי בדעת האדם הקולף אי כוונתו לאכול היום או למחר, דכל שכוונתו בקילוף לאכילה אין חילוק אם כוונתו לאכילה היום ולבסוף נשאר לו או שכוונתו לאכול למחר, ולכן שפיר כתבו התוס' דאם יתקן שום בעיו"ט לאכול ביו"ט יש חשש רוח רעה.

רק כוונתו היתה דכאשר הקילוף הוא לא לאכילה, אלא מקלפים חביות חלבונים וחלמונים כדי להקפיאם ולמוכרם לבתי אפיה, הוא ענין קילוף אחר, וע"ז יש לנו לומר שאין בזה רוח רעה, דבדברים האלו אין לנו אלא מה שנאמר מפורש, ורשב"י בנדה דיבר מענין קילוף לאכילה, וא"כ אין לנו לומר שיש גם רוח רעה כאשר מקלף לקיבוץ חביות כדי להקפיאם וכנ"ל.

ואדרבא, יש להביא מהתוס' ראייה שאפשר לעשות חילוק הנ"ל, דהלא לכאורה קשה למאי הוצרכו התוס' לטעם הראשון שכתבו שמותר לתקן שום משום שמתקלקל ביותר אם יתקן בעיו"ט, והא יש להם את הטעם השני של רוח רעה, והטעם השני יותר טוב, כי לפי הטעם הראשון יתכן שאם יעשה בכלי צר מכוסה לא יתקלקל. ואף אם רצו לכתוב

שני טעמים הי' להם להביא הטעם של רוח רעה בטעם הראשון, שהוא הרי טעם יותר טוב וכנ"ל.

אלא י"ל דשני הטעמים של תוס' פליגי אם כאשר מקלפים לאכילה למחר ג"כ יש רוח רעה או לא, דלהטעם הראשון בזה אין רוח רעה, משום דאף דהקילוף לאכילה, מ"מ אינו דומה להקילוף שדיבר רשב"י כי הקילוף כאן הוא למחר ולא להיום, וע"כ כתבו טעם אחר מדוע מותר לתקן שום ביו"ט, אבל הטעם השני ס"ל דיש בזה רוח רעה, כיון דסוף כל סוף הקילוף הוא לאכילה ואין חילוק בין אם הקילוף להיום או למחר.

וא"כ לפי"ז איכא ראי' דאפשר לחלק בדברי רשב"י, וא"כ י"ל דגם לפי הטעם השני זה רק בקילוף לאכילה למחר, אבל בקילוף לחביות כדי להקפיאם ולמוכרם לאחר זמן, לא הוי בכלל דברי רשב"י ואין בזה רוח רעה, ושפיר מותר למאפיות להשתמש בהם, עיי"ש.

דף י"ד ע"ב

במשנה: הבורר קטנית ביו"ט וכו'.

המ"מ (פ"ג מהל' יו"ט הט"ו) מביא כלל בשם הרשב"א: כל מה שבשבת חייב חטאת ביו"ט אסור. (ולכן בנפה וכברה אסור לברור אפי' לב"ה - אוכל מתוך פסולת). ואילו כל שבשבת אסור מדרבנן, ביו"ט מותר לגמרי (כגון בורר אוכל מתוך פסולת ביד).

והקשה המ"מ - דהרי בורר פסולת מתוך אוכל בשבת חייב חטאת, ואילו ביו"ט בכל אופן מותר, ודבר זה נגד הכלל של הרשב"א.

או"י יש ליישב שהדבר נתון במחלוקת אחרונים. דהנה הובא בבאר היטב (סי' שיט ס"ק א') שבמקרה שבורר פסולת מתוך אוכל לאלתר בשבת נחלקו אחרונים. מהר"י אבולפי' מוכיח מהרמב"ם שמותר. ואילו מהר"ט צהלון - סובר שאסור.

ולפי"ז י"ל דהמ"מ הקשה לפי שיטת המהרי"ט צהלון, אבל הרשב"א יסבור שמותר לברור פסולת מתוך אוכל לאלתר, לכן גם ביו"ט מותר.

★★

בגמ': אלא כלאים למאי חזו וכו'.

כתב הגאון האדר"ת בספר עובר אורח (סי' י"ט): שאלני אותו הרב [השד"ר מורנו הרב בנימין שימאנאוויץ מקישאק] אם בגד כלאים מותר להטיל בו ציצית, והביא ראיה ממשנה דסוף פרק קמא דביצה [יד, ב] דתנן משלחין כלים וכו', ואע"פ שיש בהם כלאים, ופריך הגמרא כלאים למאי חזי. ו[לכאורה מאי קשיא] הרי חזי להטיל בו ציצית, אלא ודאי דאם עצם הבגד הוא כלאים אסור.

והשבתיו תוך כדי דיבור, דיש לומר (דבקושי') [דברישא] פליגי בית שמאי ובית הלל, וא"כ ודאי דסיפא לכו"ע היא, וא"כ אי אפשר לומר כן, דהא לבית שמאי אסור סדין בציצית כבמנחות [מ, א], ולרש"י [ד"ה ב"ש] מן התורה [הוא] אסור, ולתוספות [ד"ה סדין] רק מדרבנן, וא"כ אי אפשר לומר דמשנתנו מיירי [שהוא ראוי] לענין ציצית.

ועוד יש לומר דלא שייך להתיר רק מה שהוא ראוי תיכף, אבל לשלוח בגד כלאים להטיל בו ציצית בחול יש לומר דאסור, דהא לא חזי ביו"ט, דאי אפשר לעשות בו ציצית [ביום טוב גופי']. ואף דתנן [ביצה טו, א] כל שנאותין בו בחול משלחין אותו ביו"ט, היינו כשנאותין בו בלא שום הכנה, משא"כ כשצריך לעשות מלאכה שאסורה ביום טוב, יש לומר שאסור לשלחו ביום טוב לחול.

★★

בגמ': מפני מה אמרו וילון טמא וכו'.

בתוס' (ד"ה מפני וכו') בתו"ד כותבים: ועוד אומר הר"ר שמואל מאיברא, כשהם נושאים הפרוכת ממקום למקום נותן הכלים לתוכה א"כ יש תורת כלי עליהם עכ"ל. ובטל תורה להגר"מ אריק זצ"ל השאיר דברי התוס' בצע"ג, דהיכן מצינו שנתנו הכלים לתוך הפרוכת, וכאן נזכר רק שכיסו בה את ארון העדות, וגם תמה דבפשטות אסור היה להכניס כלים לתוך הפרוכת - כיון דהפרוכת קדושה יותר משאר הכלים, ואיך נעשה את הפרוכת שומר להם ע"ש היטב, ונשאר בצע"ג להבין דברי התוס'.

ובחדושי רבי נחמיה אלטר זצ"ל בחלק השו"ת (סי' י"ד) כתב: ורציתי לתרץ דכוונת הר"ר היא שיש להמציא איזה שימוש בפרוכת, כגון שהיה לחזק הבית וכיוצא בזה שהיו צריכין להוציא הכלים והיו מכסין אותם בפרוכת,

אבל קצת קשה מנין לנו ראיה שהיו מכסין בפרוכת, דילמא דוקא בנסיעת המחנות היו מכסין הכלים כדכתיב קרא, ולא בשאר טלטול ממקום למקום וצ"ע.

★★

בספר חדושי הגרי"ז יוסקוביץ זצ"ל (חלק ג' סי' צ"ד) נדפס מכתב מהגרי"ז אל הגאון בעל הצפנת פענח זצ"ל וכותב שם: נא מכ"ג שליט"א להאיר עיני בדברי התוס' ביצה (י"ד): במש"כ כשהיו נושאים הפרוכת ממקום למקום נותן הכלים לתוכה, א"כ יש תורת כלי עליהם יע"ש, והיכן מצינו זה, דבקרא דפר' במדבר מצינו רק שכיסו בה את ארון העדות, ובשביל זה פשוט דאין עליו תורת כלי, דכיוסי הכלים טהור, ודוחק לחלק בין כלי חול לקודש, וגם לשון התוס' שהיו נותנים לתוך הפרוכת תמוה, דלא נזכר זה בשום מקום.

וגם קושייתם שם אינו מובן, דהתחילו בפרוכת המשכן, והביאו מחולין (צ:), דשם איירי בפרוכת המקדש. גם מה שתירצו שאני פרוכת, הואיל ומיכף כיו"כ וכו', אינו מובן, מנ"ל דגם בפרוכת המקדש שהיה במקום אמה טרקסין דהיה כיו"כ, דבסוכה (ו.) מצינו זה רק בפרוכת המשכן, משום דכתיב בה וסכות וגו', ודוחק לומר דכוונתם בהא דב"ב (ג' ע"א) גמירי או כולו בפרוכת כמשכן וכו' עיי"ש, ודברי התוס' צ"ע לענ"ד. ע"כ דבריו שם.

(וראה עוד במש"כ הגרי"ז יוסקוביץ בזה באמבוהא דספרי על ספרי זוטא פר' נשא ז, אות ח ד"ה והנה עי' וכו'). ובהסכמת הגאון בעל צפנת פענח לספרי זוטא (הנדפסת בכרך א) האריך לפלפל בדברי התוס' הנ"ל ע"ש היטב.

דף ט"ו ע"א

בגמ': אלא בקשין וכו'.

הגאון הפרמ"ג בספרו ראש יוסף כאן הקשה קושי גדולה, דהנה ידוע שלגבי ציצית, התורה התירה לבוש של כלאים, דמ"ע של ציצית דוחה ל"ת של כלאים. ותמה הפמ"ג: מדוע לא העמידה הגמ' את דברי המשנה שכלים שיש בהם כלאים איירי בציצית, כשם שהגמ' נדחקה להעמיד את המשנה דווקא בבגדים שגם אותם אין ללבוש אלא רק לשבת עליהם, יכלה הגמ' להעמיד בציצית העשויה מכלאים, וכיון שכלאים הותר בציצית מותר גם לשלח אותם ביום טוב.

ולפי"ז א"ש גם מה דאי' בביצה דאין משלחין היינו לאחר תקנת חז"ל ואז אינו דוחה הל"ת דכלאים.

★★

בגמ': סנדל המסומר מ"ט לא וכו'.

(בתוס') ד"ה הכי וכו') כתבו דסנדל המסומר אסור לשלחו דאי שרית לשלחו, אתי לנעלו, דאיכא איסורא דדבר זה, אבל תפילין אפי' אי שבת לאו זמן תפילין ליכא איסורא להניחם ע"כ. וכותב הגאון ר' ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל בקובץ זרע ברוך (ע' רלח) שהקשה לו חכ"א דניחוש לגבי תפילין שיברך עליהם.

וכתב הגר"ש זצ"ל ליישב בזה:

ולדעתי י"ל דלכאורה דברי התוס' סותרין את עצמם, דבשבת כתבו בדף ס'. דאם שבת לאו זמן תפילין יש איסור בהנחתן, וכן פסק בשו"ע או"ח סימן לא, וע"כ כונת התוס' דתפילין בחוה"מ יוכל להניחן שלא לשם מצוה כדי לצאת מידי ספיקא ואז ליכא איסורא וכמבואר במג"א סימן הנ"ל, משא"כ בסנדל המסומר, וא"כ כיון שחיישינן שרק משום ספק יניח, בוודאי לא יברך.

★★

בגמ': תניא ר' יהודה מתיר בשחור ואוסר בלבן וכו'.

הגרע"א בגליון הש"ס ציין: עיין בב"ק דף נ"ט ע"ב תוס' ד"ה דהוה סיים וכו'. ע"כ. וביאור כוונתו, דהנה בגמ' שם איתא: אליעזר זעירא הוה סיים מסאני אוכמי (מנעלים שחורים שהוא מנהג אבלים) וקאי בשוקא דנהרדעא. אשכחיהו דבי ריש גלותא, ואמרו ליה מאי שנא הני מסאני, אמר להו דהא מאבילנא אירושלים, אמרו ליה את חשיבא לאיתאבולי אירושלים, סבור יוהרא הוא, אתיוה וחבשוה וכו'.

וכתבו שם התוספות: "משמע שלא היו רגילים במנעלים שחורים וכו', ותימא, דכפרק קמא דביצה תנן אין משלחין מנעל לבן ביום טוב מפני שצריך ביצת הגיר להשחירו, משמע שלא היו נועלים אלא שחור. ואומר רבנו תם דהמנעל ודאי היה שחור, אבל הרצועות היו לבנות, ומסאני אוכמא (דאליעזר זעירא) היינו המנעל והרצועות הכל היו שחור, והיה לבוש שחורים ומתכסה שחורים, והיה רוצה שאפילו הרצועות

וכתב הפרמ"ג, ד"האירו עיניו מן השמים" דבשבת וביו"ט אסור ללבוש בגד כלאים עם ציצית, דהנה המרדכי מביא סברא (הובא במג"א ובט"ז סי' יג) דבמצות ציצית לא אמרה תורה לא תלבש בגד של ד' כנפות בלא ציצית, אלא אמרה שיש מצות עשה להטיל ציצית על בגד שלובשו ויש בו ד' כנפות, וכעת בשבת הרי אסור לקשור ולהטיל בו ציצית, ממילא אין אסור בלבישתו, ולכן אם נפסקה הציצית בכרמלית או בביהכ"נ מותר ללבושו, כי אף אם יש בזה איסור דרבנן יש כנגדו כבוד הבריות, ולפי"ז מסיק הפרמ"ג דממילא בחול מותר להטיל כלאים בציצית דעשה דוחה ל"ת, משא"כ בשבת דאסור לקשור ושרי מהתורה ללבוש בלא ציצית כסברת המרדכי, ממילא אסור ללבושו דליכא עשה. ע"כ.

★★

בכ"י חמדה (סו"פ שלח) מביא את דברי הפרמ"ג הנ"ל, ומקשה עליהם מהא דאי' במדרש (תנא דבי אליהו, וכ"ה בילקוט) בעניין סמיכות פרי' מקושש לפרי' ציצית, דכשראה משה רבינו ע"ה מעשה דמקושש אמר לפני ה' בימי החול לובשין הישראלים תפילין וזוכרים המצוות, ביום השבת שאינם מניחים תפילין במה יזכרו, והשיב הקב"ה הריני נותן להם מצוות ציצית שבה יזכרו. הרי לנו דעיקר מצות ציצית לא נתנה אלא עבור שבת, ואיך אפשר דבשבת ליכא למצוה דכלאים בציצית כלל.

וכתב ידי"ג הגאון ר' דב לנדא שליט"א בקובץ שעורי תורה (כרך ו' ע' קה) על קושית הצל"ח הנ"ל על הראש יוסף:

ראשית אין דבריו מכוונים דווקא להראש יוסף אלא להמרדכי, ובעצם הקושי' תירץ בחתן סופר (שער הגדולים והכלאים), דלכאורה תקשי הא שייכי בקשירה גבי ציצית וכלאים כגון בתוכף ב' תכיפות בלא קשר ולגבי שבת לא הוי קשר, אלא מדתקנו רבנן דאסור לילך בבגד שאין בו ציצית אפי' בשבת וכדאי' במג"א סי' י"ג סק"ח, ממילא כשעשה בו ציצית בשבת עבר משום מתקן מנא דהוי איסור דאורייתא, וא"ש דהא דאי' במדרש הוא קודם שתקנו רבנן א"כ ישנו בקשירה ושפיר חייב בציצית, ומה שכתב המרדכי הוא על מה שתקנו חכמים, דלאחר התקנה אינו בקשירה וע"כ פטור (בשב ואל תעשה).

יהיו שחורים, שלא יהא עליו כלל צד לבנונית, מפני חיבתה של ירושלים".

וכוונת רבינו שיש להבין הסוגיא שלפנינו על פי מה שביארו התוספות שם במסכת בבא קמא, כי ההפרש בין החסידים ושאר בני אדם היה ברצועות, כי של החסידים היו שחורות להתאבל על ירושלים ושאר כל אדם לבנות, והמנעל בכלם היה של שחור. ע"כ (מקובץ הדרום, קובץ ל"ד ע' 79).

★★

בגמ': רב ששת שרא להו לרבנן וכו' א"ל אביי והא אנן תנן כל שנאותין בו ביו"ט משלחין אותו וכו'.

הקשה חכ"א בקובץ שומר ציון הנאמן (דף ש"י ע"ב): ומקשה האור זרוע אמאי הקשתה הגמ' מסיפא, הי' להקשות מרישא דאמר והן לצורך המועד, ותפילין לאו צורך המועד, ומתרץ דלצורך המועד לאו דוקא אלא חה"מ קאמר עיי"ש, והמחבר ביו"ד ס"י ש"א הביא ג"כ דמותר מה"ת לישב על מצעות, וכתב הרמ"א שם ומותר להעלותם עליו שלא בדרך חימום כגון לפרוס עליו אוהל של כלאים או על הגיגית להעמיד החום, ומפרש הש"ך (ס"ק א') דמותר אפי' מדרבנן. ולפי"ז צ"ב אמאי צריך הש"ס לדחוקי דאיירי בקשין, דלמא לעולם ברכין ואין לומר דבי"ט אסור לעשות אוהל, הא לצורך המועד היינו חה"מ, ובפרט שיותר קשה דראוי לפרוס על הגיגית להעמיד החום.

★★

בגמ': היה בא בדרך ותפילין בראשו וכו'.

בצפנת פענח (השמטות להל' ערכין דף נ"ה טור יב) ביאר במה שמודגש כאן "ותפילין בראשו", לפי מה שכתב הצ"פ לחדש דבתפילין של ראש המצוה היא שיהא מונח, ובשל יד המצוה היא הקשירה, דלפי"ז לשיטת רבינו הרמב"ם דבלילה האיסור הוא רק להניח, אבל אם הי' מונח מבעוד יום מותר לצאת, דזה רק בתש"י דמה שזה מצוה ביום זה אסור בלילה, ובתש"י המצוה הוא רק הקשירה, משא"כ בתש"ר גם אם מונחין אסור כיון דהמצוה הוא כן,

ולכן נקטה הגמ' תפילין בראשו דוקא דרק בשל ראש אסור ע"כ.

ובספר פאר המלך על הרמב"ם (פ"ד דתפילין הי"ב) כתב עליו: ודבריו צ"ע, דברמב"ם (פ"ד דתפילין הי"א) סתם וכתב:

"מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה והן עליו וכו' מותר וכו'" משמע דקאי בין אתש"י ובין אתש"ר. ועוד, הלא בגמ' ביצה וכן הרמב"ם כאן מיירי בנוגע לשבת כלשון "וקדש עליו היום", ובשבת גם במונחין עליו אסור להחזיקן, (מיהו מדברי הכס"מ בהלכה זו משמע דס"ל דה"ה בשבת). אמנם קושיא זו י"ל לפי הגירסא שבנוגע לבא בדרך קתני רק "ושקעה עליו חמה", וביושב בביהמ"ד קתני "קדש עליו היום", דבבא ראשונה מיירי בחול, דלפי"ז א"ש מה דקתני בראשו כביאור הצפנת פענח דרק התש"ר אסור לקיים, ואגב דבבבא ראשונה קתני בראשו נקט כן גם בבא שני'. אך לפי הגורסים ברישא ובסיפא קדש עליו היום, דמיירי בשבת בשניהן (עי' כס"מ ושאר נו"כ וראשונים ביצה שם), קשה למה נקט דוקא תפילין בראשו?

ונראה בפשטות דמחמת דקתני שמניח ידו עליהן עד שהוא מגיע לביתו, וזה שייך רק בתש"ר, דבתש"י הרי בלא"ה דרכו להיות מכוסה ואי"צ להניח ידו עליהן - לכן נקט דוקא "ותפילין בראשו", אבל לעולם ה"ה דאסור לקיים תש"י עליו, וצריך לחלצן מיד שמגיע למקום המשומר.

★★

בגמ': מניח ידו עליהם וכו'.

וברש"י דהתירו לו להכניסם לעיר דרך מלבוש, דהיא העברה כלאחר יד ומשום בזיון.

והקשה הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל-הי"ד (קובץ מוריה שנה י"ז גליון ז-ח ע' מד): וקשה דלמה לי לטעמא, משום דהוי כלאחר יד, כיון דהוי מלבוש, ומלבוש מותר להכניס לעיר, אפילו שלא כלאחר יד. ובאמת יש מחלוקת, אי תפילין הוי מלבוש אי לא, ורש"י קאמר כלאחר יד, אליבא דהאי מ"ד דס"ל דלא הוי מלבוש.

★★

בגמ': מאי איריא בראשו אפי' מחתן בארעא נמי וכו'.
בשאלת ארי' (סי' מ"ג) הקשה, לדעת הרמב"ם בפ"ד מה'
תפילין (הי"א), דהמניח תפילין לאחר שקיעת החמה
עובר בלאו אפי' כשהוא רק לשמרן, ואם הניח כבר ביום אינו
חייב לחלצן בכדי לשמרן, ע"ש, א"כ מאי פריך כאן א"ה

אפי' מחתן בארעא נמי, דלמא ס"ל לאביי כריה"ג בעירובין
 (צו, א) דמפיק שבת ולילה מחדא קרא דושמרת, ודין אחד
 יש להם, וא"כ בין בשבת ובין בלילה אם לא הניח כבר
 ביום בודאי אסור להניח עכשיו, דאיסורא דאורייתא הוא אפי'
 לשמרן, משא"כ בהונחו כבר דשרי בכדי לשמרן, עיי"ש.

פרק שני

דף ט"ו ע"ב

במשנה: ושיון בדג וביצה שעליו וכו'.

בספר בן המלך להגאון ר' אברהם הלוי זצ"ל ממצרים שנדפס מכת"י בקובץ זכור לאברהם - (תש"נ ע' צב) הקשה, כיון דק"ל דב"ש במקום ב"ה אינה משנה, א"כ קשה מאי קאמר: ושיון בדג וביצה שעליו, וכי טעמא דב"ש אתא תנא לאשמעינן. וכתב שם:

ונראה לתרץ, דאתא נמי לב"ה, דקא סלקא דעתך, דעד כאן לא קאמרי ב"ה דסגי בתבשיל אחד, אלא כשיהיה תבשיל חשוב, ואם לקח את הביצה שעל הדג לא נפיק בה י"ח עירוב, כיון דהביצה היא טפל לדג. לכן קמ"ל תנא, דגם הביצה חשובה כתבשיל בפני עצמו, ושפיר מצי לערב בה. ואחרים תירצו דקמ"ל לענין פסח, דבעינן ב', אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה ע"כ.

★★

והנה בעצם קושינו הנ"ל כתב רבינו החיד"א בפתח עינים כאן ליישב עפ"י מש"כ התוס' בכמה דוכתי, דזמנין דמשכחת דמפרש ומברר סברת ב"ש, ותו דהכא נשמע קצת לב"ה דמקלינן בעירובי דאפי' ב"ש מחשיב דג וביצה לשני תבשילין ע"כ. וכע"ז כתב גם בהגהות מצפה איתן כאן ע"ש.

★★

ובכת"י הנ"ל איתא הג"ה מתלמידו של הגר"א הלוי, הגאון בעל שו"ת פרח שושן זצ"ל והוא כותב: נראה לומר דקמ"ל לענין ערב ט' באב דק"ל דלא יאכל אדם שני תבשילין ע"כ.

והעיר בזה חכ"א בקובץ זכור לאברהם הנ"ל:

עפר ואפר אני תחת כפות רגלי רבותינו זיע"א, אך מצאתי לרבנו הריא"ז (והובא בשלטי הגבורים סוף תענית) שכתב בזה"ל: ונראה בעיני שלא נאסרו אלא ב' מיני תבשילין, אבל בישראל ב' מינין ביחד, כגון ביצים ודגים בתבשיל אחד, מותר. וכל דבר שמלפת בו את הפת, נראה בעיני שהוא נקרא תבשיל. ע"ש. ועוד, דנעלם לרגע מע"ק דברי רבנו הרמב"ן בתורת אדם (ענין אבלות ישנה דף סד ע"ב) שכתב: "ויש מחמירין לאסור בכ' מינים בקדרה אחת, ואפילו בדג וביצה שעליו, וחותך קפלוט תחת הדג, מפני שהם קרויין ב' תבשילים לענין עירוב. ואינו כן, קל הוא לענין עירוב, ואינו לענין ט"ב". עכ"ל הזהב. והובא בכ"י (סי' תקנב).

ואצ"ג דאשכחן נמי במרדכי (בה' ת"ב שבסוף מסכת תענית) שכתב: דיש ללמוד מפרק שני דביצה דתניא דפליגי ב"ש וב"ה גבי עירוב (על דג וביצה שעליו) דב"ש אומרים שני תבשילין. וב"ה אומרים אחד, ושיון שאם פרפר ביצה ונתן לתוך הדג או שריסק קפלוטות ונתן לתוך הדג, שהן שני תבשילין וכו' ע"ש. וגם הלום מצאתי להר"ן (שם בסוף תענית) שכתב דיש מן הגאונים הראשונים שלומדים ב' תבשילים בעט"ב מדינם גבי עירובי תבשילין ע"ש. ואולי לזה נתכוון הנ"ל, ועכ"פ חזינא לגאון עוזנו רבנו הרמב"ן זיע"א הנ"ל דדחה הילפותא מב' תבשילים בט"ב לענין עירוב תבשילין, ואינו דומה לענין ט"ב.

והמעין בדברי מרן הב"י (א"ח סי' תקנב ד"ה ומ"ש ושני תבשילין) יראה, שהביא מחלוקת ראשונים כמלאכים, דדעת הר"ן גיאות דשני קדרות הן שני תבשילין אפילו שבישל באותו מין. וכ"כ הרמב"ן שם כדעת הר"ן גיאת הנ"ל דהם עיקר. ולעומתם דעת רב האי גאון דשני תבשילין היינו שני מינים. ולפ"ז מוכח דאם בישל מין אחד בשתי קדרות מותר, ואילו הגאונים שהובאו בהר"ן הנ"ל אוסרים

חייב לשלוח כל אדם לחבירו ב' מנות, דהיינו שני מיני אוכלין, וכתוב בספר תורה לשמה [סימן קפט] שצריך להניח כל מין בכלי אחד בפני עצמו ולא יניח שניהם בכלי אחד. עכ"ל. ומוכח להדיא דצריך להניח כל מין תבשיל בכלי אחד, והכא דג וביצה שעליו הוו מדובקים יחד והוו תבשיל אחד, וממילא א"א להניחם בשני כלים, דאף אם תאמר דג וביצה שני תבשילים הם, הא צריך להניחם כל אחד בפני עצמו. כנלע"ד בס"ד.

★★

באמרי אמת (לקוטס) כנראה ג"כ הוקשה לאדמו"ר זצ"ל: הקושי הנ"ל במה דקאמר ושויין וכו', וכותב וז"ל: יש לדקדק הלשון ושויין, דמאחר דס"ל לב"ה דלא בעינן שני תבשילין א"כ לענין מה אמרו דג וביצה נחשב לשני תבשילין, אך לשיטת ר"ת בתוס' לקמן (י"ז ע"ב ד"ה אמר) דאם רוצים גם לאפות צריך לערב גם בפת א"ש אי נימא דמש"כ פת לאו דוקא אלא שאין די בתבשיל אחד, ובכ"ז תבשילין נמי סגי, דיש נפ"מ גם לב"ה אי רוצה לבשל ולאפות, וצ"ע.

★★

בגמ': אמר שמואל וכו' כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט וכו'.

ביומן נסיעתו של אדמו"ר האמרי אמת זצ"ל לא"י בשנת תרפ"ד מובא מה שדיבר בענין מדוע בפורים שחל בעש"ק אין מניחים עירובי תבשילין. וז"ל הכותב שם:

אמר שהקשו לו בירושלים, למה לא קבעו חז"ל גם בפורים שחל בעש"ק עירוב תבשילין, שלא יאכל הכל בפורים ולא ישאר לו על ש"ק. וחתנו רצה לתרץ כי עיקר סעודת פורים בלילה, ממילא אין חשש [ואמר א"ש שהוא תירוץ על חצי קושיא]. ותירץ כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א (הא"א) לפי דברי השפת אמת כי עיקר זמן מחיית עמלק הוא בשבת וממילא אי אפשר שבפורים ישכח שהוא שבת.

והרבי מסוקלוב תירץ שבפורים יש לכל אחד משלוח מנות וממילא נשאר לו על ש"ק ג"כ.

★★

וראה בספר התעוררות תשובה להגאון ר' שמעון סופר מערלוי (סימן תצד) שכותב:

בדג וביצה שעליו דנחשבים כשני תבשילין וילפינן מעירובי תבשילין. ולענין הלכה פסק מרן שם דמ"מ לענין מעשה כדאי הוא הרמב"ן לסמוך עליו שדחה סברת המחמירים ע"ש. וכן פסק בש"ע (א"ח סי' תקנב סעיף ג). ומ"ש בבאר הגולה (שם) "שם בשם הרמב"ן", זה אינו וצ"ל "בשם יש מחמירים" דהרי הרמב"ן דחה דבריהם וכתב דזה אינו ע"ש.

★★

ובספר קול משה להגר"מ כלפון זצ"ל בחי' לביצה כאן כתב די"ל דנפק"מ בדברי המשנה "לענין משלוח מנות דחשיבו ב' מתנות" ע"כ.

וכתב בזה המעיר הנ"ל בקו' זכור לאברהם:

ואמנם אנא זעירא חזי הוית דפתגמא הדין בפלוגתא דרבנותא שטיה, דהנה מצאתי בשו"ת עדות ביעקב (סי' צב) שכתב להסתפק אם דג מטוגן בביצה חשיב שתי מנות, עפמ"ש במתני' ביצה הנ"ל דשויין בדג וביצה שעליו שהן שני תבשילין, והעיר מהמחלוקת שהביא מרן הב"י הנ"ל, וכתב, ומסופקני אם גם לענין פורים קיימא פלוגתייהו, או דלמא הכא כו"ע מודו שקיים מצות משלוח מנות, וה"ה אם שלח לו פת שפניו טוחות בביצה, אי הוי כשני תבשילין וקיים מצות משלוח מנות ע"ש. ומהר"א ישראל בספרו כסא אליהו (סי' תרצה סק"ב) כתב בפשיטות לדמות דין משלוח מנות לדין עירובי תבשילין. וה"ה לענין משלוח מנות. ע"ש. והוא תנא דמסייע לרבנו קול משה הנ"ל, אלא דיש לדחות, דמשלוח מנות דהוו מדברי קבלה חמירי טפי מעירובי תבשילין. ובהיותי בזה מצאתי לי עד נאמן הלא הוא מרן החיד"א בספרו פתח עינים (בחידושו לביצה טו): שכתב: דאע"ג דזה היה מנהגם לטוח הדג בביצה תדיר, מועיל לב' תבשילין, וכדמשמע מפירש"י. ונראה לי פשוט דאינו יוצא י"ח בפורים לשתי מנות בדג וביצה שעליו, ודלא כהרב עדות יעקב (סי' צב) שנסתפק ע"ש. וע"ע בס' משמרות כהונה (בחידושו לביצה טו): ע"ש.

ובן מצאתי עוד להגאון ערוך השלחן (א"ח סי' תרצה סוף סעיף יז) שכתב: דטיח הביצה שעל הדג אינו עולה אלא למנה אחת, וממילא לא מהני להחשיבם לשתי מנות. ע"ש. ויש עוד לאלוה מילין להביא ראיה שלדעת הגר"ח בספרו בן איש חי (שנה א, פ' תצוה, ה' פורים אות טז) אינו יוצא ידי חובה בפורים בדג וביצה שעליו מטעמא אחרינא, שכתב:

ליתא, דבשלמא ביו"ט אם יאכל הכל בסעודת יו"ט, לא יהי לו עוד לשבת, אבל בפורים שאין בו משום מוקצה, ולא משום תחומין, ולא משום מלאכה, ולא משום מקח וממכר, יוכל עוד הפעם להכין הכל לשבת.

★★

ובהגהות עקבי סופר לידי"נ הגאון ר' עקיבא מנחם סופר שליט"א (שם) הביא: בחי' כת"ס עמ"ס ביצה (ט"ו ע"ב) [והמצורף לחי' חת"ס מהדור"ב] הביא שם מה שהביא רבינו משמו, וז"ל: נאמר לי קושיה בשם מאוה"ג מו"ה הרש מגליד נ"י אבד"ק סאנגהוט יע"א, למ"ד כדי שיברור מנה יפה, א"כ בפורים שחל בע"ש שמצוה לאכול ולשתות הוי לחכמים לתקן ע"ת מיום שלפניו, וצ"ע לכאורה.

והנ"ל נכון לפמ"ש הרא"ש דוקא בעיו"ט מערבין דאז איכא היכר ליו"ט, ונראה הטעם דבעיו"ט שמכניין ליו"ט כי הרבה מלאכות אסורות ביו"ט עצמו, כל שאפשר לעשותו מעיו"ט וכשמכנינים ליו"ט ובורר אז לשבת תו לא ישכח לשבת, משא"כ קודם עיו"ט, ונ"ל דיום שלפני פורים אין זמן להכין לפורים, רק הרוצה, ואין היכר מה שבורר לפניו, ובפורים עצמו לא הועילו חכמים בתקנתם דהא עת שכרות וישכח, ק"ו מיו"ט שאמרו שמא ישכח ויפשע, כנ"ל ברור עכ"ל.

★★

בגמ': אלא גזרה שמא יפשע וכו'.

וברש"י: ישכח ולא יערב משום דטריד ע"כ.

הנה מבואר כאן דרש"י קורא לשכחה - פשיעה, וראה גם בשבת (כ"א ע"א) ברש"י ד"ה זקוק וכו' דנקט דילמא פשע וכו'. וקאי על שכחה ומוכח ג"כ כהנ"ל, וראה בספר "דף על הדף" במס' שבת (שם) מש"כ בזה מהגאון ר' פנחס הירשפרונג זצ"ל.

★★

ובשו"ת תשורת שי (ח"ב סי' יז) נשאל: בעל עגלה בא לפני הרב לסדר לו תשובה על שביום אתמול נסע ליער עם שיירא של גוים לפני אור הבוקר, ובעת עברו דרך שכונת יהודים וצפרא נהר ורצה להתעכב שם להתפלל, ולא רצו חבריו להמתין עליו, ולא נתעכב לבדו כי הדרך רע אף שאינו מסוכן, והתבושש ביער כל היום ולא הניח תפילין כי

כד הוינא טליא הלכתי לטייל עם מרן אבי אדמו"ר זצ"ל [בעל הכתב סופר]. ואמר לי, שנשאל למה אין עושין עירובי תבשילין בפורים שחל בערב שבת כמו ביום טוב שחל בע"ש. ותשובתו היתה כך, לפי הטעם דנתן רב אשי בביצה (ט"ו ע"ב) דלכן תיקנו עירובי תבשילין, דיאמרו אין אופין מיו"ט לשבת ק"ו מ"ט לחול, ומשום איסור מלאכה נגעו בה, זה לא שייך בפורים, דהא לא קיבלו עליהו לאסור במלאכה בפורים כדאיתא בגמרא מגילה (ה' ע"ב), אבל לרבא (שם) שאמר הטעם כדי שיברור מנה יפה ליו"ט, ומנה יפה לשבת, זה שייך בפורים יותר, כי סעודת פורים גדולה יותר מסעודת יו"ט, שהנהיגו החכמים והנביאים על כל ישראל להיותם ימי משתה ומשחה יותר משבתות וימים טובים כדאיתא בטו"ז (סי' תרצ"ג סע"ק ב'), אם כן לרבא קשה למה לא תיקנו לעשות ע"ת בפורים שחל להיות בע"ש.

וע"ז יש להשיב, דבשלמא ביו"ט דעיקר שמחתו ביום, וצריך לשמוח בלילה וביום מה"ת, שייך לומר כדי שיברור, אבל פורים שיכול לאכול הסעודה בליל י"ד, כיון דלא חייב בסעודה רק פעם אחת כדאיתא במג"א (סי' תרצ"ו סק"ט) א"כ ביום פורים הוא פנוי להכין על שבת. אבל זה אינו דהא אמר רבא מגילה (ז' ע"ב) סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו, וקשה מרבא אדרבא, דהוא בעצמו סובר הטעם כדי שיברור, א"כ למה אין עושין עירוב תבשילין בפורים שחל להיות בע"ש.

ובזה יש להסביר תמיהת רב אשי, דאיתא במגילה (ז' ע"ב), רב אשי יתיב בבי מדרשא נגה ולא אתי רבנן, אמר מה טעמא לא אתי רבנן, אמר דלמא טרידי בסעודת פורים, אמר להו ולא הוה אפשר למיכלי באורתא, א"ל הא אמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו, אמר רב אשי אמר רב הכי, א"ל אין, ותמוה מאוד למה תמה רב אשי אם באמת אמר רבא הכי, מה תמיהתו בזה, אבל השתא כיון שאמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא והוא סבר בעצמו הטעם כדי שיברור, אם כן הוקשה לו למה אין עושין עירובי תבשילין.

אבל עיקר הקושי' יש ליישב באיך דרבא דאמר רבא (שם) חייב אדם לבסומי בפורים, ופירש"י להשתכר ביינ, א"כ מה יועיל עירובו כדי שיברור, כיון שהוא משתולל בשיכרותו עד דלא ידע וכו'. ואח"כ האיר השם עיני שמעיקרא הקושי'

שבתון כמ"ש ביום הראשון שבתון וגו' ויה"כ נקרא שבת שבתון, מפני שהאותיות "ון" המה באים להקטין את הענין, כמו איש אישון, ויו"ט קדושתו קטנה מקדושת שבת, ולכך נקרא שבתון, אבל יוה"כ דיש בו גם קדושת שבת נקרא שבת שבתון.

והנה בקרא כתיב שבתון שבת קודש, משמע דאיירי ביו"ט קודם שבת מתחלה שבתון ואח"כ שבת, וע"ז כתבה התורה את אשר תאפו אפו וגו' להורות דאין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל, ושפיר יש סמך מכאן לעירוב תבשילין מה"ת, וזה רמז נפלא.

★★

בגמ': אכלו משמנים ושתו ממתקים וכו'.

וברש"י: מקרא הוא בספר עזרא וכו'.

והקשה הגאון הצ"ח למה הוצרך רש"י לכתוב שהוא מקרא, ומה איכפת לנו אם היו דברים אלו מדברי ר"א עצמו ע"ש מש"כ. והגאון ר' שמואל פיהער זצ"ל הי"ד אב"ד קראס כותב (בקובץ כרם שלמה שנה ח' קו' א' ע' יז):

יש לומר הכוונה בזה, דהנה להלן (באותו עמוד) אמרינן, מאי לאין נכון לו, אמר רב חסדא למי שלא הניח עירובי תבשילין. ולכאורה מנא לי' לרב חסדא, דכוונת הפסוק למי שלא הניח עירובי תבשילין, דילמא קאי על עניים ודלים שאין להם מזון לאכול (עיין בפירש"י ובמצודות, שם על הפסוק). אמנם י"ל ע"פ המבואר בשו"ע הל' מגילה (סי' תרצ"א סעיף ד'), חייב לשלוח לחבירו שתי מנות, והביא ע"ז המג"א בשם המהרי"ל, דמנות, היינו מבושלים הראוים לאכילה, ולפי"ז שפיר הי' לו לר"ח הוכחה דלאין נכון לו קאי על מי שלא הניח עירובי תבשילין, דאל"כ מדוע הוצרך לצוות לשלוח להם מנות הראוים תיכף לאכילה, וע"כ דקאי על מי שלא הניח עירובי תבשילין, ואינו יכול לבשל בעצמו, לכן הי' מן ההכרח לשלוח לו מנות דייקא.

אולם באמת יש להקשות ע"ז, דהנה מבואר במשנה לעיל בדף י"ד ע"ב, בית שמאי אומרים אין משלחין ביום טוב אלא מנות, ובית הלל אומרים משלחין בהמה חי' ועוף בין חיינ בין שחוטין. וידוע דרבי אליעזר הי' מתלמידי בית שמאי, ומה"ט רבי אליעזר שמותי הוא, וא"כ איזה הכרח הי' לרב חסדא דלאין נכון לו קאי על מי שלא הניח עירובי

לא הביא עמו מביתו, וזה קרוב למזיד, והמג"א סימן תקכ"ז סק"ו כתב דשכחה מחמת שנתעצל תחלה הוי פשיעה ולא אונס, וכתב השואל דיש ראייה מפרש"י ריש ב"ב (ד"ג ע"ב) אהא דקאמר הש"ס לא לסתור אינש בי כנישתא עד דבני אחריתי, חד אמר משום פשיעותא ופרש"י דלמא מתרמי אונס ופשע ולא בנו לה, משמע היכא דמעיקרא לא עשה כהוגן אף דאח"כ איתרמי אונס הוי פושע ויכתוב סדר תשובתו וגם אם יניחו אותו להתפלל לפני העמוד כי אבל הוא תוך יב"ח את"ד.

וע"ש מש"כ הגאון בעל תשורת שי לפלפל בראי' הנ"ל מרש"י דב"ב ע"ש היטב ובהמשך דבריו כותב:

אך מפירש"י רפ"ב דביצה אהא דקאמר התם שמא יפשע, פירש"י ישכח, והובא בחידושי הרש"ש בשבת דף כ"א ע"ב מוכח דשכחה פשיעותא הוא. וצ"ע דא"כ בעובדא דסמיא ושמאל שם דלא אמר לו שמואל פושע את רק כששכח גם בשנה שניה, משמע דבפעם ראשון לא חשיב פושע, וצ"ל כיון דההוא סמיא מסדר מתניתא קמיה דשמואל, והוי ת"ח לא חשדו לפושע, וכסבור ודאי קרה לו אונס ועיין יש"ש שם, והא תנן באבות הוי דן את כל אדם לכף זכות מכ"ש ת"ח.

אך המג"א בסימן תקכ"ז סק"ו הקשה מסימן ק"ח דלענין שכח מלהתפלל חשוב אונס, ונ"ל דשאני תפלה דרגיל להתפלל כל יום ולא שכיח שישכח, לכן מה דסמך תחלה שיתפלל אח"כ אינו פשיעה, וכה"ג כתב הב"ח הובא במג"א סימן תל"א, משא"כ לענין עירובי תבשילין דאינו רגיל כל יום שכיח שישכח ולא היה לו לסמוך שלא ישכח, לכן חשוב פושע, וע"ש עוד באריכות בזה.

★★

בגמ': את אשר תאפו אפו וכו' מכאן אמר ר"א וכו' מכאן סמכו חכמים לעירובי תבשילין וכו'.

בהקדמת ספר שדה יצחק להגר"י חיות ז"ל כותב בנו הרב פ' חיות ז"ל:

וכדי שלא להשאיר הנייר חלק אכתוב דבר אחד מה ששמעתי מאאמו"ר הגאון ז"ל קודם פטירתו על מה שדרשו חז"ל בביצה (ט"ו ע"ב) על הקרא שבתון שבת קודש לד' מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו וגו', מכאן סמכו חכמים לעירובי תבשילין מה"ת. הכוונה בזה דהנה יו"ט נקרא

אח"כ בפועל אין לימודו כלל, וא"כ לא שייך לומר בתלמוד תורה שאם עוסק בה פטור ממצוה אחרת. והוא תלמוד ערוך בירושלמי פרק (ב') [א'] דברכות [הלכה א'] ופרק א' דשבת [הלכה א'] דפריך על מה שאמרו שם דרשב"י לא היה מפסיק לקריאת שמע, ולית ליה לרשב"י הלומד על מנת שלא לעשות נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו, ומשני זה שינון וזה שינון, וא"כ בשמחת יו"ט דליכא למימר הכי, הו"ל כמו סוכה ולולב שאמר שם דגם לרשב"י היו מפסיקין, וא"כ הכי נמי במצות שמחת יו"ט, דמאי נפק"מ מצוה היא, ככל המצוות.

ולפי זה אדרבה תקשה טפי דלא פריך מידי. ואולי דאין הכי נמי הוא דהיינו הא דמשני דרבי אליעזר לטעמיה דאמר שמחת יו"ט רשות היא.

ועיין שבת [לג, ב] שראה רשב"י דכרבי וחרשי ואמר שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה. וקשה דהא גם החרשיה והזריעה בארץ ישראל מקום שהיה שם רשב"י היא מצוה משום ישוב א"י, וכמו שכתב החתם סופר בחידושו לסוכה [לו, א], וא"כ מה זה הקפיד עליהם. וצ"ל דלשיטתיה בברכות [לה, ב] אזיל דקאמר התם [אפשר] אדם חורש בשעת חרישה וכו', תורה מה תהא עליה, וצריך עיון קצת להתאים עם הך דירושלמי שזכרנו.

★★

בגמ': חלקהו - חציו לה' וחציו לכם.

כתב בספר פתחי תורה להגאון ר' פתחי הורנבלס זצ"ל (ע' קח): שמעתי בשם אדמו"ר מקאצק זצלה"ה ששאל דיש להסתפק, אי כוונתו באורך או ברוחב עכ"ל. והיינו אי באורך היינו תרוויהו בהדדי דיכול לאכול וכוונתו לשמים, או ברוחב היינו חציו יום לתפלה ולתורה וחציו יום לאכילה.

כ"ק אדמו"ר הבית ישראל זצ"ל אמר, חלקהו - גלאט מאכען (מלשון ואנכי איש חלק), ליישר ולעשות גם הלכם - לדי'.

יש לציין בזה מש"כ המגן אברהם (סי' תקכ"ט) בשם המהרש"ל שאותם החזנים המאריכים בימים טובים בנגינותם אינם מקיימים לא - חציו לדי' ולא - חציו לכם ע"כ.

★★

תבשילין, מדקאמר שלחו מנות, דילמא הא דקאמר רבי אליעזר שלחו מנות, הוא משום דאזיל לשיטתו, שיטת בית שמאי, דאין משלחין ביום טוב אלא מנות. לזה מדייק רש"י וכתב, מקרא הוא בספר עזרא, כל' דלא רבי אליעזר הוא דקאמר האי שלחו מנות לאין נכון לו, רק מקרא מלא הוא, וא"כ תיקשי לבית הלל דסברי משלחין בהמה חי' ועוף בין חיין בין שחוטין, איך יפרש הכתוב שלחו מנות, לכן בא רב חסדא וקא מפרש, מאי לאין נכון לו למי שלא הניח עירובי תבשילין, ואינו יכול לבשל בעצמו, לכן צריכין לשלוח לו מנות דייקא.

★★

בגמ': שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, והא שמחת יו"ט מצוה היא, ר"א לטעמי' דאמר שמחת יו"ט רשות וכו'.

כתב הגאון האדר"ת זצ"ל בספרו עובר אורח (סי' רט): בהא דפריך על דברי רבי אליעזר שאמר לתלמידיו שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, והא שמחת יו"ט מצוה היא. ומשני רבי אליעזר לטעמיה דאמר שמחת יו"ט רשות. ומאי קשיא הא יש לומר דאין הכי נמי [הוי] מצוה, מ"מ לגבי תלמוד תורה חיי שעה מיקריא, וכדאיתא להדיא בסוטה [כא, א] למה נמשלה תורה לאור, ומצוה נר, לומר לך מה נר אינו מגן אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה, ומה אור הוא לעולם אף תורה היא לעולם, וא"כ לא קשה כלל על רבי אליעזר שאמר שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, דאפילו לשיטת ר' יהושע אתי שפיר, דנהי נמי דמצוה הוה, מ"מ אינה רק לפי שעה, משא"כ תלמוד תורה הוא לעולם.

ואדרבה אתי שפיר טפי לדעת ר' יהושע, דלדידיה דבאדם תליא, א"כ למה כעס עליהם, הא התורה נתנה רשות לעשות ביו"ט כרצונו.

ולכאורה קשה בלא זה דמאי פריך על רבי אליעזר הא שמחת יו"ט מצוה היא, והרי עסקו במצות תלמוד תורה, וא"כ העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת, ואיך יצאו משם באמצע הדרשה.

אלא שלזה יש לומר דאין תלמוד תורה כשאר מצוה, דעיקר התורה היא על מנת לעשות, ואם לא יקיים המצוה

שפיר מחויב לעשות כל טצדקי דאפשר ל' למעבד לקיים המצוה דשמחת יו"ט וז"ב ופשוט.

★★

ובענין כתב בחדושי החתם סופר (שבת קי"א ע"א) דבשבת שישנו מצות עונג, מותר להתענות תענית חלום, דהרי הוא מתענג בתעניתו שהיא כאש לנעורת, אבל ביום טוב שיש מצות שמחה, ואין שמחה אלא בבשר ויין, אסור להתענות תענית חלום.

★★

כתב בתולדות יעקב יוסף (פרשת צו): נבאר קושיית התוס' בש"ס דביצה (טו): דאיך אמר לוו עלי ואני פורע, ולעיל אמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ומשני תוס' ע"ש.

והרב המגיד מו' מנחם ביאר, כי לוו לשון חיבור ודיבור בו ית', אז אני פורע. משא"כ "שבתך" לענג הגוף אינו פורע, ולכך אמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות ודפח"ח. ע"כ.

★★

בגמ': הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר.

בספר שפע טוב מביא מהישמח משה זי"ע, שעיקר ושורש עבודת האיש הישראלי היא השמחה. והשמחה היא רפואה לגוף ולנפש בחינת "אדר". וזה מה שאמרו חז"ל - הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר. ו"נכסיו" פירש קניני הגוף וקניני הנפש, שאם רוצה שיתקיימו, אז יטע בהן אדר, רצה לומר בחינת אדר שמרבין בשמחה. שהעיקר הוא שמחה, וכמו שכתוב "תחת אשר לא עבדת ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב" (דברים, כח, מז) עכ"ד.

דף ט"ז ע"א

בגמ': כל מזונותיו של אדם וכו' חוץ מהוצאת שבתות וכו'.

בשו"ת צמח צדק (הישן סי' כ"ח) כותב: פעם אחת היו ישמעאלים מוכרי דגים מייקרים השער, לפי שראו שהיהודים קונים לכבוד השבת ואין מניחין בשביל היוקר,

בגמ': לוו עלי ואני פורע.

בתוס' עמדו בקושיה מהמבואר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות.

בספר תורת חיים רצה לתרץ דיש חילוק בזה בין שבת שאז אמרו עשה שבתך ליו"ט שהוא משום שמחת יו"ט וע"ז חייב ללוות.

וכתב בשו"ת כלי חמדה (ע' קנז): ראיתי לכת"ה שיחי' בריש סימן רמ"ב שכתב בהא דאמר ר"ע (שבת קיח.) עשה שבתך חול, ואל תצטרך לבריות, היינו דוקא בשבת דאינו מחויב בשמחה כי אם בעונג. משא"כ ביו"ט דיש מ"ע דשמחת יו"ט וכל המועדים משום הניסים שעשה לנו השי"ת, וא"כ כמו שמחויב ליטול מן התמחוי ד' כוסות אף לר"ע משום פרסומא ניסא כמבואר בגמ', כן נמי מחויב ליטול מן הצדקה כדי לשמוח בכל המועדים, דגם זה בכלל פרסומא ניסא הוא. ולא משכח"ל יו"ט דיעשנו חול, והאריך בזה.

ולענ"ד דבריו תמוהין מאוד, מש"כ דשמחת יו"ט הוא משום פרסומא ניסא, א"כ אמאי פליגי אי נשים חייבות בשמחה, הא מה שהוא מצד פרסומא ניסא פשיטא שנשים חייבות מצד שאף הן היו באותו הנס, וכמו שחייבין מה"ט דמקרא מגילה ובד' כוסות.

ועוד דהרי עיקר מצות "ושמחת בחגיך", מה"ת אינו מקיים אלא בבשר שלמים, וזה רק ע"י שמקריב במקדש שלמי שמחה, וכל מי שאינו בירושלים אינו יכול לקיים מצות שמחת יו"ט מה"ט, וא"כ איך אפ"ל דמצות שמחת יו"ט הוא משום פרסומא ניסא.

ואם כי לא נכחד ממני מה שיש להשיב בזה, מ"מ ברור הדבר שאינו כן, ושמחת יו"ט הוא מצוה ככל המצות, ואינו משום פרסומא ניסא.

אמנם לא אדע למה צריך כת"ה לזה דשמחת יו"ט הוא משום פרסומא ניסא. הא י"ל בפשיטות דדוקא שבת דהוא רק מצד עונג, שפיר י"ל דזה העונג היותר גדול שיסתפק במועט ולא יצטרך לבריות, ולכן אמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות.

משא"כ ביו"ט דהתוה"ק אמרה "ושמחת בחגיך", וכיון דקיי"ל דאין שמחה אלא בבשר ויין דוקא, א"כ

במשנה ברורה (סימן רמב ס"ק ב) מובא, שאם מוכרי הדגים מנצלים את חביבות ישראל לכבוד שבת ומפקיעים את מחירי הדגים, יש לתקן שלא לקנות דגים במשך תקופה מסויימת, כדי שיוזילו הגויים את מחיריהם.

והקשה בספר מרפסין איגרא (ע' ס-סא):

במסכת ביצה (טז, א) מובא: "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים חוץ מהוצאות שבתות... שאם פחת - פוחתין לו, ואם הוסיף - מוסיפין לו". ואם כן, מה בכך שאדם משלם מחיר יקר לכבוד שבת, והלא "אם מוסיף - מוסיפין לו"?

ומביא שם תירוץ בשם הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א:

אמנם מי שיש לו, יכול להרבות בהוצאות שבת והקב"ה פורע לו. אבל העניים, אם לא יתקנו תקנה שיוזילו המחירים, לא יוכלו לקנות דגים כלל לשבת, שהרי אמרו חז"ל: "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות". ולכן תיקנו שלא יקנו דגים זמן מה, כדי שיוזילו המחירים.

עוד הביאו בשם הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל: "אם הוסיף - מוסיפין לו" נאמר דוקא במחירים הוגנים, כי יש פה הבטחה משמים לספק את המשאבים המרובים הנצרכים למי שמרבה להוציא לכבוד שבת. מה שאין כן כאשר מוכרי הדגים מפקיעים מחירים, הרי הם כגזלנים, א"כ אין כל ענין לספק להם את מאוניהם, שהרי אין בכך יותר כבוד שבת, אלא סיוע ותמיכה בגזלנים.

עוד תירצו: גם אם נאמר שיוסיפו לו מן השמים עבור המחיר היקר של הדגים לכבוד שבת, מכל מקום יש לתקן שלא לקנות דגים ממפקיעי המחיר, שהרי יש לחשוש שהגויים יפקיעו מחיריהם גם בעוד מצוות החביבות לישראל, כגון ארבעת המינים, סכך לסוכה ועוד כהנה, שבהן לא הובטח שאם הוסיף מוסיפין לו.

ועוד תירצו: ברש"י (ביצה טז, א, ד"ה חוץ) מבואר, כי הוצאות השבת ניתנים לאדם "לפי מה שהוא רגיל", ונמצא כי אם הוא יקנה דגים במחיר מופקע - ההפרש לא ינתן לו.

★★

ועשו הקהל הסכמה ששום אדם לא יקנה דגים שני חדשים, ושאלו התלמידים אותי אם רשאי לעשות כן, כיון דכבוד שבת הוא, ועוד דאיתא פרק ב' דביצה דף ט"ז, כל פרנסתו של אדם קצובין לו מראש השנה חוץ מהוצאת שבת ויום טוב אם מוסיף יוסיפו לו וכו', ואם כן אין פסידא בזה אם קונים ביוקר לכבוד השבת, דהקב"ה פורע לו.

תשובה. יראה דשפיר דמי למיעבד כך, מהא דאיתא במתניתין (סוף פרק א' דכריתות), מעשה שעמדו קניין בירושלים בדנרי זהב, אמר רבי שמעון בן גמליאל, המעון הזה, לא אלין הלילה עד שיהו בדינרין, נכנס לבית דין ולימד, האשה שיש עלי' חמש לידות ודאות חמש זיבות ודאות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים ואין השאר עלי' חובה, ועמדו קינים בו ביום ברבעתים, ופירש רש"י, אע"פ שהוקל על דברי תורה, עת לעשות לד' הוא, שאלמלא לא ימצאו יחדלו מלהביא אפילו אחד ויאכלו קדשים בטומאת הגוף, עכ"ל. הרי אפילו דבר דאורייתא היקל משום היוקר, כל שכן קניית דגים דאינו אלא לכבוד שבת וכו', ע"כ.

★★

והגאון ר' אברהם שמואל אב"ד אישישאק זצ"ל בעל עמודי אש (בקובץ כרם שלמה שנה י"ב קו' ח' ע' יט) כותב לפלפל בשאלה הנ"ל ולמסקנה כותב:

ומ"מ דינא דהצמח צדק לענין קניית דגים, היו יכולים לקיים עונג שבת בשארי דברים, ומעיקר מצות עונג שבת היא לענג במה שיש לו, ולכך אמרו עשה שבתך חול כו', ולהתענות אסור. ויש לי ראי' ברורה מביצה ריש פ' יו"ט משמואל שאומר טעם לעירוב תבשילין דכתיב זכור כו' מ"ט אמר רבא כדי שיכרוור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט, ויעויין ברש"י שם, הרי דחשו שמא לא יניח לשבת כדי כבודו, תיקנו עירוב תבשילין, וגזרו שמי שלא עירב ואף באונס, ואין אחרים שיקנה להם ושהמה יבשלו לו, אסור לו לאפות ולבשל לשבת, וי"א שאפי' בנר אסור להוסיף נרות, יעויין בש"ע א"ח סי' תקכ"ד סעיף י"ט ובט"ז שם, ויעויין שם בש"ע סעיף כ' י"א שמותר לאפות בצמצום יעו"ש, הרי דגזרו שיבוטל מצות עונג שבת, ורק שיהי' לו מה לאכול בצמצום, מותר להי"א, וכמו כן נוכל לגזור על הדגים שלא ייקרו השער.

★★

שעל מצות עשה שמתן שכרה כתובה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרים עליה, וגבי צדקה כתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך, ותי' הא"א שיש ליישב ע"פ מה דאיתא לעולם אין אדם מעני מן הצדקה, א"כ הרי זה נהנה וזה לא חסר וכופין על מדת סדום].

★★

בגמ': תניא אמרו עליו על שמאי הזקן וכו'.

בטור (סימן רמ"ב) הביא את דברי הגמ' כאן וז"ל: גרסינן במסכת יום טוב בפרק שני, אמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת היה מוצא בהמה נאה היה אומר זו לשבת וכו' אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו וכו', וכתב עלה הב"ח: משמע דלא פליגי, אלא שזה כך היה מדתו וזה כך היה מדתו, והרשות ביד כל אדם לאחוז במנהג שמאי הזקן או במנהג הלל הזקן, והאידינא נהגו עלמא כשמאי הזקן, וכך פירש רש"י בפרשת יתרו (שמות כ, ח) בפסוק זכור את יום השבת לקדשו, תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת. והכי איתא במכילתא (יתרו פרשה ז'), אלא דמדברי הרמב"ן מבואר לשם דהלכה כבית הלל דברוך ה' יום יום, אבל בשם האור זרוע מצאתי שכתב אע"ג דמדה אחרת היתה בהלל הזקן אפילו הכי מודה הלל דמדת שמאי עדיפא טפי.

ובן משמע במעשה דההוא קצב בפרק כל כתיבי (שבת קיט). שאמר וכל בהמה נאה שמצאתי אמרתי זו לכבוד שבת וכו', והכי עיקר.

★★

ב"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל הקשה מפירש"י הנ"ל (שהביא הב"ח), שכתב: תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה הזמינו לשבת. מדוע פירש כשמאי הלא ההלכה כהלל, ואמר לבאר, דהנה שבת היא מעין עולם הבא, ואיתא שלעתיד לבא תהיה הלכה כב"ש. **ובטעמים** של ב"ה שאמרו ברוך ה' יום יום, אולי י"ל ע"פ מה שאיתא שתלמיד חכם הוא תמיד בבחינת שבת, וזהו ברוך ה' יום יום שתמיד הוא שבת.

(אמרי אמת פ' יתרו - תרצ"ב).

★★

בלב שמחה (פרשת דברים - תשל"ח) כותב:

שכרו הרבה מאד על פי פעלו, יש לדקדק שהוא כעין על מנת לקבל פרס, ועוד מהו הרבה מאד הרי השכר הוא על פי פעלו.

ואפשר הפי' עפ"י אמרם ז"ל כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה וכו' חוץ מהוצאות שבת ויו"ט וכו' שאם מוסיף מוסיפין לו. זהו שכרו הרבה מאד על פי פעלו, לבל יחשוב האדם שיש לו הרבה הוצאות לשבת, כי אדרבה במה שמוסיף, מוסיפין לו הרבה מאד.

★★

בפסוק (דברים יא, יב) תמיד עיני ה' אלקיך בה מְרִשִׁית השנה ועד אחרית שנה, כתב בעל הטורים ז"ל שירמוז מרשית [חסר וי"ו] שהוא אותיות מתשרי ע"כ. וכוונתו כדברי רש"י שהביא ממס' ראש השנה (דף ח, א) שמראש השנה נידון מה יהיה בסופה. ובספר מושב זקנים מבעלי התוס' כתבו ש'מרשית', נוטריקון שלו ראש חודש, שבתון, יום טוב, תלמוד תורה, ורומז למה שאמרו רז"ל במס' ביצה (דף טז, א) ועיין בב"ח (שם) שמזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה, חוץ מאלה הארבעה, שאם פוחת פוחתין לו, ואם מוסיף מוסיפין לו עכ"ל.

ובדרשות מהר"ח אור זרוע ז"ל סי' י"ט, כתב במפורש שגם הוצאות חנוכה ופורים בכלל זה עי"ש.

ובשטמ"ק בשם הריטב"א כתב דדברים אלו לאו דוקא, ואף כל הוצאות לדבר מצוה מוסיפין לו מן השמים.

★★

בגמ': והוצאת בניו לתלמוד תורה וכו'.

באמרי אמת (ליקוטים ע' קיט) כותב: האמרי אמת מגור זצ"ל שלח פעם בר"ח ע"י בנו כסף למלמד, והמלמד לא רצה לקבל. שלח את בנו שנית ואמרו לו שיאמר למלמד שאפשר עפ"י דין לכוף אותו לקבל. כי איתא כופין אותו על מדת סדום, ואי' כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה עד ר"ה חוץ וכו' והוצאת בניו לת"ת, א"כ הרי זה נהנה וזה לא חסר וכופים אותו.

[וראה מעין הדברים בדומה לזה באמרי אמת שם (על ב"ב ח:)] על הגמ': כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר אמי ושקיל מיניה ארבע מאה זוז לצדקה, ובתוס' הקשו הלא איתא

זכור לאברהם (תשס"ד ע' תשעז-ח) כותב בענין זה: הנה מדברי רש"י כאן וכן בתענית (כ"ז ע"ב) נראה שענין הנשמה יתירה הוא ענין גשמי, אך בזוה"ק נראה שהוא ענין רוחני, דבזוה"ק (ח"ב ד' ר"צ ע"ב) מקשה על לימוד חז"ל "וינפש", "וי אבדה נפש", לכאורה צריך לומר "וי אבדה גופא", ומבאר שיש נפש רוחנית ולא גשמית, וזה הכונה שכל ישראל מתעשרין בשבת, ורוח זו שורה במשך השבת ומסתלקת במוצאי שבת.

האבן עזרא מבאר (בראשית ב, ג. ושמות כ, ח) כי ה' קידש זה היום וזמנו, לקבל הנפשות תוספת חכמה יותר מכל הימים.

הרשב"א (שו"ת חלק ג' סימן ר"צ) מבאר, "נשמה יתירה" היא המנוחה והעונג שהנפש מוצאה בשבת כאילו היא נשמה יתירה.

וע' באור החיים (בראשית ב, ב) שמבאר שבשבת היתה בריאה, שה' ברא את "נפש העולם", וזה סוד אמרו "וביום השביעי שבת וינפש", דכיון ששבת, כלומר שבא שבת, אז "וינפש" נשפע שפע חיוני בכל הנבראים, כי קודם השבת לא היה נפש לכל הנבראים, והיה העולם רופף ורועד עד שבאה שבת ונתקיים העולם ונתיסד, ומביא מהזוהר (תזריע מד, א) שזה טעם מילה בשמיני ושלא להקריב קרבן עד יום השמיני, כדי שיעבור עליו שבת ויהיה בעל נפש.

משמע שהנשמה היתירה היא ענין רוחני.

ונראה דב' השיטות בהסבר הנשמה היתירה, אפשר לומר שאין אלו ב' שיטות החולקות, אלא ב' שיטות המשלימות אחת את השניה, ובשבת יש את שני הבחינות הנ"ל הן הגשמי והן הרוחני.

הזוהר פרשת ויקהל (דף רה, א) מבאר בפסוק "ושמרו בני ישראל את השבת", שלא כתוב "שבת" אלא "השבת", והכונה לנשמה היתירה שצריך היהודי לשמור אותה, ועל זה כתוב "כל שומר שבת מחללו" (ישעיה נו, ו), ומבאר שהנשמה היתירה נהנת מעונג האכילה והשתיה של ישראל, ולכן צריך לסעוד בשבת ג' סעודות, ועל זה כתוב "ושמרו בני ישראל את השבת".

והזוהר פרשת יתרו (דף פח, א) כתב, דכשאוכל סעודת שבת ביום, מכריזים עליו בשמים "אז תתענג על ה'".

עוד אמר אדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל, לבאר כאן, דהנה איתא בגמ' בברכות (ח). גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים, והנה שמאי היה ירא שמים, לכן כשהיה אוכל בכל יום לכבוד שבת לא היה נהנה כלל כי היה משומר לכבוד שבת, אבל הלל היה נהנה מיגיע כפו לכך היה נהנה ג"כ בכל יום. וסיים אדמו"ר זצ"ל כי לדעתו לכך היה שמאי עשיר כי בגמ' (לעיל בסמוך) כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה חוץ מהוצאת שבתות וי"ט וכו', לכך כשהיה קונה תמיד רק על ש"ק לא היה כל זה בכלל מזונותיו רק בכלל הוצאות שבת. והלל היה עני. ואמר שמכבר היה מתמיה על החובות הלבבות שכתב ששמאי היה עני כדמצינו (שבת לא) באמת הבנין, וזה פלא, כי י"ל שהיה בידי אמת הבנין באותה שעה ולא שהיה עני.

★★

בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' לח) כותב לבאר בדברי הגמ' כאן דשמאי ה' אוכל כל ימיו לכבוד שבת, מצא בהמה נאה אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה אוכל הראשונה ומניח השניה, וצריך להבין איך עי"ז היה אוכל בכל ימות השבוע לכבוד שבת, מה ענין אכילת חול לכבוד שבת. וכתב שם: ונ"ל ע"פ ש"ס (כתובות ק"י): כל ימי עני רעים בן סירא אומר אפילו בשבת ויו"ט שינוי ווסת תחילת חולי מעים, ונ"ל ודאי בן סירא לא ה' מתאוה תאוה לאכול בשר, וכך דרכה של תורה פת במלח וכו', אלא ששיער בנפשו אם לא יאכל בשר כל ימות השבוע וכשיאכל בשבת יהי שינוי ווסת ויהי מעונה בשבת, ותתהפך לו הענג לנגע, לכן אכל בשר בחול כדי שלא יזיק לו השמנה בשבת, וזהו שכתב רש"י, מתוך שאכל הכחושה בחול אכל השמנה בשבת, ונמצא שהי' אוכל כל ימות השבוע לכבוד שבת, ע"ש.

בזמירות ליום שבת המתחלת חי ד' וברוך צורי איתא: "אל ההרים אשא עיני, כהלל ולא כשמאי". וביארו המפרשים דהיינו כשיטת הלל דהכא, דשמאי מתחלת השבוע דאג לכבוד השבת, אבל הלל מחמת בטחונו בד' אמר ברוך ד' יום יום, וזהו אל ההרים אשא עיני - לבטוח בד', כהלל ולא כשמאי.

★★

בגמ': נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם וכו' באדם וכו'. וברש"י: רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרוחה ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו ע"כ. בקובץ

לב באכילה ושתיה ולכן סגי להרחיב דעתו במו"ש אף באכילה ושתיה. ודו"ק.

★★

בגמ': שנאמר שבת וינפש - כיון ששבת ווי אבדה נפש.

הרה"ק החוזה מלובלין זצ"ל בסה"ק זכרון זאת (בהשמטות לפר' כי תשא) כותב: שמעתי שדקדק הרב האיש האלוקים קדוש ר' ישראל הבעש"ט למה אנו אומרים זה בתחלת השבת שבת וינפש כבדרש וי אבדה נפש, די לזה בשעתה במוצאי שבת.

וידוע מה שתירץ הוא ז"ל להוסיף לנו אהבה ושמחה משבת קודש, בזכרנו כי אחרי כן תפסוק הנשמה היתירה הגדולה של שבת כאשר האריך במשל ובמליצה.

★★

ובשפת אמת (פר' כי תשא - תרלא) כותב: ובשם הבעש"ט וכו' שעל ידי שיודעין זה בשבת, כי בחול ניטל זה, משמרין יותר יום שבת שלא וילך בטל בעת מצוא הנשמה יתירה המסייעת לעבודתו ית"ש.

דף ט"ז ע"ב

בגמ': אמר ר' אבא ערובי תבשילין צריכין כזית.

במועדים זומנים (ח"ו סי' קכ"ג) כתב וז"ל "דבר חדש ופלא העלה בספר פאר עץ חיים בעירוב תבשילין לאחר דיוקים בסוגיות הגמרא, ושורש דבריו שצריך לעירוב תבשילין כזית בחתיכה אחת דוקא, אבל שתי חתיכות שבכל אחת אין כזית, ורק בצירוף שתיהן יש כזית, לא מועיל כלל לעירוב תבשילין, מלבד במין אחד ומונחין בכלי שיש לו תוך דוקא אז מצטרפי, אבל כשאין לו תוך לא מצטרפי אף שיש ביחד כזית ולא יצאו ידי חובת עירוב תבשילין. ויש בזה אזהרה רבה, שנהגו להניח בתוך צלחת (שאינן לה תוך) שתי חתיכות דג ממולא שאין בכל אחד מהן כזית, וצלחת אין בה תוך ולא מצרף, וא"כ לא יצאו חובת עירוב תבשילין, שאין שם חתיכה אחת דכזית ונמצא שעברו באיסור בישול מיום טוב לשבת".

וא"כ הזוהר מפרש "ושמרו בני ישראל את השבת", שצריך לשמור את הנשמה היתירה הרוחנית שהיא נקראת "השבת", והשמירה נעשית ע"י סעודת שבת, ולפירושו מובן המשך הפסוק "לעשות את השבת", דשמירה זו נעשית בפועל ע"י עשייה ולא ע"י אי עשיית מלאכות.

ולפי"ז שתי השיטות בגדר הנשמה היתירה אינם חולקות, אלא אדרבה משלימות ותלויות אחת בשניה, דעל ידי שנותנים לו נשמה גופנית שהיא רוחב לב לאכול ולשתות, מקיים כראוי מצוות ג' סעודות, ועי"ז הנשמה הרוחנית נהנת, ובדרך זו הוא שומר את "השבת", כלומר את הנשמה הרוחנית, וכתוצאה מכך יכול להתענג על ה' בעונג רוחני, ולכן מכריזין כשאוכל סעודת שבת "אז תתענג על ה'", דעל ידי הסעודה יכול להתענג על ה' בעונג רוחני.

ועיין בשו"ע האר"י (דברים השייכים בסעודה בחול ובשבת סעיף א) שכתב, דע כי מה שאדם אוכל בחול הוא הולך לחיצוניים, ואין בו רוחניות כי אם חלק למזון הנפש שלא תפריד מן הגוף (כלומר רק המזון ההכרחי לקיום), ומה שאדם אוכל בשבת, הכל הוא רוחני ונבלע באברים.

ולפי"ז מובן שפיר הקשר בין שני סוגי הנשמות היתירות, דרוחב הלב לאכילה ושתיה מרובים, מטרתה לא גשמית אלא רוחנית, דבשבת גם האכילה שאינה לצורך קיום הגוף ההכרחי הולכת לרוחניות.

★★

הנה בפסחים (ק"ב סע"ב) מבואר בפ"י הרשב"ם, דביו"ט שחל להיות אחר השבת אין מברכים על הבשמים, דגם ביו"ט יש נשמה יתירה כשבת ולכן לא מברכים על הבשמים שבאים בגלל סילוק הנשמה יתירה שהיתה בשבת.

ובתוס' בפסחים (שם) כתבו: וקשה, דא"כ במוצאי יו"ט אמאי לא תקינו בשמים. לכך נראה דביו"ט ליכא נשמה יתירה והכא (ביו"ט שחל אחר השבת) אין מזכיר בשמים משום דשמחת יו"ט ואכילה שתי' מועיל כמו בשמים ע"כ.

ודברי התוס' צריכים ביאור, ולפי דברי רש"י כאן ובתענית וכו"ל דנשמה יתירה היינו רוח לב לאכילה ושתיה וכו' א"כ א"ש, דלא בעינן דוקא בשמים במו"ש. אלא כל שמתענג אף באכילה ושתיה, דהא ענין נשמה יתירה הוא רוחב

הוי כהניח הוא בעצמו ע"ת בעיו"ט ואח"כ הלך לו, דלא מצינו שיהי' אסור לבשל במקום אחר כשאין עירוב תבשילין שלו במקום זה.

אב"ל הרשב"א בעבודת הקודש וכן בשו"ע כתבו דדוקא למי שהוא רשאי לבוא לכאן שהניח עירוב תחומין לדידי' מהני במפרש שמניח בעבורם, אבל בלא"ה לא מהני, וצ"ע לפ"ז במי שהניח עירוב תבשילין והלך למקום אחר מה דינו, וגם תמוה לדבריהם למה לא יהי' דעת המניח על מי שהניח עירובי תחומין כיון דהכל תלוי אי יכול לבוא לאכול העירוב, א"כ לעולם דעת המניח על מי שיוכל לצאת בו, אלא ודאי משמע דמצד קירוב המקום אין דעתו אלא על תחום שבת, ולדברי הר"ן אפי' הי' דעתו על טפי נמי לא מהני אבל שלא יועיל על מי שאינו יכול לאכול [אפי' אם הניח בעצמו ע"ת] אין לנו וצ"ע לדינא.

★★

בשו"ת שבט הלוי (חלק ח' סי' קכ"ב) דן בענין מי שעירב עירובי תבשילין ונסע לעיר אחרת ליו"ט האם מועיל לו העירוב, והביא את דברי השפ"א הנ"ל, וכתב דהספק בזה בלשון הגמ' ביצה ט"ז ע"ב דסומכים על גדול העיר וקאמר גמ' עד תחום שבת, וכ' רש"י דלהעומדים חוץ לתחום שבת לא הי' דעת מניח עליהם, ומוכח להדיא דאם הי' דעת מניח עליהם מועיל אפילו לחוץ לתחום, ואין חסרון במה שאין יכול במציאות לבא אל התבשיל, וכן מוכח להדיא להקל בלשון הר"ן שם כאשר הרגיש בשפת אמת, דהרי כ' הר"ן דטפי מהתחום אפילו הי' דעתו עליו אפשר דלא מהני שאינו בדין שיערב אחד לכל העולם, הרי דדחה הר"ן רק מפני טעם זה, אבל לא דחה בפשיטות דהא יש ריעותא שלא יכול לבא אל התבשיל.

א"ל דהשפ"א מצא מקום להחמיר בלשון הרשב"א בעבוה"ק הביאו ג"כ הה"מ פ"ו מיו"ט הי"ז, דמשמע מדבריו דמי שהוא חוץ לתחום ולא הניח עירובי תחומין, לא מועיל אפילו דעתו עליו, הרי דאיכא חסרון במה שאינו יכול לבא אל התבשיל א"כ לכאורה הה"ד במי שהניח והלך לעיר אחרת.

ואצ"ל שהה"מ פקפק על דברי הרשב"א בזה, מכ"מ ביש"ש ביצה (סי' י') כ' בשיטת הרשב"א דפשיטא מי שלא יכול לבא בתחומו אפילו ע"י עירוב דלא יכול לזכות לו שיבא

וכתב ע"ז המועדים וזמנים וז"ל "ותמהני שמחדש מדעתו חידוש להלכה דלא מצינו לזה יסוד כלל בדברי הפוסקים, שלא מצינו כלי מצרף אלא לטומאה ולקודש בלבד ולא לענין עירוב תבשילין וכו' אבל לא תלוי בכלי שיש לו תוך או לא וכ"ש שני דגים ממולאים דמצטרפי כיון דחשיבי ולא בטלי מעולם, ואפילו כשהן חתיכות פשיטא שלא מבטל להו כשהן בקדרה או בצלחת, ובמשנה דאיתא ושויין בדג וביצה שעליו שהן שני תבשילין, היינו דמיירי בצולה דג וטח בביצה וכמבואר בגמרא, והו"א דלא מצטרף הביצה לשיעור כזית דלא חשיב דטפל לדג קמ"ל דחשוב ומצטרף, אבל שני מינים בעלמא כשחשיבי ודאי מצטרפי".

★★

א"ל שהמועדים וזמנים מסתפק שם באופן שמניח לעירוב תבשילין דג שלם, אבל יש שם הרבה עצמות עד שאין שם שעור כזית אוכל לבד, וכן בשר שיש בו כזית רק בצירוף העצמות, דהנה לענין טומאת אוכלין גם העצמות מצטרפי כדין שומר וכמבואר בחולין ר"פ בעור והרוטב, ולטומאת נבילות החמורה לא מצטרף כמבואר במשנה שם, ומוסיף שלא מצא ע"ז מפורש בפוסקים, ומסיק שלדינא ראוי להחמיר וליקח דג או בשר שיש בו כזית מהאוכל עצמו. ובסוף הסימן הוא מציין לשבח את הנוהגין ליקח דג לעירוב תבשילין כיון שאינו מתקלקל מעיו"ט עד שבת, ומוסיף שבימות הקיץ יש להקפיד להניח העירוב בקירור.

★★

בגמ': וכמה - עד תחום שבת.

כתב השפת אמת כאן: רש"י מפרש דאין דעת המניח על אנשים שאינם בתחומו, והי' אפ"ל הטעם דלא מהני אלא לאותם שהן בתוך התחום כיון דיכולין לבוא ביו"ט. ולפ"ז מי שהניח ע"ת חשיב לדידי' כתוך התחום, אבל מפ"י רש"י לא משמע כן [וכ"כ ברמ"א (סי' תקכ"ז סעיף ח')] בשם הה"מ ע"ש].

אך יש לדייק מדברי רש"י דאם פירש שמניח גם עליהם מהני, אבל הר"ן כתב דאפשר דלא מהני דאינו בדין שיערב אחד על כל העולם, משמע מדבריו דאי הוי מהני אפי' לכל העולם ממש הי' מהני אפי' לא הניחו עירוב תחומין, וכן נראה מסברא, דמה בכך שהוא אינו יכול לבוא עתה, מ"מ

ויסמוך עליו מאחר שלא יכול לבא אל התבשיל, וא"כ לכאורה מתבאר מהרשב"א דיש ריעותא אם לא יכול לבא אל התבשיל שלו.

מ"מ עדיין יראה לענ"ד דאין נ"ד דומה לנדון הרשב"א ומהרש"ל, די"ל דזה חסרון בדין זכי' דאינו יכול לזכות למי שאינו יכול לבא אל התבשיל, אבל במי שמניח כבר על עצמו כהלכה, אלא דאח"כ הלך לעיר אחרת, אבל מכ"מ התחיל בעצמו לבשל מעיו"ט, ולהכין לשבת שיפקע עיי"ז עירובו הואיל ואינו יכול לבא אל התבשיל, עדיין לא שמענו זה מדברי הרשב"א, ובפרט ברוב מקרים כאלה בני הבית נשארים אלא שהוא הולך למק"א, א"כ יכולים לבא אל התבשיל, וכן אם נמלך אחרי שהניח לצאת מן המקום, וא"כ בשעת הנחת עירובי תבשילין נתקיים תקנת חז"ל כהלכה, בודאי מועיל הערוב תבשילין.

א"א דאם מעיקרא ידע שלא יהי' כאן ולא יכול לבא, יש קצת להסתפק ע"ד שכ' השפ"א שם, וכיון דבלא"ה שיטת הרשב"א מחלוקת הראשונים הוא דהא רש"י ור"ן לית להו כן, וגם הה"מ פקפק, א"כ ה"ה ספק פלוגתא במידי דרבנן, ונהי דהשו"ע נטה להחמיר מכ"מ יש הברל בין נדון הרשב"א לנ"ד כנ"ל, וגם בס' שפ"א סיים רק בצ"ע לדינא ע"כ הלב נוטה להקל עכ"פ דיעבד, אבל לכתחילה יש להחמיר בזה, היות וראיתי דמש"כ בשיטת רש"י להקל זה דוקא שיטת המהרש"ל ביש"ש דביצה בשיטת רש"י, אבל מצאתי בב"ח סי' תקכ"ז במה דמשמע מרש"י דגם אין יכול לבא מחוץ לתחום דמהני דעתו עליו, כ' הב"ח דתימא הוא כיון שעומד חוץ לתחום דאפילו דעתו עליו דלא מהני עירובו כיון שלא יכול לבא אל עירובו דלהוי כגומר והולך.

וב' הב"ח דגם רש"י מיירי בהניחו עירובי תחומין, אלא דמן הסתם אין דעתו רק על מי שנמצא תוך התחום, אא"כ דעתו עליו בפירושו. הרי דעת הב"ח ברור דבזה לא יתכן מחלוקה דצריך יכול לבא אל עירובו כדי שבשולו אח"כ יהי' כגומר והולך.

ונהי דדעת הב"ח בזה צ"ע, דמדברי הר"ן מוכח בבירור דלית ל'י האי כללא כנ"ל וגם יש מקום לחלק בין נדון הב"ח לנ"ד כיון שהתחיל מעיו"ט כדין כנ"ל, מ"מ אהני לן שיטת הב"ח להזהר עכ"פ לכתחלה.

★★

ג בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"ז סימן כ"ה) דן בשאלה זו, כשמערב עירוב תבשילין, והמערב נוסע לשבת מחוץ לעיר או למקום שלא יוכל להגיע משם בשבת האם מהני עירובו לשכנים, דלכאורה הוי כנתנו במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח דמפורש בעירובין ל"ד ובשו"ע או"ח סי' שצ"ד דלא מהני וכו'. והשיב בזה:

א **בביצה** דף ט"ז ע"ב איתא שמהני עירוב לאחרים עד תחום שבת. רש"י מבאר הטעם מפני שלעומדים חוץ לתחום לא היה דעתו של מניח עליהם ולא עלו על לבו לזכרן. ומשמע מזה לכאורה שאבל אם כן עלו בזכרונו במפורש להניח גם עליהם מהני, הגם שלא יכולים לבא אל מקום העירוב בשבת.

אב"ל הרשב"א בעבודת הקודש (שער ד' אות ב') מבאר שהמדובר הוא כשזה שנמצא מחוץ לתחום עשה עירובי תחומין ויכול לבוא אצלו, אפ"ה אינו סומך עליו, מפני שאמרינן שלא נתן דעתו מן הסתם אלא על שהוא תוך תחומו, ולכן אם פירש אפי' על מי שיכול לבוא אצלו על ידי עירובי תחומין אף הן סומכין עליו ע"ש, ויוצא לנו שאבל על מי שלא יכול לבוא אצלו על ידי עירובי תחומין לא מהני ע"ת אפי' אם פירש המערב גם עליו ע"ש. ויוצא איפוא שהדבר הוא לעיכובא דבעינן שיוכל זה שעירבו עברו לבוא אצלו. ודברי הרשב"א הובאו גם במ"מ בפ"ו מה' יו"ט ה"ז עיי"ש.

ב **ובשו"ע** או"ח סי' תקכ"ז סעיף ה' נפסק ברמ"א וז"ל: אבל מי שהוא חוץ לתחום אינו יוצא בו אפי' הניח עירובי תחומין ויכול לבוא לכאן אא"כ התנה עליו המניח בהדיא עכ"ל.

והנה הרמ"א לא ביאר בהדיא בהיכא שהתנה עליו המניח בהדיא אם מהני אז אפילו כשאינו יכול לבוא בכאן, או שאז מהני רק אם הניח עירובי תחומין.

אב"ל המג"א בסק"ט מביא בשם היש"ש דבהתנה מהני רק אם הניח עירובי תחומין, וכך מבארים כוונת הרמ"א כל נו"כ השו"ע.

ועיינתי ביש"ש ביצה פ"ב סי' י' וראיתי שמסביר במפורש דהטעם דבעינן שיוכל לבוא אצלו, דהוא זה, מפני שאם לא יוכל לבוא אל התבשיל א"כ לא יכול לבוא ולסמוך

ועפ"י היסוד הנ"ל שהביא רבינו החיד"א יש לבאר דברי התוס' ברכות (כ"ו. ד"ה טעה וכו') שכתבו, דאם איחר ב' תפלות להתפלל, לא מצינו שיחזור להתפלל בדין תשלומים, ומדמים זאת התוס' לתפילה א' שביטלה במזיד ע"ש היטב.

ולכאורה צע"ג דמה הדמיון בין שוגג למזיד, אך להנ"ל א"ש הפלא ופלא, דביטול ב' תפילות בשוגג חשיב כביטול תפילה אחת במזיד וכנ"ל ודו"ק היטב.

★★

בתודה"ק כתיב (דברים כט, יח): למען ספות הרוה את הצמאה וגו', וברש"י דקאי על השגגות שגם עליהם מקבל עונש ע"ש.

ובפ"י הרוקח רמז: ספות הרוה את הצמאה בגי': הזדונות עם השגגות ע"כ. וצ"ב שנענש ג"כ על השגגות. ולפ"י ד רבינו החיד"א הנ"ל בשם רבני אשכנז י"ל דר"ל כשחוטא ב' פעמים בשוגג אז נזקף גם זה לחובתו דהוה כמזיד וזהו - הרוה את הצמאה ודו"ק.

★★

בשו"ת משנה שכיר יו"ד (סי' פא) הקשה מכאן דמוכח דגם סומא חייב במצות דרבנן, ודלא כשאיילת יעב"ץ (ח"א סי' עה) שכתב דפטור במצות דרבנן ע"כ.

ושוב כתב שם לדחות הראי', דכאן גבי עירוב תבשילין הוי לתא דאורייתא, דאם לא יעשה באופן דיהי' שייך הואיל, עושה איסור דאורייתא בזה, וכמו שכתב המגן אברהם בס"י תקכ"ז [בתחילת הסימן] ועיי"ש ודו"ק.

דף י"ז ע"א

בגמ': באמת אמרו ממלאה אשה כל הקדירה בשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת, ממלא נחתום חבית של מים אע"פ שאינו צריך אלא לקיתון אחד.

וברש"י ממלאה אשה וכו' דבחד טירחא סגי וכן בנחתום לגבי מילוי.

כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' קג) דכמו דחזינן כאן דלמלאות קדירה בשר או חבית מים נחשב טירחא אחת ומותר למלאה את כל הקדירה

עליו ולומר דלא הוי אלא כגומר והולך יעו"ש. וכך מסביר עפ"י"ד המחצה"ש בשו"ע שם, דאיך נאמר דהתבשיל שהניח המערב הוא התחלה לבישול של שבת, הא אי אפשר לבוא שמה ולאכול עירובי תבשילין בשבת, לכן בעינן שהניח עירובי תחומין ע"ש.

ביתירה מהאמור מצינו בב"ח על הטור שכותב לבאר את זאת הכוונה גם בדברי רש"י, דמקשה על רש"י ז"ל דלמה הוצרך להטעם מפני שלא היה דעתו של מניח עליהן, הא פשיטא הוא כיון שעומד חוץ לתחום אפי' היה דעתו עליו לא מהני עירובו כיון שלא יכול לבוא אל עירובו דליהוי כגומר והולך, ומתריך דמיירי באותו שהניח עירובי תחומין ויכול לבוא ע"י עירוב ואפ"ה כיון דעומד חוץ לתחום לא היה דעתו שמניח עליו מן הסתם, אא"כ פ"י דמניח עירוב אף על אותן שהן חוץ לתחום ויכולין לבוא ע"י שהניחו עירובי תחומין אז יכולין לסמוך גם עליו עיי"ש, ויוצא איפוא לפי"ז שאין פלוגתא בזה וגם לדעת רש"י הוא ג"כ בכאמור.

וא"כ לפי כל האמור נראה ברור בנידון שאלתו, בהיכא שהמערב עירובי תבשילין נוסע מחוץ לעיר וכיוצא בזה, בכל היכא שלמי שעירב בשבילין לא יוכלו בשבת להגיע אל מקום העירוב - וה"ה גם המערב בעצמו - דאזי לא מהני עירובי תבשילין זה לשום אחד שעירובו עברו, כי מכיון שלא יכול לאכול הע"ת לא נוכל לומר עליו דלא הוי אלא כגומר והולך, ובודאי שזה דומה לההיא דסי' שצ"ד לגבי ע"ח ושיתופו מבואות ובכל האמור שם, ופשוט עכ"ד.

★★

בגמ': ההוא סמיא וכו' פושע את, לכו"ע שרי לדודך אסור.

רבינו החיד"א בספרו נחל קדומים (פר' נשא) מביא בשם רבני אשכנז שחידשו, דב' עבירות בשוגג נחשבות כחטא אחד במזיד, והוכיחו כן מהא דביצה (ט"ז): בההוא סמיא, דבשנה הראשונה אמר לו לסמוך על העירוב שלו. ולשנה השניה אמר לו כבר: פושע את, דב' פעמים בשוגג נחשב כמזיד, ולפ"י ביאר החיד"א מש"כ (במדבר ה, ו): כי יעשו מכל חטאת וגו' חטאת לשון רבים - היינו דב' פעמים שוגג נחשב כמו למעל מעל, היינו מזיד עכ"ד.

★★

והחבית אע"פ שאינו צריך אלא לקצת מהם, ה"ה דמותר להוציא ביו"ט לרה"ר בקבוק יין מלא אף שאינו צריך רק לחצי מזה, וה"ה בחפיסת סיגריות [למעשנים ביו"ט] שיש שם עשרים סגריות והוא צריך רק לעשר מהם, משום שזה נחשב טירחא אחת.

אבל אם הבקבוק מלא רק בחציו ורוצה להוסיף ע"ז או שרוצה להוסיף סיגריות בחפיסה, אף שעושה זאת בביתו כשעדיין לא התחיל במלאכת ההוצאה, זה אסור, דהלא גם בהא דממלאה נחתום חבית של מים, הביא במחה"ש (סי' תקג ס"ק ד) בשם הפרי חדש דזה רק כשממלא בפעם אחד בהדלי, אבל אם ממלא בכמה פעמים אסור, אף שעשה זאת קודם שהעמיד המים על האש שעדיין לא התחיל במלאכה.

וכן איתא במשנה ברורה שם (ס"ק יד) בשם האחרונים, משום דגם זה נחשבת הוספת טירחא ואסור, וא"כ ה"ה ביין ובסיגריות וכנ"ל.

אך אולי בהוצאה יש להקל גם להוסיף, כיון שההלכה כר' יוחנן בשבת (צא ע"ב) שאגד כלי שמיא אגד, וכתב הרמב"ם (פי"ב מה' שבת הי"א) שהכלי משהו את כל שיש בו כחפץ אחד, וא"כ הטירחא שהוסיף בחפיסה או בבקבוק היא טירחא בעלמא שלא שייכת למלאכה כלל ואין לאסור, וצ"ע לדינא.

ועיין עוד בחלק ה (סי' לה) שכתב שאף שבסיגריות התרנו להוציא חפיסה אף שאין צריך את כל הסיגריות שבתוכם, זה רק בסיגריות וכדומה שכל אחד ואחד ראוי לו, אבל לסחוב מפתחות שחלק מהם אין בו צורך כלל, ודאי שאסור עיי"ש.

★★

בגמ': ממלאה אשה כל התנור פת וכו'.

בכרתיו ופלתי (יו"ד סי' ק"ח ס"ק ז') הקשה בהא דמבואר במנחות (צ"ה ע"ב) אחת שתי הלחם ואחת לחה"פ לישתן ועריכתן בחוץ וכו' ואין דוחין את השבת, וכן אי' לגבי אפיית שתי הלחם שאין דוחה לא שבת ולא יו"ט. והנה ביו"ד (שם) מתבאר, דדבר היתר ודבר איסור שנאפו בתנור אחד אין באיסור כדי לאסור ההיתר, דקיי"ל ריחא לאו מילתא, לפי"ז קשה אמאי צריכים לאפות את שתי הלחם בערב יו"ט, הא

לאפות חולין שרי ביו"ט משום דהוי אוכל נפש, ואמרי' (כאן) ר' שמעון בן אלעזר אומר ממלאה אשה כל התנור פת מפני שהפת נאפה יפה בזמן שהתנור מלא, וכיון דריחא לאו מילתא נאפה את שתיה"ל בתנור בו אופין חולין לצורך הדיוט, ושתיה"ל לא יאסרו דריחא בעלמא לאו מילתא, ועי"ז הפת חולין תאפה יפה ומותר ביו"ט, ובשלמא אי נימא דריחא מילתא (עכ"פ בדשיל"מ כפת דשתיה"ל יעו"ש דאוסר במשהו אפי' בריחא) ניחא דאסור לאפות שתיה"ל עם חולין, אך לדידן קשה.

וכותב בזה כ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם מגור זצ"ל בספר תורתך שעשועי (פר' אמור):

ובני מו' ארי' זצ"ל הוסיף שבעצם יקשה קו' זו לכו"ע, דהא משכח"ל בתנור גדול דבהא ודאי לא אמרינן ריחא מילתא (אפי' בדשיל"מ), וא"כ אפי' לאוסרים בריחא, למה לא נאפו בתנור גדול שבה לא מגיע אפי' ריחא.

ועי"ש שכתב כמה תירוצים נפלאים ובתו"ד כותב: והנה בתוס' (להלן כ"א ע"א ע"א ד"ה עיסה וכו') הקשו על האי דינא דממלאה אשה תנור פת מהדין דעיסה חציה של נכרי וחציה של ישראל אסור לאפותה ביו"ט, ותירצו שם וז"ל: וי"ל דשאני התם דכל הפת של ישראל שהרשות בידו לאכול כל אחד ואחד או זה או זה אבל הכא דחציה של הנכרי אסור לאפותה ביו"ט, וביאור דבריהם דכל התירא של ממלאה אשה פת הוא משום שבידה לאכול מכל א' מהכרות, ושוב לא תעמוד עצת הכרתי בכור הבחינה, דהא שתיה"ל אסורים להדיוט, ובאינו ראוי לאכילה אין שום היתר אפי' שמועיל בחומו לפת הישראל.

★★

בגמ': למאי נפק"מ לאקנויי קמחו לאחרים וכו'.

בשו"ת בן יהודה להגאון ר' אברהם ליטש-רוזנבוים זצ"ל (סי' עט) הקשה השואל האיך הוכיח הגמ' מברייתא דאמרה מי שלא עירב כיצד הוא עושה מקנה קמחו לאחרים דמ"ש הוא נאסר וקמחו נאסר, דילמא הברייתא כחנני' אליבא דב"ש דמחמיר בעירוב תבשילין ע"כ מצריך גמי לאקנויי קמחו אבל להלכתא דלית לן כחנניה, לעולם א"צ להקנות קמחו כמו שדחי הגמ' לקמן, דאין מוכרח מהברייתא דעבר ואפה דאסור משום דאתי כחנני', כן מהכא נמי לא מוכח וצע"ג לכאורה.

בזה בעני באותה שעה אם יכול ללוות - אם נקרא עני לקבל לקט שכחה ופאה, וא"כ יש לומר דהכי נמי כשאפשר בשאלה יש לומר דהו"ל כמו שאין לו [רק] לשעתו וליתסר, לזה קמ"ל 'אי נמי' דאינו כן.

★★

בגמ': אסורא דשבת שאני.

וברש"י: בשול שבת מאבות מלאכות הוא ואיסור סקילה הוא, הלכך קנסוהו וכו' ע"כ.

וכתב הגאון האדר"ת זצ"ל בספרו עובר אורח (סי' רסג):

משמע דמשום איסור דרבנן גם בשבת אין לאסור, רק לפי שהיא מלאכה גמורה ובשבת.

וי"ש לעיין (בשבת) [ביבמות ו, א] שאני לאוי דשבת דחמירי, ובסוכה [טז, ב] מה שאמרו שם דלמא עד כאן לא אמר רבי [יוסי] אלא בסוכה דעשה הוא, אבל שבת דאיסור סקילה לא. מבואר דאפילו דרבנן באיסור שבת יש להחמיר. ועיין בסוגיא דפסחים [יא, א-ב] לדעת רבי [יהודה] אם גזרינן דלמא בדיל מיניה באיסור שבת, ועיין ביצה [כא, א-לב, א] שאני שבות שבת משבות יו"ט.

[עוד] נזכרתי בהך דאיסורא דשבת שאני שדקדק רש"י ז"ל לכתוב בישול מאבות מלאכות הוא ואיסור סקילה הלכך קנסוהו רבנן למזיד, ועמדנו למעלה בס"ד שיש לפרש כפשוטו דמשום חומר השבת גם באיסור דרבנן דידיה יש להחמיר. ונראה לי כעת לומר דדייק לישנא דגמרא איסורא דשבת שאני ולא שבת שאני, משמע דרק מפני החומר של שבת שיש בזה המעשה הוא שהחמירו בכאן, ולא באיסור הקל ממנו.

ונראה לי להוסיף עוד דמזה יש להביא ראיה למה שכתבתי בס"ד במקום אחר דאיסור דאורייתא הוא איסור חפצא, ואיסור דרבנן הוא איסור גברא, ועל כן שם החמירו שפיר שלא ליהנות מהבישול שנתבשל בשבת, לפי שחל האיסור על החפץ, משא"כ באיסור דרבנן דחל על האדם שהוא עשה האיסור, על כן אין החפץ נאסר. ולזה דקדק לכתוב שהבישול מלאכה דאורייתא היא ודו"ק. ועיין ירושלמי פרק (י"ב) [ב']

והשיב בבן יהודה שם די"ל דחנניה אליבא דב"ש כר"ה ס"ל. והרי"ף לא פסק כר"ה, ע"כ לא תירצה הגמ' דהברייתא אתי' כחנניה, דאז תהי' הברייתא דלא כהלכתא ע"ש.

ותמה על כך מאוד בשו"ת משיב דברים (או"ח סי' צח) דהא גם אי אמרינן דאתי' הברייתא כחנניה, הוא שלא כהילכתא, ולקמן אוקי הגמ' הברייתא כחנניה ואנן לא קי"ל כוותי' וזה הרי יסוד השאלה וצע"ג.

★★

וכתב במשיב דברים שם ליישב, דהנה בריש פ"ב פליגי רבא ורב אשי בטעמא דתקנו חכמים לעשות עירוב תבשילין, רבא אמר כדי שיברר מנה יפה, ורב אשי כדי שיאמרו מיו"ט לשבת אין מבשלין מכ"ש מיו"ט לחול, ותנא מייתי מאשר תאפו אפו. והנה ב"ש במתני' דס"ל דצריך לערב בב' תבשילין, א"כ לית להו טעמא דרב אשי למה מצריך ב' תבשילין והלא כדי לידע שאין אופין מיום לחול די בתבשיל א'. והנה התוס' הקשו מאי מהני אם מקנה קמחו לאחרים, כיון דהוא אסור לאפות ולבשל בקמח הזה לא עשה עירוב תבשילין ולא חשב על שבת אסרו חכמים לבשל יו"ט שפיר קשה מאי יועיל בזה שמקנה לאחרים. אבל אי הטעם משום שידע שאסור לבשל על חול שפיר מהנה אם מקנה לאחרים, דהא הוא אינו מבשל רק אחרים, ולפי"ז א"ש דלית להו כרב אשי אלא כרבא כדי שיברר מנה יפה לא מהני מקנה קמחו, וברייתא דאמרה מקנה קמחו לאחרים, ע"כ דלא כב"ש ושפיר הוכיח הגמ' ש"מ דצריך להקנות קמחו, וליכא למימר כחנניה אליבא דב"ש, דלב"ש לא מהני מקנה קמחו לאחרים, ודו"ק היטב.

דף י"ז ע"ב

בגמ': לא צריכא דאית ל' מאני אחריתי, א"נ אפשר בשאלה.

כתב הגאון האדר"ת זצ"ל בספרו עובר אורח (סי' רסד): לכאורה היא היא, ומאי נפק"מ אם יש לו כלים אחרים לעצמו או שמשיגם בשאלה.

וי"ש לומר דנפק"מ מזה לענין אם יכול להשיג בשאלה אם מקרי אז עני, יעויין בשו"ת קדושת יו"ט שמפלפל הרבה

להניח פת לפת ותבשיל לתבשיל, זהו כלפי המצוה של זכור את יום השבת לקדשו וכדאיתא בגמ' (לעיל טו ע"ב) תנא מייתי לה מהכא את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו וכו' - חזינן שאפיה לחוד ובישול לחוד.

דף י"ח ע"א

בגמ': שמא יפלונו בידו ויעבירונו ד"א ברה"ר.

הר"ן (רפ"ד דר"ה) כתב, שהסיבה שרק על שופר, לולב ומגילה גזרו חכמים שלא לקיימם בשבת מחשש שמא יעבירם ארבע אמות ברשות הרבים, ואילו על מצות מילה לא גזרו חכמים שלא למול בשבת מחשש שמא יעביר את סכין המילה ארבע אמות ברשות הרבים, לפי שבמצות שופר, לולב ומגילה כולם טרודים וכולם עלולים לשכוח ששבת היום, מה שאין כן מילה שרק המוהל טרוד ולא כל העם, לא גזרו חכמים, שכן כולם יזכירו למוהל ששבת היום.

ובתב בספר מרפסין איגרא (ע' קכב) דא"כ קשה מדוע כאן בטבילת כלים גוזרים, הרי רק הטובל טרוד בטבילת כליו והאחרים יזכירו לו ששבת היום.

ותירין שם בשם הגאון ר' יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל:

שונה המוהל מהטובל את כליו, שהרי המוהל עושה את מעשיו בקהל ובציבור, ולפיכך הואיל ורק הוא טרוד, יזכירו לו הציבור - שאינו טרוד - כי שבת היום. מה שאין כן הטובל את כליו, שטובלים בדרך כלל ביחידות, יש לחשוש שמא לא ימצא מי שיזכירנהו.

★★

בגמ': א"ף אביו וכו' א"ף גזירה בור בחצירו אטו בור ברה"ר וכו'.

הנה התוס' כאן הקשו בהא דקאמר התינח שבת יו"ט מאי איכא למימר גזרה יו"ט אטו שבת, הרי הוי גזירה לגזירה. ותירצו דיו"ט ושבת אחד הוא. והכי אשכחן בתוס' שבת (כ"ג.) שכתבו בהא דקאמר התם רבה דשמן שריפה אין מדליקין בשבת שמא יטה, ויו"ט גזרינן אטו שבת, דלא הוה גזירה לגזירה, דיו"ט ושבת כי הדדי נינהו. והקשה המהר"ם שיף כאן דא"כ היכי גזר בור בחצירו אטו בור ברה"ר, ובור ברה"ר הוא משום גזרה שמא יעבירונו הלא הוי גזירה לגזירה.

דשבת [הלכה ה'] שלא משמע כן, ואין כאן מקום להאריך יותר.

★★

ובעברי בסוגיא דביצה שם ראיתי בלשון רש"י שם ד"ה המטביל שכתב המטביל כליו במקוה שיש לו בחצירו ועבר אדרבנן וכו'. ולכאורה למותר הוא מה שכתב במקוה שיש לו בחצירו, דמאי נפק"מ לענין איסור טבילה אם הוא בחצירו או ברשות הרבים.

ולכך נראה [לומר] דבא להשמיענו דנפק"מ לענין האיסור, דדייק למכתב שעבר 'אדרבנן', אבל אם אין לו בור בחצירו רק ברשות הרבים, א"כ עשה מלאכה דאורייתא שהוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, די ש לומר דאסור באמת. ואף שהוצאה מותרת גם לצורך מצוה לבר כבית הלל לעיל [יב], א] וא"כ לא עבר כלל, יש לומר דזהו רק היכא שאין איסור בהוצאתו, אבל אם הוציא לדבר אסור אף שהוא איסור דרבנן לבר, יש לומר דכיון שאסרוהו חכמים ממילא הו"ל הוצאה שלא לצורך כלל, או כמו לצורך בהמה ועכו"ם שלהדיא מיעטה התורה לכס, ואסור להוציא בעבורם, וא"כ כשעבר על דאורייתא יש לומר דאסור גם בשוגג, והוא דומה ממש לעבר ואפה בלא עירוב תבשילין, וצריך עיון.

★★

בגמ': אמר רבא - הלכתא כתנא דידן וא"יבא דב"ה.
ובתוס' הביא בשם ר"ת להלכה, שלהתיר אפיית פת, צריך בעירוב תבשילין פת, ולתבשיל - צריך תבשיל. כי אין פת מתיר תבשיל ולא תבשיל מתיר פת.

הרמב"ן (במלחמות) מקשה מתוספתא מפורשת שתבשיל מתיר פת.

וי"ל, די ש שני ענינים בעירוב תבשילין.

א. מצוה - זכור את יום השבת - שיברור מנה יפה לשבת.
ב. ענין של איסור - כדי שיאמרו אין אופין מיו"ט לשבת, ק"ו ליום חול.

לפי"ז י"ל שמה שמובא בתוספתא שתבשיל מתיר פת, זהו רק להוריד את האיסור שיש בלי עירוב תבשילין. ולכן גם ר"ת יודה שתבשיל מתיר פת. אבל, מה שכתב ר"ת, שמצוה

אף שדברי פלפול המה אינם עולים. האחד דטבילת האדם גופי' ליתסרא מאחר שניכר שלצורך טבילת מצוה היא. ואף שיוכל לומר דלא גזרו על טבילת האדם מפני שנראה כמיקר ושוב אף במקום שאירע שאינו כמיקר מותר. אין זה מחוור. שהרי גזרו על הזאה משום שנראה כמתקן כמו שפירש"י (ריש פ"ו דפסחים). הנה דגזרו על טהרת האדם וגם טבילה בשעה שאינו נראה כמיקר בכלל. וגם טבילה גופה אסורה טבילת גירות וכתבו התוס' יבמות (מ"ו. ד"ה תקוני) משום שאינו נראה כמיקר דשני ת"ח עומדים על גביו. ועיי' תוס' פסחים (ז: ד"ה על) פירוש ר"י. ואם כן בטובלת בבגדי' דע"כ לטבילת מצוה מתכוונת טבילת גופה תיאסר. ומ"ש רש"י דלטבילת עצמה נכנסת שם טבילה לכל דבר הבא במים ולא מצוה לבד.

וע"ש עוד שהאריך הרבה בזה.

★★

בגמ': רב ביבי אמר גזירה שמא ישא וכו'.

בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' סט) הקשה, דבפסחים (כ' ע"ב) מבואר דהחשש דתקלה - שמא ישא הוא רק לב"ש וב"ה לא חוששים כלל לזה ע"ש, וא"כ איך יתכן דרב ביבי אמר דבריו לדעת ב"ש ודלא כב"ה. וכתב הכת"ס שם:

ור"י שב הברייתא י"ל עפמ"ש תוס' חולין פא"ט ע"ב לחלק בין זמן קצר לזמן מרובה עיי"ש, י"ל דברייתא נקט טעם זה דשמא ישהה וחיישינן לתקלה בכלי שנטמא לטבול ביו"ט חיישינן לתקלה לזמן מרובה, ובשבת דעלמא לזמן קצר לא חיישינן ואת"י ברייתא גם לב"ה דמודו לזמן מרובה דחיישי', ודוקא בזילוף דזמן מועט היא לא חיישינן ועיי' רש"י פסחים דב"ש חיישי' אתי' לזמן מועט וא"ש הברייתא ע"כ.

★★

והגה"ח ר' שמחה בונם שרייבר-סופר ז"ל מלוגאנו כותב בקובץ תורני מרכזי-גור (ח"ה ע' טז) ליישב הקושי' הנ"ל י"ל דבאמת ר' ביבי סבר דכל הגמ' דפסחים אזיל לפי שיטת רב בפסחים ט"ז דטומאת משקין רק דרבנן, וא"כ גם כאן יין של תרומה שנטמאת לא היה רק דרבנן, משו"ה שפיר לא שייך ב' תקלה, אבל בדאורייתא אפילו ב"ה חיישו לתקלה.

★★

ותירץ וז"ל ובור בחצרו לא הוה גזירה לגזירה אטו שיהי' הכלי ברה"ר ויטביל ברה"ר, שברה"ר אסור להטביל בלא גזרה, וחדא הוא, דעל הרוב הבאר רחוק ד' אמות מהכלי עכ"ל. וכתב חכ"א להגאון בעל הרי בשמים (מהדו"ת סוף סי' לג) די"ל כיון דלהוט להטבילו גזרינן, לפי שהוא כודאי שיעבירונו כדי להטבילו כמ"ש בתוס' שם ד"ה נגזור ע"כ. וכתב בהרי בשמים שם: וכ"כ באמת בשיטה מקובצת שם דבהטבילת כלים שצריך כל יום ויום לרגל, ומצוה עליו לטהרן, בהיל עלי' וגזרו אעפ"י שהוא גזירה לגזירה ע"ש.

★★

בגמ': נדה וכו' מערמת וטובלת בבגדי' וכו'.

וברש"י: ולא מוכחא מילתא שהיא מתקנת, דלטבילת עצמה נכנסה ואדם מותר לטבול כב"ה דנראה כמיקר וכו' ע"כ.

הגאון הקדוש בעל האבני נזר זצ"ל הקשה, לפי מה שהקשו בתוס' שבת (ק"א:): דיהי' אסור מגזירה דאתי לידי סחיטה ותירצו דמצוה שאני דבמקום מצוה לא גזרינן עיי"ש. וא"כ מוכח דלהטביל הבגדים מתכוונת דאי לטבילת עצמה לבד היתה אסורה לטבול בבגדי' מגזירה דסחיטה.

ובשו"ת אבני נזר (חו"מ סי' עב) הביא, שהגאון הקדוש רמ"י מאוסטרובצה זצ"ל תירץ לו על כך לפי דברי הכס"מ (סוף פ"ו מהלכות אבות הטומאה) דאין הטובל נטהר בעודו במים רק לאחר שיצא. א"כ בטובל בבגדיו קשה אם יוציא גופו תחילה יטמא מחמת שנוגע בבגד שעודו תוך המים. ואם יוציא הבגד תחילה יטמא הבגד מחמת גופו ובבת אחת ממש א"א לצמצם. ועוד אם יוציא גופו תחילה יטמאו המים שעליו ויחזרו ויטמאו את הבגדים דמדרבנן משקין מטמאין כלי. ע"כ צריך לפרש שמוציא הבגדים תחילה וחוזר ומטבילם לבדם. דמה שחוזרין ומטמאין מחמת האדם זה נעשה ביו"ט וכלי שנטמא ביו"ט מטבילין אותו ביו"ט. וע"כ מיושבת הקושי' הנ"ל דאף שניכר בשעה שטובלת עם בגדי' דלטבילת מצוה היא מותר, דאינה מתקנתם כלום שחוזרים ונטמאים מן האדם. עכ"ד.

והשיב לו על כך הגה"ק האבני נזר זצ"ל (שם) באריכות וכותב:

בגמ': רבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי.

מבואר בסוגיא לפי טעם רבא שיש איסור של מתקן מנא ביו"ט. הרמב"ם (בפ"ד מהל' יו"ט הי"ז) כשמביא את ההלכה של איסור טבילת כלים ביו"ט מביא את טעמו של רב ביבי - גזרה שמא ישהה (ולא הטעם של מתקן מנא).

המהרל"ח מציין ברמב"ם (פכ"ג הל' שבת הלי"ד), ששם כתב הרמב"ם שאין תורמין בשבת משום א. שאין מקדישין. ב. מתקן מנא. ואילו בהל' יו"ט לענין תרומה כתב הרמב"ם רק הטעם שאין מקדישין. ומבאר המהרל"ח שהרמב"ם לשיטתו שסובר כי אין איסור של מתקן מנא ביו"ט. **ויש** להעיר דהנה לדעת המהרש"ל ברש"י ד"ה בדלי וכו' גם בדעת רב ביבי, צריך להגיע לטעם של מתקן מנא. וזה לא כשיטת המהרל"ח הנ"ל.

ובשו"ת תורת חסד סי' מ' (אות ד') - רצה לדייק כשיטת המהרל"ח. דהנה המשנה בתרומות (פ"ב מ"ג) אומרת - שלא יטביל כלים ויעשר בשבת. ומעיר התוס' יו"ט למה לא מוזכר יו"ט במשנה? וי"ל ע"פ המהרל"ח הנ"ל - שאין איסור מתקן מנא ביו"ט, ובמשנה הוזכרו רק דברים שהם גדר של מלאכה (עיין רש"י לקמן כ"ד ע"ב - שמעשה שבת אסור שלא יהנה ממלאכת שבת). ול"ש להזכיר הטבילת כלים ומעשר ביו"ט כי הם אסורים ביו"ט, לא מצד מלאכה אלא מצד גזירה של רב ביבי ע"כ.

★ ★

הגה"צ רצ"ח מבנדין זצ"ל בעל יכהן פאר (במכתבו שנדפס בקובץ תורני מרכזי - גור קובץ ה' ע' כ) כתב (עפ"י מה שהבאנו לעיל מהכת"ס דבחשש תקלה יש חילוק בין זמן מרובה לזמן מועט) לבאר דברי הרמב"ם, דקשה כנ"ל, דבהל' שבת מביא דאסור להטביל כלי טמאים מפני שהוא כמתקן כלי, ובהל' יו"ט נקט הגזירה דשמא ישהא, וכתב שם:

ונראה שיטתו של הרמב"ם כך, דביו"ט אין אסור משום מתקן, מפני שהוא לצורך יו"ט. ורק שמא ישהה, וזה רק באיסור תורה חיישינן לתקלה, אבל בשבת זמן מועט לא חיישינן לתקלה, וגם דבשבת כאשר יש טעם דמתקן למה לי הטעם דשמא ישהה, דלפי"ז יהי' זה שייך רק באיסור תורה, אבל לפי טעם דמתקן אין נפק"מ ואפי' באיסור דרבנן יש מתקן, ומה לי תיקון רב או מקצת תיקון. כן נראה בשיטת הרמב"ם.

דף י"ח ע"ב

בגמ': אמר ר' נחמן בר יצחק פעמים שאדם בא מן השדה וכו'.

הנה ברמב"ם (פכ"ג מהל' שבת הלכה י"ח) ובשו"ע או"ח (סי' שכ"ו סעיף ח') מבואר דשרי לטבול בשבת ולא חילקו ע"ש.

אולם בשו"ע (יו"ד סי' קצז ס"ב) כתב דאם אפשר היה לה לטבול קודם אסורה לטבול בשבת.

וביאר בתרומת הדשן (סי' רנה) דהאידינא בזמננו דכ"ע זהירי שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו להקר בין בנהר בין במקוה, - אע"ג דלא מצינו איסור מפורש ע"ז ואדרבא משמע בכ"מ בגמ' פרק כירה דמותר לרחוץ בצונן - מ"מ המנהג להזהר ולמנוע, א"כ ליכא למימר אדם נראה כמיקר, דהא נזהרים מלהקר, ומוכח מילתא דלטבול מכוין ונראה כמתקן. עכתו"ד.

ובתב חכ"א בקובץ נזר התורה (שנה ב' קו' ב' ע' קיט-כ): כוונת התרומת הדשן לאיסור הרחיצה בצונן שנתפשט בזמן הראשונים, והובאו דבריהם במג"א (סי' שכו סק"ח) מכמה טעמים, א. חשש סחיטת שיער, ב. חשש שמא ישיט גופו וקסמים, ג. מטלטל ד"א בכרמלית, כדמבואר בשו"ע (סי' שכו סעיף ז) שצריך לנגב גופו יפה כשעולה מן הנהר, שאם ישארו מים על גופו ה"ז כמטלטל ד"א בכרמלית, והוסיף במ"ב בשם הפמ"ג דאף בנהר גופיה כשעולה מקום עמוק וחצי גופו חוץ למים צריך לזוהר שלא ילך כך ד"א, שהנהר הוא כרמלית ונמצא שנושא ד"א בכרמלית. וזהו החשש המובא במג"א.

ולכן אפי' לטבול אסור דנראה כמתקן, ומ"מ מסקנת מג"א להקל לאדם לטבול לקריו בשבת, היות וחיוב הטבילה מדרבנן, ויתירא מכך כיון דביטלוה לטבילה לגמרי אלא דלתפילה עדיין חייב למ"ד לא ביטלוה לתפילה, וע"כ לא גזרינן, דאם החיוב הוא מדרבנן לא גזרינן, וכדאי' במס' ביצה (יח.). נטמא בולד הטומאה מטבילין אותו ביו"ט.

והביא הביאור הלכה עוד חבל אחרונים שהקלו בטבילת עזרא בש"ק אפי' היה יכול לטבול מערב שבת, ה"ה עולת שבת וא"ר תוס' שבת ושלחן עצי שיטים, וע"כ אין למחות ביד המקילין, אולם הקשה ע"ז שהטובל לקריו חיוב הטבילה מן התורה, ועצם הטהרה מטומאה זה גופיה תיקון,

ועל זה הקשה הרשב"א והלא אף ביום הכיפורים נמי לא מיחזי כמתקן, דהא אין האיסור אלא ברחיצה של תענוג, אבל להעביר הלכלוך שרי, וא"כ יאמרו שאינו טובל לשם מצוה, אלא כוונתו היא רק להעביר הלכלוך מעל גופו. ותירץ הרשב"א בזה הלשון: וי"ל דביום הכיפורים מקום לכלוכו בלבד הוא דרוחץ, הא כל גופו לא, וכשהוא רוחץ כל גופו לא יאמרו דבשביל לכלוך הוא רוחץ שאין דרך להיות כל גופו מלוכלך עכ"ל. וכוותיה תירצו המאירי והתוס' רי"ד שם.

ובתב חכ"א בקובץ קול התורה (קובץ נ"א ע' קעג) להקשות מהנ"ל על מש"כ המשנ"ב (ריש סי' תר"ע) דמלשון השו"ע (שם) משמע, דלגבי יוהכ"פ, אם האדם מזיע הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה מותר, כיון שאינה רחיצה של תענוג. ומ"מ מי שאינו איסטניס ואינו צריך לרחיצה זו כ"כ, נכון להחמיר שלא לרחוץ בשביל העברת הזיעה עכ"ל. ובשעה"צ פירש דבריו ביתר ביאור, דהנה נחלקו הפוסקים בכוונת המחבר במה שכתב שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג, די"מ דבעי לאפוקי רחיצה להעביר הלכלוך והזיעה דשרי, וי"מ דבעי לאפוקי רחיצה להעביר הלכלוך דשרי, אבל רחיצה להעביר הזיעה אסור. ולכן כדי לחוש לדעת המחמירים כתב המ"ב דנכון להחמיר שלא לרחוץ בשביל העברת הזיעה ע"ש.

ובתב החכ"א שם, דאת"ל דבכדי להעביר הזיעה מותר לרחוץ כל גופו, א"כ הדרא קושיא לדוכתיה, דביוה"כ נמי לא מיחזי כמתקן, דיאמרו שאינו טובל לשם מצוה אלא כוונתו היא רק להעביר הזיעה מעל גופו, ולכאורה מביאור הראשונים בהגמרא משמע דרק העברת לכלוך בלבד הוא דשרי, הא הרחצת כל גופו בכדי להעביר הזיעה אסור ודו"ק.

ויעוד יש להעיר מהרשב"א הנ"ל על דברי המשנה ברורה שכתב ואם גופו מלוכלך בכמה מקומות, והוא טורח לרחוץ מקומות המטונפים כל אחד בפני עצמו, מותר לכנוס במים לרחוץ כל גופו בפעם אחת בכדי להסיר הלכלוך שעליו עכ"ל, ומהרשב"א הנ"ל לא משמע הכי, אלא נראה דס"ל דדוקא כשכל גופו מלוכלך, אבל בכללך במקצת גופו לא יתכן כלל היתר לרחוץ כל גופו.

★★

וה"ה בטומאת קרי שהוא אב הטומאה, ונדחק הביה"ל ליישב דבזמננו שאין נוהג טומאה וטהרה לא מיחזי כמתקן, ומה שמותר בלימוד התורה לא נחשב תיקון, משום דביטולה לטבילה לתלמוד תורה, וכדברי ר' יהודה בן בתירא בפ"ג דברכות דאמר נמשלו דברי תורה לאש שנא' הלא כה דברי כאש, מה אש אין מקבל טומאה אף ד"ת אין מקבלין טומאה. ומ"מ נטה הביה"ל לשיטת הגר"א וז"ל: העיקר כמ"ש הכל בו ותרומה"ד שאוסרים, עכ"ל. וחששו של תרוה"ד כבר נתבאר כי היות ולא נהגו לרחוץ בשבת מיחזי כמתקן ע"י טבילה, ושוב אין לחלק בין טומאת קרי לשאר טומאות דסוף סוף נטהרו ע"י הטבילה ומיחזי כמתקן.

★★

ישנו צד להקל שהרי גם בטבילת כלים אם נטמא ביו"ט מטבילין ביו"ט, אף דנטמא באב הטומאה שטומאתו מדאורייתא, וביה"ל מצדד שאף הגר"א לא יחמיר בכה"ג שנטמא בשבת ויו"ט גופייהו.

ולענין טבילה לתוספת טהרה (וכדעת האריז"ל יעויין לקמן) אין בזה כלל חשש מתקן וכדאי' בגמ' (יט.) מטבילין מגב לגב ומחבורה לחבורה, כי היות ואין חיוב הטבילה מדרבנן או מדאורייתא - אינו מתקן.

ומעתה אתאנו להיתר מרווח בטבילה בשבת אף לדעת הגר"א, כי בזמנו וזמן הראשונים לא היה נפוץ רחיצה בשבת כדברי בעל תרוה"ד, וגם טבילה לתוספת טהרה לא היה נפוץ, א"כ אדם שטבל מטומאתו בשבת היה נראה כמתקן, וא"א היה לומר נראה כמיקר שהרי אסרו להקר, אבל בזמננו שנפוץ מאד טבילה לתוספת קדושה בש"ק בבוקר, כל הטובל - אפילו לקריו - לא נראה כמתקן, כי יאמרו עליו שטובל לתוספת טהרה כמנהג האריז"ל והחסידים. (אמרת היתר לכמה ת"ח חשובים שוחרי תורת הגר"א והודו לי).

וע"ש שהוסיף עוד לבאר מדוע כמה חששות בענין זה אין שייכים ע"ש היטב.

★★

בגמ': תינח בשבת, ביוהכ"פ מאי איכא למימר וכו'.

והיינו, דכוונת הגמ' היא, דקשה מדוע התירו חז"ל טבילה במקוה ביוה"כ, והלא כיון דרחיצה של תענוג אסור, א"כ נראה כמתקן כלי ע"ש.

גופייהו, אפילו כלי זכוכית חדשים שהוא של דברי סופרים אין מטבילין אותן, משום דהוי ליה טבילה זו שלא לצורך היום אלא לצורך חול דאסור עיי"ש.

ובשו"ת להורות נתן להגאון ר' נתן גשטטר שליט"א (חלק ז' סי' לה) האריך בנידון אם מותר לעשות מלאכה ביו"ט בין השמשות היכי שיהנה ממלאכתו בין השמשות, דניחוש שמא בשעת מלאכתו עדיין יו"ט הוא, ובשעת הנאתו הוי כבר חול, ונמצא שעשה מלאכה לצורך חול דאסור.

והוכיח מדברי השאגת ארי' הנ"ל, דלכאורה צ"ב מש"כ השאג"א וכנ"ל בביאור דברי רש"י, דמאי פסקת שאם טובל בין השמשות הו"ל טבילה לצורך חול, הרי יכול להשתמש בכלי זה מיד בבין השמשות טרם שיהא חול, ומוכח דפשיטא ליה להשאג"א ז"ל דכיון דביהשמ"ש הוי כל רגע ספק יום ספק לילה, א"כ כשטובל ביהשמ"ש חיישינן שמא בשעת טבילה עדיין היה יום, וברגע שלאחר הטבילה כששתמש בכלי הוי כבר לילה, ונמצא לצורך חול ואסור. **ועי"ש** עוד שהאריך בזה.

★★

בהגדה ש"פ מבית לוי (ע' רה"ע) הביא שמטעם זה נהג הגר"ח שלא הי' מעשן ביום טוב אחת"צ בין השמשות, שחשש שמא הוא מבעיר הסיגרי' כשעדיין הוא יום טוב, ואילו ההנאה, שאיפת העשן שלאחר כך הוא כשכבר הוא חול, נמצא שהבעיר לצורך חול.

★★

בגמ': מר סבר מדהא לא גמיר הערב שמש נמי לא גמיר, ומר סבר הא הוא דלא גמיר, הא הערב שמש גמיר.

בספר חבלים בנעימים (ח"א אות ד' סוגי' י"ז - דינא דגרמי) כתב לבאר ב' הדעות כאן עפ"י מה שהאריך שם להוכיח מכמה דוכתי, דמבואר דדין ברור ופשוט או דין המפורש שונה מדין שאינו מפורש כ"כ. וי"ל דמי שיודע דין מפורש לא בהכרח שיודע דין שאינו מפורש וכיו"ב.

וענין זה נוגע להרבה מקומות ודינים בהלכה, כמו הא דכתובות (ע"ד ע"א): א"ר יוסף בר אבא א"ר מנחם א"ר אמי המקדש בפחות משו"פ ובעל צריכה ממנו גט, בהא

בגמ': אמר רבא - מי איכא מידי דבשבת שרי וביורהכ"פ אסור, אלא הואיל וכו' לא ס"ד דתניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן וכו'.

הגאון ר' מיכל ליב מונק הכהן אב"ד דאנציג כותב בקובץ שומר ציון הנאמן (קובץ פ"ו) להקשות לרב חסדא דס"ל בפסחים (מ"ו ע"א) דלא אמרינן הואיל, א"כ יקשה מהברייתא דחייבי טבילות טובלין כדרכן הנ"ל.

וכתב שם הגאון בעל ערוך לנר זצ"ל ליישב בזה:

י"ל לענ"ד מלבד שאפשר לומר דרב חסדא לית ליה הואיל דוקא בדבר שאסור מן התורה דבוה ס"ל דאין לפטור במקום חיוב כיון דלפעמים מצינו פטור, אבל לענין איסורי דרבנן גם הוא ס"ל דרבנן השוו מדותיהם ובפרט בענין זה שלא רצו להחמיר ביוה"כ יותר משבת לענין מלאכה.

מכ"מ גם אם נאמר דאין חילוק בין הואיל דרב חסדא להואיל דרבא יש ליישב הקושיא, שהרי בדברי התוס' ד"ה הדר ב' מבואר דרק לרבא לשיטתו דס"ל דטעם דנאסר טבילה בשבת ויו"ט הוא משום מתקן וטבילת אדם מותר משום דנראה כמיקר הוקשה להש"ס דלפ"ז ביוה"כ יאסר, והוצרך לתרץ דמותר מטעם הואיל, אבל לשאר אמוראי דס"ל דטעם איסור טבילה הוא משום דרבה דגזירה שמא יעבירונו, או שמא ישהה או שמא יסחוט מה שלא שייך באדם אפילו בלא הואיל, א"ש דהותר טבילה ביוה"כ, שהרי ליכא טעם לאסור ביוה"כ יותר מבשבת, וא"כ בלא"ה לק"מ לרב חסדא מהך ברייתא דטובלין ביוה"כ, שהרי י"ל דרב חסדא ס"ל כחד מהנך תירוצים ולא ס"ל כרבא דטעם דאיסור טבילה משום דנראה כמתקן.

דף י"ט ע"א

בגמ': מידע ידע בעי דבעי הערב שמש וכו'.

וברש"י: הלכך בין השמשות דיו"ט אסר משום דמטביל ביו"ט שלא לצורך וכו'.

בשאגת ארי' (סי' נו) כתב לבאר כוונת רש"י, דאסור לטבול כלים בבין השמשות דיו"ט גופיה, דדילמא בין השמשות יממא הוא, ונמצא מטביל ביו"ט שלא לצורך יו"ט, דהא אין לו שהות להשתמש בו אחר הטבילה אפילו חולין דלא בעי הערב שמש, והו"ל כמטביל ביו"ט לצורך חול דאסור. ומסיק בשאגת ארי' שם לדינא, דבבין השמשות דשבת ויו"ט

הוא דלא טעי אבל בהנך טעי (במקדש במלוה או על תנאי ובעל), והנה נראה דטעם החילוק הוא דפחות משו"פ דהוא דין ברור שאין קדושין תופסים ואין בו פלוגתא מש"ה לא טעי לומר דמהני ואמרי' אדם יודע שאין קידושין תופסין בפחות משו"פ ובעל לשם קידושין, אבל מקדש במלוה כיון דהדין אינו פשוט, ובקדושין (מז ע"א) יש דיעות שונות אי מקדשין במלוה, ל"ש לומר אדם יודע ואמרי' דטעה לומר דמהני כיון דיש דיעה שסוברת כן.

הנה חזינן דסברא זו נוגעת להלכה ולמעשה וה"נ יש לבאר כאן, דדין שיעור טומאה בכעדרשה אין מפורש בקרא והערב שמש מפורש בקרא, ות"ק ס"ל אע"ג דאינו בקי בדין שאינו מפורש מ"מ דין מפורש יודע, ור"ש שזורי אינו מחלק, וס"ל די"ל דגם דבר מפורש אינו יודע ע"כ.

★★

במשנה: מביאין שלמים ואין סומכין עליהם וכו'.

הנה יש לחקור אם דין סמיכה הוא דין בקרבן או דין בבעלים, ונפק"מ בזה, אם יש כמה שותפים בקרבן, אם סמיכה הוי דין בקרבן סגי שאחד יסמוך, ואם יש דין בבעלים צריך שכולם יסמכו (עיי' ריש ערכין בדעת רש"י שם, שנחלקו בכך תנאים).

ועיין בתמורה (ב' ע"א) תוד"ה קרבנן דמוכח בתוס' דהו"א שבקרבן של גוי, הוא לא סומך אלא כהנים יסמכו. משמע שהוי דין בקרבן.

בתוס' (קדושין ל"ו ע"א ד"ה הקבלות) הקשו: למה צריך פסוק למעט נשים מסמיכה? תיפוק ליה שזו מ"ע שהזמן גרמא, שאין סמיכה בלילה.

ותירץ הריטב"א דכיון דסמיכה הוי דין בקרבן, ל"ש פטור של זמן גרמא. ורק אם הוי דין בבעלים, שייך פטור זה. ע"ש. ומבואר דבסברא זו נחלקו התוס' והריטב"א ודו"ק.

★★

בגמ': אבל נדרים ונדבות דברי הכל אין קריבין ביו"ט. וברש"י: דיכול להביאן לאחר זמן ע"כ.

הגאון החלקת יואב זצ"ל הקשה בדברי הרמב"ם (פ"ח דתמידין ומוספין הלכה טו), דאבדו כבשים, יביא

לחם אחר עם כבשים, והקשה החלקת יואב דאיך יכולים להביא לחם אחר ביו"ט דאין אפייתם דוחה יו"ט ע"ש.

ובאמרי יושר (ח"ב סי' קכז) פלפל הרבה בקושי' זו. ובשו"ת דברי יששכר (יו"ד סי' עח) כתב דאפשר לאפות אותם עם לחמים אחרים ועשה דרבים דוחה דשיל"מ דרבנן ע"ש.

ובשו"ת חדות יואב (מהדו"ת סי' ע"ה ס"ק י') כתב בקושי' זו: י"ל כיון שלא הי' אפשר מאתמול וא"א להמתין למחר שרי ביו"ט, וברש"י ביצה י"ט כתב גבי נדרים ונדבות דאינם קרבים ביו"ט משום שאפשר להקריבן למחר, הא לא"ה הי' דוחה, וכיון שאין עצה דאם לא יאפו יעכבו גם את הכבשים כיון שהוזקקו בתנופה, וכן למ"ד לחם מעכב י"ל שאפייתן דוחה יו"ט.

והא שכתב רש"י ביומא כ"א דלא נמצא פסול בשתי הלחם משום דלא אפשר לאפות ביו"ט, י"ל דרש"י מצי לפסוק כבן ננס דלחם לא מעכב לכבשים וכמו שפסק הראב"ד. ולא הי' דוחה יו"ט והי' נס לקיים מצוה מן המובחר כמו שכתב הפנ"י בנס חנוכה, אבל הרמב"ם פסק כמ"ד שמעכב ועי' בכס"מ, וכן לאחר שהוזקקו שיתבטל הקרבת כבשים ע"י שאין לחם, י"ל אפייתן דוחה יו"ט.

דף י"ט ע"ב

בגמ': ויוצא בה משום שלמי שמחה וכו'.

וברש"י בתו"ד כתב: שנאמר וזבחת וכו' והאי קרא בהר גריזים כתיב וכו'.

לכאורה צ"ע דפסוק זה (דברים כז, ז) מדבר בהר עיבל ולא בהר גריזים וכמפורש בפסוק ד' הקודם וצ"ע.

★★

בגמ': כי פליגי למיקם עלי' בב"ל תאחר וכו'.

וברש"י: והיינו דקא אתי לאשמעינן עצה טובה לכל מי שיש עליו תודה יביאנה בחג הסוכות ואפילו הוא רגל ראשון אחר נדרו וכו' ע"כ.

והקשה הגאון החכם צבי בשו"ת (סי' י"ג) דמדוע נקט רש"י "עצה טובה", הרי בלא"ה כיון שעבר עליו רגל

אחד עובר בעשה כדקאמר רבא בפ"ק דר"ה (ו' ע"ב) וליכא מאן דפליג עלי' בהא ע"ש מש"כ.

ובפני הביא קושי' זו וכתב "ובאמת היא קושי' עצומה", ולהלן כתב הפנ"י לחדש דהא דאמר רבא בר"ה וכנ"ל דברגל אחד עובר בכל תאחר, היינו דוקא באפריש ולא אקריב, דבהכי מוקמינן לקרא דובאת שמה והבאתם שמה (דמיני' יליף רבא דינו הנ"ל) בפ"ק דר"ה שם. אבל באמר ולא אפריש איכא למימר דלא עבר ברגל ראשון דמהיכי תיתי, אדרבה, פשטא דקרא משמע דבג' רגלים דוקא, ע"ש עוד מש"כ בזה. וראה גם בצל"ח ובשפ"א כאן בזה, אכן הטורי אבן באבני שהם לר"ה (ו') לא ס"ל כן, וס"ל דברגל א' גם לר"מ עובר בכל תאחר ע"ש היטב, וראה בקהלות יעקב עמ"ס ביצה (סי' י"ג) ועמ"ס נדרים (סי' ה) מש"כ בזה, ובספר משמר הלוי עמ"ס זבחים (סי' ב) ובספר משמר הלויים עמ"ס ברכות (עמ' קל"א) ע"ש היטב מש"כ דברים נעימים.

וראה ברמב"ם (פי"ד דמעשה הקרבנות הלכה י"ג) דלכאורה מפורש כדעת הטורי אבן הנ"ל ע"ש ודלא כהפני יהושע. וע"ע בפנים יפות סו"פ פנחס (עה"פ כ"ט, ל"ט) שכתב דברש"י שם מבואר דיש חילוק בין אפריש ולא אקריב לבין אמר ולא אפריש ע"ש והיינו כהפנ"י הנ"ל וצ"ע. וע"ע בהגהות הגרי"מ בידרמן ז"ל על השפ"א עמ"ס תמורה (י"ח. ד"ה ברש"י ד"א ל"א וכו') שכתב ג"כ דדעת רש"י כהפנ"י הנ"ל ע"ש היטב.

★ ★

הנה בטורי אבן (באבני שהם - ר"ה ו' ע"ב) הקשה בדברי הגמ' כאן דמסיק למיקם עלי' בכל תאחר, איך משכחת כל תאחר בתודה כלל, כיון דאין מביאין תודה בחג המצות, והרי תלה רחמנא לאו זה בג' רגלים, וא' מהם הוא חג המצות, וכיון דא"א לעולם להביא תודה להקריבה באותו חג מפני חמץ שבה, א"כ אין לה זמן הקרבה אלא באינך ב' רגלים, אבל ברגל זה א"א, וא"כ הא אנן ג' רגלים בעינן ללאו דכל תאחר, וממילא דפקע לאו זה בתודה, מידי דהוה היכא דחלה הקרבן בא' מג' רגלים דאינו עובר בכל תאחר כלל, הכי נמי כיון שאין ראוי קרבן תודה ליקרב בחג המצות, ממילא פקע לאו זה דכל תאחר בקרבן זה לעולם, והניח בתימה ע"ש.

וכתב הגאון ר' שלום דוד אונגר זצ"ל בעל שו"ת יד שלום בקובץ כרם שלמה (שנה י"א קו' ו' ע' לב) די"ל דהנה בהא דלחמי תודה שצריך חמץ מין א', הנה מבואר בראשונים דגם בשהי' מין א' של חמץ נוקשה, ג"כ מועיל כדיעבד, רק לכתחילה ודאי בעי' חמץ גמור.

ולפי"ז אפשר לומר דמשכחת להביא מה"ת קרבן תודה גם בחג המצות, לפימ"ש התוס' בר"פ אלו עוברין דבנוקשה ליכא כל יראה, א"כ גם בפסח הרי יוכל שפיר להביא הלחמי תודה ובגונא שיהי' החמץ שבה חמץ נוקשה, דלענין לחמי תודה מהני, ולענין כל יראה אינו עובר בזה. ואי דעכ"פ אי אפשר לאכול בחג המצות, הלא לפימ"ש גדולי האחרונים דאכילת קדשים מקיים המצוה גם באכילת חצי שיעור, א"כ שפיר יוכל לאכול פחות פחות מכשיעור, ולא מיבעי למ"ד ח"ש מה"ת מותר, בודאי יוכל לאכול כך, ואף גם למ"ד ח"ש אסור מה"ת, מ"מ כיון דרק איסורא גרידא היא, אתי עשה דאכילת קדשים ודחי לאיסור גרידא, והדברים עתיקים, וא"כ שפיר מה"ת יש מקום להביא גם תודה בחג המצות. ואך עכ"פ מדרבנן אסור להשהות בפסח חמץ נוקשה, וגם לכתחילה אין מביאין נוקשה לתודה, וע"כ שפיר תנינן דאין מביאין תודה בחג המצות, אבל עכ"פ סרה מהר קו' הטו"א הנ"ל, דהא עכ"פ מדאורייתא משכחת לה בכה"ג הנ"ל, וע"כ שפיר איכא כל תאחר גם בתודה מה"ת, והבן.

★ ★

עוד כתב שם ליישב בזה:

בל"א"ה נ"ל, דהרי כיון דקיי"ל דקדשים קלים ממון גבוה, א"כ ל"ש כל יראה בלחמי תודה כלל, ואף דהמורם מהם שייך לכהנים, מ"מ הוי משלחן גבוה, וא"כ הא משכחת להביא תודה בז' של פסח, וא"כ הרי יוכלו לאכול הלחמים במוצאי החג כיון דתודה נאכלת ליום ולילה, א"כ שפיר יוכלו לאכול לביל מוצאי יו"ט, וכבר העיר בזה בצל"ח. אך באמת כיון דקיי"ל דאין מביאין קדשים לבית הפסול, א"כ כיון דבאותו יום ההקרבה א"א לאכול, שפיר הוי כמביא קדשים לבית הפסול, וע"כ שפיר קתני דאין מביאין תודה בחג המצות, כיון דכל איסורו של הבאת קדשים לבית הפסול היינו דוקא לכתחילה, א"כ שפיר א"ש קושית הטו"א הנ"ל דאיך משכחת כל תאחר בתודה הא א"א בחג המצות להקריבו, דהא שפיר מה"ת יוכל להקריבו בז' של פסח וכמו"ש.

כפי מסת ידו ורוצה להוסיף, נראה דמותר להוסיף ממעות מעשר שלו" עכ"ל. והובאו בקצרה במג"א (סי' תרצ"ד סק"א).

★★

והנה הטעם השני בדבר שבחובה אינה באה אלא מן החולין, ודאי דלא שייך בפירות שביעית, דהרי ברש"י פסחים (ע.) ד"ה ואין יוצא בה, כתב לפרש הא דדבר שיש בו חובה אינו בא אלא מן החולין "כלומר משלו ולא ממה שהוא מחוייב ועומד". וכעין זה ברמב"ם (פט"ז מעשה הקרבנות הי"ז), שאין הנסכים באין לעולם אלא מן החולין, לפי שנאמר בהן והקריב המקריב קרבנו, עד שיהיה משלו ולא יהיה בהן צד גבוה כלל עיי"ש. וכעין זה במאירי ביצה (יט:) "וכן צריך אתה לידע שכל דבר שבחובה אינו בא אל מן החולין, כלומר כל קרבן שהטילו הקב"ה על האדם הן לכפרה על חטא שחטא הן להביאו בזמן ידוע, אינו רשאי לפרוע ממעשרותיו או ממה שכבר נדר ונדב מצד אחר, דהיאך יפרע את חובו במה שהוא זקוק להביאו מצד אחר" עיי"ש.

ומבואר דהא דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, היינו טעמא, משום שאינו יכול לפרוע את חובו מדבר שבלאו הכי הוא חייב ליתן. ועיין טורי אבן חגיגה (ח.) ד"ה אמאי. וא"כ דוקא מעשר מעות שהוא לעניים שכבר נתחייב ליתנו או משום שהפרישו או שנדר ליתנו ולכן אינו יכול לצאת בו ידי מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים, דהא משלוח מנות ומתנות לאביונים חובות נינהו שחייבוהו חכמים, ואיך יכול לצאת חובות אלו בדבר שכבר נתחייב ליתן ואין הממון שלו.

משא"כ פירות שביעית, הרי פירות אלו שלו הם, והוא רשאי לאכלן לעצמו ואינו חייב ליתנם לשום אדם, דהא מבואר ברמב"ם (פ"א מאישות ה"ג) המקדש בפירות שביעית מקודשת עיי"ש, ועיין רש"י ותוס' קידושין (נב.) ד"ה המקדש דפירות שביעית שזכה בו ממנו הוא לכל דבר עיי"ש. ומבואר בסוכה (לט.) דאתרוג של שביעית יוצאין בו ידי חובתו בסוכות, ומבואר דהוי בגדר לכס. נמצא שאם הוא נותן מפירות שביעית משלוח מנות או מתנות לאביונים, הרי הוא נותן משלו ושפיר יצא.

ואע"ג דפירות שביעית יש עליהן קדושה, מ"מ הוי ליה בגדר חולין לענין שיוכל לצאת בהן ידי חובתו, דמה שאמרו

ואי דהרי בהאי ברייתא קתני ולא בעצרת כיון שס"ל נונ"ד אין מקריבין ביו"ט, א"כ הכ"נ הא א"א גם בז' של פסח להקריבו משום יו"ט, י"ל לאביי דס"ל דהא דס"ל להני תנאי דנונ"ד אין קריבין ביו"ט, הוא רק משום שמא ישהה, ולא ס"ל כר"ה דאמר בש"ס דביצה כ', לדברי האומר (והיינו הני תנאי דברייתא דאין מביאין כו') שלא תימא מדאורייתא מחזא חזי ורבנן הוא דגזרי גזירה שמא ישהה, אלא אפי' מדאורייתא נמי ל"ח יעו"ש, ואביי לא ס"ל כך, אלא שפיר רק מטעם שמא ישהה הוא, וא"כ שפיר מדאורייתא איכא כל תאחר, כיון דמה"ת יוכל להביא בז' של פסח וכמו"ש.

★★

בגמ': וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין וכו'.

בשו"ת להורות נתן להגאון ר' נתן גשטטנר שליט"א (חלק י" ס"י נז) נשאל אם מותר לשלוח משלוח מנות בפורים מפירות שביעית, והוא כותב שם:

הנה בתשו' מהרי"ל (סי' נ"ו אות ז') כתב בנדון אם יוצא מצות מתנות לאביונים במעות מעשר, וז"ל "דלא נפיק במעות מעשר, כיון דתקנתא דרבנן הוא הוי דבר שבחובה, ונמצא זה פרוע חובו ממעשרו ואין לו בו אלא טובת הנאה, ויש מרבתינו דפסקו דאינו ממון, ואפילו למ"ד ממון מכל מקום הוי דבר שבחובה וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין" עכ"ל.

וכעין זה כתב בשל"ה (מס' מגילה פ"ו ע"ב) וז"ל "כל דבר שבחובה אינה באה אלא מן החולין, כדאיתא במס' חגיגה (ז:) בענין עולת ראייה וחגיגה שאינה באה מהמעשר אלא מן החולין, וכן נ"ל לענין פורים שנוהגים במחצית השקל ומכל שכן במשלוח מנות ומתנות לאביונים, שהוצאה זו יוציא אדם משלו ולא ממעות מעשר שלו. וכן מצאתי כתוב וז"ל, ודוקא משלו כאשר השיב מהר"י מולין דבמעות מעשר לא נפיק ידי מתנות לאביונים. ומזה נראה לי באותן המקומות שנותנים קצבה מכל נפש לחזן קודם קריאת המגילה מעות פורים, בזה לא נפקי ידי מתנות לאביונים כי הוא בכלל השכירות, ואם לא יתן ההקצבה ההוא היה צריך להרבות שכירות החזן, וא"כ הוא הצדקה תהיה לנו ולא לעניים, אלא צריך ליתן בלאו הכי כפי נדבת מסת ידו ע"כ, אמנם כשהפריש

וְלֹא הבנתי מש"ס דר"ה (דף ו' ע"א) דפריך הש"ס ומי מצית אמרת דאמר ולא אפריש והא נדבה כתיבה ותנן איזה נדר האומר הרי עלי ומה בין נדר לנדבה וכו' אמר רבה משכחת לה כגון דאמר הרי עלי על מנת שאיני חייב באחריותה. וקשה דהא לפירש"י כיון דאמר הרי עלי אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי, וא"כ איך משכחת דאמר ולא אפריש, דהא מיד שאמר הרי עלי הוי כמסר לגבוה.

★★

וַיִּלֵּךְ בזה בהקדם מש"כ הרמב"ן (ר"פ מטות) לחדש, דהא מצינו בנדרי הקדש דהוי נדר בקום ועשה, שכשאדם אומר "הרי עלי" - השתעבדו נכסיו להקדש ומיקרי שפיר איסור חפצא. ולפי דבריו מוכן, למה ברש"י בסוגיין שייך אמירתו לגבוה גם בהרי עלי. (עיין מהרי"ט אלגאזי, בכורות (דף מא) שכתב די"ל ששיעבוד הוי גדר של קנין).

★★

בְּשׂוֹת בית יצחק (או"ח סי' כ') האריך בסוגי' כאן וכתב, דמלשון רש"י נראה דלאו דוקא לישנא ואגלח, דה"ה אם אמר על מנת, וטעמא דנזיר ואינו מגלח הוא, דמכי אמר הריני נזיר או הרי עלי, הוי נזיר, דאמירתו לגבוה כמסירה להדיוט, ושוב אינו יכול להתנות תנאי, ונראה דעת רש"י דגבי נזיר אף תוכ"ד לא מהני חזרה, ועיין קצוה"ח סי' רנ"ה, אמנם בתוס' מנחות פ"א: [ד"ה תודה] כתבו, דמש"ה בתודה מן חולין ולחמה מן המעשר אינו דומה להריני נזיר מן הגרוגרות, דלכ"ה לא הוי נזיר, דהוי נדר ופתחו עמו, דכאן קבעי למיהדר ולא מצי הדר דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט, ומשמע בנזיר מצי למיהדר דלא שייך אמירה לגבוה. והקשה בבית יצחק שם, דהרי ב"ה דס"ל דלא הוי נזיר אמרינן בגמרא גבי מנחה מן השעורין דתליא ג"כ במחלוקת ב"ש וב"ה הנ"ל, וכן לענין תודה בלא לחם שם, ואמאי, עד כאן לא קאמרי ב"ה אלא בנזיר דמצי לחזור, ולא בהקדש ומנחה, ואין לומר דהמנחה מן השעורין לא הוי חזרה כלל רק פירוש, משא"כ תודה מן החולין ולחמה מן המעשר הוי חזרה, דא"כ דגבי נזיר מן הגרוגרות לא הוי חזרה, איך תלי לה הגמרא בפלוגתא דב"ש וב"ה אי יש שאלה בהקדש, וכתבו התוס' דהיינו כמו שיכול לשאול כן יכול לחזור תכ"ד, הרי דגבי גרוגרות נמי הוי חזרה. ועוד הקשה על רש"י דלשיטתו באומר נזיר ואגלח הוי חזרה ואינו יכול לחזור, וא"כ אמאי נזיר מן הגרוגרות לא הוי נזיר,

דבעינן שיהא חולין הכונה שיהא שלו וכרש"י הנ"ל, ואין חסרון במה שיש בו קדושה כל שהיא כל שאינו ממון של גבוה, והרי פירות שביעית אינו ממון גבוה כלל, וא"כ כשנותן מהם מתנות לאביונים או משלוח מנות הרי הוא נותן משלו ושפיר יצא.

★★

בְּשׂוֹת חבלים בנעימים (ח"ג סי' מ"ב) דייק מרש"י כאן: מן החולין וכו' ולא מנדרים ונדבות שהוא מחויב ועומד בהם ע"כ. דיסוד הדין דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין הוא שאינו יכול לפטור עצמו לדבר מצוה וחויב המוטל עליו בדבר שאינו שלו, ולפי"ז כתב ליישב קושי' שהקשה לו הגאון ר' יעקב יצחק רודרמן ז"ל בזבחים (ס"ח ע"א) דאיתא:

אִימַר דא"ר יהושע לאפוקי מידי מעילה למיסק לי' לחובה מי אמר, והקשו תוס' ד"ה אימר מה טעם החלוק כיון דא"ר יהושע במתני' (סו:): עולת העוף שעשאה למטה ושינה אותה לשם חטאת אין מועלים בה ונעשית חטאת אם כן למה אינו יוצא בה לחובת חטאת, וקשה, הא אי אפשר לצאת בעולה ידי חובת חטאת כי כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין.

וְלִפִּי המבואר לדברי רש"י הנ"ל כאן א"ש, דהרי אם חייב עולה ועשאה חטאת אפילו ה"י יוצא בה חובת חטאת, אבל ע"י זה לא יפטור מחוב העולה אשר עליו ולא משתרשי לי' מידי וע"כ יכול לעשות מן החולין חטאת וא"ש.

★★

וַיִּסֹדֵר זה של החבלים בנעימים א"ש לב' הפירושים שהביא בלהורות נתן הנ"ל בדין זה דדבר שבחובה וכו' ודו"ק היטב.

דף כ' ע"א

בגמ': נדור ואינו יוצא - נזיר ואינו מגלח.

וּבְרֵשִׁי: דכיון דאמר הרי עלי נתחייב דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט, וכי הדר אמר על מנת לאו מילתא היא ע"כ.

והקשה חכ"א בקובץ שומר ציון הנאמן (דף ש"י ע"ב):

בהפלאה דהרי בהריני נזיר מן הגרוגרות אמרינן דמהני לב"ה. ולפ"ז א"ש, דשם אמרינן דהוי טעות, ולא הוי פיו ולבו שוין, אבל בהריני נזיר על מנת שאשתה יין, דנתכוין לנזירות גמורה בפיו ולבו, רק דרצה לעקרו בתנאי, שוב לא מהני משום תנאי, דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה, ומשום חזרה לא מהני ג"כ כנ"ל, וזהו כונת רש"י בביצה ע"ש.

ובזה מיושב ג"כ דברי הרמב"ם שתמה עליו בבית יצחק שם, שפסק בעל מנת שאגלח ממצעות מעשר שני נזיר ואינו מגלח, ובנזיר על מנת שאגלח בבית חונוי פסק יצא, ונימא ג"כ מכי אמר הריני נזיר הו"ל נזיר, ע"ש בבית יצחק, ולפ"ז מיושב, דבנזיר על מנת שאגלח בבית חונוי שכתבו התוס' בנזיר דף י"א ובכתובות שם דלא הוי מתנה על מה שכתוב בתורה, והיינו מטעם הנ"ל דלא נתכוין לנזירות כלל רק לצעורי, לכך יצא, משא"כ בעל מנת שאגלח ממצעות מעשר שני שנתכוין לנזירות, לא מהני חזרה, והבן.

דף כ' ע"ב

בגמ': והביא כל צאן קדר שביושלים וכו'.

בתוס' (ד"ה והביא וכו') הקשו: ותימא, הא אין מביאין חולין בעזרה. וי"ל דלאו דוקא בעזרה אלא בהר הבית ע"כ. וכתב חכ"א (בקובץ כרם שלמה שנה ט' קו' א' ע' נא):

ולפי מה שכתב בספר אתון דאורייתא (כלל א') דיש מקומות בעזרה ככמס' זבחים נ"ו, לשכות הבניות בחול ופתוחות לקודש כהנים נכנסים לשם ואוכלים שם קדשי קדשים ואין שוחטין שם קדשים קלים, דיש להם דין עזרה לענין שמותר לאכול שם קדשי קדשים, אבל לענין שחיטת קדשים אין להם דין עזרה, וכתב עוד דאין עוברים שם על חולין בעזרה יעיי"ש היטב, א"כ יש לומר דעזרה דוקא, ולא קשה קושית התוס', ודו"ק.

★★

בגמ': אמרו להם ב"ה לב"ש ומה במקום שאסור להדיוט מותר לגבוה, מקום שמותר להדיוט אינו דין שמותר לגבוה.

כתב הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל-הי"ד (בקובץ מוריה שנה י"ז גליון ט-י ע' מח):

נימא ג"כ כיון שאמר נזיר הו"ל נזיר ובעי למיהדר, ועוד דלב"ה דס"ל יש שאלה בהקדש יהי נדר ופתחו עמו, ועוד קשה אמאי בנזיר על מנת שאגלח בבית חונוי יצא (מנחות ק"ט ע"א), ונימא ג"כ בעל מנת שאגלח ממצעות מעשר שני נמי יצא, ומגמרא משמע דלא יצא, ועיין במלחמות, וע"ש בבית יצחק שהאריך בזה.

★★

והגאון בעל מחזה אברהם זצ"ל (בקובץ כרם שלמה שנה ט"ז קו' ג' ע' יח) כותב:

כתבתי בהגליון, עיין במחנה אפרים הל' צדקה (סי' ח' ט') שכתב דרש"י מפרש בהא דאמרינן בנזיר (ט' ע"א) לאתשולי קאתי, לא דהוי חזרה, רק דאמרינן דהוי טעות בעיקר דבריו, ובשעה שאמר הריני נזיר לא הי' פיו ולבו שוין, לכך תליא בזה אי יש שאלה בהקדש, ולב"ש לא מהני טענת טעות בהקדש, אבל חזרה לא מהני ע"ש, וזה ג"כ דעת התוס' במנחות הנ"ל, דלאו חזרה היא (ואף דבמנחות ק"ג ובנזיר דף ט' כתבו משום חזרה, אין להקשות סתירה ע"ז, כנודע דבעלי התוס' אינם איש אחד), ולכן בש"ס שם במנחות שפיר פריך והא נדרו ופתחו עמו הוא, היינו דנימא דהוי טעות מעיקרא, ושפיר משני ר' יוחנן באומר אלו הייתי יודע כו', וא"כ לא הוי טעות, והתוס' מקשים ניהו דטעות לא הוי, עכ"פ חזרה הוי, ולזה לא מהני מה שאמר אלו הייתי יודע, דמ"מ כפי שאומר עכשיו לא הוי נדר כלל, ולכן כתבו דחזרה לא מהני.

וי"ש לתרץ בזה קושית התוס' בנזיר ובמנחות, דלמאי הוצרך הש"ס לומר דב"ה סברי כר"ש שלא התנדב כדרך המתנדבים. ולפ"ז יש ליישב, דאל"כ קשה מנ"ל דכוונתו הוא דהי' טעות, דילמא לחזרה נתכוין, לכך קאמר משום שלא התנדב כדרך המתנדבין הוי ודאי טעות, ולב"ש צ"ל משום דס"ל אין שאלה, דאל"כ דילמא לטעות נתכוין, לכך קאמר דגם טעות לא מהני לב"ש משום דאין שאלה כו', והבן. ובאומר הריני נזיר ואגלח ממצעות, שם לא הוי טעות, דהלא באמת נתכוין לגזירות גמורה, רק דהוי כמו תנאי, והוי מתנה על מה שכתוב בתורה, ועיין במחנ"א שם שביאר כן דברי רש"י, ועיין פנ"י כתובות דף נ"ו שכתב, הא דלא מהני מתנה על מה שכתוב בתורה בנזירות, אף דלא הוי רק דיבור, ואתי דיבור ומבטל דיבור, וא"כ ליכא למילף מתנאי בני גד ובני ראובן, וכתב משום דלא מהני חזרה בנזירות. ותמה עליו

כיון דמי שאין לו קרקע פטור מחגיגה, כמ"ש הרמב"ם פ"ב מחגיגה דכל הפטור מראי' פטור מחגיגה, א"כ אין זמנו קבוע וכו'.

★ ★

בגמ': אמרו להם בית הלל אף זו קבוע לה זמן דתנן עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו.

פירש"י ויש לחוש שמא יפשע או יאנס בשאר ימי המועד ולא יביא. ר"י ענגל זצ"ל בספר לקח טוב (כלל ח') האריך לדון אי מצינו איסור דאורייתא מטעם סייג, והביא בזה מכמה מקומות.

ובתב (שם) באות י"א דיש להוכיח מסוגיין דיש סייג בדאורייתא, דרש"י פירש דסברת ב"ה משום שמא יפשע או יאנס, הרי מבואר בהדיא דשייך חשש שמא יפשע או שמא יאנס מדאורייתא, ואע"ג דהכא הוא לקולא שהתורה התירה מחמת זה הקרבת קרבן ביו"ט, מ"מ עכ"פ מצינו סייג בדאורייתא, אלא דסיים דיתכן דטעמייהו דב"ש החולקים הוא באמת מחמת דס"ל דאין סייג בדאורייתא.

★ ★

בגמ': אבא שאול אומר בלשון אחרת ומה במקום שכירתך שתומה - כירה רבך פתוחה וכו', במאי קא מיפלגי וכו'.

כתב במשך חכמה (פרשת בא) עה"פ אך אשר יאכל לכל נפש, דהנה הברייתא הראשונה דס"ל דנדרים ונדבות אין קרבין ביו"ט, והיא למדה מקל וחומר רק על עולת ראייה ושלמי חגיגה דהוי חובת היום כמו תמידין ומוספין, א"כ שפיר ילפינן קל וחומר, ולא שייך להקשות על זה דיו לבא מן הדין להיות כנדרין.

אך אבא שאול דס"ל דנדרים ונדבות קרבין ביו"ט, וגם את זה רצה ללמוד מקל וחומר, דמה בשבת שכירתך שתומה כירת רבך פתוחה, ביו"ט שכירתך פתוחה אינו דין שכירת רבך פתוחה, והיינו שוחט מותר להקריב גם עולת ראייה ושלמי חגיגה וגם נדרים ונדבות ביו"ט. אך על זה יקשה דיו לבא מן הדין להיות כנדרין, ואי אפשר ללמוד מהא דמקריבין בשבת תמידין ומוספין שהן חובת היום לנדרים ונדבות שאינן חובת היום. ועל כן הוסיף אבא שאול וקאמר וכן בדין שלא יהא

וקשה הא למאי יליף משבת, הא לתמידין ומוספין ליכא למימר, דלזה לא בעינן ילפותא, וע"כ יליף דגם עולת ראייה מותר להקריב, וא"כ לימא דיו לבא מן הדין להיות כנדרין, וכמו דבשבת דוקא תמידין, ה"נ ביו"ט, אבל עולת ראייה לא. וצ"ל דהוי גילוי מלתא בעלמא, דצורך גבוה עדיף מצורך הדיוט, וכיון דיליף דצורך גבוה עדיף, ממילא נדע דגם עולת ראייה מותר ליקרב.

אבל לפ"ז יהא קשה, מה דאמרינן לקמן, דב"ש אמרו לב"ה נדרים ונדבות יוכיחו, פי' דחזינן דצורך הדיוט עדיף, וא"כ מאי משני דאמרו להם ב"ה, מה לנדרים ונדבות שאין קבוע להם זמן, דבשלמא אי הוי ק"ו, שפיר משני, דמאי לנדרים ונדבות דלית להו האי חומרא, אבל כיון דאמרי' דהוי רק גילוי מילתא בעלמא, דצורך גבוה עדיף, א"כ שפיר מייתי ב"ש, דצורך הדיוט עדיף. וצ"ל דהכי פירושו, דהטעם שאתה רוצה להתיר נדרים ונדבות, הוי מטעם "מתוך", וכיון דאפשר למחר, הוי כמו שריפת קדשים דאינו דוחה יו"ט, משום דאפשר למחר, אבל בקרבן דהוי צורך היום, אה"נ דצורך גבוה עדיף.

★ ★

בגמ': אמרו להם ב"ה מה לנדרים ונדבות שאין קבוע להם זמן תאמר בעולת ראי' שקבוע לה זמן וכו'.

חכ"א הקשה להגאון המהרש"ם זצ"ל, לפימש"כ בתוס' פסחים (ג' ע"ב) דמי שאין לו קרקע פטור מראי', והרי בתוס' פסחים ל"ח כתבו דכה"ג שיכול להיות פטור, לא נחשב קבוע לו זמן, ואיך קאמר כאן דעולת ראי' נחשב קבוע לו זמן.

והשיב לו הגאון המהרש"ם זצ"ל בקובץ כרם שלמה (שנה כ' קו' ד' ע' כב): הנה זה כמה שנים הקשיתי כן, ותירצתי עפ"י דברי הלח"מ (פ"א מחגיגה הלכה ח') דיש קבוע זמן במקצת, ולא קבוע גמור, ויש קבוע גמור, ולכן דחי הש"ס דלגבי נדרים ונדבות שאין קבוע כלל, הוי בעולת ראי' קבוע זמן, כיון דבמקצת הוי קבוע זמן, ועיין כה"ג בתוס' ביצה דף ל"ט ע"א ד"ה הקדש וכו', ועוד בכמה מקומות.

אבל בכ"ז הקשיתי, בהא דמקדיש אדם פסח וחגיגתו בשבת משום דקבוע זמנו כדאיתא בשבת קמ"ח, וכן בפסחים דף ע' דייק דחגיגת י"ד לאו חובה, דאי חובה, אמאי לא מייתי חגיגה בשבת, ותוס' כתבו שם משום שזמנו קבוע, והרי

עשאה בעבירה, כדוגמת השוחט בשבת, שתהא זו מצווה הבאה בעבירה.

ועוד דבעצם גם מצווה הב"ב אינו פוסל שום קרבן מלעלות לבעליו לשם חובה. והראיה לכך, שהרי דעת התוס' בכמה מקומות שמצוה הבאה בעבירה הווי פסול מדרבנן במצוה, ואיך יתכן שיחייבו אדם להביא קרבן נוסף, אחרי שמדאורייתא כבר יצא יד"ח, הא הו"ל חולין בעזרה. אע"כ בודאי שהקרבן כשר ועלה לשם חובה, רק לגבי קרבן גזול, אפילו שיאוש קונה, אמרינן שא"א לצאת יד"ח בקרבן שמקורו בגזילה, דהוא דין מיוחד בגזילה.

עכ"פ, החילוקא דרבנן בין גזולה לשחוטא ביו"ט מצאנו גם בסוגית הירושלמי פ"ג דשבת ה"ג גבי קורע על מתו בשבת, דמשמע דיוצא יד"ח קריעה (וכ"ה בבבלי שבת ק"ה ע"ב הובא לעיל). ושאלו בירושלמי מהא דמצה גזולה אינו יוצא בה יד"ח בפסח. ומשיבה הגמ' "תמן גופה עבירה ברם הכא, הוא עבר עבירה, כך אני אומר - הוציא מצה מרשות היחיד לרה"ר אינו יוצא בה ידי חובתו בפסח"? והפני משה ביאר חילוק הירושלמי, דמצה היא גופה עבירה ובעבירה באה לו, אבל הכא הוא שעבר עבירה שחילל שבת, ואין הקריעה גופא עבירה, שהרי אילולא שבת חייב הוא לקרוע. בדומה לכך הוציא מצה בשבת מרה"י לרה"ר, המצה היא היתר אלא שביצעו עמה עבירה, בעוד מצה גזולה היא גופה בעבירה.

עוד יש להבין דברי הירושלמי כפי שכתב המהרי"ט אלגזי (בכורות פ"ח אות ס"ב) שקריעה בשבת הוא איסורא דיומא קא גרים, ובאיסור התלוי בזמן אין אומרים מצהב"ב. ה"ה שחיסת נדרים ונדבות ביו"ט אינה מצהב"ב. וכן נמצא בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' ל"א) שרצה לפרש כן דברי הירושלמי, ומפלפל שם אי יש לחלק בין איסור חפצא לאיסור גברא, ורק באיסורי חפצא אמרינן מצוה הב"ב. וכ"כ השער המלך (הל' לולב פ"ח ה"ח), והמהר"ם שיק (באו"ח סי' רצ"ה).

אכן י"ל ביאור אחר בירושלמי, שאף עפ"י יש ארוכה לקושייתנו. דעיין בביאור הקרבן עדה שם, וכן ביאר ב"כתב סופר". חילוק זה יסודו בדברי התוס' בריש לולב הגזול, דאין פסול מהב"ב אלא כשהמצוה באה כתוצאה מהעבירה, ומבלעדי העבירה א"א היה לקיים את המצווה. כך הוא הדבר במצה גזולה, וכך הדבר בקרבן גזול. אולם בקורע על מתו ובשוחט ביו"ט, הלא את אותו בגד היה יכול לקרוע

שולחנך מלא ושולחן רבך ריקן, וכוונתו בזה, דהדין נותן שיהי' מותר להקריב ביו"ט אף בלא קל וחומר, וא"כ הקל וחומר כאן אינו רק גילוי מילתא בעלמא, וע"כ שפיר לא אמרינן דיו לבא מן הדין להיות כנדון עיי"ש.

★ ★

בגמ': עבר ושחט מאי - רבא אמר זורק את הדם על מנת להתיר בשכר באכילה, רבה בר רב הונא אמר זורק את הדם על מנת להקטיר אימורים לערב וכו'.

ומבואר בתוספתא (פ"ה דמנחות ה"ב) דלכו"ע עלו לבעלים לשם חובה ע"ש.

וכתב בקובץ אורייתא (כרך י"ט ע' תמ) להקשות לפ"י דהנה בגיטין (נ"ה ע"א) אמר עולא דבר תורה חטאת גזולה בין נודע לרבים בין לא נודע אינה מכפרת, מ"ט יאוש כדי לא קני. וביאר שם התוס' (בד"ה מאי וכו') שאמנם עולא סובר יאוש קונה ומ"ט חטאת גזולה שנתיאשו בעליה אינה מכפרת? משום דהוי מצוה הבאה בעבירה (וכפשט הגמ' בסוכה ל' ע"א שאפילו לאחר יאוש, לולב הגזול וקרבן הגזול פסולים משום דהוי מצוה הבאה בעבירה). לאור זאת, מדוע נדרים ונדבות שנשחטו ביו"ט עולים לבעלים שם חובה, הא הקרבנות היא מצוה הבאה בעבירה ופסול?

וכותבים שם לתרץ, ישראל דהחסרון של חטאת הגזולה הוא בחפצא של הקרבן, וקרבן שנעשה בעבירה (גזילה) אינו עולה לבעלים לשם חובה, דהווי מצווה שכל מהותה בעבירה. אולם השוחט קרבן שלמים ביו"ט, דומה לקורע על מתו בשבת שיצא ידי חובת קריעה אעפ"י שחילל את השבת, כדאיתא בשבת ק"ה ע"ב. דאעפ"י שלכאורה הווי מצהב"ב, אין זה כך, דהמצווה היא התוצאה - שהבגד יהא קרוע, בעוד שהעבירה היא פעולת הקריעה. אף בנ"ד, המצווה היא התוצאה - שהקרבן יהא נקרב, והעבירה היא פעולת השחיטה בשבת. לעומת זאת בחטאת הגזולה, חטא ה"גזולה" טבוע בחפצא של הקרבן, אשר ע"כ, גם אם המצווה היא לא ההקרבה אלא שהקרבן יהיה קרב מ"מ זו מצהב"ב ולא עלתה לבעלים לשם חובה.

עוד כתבו לתרץ דמצוות שחיטה בקרבן היא הכשר הקרבן, ולא מצוה המוטלת על הגברא כדי שנאמר בה אם

הפנ"י איבעיא להו עבר ושחט מאי, והלא אין שבות במקדש וזריקה שבות בעלמא הוא. ותירץ דבעבר שפיר יש לומר דאיכא שבות במקדש. והנה במקו"א הארכתי בענין אין שבות במקדש אם הפי' דמתחילה כשגזרו חז"ל איזהו שבות מתחלה התנו שבביה"מ לא תהי' שבות זו נוהגת ואין לשבות שום מקום בביהמ"ק. או מתחלה חז"ל גזרו שבות על כל העולם כולו, ושוב אמרו, בגדר הם אמרו והם אמרו, שבביהמ"ק אין שבות. וכתבתי הנפק"מ בדבר, אם בערב שבת אפשר לעשות פעולות שלא יהיו הכהנים מוכרחים לעשות איזו שבות בשבת בבית המקדש, דלמ"ד דמעיקרא לא גזרו חז"ל על שבות בביהמ"ק, אז אין שום מצוה על הכהנים שבערב שבת יעשו ויסדרו הכל שלא יהו מוכרחים לעשות השבות בשבת בביהמ"ק. אבל אם נימא דמתחלה על כל העולם כולו גזרו שבות רק שוב אמרו דבביהמ"ק מתירין השבות, אז מסתבר דע"כ לא התירו רק בשא"א לעשותו מערב שבת, אבל באפשר לעשותו מע"ש אז מוכרחי' לעשותו בע"ש ובכה"ג לא אמרינן אין שבות במקדש, ועיין בכס"מ ומל"מ סוף הל' בית הבחירה.

ובענין זה גופא נחלקו רבא ורבה בר רב הונא, דרבא ס"ל דהשבות חלה על ביהמ"ק ג"כ רק חכמים התירו השבות בביהמ"ק, ועד כאן התירו בשלא עבר ביו"ט שום דבר שיסבב לעבור על השבות אלא בשעבר העמידו חכמים גזרתם על תלה, ואסור לעשות השבות בביהמ"ק, אולם לצורך אכילת בשר היינו אוכל נפש ביו"ט התירו לזרוק ע"מ לאכול ולהתיר הבשר. אבל רבה בר רב הונא ס"ל דחכמים מתחילה לא גזרו שום גזירה על ביהמ"ק משום שבות, ולכן גם בשעבר ג"כ אין מקום לגזור שבות, ולכן מתירין לזרוק אפילו ע"מ להקטיר אימורין לערב, הגם שאין לו הנאת אוכל נפש ביו"ט בי, ולפי"ז כשפריך הש"ס ואם היתה בשבת לא יזרוק, א"א לחלק בין שבת ליו"ט, דמאחר שאין ענין שבות בביהמ"ק, ועכ"ז בברייתא איתא שאסור לכתחילה בשבת, ומה לי יו"ט מה לי שבת, ושפיר אמרו קשיא.

אולם הרמב"ם (פ"א מהל' יוה"כ ה"ד) כתב שאם חל שבת ביום ג' או ז' של הזאת הכה"ג כשהפרישו אותו לפני יוה"כ דוחין את ההזייה. והקשה השעה"מ והא אין שבות במקדש, ותירץ דהו"ל שבות רחוקה, דהזאה זו לא נצרכה לשבת זה אלא ליוה"כ עיי"ש. ומצינו להרמב"ם דס"ל (בפ"א מהל' קר"פ הט"ז) שפסק כחכמים דר"נ (כמו שכ' הכסף משנה)

בהיתר למחרת השבת, הרי שאת המצוה היה יכול לקיים גם מבלעדי העבירה. ה"ה גבי שוחט קרבן ביו"ט, הלא יכול לשחוט את אותו קרבן למחרת והיה יוצא יד"ח ללא עבירה. לפיכך גם אם עשה זאת בעבירה ביו"ט אין זו מצהב"ב.

★ ★

עוד הביא שם לתרץ, דחלוק קרבן חטאת, מנדרים ונדבות. דקרבן חטאת כולו לכפרה נועד, ולא תיתכן כפרה אם אמצעי הכפרה נגוע בחטא של גזילה או כל איסור אחר. ברם נדרים ונדבות יסודם בנדיבות לבו של המקריב, ורק כשהתחייב בקרבן חלה עליו חובה להביא ולמלא את חובתו כלפי ההקדש, החובה היא בעצם חובה ממונית. אלא שאגב מילוי חובה זו יכול המקריב להתכפר גם מעבירות מסוימות. אבל כל ענין הכפרה הוא ענין טפל. לפיכך אם שחט הקרבן בשבת אין העבירה יכולה לבטל את מילוי חובת הממון שבקרבן אחר שהוקרב. כמו שאין לומר שאם אדם פרע חובו בשבת שיהא הפרעון בטל משום מצהב"ב ויחוייב לפרוע פעם נוספת.

והנה ראה בסוגיית קדשים קלים ממון בעלים בב"ק י"ב ע"ב, בדברי התוס' שם ד"ה ומחיים מי אמר וכו', שכתבו מפורשות שחלק הבעלים בקדשים קלים בין מחיים בין לאחר שחיטה הוה ממון בעלים לקדש בו אשה, ואעפ"כ אין קדשים קלים נשחטים ביו"ט, אף שהבשר נאכל ואף שהוא אינו של גבוה, זאת משום שהשחיטה בקרבן היא בעיקר לצורך גבוה ולא דוקא לצורך התרת הבשר באכילה. מעתה, יש לומר כל זה אמור בשעת השחיטה, ולפיכך הוה עבירה. ברם אחר שהבשר נאכל או ראוי להיאכל לבעלים, נתקן האיסור למפרע, כי הוברר למפרע שהשחיטה נועדה גם לאכילה, ולפיכך אין זו מצווה הבאה בעבירה.

דף כ"א ע"א

בגמ': קשיא, ואיבעית אימא שאני שבות שבת משבות יו"ט.

הגאון ר' משה שטרן זצ"ל מדברצין זצ"ל כותב בקובץ כרם שלמה (שנה ח' קו' ד' ע' לו-לז) ענין נחמד כאן, דלכאורה קשה מאוד, מאי זה דמתחילה אומר קושיא ושוב תירץ שאני שבות שבת משבות יו"ט, נהי דקשיא אינו תיובתא, עכ"ז אם יש לתרץ למה אמר מתחלה קשיא. וי"ל דהנה הקשה

שגם שבות שאינה צריכה התירו בביהמ"ק, ועכצ"ל דס"ל להרמב"ם שמעולם לא שייך שום דין שבות בביהמ"ק, ועכ"ז ס"ל להרמב"ם דלצורך מחר גם בביהמ"ק גזרו משום שבות, ובאמת נחלקו הרבה מהאחרונים על השעה"מ מהאי טעמא.

וא"כ א"ש הדק היטיב, דהאיבעית אימא ס"ל כהשעה"מ לענין שבת החמור, אבל לענין יו"ט דקיל ס"ל כהחולקים על השעה"מ, ומתירין גם שבות לצורך מחר היינו להקטיר אימורין בערב, וזה נכון מאוד בעזהי"ת, וכאן לא שייך למימר כדלעיל (דף ב' ע"ב) יו"ט דקיל ואתי לזלזולי ב' צריך להחמיר עוד יותר, זה אינו, דכל יסוד אין שבות במקדש הוא דכהנים זריזים הם, וממילא אין לומר כאן אתי לזלזולי ב' דהלא זריזים הם. וסהדי במרומים שוב ראיתי בחי' חת"ס מהד"ק שדיבר מזה ודבריו צע"ג. ומאן דאמר קשיא, ס"ל דלא כהשעה"מ לגמרי, דאפילו לענין שבת שרי גם שבות רחוקה, מאחר שמעולם אין שם שבות במקדש, וכדחולקים על השעה"מ.

★★

בגמ': בהמה חצי' של נכרי וחצי' של ישראל מהו לשחטה ביו"ט וכו' וכי מה בין זה לנדרים ונדבות וכו' דא"א לכזית בשר בלא שחיטה, אבל נדרים ונדבות וכו' דכהנים כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו.

וברש"י (ד"ה כהנים וכו'): נמצאת כל השחיטה לשם גבוה ע"כ.

והקשה בצ"ח וכן הקשה בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תי"ג) לפי סברת המקשן דס"ל שנדו"נ הוא שותפות של גבוה ושל ישראל, תיקשי לי' טפי משתי הלחם דכולו נאכל להדיוט אפ"ה אין אפייתן דוחה יו"ט, וע"כ משום דמשולחן גבוה קא זכו, וא"כ ה"ה בנו"נ משולחן גבוה קא זכו, ואי לא ידע מסברא זו תיקשי לי' משתי הלחם דאין אפייתן דוחה יו"ט, אף שכולו להדיוט ואין כאן שותפות לגבוה.

ובאבני נזר שם תירץ וז"ל: לפי מה שמבואר בפרק טרף בקלפי ביומא (ל"ט א') דלפעמים הי' מגיע לכל כהן משתי הלחם פחות מכזית [עיי"ש בתוס' ישנים ד"ה שמגיעו כפול וכו'], ואעפ"י כן הי' נתקיים מצות אכילה, דסו"ס שתי הלחם נאכלו, ואין המצוה על הגברא שהכהנים יאכלו, אלא שהלחם יאכל לכהנים וכו', ומלאכת יום טוב לא

הותרה בשביל אכילת כזית לשני בני אדם, ואשר יאכל לכל נפש כתיב, ובעינין כזית לכל נפש, וכן מסתבר דליכא שמחת יו"ט בפחות מכזית וכו', ולכן אסור לאפות שתי הלחם ביו"ט, דילמא לא מטי לכל כהן כזית, ואפילו אם יגיע לכל כהן כזית, מ"מ אין כוונתם בשעת אפי' לכך, שהרי המצוה מתקיימת גם אם לא יגיע לכל אחד מהכהנים כזית, ודאי אין הקרבתם לצורך הכהנים שיאכלו כ"א כזית, ועל כן אין אפייתם דוחה יו"ט עכ"ל.

ומדברי האב"נ נראה לדינא, דאסור לבשל ביו"ט פחות מכזית, דבעינן "אשר יאכל" שיהי' שיעור אכילה, ובפחות מכזית אף שהאדם שמח באכילתו, מ"מ בעינן שיעור אכילה, ואם ח"ש אסור מה"ת גם במלאכות, ממילא אסור לבשל בפחות מכזית, וזה חידוש גדול להלכה.

★★

ולכאורה צ"ע רב בזה ממש"כ האבני נזר וצ"ל עצמו בספרו אגלי טל (מלאכת טוחן אות ל') וז"ל:

דצריך שיאכל ביו"ט כזית דוקא, אבל בשביל אכילת חצי שיעור לא הותרה שחיטת הבהמה כדמפורש במשנה גבי מסוכנת לא ישחוט א"כ יש שהות ביום לאכול כזית, אבל בפחות מכזית לא הותר וכו' ושם כתב וז"ל: ולפי"ז י"ל דה"ה במלאכת יו"ט דכתיב אשר יאכל לכל נפש, אפילו הכזית נאכל לכמה בני אדם ואפילו ביותר מכדי אכילת פרס חשוב אוכל נפש ומותר עכ"ל, א"כ דבריו שבאגלי טל סותרים לדבריו באב"נ הנ"ל, שהרי לפמש"כ באגלי טל מותר לאפות יותר מכזית אם אח"כ יאכלוהו כמה בני אדם כיון שנאכל התבשיל, אף שכל אחד מהאוכלים אכל פחות מכזית וצ"ע.

★★

ויש לציין שבדובב מישרים (ח"א ס' מט) ס"ל ג"כ להלכה כאב"נ הנ"ל שאסור לעשות מלאכה ביו"ט בפחות מכזית, ובזה יישב קושית הטורי אבן במגילה ז, ב (באבני מילואים) שהקשה איך ממעטינן לכם ולא לנכרים לר"ל דאית לי' חצי שיעור מותר מה"ת א"כ גם במבשל דבר איסור לעכו"ם, נימא הואיל ואי בעי למיכל מיני' ואף שהוא איסור, הא מה"ת מותר לר"ל לאוכלו.

ותירץ הדובב מישרים שם דאסור לבשל פחות מכזית, וע"כ א"א לומר שמותר לבשל לעכו"ם פחות מכזית הואיל

כתב הגאון ר' דוד יואל ויס שליט"א בקובץ אוצרות ירושלים
(חלק רצ"א סי' תקצז):

רש"י נדחק לפרש אמש בין הערבים של יו"ט, ולא פירש
כפשוטו אמש בערב היינו כליל יו"ט, כמ"ש בפסחים
(ע"ב ע"ב) מעשה ברבי טרפון שלא בא אמש לבית המדרש,
ופירש"י אמש בערב, ובעירובין (מ"ג ע"א) ד"ה אמש לערב,
ועיין סנהדרין (מ' ע"ב) אמש הרגו, וב"מ (ס' ע"א) שמרים
של אמש, ושם (פ"ח ע"ב) אמש נראה לי ע"ש. נראה דס"ל
לרש"י דדוחק לומר שהיו קובעים תלמודם בבית המדרש כליל
יו"ט. [אף שכליל שבת נראה מיומא (ל"ה ע"ב) גבי מעשה
דהלל הזקן שהיו רגילים בבית המדרש ע"ש]. לכך פירש בין
הערבים של יו"ט, היינו ששאלו למה לא בא כליל מוצאי
יו"ט לביהמ"ד. ועיין רש"י סנהדרין (מ"ד ע"ב) ד"ה א"ל כו'
כשהעריב בין הערבים קרי ליה נמי אמש, וע' בראש יוסף
מגילה (ג' ע"א). וכה"ג צריך לפרש בביצה (י"ב ע"ב) במשנה
שהורמו מאמש, דא"א לפרש שהורמו כליל יו"ט, אלא הורמו
מעיו"ט ובבין הערבים של כניסת יו"ט כבר היה מורם.

אמנם התוס' בפסחים (ק"ט ע"א) ד"ה חוץ, העתיקו הגמ'
דביצה בזה"ל, מעשה בשמעון התימני שלא בא כלילי
יו"ט לבית המדרש, והביאו ראייה מכאן דהיו רגילין בבית
המדרש כליל יו"ט ע"ש. וראיתי בתוספתא פ"ב דביצה שגם
שם הגירסא כלילי יו"ט, וכ"ה במכילתא דרשב"י פ' בא (ע'
כ"א). וכ"ה הגירסא בדק"ס ביצה שם, ובפ"י ר"ח שם.

והנה הטורי זהב באו"ח (סי' תקי"ב סק"ו) הקשה מהא
דשחטנו להם עגל, דמוכח שאף אחר אכילת סעודת
יו"ט מותר, דא"א לאוקמא קודם אכילה דהרי באמש היה,
וסיים ודבר זה צ"ע טובא דאין ליישבו לפי הנלע"ד ע"ש.
נראה דנגרר אחר פירש"י דאמש היינו בין הערבים של יו"ט
והוא כבר אחר הסעודה, אבל לפי גירסת התוספתא והתוס'
כנ"ל שהיה כליל יו"ט פשוט דלק"מ.

★★

הגאון האדר"ת זצ"ל בספר זכור לדוד (ערך "אמש") כותב
דבריו רש"י הנ"ל:

ולכאורה לשון אמש בלה"ק היא על הלילה, כמש"כ (בסוף
פרשת ויצא) את עניי ואת יגיע כפי ראה אלקים
ויוכח אמש, והיינו שבא בחלום הלילה ללבן, ועוד כמה

ואי בעי אכיל איסור פחות מכזית, כיון שא"א לבשל פחות
מכזית. יעו"ש באריכות.

והוא כדברי האב"נ הנ"ל (ודלא כדבריו באגלי טל הנ"ל).

★★

בגמ': וכי מה בין זה לנדרים ונדבות - אמרי ל"י עורבא
פרח.

בספר שערי צבי להגרמ"ד רוטר שיחי' (ע' לה-ו) מביא בשם
הרה"ח ר' אפרים לונדנר שיחי' מבנדין ששמע מהגה"צ
רצ"ח לוין מבנדין זצ"ל שביאר ההגדרה המוזכרת כאן: "עורבא
פרח", דבעצם במאמרו "עורבא פרח" רמז לו את התירוץ,
כלומר בשותפות של יהודי ונכרי בטל חלק של נכרי ופורח
לשורשו של חלק היהודי, ובנדרים ונדבות השחיטה היא לשם
מעלה כלומר לגבוה, כמו העוף הזה שפורח למעלה.

★★

בגמ': האופה מיו"ט לחו"ט וכו' רבה אמר אינו לוקה
אמרינן הואיל וכו'.

והנה בתוס' פסחים (מ"ו ע"ב ד"ה רבה וכו') הקשו, אי
אמרינן הואיל בטלת כל מלאכת שבת, הואיל ומותר
לחולה שיש בו סכנה. ותירצו שם - דכיון שלא שכיח כלל,
לא אמרינן הואיל. והעיר האפיקי ים - דלפי"ז בבית חולים
דשכיחי חולים שוב חוזרת קושית תוס' למקומה, ואם מבשל
בבית חולים, לא ילקה.

האחרונים תירצו תירוץ אחר. דדין הואיל מצינו רק במלאכת
יו"ט. הואיל ומלאכת נפש הותרה ביו"ט, ויש
רק גורם צדדי שמסלק ההיתר (דהיינו שאפה לצורך חול),
מכיון שיש אפשרות של ביאת אורחים, נשאר ההיתר על
מקומו. מה שאין כן בשבת, שפקוח נפש הוי דחוייה בלבד,
בזה לא אמרינן הואיל.

★★

בגמ': מעשה בשמעון התימני שלא בא אמש לבית
המדרש וכו'.

וכתב ברש"י (ד"ה אמש וכו'): כלומר, בין הערבים של יו"ט
ע"כ.

כלבים, דזה אינו במשמע, ובפרט דלא שמענו הואיל כה"ג בכלבים ורק הקושי' דחזי למיכל מיני' מובנת, דבעצמם יכולים לאכול או ע"י הואיל, אבל הקושי' מכלבים תמוה מאוד.

וע"ש שהאריך הרבה בקושי' זו בפלפול נפלא.

דף כ"א ע"ב

בגמ': מה ת"ל לכם - לכם ולא לעובדי כוכבים.

בספר אמרי בינה להגאון ר' מאיר אויערבך זצ"ל (דיני יו"ט סי' ה') מביא שבעל השב יעקב נשאל האם מותר לישראל לשחוט בהמות לגוי ביו"ט בתנאי שבאופן שהשחיטה תהיה כשירה יהא זאת לישראלים, ואם נעשה טריפה נשאר לנכרי. והשב יעקב העלה לאיסור, מטעם שאינו עדיף מנדרים ונדבות שאינן קריבין ביו"ט כמבואר בביצה, מטעם דכהנים משולחן גבוה קא זכו, וה"ה בעלים בשאר בשר הוי כעבד הנוטל פרס מרבו, נמצאת כל השחיטה היא לשם גבוה, כמו"כ שייך לומר הסברא הנ"ל היכן שהישראלים לוקחים מזה רק באופן שהשחיטה כשירה, כיון שבשעת שחיטה עדיין לא זכו בהם הישראלים, נחשבת השחיטה לצורך הגוי.

אבל הנודע ביהודה כתב לחלוק ע"ז, וטעמו דבהיתר אוכל נפש לא נאמרה תנאי שיהא האוכל משל ישראל, אלא שתעשה המלאכה בעיקר לצורך ישראל, ולכן ככה"ג אינו דומה לנדרים ונדבות, שעיקר מטרת ההקרבה היא לצורך גבוה ולכן אסור, משא"כ כאן שעיקר המטרה בשחיטת הישראל ודאי שמותר, והאמרי בינה שם הוכיח מדברי הראשונים שהמנהג היה בצרפת וספרד להתיר שחיטות בהמות אף שבשעת השחיטה עדיין היתה של הגוי, ורק אם נמצא כשירה קנו זאת הישראלים, (וראה שם בארוכה מה שמפלפל בדיון הנ"ל).

★★

במדרש (כ"ר פרשה מח, יב) איתא עה"פ: וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמת סולת לושי ועשי עוגות וגו' - הדא אמרת פרוס הפסח היה ע"כ. וביאר הגאון ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל (קובץ מוריה שנה ט"ז קו' ז-ח ע' כה-ו) דמקור המדרש הנ"ל שהי' זה בערב הפסח ולא בפסח עצמו הוא, דלכאורה קשה הא איתא בש"ס (יומא כ"ח ע"ב), דאברהם קיים כל התורה ואפילו ערובי תבשילין, ואיתא בש"ס (כ"מ פ"ו ע"ב) שאברהם סבר דשלשה

מקומות לשון זה הוא של הלילה, ואולי לא ניחא ליה לרש"י ז"ל לפרש על ליל יו"ט שנתועדו בבית המדרש, דודאי אין זמן לימוד בלילי יו"ט, אלא שהיה זה לעת הערב, שכבר קיימו מצות שמחת יו"ט בביתם ושוב נתועדו לבית המדרש, בין הערביים. ובמגילה (ג:) אמש בטלתם תמיד של בין הערבים, משמע ג"כ כן. ובערובין (לט.) תנן ולמחר הוא אומר אם היום אם אמש משמע שלשון אמש הוא כמו אתמול, ובסנהדרין (מ:) מי שבא ואמר אמש הרגו וכו', ובפסחים (עב:) מעשה בר' טרפון שלא בא אמש לבית המדרש לשחרית מצאו ר"ג ופירש"י בערב.

★★

בגמ': שהרי אמרה תורה לכם ולא לעכו"ם וכו'.

דהסבר הפשוט של דין זה הוא - שאסור לעשות מלאכה ביו"ט לצורך נכרים.

אבל יש מהאחרונים שסברו, שגם דבר השייך לגוי, למרות שעושה לצורך יהודי, הוי בכלל המיעוט הנ"ל. דהיינו - אסור לשחוט בהמת גוי עבור ישראל. עיין שו"ת אבני מילואים (סי' ב'), שנחלקו בזה השבות יעקב והנודע ביהודה.

יש מקום לדון בדין הנ"ל, האם הוי לאו הבא בכלל עשה בלבד, או בגלל שלא הותר אהדרי' לאיסורא קמא ושוב עובר על לאו ולוקה. ועיין תוס' לעיל י"ב ע"ב (ד"ה השוחט) דהוכיחו גבי לכם ולא לגבוה, דהוי לאו הבא בכלל עשה.

ומאידך ברמב"ם (פ"א הל' יו"ט הל"ו) כתב - המבשל ביו"ט לכותים אינו לוקה מצד הואיל. משמע שלולי סברת הואיל - לוקה. וכבר העיר כן המשל"מ (בדרשותיו דרך מצוותיך ר"ג דף סט).

יעוין בשו"ת אבני מילואים (סי' ב' ובהגהה שם) שרוצה לחלק בין גבוה לגוי, ולפי"ז לא יהיה בזה מחלוקת בין תוס' לרמב"ם.

★★

בגמ': והא חזי לכלבים וכו'.

בשו"ת גבעת הלבונה (או"ח סי' נ' ס"ק ב') הקשה:

מאוד תמוהים דברי הש"ס בקושי' דחזי לכלבים דילמא לא הוי להם כלבים, ודוחק לומר דהקושי' הואיל ומיקלעי

ויש לציין לדברי הרמב"ם בפיה"מ (כאן) דמפורש כדברי הגרע"א זצ"ל: ואוסרים ב"ש וכו' לפי שעיקרה ממה שאמר אף אשר יאכל לכל נפש - אינו נכנס תחתיו הנאות הגוף - מבחוץ. וב"ה אומרים כי מאמר השם אך אשר יאכל לכל נפש בכלל הנאות הגוף כולם עכ"ד והוא ממש כיסוד הגרע"א הנ"ל.

★★

וכתב חכ"א בספר הזכרון כנסת ישראל (ח"א ע' צד-ה):

ונראה שאפשר לומר מהלך אחר, דהרי לתוס' לב"ש צריך לשתות מהם ג"כ א"כ ב"ה שמתירין אפשר לומר שמתירין אפילו בלי שראוין לשתיה, ואפשר לומר שב"ה מתירין זאת אומרת שאין צורך שישתה אלא מספיק שזה ראוי לשתיה, אבל ראוי לשתיה צריך, א"כ טוען רבה שבזה גופא נחלקו ב"ש וב"ה, שלב"ה לא אמרינן מתוך אבל הואיל אמרינן כשיטת רבה עצמו, ולב"ש לא סוברים הואיל, ולכן צריך דוקא שישתה, משא"כ אנו סוברים כשיטת הגמרא שיש דין של מתוך א"כ לב"ה מותר אפילו אין ראוין לשתיה ג"כ מדין מתוך ע"כ.

★★

בגמ': דאמר רב הונא, מי שלא הניח עירובי תבשילין אופיין לו פת אחת ומבשילין לו קדירה אחת וכו'.

וכותב הרא"ש כאן (פ"ב דביצה סי' טז): והרב אלפס לא הביא מימרא דרב הונא ולא ידענא טעמא וכו' ע"כ. וכתב בשו"ת משיב דברים או"ח (סי' צח) לבאר דעת הרי"ף בזה באופן נפלא, דהוא רוצה לחדש שם, דהא דקאמר ר"ה כאן דמי שלא הניח ע"ת אופיין לו פת אחת וכו', זה רק אם לא מהני לאפות במקנה קמחו לאחרים (כדלעיל י"ז ע"א), אבל להילכתא דפסק הרי"ף דמקנה קמחו לאחרים מהני, א"כ הרי יכול להקנות קמחו לאחרים, וגם לענין עבר ואפה לא הכריע הרי"ף אי מותר, א"כ שפיר לא הביא דברי ר"ה, דר"ה לא אמר דינו כי אם משום דס"ל כרבא דהטעם משום שיברר ולא מהני מקנה קמחו, אבל לרב אשי דהטעם משום שיאמרו אין אופיין מיו"ט לחול, מהני מקנה קמחו, וכיון דאפשר לעשות ע"י אחרים במקנה קמחו, אינו מותר אף לעשות תבשיל אחד בעצמו כי אולי עבר ואפה אסור. ע"כ.

★★

ערביים הם, ואם כן קשה האיך בישל [ביו"ט], הא קיי"ל (ביצה כ"א ע"ב) לכם ולא לנכרים ולכן אין מזמנין את הנכרי ביו"ט דגזרינן שמא ירבה בשבילו, אלא אמרינן דערב פסח היה, ואתי שפיר.

ולפי זה ניחא כוונת המדרש לושי ועשי עוגות, וקשה האיך צווה לשרה לאפות פת הא לכם ולא לנכרים, הדת אמרת ערב פסח היה.

★★

בגמ': ברטיבתא מאי איכא למימר א"ל חזי להיסק גדול וכו'.

כותב הגאון האדר"ת זצ"ל בספרו עובר אורח (סי' קצז):

אמר לי הרב ר' אליקים געציל הורוויץ הלוי נ"י בן הרב ר' יצחק נ"י אב"ד קהילת ראדווילישאק ששאל לידיד נפשי הגאון האדיר בעל דעת תורה המהרש"ם מברעזאן שליט"א אם מותר להניח בתנור ביום טוב עצים לחים כדי שיתייבשו דהו"ל מתקן. והשיב דלא שייך מתקן בדבר שהוא לאלתר, והשיג עליו מכמה מקומות.

ובגוף הספק השבתי תוך כדי דיבור שנראה לי ברור דאין שום איסור מתקן שייך בזה, דהא גם רטיבא חזי להיסק גדול כבביצה (כא, ב), וא"כ במה שמתקנו שיהא ראוי איזה שעות קודם ודאי לא שייך לקרותו מתקן בזה. ואם שהשאלה באופן שלא יתייבש עוד בו ביום באין שהות כל כך, בודאי אסור גם בלא משום מתקן, דאסור להכינו להלילה.

★★

במשנה: ב"ש אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו וכו' וב"ה מתירין וכו'.

ובתוס' (ד"ה לא וכו') כתבו דמחלוקת ב"ש וב"ה היא בסברת מתוך ע"ש. והקשה הגר"ע איגר זצ"ל בהגהותיו למשניות דלרבה דס"ל (לעיל י"ב ע"א) שאין דין של מתוך א"כ במה נחלקו ב"ש וב"ה לגבי להחם רגליו, ומתרץ הגרע"א שהמחלוקת בין ב"ש וב"ה היא האם חימום מים להחם רגליו דהוא תענוג, אם יש לזה דין של אוכל נפש ע"כ.

בגמ': אופין לו פת אחת וכו'.

כתב בספר בני גולה (ע' נט): קשה לי לדעת הט"ז [סימן תרע"ח ס"ק ב'] שלחם משנה בשבת הוא מן התורה, א"כ למה לא התירו לו לאפות לחם משנה. ואולי אין להתיר מלאכה ביו"ט לצורך זה, שהרי יכול לשאול פת אחרת משכניו, דומיא דמה שאמרו לעיל [יז]: אפשר בשאלה.

וא"נ לא התירו מלאכה ביו"ט לצורך מצוה, וראה בשו"ע [סימן תקכ"ז סעיף כ'] שמותר להכין לו בצמצום את כל שנצרך לו פת אחד וכו', ולפי"ז מי שרגיל בכל שבת בלחם משנה נראה שגם זה הוי בכלל צרכיו.

דף כ"ב ע"א

בגמ': הנותן שמן לנר חייב משום מבעיר - והמסתפק ממנו חייב משום מכבה.

הנה במדרש תנחומא (פר' תצוה) איתא, דנר גדול ה' במנורה, שהיו מדליקין אותה בתחילת השנה והיתה דולקת כל השנה ע"כ.

והקשה הגאון ר"ח מבריסק זצ"ל לכ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל דהרי יש מצוה להדליק את המנורה ערב ובוקר. והשיב לו אדמו"ר זצ"ל עפ"י דברי הגמ' כאן, דבמוסיף שמן לנר חייב משום מבעיר, וס"ל לאדמו"ר זצ"ל דכשמוסיפים טיפת שמן נחשב עי"ז כהדלקה מחודשת, וי"ל דכך עשו בביהמ"ק עכ"ד. (ראה בקובץ הבאר שנה ח' סי' כ"ה ולקוטי יהודה לחנוכה ע' ב' ומועדים וזמנים ח"ב סי' קלט).

ובספר מרפסין איגרא (ע' קכד) הקשה ע"ז מהמבואר בשו"ע או"ח (סי' תרע"ה ס"ב) שאם בשעת ההדלקה לא היה שמן כשיעור שידלוק חצי שעה, לא מועיל להוסיף לאחר מכן שמן נוסף, אלא צריך לכבות, להוסיף שמן כשיעור ולחזור ולהדליק. ולפי מה שכתב ה"חידושי הרי"ם" שהוספת שמן נחשבת להדלקה, וכך גם קיימו את מצות הדלקת המנורה, מדוע אם כן לא מועיל להוסיף שמן בעוד הנרות דולקים?

ואכן הגרצ"פ פרנק ז"ל במקראי קודש על חנוכה (סי' ז') ס"ל דלא ה' מהני הוספת טיפה לגבי הדלקת נ"ח ע"ש היטב, ולפי"ז א"ש הנ"ל.

★★

והביא בספר מרפסין איגרא הנ"ל בשם הגאון ר' יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל שאמר ליישב, דשונה הדלקת נרות במקדש מהדלקת נרות חנוכה, שכן מצות נרות חנוכה נועדה לפרסם הנס. לכן, במקום שצריך שיקיים הדלקה גרידא, כמו בהדלקת הנרות במקדש, א"כ יוצאים ידי חובה גם בהוספת שמן שנחשבת להבערה והדלקה.

אך בהדלקת נרות חנוכה שענינה ותכליתה היא פרסום הנס, לו ולאחרים, א"כ אין זה מתקיים אלא בקיום שני פרטים, האחד: הדלקה ממש, והשני: הדלקה למשך זמן מספיק (חצי שעה) לפרסום הנס.

לפי זה, הגם שהוספת שמן נחשבת להבערה והדלקה, אך אין זה אלא מבחינה דינית והלכתית בלבד, ואילו במקום שצריך שמעשהו יפרסם את הנס לו ולאחרים, א"כ עדיין צריך מעשה הדלקה כצורתו הרגילה, שרק כך, באופן שהאדם רגיל בכך, מתפרסם לו ולאחרים הנס.

★★

הנה ברש"י כאן כתב: הנותן שמן בנר, בשבת, והמסתפק ממנו, הנוטל ממנו ואוכל חייב משום מכבה וכבוי ביו"ט לא אשתרי.

וכתב הגאון רבי נחום ברוך גינצבורג זצ"ל - הי"ד בעל מקור ברוך (בקובץ כרם שלמה שנה ו' קו' ז' ע' כו):

ומשמע מזה אף אם נוטל לאכילה, וכל מלאכה לצורך אוכל נפש מותר ביו"ט, מ"מ מלאכת כיבוי לא אשתרי, ומדברי הרמב"ם משמע דכבוי ביו"ט לצורך אוכל נפש מותר, דבהל' שבת פי"ד כתב כלשון הש"ס הנותן שמן לנר הדולק חייב משום מבעיר והמסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה, ובהל' יו"ט פי"ד כתב, ואין מסירין השמן ממנו, ולא כתב אסור להסתפק ממנו, ע"כ.

★★

בגמ': אמר ל"י ההיא רבי יהודה היא, כי קאמינא אנא לרבנן וכו'.

הנה בקובץ בית אהרן וישראל (שנה ב' גליון א' ע' עט) כתב חכם אחד בדבר המנהג, שאין עושים שום כיבוי ביו"ט, וכשיש קדירה אשר להבתה גדולה מדי והתבשיל

מתקלקל, לא מקטינים את הלהבה, רק מדליקים אש אחרת קטנה.

והביא דברי הגמ' כאן, וברש"י ד"ה רב יהודה, כתב דהיינו לר' יהודה דמתיר לעשות מכשירי אוכל נפש ביו"ט ואנא דאסרי כרבנן דרש"י הוא לבדו, ובד"ה איתביה כתב רש"י דאין לך עישון בית גדול מהדליקה וצורך יו"ט הוא לכבותה שלא יצטרך לישוב בשרב ובגשמים, והר"ן בסוגין משיג על רש"י, דא"א לומר דעישון הבית מיירי בבית שהוא יושב בו ומצטער ביו"ט, דא"כ אין לך אוכל נפש גדול מזה ואפי' לרבנן שרי, וכן כתבו המרדכי והרשב"א, אבל מ"מ חזינן דרש"י סובר דאעפ"כ איכא איסור כיבוי, וע"כ משום דלא מצינו כיבוי לצורך תיקון או"נ כלל, וכפי שכתבו התוס' בדף כ"ג ד"ה ע"ג חרס.

גם התוס' בסוגין דף כ"ב ד"ה ההיא ר' יהודה היא כתבו וכן שלא תתעשן הקדירה אסור, וכן כתב הר"ף בסוגין, א"ל ההיא ר' יהודה וכו' ושמעינן מהא דלית הלכתא כהא מתניתא אלא אסור לכבות את הבקעת בין לחוס עליה בין שלא יתעשן הבית או הקדירה הכל אסור וכו'. וכן ג"כ מוכיח מהר"ף במסקנת הגמ' בדף כ"ג בסוגין דלעשן הפירות, דע"ג חרס נמי מותר מידי דהוי אבשרא אגומרי, שהביאו את הגמ' בשבת (דף קל"ד) א"ל אביי לרב יוסף מ"ש מבישרא אגומרי א"ל התם ליכא כיבוי הכא איכא כיבוי, הרי דסובר הר"ף דיסוד כיבוי לאוכל נפש [היינו מבשרא אגומרי] אין ראייה דהתם ליכא כיבוי וע"כ מותר, משא"כ היכא דאיכא כיבוי יהא אסור, וכן פוסק הרמב"ם (בפ"ד מה' יו"ט ה' - ו') וז"ל שם ואין מכבין את האש כדי שלא תתעשן הקדירה או הבית וכו' עיי"ש.

הרי דיש ראשונים הסוברים דכיבוי ביו"ט אסור אפי' לצורך אוכל נפש, ולא פסקינן בהא כר' יהודה דמתיר מכשירי אוכל נפש, וסברתם היא דרק דבר דהוי תיקון או"נ ממש כגון הבערה מותר, אבל דבר שאינו רק גורם שלא יתקלקל המאכל כגון כיבוי שאינו תיקון או"נ עצמו בזה לא פסקינן כר' יהודה.

★★

לעומת זאת המרדכי, הרא"ש, הרשב"א, הר"ן, והטור סוברים דכיבוי לצורך או"נ כגון שלא תתעשן הקדירה והיינו שלא יקדיח התבשיל הוי כאוכל נפש עצמו ומותר אפי' לרבנן,

וז"ל הר"ן בסוגין (ד"ה ואם בשביל וכו') בסוף דבריו שם, דאם מפני שלא יתעשן הבית שהוא יושב שם אין לך או"נ גדול מזה ואפי' לרבנן שרי וכו', וכן הובא במרדכי בסוגין פ"ב (סימן תרפ"א) וז"ל ומיהו שלא תתעשן הקדירה מודו אפי' רבנן דר"י דמותר דהוי ממש או"נ, וכן הרא"ש בסוגין, וכן בפ"ד (סימן ח') בסופו וז"ל אבל בתנורים שלנו א"א לאפות כלל בלא גריפה הלכך מותר ואפי' לרבנן דכיבוי לצורך או"נ מותר אף לרבנן, וכן הרשב"א בסוגין (ד"ה ואם בשביל וכו') וכיון שכן איכא למימר דבהא הוא דפליגי רבנן עליה דר"י, הא כדי שלא יתעשן הבית שהן יושבים בו להתבטל מסעודתם אפי' רבנן מודו דאין לך צורך אוכל נפש גדול מזה.

הרי דיש ראשונים הסוברים דאפי' לרבנן מותר כיבוי לצורך או"נ אפי' שלא יקדיח התבשיל דהוי כאו"נ ממש ואינו מכשירין.

נמצא דתלוי בין השיטות הנ"ל באיזה אופן נחלקו ר' יהודה ורבנן, דלדעה הסוברת דכיבוי אסור, מחלוקתם הוא בענין שלא תתעשן הקדירה ובאופן שלא יתקלקל התבשיל דלא הוי רק מכשירין דלר"י מותר ולרבנן אסור, ולדעה הסוברת דכיבוי לצורך או"נ מותר נמצא דכדי שלא יתקלקל התבשיל מותר אפי' לרבנן דלא הוי מכשירין אלא או"נ עצמו, והמחלוקת הוא באיבוד ממון כגון שיש לו בית אחר לאכול שם וכו' דלר"י מותר הואיל והוי מכשירין ולרבנן אסור דלשיטתייהו מכשירין אסורין.

הנה דמתבאר דענין מנהג זה הנ"ל - תלוי במחלוקת הראשונים הנ"ל, וע"ש שהאריך עוד בענין זה.

★★

והנה באגרות משה (או"ח ח"ד סי' ק"ג) דן ג"כ בענין זה, ופסק דבכה"ג צריכים לכבות את האש הגדולה ולא להדליק אש קטנה חדשה, והביא דברי המג"א (סי' תקי"ד ס"ק ב') המוציא מדברי הרא"ש דיש להדליק אש קטנה, וכתב ע"ז באגרות משה:

אבל א"א לומר כן, אפילו אם גם כיבוי ה' אסור מדאורייתא דהוא לר"י וכו', נמי אין טעם להחמיר בכיבוי יותר ממבעיר וכו', וכ"ש לרוב הראשונים שפוסקים כר"ש דמלאכה שא"צ לגופה פטור וכו', הרי כיבוי הוא רק איסור מדרבנן, והבערה היא מלאכה דאורייתא, ודאי אין להעדיף לעשות

ע"ב שגם הניקף חייב כמו המקיף דמוקי לה רב אשי במסייע הניקף, ופירש"י בהטיית ראשו, דחה הנקה"כ, דשאני התם דהא רש"י גופא העלה, דלא תקיפו כולל גם את הניקף, משום דמפרשינן לשון לא תקיפו גם במובן לא תניחו להקיף, או משום דדברה תורה בלשון רבים כדי לכלול גם הניקף, וע"כ אמרינן שם שגם בהטייה יש בו ממש, כי כן גזרה רחמנא, אבל בכל התורה כולה ודאי נשאר הכלל דמסייע אין בו ממש יעו"ש.

ובחכמ צבי (בתשובה סי' פ"ב) החליט כשיטת הטו"ז, ודחה סברת הש"ך לאמר דאי לאו דהוי אמרינן גם בשאר דוכתי מסייע יש בו ממש לא הוי עולה על דעת רב אשי ליישב הברייתא דגם הניקף חייב במסייע יש בו ממש, והא דאמרינן במס' שבת (דף צ"ג ע"א) בכל הסוגיא שם דמסייע אין בו ממש היינו חדא מתרתי, או דרק לענין שבת אמרינן כן, דבשבת גם שנים שעשו מלאכה פטורין מחיוב חטאת, או דאירינן שם דוקא מעניינים כאלו שהמסייע אינו יכול לעשות המעשה כל עיקר דהוי מסייע גרוע יעו"ש.

והנה כמעט כל האחרונים חולקים על החכמ צבי, ויעוין בסדרי טהרה (ביו"ד סי' קצ"ח) שהביא לנו ראייה שאין עליה תשובה לסברת הנקה"כ מן הריטב"א במס' מכות שם שהעלה, דאף דאמרינן בכל דוכתי מסייע אין בו ממש, מ"מ גבי ניקף כמעשה חשבינן ליה, משום דהתורה אסרה הקפה לניקף גם בלי שום סיוע, דבלשון לא תקיפו נכלל גם הניקף, כמו שפירש"י בב' אופנים, אך מ"מ משום דהוי לאו שאין בו מעשה לא הוי הניקף חייב מלקות, ואהני לן סיועו שיחשב כעושה מעשה כמו דאמרינן בעלמא עקימת שפתים מעשה הוי לענין זה יע"ש.

★★

וכתב הגאון ר' יוסף אדלר זצ"ל בספר הזכרון ויטע אשל (לשמו ולזכרו של איש החסד רבי אהרן דרייזין ז"ל ע' תקנח):

ולענ"ד נראה להוכיח פשט הזה בגמרא דמכות, דאם נשקיף ונבין בכל המסייעות המובאין בש"ס, נחזה שגם המסייע גופא עושה עיקר המעשה שעושה האחר בעל המעשה, כמו שאמרה הברייתא הובאה במס' שבת (דף צ"ב ע"ב): כיצד, שנים שהיו אוחזין במזלג בכרכר ובקולמוס ובקנה, וכן

הבערה מכיבוי וכו', ועיין ברא"ש בביצה שם שכתב, והא דאסור לכבות כדי שלא תתעשן הקדרה, היינו באפשר להצילה מעישון בלא כיבוי, כגון שיסירנה מאש זה לבשלה על אש אחר, שלשון זה משמע, דוקא כשיש לו אש וכו', שיכול לסלק קדרה זו שעל האש שאפשר לה להתעשן, ולבשלה על האש האחר בלא שום מלאכה דהבערה אחרת וכו', וא"כ אין מקור כלל להמג"א ששינה הלשון, וכתב כגון שיכול לעשות אש במקום אחר, שמשמע שאף אם צריך לעשות אש אחר, דהיינו להביא עצים למקום אחר ולהבעירם, אסור לו לכבות, דמנא לו זה, עכ"ד האג"מ.

והגאון ר' משה חיים שמרלר שליט"א (בקובץ כרם שלמה שנה כ"א קו' א' ע' לא) הביא טענתו הנ"ל שודאי אין להעדיף הבערה שהיא מלאכה דאורייתא, על כיבוי שהוא דרבנן, אליבא דהפוסקים שפסקו כר"ש.

והשיב ע"ז שם:

נראה לתרץ לפי המבואר בר"ן בפ"ב דביצה (ט' ע"ב בדפי הרי"ף) ד"ה ומיהא, דאוכל נפש הותרה ביו"ט, וא"כ הבערה, כל שיש איזה צורך, בודאי הותרה, נאף שאפשר לעשותו בדרך היתר גמור, משא"כ כיבוי שלא היתרו לרבנן רק בדרך הלכה ואין מורין כן, או רק באוכל נפש ממש, וכשני תירוצי הרא"ש שם, נראה עוד בר"ן דף י"א ע"ב ד"ה כי קאמינא אנן לרבנן, מש"כ שם הרמב"ן בענין מכשירי אוכל נפש, א"כ בודאי הוי רק כדין דחוי ולא כדין הותרה, ומשו"ה עדיף לרבנן להבעיר אש, שהותרה ביו"ט, ולא לכבות, ודוק. ועיין מה שכתב בשש"כ פ"ג סעיף י' בנידון זה.

★★

בגמ': אמר לוי רב אשי וכו' ה"מ היכא דלא מסייע בהדיא אבל מר קא מסייע בהדיה וכו'.

הנה הטו"ז (ביו"ד סי' קצ"ח ס"ק כ"א) העלה, דאסור לאשה להניח לחתוך צפרניה בליל טבילתה ביו"ט ע"י נכרי, משום שהיא גופה מסייעת ע"י הטיית ידיה ורגליה, ומסייע כזאת שא"א לעושה המעשה להתחיל בלעדי הסיוע, הוי כמלאכה ממש ע"ש, וכן חילק גם הטו"ז באו"ח ריש סי' שכ"ח יע"ש לגבי עקירת שיניים, אבל הנקודות הכסף ביו"ד שם חלק עליו, והעלה שבכל מקום ובכל אופן אמרינן מסייע אין בו ממש, והראיה שהביא הטו"ז מהגמרא במכות דף כ"א

בגמ': ושני ל'י מסייע אין בו ממש וכו'.

הנה במסכת שבת (צג ע"ב) איתא דרב אשי גם כן סבירא ליה דמסייע אין בו ממש עיי"ש.

והקשה הריטב"א בחדושו למסכת מכות (כ ע"ב) וכן הט"ז באו"ח (סי' שכח ס"ק א), מהא דבמסכת מכות קאמר רב אשי על מה דאיתא דברייתא דגם הניקף לוקה על הלאו של לא תקיפו דמיירי דמסייע, הרי דמסייע יש בו ממש. והט"ז הוסיף להקשות דגם בשבת וגם במכות הוי רב אשי.

ותירץ הריטב"א שאין כל המסייעין שוין, דכאן בגמרא המסייע אין בו ממש, כיון שדרך העין לפתוח ולסגור קצת, א"כ לא נחשב סיוע במה שפותח וסוגר העין, משא"כ התם הוי מסייע גדול בזה שמזמין לו עצמו בשעותיו כדי שיקפנו.

ובעין זה תירץ גם בט"ז, דכאן לא עשה שום מעשה, דכבר עיניו הם פתוחות אלא שהוא מסייע עצמו בשעה שהוא עושה מלאכה, וכיון שאינו צריך לו אלא לסיוע אין בו ממש, משא"כ בההיא דניקף שקודם שמתחיל המקיף להקיף מזמין הניקף את שערו, הוי כמו מתחיל במלאכה ויש בו ממש, עיי"ש.

עוד תירץ הריטב"א, דבאמת מסייע אין בו ממש כדאמרין בגמרא כאן ובשבת, אלא דלגבי ניקף הא דקעבר אניקף על הלאו הוי גזירת הכתוב מדכתיב לא תקיפו בלשון רבים, אלא דהגמרא הקשתה מדוע לוקה והרי הוי לאו שאין בו מעשה, וע"ז שפיר תירץ רב אשי דמיירי במסייע, דהתם דיש איסור גם בלא מסייע, המסייע נחשב מעשה כל דהוא כדי ללקות על הלאו, עיי"ש.

★★

בתום ד"ה והמסתפק וכו'.

עיי"ש שפירשו לגבי המסתפק "הואיל ובאותה שעה שהוא מסתפק ממנה מכבה קצת ומכסה אורו דלא יכל לאנהורי כולי האי כי איכא שמן מועט בנר ולכך נראה ככיבוי". ע"כ.

ובתב בקובץ אורייתא (כרך י"ט ע' תמה): משמע דחיובו אינו אלא מדרבנן כיון "דנראה ככיבוי". והנה בפסחים דף י"א הקשו בגמ' על רבי יהודה, דס"ל אין בודקין את

גבי המסייע ברגל העומדת על הכלי או המסייע בידו השמאלית בקבלת הדם וכו', ורק ע"כ נקראו מסייעים משום שהאחר לבדו יכול לעשות כל המעשה והשני לבדו אינו יכול לעשות כמוהו, כמו שפירש"י שם (בדף צ"ג ע"א בד"ה אין בו ממש) יע"ש, ולכן נקרא רק מסייע אעפ"י שעושה מעשה בעיקר המעשה, אבל כל היכא שהמסייע אין עושה דבר בגוף המעשה, גם מסייע לא מקרי, כי אם מכין ומזמין, ואם כן הדבר, איך אפשר לומר דרב אשי מחייב הניקף משום דמסייע ע"י הטיית ראשו, הא מסייע כזה ודאי לאו כלום הוא, דהא אינו עושה בגוף מעשה ההקפה כלום, ומזמין נקרא אבל לא מסייע, ואמאי יהא חייב, אלא ודאי דשאני התם דאין אנו צריכים שם שיסייע כלל בעיקר המעשה כפירושו של הריטב"א הנ"ל, דבעינן רק מעשה כל דהו כדי שלא יפטר ממלקות, משום דהוי לאו שאין בו מעשה.

★★

וכתב עוד שם: ואל תשיבני מרב אשי ור' זביד בביצה (דף כ"ב ע"א) שאסור לכחול עין בשבת ע"י נכרי, משום דגם הישראל מסייע ע"י דעוצם ופוחת עינו, ואם כסברתינו, כל שאינו עושה דבר בעיקר המעשה גם מסייע לא מקרי, וגם אמיר לא השיב להם אלא דמסייע אין בו ממש, ולמה לא אמר שגם המסייע כה"ג לא הוי רק כמכין בעלמא.

דבאמת זה לא קשה כלל, דכד נדייק במעשה הכוחל, שפיר נמצא דהעוצם ופוחת עיניו הוי מסייע גדול כ"כ עד שסברת רב זביד ורב אשי היתה שהעוצם והפוחת עינו הוי עוד יותר ממסייע דעלמא והוי ממש בסיועו, דהא הכוחל אינו יכול ליתן את הכחול בכל עמקי עינו של הנכחל ורק ע"י עצימת ופתיחת העינים יגיע הכחול לכל מקום, וע"כ העוצם ופוחת עיניו הוי עוסק בגוף המעשה כמו הכוחל גופו, כי הכוחל נותן את הכחול רק מבחוץ, והנכחל ע"י סגירת ופתיחת עינו מביא את הכחול לפניו, וע"כ באמת סברי רב זביד ורב אשי, שמסייע כזה הוי ממש, דהא הוא עושה עוד הרבה יותר ממה שעושה הכוחל, שהוא לא הגיע רק לחוץ והנכחל לפניו, ורק אמיר השיב שגם מסייע כזו לא הוי ממש, משום דעכ"פ רק כלאחר יד הביא את הכחול לעין, ולא חמיר מסייע כזה ממסייע בעלמא שמסייע ביד וכדרך כל הארץ, ודו"ק היטב.

★★

החמץ בתוך הפסח שמא יבוא לאכלו, מהא דתנן לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה בצד הנר בשביל שתהא מנטפת וכו' ור' יהודה מתיר. ולא גזר מטעם שמא יבוא להסתפק מן השמן.

ותמוזה, מה הקושיא, הרי מסתפק מן השמן חיובו מדרבנן בלבד, ובוזה לא מצא ר' יהודה מקום לגזור, אבל חמץ בפסח אסור מדאורייתא?

ויש ליישב שמסתפק מן השמן בודאי חייב מן התורה, דלשון "חייב" מורה שהוא מה"ת, דבדרבנן אין שייך לשון "חייב" אלא לשון "איסור". ומ"ש התוס' "ולכך נראה ככיבוי" אין הכוונה שאנחנו רואים אותו כאילו הוא מכבה, אלא המעשה נראה ככיבוי, דהמסתפק אינו גורם לכיבוי מוחלט אלא לכיבוי חלקי, אך מאחר וכיבוי חלקי נתפס ככיבוי, לפיכך יש מקום לחייבו מן התורה. א"נ י"ל ד"נראה ככיבוי" הכוונה שאינו אב מלאכה אלא תולדה.

ועיין בדברי הרא"ש פ"ב דביצה (סי' י"ז) דממנו משמע בבירור דהוא איסור דאורייתא, אף שכתב לשון הדומה ללשון התוס' "וכן לענין כיבוי נמי ממהר הכיבוי ע"י שנסתפק מן הנר הווי כאילו כבה הוא".

דף כ"ב ע"ב

במשנה: ועושיין גדי מקולס וכו'.

וברש"י: כרעו ובני מעיו תלוים חוצה לו בצדו כשצולהו, והיו עושיין זכר למקדש וכו'. הגרע"א זצ"ל בגליון הש"ס בפסחים (ע"ד ע"א) על מה שכתב שם רש"י (ע"ד ע"א) ד"ה מקולס וכו' דתולים את כרעיו ובני מעיו למעלה בראשו וכו', ציין לרש"י כאן דלכאורה סותר את עצמו, דכאן פירש"י שתולים אותם בצדו ולא בראשו, וכן ברש"י פסחים (נ"ג ע"א) כתב מפורש:

מקולסין, צלויין ראשו על כרעיו ועל קרבו כצליית הפסח, דתניא בכיצד צולין רבי עקיבא קורהו מקולס, לפי שתולה כרעיו חוצה לו בצדו, כנושא כלי זיינו בצדו, "כובע נחשת" בגלית (שמואל א יז) תרגומו קולסא דנחשא ע"כ. וזה כרש"י בפסחים (ע"ד ע"א) הנ"ל, ודלא כרש"י בביצה כאן.

ובחתם סופר בחי' לפסחים (עד ע"א) תירץ, דהנה כשמביאים הפסח על השלחן לא היה ראשו על כרעיו ועל קרבו אלא בשעת צליה לבר. והשתא לפי זה תינח במשנתנו בפסחים דמיירי ממצות צליית הפסח פירש רש"י כמצותו על פיו כדי שיהיה בשעת צלייתו ראשו על כרעיו, קרבו ממש, אבל בביצה מיירי רש"י מאיסור עשיית גדי מקולס בזמן הזה אסור לצלות אפילו סמוך לו, דהרי על כל פנים כשמביאים אותו על השלחן אין היכר, דגם בזמן שבית המקדש היה קיים היו מביאים כך, ואסור לעשות כן בזמן הזה.

★★

בענין זה יש לציין להלכה מש"כ בשו"ע הרב (סי' תע"ו סעיף ב'): ובכל מקום אסור לאכול בלילה זה גדיין המקולסין (פירוש מקולס הוא לשון מזויין, שכרעיו ובני מעיו בשעת צלייתו הן תלויין למעלה מראשו, או מצדו, כגבור מזויין שכובע נחושת למעלה מראשו וכלי זיינו בצדו) דהיינו כו' עכ"ל. הרי שאסר בזה"ז בשתי האופנים הנ"ל.

★★

הנה בגמ' להלן איתא:

תניא ר' יוסי אומר תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדי מקולס בלילי פסחים, שלחו לו אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נידוי שאתה מאכיל את בני ישראל קדשים בחוץ, קדשים ס"ד אלא אימא כעין קדשים בחוץ עכ"ל הגמ'. והנה טעם הדבר שחפצו לנדות אותו, הוא בשביל שיחיד ורבים הלכה כרבים, ומי שעובר לפסוק כיחיד במקום רבים חייב נדוי וכדאיתא בבבא מציעא דף נ"ט אצל תנור עכנאי שנידו את ר' אליעזר אע"פ שהשיב כל תשובות שבעולם לא השגיחו עליו ואמר שם ר' ירמיה אין משגיחין בבת קול שכבר כתבת בתורה אחרי רבים להטות, והנה גם הכא רצו לנדות את תודוס איש רומי בשביל זה.

אכן מפני מה באמת לא נידוהו, איתא בגמ' פסחים (דף נ"ג ע"ב) איבעיא להו תודוס איש רומי גברא רבא הוא או בעל אגרופין הוא. ופי' רש"י ז"ל ומפני כבודו לא גזרו עליו נדוי או בעל אגרופין ומפני היראה וכו'. ת"ש עוד זו דרש תודוס איש רומי מה ראו חמו"ע שמסרו עצמן על קדה"ש לכבשן האש נשאו ק"ו בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאינן מצוויין על קדה"ש כתיב בהו ועלו ובאו בביתך ובתנורריך

ומבאר בספר בינה לעתים דבשכיל שישראל חטאו בע"ז ולא מסרו עצמן על קדה"ש, לכן לא היו ראויין לגאולה עד שישחטו הפסח, ובה ימסרו נפשם ויתוקן חטאם ויהיו ראויין לגאולה, ומבאר שם איך מסרו נפשם בשחיטת הפסח וז"ל שם בקיצור, מה שרצה מרע"ה לומר לזקני ישראל המעולים והחכמים שבהם, שיבינו תכלית הוראתם שהוא להודיע שלימות התשובה שהם עושים לאהבת ד' (א) הלקיחה עצמה משכו וקחו לכם צאן שימשכוהו ויסחבוהו בשוקים וברחובות וכו', ולא ייראו מן המצריים הרואים אותם שיקומו עליהם להכותם הכה ופצוע. (ב) ושחטו הפסח בכנופיא ובעסק גדול. (ג) יפרסמו לכליון עיניהם ולדאבון נפשם של המצריים בתת מדמו על המשקוף ומזוזות הבית לעיני כל עובר, והי' מדי עבר המצרי פתח הבית יראה את הדם ויאמר מה הדם על פתח הישראלי, וידע כי הושם שם להכעיס להודיע כי שם בתוך הבית ההוא חותכים עתה לחתיכי חתיכות את אלהיהם ומושכים אותו ואוכלים אותו, היתכן שלא ינתקו משורשי לבכם להקהל ולעמוד בפחי נפש ולכנוס בחרבות וברמחים אל תוך בתי היהודים לעשות בהם נקמה, וכל אשר ימצא בתוך הבית ידקר בחרב, ועכ"ז לא נכנס בלב הישראלי מורך, וזה הוא ודאי אות נפלא על שלימת תשובתם והדבקם בו יתברך, והיותם כופרים בע"ז, וזה הוא והי' הדם לכם לאות דהיינו הוא אות לכם על טוב כוננתם עכ"ל הצריך לנו.

והנה לכאורה יש לתמוה ע"ז למה היו צריכין ישראל לעשות תשובה גדולה כזו על עון ע"ז שהי' בידם, עד שהוצרכו לסכן את עצמן ולמסור נפשם כמו שביארתי, הלא לעת הזאת אף שנצטוו על ע"ז כדין ב"נ, בכל זאת הלא הם עבדו באונס, וב"נ פטורין לגמרי על אונס וכדאיתא במדרש אבכיר וז"ל והמים להם חומה, מלמד שירד ס"מ ואמר רבש"ע הלא עבדו ישראל ע"ז במצרים ואתה עושה להם נסים, מה הללו עובדי ע"ז אף הללו עובדי ע"ז, א"ל הקב"ה שוטה שבעולם, והלא לא עבדוהו אלא מתוך שיעבוד ומתוך טירוף דעת, ואתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון ע"כ. ומבאר בפר"ד (דרך האתרים) שמצד ב"נ פטורים על האונס, כי לאחר מ"ת נתחדשה ההלכה בכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך, אכן ישראל במצרים היו דינם כב"נ, והם עבדו ע"ז מתוך שיעבוד ומתוך טירוף הדעת דהיינו שהיו אנוסים, א"כ פטורים לגמרי, ואין בהם צד עון כלל, וא"כ קשה למה היו צריכין לתשובה גדולה כ"כ

ובמשארותיך אימתי משארות מצויות אצל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצוין על קדה"ש עאכו"כ, ומדדרש ש"מ דגברא רבא הוא ובשכיל זה נהגו בו כבוד ולא נידו אותו.

והנה בתוס' תמהו למה באמת לא מסרו עצמן על קדה"ש בלא ק"ו, הלא הי' ע"ז ובפרהסיא, ומפרש ר"ת דצ"ל זה שעשה נבוכדנצר לאו ע"ז הוה, אלא אנדרטא שעשה לכבוד עצמו ע"ש וכן פי' במהרש"א שע"פ הדין לא היו מחויבים למסור עצמן על קדה"ש אי משום שהיתה אנדרטא של מלכים אי שלא היו בפרהסיא, אכן משום דנשאו ק"ו מצפרדעים השליכו עצמן לכבשן האש וא"ש.

★★

וכתב הגאון ר' ירוחם וואלפיש זצ"ל בפתיחה לספרו מזבח אבנים לבאר בזה, מה היתה סברת תודוס איש רומי שהי' גברא רבא וחכם גדול לעבור על דברי רבים ולהנהיג ברומי לאכול גדי מקולס בליל פסח? ועוד קשה לי שהגמ' פשטה שהי' גברא רבא מהא דאיתא עוד זו דרש תודוס איש רומי אשר מזה משמע לכאורה שתודוס דרש לעיל מזה איזה דרש ועוד דרש דרשה זאת של הצפרדעים הלא לעיל אצל פסח לא דרש כלל וכלל, וכך הי' לו להגמ' להביא מדרש תודוס וכו' ועוד דלא שייכי כלל בהדדי?

לכן נ"ל לפרש ולחבר שני הדרשות יחד, דמזה נלמד שאצל פסח דרש דרשה גדולה באמת, אכן לא הבינו כוונתו, ומהדרשא הזאת של הצפרדעים נלמד מה שכיון לעיל והבינו דבריו באופן שחדא תליא בחברתה, ונראה מזה שהי' צדיק וחכם גדול וגברא רבא כמו שאבאר: הנה הדבר ידוע שישראל במצרים היו עובדי ע"ז ולא היו ראויין לגאולה לכן צוה אותם הקב"ה שישחטו הפסח שהי' תועבת מצרים ויסכנו עצמן על קדה"ש, ובה יתוקן עוונם ויהיו ראויין לגאולה, כמה דאיתא באורך מזה במדרש פ' בא וז"ל וכן אתה מוצא בישראל כשהיו במצרים היו עובדין ע"ז ולא היו עוזבין אותה שנאמר (יחזקאל כ') איש את שיקוצי עיניהם לא השליכו, א"ל הקב"ה למשה כ"ז שישראל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו, לך ואמרת להן שיניחו ממעשיהן הרעים ולכפור בע"ז ושחטו אלהיהן של מצרים ועשו הפסח, הה"ד משכו וקחו לכם, כלומר משכו ידיכם מע"ז וכו' ואח"כ וקחו לכם צאן.

לסכן א"ע במקום דשכיחא הזיקא, ולמסור נפשם על קדה"ש
שלא נצטוו על זה כלל וכלל?

★★

לכך נ"ל לפרש שהי' להם ללמוד ק"ו מצפרדעים אותו הק"ו
ממש שלמדו חנני' משאל ועזרי', דהנה אף שראו הנסים
וכל המכות שנענשו המצרים בדם ובצפרדעים, ובכל זאת הי'
קשה להם לפרוש מע"ז כדאיתא במדרש שטרם מכות בכורות
עוד היו אדוקין ר"ל בע"ז והי' קשה להם לפרוש, ואף שמעיקר
הדין בן נח אנוס פטור, מ"מ כמו בחמש"ע ששם הי' רק
אנדרטא של מלכים והיו ג"כ פטורים מעיקר הדין, מ"מ למדו
ק"ו מצפרדעים להשליך עצמן לכבשן האש, גם הם היו להם
ללמוד ק"ו מן הצפרדעים, לכן החמיר הוא יתעלה בתשובתם
שלא יצאו משם עד שיתקנו את החטא הזה וימסרו נפשם על
קדוש השם כנ"ל.

ובזה נבוא לבאר המנהג שהנהיג תודוס לאכול גדי מקולס
בליל פסח, דהנה ידוע שישראל סבלו גזירות רעות
ושמדות גדולות ר"ל תחת מלכות רומי, והיא שעמדה לאבותינו
ולנו שישראל מסרו תמיד נפשם על קדה"ש ועל מזבח אהבתו
יתעלה הקריבו תמיד נפשם, אכן דרכם של הרומאים הרשעים
היו שלא אנסו תיכף על ע"ז, בשביל שידעו היטב שישראל
ישליכו נפשם מנגד ויבואו באש ובמים, לכן פתחו באנדרטא
של מלכים ואח"כ העמידו צלם וכדרכם תמיד.

לכך דרש תודוס שיאכלו גדי מקולס בפסח, וכאשר ישאלו
אותו בני דורו מה נשתנה קרבן פסח שנעשה זכר לזה
יותר מכל קרבנות צבור, ובודאי ביאר להם שכל קרבנות צבור
באו לכפר על טומאת מקדש וקדשיו כדאיתא בשבועות (י"ט),
וא"כ אין שייך זה כלל בזמן שאין בהמ"ק קיים, אכן זכר
לק"פ צריך לעשות בזמן הגלות, ללמוד מזה מוסר השכל
למסור נפשם על קדה"ש, ולא דוקא על ע"ז ממש, אלא אפי'
על אנדרטא של מלכים וכדומה, שאף שמעיקר הדין אינם
מחוייבים למסור נפשם, וראי' לזה מיהודים במצרים שהיו
אנוסים בעת הזאת על הע"ז, וב"נ פטור על אונס, מ"מ נתן
להם מצות קרבן פסח ללמוד מזה שמ"מ שצריכים לקדש
השם ולא לעבוד ע"ז, וידענו זאת בק"ו מצפרדעים.

אכן היכן מצינו שנלמד ק"ו מצפרדעים כמו שנדחק באמת
המהרש"א, הלא הצפרדעים אינם מצווים ג"כ על וחי

בהם, לכן הביא הגמ' אח"כ עוד זו דרש תודוס איש רומי
מה ראו חמש"ע וכו', כלומר הלא מצינו שחמו"ע באמת
למדו ק"ו מן הצפרדעים, לכן בעת הגלות חפץ תודוס איש
רומי שהי' גברא רבא וצדיק להרגיל בני דורו במדה הזאת,
ולהכי אף שהחכמים גזרו על גדי מקולס בלילי פסחים משום
סרך קדשים בחוץ, לא גזרו על תודוס נדוי, כיון שראו טיב
כוונתו שהתכוין לכבוד שמים אשרי חלקו.

★★

במשנה: וחכמים אוסרים וכו'.

וברש"י: בשלשתן. בכבוד משום אשווי גומות, ובמוגמר
משום דלאו צורך כל נפש הוא, ומה"ט אסרינן לי'
בכתובות בפ"ק (ז' ע"א) אשר יאכל לכל נפש, דבר השוה
לכל נפש, וזה אינו אלא למפונקים או למי שריחו רע. ובגדי
מקולס מפני שדומה לקדשים, ויאמרו מותר להקריב ולאכול
קדשים בחוץ ע"כ.

הפני יהושע (שבת ל"ט) כתב שיותר לעשן סגריות ביו"ט,
אע"פ שלא כולם מעשנים חשיב שוה לכל נפש כיון
דהעישון הוא לבריאות הגוף (בימיהם) לעכל המזון ולתאות
המאכל, ומוכיח זאת מדברי התוס' (שם ע"ב ד"ה וב"ה) דאע"ג
דרחיצה בחמין אסור דאינו חשיב לשוה לכל נפש, אבל זיעה
שהיא לבריאות חשיב שוה לכל נפש, והקשה ע"ז האמרי בינה
(הל' יו"ט סי' ב') הרי רפואה אינו שוה לכל נפש וכמש"כ
הרמב"ן (בתורת האדם סוף שער המיחוש) וז"ל אבל צרכי
חולי שאינו שוה לכל נפש, והוא אסור מן הדין דומיא
"ומוגמר".

★★

ובקוביץ הבאר (טבת תשס"ג) מובא תירוצו הנפלא של הגאון
ר' יוסף שלום אלישיב שליט"א בזה וזתו"ד, דהנה
המג"א (בסי' שכ"ח ס"ק מ"ג) כתב דאע"ג דיותר לבריא
לאכול גם דבר שאינו מאכל בריאים לרעבוננו, מ"מ אם כוונתו
לרפואה, כגון לחזק מזגו אע"פ שהוא בריא אסור עכ"ד.
ולדבריו נמצא שאסור ליטול ויטמינים בשבת, אע"פ שהוא
בריא כיון שכוונתו לחזק גופו. והנה יש לומר שדוקא בשבת
אסור, אבל ביו"ט מותר ליטול ויטמינים וכדומה שגם מהאנשים
הבריאים יש הרבה שנוטלים אותם כדי לחזק גופם וא"כ הוא
דומה לשחיטת צבי דאיתא בכתובות (ז' ע"א) דאע"ג שרק

וראה עוד בהנ"ל בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג ס' לח) ושו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סי' כ"ו) ועוד שם (חלק ג' סי' ט"ז) ע"ש היטב.

★★

בגמ': על גבי גחלת נמי מותר מידי דהוה אבשרא אגומרי.

הגאון האדר"ת זצ"ל בספרו עובר אורח (סי' קכ"ד) כותב:

הרב ר' שלום [הורוויץ יליד עיר שילעל] נ"י אמר לי מה שתירץ קושית הראשונים דלשתרי כיבוי מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש, דהא בבישרא אגומרי אמר בביצה [כג, א] דאיכא כיבוי, ומ"מ מותר לצורך אוכל נפש. דלא קשיא מידי דשם לא הותר הכיבוי לצורך אוכל נפש, דמוטב שלא יהיה הכיבוי, ומה שהוא לצורך אוכל נפש הוא רק ההבערה שנצלה הבשר עליו, ועיקר מלאכת הכיבוי הוא רק בצריך לפחמין, וכיבוי כזה לא הותר בבישרא אגומרי.

והשבתיו שאין דבריו מועילים רק למאן דאמר מלאכה שאינה צריך לגופה פטור, דלדידיה אין כיבוי רק כשצריך לפחמין, אבל למאן דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, כל כיבוי היא מלאכה של תורה, א"כ הדרא קושיא לדוכתא.

★★

והנה בספר המכתם כאן הקשה ג"כ כקושית הראשונים הנ"ל: וכ"ת אמאי אסור לכבות הבקעת בשביל שלא יתעשן הבית והקדירה ומפני ד"א ומפני ממון, ונימא מתוך שהותרה כיבוי לצורך או"נ כגון בשרא אגומרי, מותר נמי שלא לצורך או"נ כדאמרינן בפ"ק גבי הבערה וכו' והוצאה. תירץ הרב בעל השלמה דבשרא אגומרי תחלתו מכבה וסופו מבעיר ואינו כיבוי גמור כי הנך.

ובעין זה כתב המאירי כאן וז"ל: וא"ת נימא מתוך שהותר כיבוי לצורך אכילה כגון בשרא אגומרי, נימא דהותרה לכל דבר שהוא איזה צורך, כדאמרינן בהבערה. זה אינו דכיבוי לצורך אכילה בידים לא אשכחן, דבשרא אגומרי ואנן גומרי דדלקי צריכי לן, וכיבוי ע"כ הוא בא ומאליו, אבל כיבוי

העשירים אוכלים זאת, אע"פ הוא נחשב לדבר השווה לכל נפש מכיון שכולם רוצים לאכלו אלא שאין ידם משגת לקנותו, ובזה אפשר לבאר סברת הפני יהושע שהתיר העישון ביו"ט שהוא משום שהוא דבר שמועיל גם לבריאים כדי לעכל המזון ולחזק תאות המאכל, אלא שלא כולם ידם משגת לעשותו לכן הוא חשיב לדבר השווה לכל נפש.

והגרי"ש אלישיב מוסיף שם מהמג"א סי' תקל"ב וכן בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' שצ"ד) שאסור ליטול רפואה ביו"ט גזירה משום שחיקת סממנים אולם כמה מהאחרונים כתבו להתיר גם רפואה שרק החולים משתמשים בזה, ומבאר סברת המתירים ע"פ הנ"ל, דכיון שבחלק מהתרופות שנהגו גם הבריאים ליטול לא גזרו משום שבכה"ג הותרה כל המלאכות וגם שחיקת סממנים לצורך רפואה זו לכתחילה דהוה דבר השווה לכל נפש לכן לא גזרו כלל לאסור שום תרופה ביו"ט אף בתרופות שרק החולים משתמשים בו, אע"פ שאינן שוה לכל נפש.

והגרי"ש שליט"א מוסיף שדוקא באופן שהשפעתן תבוא כבר ביו"ט עצמה, אבל אם התרופה תשפיע רק לאחר יו"ט אסור לכו"ע (ועפ"ז הא דוחה ראיית המג"א והאבנ"ז מהתוספתא לאסור תרופות).

דף כ"ג ע"א

בגמ': סחופי כסא אשיראי ביו"ט אסור מ"ט משום דקמוליד ריחא וכו'.

הגאון הבית יצחק (יו"ד במפתחות - ח"ב סי' לא) כתב עפ"י הגמ' כאן דבהולדת זרם חשמלי יש בו משום איסור מוליד וגם משום איסורא דהשמעת קול, אע"פ שאינו קול של שיר, מ"מ אסור להשתמש בו בשבת, עיין ברמ"א (סי' שלח סי' א), דיש לחוש שמא יתקן המכונה, וכן משום דאוושי מילתא, שקולו נשמע למרחוק, וכהא דאסרו נתינת חטים בתוך רחיים של מים בע"ש סמוך לחשיכה, משום השמעת קול הטחינה ואוושא מילתא, (או"ח סי' רנ"ב ס"ה) ע"כ.

ובספר יסודי ישורון (ח"ה ע' 150) ר"ל לפי"ז דיש לאסור בציבור ברמקול בשבת ויו"ט גם משום איסור מוליד וכנ"ל ע"ש באריכות.

★★

במשנה: ושוחקין את הפלפלין בריחיים שלהן וכו'.

ובירושלמי כאן (פ"ב הלכה ה"ח): א"ר אלעזר בר רבי צדוק, פעם אחת אכל אבא אצל ר"ג והביאו לפניו אינבירין ובתוכם פילפלין שחוקים. כיון שטעמן, משך ידו מהן, אמר לו אל תחוש להם, מערב יו"ט הן שחוקין ע"כ.

בשו"ת חבלים בנעימים (ח"ג או"ח סי' ל') נשאל: על דבר העובדא שמסבת שריפה שנפלה בליל א' סוכות הוסר הסכך, ולמחרתו השיב בעל הסוכה את הסכך על מקומו ונסתפק מר אי מותר לשבת בה, אולי הוי כמבשל בשבת באו"ח ר"ס שי"ח. והתיר אח"כ ע"פ מ"ש בש"ע הרב מלאדי או"ח סי' תק"ב ס"א דרק בשבת קנסו ולא ביו"ט כמ"ש ה"ה מובא בב"י שם. ותמה אחד עליו, מפני מה לא החמיר כט"ז סק"א שכתב דאין חילוק בין שבת ליו"ט, וגם הביא כי הגאון המהרש"ם בהגהותיו לס' ארחות חיים תמה ע"ז מירושלמי פ"ב דביצה של בית ר"ג היו שוחקים פלפלין בריחיים שלהם (כדעת ר"א בן עזרי' במתני' ביצה כג. וחכמים אוסרים) אר"א בר' צדוק פעם א' אכל אבא אצל ר"ג וכו' כיון שטעמם משך ידו מהם וכו', הרי דגם ביו"ט אסור דיעבד אם נעשה באיסור, ע"כ.

והשיב על כך בחבלים בנעימים שם: אתפלא כי מר הביא דין זה בשם ש"ע הרב, וחושב כי מקור הדין היא דברי ה"ה בהוצאת האש מובא בב"י שם וט"ז חולק על זה. אבל הלא זו גמרא מפורשת (ביצה יז.) אבעיא להו עבר ואפה מאי ומתיר, ומקשה מהמבשל בשבת במזיד לא יאכל ומשני איסורא דשבת שאני, ועי' רש"י משום דיו"ט רק איסור דרבנן הוא, וכ"כ בר"ן שם דספק דרבנן לקולא, וכן פסק הרמב"ם (פ"ו מיו"ט ה"י) וקיי"ל כן באו"ח (סי' תקכ"ז סכ"ג). ולאו דוקא באופה מיו"ט לשבת, אלא אפי' אפה במזיד מיו"ט לחול שרי דיעבד, דאמרי' הואיל אלו מיקלעו אורחים והוי ג"כ רק איסור דרבנן כמ"ש ב"י (סי' תק"ג) בשם רשב"א (והיא בסי' תשפ"ה), וכ"כ בת' ריב"ש (סי' ט"ז וסי' רכ"ד) ואו"ח סי' תק"ג ס"ס א' ומג"א סק"ג וחולק על ב"ח שאוסר.

ובודאי דלא נעלם כל זה מהט"ז. והא דבסי' תק"ב סק"א חולק על ה"ה ואוסר בהוצאת האש דיעבד, ע"כ צ"ל דדעתו דשם הוי איסור דאורייתא בנולד, וכמ"ש מפורש דמידי דאורייתא אסור דיעבד כמבשל בשבת, אבל לפי מה

בידים אף לצורך אכילה לא הותר, שהרי אמרו למתק החרדל בגחלת של עץ כדאמרינן לקמן, והטעם הואיל ואין האוכל בא בשביל הכיבוי, אלא בשביל לחישת הגחלת וחוזק חמימותה, והכיבוי בא מאליו ומאחר שאין עיקר התיקון בכיבוי לא הותר כיבוי בידיים אף לצורך או"נ ע"כ.

מבואר מהנ"ל דאין אומרים במלאכת כיבוי היתר דמתוך וכו'.

★★

וכתב חכ"א בקובץ אהלי שם (חלק ט' ע' קפו): ובזה נוכל לגשר על שני דינים ברמ"א הסותרים, והוא הדין שכתב הרמ"א (סי' תקיד סעי' א) שאסור לכבות הדליקה במקום הפסד ממון, ובסי' תקיח (סעי' א) עמ"ש בשו"ע, מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה שלא לצורך כגון קטן ולולב וס"ת וכלים (והוסיף שם) בהג"ה: הצריכים לו קצת או שמתירא שלא יגנבו או שאר פסידא (הגהות סמ"ק ור"י) ע"כ, ועיי"ש בביאור הגר"א ס"ק ג'.

ולכאורה שני הדינים סותרים זה לזה, שבדין הראשון תופס בפשיטות שלא הותר מלאכה במקום פסידא, ובדין הב' נראה שסובר שכן הותר.

ולפי הנ"ל מובן היטב, שבדין כיבוי הואיל ואין דנין בו דין מתוך וכל ההיתר הוא דוקא משום מכשירין כר"י, בזה אין הרמ"א פוסק כר"י, משא"כ בדין הוצאה שנאמר בו דין מתוך, ובזה אפי' רבנן מודים שמותר.

★★

וכותב עוד שם: וגם בדברי התוס' ביצה משמע שבכיבוי לא דנין בו מתוך, וז"ל (כג, א ד"ה על) ואפילו למאן דאמר הבערה שלא לצורך כלל בירושלמי, היינו למי שישנו לפעמים לצורך או"נ, אבל כיבוי דלעולם אינו לצורך תקון או"נ ודאי אסור לכו"ע ביו"ט ע"כ.

וכ"כ הב"ח סי' תקי"ד בתחילתו בא"ד: ובזה נמי מיושב מה שלא התירו הכיבוי לעשון הבית או הקדירה, אלא ודאי דכל כיבוי אינו לצורך תיקון או"נ, ולפיכך אין היתר אלא הכיבוי לצורך או"נ ממש א"נ במכשירין לא אמרינן דמותר במתוך ע"כ, ובפני יהושע ביצה (כג, א) גם כתב כן עיי"ש.

★★

השבת אות ל"ט) מזה, וגם בשו"ת מהרי"א אסאד ז"ל (או"ח סי' צ"ב).

וכתב בהגהות תפארת ירושלים (על המשניות בשבת פ"ה) דאין ראייה מפרת שכנתו של ר' אלעזר בן עזריא משום דעל כל פנים אסור מדרבנן, ולכן לא העיר הגאון רע"א ז"ל משם.

וכתב בספר יסודי ישורון (חלק ה' ע' 364):

מיהו כד נעיינן שפיר נראה דא"א לומר ככה, שהרי דומיא דפרת איש נקט תלמודא דידן דאסור, א"כ נראה משם דמדאורייתא איסורא דילי' ולא מדרבנן, וכן העיר על זה בשו"ת כוכב מיעקב (סי' ק"ב).

★★

וכותב עוד (שם): בעייני בדבר ראיתי בירושלמי (שבת פ"ה ה') דר' אידי סבר דהאי אשה היתה חוטריה אשתו של ר' אלעזר בן עזרי' ופרתה היתה, א"כ צ"ל דהאי פרה היתה פרה של נכסי מלוג, והי' לר' אלעזר בן עזריא בה קנין פירות, והא דלא מיחא בה משום דס"ל קנין פירות לאו קנין הגוף דמי, (ראה המחלוקת גיטין מ"ח), מיהו החכמים הביטו ע"ז כדבר שלא לרצון להם, שהרי דעתם דקנין הפירות קנין הגוף דמי והוי כאילו בהמתו עושה מלאכה.

ובדבר תלמודא דידן אפשר לישב ולומר כהאי גוונא, דהאי אשה היה לה בעל ואמר פרה של שכנתו משום דהיתה שלה שנפלה לה בנכסי מלוג, ופליגי ראב"ע וחכמים, אי קנין הפירות קנין הגוף דמי או לא, א"כ ראב"ע שלא מיחה ס"ל דאינו קנין הגוף, ממילא אינה מצווה, משא"כ החכמים ולכן נקראת על שמו, משא"כ באשה שאין לה בעל אף החכמים מודים דאינה מצווה על שביתת בהמתה, ולפ"ז יתישבו דברי הרמב"ם (פהמ"ש שם) שכתב שהאי אשה באה לשאול הדין ממנו. כלומר שאלה והוא הורה לה להיתרא, ולכן נקראת על שמו.

★★

בגמ': ר"י סבר וכו' ולא גזרינן קרצוף אטו קרוד ורבנן סברי וכו' וגזרינן קרצוף אטו קרוד וכו' ע"כ.

וכתב הגאון הצ"ח כאן, דנראה לו דפלוגתת רבי יהודה ורבנן תליא בפלוגתא אי צער בעלי חיים דאורייתא,

דקיי"ל דהוצאת אש הוי רק איסור דרבנן פשיטא דמותר דיעבר, ובכל דוכתי ביו"ט דרבנן שפיר מיסתם הרב מלאדי להיתר שכן מפורש בגמ'.

וירושלמי ביצה דר' צדוק נמנע לאכול הפלפלין, לכאורה י"ל דהירושלמי לשיטתו דס"ל דטחינה וכל המלאכות שקודם לישא מדאורייתא אסורות כמ"ש תו' ביצה (ג. סד"ה גזרה) וכ"כ ט"ז או"ח (סי' תצ"ה סק"ב), ובר"ן (רפ"ג ביצה) מפורש כן שיטת הירושלמי בנדון זה בטחינה. אבל האמת יורה דרכו דהא קשה למה לא תלה ר' צדוק שהפלפלין נדוכו מערב יו"ט, וגם שמא נדוכו במדוכה ולא ברחיים שלהם, וע"כ כמ"ש הרמב"ן במלחמות ר"פ כירה שמנהג חסידות נהג, או שלא יאמרו שהוא הסכים להתיר, והיינו כיון שהי' ידוע לרבים שבית ר"ג נהגו כן לא חפץ לקיים ולהחזיק את מנהגם וכו' וע"ש מש"כ להלכה בנידון הנ"ל לגבי הסכך, דאין ספק דהוא רק איסור דרבנן ושרי ע"ש היטב.

★★

בגמ': תנא לא ש"ו היתה אלא של שכנתו היתה. ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו.

הגאון רע"א זצ"ל בהגהותיו למשניות (פ"ה דשבת) כתב להסתפק, אם נשים מצוות על שביתת בהמה היכי דליכא משום מחמר דהוי רק עשה, דאז נחשב למצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות. ואף דחייבת בקידוש מהיקשא דזכור ושמור, י"ל דוקא קידוש דהוא זכירה, אבל מצות עשה דשבת י"ל דפטורי, והר"ן (שבת פ' כל כתבי) כתב דכל מילי דשבת נשים שוות לאנשים, והשאיר הדבר בצ"ע.

ועצם החקירה הנ"ל הסתפק ג"כ הגאון בעל שו"ת שם ארי' ז"ל (סי' ב) מדנפשי' והשאיר הדבר בצ"ע, וכן חקר בזה הגאון בעל מנ"ח ז"ל (בל"ט מלאכות אות ל"ט ד"ה ולכאורה) והתפלא שלא מצא על זה באחד מן הפוסקים שאשה אינה מצווה על המצווה דשביתת בהמתה.

ובתפארת ישראל (פ"ה דשבת) כתב, דאישתמיטי' לי' להגאון רע"א ז"ל משנה מפורשת דכאן בפרתו של ר' אלעזר בן עזרי' - שאמרו שהיתה של שכנתו, אבל מתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו, הרי נראה דכן מצוה אשה במצוות עשה דשביתת בהמה. וכן העיר המנ"ח (מוסך

דרבי יהודה סבר צער בעלי חיים דאורייתא ולכך לא גזר קרצוף אטו קירוד, וחכמים סברי צער בעלי חיים לאו דאורייתא ולכך גזרו קירצוף אטו קירוד. ע"ש.

וכתב הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א בקובץ מוריה (שנה י"ג קו' ג-ד ע' צא): וקשה לי שהרי רש"י ז"ל כתב בשבת (קכ"ח ב') "צער בעלי חיים דאורייתא שנאמר עזוב תעזוב עמו ואיכא מאן דדריש טעמא דקרא משום צער בעלי חיים בבבא מציעא (ל"ב ב') ע"ש. ומבואר דהא דצער בעלי חיים דאורייתא היינו משום דדריש טעמא דקרא, ולפי זה לרבי יהודה בבבא מציעא (קט"ו א') וסנהדרין (כ"א ב') ועוד דלא דריש טעמא דקרא, אזי צער בעלי חיים דרבנן, ודלא כמ"ש הצ"ח וצ"ע.

ובשו"ת יד הלוי ח"א חיו"ד (סימן קצ"ו) כתב הגאון מווירצבורג ז"ל להוכיח מהמשנה בעבודה זרה (י"ד ב') דקאמר רבי יהודה התם דהמוכר תרנגול לבן גוי קוטע לו אצבעו דסבירא ליה דצער בעלי חיים דרבנן ע"ש. [והובאה תשובתו בקצרה בספרו של מחותנו הגאון ערוך לנר ז"ל, שו"ת בנין ציון ח"א (סימן ק"ח) ע"ש]. ולענ"ד משם אינו מוכת, ומ"מ תמוה שלא ראה לדברי רש"י בשבת הנ"ל שמשם אכן מוכרח שרבי יהודה סובר צער בעלי חיים לאו דאורייתא וכנ"ל, וצ"ע.

דף כ"ג ע"ב

בגמ': גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ.

הנה הט"ז (סי' שט"ז ס"ק ג) כתב, דהיכי דהוה ספק אם נעשה מלאכה, לא הוי בזה פסיק רישא - ובקצת ראייה מהא דגורר אדם מטה וכו' ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ע"כ. וכע"ז כתב המשנה ברורה ראייה לדברי הט"ז מדברי המלחמות (פ"ג דשבת) בהא דמיחם שפינוהו (שבת מ"א) דתירץ המלחמות על האי דהקשו דהוי פסיק רישא, דההיתר לשפוך מים למיחם ולא חיישינן לצירוף זה הוא כי שמא לא הגיע לצירוף, (ראה ג"כ במאירי שם) ע"ש.

ובספר יסודי ישורון (חלק ה' ע' 131) מביא שנשאל בבתיים החדשים שבהרבה מהם מתוקן שמיד שכשדורסים על המדרגה העליונה או על אסקופה הדלת נפתחת מאליה והאור מודלק, מה הדין, האם מותר לאדם להכנס לבתיים החדשים האלה שנבנו כעת, במקרה שאינו יודע אם זה מתוקן שם ככה או לא, שהרי כל איסורו הוא משום פסיק רישא, ובספק פסיק רישא מותר וכנ"ל.

וכתב שם: מצאתי לרע"א ז"ל בהגהותיו ליור"ד (סי' פ"ז סע' ו) שחקר בכהאי גוונא לענין חיתוי באש כשהנכרי מבשל בקדרה, דיש לחוש שמא מבשל בו בשר וחלב ומ"מ אסור כמבואר ברמ"א שם, וחילק הגאון ז"ל בין הא דגורר אדם מטה וכו', דהוה ספק שמא לא יעשה בגרירתו גומא, אבל בספק דלעבד דאם יש בקדרה בשר וחלב בודאי יתבשל בחיתוי זה, בכעין זה הוה פסיק רישא והביא ג"כ דברי הט"ז הנ"ל דנראה מדבריו איפכא, והעיר בדבריו עיי"ש.

וכותב עוד שם: בעייני בדבר מצאתי בשו"ת מלמד להועיל (אבע"ז סי' ק"ב) שחקר אם "פסק פסיק רישא אסור או מותר", והביא דברי הט"ז הנ"ל ותמה עליו, מדוע לא נאמר היות שפסיק רישא אסור מדאורייתא, א"כ יש לאסור בספיקו כמו בכל ספק דאורייתא, ודעתו היות דמלאכת שבת שאסרה תורה היא מלאכת מחשבת, א"כ הדבר תלוי במחשבת ובידיעתו, א"כ היכי דידע שבודאי יעשה ליכא למימר שאינו מתכוין, שהרי ע"כ הוי כמתכוין, כיון שיודע שבכירור יעשה המלאכה, אבל אם הוא מסופק אז א"א למימר דבנעשית מלאכתו דהוה מלאכת מחשבת, שהרי אותה מלאכה אינה ברורה במחשבתו וע"כ מותר באינו מתכוין, תינח באיסורא דשבת דבעינן מלאכת מחשבת, משא"כ בבשר בחלב, לכן יש לאסור בבשר בחלב משא"כ באיסורא דשבת.

מהאמור יש לומר, דלהכנס לבית סתם היכי דלא יודעין אם בפתיחת דלת ידליק בתיאורה אוטומטית או דלת הנפתחת ע"י חשמל כשדורסים על המדנה העליונה או על אסקופת הדלת אין לאסור משום פסיק רישא.

פרק שלישי

אמנם הרב המגיד (פ"א מהל' י"ט הל' ה') תירץ, דיש חילוק בין מלאכה הנעשה לימים או ליום אחד יע"ש.

וכתב הגאון ר' מרדכי בנעט זצ"ל (בקובץ מוריה שנה כ"ד קו' ג-ד ע' לא) דלפי"ד ה"ה י"ל דה"ה לר"י במכשירין נמי יש חילוק בין מלאכה הנעשית לימים הרבה או ליום אחד, וכיסוד דברי המגיני שלמה הנ"ל דמחכמים נשמע לר"י ודו"ק.

ולפי"ז כתב להקשות מה פריך בגמ' (סוכה ל"ג ע"א): והא קמתקן מנא כו', אמאי לא תירץ דס"ל לר' אליעזר כר"י דמכשירי אוכל נפש נמי מותר. ואין לומר דכה"ג אין מתיר ר"י דהא נעשה לימים הרבה, דזה אינו, דהא אפשר לומר כסברת אורחות חיים שהביא הב"י (סי' תרמ"ו) דאשחור אינו פסול רק ב"ט ראשון, וא"כ הוה כמלאכה הנעשה ליום אחד, דהא ב"ט שני בלאו הכי כשר ושפיר מותר אליב"י דר"י. ועיי"ש מש"כ בזה באופן חריף.

דף כ"ד ע"א

בגמ': הא בביבר מקורה וכו' והא בית וכו' ובין לר"י ובין לרבנן וכו'. הא בביבר קטן הא בביבר גדול וכו'.

ובפי" רבינו חננאל בגליון הגמ' כותב: לפיכך שנה בכרייתא אין צדין, כי הביברין לר' יהודה כיער חשובין, ומתניתין דקתני אצל צדין חיה מן הביברין לחכמים הוא דפליגי עלי' דר"י וכו' ע"כ. ובפשטות דבריו צריכים ביאור מאוד, דאין לומר דכוונתו בפשטות דביבר הוא גדול וחשיב כיער לר"י, דא"כ אין חילוק בין ביבר לבית, אלא תלוי בגודל המקום, ובין בבית ובין בביבר הו"ל לר' יהודה לחלק בין גדול וקטן. וכתב חכ"א בקובץ זר תורה - עטרת שלמה (ע' לז): נראה בביאור דברי הר"ח, דס"ל לר' יהודה ענין מלאכת הציידה הוא מעשה לקיחה חירות מבעלי חיים ע"י עקירתן ממקום חיותן הרגיל להם כיער, והבאתן למקום המצומצם כבית, ומשו"ה

במשנה: אין צדין דגים מן הביברים ביו"ט וכו'.

הנה רש"י כתב כאן, דהטעם שאין צדין ביו"ט, הגם דהוי צורך אוכל נפש, כיון שאפשר לעשותו בערב יו"ט.

והקשו התוס', שהכלל זה, שלא הותר דבר שאפשר לעשותו מערב יו"ט, נאמר רק במכשירי אוכל נפש ולא באוכל נפש עצמו.

ויש ליישב, עפ"י היסוד שכתב בט"ז (סימן תקב ס"א) בדעת הרמב"ם, שאסור להוליד אור מן התורה ביו"ט, הגם שאוכל נפש מותר, כיון שיש כאן יצירה של יש מאין ויוצר דבר חדש.

ועיין בספר קהילות יעקב (ביצה סי' י"ז) שהוכיח שגם צידה הוי דבר חדש, כיון שלא היה בכלל ברשותו. וכן כתב אבני נזר (אור"ח סי' קצ סק"י).

ולבאורה תמוה, שבירושלמי מבואר דלהוליד אור אי אסור או מותר, תלוי במחלוקת ר' יהודה ורבנן, אם מותר לעשותו מכשירי אוכל נפש. וזה סתירה ליסוד הט"ז דאפילו נאמר שמכשירי אוכל נפש הותר, אבל ליצור דבר חדש יהיה אסור?!

ומוכח מהירושלמי, דליצור דבר חדש הוי אותה דרגה כמו מכשירי אוכל נפש. ולכן חוזר הכלל הנ"ל, שאם מלאכה אפשרית בערב יו"ט, לא הותר ביו"ט. כמו כן צידה דהוי דבר חדש, דהיינו כמכשירי אוכל נפש - שאפשר מערב יו"ט, לא הותר ביו"ט.

★★

המגיני שלמה תירץ מדר"י נשמע לרבנן דמדחזינן (ביצה כח, ב) דיש חילוק לר"י במכשירין, ש"מ דלרבנן נחית דרגא, ויש חילוק באוכל נפש עצמו.

ובתב חכ"א בקובץ כרם שלמה (שנה ח' קו' ג' ע' מב):
והוא פלא כנראה להמעיין דלהיפוך הוא. (ואולי ט"ס
נפל בדבריו, וצ"ל בעת שהחמה במזרח, צל כותל המזרחי
מגיע עד כותל המערבי).

★★

בגמ': היכי דמי מחוסר צידה וכו' כ"ל שאומר הבא
מצודה ונצודנו וכו'.

הנה בגמ' קודם מובא שיעור דמטי ל"י בחד שחיא, וכאן
מובא השיעור הבא מצודה ונצודנו, ובספר עמק ברכה
(עמ' ק"ט) הקשה סתירה ברמב"ם בענין זה בין הל' שבת
להל' יו"ט.

דרמב"ם בהל' שבת (פ"י הי"ט) מובא גם השיעור הקטן
של חד שחיא. ואילו בהל' יו"ט (פ"ב ה"ז) הביא
הרמב"ם רק את השיעור הגדול של: הבא מצודה וכו'.

ואם בשבת נאסרו שני השיעורים בצידה, למה לא הותרו
שניהם ביו"ט (ולמה התיר רק את הקטן ולא את השיעור
הגדול)?

העמק ברכה מביא מהרמב"ם סיבה חדשה, למה אין צדין
ביו"ט, הגם שדבר זה אוכל נפש. (ועיין בתוד"ה -
אין צדין מה שיחדשו, דף כג ע"ב.) ברמב"ם כתוב (פ"ב הל'
יו"ט הל"ז) דאיסור צידה ביו"ט הוא משום מוקצה. ועפ"י
מתיישב דברי הרמב"ם לשיטתו. ולכן - בשיעור גדול, שאכן
האדם לא חשב על כך, הוא מוקצה ואסור ביו"ט. רק בשיעור
הקטן, שהאדם חשב על כך, לא הוא מוקצה ומותר. (משא"כ
בשבת - שני השיעורים היו מלאכת צידה ואסור).

★★

ובספר משנת אליעזר (סי' מ"ח) מתרץ עפ"י היסוד של
הט"ז (סי' תק"ב ס"א) והקהילות יעקב (עמ"ס ביצה
סי' יז) דמלאכת צידה כשלעצמה כוללת את שני השיעורים,
ולכן בשבת אסור הכל. וביו"ט היה צריך להיות הכל מותר.
אלא כל האיסור דהוי יצירת דבר חדש. למד הרמב"ם בסברה
- איזה צידה נקרא דבר חדש, רק בדבר שצריך שיעור גדול.
אבל בשיעור קטן, לא חשיב דבר חדש ולכן מותר.

★★

ביבר דהוא מקום "שכונסין לתוכן חיות הבר ויולדות ומגדלות
שם" כמו שכתב רש"י בביצה כ"ג ע"ב, אכתי הוי לבע"ח
כמקומו הרגיל, כיער, ולא נחשב כמצומצם ע"י כך, ולכן ס"ל
לר' יהודה דאין בהכנסתו לביבר מעשה צידה.

★★

מיהו אכתי יש להסתפק בסברת חכמים דס"ל דגם בביבר
הוי ניצוד, דיש לומר דחולקים אדר"י והם סוברים
דביבר הוי נמי מקום מצומצם כבית ושפיר הוי בזה מעשה
צידה, אבל יש לומר, דאינהו נמי ס"ל דביבר הוי כיער, אלא
פליגי בעיקר יסוד מלאכת הצידה, וס"ל דאינו תלוי בצמצום
של הניצוד, אלא עיקר המלאכה הוא להכניס הבע"ח תחת
שליטת האדם שיהיה ניצוד לו ונתון לצורכו ולרשותו. ולפי"ז
אין נפ"מ בזה שהכניסו למקומו הרגיל שאינו מצומצם שם,
דהא סוף סוף עכשיו הוא תחת רשות האדם השולט עליו,
וזהו עיקר מלאכת הצידה.

ונראה דבדבר זה נחלקו ראשונים, דהנה הטור כ' באו"ח
(סי' שט"ז) וז"ל: זבובים אע"פ שאין במינן ניצוד
אסור לצודן, ולכן כתב בעל התרומות שאסור לנעול בשבת
תיבה שיש בה זבובים, אלא יתן סכין או שום דבר בין הכסוי
בענין שיוכלו לצאת משם, ונ"ל שאין צריך לדקדק בזה, שאין
הזבובים ניצודין בתיבה שאם בא לפתוח התיבה וליטלם יברחו,
וכו' ע"ש. והיינו דסברת הטור דענין מלאכת הצידה הוא
הכנסת החי תחת רשות האדם, ומשו"ה אין בנעילת התיבה
משום צידה, דבין כך אין הזבובים ניצודין לאדם, שכל זמן
שהתיבה סגורה לא יוכל להגיע אליהם, וגם כשיפתחנה יברחו
ממנו, וזה כצד הב' שכתבנו בדעת חכמים. אבל בעל התרומות
סובר כצד הא' שכתבנו, דגם לחכמים עיקר הצידה הוא שלילת
החירות של הניצוד, ומשו"ה בנעילת התיבה כיון דהזבובים
סגורים ומצומצמים בתיבה שפיר הוי מעשה צידה. וע"ש עוד
שהאריך הרבה בגדרי צידה.

★★

בגמ': היכי דמי ביבר קטן - היכי דמי ביבר גדול וכו'
כ"ל היכא דנפלי טולא דכתלי אהרדי - ביבר
קטן, ואידך ביבר גדול.

וברבינו חננאל בגליון הגמ' כתב: פי' בעת שהחמה במזרח,
צל כותל המערבי מגיע עד כותל המזרחי, והוא
ביבר קטן ע"כ.

בגמ': והרי יוני שובך ויוני עלייה דבאין לכלובן לערב וכו'. הני עבדי לרבוי וכו'.

וברש"י פורחין וכו' וגם שם נשמטין ממנו וכו'. בשו"ת להורות נתן להגאון ר' נתן גשטטנר שליט"א (ח"א סי' מט) נשאל בענין יונים שקננו על איצטבת חלון ביתו מבחוץ והאם יושבת על הביצים, האם בעל החלון חייב לקיים מצוות שלוח הקן ע"כ.

והוא מביא שם את דברי הגמ' בחולין (קל"ט ע"ב) דאיתא: יוני שובך ויוני עלייה שקננו בטפוחין ובכירות, ואווזין ותרנגולין שקננו בפרדס חייב בשילוח, אבל קננו בתוך בית וכן יוני הרדיסאות פטור משילוח. פירש"י יוני שובך, יוני מדבריות שקננו בשובך. וברש"י בבא מציעא (קכ.). כתב, יוני שובך, שמבקשים מזונותיהן בשדה וקיניהן בשובך ואין אלו יוני הרדיסאות הגדילים בבתיים עכ"ל.

וי"ש לעיין אם יוני הרדיסאות ויוני שובך הם שני מינים שונים, שהראשון הוא מין הרגיל להתגדל בבתיים והשני הוא מין הרגיל להתגדל במדבריות, וא"כ כיון דפסיק תנא ותני דיוני הרדיסאות פטורין משילוח ע"כ כשמוצא קן של יונים אינו חייב בשילוח עד שיכיר שאינו ממין הרדיסאות, או דילמא מין אחד הוא אלא שיונה זו בשעה שהיא מתגדלת בבית נקראת הרדיסאות וכשהיא גדילה במדבר נקראת יוני שובך.

והאר"י בספק זה וכותב: ודאי דהני יונים שקננו באיצטבת החלון בבית, דינם כיוני שובך ועלייה שחייבין בשילוח, וכרש"י ב"מ (קכ.). הנ"ל דיוני שובך היינו שמבקשים מזונותיהן בשדה וקיניהן בשובך, וגם היונים האלו מבקשים מזונותיהן בחוץ בגינות ושדות. ובש"ס ביצה (כד.) מבואר, דיוני שובך ועלייה באין לכלובן לערב ואין מזונותן עליך, ויוני הרדיסאות מזונותן עליך, ולחד תירוצא שם יוני שובך ועלייה עשוין להשתמט ולברוח מפני בני אדם ואף כשפורחין לקינן נשמטין ממנו ויורדין עי"ש. ועיין מג"א (סימן תצ"ז סקי"א). וכן בשבת (קנה:): מבואר דיוני שובך אין מזונותן עליך עי"ש. וכל הני איתנייהו ביונים שבנדון דידן, ודינם כיוני שובך ועלייה דחייבין בשילוח.

דף כ"ד ע"ב

בגמ': מותרין למאי, רב אמר מותרין לקבל (ברש"י: במלמוץ) ולוי אמר מותרין באכילה.

בצל"ח כאן מביא דהרי"ף והרא"ש כותבים כלל, דכל שאסור באכילה ממילא אסור בטלטול דכמוקצה דמי.

והמהרש"ל ביש"ש הקשה על הרא"ש, למה הוצרך לגבי דבר שיש במינו במחובר להביא דברי הרי"ף דלכן אסור בטלטול מאחר דאסור באכילה א"כ הוה מוקצה, תיפוק ל"י דהוה מוקצה דמחובר דמודה בו ר"ש כמש"כ הרא"ש עצמו ע"ש.

ובתב בצל"ח ליישב קושי' זו, די"ל דנפק"מ לענין ספק אם נלקט ממחובר, דהנה מה שאנו אוסרים ספק מוכן אף שהוא ספק דרבנן, היינו משום דהוה דבר שיש לו מתירין, וי"ל דאין לאסור משום דבר שיש לו מתירין אלא באכילה, הואיל דמה שיאכל היום לא יאכל למחר, ועל כן מוטב שיאכלנו למחר בהיתר ברור, והרי אינו מפסיד שהרי אי אפשר שיאכל היום וגם מחר, דמה שיאכל היום אינו קיים שוב לאכלו למחר, אבל לענין טלטול הרי יכול לטלטלו היום וגם מחר וגם בכל יום, וא"כ מה שאתה אוסרו לטלטל היום הוא מעוות לא יוכל לתקון למחר, דמה שיטלטלנו למחר הלא גם אם היה מטלטל היום היה שוב יכול לטלטלו למחר, ובוה אין לאסור משום דבר שיש לו מתירין עי"ש.

ובעי"ז כתב בצל"ח פסחים (ט:), דלענין הנאה שאינה של כלוי שיכול ליהנות ממנו היום וגם למחר, לא שייך לאסור משום דבר שיש לו מתירין, שהרי יכול ליהנות ממנו היום וגם למחר עי"ש. וכן כתב בשו"ת נודע ביהודה (תנינא אהע"ז סי' ל"ח) בספק איסור מינקת או מעוברת של חבירו דאין לאסור מדין דשיל"מ, דלא אסרו ספק משום דשיל"מ אלא לענין אכילה הואיל דמה שיאכל היום לא יוכל לאכול למחר, אבל לענין בעילת אשה לא שייך יש לו מתירין, שהרי כשישאנה יוכל לבעול וגם לאחר זמן, וא"כ בעילה זו אין לה מתירין עי"ש. ועיין מש"כ בנחלת צבי לבעל פתחי תשובה יו"ד (סי' קפ"ז) בזה, ובפתחי תשובה (סי' ק"ב) לגבי תערובת של כלים שצריכים טבילה או הגעלה אי הוי דשיל"מ או לא.

ובותב הגאון ר' נתן גשטטנר שליט"א בשו"ת להורות נתן (חלק ז' סי' לד) לענין זה מה שנשאל אם מותר לבשל ביו"ט בבין השמשות או לעשן אז, אם נחשב לצורך יו"ט, או נחוש שמא בעת שעושה מלאכתו הוא יו"ט ובשעת הנאתו - הוי כבר חול, ולהנ"ל הרי מבואר דלא שייך לדון משום יש לו מתירין אלא היכי שהאיסור הוא מצד החפצא, וכגון בביצה שנולדה ביו"ט שאי אפשר לאוכלה אלא פעם אחת, ובוה אמרינן דעד שתאכלנה לביצה זו באיסור תאכלנה

לקוט בשבילי כדי שיאכל בערב, ומשום הך גזירה הרי הוי אסור עד ליל מוצאי יו"ט שני.

(קובץ אור המזרח קובץ ל"ד ע' 3-182).

★★

בגמ': ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו וכו'.

בתוס' (ד"ה ולערב וכו') כתבו, דהאיסור להנות ממעשה שבת של עכו"ם העושה בשביל ישראל הוא מטעם שמא יאמר הישראל לנכרי לעשות עבורו ע"ש. ולכאורה רש"י לא ס"ל כן, אכן בביאור הלכה (סי' תקט"ו ס"א ד"ה ויש מחמירין וכו') רוצה לומר (והביא כן בשם ראשונים ע"ש היטב) דטעמו של רש"י הוא ג"כ כתוס' דהאיסור הוא שמא יאמר לנכרי ע"ש. וכן כתב בשפת אמת כאן ע"ש.

והנה נחלקו הראשונים לגבי אמירה דאמירה, היינו שאומר לנכרי שיאמר לנכרי אחר שיעשה עבורו מלאכה בשבת, דהנה קיי"ל באור"ח (סי' ש"ז ס"ב) דאסור לומר לא"י לשכור לו פועלים, והוכיח מזה בעל עבודת הגרשוני (בתשובתו שנדפסה בחוות יאיר סימן מ"ט) שאמירה דאמירה אסורה, וכדבריו מבואר בתשו' הרשב"א (ח"א סי' תתע"ה) שנשאל אודות ישראל שלפני שהלך בע"ש להתפלל נתן מעות לנכרי לשכור לו פועלים בשבת לבנות לו בית, ואוסר לעשות כן משום דהוי אמירה לעכו"ם עיי"ש, וחזינן בדעתו שגם אמירה דאמירה אסור, אבל החוות יאיר (סימן נ"ג) חולק ומתיר אמירה דאמירה, ולהלכה מכריע המשנ"ב (שם ס"ק כ"ד) כספר החיים (שם) דבהפסד גדול שרי אמירה דאמירה, ע"ש.

★★

ובתב' בתשו' חתם סופר (חו"מ סי' קפה) שלא נחלקו הפוסקים הנ"ל אלא באופן שהנכרי השני אינו יודע שעושה עבור הישראל, דאם לא תימא הכי לכו"ע אסור דלא גרע מנכרי העושה מעצמו עבור ישראל דאסור משום נהנה ממלאכת עכו"ם עיי"ש וכ"כ בתשו' מהרש"ג (ח"ב סי' כ"ז נ"ז נ"ח).

והעיר חכ"א בקובץ קול התורה (קובץ מ"א ע' קמז) על החת"ס הנ"ל, דלכאורה יש לדון דנכרי העושה מעצמו ע"פ צו נכרי חבירו לא דמי, לשיטת התוס' כאן הנ"ל דאיסור נהנה הוא משום שמא יאמר, די"ל שלא חששו כן רק היכא שעושה להישראל ועבור הישראל, משא"כ בנד"ד שעושה עבור

בהיתר, שהרי אי אפשר ליהנות ממנה יותר מפעם אחת, אבל בנדון דידן דמספקינן אם מותר לבשל או לעשן טוטיץ ביו"ט בין השמשות, שאין האיסור על החפצא אלא על הגברא שאסור לעשות מלאכה ביו"ט לצורך חול, אין זה בגדר דבר שיש לו מתירין, שהרי יכול ליהנות ממאכל מבושל זה ומעישון זה גם עכשיו וגם לאחר זמן, ואם לא יהנה מאכילה זו ומעישון זה עכשיו הוי מעוות לא יוכל לתקון, ודומה לטלטול מוקצה ונשיאת מינקת ומעוברת חבירו והנאה שאינה של כילוי, דהואיל שאפשר ליהנות בדרך זו כמה פעמים ממילא לא שייך בהם דין דדבר שיש לו מתירין.

★★

בגמ': נכרי שהביא דורון לישראל ביו"ט וכו' ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו וכו'.

ושיטת רש"י היא דהיינו בכדי שיעשה אחר מוצאי יו"ט ראשון, דאע"ג דהוי יו"ט שני מ"מ אמרינן מ"מ דאם יו"ט ראשון קודש נמצא דהשני הוא חול ומותר בכדי שיעשה, ואם השני קודש נמצא שנלקטו בחול ולהכי הוי מותר לישראל ליהנות מזה ביו"ט שני. אבל נחלקו עליו התוס' וכתבו, דבכדי שיעשה היינו אחר מוצאי יו"ט אחרון.

ביאור פלוגתתם הוא, דרש"י לטעמיה אזיל דס"ל (בשבת קנ"ג ע"א) דאמירה לעכו"ם אסור משום שליחות, ולכן שפיר אמרינן הך מ"מ וכמו דקיי"ל ביצה שנולדה בזה מותרת בזה ה"נ אמרינן דע"כ אחד מן ב' הימים האלו הוא חול ולכן מותר ביו"ט שני, (טעמא דבעי בכדי שיעשה לדעת רש"י, הוא משום דס"ל דכל מעשה שבת נמי צריך בכדי שיעשה וכדכתב בחולין טו ע"א בנוגע לבשר שנתבשל בשבת ע"י ישראל ואמירה לעכו"ם מדרבנן חשיב כמעשה שבת, כיון דהגוי הוא שלוחו של ישראל, אך שיטת הרמב"ם היא דבכדי שיעשה הוי דוקא באמירה לעכו"ם, וה"נ לשיטתו דבכדי שיעשה הוא משום גזירה והוא רק באמירה לעכו"ם).

אולם התוס' י"ל דס"ל דאמירה לעכו"ם אסור משום גזירה כדעת הרמב"ם (פ"ו מהל' שבת ה"א), ובכלל הך גזירה הוא דאסור ליהנות עד בכדי שיעשה, וכמש"כ הרמב"ם, דאל"כ יצוה לעכו"ם לעשות מלאכתו וסופו שיעשה הוא עצמו מלאכה האסורה, וא"כ ה"נ יש למיגזר דאי אמרת דמותרין אחר יו"ט ראשון יש לחוש דיאמר לנכרי ביו"ט ראשון לך

את התמונות לארמון ומשם הוא מקבל את שכרו ואין לו עם הישראל ולא כלום, וא"כ אפי' אם בדמיונו חושב שיתכן שהארמון ישלחו תמונות לאישים שנצלמו, בכ"ז הוא עושה עבור עכו"ם ולא עבור הישראל בכלל, ובוזה הדרין דלהחת"ס שרי בנד"ד אמירה דאמירה, וא"כ אין שום מקום לאסור ליהנות מן התמונות (אף בכדי שיעשו).

ואף לפי הביאור הלכה (או"ח ריש סי' ש"ז) שחולק על מרן החת"ס ואוסר לומר לעכו"ם שישכור פועלים אפי' כשהאמירה היא מבעו"י, מ"מ הרי דעתו (במ"ב שם סק"ה) כהגר"ש קלוגר ז"ל בספר החיים (שם) דבמקום הפסד גדול יש לסמוך על החוות יאיר עיי"ש, וידועים דברי המג"א (בכמה דוכתי ומהם בסי' רנ"ג ס"ק ל"ז) דבדבר שיש גדולי פוסקים המתירין לכתחילה אין אוסרים בדיעבד, וא"כ הכא נמי כיון שהחוו"י מתיר לכתחילה, ולפי הגר"ש קלוגר והמ"ב כן הוא אף מעיקר הדין (כמש"כ הרמ"א בהקדמה לספר תורת חטאת דמה שמתירין במקום הפסד היינו משום שאותה דעה הוא עיקר הדין), א"כ י"ל דאין אוסרים בדיעבד.

★ ★

עוד כתבו בתוס' (שם), דבזה"ז שמקדשים עפ"י החשבון ואין לנו ספיקא דיומא, א"כ ב' יו"ט של גלויות הם שניהם בתורת ודאי ע"כ. והנה התוס' בסוכה (י ע"ב) חידשו, דאף דקיי"ל בכל ענייני מוקצה דמיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא, מכ"מ בדבר שהי' מוקצה בביה"ש מחמת ספק יום שעבר, לא אמרינן הכי. והביאו דרש"י לא ס"ל קכי, ועי' ריטב"א לסוכה (מ"ו ע"ב) ורשב"א לעירובין (מ' ע"א), ע"ש הראב"ד, דס"ל כשיטת רש"י.

והנה התוס' הביאו ראי' לדבריהם מב' יו"ט של גלויות דקיי"ל דנולדה בזה מותרת בזה, דשתי קדושות הן, וקשה, דמה בכך, מ"מ י"ל דמיגו דאיתקצאי מחמת ספק יום שעבר, וע"כ דלא אמרינן כן ע"כ.

וברשב"א ובריטב"א הנ"ל כתבו ליישב (וכ"כ הבית הלוי (ח"ג סי' נד) מדעתא דנפשיה), דהלא ב' יו"ט של גלויות עיקרו משום ספיקא דיומא, וממנ"פ הוא, שאם היום א' קודש, אזי היום השני חול ואם היום הב' קודש, אזי היום הא' חול, וא"כ נמצא דאליבא דאמת לא הי' הדבר מוקצה ביו"ט הראשון וביה"ש דיו"ט שני, דנימא מיגו

חבירו נכרי, אולי אין חשש שהישראל יאמר לנכרי, כי הנכרי לא ישמע לו כיון שאינו עושה מחמתו כלל, וכו' ע"כ.

★ ★

בקובץ קול התורה (קובץ נ"ז ע' קסו-ז) דן לגבי אדם יהודי שהוזמן לארמון המלך לש"ק, וצלם עכו"ם צילם אותו אז, אם מותר לו ליהנות מהתמונות שישלחו לו לביתו אחר שצולמו בשבת, והוא כותב: הנה כיון שהצלם הוא עכו"ם, וגם הוזמן ע"י מזכיר הארמון שהוא ג"כ עכו"ם, וממנו הוא מקבל את שכרו, ואליו הוא שולח את תמונותיו (ורק הארמון שולחם אח"כ), כיון שלא היה מצד הישראל שום אמירה להצלם, הרי עשה עבור עכו"ם אחר, ודינו כעכו"ם העושה עבור עכו"ם אחר דשרי לישראל ליהנות ממעשהו.

ואמנם היה מקום לדון לפי תוס' (ביצה כד:) שהאיסור ליהנות ממעשה שבת של עכו"ם העושה בשביל ישראל הוא מטעם שמא יאמר לנכרי, ונימא דהכא נמי אם יהנה ממה שהמלך שולח לו תמונות, ניחוש שמא יאמר להמלך להזמין צלם לעשות תמונות בשבת, ואם כי אמנם בעכו"ם דעלמא מצינו חששא של שמא יאמר, אבל מה המקום לגזור כן לגבי מלך, דל"ש כלל לומר לו מה לעשות, ובודאי ליכא למיחש לגביה כה"ג, אולם אולי לא פלוג רבנן וגזרו בכל עכו"ם.

ברם זה אינו, כי אף אם יאמר למלך לבקש מצלם לעשות תמונות, אין כאן אמירה ישירה לעכו"ם העושה את המלאכה אלא אמירה לעכו"ם שיאמר לעכו"ם אחר, וידוע שהחוות יאיר (סי' נ"ג) סובר דהיכא דליכא דדבר דבר שרי אפי' לכתחילה, וא"כ הכא שהמלך קבע עם הצלם בחול והיתה אמירתו מבעוד יום דליכא אז משום ודבר דבר בזה שרי לכתחילה, ואפילו לפי העבודת הגרשוני שחולק עליו ואוסר אמירה דאמירה, הרי מרן החת"ס סופר (שו"ת או"ח סי' ס') נוטה שאם האמירה היתה מע"ש לכו"ע שרי, וא"כ הכא שכאמור המלך קבע עם הצלם ע"י מזכירו בימי חול, והיתה אמירתו אליו מבע"י לכו"ע שרי.

★ ★

ואפילו לפמש"כ מרן החת"ס (שו"ת חו"מ סי' קפ"ה) דלא נחלקו החו"י והעבוה"ג אלא כשהעכו"ם השני אינו יודע שעושה עבור הישראל, מ"מ הרי נתבאר שהצלם שולח

דאיתקצאי, דאם הי' מוקצה ביו"ט ראשון, היום הא' היה קודש, א"כ היום הב' חול גמור הוא, ולא נהיג איסור מוקצה כל עיקר ביום הב'. וכל עיקר צד הבעיא הוא אם נתפוס שהיום הב' קודש, ושייך לדון בו דין מיגו דאיתקצאי, ולפי צד זה הרי יוצא שהיום הא' הי' חול גמור, ולא הי' הדבר מוקצה כלל ביום הא', דאין דיני מוקצה נוהגים בחול. ע"כ.

★★

ולכאורה סברת הרשב"א והריטב"א ברורה, וצ"ב דברי התוס', וכתב הגר"ד שכטר שיחי' בקובץ הדרום (חלק ל"ט ע' 52) די"ל דהתוס' לשיטתם דס"ל בביצה כאן וכנ"ל דבזה"ז שמקדשים עפ"י החשבון ואין לנו ספיקא דיומא אליבא דאמת, דב' יו"ט של גלויות הם שניהם בתורת ודאי, וכדעת הרמב"ם (פ"ו מיו"ט הי"ד) וא"ש. אכן לרש"י (ביצה כאן) והראב"ד (בהשגות שמה) שפיר י"ל כנ"ל, דאף בזה"ז חשיב כספיקא דיומא, ואיתי' להממנ"פ הנ"ל, וא"ש לרש"י והראב"ד דברי הרשב"א והריטב"א ודו"ק.

דף כ"ה ע"א

במשנה: בהמה מסוכנת לא ישחוט א"כ יש שהות ביום לאכול ממנה כזית צ"י וכו'.

דנו ונחלקו באחרונים האם כזית ששנינו כאן הוא בדוקא כזית או שיגרת לשון הוא ופחות מכזית סגי.

כתב בזה הגאון רבי חיים ברלין זצ"ל: הגיעני מכתבי הגלוי ורואה אנכי את רב חביבי שי' מחזיק להלכה בפשט לשון משנתינו ביצה כ"ה א' דאם באמת אין שהות ביום אלא לאכול ממנה פחות מכזית אסור לשוחטה ולא הותרה מלאכת אוכל נפש ביו"ט, אלא דוקא על שעור אכילה שהוא בכזית.

והנה דין כזה, הלא יהא לנו קילורין לעינים, ליישב קו' התוס' ריש ביצה ג' א' ד"ה גזירה, על עיקר הגזירה שמא יעלה ויתלוש. הא אפילו לכתחילה מותר לתלוש דהא אוכל נפש מותר.

ועפ"י כלל זה הרי אין מקום לתמיהתם, דהגזירה הוא שמא יעלה ויתלוש פרי פחותה מכזית. אבל מדלא נחתו לישוב זה רבותנו התוס' וכל הראשונים, הרי נראה בעליל, דלא עלה על דעתם חדוש דין כזה, ובאמת מעולם לא שמענו

דין מחודש זה דזקן או חולה או קטן שאין יכולין לאכול כזית, יהא אסור לבשל להם ביום טוב כדי צורך אכילתם שהוא פחות מכזית, ולא ניחא להו למרייהו דלימרו הכי, ע"כ נלע"ד, דשיעור כזית האמור במשנתינו דבהמה מסוכנת הוא לאו דוקא, ודוגמא לדבר בברייתא דחולין (ל"ג א') הרוצה לאכול מבהמה קודם שתצא נפשה חותך כזית בשר מבית השחיטה ובפ"ק שם (ט"ו ב') דא"א לכזית בשר בלא שחיטה, והרי גם חצי שיעור אסור בלא שחיטה, אם מן התורה או מדרבנן, אלא דכל שיעור מועיל כינו חז"ל בלשון כזית וה"נ דכוותה, ובבהמה מסוכנת אפילו יאכל ממנה כל שהוא מותר לשוחטה, והוא הדין כל מלאכת אוכל נפש, והוא ברור לענ"ד.

וישוב במכתב שני הוא כותב:

כמדומני שהגדתי לו בקארלסבאד, שבספר מלא הרועים כותב בפשיטות לשון המשנה אלא א"כ יאכל ממנו כזית מבעור"י, דלאו דוקא כזית, והוא הדין פחות, וכן נראה לי לדינא, אולם בבואי הנה מצאתי בס' שו"ת עמודי אור להג"מ יחיאל העליר ז"ל כותב לדינא דבעי דוקא כזית ע"ש בס"י כ"ט, ולא נהירא לי.

★★

אלא דמאי דפשיטא ליה להגר"ח ברלין הנ"ל דכזית לאו דוקא פשיטא ליה להגאון האדר"ת דכזית דוקא.

וז"ל בקונטרסו "זכור לדוד" (מערכת כזית אות ח'): ישחוט אותה ביו"ט, אלא א"כ יש שהות לאכול ממנה כזית ביצה (כ"ה א'), ויעוי' פסחים (מ"ו ב') וביצה (כ"א א') דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה כו'. ומשמע דמשום פחות מכזית אסור לשחוט, וה"נ לבשל ביו"ט דלא מיקרי צורך אוכל נפש.

ואף דהכא כתיב אשר יאכל לכל נפש, והרי כה"ג כתיב גם בחמץ לא יאכל חמץ וכתב הר"מ פ"א מחו"מ מזה שחצי שיעור אסור, א"כ ה"נ נדרוש שמשום חצי שיעור משום (נדצ"ל מותר) לאפות ולבשל ולשחוט ביו"ט, בע"כ דלקולא לא מהני זה דאינו שיעור חשוב פחות מכזית.

וכמדומני שהטורי אבן במלואים להמגילה התעורר בזה, ואינו תחת ידי כעת.

★★

ובספר חדושי יעקב להגר"י גולדווסר ז"ל בחי' לביצה (י"ב ע"א) כותב:

המבשר גיד הנשה בחלב ביו"ט ואכלו לוקה חמש וכו'. והקשה הטורי אבן הא ראוי לאכול חצי שיעור לריש לקיש דס"ל חצי שיעור מותר מה"ת, ואע"ג דמדרבנן עכ"פ אסור, אבל ממלקות לפטור, עיי"ש בחידושו בסוף מגילה. ושמעתי ממורי (הוא הגאון מטשעבין זצ"ל) לתרץ, דהנה הגאון מסאכטשאוו כתב בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' תי"ג) דלא מיקרי אוכל נפש אלא אי ראוי לאכול כזית אבל בחצי שיעור לא מיקרי אוכל נפש, ולפי"ז שוב לא קשה קו' הטו"א.

אמנם כתב (באגלי טל במלאכת טוחן ס"ק ל' אות א') דלא בעינן אכילת כזית דוקא בכדי אכילת פרס, אלא אפי' ביותר מכדא"פ חשוב אוכל נפש, וא"כ הדרא קושיא לדוכתי' דביותר מכדא"פ לא הוי צירוף לגבי איסור לריש לקיש, ולגבי אוכל נפש שפיר מצטרף, ואמאי לקי. אמנם מבואר בירושלמי תרומות (פ"ו ה"א) דמודה רשב"ל בחצי שיעור בעתיד להשלים, דהיינו אם הוי בדעתו בתחלה להשלים אע"פ שלא אכל אלא כחצי שיעור חל האיסור עליו. וא"כ הכא אם יאכל חצי שיעור איסור ובדעתו להשלים אח"כ, גם לרשב"ל אסור מה"ת, דאם אין דעתו להשלים לא מיקרי או"נ ודו"ק היטב ודפח"ח.

★★

ובדברי האבני נזר הנ"ל ראה בטל תורה בסוגיין שמשגיג עליו וז"ל: צ"ע דלמה דוקא כזית, פחות מכזית נמי, שהרי עכ"פ אוכל היא, ונראה כיון דהבהמה מסוכנת והוי הערמה לא התירו רק בכזית, ובפחות מכזית דלא חשוב כלל הוי הערמה טפי. ולפי שעה בא לידי תשו' אבני נזר מהגה"ק מסאכטשוב ז"ל וראיתי שם בתשו' דפשיטא לי' דאסור לבשל ביו"ט פחות מכזית דאינו אוכל נפש כלל, ומשו"ה בעינין הכא כזית, ופלפל בסוגיין דשתי הלחם כיון דמטי לכל כהן רק כפול אסור לבשל ביו"ט יעו"ש. ודבריו תמוהים דהוי אוכל נפש ממש, ועוד דעכ"פ הוי צורך קצת ושרי משום מתוך והכא הוי הערמה כמ"ש.

★★

ובהא ענינא האם הבישול ביו"ט מותר הוא משום שמחת יו"ט ונפק"מ האם שרי לבשל פחות מכזית, כתב הגאון

הכלי חמדה זצ"ל במכתבו (שנדפס בספר כלי חמדה מכתבים סימן ג): מפני שאני רואה שיש לכ"ג שי' ספרי מורי הגאה"ק מסאכטשאב זצלה"ה ארשום לו בזה מה שעמדתי על דבריו הק' בספרו (חיו"ד סי' שנא) בסוף הסימן הובא בשם הראב"ן שכתב הטעם דיו"ט מותר במלאכת אוכל נפש, משום דב"ד הוא דמקדשי ליה.

וקשה ליה א"כ אמאי דיום הכיפורים לא יהיה מותר מלאכת אוכל נפש עבור קטנים, ותירץ משום דאינו מצוה שיאכלנו ועיקר הענין דמותר אוכל נפש משום מצות שמחת יו"ט, וע"ש מה שנדחק עפי"ז לעשות מוסיף שבת ליוהכ"פ.

והנה עיקר היסוד שמלאכת או"נ מותר רק משום שמחת יו"ט, יש לעיין הא בפסח מצרים שנאמר בו אך אשר יאכל לכל נפש, ועדיין לא נאמר שמחת יו"ט. ועיין בזה בספרי כלי חמדה על במדבר (בקונטרס מיד ולדורות) ואכמ"ל בזה.

ולא אדע אמאי לא נימא בפשיטות, כיון דיוהכ"פ אסור להם אוכל נפש ממילא אסורין במלאכה, ואע"ג דלקטנים מותר לאכול ביוהכ"פ, מ"מ הגדולים אסורים לעשות להם, דלא גרע ממתענה ביו"ט דאסור לעשות מלאכה.

ובשו"י המכתב מוסיף הכל"ח, נזכרתי אח"כ מדברי מורי ז"ל באבני נזר (או"ח סי' תו) העתיק בשם הראב"ן ז"ל דס"ל כן דהטעם דאו"נ מותר ביו"ט הוא משום שמחת יו"ט. ולכן להראב"ן לשיטתו שפיר כתב מור"י ז"ל דכיון דאין מצוה באכילת יוהכ"פ לקטנים שוב אסור מלאכת או"נ.

★★

והעיר על דברי הראב"ן מקבל המכתב הגרש"ז ארנרייך משמלוי ז"ל: קשה לי לדברי הראב"ן דאו"נ מותר משום שמחת יו"ט, א"כ למה צריכין בגמ' לומר דלנכרים וכלבים אסור משום דכתיב לכם, תיפוק ליה דבזו ליכא שמחת יו"ט, וכל עיקר דשרי הוא מצד שמחת יו"ט. וכמו כן היכא דאיכא מצוה משום מתוך, ועוד דהא ר"ע ס"ל בביצה (כא:): אפי' נפש בהמה במשמע, והרי בבהמה וכלבים ליכא שמחת יו"ט.

ועיקר הדבר דאוכל נפש שרי משום שמחת יו"ט, מבואר כן גם בפ"י ר"ח בשבת (פד.). ואמר לי תלמידי הרב הגדול מ' שמואל זאב שלעזינגר נ"י מאונאור שיש בזה פלפול

שנשאת היתה מותרת לכל ורק כשנשאת נעשית אשת איש, אז גם רש"י יודה דלא אמרינן דמחזיקין מאיסור לאיסור.

ועיין בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' סו אות ח) מה שהקשה עליהם מדברי רש"י במכות (ד ע"א) לגבי חבית שנפלה לים הגדול דהטובל שם לא עלתה לו טבילה, ומה שתירץ בזה עיי"ש.

דף כ"ה ע"ב

בגמ': אורח ארעא קמ"ל וכו'.

ובתוס' (ד"ה אורח וכו') כתבו: מיהו אם נמצאת טריפה לאחר שאכל, הוא נענש כשוגג ולא כאונס וכו' ע"כ. ומבואר מהתוס' להדיא דס"ל דיש עונש על שגגת לאו, וכן הוכיח מהתוס' בחלקת יואב (ח"א אר"ח סי' ז' ד"ה הן וכו') ע"ש. ויש להעיר בזה דלכאורה הוא מחלוקת ברורה ומפורשת בין הרב המגיד והכס"מ, דהרמב"ם (פ"א דאסורי ביאה הלכה י"ב) כתב: הבא על ערוה מן העריות כמתעסק אעפ"י שאין כוונתו לכך חייב, וכן בחייבי לאוין ושניות עכ"ל. וכתב הראב"ד: כמתעסק. א"א חייבי לאוין לא ידעתי למה קרבן אין כאן ע"כ, והה"מ אחר שהביא מקור לדברי הרמב"ם מהגמ' דהמתעסק בחלבים ועריות חייב, כתב: ופשוט דכל זה לענין קרבן, דמיתה ומלקות לא שייך רק במזיד ובהתראה, ומ"ש בספרי רבינו ובחייבי לאוין ושניות ט"ס, שהרי חייבי לאוין שוגגין פטורים הם מכלום, וא"א ליישב זה בשום פנים, וכ"כ בהשגות, ע"כ. ובכס"מ כתב: ולי נראה ליישב דה"ק, וכן בחייבי לאוין עבר על לאו, כדין מי שלא התרו בו, שאעפ"י שאינו לוקה ה"ה חייב לשמים, וכן בשניות עכ"ל.

משמע דמפרש בכוונת הרמב"ם דכמו מתעסק בחלבים ועריות חייב חטאת שכן נהנה, כן חייב כפרה מתעסק בלאוין ושניות דעריות, אבל במתעסק בשאר איסורים דלא אמרינן בהן שכן נהנה פטור מכפרה, אף שבשגגת לאו צריך כפרה. **ודעת** הה"מ דא"צ כפרה כלל בחייבי לאוין שוגגין, ודבר זה במחלוקת שנוי, ברמב"ן עה"ת (ויקרא א' ד') ס"ל דא"צ כפרה כלל, וכ"כ בחדושי הר"ן סנהדרין (פ"ד ע"ב ד"ה ורב). ושיטת התוס' ביצה (כ"ה ע"ב) הנ"ל דצריך כפרה עיי"ש. ומפורש דפליגי בענין זה ה"ה והכס"מ ודו"ק.

★★

גדול בספר לקח טוב מהגר"י ענגל ז"ל ואינו תח"י (הוא בכלל י"ז אות י"א ע"ש).

★★

בגמ': דאמר רב הונא - בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת וכו'.

ונחלקו רש"י ותוס' באיזה איסור איירי כאן, רש"י ס"ל דהוא איסור אבר מן החי, ותוס' ס"ל דהוא איסור שאינו זבוח ע"ש.

וכתב בשב שבעתא (שמעתא ה' פרק ב') לבאר מחלוקתם, דעת רש"י היא דמחזיקים מאיסור לאיסור, דהיינו הגם שלאחר מיתת הבהמה פקע איסור אבר מן החי, מ"מ מחזיקים מאיסור אבר מן החי לאיסור נבלה. ודעת התוס' היא שאין מחזיקין מאיסור לאיסור, ולכן אם הוצרכו לומר משום איסור דאינו זבוח, שהוא בין מחיים בין לאח"מ.

עיין עוד בשערי יושר (שער החזקות פ"ו) שמבאר ברש"י - לו יצויר שבהמה בחייה לא היה בה איסור אבר מן החי לא היה בה איסור נבילה. כלומר איסור נבילה חייב להתחיל כשיש בחיים איסור אבר מן החי.

★★

והקשה הגרע"א בהגהותיו לשו"ע (יו"ד סי' כ"ז) על שיטת רש"י: דהנה מצינו שיטת ר"מ (בחולין קב), דאין איסור אבר מן החי נוהג בעוף. ולכאורה, לפי שיטת רש"י, לא צריך שינהג בהם איסור נבלה. וברור שאין הדבר כן.

והנה הפמ"ג בפתיחה ליו"ד (שער ה'), ג"כ העיר כנ"ל. וכתב לתרץ: גם לפי מ"ד שאיסור אבר מן החי לא נוהג בעוף, ברור שא"א לתלוש רגל עוף ולאכול בלי שחיטה. בעל כרחך, ההיקש, שבין עוף לבהמה (כפי שהובא בזבחים [ד ע"ב] - זאת תורת הבהמה וכו') - מלמדנו, שעוף נאסר בעודו בחיים, ולכן מחזיקים מאיסור זה גם בבהמה ועוף.

★★

כתבו האחרונים דרך לגבי איסור אבר מן החי דהאיסור היה משעה שנולדה הבהמה ס"ל לרש"י דמחזיקין מאיסור לאיסור, אבל באיסור וחזקה שנתהוה כגון ביבמה שקודם

וב"י ריש או"ח ע"ש (ועמ"ש בפ"י לפרקי אבות במשנה זו) וז"ש בפסוק זה המדבר במתן תורה. ה' עוז לעמו יתן. כלומר מעתה מדת העזות אשר לישראל יתהפך להם למדה טובה ויחשב להם למתנה מאת ה' שצריכין למדה זו לקיום התורה. ולא יגרום להם מדה זו פירוד ומחלוקה ח"ו, אדרבה ישתמשו במדה זו לקיום התורה וה' יברך את עמו בשלום.

והנה מצאנו במעשה דריש לקיש ור' יוחנן (ב"מ דף פ"ד) כשקיבל ר"ל עליו עול תורה בעי למיהדר לאתווי מאני ולא מצי הדר. פירש"י דמשקבל עליו עול תורה תשש כחו. והר"ע ספורנו כתב ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני. נסיעתם מרפידים היתה בכונת בואם אל מדבר סיני אשר שם הר האלקים כי ידעו ששם יעבדוהו כאמרו תעבדון את האלקים על ההר הזה עכ"ל. וז"ש ויחן שם ישראל נגד ההר. כלומר מיד כאשר היו נגד ההר אשר ידעו כי שם יקבלו את התורה מיד נכנע לבכם ונשבר גאונם. ובא להם מדת האהבה והשלום ויחן כאיש אחד בלב אחד.

★★

בגמ': מפני מה ניתנה תורה לישראל - מפני שהן עזין וכו'.

בספר שנות חיים פר' יתרו דרוש שני, (ד"ה וכוה שאמרנו) דמאי קושיא הרי אמרינן [עבודה זרה ב, ב] דהקב"ה החזיר התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, וא"כ היה צריך ליתנה לישראל. ואין לומר דהקושיא למה ניתנה להם באונס שכפה עליהם הר כגיגית, דא"כ היה לו לומר למה ענש את ישראל ליתן את התורה ע"ש, ובודאי נתינת התורה אינה עונש ע"כ.

ובתב הגר"ד זייסהיים זצ"ל בספרו שלל דוד (פר' יתרו) לבאר בזה, דהנה על הא דאמרינן [שבת פח, א] מכאן מודעא רבה לאורייתא, הקשו התוספות [שם ד"ה כפה] דהרי בע"ז [שם] אמרינן דהאומות יאמרו כלום כפית עלינו ההר כגיגית, ומשמע אילו כפה היו חייבים לקבל, והרי כאן אמרינן דיש מודעא וכפיה לא מהני. וכתבתי בחבורי קובץ על יד [שם ד"ה מכאן], דלפי פשוטו איכא למידק מאי אונס שייך גבי הקב"ה, והרי הוא ברא עולם ומלואו ובידו נשמת כל חי להמית ולהחיות כרגע, ופשיטא שצריכים לקיים דבריו ומצותיו הן מאונס הן מרצון.

בגמ': כתורמוס הזה ששוקלין אותו שבע פעמים וכו'.

כתב חכ"א (בקובץ כרם שלמה שנה י"ב קו' ט' ע' מג): בצל"ח על מס' ברכות (דף ל"ח ע"ב על רש"י ד"ה בר מן דין וכו') כתב וז"ל, והם ידעו שהתורמוס אינו משתני לעלוי ואפ"ה בירך עליו בורא פרי האדמה, עכ"ל. ויש לתמוה ע"ז ממש"כ רש"י במס' ביצה דף כ"ה ע"ב ד"ה תורמוס, שהוא מין קטנית עגול כמין עדשה ורחב כמעט קטנה והוא מר מאד עד ששוקלין אותו שבע פעמים ונעשה מתוק וטוב עד שיאכל למטעמים בקנח סעודה עכ"ל, וצ"ע.

★★

ובקובץ הנ"ל (שנה כ"א קו' א' ע' נה) הוסיף עוד בענין זה מדברי המדרש תנחומא (פר' בראשית) דאיתא שם: אין לך מר מן התורמוס, וכששוקלין אותו להמתיקו במים שבע פעמים נעשה מתוק לחיך ע"כ, והיינו כרש"י הנ"ל.

★★

בגמ': מפני מה ניתנה תורה לישראל וכו'.

כתב הגאון ר' שלמה גאנצפריד ז"ל בספרו אפרין עה"ת (עה"פ ויחן שם ישראל נגד ההר):

י"ל עפ"י הא דאית' בגמ' (ביצה דף כה ע"ב) שלשה עזין הם וכו' ישראל באומות ואלמלא תורה וכו'. הרי כי התורה מכנעת את הישראלי ומשברת עזותו. ומוכן כי ע"י זה יש שלום ביניהם. כי אם היו עומדים בעזותן היה כל אחד בדעתו גדול מחברו והיו מתרבין המחלוקות ח"ו. ואך התורה מכנעת גאון לבכם. וראיתי בס' שבט מישראל (פ' כ"ט) כתב לפרש הפסוק לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. כי ידוע אשר תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות, הרי כי העניות היא תרופה להתיש העזות. וגם התורה היא תרופה לזה כמ"ש בגמ' הנ"ל. וז"ש לולי תורתך שעשועי אז הייתי נצרך ח"ו לעניות, משא"כ עתה שהתורה היא שעשועי עכדפח"ח:

ואנכי אמרתי שי"ל בזה בפסוק ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. כי הנה מדה טובה בתולדת האדם מתת אלקים היא כמ"ש קהלת. אבל מדה מגונה היא גריעותא לו. וישראל קודם מתן תורה שהיה בהם מדת עזות נחשב להם לגריעותא. אבל כשנתנה להם התורה אדרבה הם צריכין למדה זו כמ"ש יהודה בן תימא הוי עז כנמר וכו' כמ"ש הטור

אם כדברך, התורה כיסתו ואתה מגלה אותו, ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק עיי"ש. הרי דאינו נכון לפרסם כי צלפחד מקושש הי'. והנה איתא עוד במס' שבת (דף ק"נ ע"ב) ת"ר מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרץ בתוך שדהו ונמלך עלי' לגודרה ונזכר ששבת הוא ונמנע אותו חסיד ולא גדרה ונעשה לו נס ועלתה בו צלף עיי"ש. ומטו בי' משמי' דהאריז"ל [הובא בספר פתח עינים להרחיד"א ז"ל במס' שבת ק"נ ע"ב], דאותו חסיד הי' גלגול של צלפחד, ובא לעולם שוב שנית לתקן עון חילול שבת מגלגול הקדום, וזהו שרמזו חכמז"ל בלשונם, ועלת"ה בו צלף, שהיתה עיי"ז עליי' לנשמתו של צלפחד (אותיות צלף-חד), עכדה"ק. ולפי"ז מובן היטב מהו עזותו של אילן הצלף, כי על ידי הצלף נתוודע שצלפחד מקושש הי', ודו"ק.

דף כ"ו ע"א

במשנה: אין זה מן המוכן וכו'.

וברש"י: לאו משום מוקצה אסר ליי'. דהא לית ליה מוקצה אלא לפי שמתירו ביו"ט נראה כמתקנו דהוה ליה כדן את הדין דגזור ביה משום שבות, וה"ק אין התרתו היתר ואינו מוכן להכשר: ומבואר בדברי רש"י דאף בדיעבד אינו מבוקר. וכ"כ רש"י לקמן ע"ב ד"ה ביו"ט, ואפילו עבר ובקרו לא ישחוט שהוא כמתקנו לגמרי.

ובתוס' שבת (מג.) ד"ה טבל הקשו, דמאי שנא בטבל דאם עבר ותקנו מתוקן [וכמבואר לקמן צ"ד:], וגבי בכור אם עבר ובקרו אינו מבוקר והניחו בקושיא. ועיי' בצל"ח כאן.

ובתב הגאון ר' נתן גשטטנר שליט"א לחלק בזה, ולענ"ד בזה, דהנה בבעה"מ בסוגיין כתב, דהא דאסור להראות סכין לחכם ביו"ט משום דהוי כראיית בכור שמעכת את השחיטה ונראה כמתקן וכדן את הדין. אך הרמב"ן ז"ל במלחמות כתב עליו, דראיית סכין הו"ל כראיית טריפות וכשאר ההוראות שמתרין ביו"ט, ואינו דומה לראיית בכור שהוא יוצא מכלל קדשי מזבח לפסולי המוקדשין בהתירה זו, נמצא שהוא מתיר את האיסור, אלא דאסור שמא ישחזו במשחזות עיי"ש.

ובונת דבריו ז"ל, דבהוראת טריפה, אם היא כשירה עכשיו, נמצא שהבהמה היתה כשרה גם מקודם, וע"כ החכם

אמנם לפי מה שכתב בפרשת דרכים [דרוש כב], דדינא דמלכותא דינא היינו אם המלך גזור על כל בני מדינתו, אבל אם מצוה היא רק לאנשים פרטים או לאומה אחת לבד זה לא הוי דינא דמלכותא, וא"כ ישראל יכולים לטעון שזה עולה בחוקו ית', דאילו היה מצוה התורה לכל האומות היו צריכים לקיים, עכשיו דלא ציוה אלא לישראל באונס זה לא נכון. וזה שטענו האומות למה לא כפה הר כגיגית על כל האומות בכלל, וא"כ לא היה שייך טענת אונס דהרי דינא דמלכותא דינא כיון שהוא בכלל. וזה קושיית הגמרא בביצה, מפני מה ניתנה תורה לישראל לחוד ובאונס דיש להם טענת מודעא, למה לא כפה לכל האומות ולא היה שייך טענת מודעא. ותירץ מפני שישראל עזין ויכולין לעמוד בקבלת התורה, אבל שאר האומות שאין עזין לא היו יכולין לעמוד בקבלת התורה.

★★

כתב רבינו החתם סופר זצ"ל בדרשותיו (דף קפ"ח טור א'):

לא יוגמר דבר הן לטוב והן למוטב כי אם בהצטרף מדת העזות שהרי הרע הוא עזות למרוד במלך עלין ית"ש... אמנם כן הוא נמי במעש"ט, צריך עזות בלי יתבייש מפני המלעיגים ולהוכיח בשער בת רבים ולעמוד על דתו נגד אומה"ע, וגם בינו לבין עצמו לעמוד נגד יצה"ר, ולכן אמרו חז"ל עזין שבאומות ישראל, והיות כן, העזות הוא צורך גדול לעבודת ה', אך ההפסד רב ג"כ כשיהי' ח"ו במקום שאינו ראוי, ע"כ הוצרך הציץ להיות על מצחו תמיד, כי לא יצויר שעה שלא יהי' עזים בישראל, וכפר הציץ והועיל שיהי' עזותן של ישראל קודש לה', לא להעביר העזות מן העולם אלא להקדישן לה' וכו'.

★★

בגמ': ג' עזין הן וכו' וי"א אף צלף באילנות.

ובתב רש"י: לא ידעתי מהו עזות שלו ע"כ.

ובתב הג"ר ישכר בעריש דערשוויץ זצ"ל בקובץ כרם שלמה (שנה י"א קו' א' ע' ל):

וי"ל הכוונה עפ"י מה דאיתא במס' שבת (דף צ"ו ע"ב) ת"ר מקושש זה צלפחד וכו' דברי ר' עקיבא, אמר לו ר' יהודה בן בתירא, עקיבא בין כך ובין כך עתיד ליתן את הדין,

יעקב (סי' תמ"ו סק"ד) שיש לו להמו"ץ לייחד מקום שאם ימצא איסור ישליכנו מידו לשם.

★★

בגמ': ת"ר בכור תם שנפלא לבכור וכו'.

ומבואר דר"י הנשיא לית לי' מוקצה מדקאמר ירד מומחה ויראה, אם יש בו מום יעלה וישחוט, ובתוס' (ד"ה ת"ר וכו') בסו"ד הקשו, דבגמ' להלן (מ' ע"א) מספקא ליה לרבי יהודה הנשיא אי אית ליה מוקצה ואמאי לא פשיט ליה מהכא, וכן הקשו התוס' בשבת מה, ב דר"ה לדבריו ע"ש מש"כ.

וכתב חכ"א בקובץ סיני (קובץ קי"ט ע' קמט) ליישב עפ"י דרש"י כאן (ד"ה בכור תם וכו') דהטעם דלית לי' לר"י הנשיא כאן מוקצה, כיון דכל שעתא דעתי' עלויה שמא יפול בו מום ע"כ. ולפ"ז כאן לא חשיב מוקצה כלל, ואין ראי' מכאן דלית לר"י הנשיא מוקצה ודו"ק.

★★

וראה במהרש"א שמקשה, דאמאי הוצרך רש"י להוסיף דטעם ההיתר הוא משום דדעתי' עלוי', ולא אמר בפשיטות דכיון דלא סבר כר"י דאית לי' מוקצה וממילא מותר, ומתירן משום דהוי כגורגרות דמודה ר"ש ורק משום דדעתי' עלוי' ע"כ.

ול"הנ"ל מיושב שפיר, דהרי עפ"י דתוס' להלן (מ' ע"א) מספקא לי' לגמ' אי ר"י הנשיא אית לי' מוקצה או לא. ולכן הוסיף רש"י כאן וכו"ל דכאן לא חשיב כלל מוקצה ודו"ק.

★★

בגמ': ואם לאו לא ישחוט וכו'.

וברש"י: ואם לאו - ועבר ואסקי' לא ישחוט אפילו נפל בו מום לאחר העלאה. וקנסא הוא משום דעבר ואסקיה וכו' ע"כ.

וכתב בספר אור התורה: ולכאורה הא דמצינו קנסות בנעשה מלאכה בשבת, היינו כדי שלא יהנה ממלאכת שבת ויו"ט וכגון המטביל והמעשר בשבת הוי כלא טבל ולא עישר, וכן במבשל או עשה מלאכה אחרת הרי שבא ליהנות מהמלאכה ולאכול מבושל קנסוהו שלא יאכלנו, אבל הכא הרי עתה לאחר שנפל בו המום מותר להעלותו לכתחילה, וא"כ אינו נהנה

אינו אלא כמברר את המציאות, אבל בבכור שבהולדו היה קודש, והחכם בהוראתו מודיע שנולד בו מום ונפסל, נמצא שמה שהיה אסור מקודם הותר כעת ע"י הוראתו והו"ל כמתקן.

ולפ"ז יש לחלק גם בין ראיית בכור דלא מהני אף בדיעבד ובין תיקון טבל דמהני, דהנה מרש"י ביבמות (פ"ו.) ד"ה מה תרומה טובלת, מוכח, דכל איסור טבל אינו אלא משום תרומה שבתוכו עיי"ש ובתוד"ה מה תרומה, נמצא שכשמפריש תרומה מן הטבל אינו מתיר דבר שהיה אסור מקודם, שהרי הטבל לא נאסר מעולם מצד עצמו, אלא מצד תערובת תרומה שבתוכו, והשתא כשמפריש את התרומה אינו אלא כמברר איסור מתוך היתר, ולא אסרו בדיעבד, משא"כ ראיית בכור דהוי הוראה להפוך איסור להיתר, בזה אסרו אף בדיעבד. עכ"ד ודפח"ח.

★★

בגמ': ור"ש סבר אין רואין מומין ביום טוב.

בדברי הראשונים נתבאר ג' טעמים לזה, א' הרמב"ם (פ"ב מהל' יו"ט ה"ג) כתב דגורנין כל המומים אטו מומים שנולדו ביו"ט, ואותם שנולדו בהם ביו"ט אסור לראותם, גזירה שמא יבא לשוחטם והם הרי אסורים משום נולד. ב' במגיד משנה כתב הטעם שמא יבא לטלטל מוקצה, שהרי אם המום אינו מום נמצא דהבהמה היא מוקצה. ג' כתבו הראשונים עוד טעם משום דמיחזי כמתקן.

במ"ז (תצ"ח סק"ט) כתב דיש לחוש לטעם של המגיד משנה, ולפי זה כתב דכל הוראת איסור והיתר אסור בשבת ויו"ט שמא יצא הפסק לאיסור ויבא לטלטל מוקצה. אלא שכתב דהיינו דוקא בדבר שי"ל חזקת איסור, דומיא דבכור שיש ספק אם נולד בו מום להתירו, וה"נ אם יש איסור שנתערב בפחות מכשיעור, ויש ספק אם נתוסף לו שיעור להתירו אסור להורות. אבל דבר שי"ל חזקת היתר, ויש ספק אם נאסר שרי להורות.

★★

הפמ"ג (יו"ד סי' צ"ט שפת"ד אות יא) הקשה על הט"ז דמה בכך דשמא יפסוק לאיסור, הא חזי לכלבים ואינם מוקצה, ובשלמא בכור הוא קדש ואינו ראוי לכלבים, משא"כ שאר דבר איסור חזי לכלבים. ותירץ דהוא אסור משום נולד, דאיירי בנאסר ביום טוב גופי'. ועיי"ש שהביא מהחק

(וכו') כתבו, דמוקצה לחצי שבת לא שייך אלא באכילה ולא בטלטול ע"ש. וכ"כ עוד התוס' (שם מ"ג ע"א ד"ה בעודן וכו') ע"ש היטב.

והגאון מקוויגלוב זצ"ל-ה"ד בקובץ אור המאיר (כרך ב' ע' 87) מביא מהגאון ר' ארי' ליב לנדא מקולביל זצ"ל-ה"ד שהקשה על האגלי טל (מלאכת טוחן ס"ק מ') שכתב בהא דכתב המג"א (או"ח סי' שכ"ח ס"ק ט"ו) דמותר לטלטל מוקצה להאכיל לקטן, וביאר האגלי טל דב' איסורי מוקצה יש, מוקצה לאכילה ותשמיש אסור מצד והכינו, ומש"ה אמר' מגו דאתקצאי לביהש"מ אתקצאי לכולי יומא, ומוקצה בטלטול איסורו משום הוצאה כמ"ש רש"י ביצה (י"ב ע"א ד"ה ליפלטו וכו') והא דלא נאסרו כל הכלים משום דאין גוזרין גזרה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד, וא"כ במוקצה לטלטול גופי' ל"ש מגו דאתקצאי, כיון דאין איסורו משום הכנה, אך כיון דאסור באכילה ושימוש משום מגו דאתקצאי, ממילא אסור בטלטול בעצם משום דהוי מוקצה דלא חזי למידי, אבל להקטן דמותר אכילת מוקצה ושוב חזי למידי, שוב מותר בטלטול דהוה בעצם היתר גמור עיי"ש.

וקשה עליו מדברי התוס' הנ"ל שחילקו בין מוקצה לאכילה לבין מוקצה לטלטול. וקשה, כיון דאסור באכילה, ממילא לא חזי למידי ואסור גם בטלטול.

וכתב הגאון מקוויגלוב זצ"ל ליישב את דברי האגלי טל, עפ"י מש"כ בשו"ע הרב ז"ל (סי' ש"ח סעי' פ"ה) דבגד שעטנז אסור לטלטלו אפי' לצורך גופו ומקומו, ולא דמי לדבר שמלאכתו לאיסור דמותר לטלטל לצורך גופו ומקומו דשא"ה דיהי' מותר למחר עיי"ש.

והקשה באבני נזר (או"ח סי' נ"ה) דא"כ אוכל שאסור בשבת יהי' מותר לטלטלו כמו כלי שמלאכתו לאיסור. ותירץ דשאני כלי שמלאכתו לאיסור דחזי גם בשבת קצת לתשמיש היתר, משא"כ אוכל אסור לא חזי כלל בשבת עיי"ש.

ולפי"ז לא נפלאות ולא רחוקה לומר, דהיכא דהי' מותר באותו שבת שוב מועיל מה שיהי' מותר למחר אפי' בדבר דלא חזי עכשיו כלל, וג' מדרגות בדבר, כלי שמלאכתו לאיסור דחזי היום קצת, מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, משום דחזי למחר, ואוכל מוקצה דלא חזי היום כלל לא מהני מה שיהי' חזי למחר, אמנם כל כשהי' אסור מתחלת השבת, אבל

ממלאכת יו"ט וימתין כדי שיעשו ויהא מותר, דהרי משמע דלא קנסוהו שלא יאכלנו לעולם, אלא רק ביו"ט, וא"כ הרי דהטעם הוא משום שלא יהנה ממלאכת יו"ט, וא"כ כה"ג הו"ל להתיר ביו"ט עצמו בכדי שיעשו לאחר נפילת המום.

ומשמע דשייך קנסא גם בכה"ג, והיינו דכיון דאסרו לראותו מחמת קנסא, ולכך לא מהני מה שנפל בו עוד מום ונשאר באיסור ראיי', וגם בדיעבד אינו מותר.

ואפשר דמזה נלמד לגבי מבשל בשבת, שאם בישל מים ונצטנן דשוב לא נהנה מהבישול, מ"מ מכיון שנאסרו המים שוב לא יותרו, ואפשר דהא דאסור כאן היינו דכיון דהעלהו משום הערמה כדי לראותו ולשחטו ובהערמה דהוי הקנס יותר ממזיד, ובזה נשאר הקנס גם לאחר זמנו.

★★

והנה להלן (כ"ח ע"ב) בתוס' ד"ה רבינא וכו' כתבו לחלק לפי שמואל דלית לי' מוקצה ומ"מ לגבי שפוד שצלו בו בשר ס"ל דאסור לטלטלו, וכתבו: וי"ל דשאני שפוד דלאחר מלאכתו אין כאן תורת כלי עליו ולהכי אוסר שמואל וכו' ע"כ.

וביאר הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל-ה"ד (בקובץ מוריה שנה י"ז קו' יא-יב ע' לו): פ"י ובכה"ג דגם השתא לא חזי, כ"ע ס"ל דיש מוקצה, דמחלוקתם הוא רק כשהבאנו לאסור בה"ש, דבבה"ש לא היה חזי, דר"י ס"ל דאמרינן מיגו דאיתקצאי, ור"ש ס"ל דלא אמרינן, אבל היכא דגם השתא לא חזי, כ"ע ס"ל דיש מוקצה.

וראייה מהא דאמרינן [לעיל כו, א] גבי בכור תם שנפל לבור, ופירש"י ואם לא עבר ואסקיה, לא ישחוט אפי' נפל בו מום לאחר העלאה וקנסא הוא משום דעבר ואסקיה עכ"ל. ולכאורה צ"ע כיון דלא ס"ל מוקצה, מה איסור עבד כשעבר ואסקיה. אלא ראייה דכיון דגם השתא לא חזי, כיון דאין בו מום, כ"ע סברי דיש מוקצה.

דף כ"ו ע"ב

בגמ': יש מוקצה לחצי שבת או אין מוקצה לחצי שבת וכו'.

ולחלבה קי"ל (סי' רע"ט ס"ה וסי' ש"י ס"ג) דאין מוקצה לחצי שבת ע"ש. בתוס' (שבת מ"ד ע"ב ד"ה יש

אוכל שהוא בטיל להשום וכדברי הרב, ולפי הסבר זה אין ספק בכל ספיקו דאח"כ וצ"ע.

★★

בקובץ בית הלל (קובץ כ"ב ע' כו והלאה) דן חכ"א לגבי שבת שחל בערב פסח, אי שרי לצרף מצה כשרה של פסח ללחם משנה בסעודת ש"ק בבוקר, אי נחשבת מצה זו כמוקצה בשבת ערב פסח כיון שאסורה אז באכילה. וכותב שם כמה אופני היתר מדוע לא נחשבת המצה מוקצה, ושם (ע' כח) כותב עוד:

דכיון דבבין השמשות של ערב שבת ובליל שבת המצה היתה ראויה לאכילה, הא אין מוקצה לחצי שבת, וכמו שהקשה בדע"ת להמהרש"ם על דברי הפמ"ג דאסר לעשות לחם משנה על מצה, והקשה שם דהא בין השמשות היה ראוי דבליל י"ד מותר לאוכלה, ואין מוקצה לחצי לשבת.

ובאמת הוא שכן דעת המהרש"ל בתשובותיו (סי' מ') שהביא ראייה מהשוחט לחולה בשבת והבריאה החולה קודם ששחט והוא לא ידע, דין הוא שהבשר שרי לאוכלו אף לבריאה, הואיל והיה מוכן בבין השמשות לחולה לא חשיב מוקצה אף לאדם אחר, וה"ט משום דאין מוקצה לחצי שבת, וכל כה"ג שהיה מוכן בין השמשות אפי' עבר אח"כ התירו, אפ"ה לית ביה איסורא דמוקצה.

וגדו"ה מזו כתב עוד המהרש"ל בתשובותיו (סי' מ') דאפי' למ"ד דיש מוקצה לחצי שבת ה"מ לענין אכילה אבל לענין טלטול מודה דשרי, וא"כ בנידון דידן שהוא לענין טלטול פשיטא דשרי, ואפי' שהמ"א חולק בזה על המהרש"ל, דאיזמל שמל בו בשבת, אפ"ה אסור לטלטלו אחר המילה אע"ג דאין מוקצה לחצי שבת (ונתן טעם אחר לאסור ע"ש), מ"מ המ"א גופיה כתב (בסי' תמ"ו סק"ג) דחמץ אחר שעה ה' בי"ד שחל בשבת אסור לטלטלו דמוקצה הוא, ומשמע דלפני שעה חמישית מותר. וא"כ לפי"ז ודאי שאפשר לעשות עם המצה לחם משנה.

★★

ברא"ש (סי' ז') פסק לקולא דאין מוקצה לחצי שבת, משום דהוה פלוגתא דאמוראי, ובמוקצה דרבנן אזלינן בתר המיקל. ותמה בשו"ע הרב (בקונטרס אחרון סי' תצז אות ה')

דבר שהי' ראוי בתחלת אותו שבת שוב מועיל מה דיהי' ראוי למחר אפי' באוכל דלא חזי עתה כלל.

ובאמת דבר זה ממקומו היא מוכרע, ואפי' בלא דברי האגלי טל, דאלת"ה קשה, כיון דיש מוקצה לחצי שבת לענין תשמיש, ממילא הוי מוקצה דלא חזי למידי, ואסור גם בטלטול, דדבר זה הלכה רווחת דמידי דלא חזי הוי מוקצה לטלטול, ועיקר חידושו של האגלי טל הוא, דהיכא דאין לאסור מצד התשמיש שוב בטלטול מותר בעצם דל"ש בי' מגו דאתקצאי וכו' עיי"ש, וע"כ צ"ל כנ"ל.

★★

בספר מנחת שבת על קצושי"ע סי' פ"ח (ס"ק ט"ז וס"ק נ"ב בסופו) נסתפק לפי דברי הרמ"א ביו"ד סי' רס"ו וכ"ה שם בט"ז בשם מהרש"ל, דסכין של מילה אינו מוקצה בשבת אחר המילה, דכיון דקיל"ן אין מוקצה לחצי שבת, א"כ כיון דביהשמ"ש לא היה הסכין מוקצה, דעומדת למילה, א"כ גם לאחר המילה אינו מוקצה, א"כ כמו"כ קדירה שהיה בו תבשיל ביהש"מ והיה מותר לטלטלו אז, א"כ גם כשאין בו עוד תבשיל יהיה מותר לטלטלו דאין מוקצה לח"ש עיי"ש ובמש"כ בשיירי מנחה שם אות ו'.

וכתב חכ"א בקובץ אור ישראל (קובץ י"ז ע' נ"ט) להעיר בזה, ולדעתי נראה דכל ספק זה אפ"ל רק אי אמרינן דדהיתר לטלטל קדירה שיש בתוכה מאכל הוא משום דמיקרי כלי שמלאכתו להיתר, ע"כ יש להסתפק אם ביהשמ"ש היה בו מאכל וא"כ מיקרי מלאכתו להיתר, תו א"א לומר עוד דבאמצע השבת נעשית מוקצה דאין מוקצה לח"ש, משא"כ להרב בשו"ע שלו (סי' ש"ח סעיף כב) דההיתר הוא, דהקדירה בטיל להתבשיל שבתוכה, והיינו דבאמת הקדירה היא מוקצה גם בביהשמ"ש אלא דמותר לטלטלו מכח דהוא בטיל להאוכל, והוי כמו מטלטל האוכל עצמו ולא הקדירה, א"כ פשיטא דעכשיו כשאין האוכל בתוכו דמטלטל הקדירה עצמו ואסור, והוי דומיא להמתירין ככר ותינוק למת, וכי יאמרו דאם ביהשמ"ש היה על המת ככר או תינוק דיהיה מותר לטלטלו בשביל זה גם כשכבר סלקו הככר והתינוק מהמת, זה אינו מסתבר, וכמו"כ כאן.

וע"כ צ"ע דשם בתחלת אות נ"ב, מביא המנחת שבת ההסבר בטעם ההיתר דמדוכה שיש בו שום ובקדירה שיש בו

מאתמול, וכל שמוקצה מדעתו הרי לא הוכן וגו', ושמור כלל זה דבזה מיושבים סתירת ש"ע ומג"א באיזה מקומן, כל זה מוקצה לאכילה. השני מוקצה לטלטל אין בו איסור דאורייתא אבל נחמ"י בן חכל"י גזר עליו למגדר ההוצאה, עכ"ל.

ומש"כ רש"י כאן עפ"י המהרש"ל, הוא הוא מש"כ החת"ס וכנ"ל "ומוקצה לאכילה הוא קרוב לדאורייתא או דאורייתא ממש" ודו"ק.

★★

והנה בתוס' (מנחות ה' ע"ב) הקשו בהא דמבואר בגמ' (שם) דלא גוזרים משום מצוה, והרי משום איסור הכנה דרבנן אשכחן בגמ' ביצה (ה' ע"ב) דגזרינן שמא יבנה ביהמ"ק ע"ש.

ובאבני נזר (אבהע"ז סי' נ"ו ס"ק כה) הביא בשם הגאון בעל נפש חיה זצ"ל שתירץ קושית התוס', דאיסור יו"ט דרבנן, מ"מ חשוב ל"ת, כדאשכחן בשופר אין מפקחין כו' ובגמ' שם משום דהוי עשה ול"ת ע"כ.

והאבני נזר זצ"ל דוחה דבריו וכותב: ולדעתי אין באיסור מוקצה סרך ל"ת, דאינו משום מלאכה אלא דאסמכוהו אעשה דוהכיננו את אשר יביאו.

ורא"י לזה דבתוס' ביצה (ח'). בשם הירושלמי דמותר לכסות באפר שהוסק ביו"ט כיון שכבר שחט שלא לעקור מצוות כיסוי, וקשה איך יהי חמור מצוות כיסוי שהוא רק חובת הדם, משופר שהוא חובת הגוף ואינו דוחה טלטול אבנים איסור מוקצה, אך ברוחן של דברים דענין מוקצה נחלק לשנים, הא', טלטול מוקצה שהוא משום לתא דהוצאה כדאיתא בשבת (קכ"ד:) ובביצה (י"ב:) ברש"י שלא נאסר טלטול אלא משום הוצאה, ומה שלא גזרו על כל אוכלים וכלים משום שאין גוזרין על הציבור אא"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה, והיינו שאבנים וכיוצא בה שאין צורך ליו"ט גזרו על טלטול אטו הוצאתו.

וחל"ק הב' דברים שראויים לבו ביום אלא שנאסרו משום שלא הוכנו מאתמול, ואסור מקרא דוהכיננו וכמו שפירש"י ביצה (כ"ו:) וז"ל ומאן דאית לי' מוקצה הכנה מבעוד יום בעי כדכתיב והכיננו, ומ"מ אינו אלא מדרבנן והוא אסמכתא, דפשטא דקרא על המלאכות, ובכלל זה כל צורכי היום, כדמוכח בפסחים (מ"ז:) לרבה דאמר עצי מוקצה

דהא קיי"ל ספק מוכן לחומרא, וא"כ אמאי היקל הכא הרא"ש דאין מוקצה לחצי שבת.

וכתב דמזה מוכח דבספק פלוגתא גם בספק מוכן אזלינן להקל, דרק בספק מאורע אזלינן להחמיר ולא בספיקא דדינא. ומזה תמה על הט"ז (שם ס"ק ט') שכתב ליישב דעת הטור לגבי ספק הגמ' אי בכיס אחד מחלוקת דבהל' חמץ (בס' תל"ט) נקט לקולא, ובהל' יו"ט נקט לחומרא, ותי' הט"ז דלהטור הי' מסופק כמאן קיי"ל, ולכן בהלכות חמץ דבדיקת חמץ אינה אלא מדרבנן, דמה"ת בביטול בעלמא סגי, נקט לקולא, אבל הכא לגבי מוקצה, דספק מוכן לחומרא נקט להחמיר. ותמה השו"ע הרב הנ"ל דמהכא מוכח דבספיקא דדינא גם בספק מוכן אזלינן להקל.

★★

בשו"ת הגרעק"א (ח"א סי' ס"ה) הביא מדברי הפרי חדש (בסי' תצ"ז) שגם כן כתב דבספיקא דדינא לא אזלינן לחומרא בדבר שיי"ל מתירין, ושכ"כ בשו"ת שאגת ארי' (סי' צ'), והגרעק"א הביא ראי' לדבריהם ממש"כ הר"ן (נדרים מ"ז ע"ב) לגבי הספק אי חליפי קונם אסור או לא, דכיון דחליפי איסור אסור רק מדרבנן, והרי הוה אבעיא דלא איפשיטא, ולכן אזלינן לקולא, וקשה דהא נדרים הוי דשיל"מ, וא"כ ספק נדרים יש לנו להחמיר, ומוכח דלגבי ספיקא דדינא ל"א דדשיל"מ ספקו להחמיר, עיי"ש.

★★

בגמ': אי דלא אחזי - לא אחזי.

וברש"י: ואי דלא אחזו בין השמשות, ודאי אסורין, דאין כאן הכנה מבעוד יום. ומאן דאית לי' מוקצה, הכנה מבעוד יום בעי כדכתיב ביום השישי - והכיננו את אשר יביאו ע"כ.

ובמהרש"ל בחכמת שלמה כאן כותב דכוונת רש"י דהוא אסמכתא ע"ש. ונביא דברי החתם סופר (ריש ביצה - מהדו"ת):

ואע"פ ואומר כי שני מיני מוקצה יש אחד לאכילה ואחד לטלטול, ומוקצה לאכילה הוא קרוב לדאורייתא או דאורייתא ממש ואסמכוהו אקרא והיה ביום השישי והכיננו את אשר יביאו, משמע שאין לאכול בשבת או יו"ט בלי שהוכן

דמותרים בשבת, והטעם כנ"ל, דכיון שידוע שיהי' תיקונם בשבת כשנקלט טעם התמרים במים הוי גמרו בידי אדם ע"ש. אלא דעפ"ז נתקשה לו הדין דנר שכבה דאסרינן מטעם מגו דאתקצאי, דאמאי לא אמרינן אם הי' ברי לפי ערך השמן שיכבה בשבת דמותר דהוי גמרו בידי אדם, וכתב שם שיש לחלק, אבל לא ביאר החילוק.

וכתב הגאון ר' חיים פנחס שיינברג שליט"א (בקובץ מוריה שנה ר' קו' ב-ד ע' קב): והנה מהשיטמ"ק (הנ"ל) לא משמע כדבריו בביאור רש"י, וכן נראה מהמאירי שם בסוגיא ע"ש, וכן מצאתי בשו"ע של הגר"ז (בסי' שכ"ה אות ו') שכתב לענין פת של פלטר נכרי שיש מתירין ליקח ממנו בשבת אפי' שנאפית היום, אם היא עיר שרובה נכרים, ואינו אסור משום מוקצה, משום שכל דבר שגמרו בידי אדם, דהיינו שנגמר תיקונו בשבת ונעשה ראוי ע"י אדם אין בו משום מוקצה, שאין אדם מקצה דעתו כלל בביה"ש מליהנות ממנו בשבת כיון שבידו היא לתקנו ולעשותו ראוי בו ביום ע"ש.

אמנם לפ"ז יתעורר הקושיא בדינא דתמרים שנתנו עליהם מים כו', שאמאי לא נימא בזה מגו דאיתקצאי בביה"ש כו', הא אין בידו לתקנו וכמו שהעיר בלבושי שרד הנ"ל.

והנראה בזה, שמלבד שי"ל כמש"כ המאירי שאף בין השמשות ראויות הן למזוג את היין ואין דיחויים גמור, י"ל עוד עפ"מ"כ המאירי בביצה כאן בביאור הך דינא דגמרו ע"י אדם, וז"ל: אלא כל שדיחוי ותקונו על ידי אדם, והדיחוי נעשה על דעת תקון מותר ואפילו היה נדחה בין השמשות, הואיל ובידי אדם נדחה, ושנדחה ע"ד שיהא מתוקן למחר כגון תבשיל שהוא בין השמשות בשיל ולא בשיל. ואע"פ שגמרו מיהא בעצמו, שכל שסופו להגמר בעצמו ע"י מעשה שכבר עשה האדם יראה לי שגמרו בידי אדם הוא, אעפ"י שמקצת מפרשים טורחין בה בדרך אחרת, אבל כשהדיחוי והתקון באין בידי שמים, כגון מה שביארנו בירידת גשמים וחום השמש הבא אחריהם יש מי שמתיר עכ"ל.

ונ"ל בכוונתו דמ"ש "שכל שסופו להגמר מעצמו על ידי מעשה שכבר עשה האדם" דהיינו שהכל כבר נכלל בהמעשה שלו שכבר עשה ואינו תלוי עוד בסבות אחרות זהו נקרא גמרו בידי אדם, וביאורו שהגמר של הדבר הוא ג"כ

דאורייתא מוהכינו, הרי דאפי' עצים דלאו אוכלין אסור, ולדידן הוא מדרבנן, וזהו איסור אכילתו ותשמישו, אבל טלטלו לא נאסר מקרא דוהכינו, אלא דכיון שאינו ראוי ליומו מקרא דוהכינו, שוב דינו כמו אבנים דאסור משום לתא דהוצאה, וע"כ אף שטלטול מוקצה מותר לצורך אוכל נפש ושמחת יו"ט כמ"ש התוס' ביצה (ח') מ"מ להשתמש אסור כדמוכח מפלוגתא דב"ש בנטילת העלי לקצב עליו בשר, וכ"כ המג"א, והטעם דטלטול לא נאסר אלא משום הוצאה, והוצאה גופה מותר לצורך אוכל נפש ביו"ט, אבל להשתמש במוקצה דאסור מקרא דוהכינו דאינו לתא דמלאכה ולא הותר לצורך אוכל נפש, ע"כ אסור.

מועתה דברי התוס' מיושבים, דאפר שהוסק ביו"ט דנולד לא נאסר טלטולו אלא משום דלא חזי למידי משום איסור נולד דנפקא לי' מקרא דוהכינו, אבל זה חזי לכיסוי דם, וא"ת דאפר לכסוי ג"כ הכנה בעי דלאו דווקא אוכלין בעי הכנה, דהא אפי' עצי מוקצה אסורין מקרא דוהכינו, וע"כ כפירש"י שם (ד') דוהכינו שמזמן כל צורכי היום ומצוות היום חשוב צורך היום, שהרי אמרינן מתוך שהותרה כו' במצוה שצריך לעשותה בו ביום, והרי מ"מ בעינן שיהי' צורך היום רק אפי' שלא לצורך אוכל נפש, הרי דמצוה נקרא צורך היום וא"כ הכנה בעי, לא קשיא דאיסור זה דוהכינו אינו סרך מלאכה ורק עשה מדרבנן ועשה דאורייתא דוחה אותה, דעשה חמור דוחה עשה הקל, וכיון שנדחה האיסור מוקצה דוהכינו, שוב אינו איסור כלל משום הוצאה כנ"ל וליכא ל"ת.

דף כ"ז ע"א

בגמ': אלא גמרו בידי אדם לא קא מבעי לן וכו'.

וברש"י: דכיון דבידו לתקנו בו ביום לא מקצה לי' מדעת' וכו' ע"כ. וכן מבואר בשיטמ"ק כאן, דבקדרה בידו לצננה, ובידי שמים הוא דבר שאין בידו כגון נר שאין בידו לכבותו ע"ש.

והנה בלבושי שרד (או"ח סי' ש"י על הט"ז ס"ק ד') כתב, דמש"כ רש"י דבידו לתקנו הוא לאו דוקא, דהא בין השמשות הוא רותח ואין בידו לתקנו, אלא כוונת רש"י היא כיון דברי שיתקן מעצמן מיקרי גמרו בידי אדם, ע"ש שכתב לתרץ בזה את הדין שהובא שם בט"ז בשם הב"י, שתמרים שנתנין עליהם מים בגיגית ואינם ראויים, ובשבת נעשו ראויים

בידי האדם, והיינו ע"י הפעולה שכבר עשה כבר ישנהו בזה כדי להביא הדבר להגמר, ובוהו חולק על הני ראשונים שס"ל שהוא כפשוטו שבידו ממש לעשות הגמר, וכיון שמבואר ברש"י ובשיטמ"ק, וס"ל דסגי במה שהתחיל במעשה שמביאה ליד גמר שלו סבות מן החוץ [וקצת דוגמא לזה מש"כ הנמ"י לענין אשו משום חציו שחשיב כזורק חץ שבשעה שיצא החץ מתחת ידו באותה שעה נעשה הכל].

★★

ולפי"ז כתב שם ליישב את פסקו של המשנ"ב (סי' ש"ח ס"ק ס"ג) הכותב, שאם החלוק המכובס הי' רטוב בטופח על מנת להטפוח בבין השמשות שאסור לטלטלו כל השבת מטעם דמגו דאיתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא. **והקשו** על זה האחרונים מהאי דינא דתמרים שנתנו עליהם מים שמיקרי גמרו בידי אדם. אך להנ"ל א"ש, דלא דמי זה לזה, דבבגדים רטובים סוף סוף תלוי היבשות בדבר אחר, דבעינן החמה או רוח ואויר לייבש הדבר [דוגמא לזה דברי הגמ' בסנהדרין ע"ז א' סוף חמה לבא פטור ע"ש], וזה אינו בידו כלל, ולהכי מקצה דעתו מהדבר, אבל בתנורים כבר ישנו שם הכל הנצרך לפעולת הדבר ואינו תלוי בסבות אחרות שאינם שם אז שרי, ע"ש עוד מש"כ בזה.

★★

בגמ': אלא גמרו בידי אדם לא קא מיבעיא לן.

וברש"י דכיון דבידו לתקנו בו ביום לא מקצה ליה מדעתיה מפני דחייתו וכו'.

כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' כב אות כו), שאלה: בגדים שהיו טופח על מנת להטפוח בערב שבת ותלאן על חבל כביסה לייבשן בביתו, אם מותר להורידן בשבת, כשבשעת תליית הבגדים בין ראויין להתייבש בשבת.

תשובה: אם בשעת תליית הבגדים בערב שבת היו ראויין בודאי לגמור הייבוש בשבת, הו"ל כגמרו בידי אדם, ולא הו"ל מוקצה.

אבל אם היו לו בבית בגדים רטובים ולא תלאן להתייבש, ושכח לגמרי מבגדים אלו, אע"פ שהם ראויים להתייבש בשבת, אין דינם כגמרו בידי אדם ומוקצים הם, עיי"ש.

★★

בגמ': אמר רבי משום קהלא קדישא דבירושלים וכו'. **וראה** היטב בפרש"י, והנה בספר כריתות (ח"ה לשון לימודים שער ב' אות כ"ו) כתב וז"ל, מצינו תנאים אומרים הלכה כפלוגי שהם היו קודמין לו בזמן, בפ' אין צדין (ביצה כ"ז) ר' שמעון בן מנסיא וחבריו אומרים הלכה כר' מאיר וקאמר התם והא אינהו קשישי מיניה טובא אלא בשיטת רבי מאיר, ע"כ.

ובספר הליכות אלי (מערכת ה' אות ר"ן) מביאו וכתב עליו: הרב ז"ל קיצר וצ"ל כמש"כ רש"י ז"ל בגמרא על זה, וכן אפשר שהזקנים נתנו דעתם על דברי הבחורים, ובוהו יצא לנו כלל חדש דדוקא התנא קדמון יכול לומר הלכה כתנא אחרון לפי שזה אינו חסרון כבוד לתנא הקדמון כמש"כ רש"י ז"ל, לפי שאפשר שהזקנים נתנו דעתם על דברי הבחורים להסמיך אותם.

אבל אין דרך שתנא קדמון יאמר בשם תנא אחרון פלוגי שהוא תנא אחרון פסק הלכה כפלוגי אף שהוא קדמון מן האומר בשם התנא האחרון משום שהוא חסרון כבוד, דמשמע קדמון מחשיב דברי תנא האחרון שמפני שאותו האחרון פסק כך הלכה הכי עבדינן, משמע דהיינו דפריך הא אינהו קשישי מיניה טובא, וכן נראה מדברי רש"י ז"ל עכ"ד.

★★

ובתב בספר בית אהרן להגר"א מגיד ז"ל (חלק ז' ע' רפו): מה שרצה הרב הליכות אלי ליחס דברי הכריתות עם דברי רש"י בביצה שם, ראה בעיטור סופרים שם על הכריתות שכתב דמדברי רבינו מבואר שמפרש קושית הגמ' והא אינהו קשישי מיניה כפי' הר"ח והמאירי שם, דהיכי אמר ר"ש בן מנסיא וחבריו הלכה כר"מ הא אינהו קשישי מר"מ טובא והאיך עשו עצמם טפל לר"מ להיות נשענים על דבריו, וכעין זה פירש בחי' בן הרמב"ן עמ"ס ביצה, וכ"כ היוחסין (הו"ד בסדר הדורות ערך ר"ש בן מנסיא) שכן דעת הכריתות, וזה דלא כהליכות אלי הנ"ל.

וראה בהליכות עולם (שער ג') שכתב וז"ל: פעמים אומר תנא הלכה כפלוגי שקדם לו בזמן הרבה ורוצה בשיטתו, פרק אין צדין ר' שמעון בן מנסיא וחבריו אומרים הלכה כר"מ וקא מתמה והא אינהו קשישי מיניה טובא, אלא בשיטת ר"מ קאמר וכן כיוצא בו עכ"ל.

והנה בפסחים (ה' סע"א) מבואר, דרבא קאמר דש"מ מר"ע (האומר דע"כ השבתת חמץ היא בערב פסח ב"ד ולא בט"ו כיון דהבערה היא אב מלאכה) דס"ל דאין ביעור חמץ אלא שריפה, ופירש"י: מדלא נפקא ליה דהאי יום הראשון ערב יום טוב הוא אלא משום דאסור להבעיר ביו"ט, ש"מ ס"ל כר' יהודה דאמר לקמן בפ' כל שעה (דף כא.) אין ביעור חמץ אלא שריפה ויליף לה מנותר, דאי השבתתו בכל דבר סבירא ליה, לוקמיה ביו"ט ויבערנו בדבר אחר, יאכילנו לכלבים או ישליכנו לים ע"כ.

והקשו הצ"ח והפנ"י, לפי"ד רש"י בביצה כאן הנ"ל, דג"כ אכילת בהמה אסורה ביו"ט דאחשבי רחמנא למלאכה, א"כ קשה מנלן דר"ע סובר אין ביעור חמץ אלא שריפה, דלמא ס"ל שהשבתתו בכל דבר, והא דאסור להשבת ביו"ט כיון שהתורה החשיבה את ביעור חמץ כמלאכה ולכן אסור להשבת ביו"ט אפי" בשאר דברים.

וראה בספר "דף על הדף" בפסחים (שם) מש"כ בזה בס"ד.

★ ★

וכתב בשו"ת ישועות מלכו (כתבים - סי' ח') שהגאון ר' אלעזר הכהן זצ"ל בעל חדושי מהרא"ב כתב לו ליישב, דדברי רש"י ביצה אינו אלא רק לריוה"ג דס"ל דאסור ביו"ט מלאכה לצורך אוכל נפש דבהמה, משא"כ לרע"ק מה בכך דהו"ל מלאכה, הא מלאכה מותרת לדידי לצורך אוכל נפש דבהמה ע"כ.

וכתב על הנ"ל הגאון מקוטנא זצ"ל: ודבריו צ"ע, דודאי לרע"ק דס"ל בפסחים דף ל"ג דחמץ בפסח אסור בהנאה, אסור להאכיל לבהמת ישראל רק לבהמת הפקר, וס"ל לרש"י דהא דאיתא בירושלמי (ר"פ כ"ש) דאסור להאכיל חמץ אף לבהמת הפקר אינו אלא מדרבנן, א"כ דכל דברי רש"י אינו אלא בבהמת הפקר, ובבהמת הפקר אף לרע"ק אסור מלאכה ביו"ט כמבואר בפ' אין צדין.

ול"ה"ן כותב הגאון מקוטנא זצ"ל: ובעיקר קו' הפנ"י נ"ל דודאי שריפת קדשים ותרומה טמאה דאסור לאבדן וצריך דוקא שריפה או ביעור דבהמה כדאיתא בפ' הערל ובפ"ב דשבת דדרשו ממשמת תרומותי בב' תרומות, אלמא דאסור לבער דרך השחתה אף ביו"ט לכן חשיב מלאכה, אבל ביעור חמץ עקרו לשריפה דרך השחתה ובכל ל"ט מלאכות

ומל"שון הזה מבואר להדיא כפי' שהביא בעיטור סופרים, ודלא כמו שמפרש ההליכות אלי בדעת הכריתות, שהרי לא העתיק כלל הך דאמר רבי משום קהלא קדישא דבירושלים, דלדעת רש"י ע"ז תסובב הקושי' והא אינהו קשישי מיניה טובא ודו"ק.

דף כ"ז ע"ב

בגמ': מנין שלא יגרום וכו' ת"ל כל מום וכו'.

מבואר כאן ד"כל" בא לאסור גרמא. והקשה הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל דבגמ' שבת (ק"כ ע"א) איתא "לא תעשה כל מלאכה", עשייה אסור - גרמא שרי. ומבואר דתיבת כל ממעטת גרמא. וכאן ילפינן מתיבת "כל" דגם גרמא אסור.

ותירץ לו הגאון רבי עובדי' יוסף שליט"א עפ"י מש"כ (בתענית יז) סתם נזירות שלושים יום, ומגזירה שוה פרע פרע כתיב (יחזקאל מד) "וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו" וכתיב בנזיר "קדש יהיה גדל פרע שער ראשו" מה להלן שלושים יום אף כאן ל' יום. מקשה הגמ' מנין שהפסוק ופרע לא ישלח בא ללמד שלא ימשיכו לגדל שערם, שמא הכוונה שלא יהיה גידול שער כלל וכל יום חייבים להסתפר? מתרצת הגמ', אילו כתוב לא ישלחו פרע אכן כך היתה המשמעות שלא יגדלו שער כלל, עכשיו שכתוב ופרע לא ישלחו, "פרע" ליהוי, היינו שמותר להם לגדל שער, אך שלוחי הוא דלא לישלחו, שלא ירבו לגדל שערם יותר מדאי, א"כ ג"כ כאן שכתוב לא תעשה ואח"כ כתיב כל מלאכה תפס בלשון ראשון לא תעשה עשייה ממש לכל מלאכה אבל גרמא מותר. משא"כ שכאן נאמר בתחילה "כל" מום לרבות אפילו גמרא לכן לא יהיה בו כלל ע"כ.

והגר"ע עטייה זצ"ל תירץ עוד בזה: "לא יהיה" יש במשמעותו גרמא. משא"כ לא תעשה משמעותו עשייה גרידא, ותיבת "כל" אינה מרבה מה שמתנגד למשמעות הכתוב במפורש.

★ ★

במשנה: ח"ה שנטמאת וכו'.

וברש"י: ובהסקה או לחתה לכלבו ביו"ט אסור, דאין מבערין קדשים טמאים מן העולם ביו"ט ואפי' ע"י אכילת בהמה וכו' ע"כ.

מקלקל פטור, שהרי מוחק וסותר שלא ע"מ לבנות, ובמילה דחשיב בשבת תיקון לפני שנעשה תיקון בגוף הדבר, אבל בביעור חמץ דעקרו דרך השחתה וכן במשליך תשמישי ע"ז לים המלח לא מקרי מלאכה אף לדעת רש"י וזה פשוט.

וקרוב בעיני, דגם בתרומה טמאה להאכיל לבהמה לדעת רש"י אינו אלא איסור דרבנן, דאטו מי נימא לדעת רש"י יהי' אסור לסוך בשמן תרומה טמאה בשבת ויו"ט, ועיין בר"ן פסחים וריש סוגיא דהואיל.

★★

בקהלות יעקב (עמ"ס שבת סי' כא) הקשה על רש"י כאן, מהגמ' (שבת קו.) שמוכיחה דמקלקל בחבורה פטור מדבעי' פסוק למישרי מילה אף דהוי מקלקל, והקשה דלמא מקלקל בחבורה אינה מלאכה, והא דבעי' פסוק למילה משום דהו"א דרחמנא אחשביה למלאכה. ועוד הקשה מדוע שופר הגמ' אומרת שאסור משום שבות שמא יעבירונו ד' אמות, הא התקיעה הוי מלאכה דאורייתא משום דרחמנא אחשביה למלאכה.

ובקובץ ישורון (כרך י"ב ע' תטז) כתב חכ"א בענין זה באריכות, ותירץ קושית הקהלות יעקב הנ"ל: "יל דהיכא שייך למימר דרחמנא אחשביה, רק בדבר דהוי בחפצא, אבל שופר ומילה שזה דין בגברא שיתקע בשופר ושימול את בנו, ואינו חיוב על חפץ השופר ועל חפץ הערלה, בזה לא שייך למימר דרחמנא אחשביה, ורק בקדשים שיש דין בחפץ לשרוף את התרומה שייך למימר אחשביה. וע"ש עוד שהאריך בזה.

★★

בשו"ת בית שערים (או"ח סי' רמה) הביא בשם חכ"א שהקשה על דברי רש"י כאן דא"כ בכריתות י"ג במשנה דיש אוכל אכילה אחת וחייב ד' חטאות, אמאי לא חשיב חיוב חטאת חמישי, שמתחייב גם על מלאכת ביעור נותר באכילתו.

וכתב שם ליישב, שהרי תוס' בפסחים (כ"ח ע"ב ד"ה ר"ש) כתבו דלר"ש נמי חמץ משש ולמעלה אסור באכילה מה"ת, ויליף מתשביתו ואך חלק דמשמע תשביתו שלכדה"נ דהיינו אכילה. מבואר מזה דהיכא דצותה התורה לבער, אין הכונה באכילה, אלא אדרבה לאסור האכילה, וע"כ אינו מקיים בזה מצות ביעור. וא"כ לדעת בעה"מ בפסחים ז' דמקיים

מצות ביעור באכילתו, היינו דוקא לר"ש דחמץ לפני זמנו מותר באכילה, א"כ אף אכילה הי' בכלל תשביתו, ומקיים בזה מצות ביעור, ואה"נ מודינא דאפי' אכל אז חמץ של טבל דעביד איסורא באכילתו, מ"מ מצות תשביתו קיים למאן דלא חש למצוה הבאה בעבירה כיון דאינו אסור משום איסור חמץ ואכילתו. אבל לר"י דאסור לפני זמנו או לר"ש תוך זמנו ודאי אינו מקיים תשביתו באכילתו, שהרי אכילה בע"כ לא הי' בכלל הביעור שצותה תורה בחמץ, שהרי אסרה לאכול חמץ בזמן שמצווה על מצות ביעור, וכמו דלר"י מצוה בשריפה דוקא ה"נ לרבנן דהשבתתו בכל דבר חוץ מאכילה דמיעטי קרא בהדי' שאסרו באכילה וזה פשוט לענ"ד.

ולפי"ז בנותר דאסרה תורה אכילתו בהדי' משום אי' נותר, ודאי אכילתו לא הוי בכלל מצות ביעור נותר, וכשאכלו לא די שלא קיים מצות ביעור, אלא אדרבא ביטלו, ועיין (בנובי"ת או"ח סי' צ"א) ושפיר לא חשיב חטאת דמלאכת ביעור נותר:

ויותר נ"ל דוקא בקדשים טמאים או תרומה טמאה אף דמצותו בשריפה, ועיין ברמב"ם פ"ט מפהמ"ק ובכ"מ שם, מ"מ מקיים מצות ביעור גם בשאר ביעורי', שעכ"פ הוא מבוער מן העולם, עיין בספר החינוך (פ' צו קמ"ג וקמ"ו) אבל בנותר דעבר על לאו דלא תותירו ממנו וניתק לעשה לא מינתק לאוי' אלא בשריפה ולא בביעור אחר. וזה לשון הרא"ה (בחינוך שם) וכהן שעבר ולא שרף הנוותר בטל עשה ועבר על לאו דלא תותירו וכו'. ועיין במ"ל (פי"ח מפסוהמ"ק ה"ט) דאם אבד הנוותר או אכלו ארי אין לנו עוד תקנה ללאו, וא"כ מכ"ש כשאכלו אדם לא קיים מצוה, ואדרבה ביטל עשה ועובר אבל תותירו ול"ש רחמנא אחשבי' הבערתי' למלאכה.

★★

בגמ': מאי אין נמנין וכו' אין פוסקין דמים לכתחילה וכו'.

וברש"י: דמקח וממכר בשבת ויו"ט אסור בספר עזרא (נחמיה יג) עכ"ל.

ובגליון הש"ס להגרע"א זצ"ל ציין: עיין רש"י לקמן דף ל"ז ע"א ד"ה משום מקח וממכר עכ"ל.

ובוונתו, דשם כתב רש"י על הא דאמרו במתני' שם ואלו הן משום מצוה לא מקדישין וכו' גזירה משום

עוגה שיש עלי' אותיות בכלל מוחק יחשב, ומחדש המהר"ש דהני מילי כשכתב על העוגה בדבר ששייך בו מחיקה, דהיינו כשנכתב בין אם זה דיו בין אם זה צבע אחר, כל שדרכו להשתמש בכגון זה לצורך כתיבה, אבל כתיבה שמגוף העיסה אין עלי' שם כתיבה כלל עיי"ש, והמשמעות שבדבריו שם דסובר שביסוד הדין לא תכן איסור כתיבה ומחיקה - אפי' מדרבנן - כשעיקר הכתיבה היא מדבר מאכל, והטעם דלאו דרך כתיבה בכך, ולא כהבנה הפשוטה שבדבריו דמחלק באוכלין גופא דכזזה מגוף העיסה מותר.

וכתב חכ"א בקובץ פעמי יעקב (ר"ב - קובץ ל"א ע' מה): ולכאורה יש להביא ראיה מפורשת מדברי המאירי שלא כמהר"ש, דהרי כתב המאירי במס' ביצה (כ"ח.ת.) גבי רבה מחתך לה אתלת קרנתא, וז"ל: ומותר לעשות בבשר סימן בסכין, אם היא מתעלמת מן העין, כדי להיותו היכר לבעלים שלא הוחלפה, ובלבד שלא יעשה סימן באותיות, אלא כעין ג' קרנות עכ"ל.

ולפי יסוד דברי מהר"ש דבעינן בכתיבה דוקא בכעין כתיבה שעל הנייר ולא שייך כלל כתיבה במידי דמאכל, א"כ פשוט דחתיכת בשר לצורת אות לאו כתיבה, דמ"ש עיסה מבשר, וכיון שמצינו דבר מפורש בראשונים דשייך כתיבה בגוף דאוכל, בחתיכת בשר ה"ה גם בצורה שמגוף העיסה.

הנה רש"י פירש כאן: וכבר היו אנשי ביתו מכירין סימן שלו עכ"ל.

ובחולין (צ"ה ע"ב) איתא כיו"ב, ושם פירש"י: ומשום סימן שלא יגנבו ממנה אנשי ביתו ע"כ. וקשה מהמבואר כאן ברש"י הענין דרבה מחתך בתלת קרנתא הי' בשביל אנשי ביתו, וכתב באור הישר על חולין (שם) ליישב:

ולע"ד בלתי מוכן נמי איך סבב רש"י את פני הענין במדה בלתי נכונה כזאת, לעשות את רבה בר ר"ה לצר עין כזה שצטרך לחשוד את אנשי ביתו שיגנבו מעט מן החתיכות בשר ששלח להם, ובאופן דאפשר לפרש שהסימן היה בשביל הנושא שלא יחליפהו. ועוד קשה מדוע כתב שלא יגנבו ממנה, הלא בשר הוא לשון זכר כדכתיב והנותר מבשר הזבח באש ישרף, והבשר אשר יגע בכל טמא, וע' זבחים דמ"ג ע"ב וברש"י ד"ה הואיל, ולפ"ז היה צ"ל ממנו.

מקח וממכר, וז"ל דלמקח וממכר דמי שמוציא מרשותו לרשות הקדש, ומקח וממכר אסור מן המקרא דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר (ישעי' נ"ח). אי נמי מקח וממכר אתי לידי כתיבה שטרי מכירה, וא"ת הו"ל גזירה לגזירה, כולהו חדא גזירה היא עכ"ל, ויש לעיין מדוע לא הביא רש"י בדף כ"ז הגזירה דשמא יכתוב שטרי מכירה, גם לא הביא קרא דספר ישעי' אלא ספר עזרא.

וכתב הגאון ר' מאיר צבי ברגמן שליט"א בקובץ ישורון (כרך א' ע' רב): ונראה דבאמת בקרא דעזרא י', [נדכצ"ל ולא כפי שרשום אצלנו פרק י"ג] מבואר שיש איסור מקח וממכר בשבת ויו"ט, וכך נאמר שם בפסוק ל"ב ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל שבר ביום השבת למכור לא נקח מהם בשבת וביום קדש וגו'. ועיי"ש ברש"י דביום קדש הכוונה על יו"ט, ועיי"ש ברלב"ג, ומבואר בקרא דמקח וממכר אסור בשבת ויו"ט.

וזהו כוונת רש"י בדף כ"ז שם לציין דיש איסור מקח וממכר, אמנם בדף ל"ז הביא רש"י טעם האיסור, כדי לבאר מדוע אסור חכמים כל אלו דתנן במשנה שם, וע"ז הביא רש"י ב' טעמים כנ"ל, וביאר רש"י דמקח וממכר יש בו משום העברה מרשות לרשות, וגם פסיקת דמים נכלל באיסור מקח וממכר, יעויין ברמב"ם פ"ד ממכירה הי"ג דבלי זה חסר בסמיכות דעת עיי"ש, ועיין ברמב"ם פ"ד מהל' יו"ט הי"ט עיי"ש. וע"ש מש"כ עוד בזה.

דף כ"ח ע"א

בגמ': כי הא דרבה בר רב הונא מחתך לה אחלת קרנתא וכו'.

הנה בשו"ע או"ח (סי' ש"מ סעיף ג') פסק הרמ"א: אסור לשבור עוגה שכתוב עליה כמין אותיות דהוי מוחק. ומקורו במרדכי פ' כלל גדול בשם מהר"ם מרוטנבורג.

והביא המג"א (שם ס"ק ו') בשם כנסת הגדולה בשם שו"ת הר"ש הלוי סי' כ"ז: דוקא כשכותבים על העוגות מדבר אחר, אבל כשהכתיבה מהעוגה עצמה בדפוס או בידים, שרי עכ"ל.

ויסוד הדברים בשו"ת הר"ש הלוי (להג"ר שלמה בר יצחק הלוי) הוא לשיטת המרדכי שהביא הרמ"א דשבירת

ולכן לולא דמסתפינא ה"א דחסר כאן תיבת ויכירו, וכך צ"ל ומשום סימן שלא יגנבו ויכירו ממנה אנשי ביתו, ולפ"ז תתפרש האי שלא יגנבו על הנושאים את הבשר, וחשד הגנבה מוסב גם על החליפין כמובן, ואנשי ביתו יכירו את הגנבה, ועל גניבה שייך לשון ממנה, ועפ"ז מתאמת פירש"י דחולין עם הדין והנימוס, ועם פירש"י דביצה הנ"ל כנלע"ד. ע"כ.

★★

בגמ': לא שנו אלא לחדדה וכו'.

וברש"י: לחדדה הוי תיקון ע"כ.

בקובץ כרם שלמה (שנה א' קו' ד' ע' יא) מובא מהגאון בעל הרי בשמים זצ"ל: במה שפלפלתי במק"א אי מתקן כלי הוי דאורייתא או דרבנן, יש להביא ראיה ממכילתא ר"פ ויקהל דקאמר התם ניטל קרנו של מזבח או שנפגמה הסכין שומע אני יתקנם בשבת ת"ל ויקהל משה גו', אלה הדברים בחול ולא בשבת, והרי בפירש"י ביצה (כ"ח ע"א ד"ה לחדדה) כתב דאיסור השחזת סכין בשבת וי"ט הוא משום מתקן כלי, וע"כ דמתקן אסור מדאורייתא.

★★

בגמ': א"ל רבא לרב חסדא וכו' אמר רב נחמיה בריה דרב יוסף הוה קאימנא קמיה דרבא וכו', ואמרי ליה לחדדה קא עביד מר וכו', ואמר אביי הוה קאימנא קמיה דמר וכו'.

כתב הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א דלכאורה קשה מדוע הביאה הגמרא את המעשה עם רבא קודם דברי אביי על המעשה של רבה, והרי רבה היה קודם רבא.

ונראה לתרץ דהנה באמת רבא וכן רבה השיבו שהם עושים זאת רק להעביר השמנונית, רק רב נחמיה וכן אביי ראו שעושים כן לחדד ומזה הסיקו דס"ל הלכה ואין מורין כן. ולכאורה יש לציין אולי היה להם טעות בראייתם ולא היתה כוונתם לחדד אלא להעביר השמנונית, בפרט כשזו היתה תשובתם, ובאמת ס"ל דלחדד אסור. על כן הקדימה הגמרא את המעשה של רבא להמעשה של רבה, והסמיכה את המעשה לדברי הגמרא שרבא אמר לרב חסדא דרשינן משמך הלכה כר' יהודה, והוא השיב לו יהא רעוא דכל כי הני מילי מעלייתא תדרשון משמאי, וא"כ הרי חזינן בהדיא דרבא ס"ל כר' יהודה

וא"כ ודאי מותר לחדד, וא"כ על כרחך לומר דמה שרבא השיב לר' נחמיה להעביר השמנונית ה"י משום דס"ל הלכה ואין מורין כן [ואף דדרש משמיה דרב חסדא הלכה כר' יהודה, אולי לא בכל מקום רצה לדרוש זאת], וא"כ גם מה שר' נחמיה ראה הוי ראייה נכונה, דהרי בטח שרבא ס"ל דמותר אף לחדד, לא דקאמר להעביר שמנונית משום דס"ל הלכה ואין מורין כן, ועל כן אחר המעשה הזה שפיר הבאנו גם את המעשה עם רבה, דכמו שאצל רבא היתה הראיה נכונה אלא אמר כן משום דס"ל הלכה ואין מורין כן, ה"ה אצל רבה ודאי היה כן וכמו שקאמר אביי, ודו"ק.

דף כ"ח ע"ב

בגמ': כאן במכשירין שאפשר לעשותן וכו' כאן במכשירין שא"א לעשותן וכו'.

הנה הרמב"ם (פ"ד מהל' יו"ט) כתב: אין מוציאין את האש וכו' שלא הותר ביו"ט אלא להבעיר מאש מצוי, אבל להמציא אש אסור, שהרי אפשר להמציא אותה מבערב ע"כ.

ובשו"ת כתב סופר (או"ח סי' סז) כתב דמקור דברי הרמב"ם בירושלמי (פ"א דמגילה) על מתני' אין בין יו"ט לשבת וז"ל, תני בשם ר"י אף מכשירי או"נ התיר, מה בינהון ר"ח אמר לחדד ראשו של שפוד בינהון, ר"ה ברי' דר"א הוציא אש מאבני' בינהון, הרי מפורש דהוצאת אש מאבנים הוא משום מלאכה והוא מכשירי או"נ, ותל"י בפלוגתא דר"י ורבנן גבי מכשירי וקרמב"ם ע"כ.

והגר"י אייבשיץ בספרו בינה לעיתים (פ"ד דיו"ט) תמה, דעפ"י המבואר בגמ' כאן דמכשירין שאפשר לעשותן מערב יו"ט מודה ר"י דאסור, א"כ לדעת הרמב"ם דהוי כמכשירין שאפשר לעשותן מערב יו"ט, איך תלה הירושלמי זה בפלוגתא דר"י ורבנן, הא בכה"ג ג"כ לר"י אסור.

וכתב בשו"ת בית שערים (או"ח סי' רנז): נראה ליישב לפמ"ש המ"מ (פ"א מיו"ט) דהבערה כיון שאינו באו"נ עצמו הוי רק כמכשירי או"נ והי' ראוי להיות אסור ביו"ט, אלא משום דכתי' לא תבערו וכו' ביום השבת, והוא מיותר, לכן דרשי' בשבת הוא דאסור אבל ביו"ט שרי, ועיין בשעה"מ שם (ד"ה ומעתה), ולפ"ז תקשי לר"י דכל מכשירי או"נ שא"א לעשותם מעיו"ט שרי ביו"ט, א"כ ל"ל קרא ביום השבת למשרי

נפרד ממנו חלק התחתון ונשאר כטבעת על צואר הבקבוק, פשוט הדבר שאיסור גמור הוא לפתוח בו לראשונה בשבת, כיון שאף אם היו שוברים את הצלוחית ומוציאים את שברי הזכוכית מהפקק, מ"מ כל זמן שהפקק מחובר לחלק התחתון אינו ראוי כלל לכסות בו בקבוק אחר כזה, ונמצא דלא נעשה פקק אלא ע"י זה שחתך את הטבעת מהפקק, וכיון שכן הו"ל ודאי תיקון כלי, וכמו שאסור לקטום קיסם כדי לחצוץ בו פעם אחת בלבד את שיניו ואח"כ יורקנו משום תיקון כלי.

והוסיף עוד הגרש"ז זצ"ל בענין זה ממש"כ המג"א (סי' ש"מ ס"ק י"א) בשם ספר הזכרונות, דמחט שנתעקמה אפילו מעט אסור לפושטה. משמע דכלי גמור שהתקלקל קצת, אף שמשמש עדיין לתפקידו הראשון אסור לשכללו ולהחזירו לשלמותו הראשונה. וה"נ בנ"ד הפקק אחר שנתכווץ אף שסותם את הבקבוק אסור להרחיבו ולשכללו. ע"כ.

★★

והגאון ר' יהושע משה אהרונסון ז"ל בשו"ת ישועת משה (ח"ג סי' כז) האריך הרבה לחלוק על פסק זה, והביא דמקור הדברים לפסק ספר הזכרונות הנ"ל הוא בגמ' כאן לגבי שפוד שנרצף וכו' וכנ"ל. ולפי המבואר לעיל מדברי הרמ"א נמצא דאם נתעקם המזלג לגמרי ואינו ראוי לשמוש כלל הרי כשמחזירו אפי' בידו מתקן מנא ואסור בשבת מדין בונה או מכה בפטיש, אך כשנתעקם רק קצת וראוי לתשמישו הקודם אין האיסור משום עביד מנא, אלא טרחא דלא צריך, וא"כ בנ"ד לגבי פקק הבקבוק הנ"ל דאין טרחא כלל בפתחת הבקבוק, ועוד שהרי אינו טורח בהרחבת הפקק להכשרתו לתעודתו אלא להוציא המשקה מהבקבוק שא"א בענין אחר.

ובזה יובן לשון ש"ע הרב (בסימן ש"מ ס"ק י"ח) שכתב: המחט שנתעקמה אפילו מעט אסור לפשטה, ובמוסגר הוסיף משום תקון כלי, ונראה שכתב במוסגר, לפי דעיקר האיסור להחזירה כשנתעקמה עד שאינה ראוי למלאכתה הוא משום מתקן מנא, אך בנתעקמה מעט הרי ראוי למלאכתה והאיסור משום טרחא דלא צריך, לכן כתב עיקר הטעם במוסגר ע"כ.

★★

הבערה ביו"ט, הא א"א לעשות מעיו"ט כמ"ש טו"ז (רס"י תק"ב), וא"כ נהי דהוי מכשירין מותר ביו"ט, ול"ל ביום השבת יתירא.

אך לק"מ, דלר"י איצטריך קרא דביום השבת דמותר להמציא אש ולהוציא מן האבנים ביו"ט, דזה הוי מכשירין שאפשר לעשות מעיו"ט כמ"ש הרמב"ם, והי' אסור ביו"ט, ואשמעי' קרא דביום השבת דשרי ביו"ט. וכ"ז לר"י דמכשירין שא"א לעשות מעיו"ט מותר ביו"ט. אבל לרבנן דאפי' א"א לעשות מעיו"ט אסור ביו"ט, וכ"נ דעת הרמב"ם פ"א ופ"ד מיו"ט ועיין בפמ"ג (בפתיחה אות כ"ד) א"כ צריך קרא דביום השבת להבערה גופא שא"א לעשות מעיו"ט, אבל להמציא אש מן האבנים דאפשר מעיו"ט, שפיר כתב הרמב"ם דאסור, אבל הירושלמי שפיר תלה זה בפלוגתא דר"י ורבנן, דלר"י שרי אף דאפשר לעשות מעיו"ט מקרא דביום השבת וכנ"ל וא"ש.

מיהו בלאה"נ לא ידענא מה קושי, הלא סכין שנפגמה ביו"ט ושפוד שנרצם חשיב בביצה כ"ח א"א לעשות מעיו"ט, אף דשפוד וסכין אפשר לעשות מעיו"ט, מ"מ כיון שבאמת עשה מעיו"ט וע"י סיבה נתקלקל ביו"ט, א"א לעשות מעיו"ט, אם כן גם בהוצאת אש מן האבנים, אף דכתב רמב"ם שאפשר להמציא אש מעיו"ט, מ"מ משכחת שבאמת המציא אש והכין מעיו"ט, ועל ידי סיבה נכבה ביו"ט, ואם כן מקרי א"א לעשות מעיו"ט, ובכה"ג מיירי ירושלמי דקאמר הוציא אש מן האבנים ביניהון.

★★

בגמ': אר"י אמר שמואל שפוד שנרצף אסור לתקנו ביו"ט וכו'.

וברש"י שנעקם אבל לא נשבר, אסור לתקנו, שהרי יכול להשתמש בו כמו שהוא וטרחא דלא צריך הוא, ע"כ. ובגמ' איתא: לא צריכא אע"ג דמפשיט בידי, וברש"י וא"צ להכות עליו בפטיש ע"כ. וכ"פ הטוש"ע (בס' תק"ט ס"א) שפוד שנרצף, אע"פ שיכול לפשטו בידו אין מתקנין אותו. והוסיף הרמ"א: ודוקא שיכול לצלות בלא תקון, אבל אם אינו יכול לצלות בו כך, ונשבר ביו"ט, מותר לתקנו עכ"ל.

והנה הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך זצ"ל הי' סבור, בענין פקק של פח אשר בפעם הראשונה שפותחים אותו

וגם מסברא הוא כן, דאם נאמר דרבים דוקא, הי' צריכים הגמרא והפוסקים לקבוע כמה הם רבים לענין זה, וגם מבואר בגמרא דלאו דוקא ר"ה ממש דכן הדין בכרמלית, וגם למה לחוש להזיקא דרבים יותר מביחיד, ואם משום דבביתו יכול להודיעם ולהזהירם כמו שכתב בזה כת"ר, אף שסברא נכונה היא, אבל לאו כללא היא, דבילדים קטנים בבית לא מהני מה שיזהירם וא"א לשמרם כל היום, ולפעמים בבית הזיקא מצוי יותר מר"ה. וגם גדולים בבית ג"כ קשה להשמר כל היום, והכל תלוי לפי המציאות באיזה אופן הוא מונח, דאם אפשר לכסות המוקצה, או שהולכים עם נעלים והמוקצה על הארץ ואין ילדים פשיטא שאין להתיר, וכמו כר"ה שאם מונח באופן שאין לחוש להיזק דאסור, אבל לחלק בין הזיקא דיחיד לרבים אין לנו מקור ע"כ.

★ ★

חזר השואל הנ"ל (שם סי' עה) והביא מדברי שו"ת התשב"ץ בחוט המשולש (טור שלישי סי' ז') הכותב וז"ל: באם הנר עומד במקום שיזוקו בו בני אדם, דאז מטלטלין אותו אפי' בלא תנאי דבמקום היזק לא גזור רבנן, וכדאמרין בפ' כירה קוץ ברה"ר מעבירו פחות פחות מארבע אמות ובכרמלית אפי' טובא כו' דלאו דוקא משום דרבים ניזוקין בו הוא שהתירו, דה"ה אפי' בשביל היזק יחיד, ובפ' אין צדין אסיק רבינא דשפוד שצלו בו בשר מותר לטלטלו אע"פ שאין בו בשר מידי דהוה קוץ ברה"ר וכ"כ א"ז הרשב"ץ ז"ל בתשובה ע"כ, ושמחתי דכתב כדברי כ"ת שליט"א, וכן דהוכיח מגמ' ביצה וב"ה דכונתי לראיתו.

אבל שו"ר בב"י (סי' תקמ"ד, ד"ה כתב הרשב"א) דכתב, דהא דשרי צרכי רבים בחוה"מ, הוא רק מדברים הצריכים לגוף, והביא דברי הגמ' שבת דשרי לטלטל הקוץ פחות מד"א, ובכרמלית אפי' טובא, ואח"כ כתב דליחיד אסור דאפשר ליחיד להתבונן בדרכים יעויי"ש, והוא בשו"ת הרשב"א (חלק ד' תשו' שכ"ו) ובב"י הובא בקצור, וחזינן בפירוש דדעת הרשב"א דלא שרי אלא כדי שלא יזוקו רבים, ולא שרינן להיזיקא דיחיד, ומה שהקשה כת"ר שליט"א דמה השעור לצורך רבים, צ"ל דמהרשב"א משמע דאותו שעור של רבים דשרי לצורכם מלאכה בחוה"מ שרי אף טלטול קוץ פחות מד"א ברה"ר.

★ ★

בגמ': שפוד שצלו בו בשר וכו' אע"פ שאין עליו בשר מותר לטלטלו מידי דהוה אקוץ ברשות הרבים וכו'.

וברש"י ד"ה שרי וכו': שלא יזוקו בו אנשי ביתו ע"כ. הנה עפ"י המבואר ברמ"א או"ח (סי' ש"ח סעיף ו') ובמשנ"ב שם (ס"ק ע"ז) בשם הפרמ"ג שרי לטלטל כלי זכוכית שנשבר בש"ק ואין בזה איסור מוקצה, אפי' בבית שלא מצויים רבים ואין בזה היזק דרבים, אפ"ה שרי שלא ינזק יחיד מהם ע"ש.

והרא"ש (פי"ד דשבת סי' א') מביא את דינו של הר' פורת שהביאו בתוס' (שם) דפרעוש הנמצא על בשרו ונושכו מותר ליקחנו וכו', ואין בו משום אסור טלטול, מידי דהוה אקוץ ברה"ר דשרינן בפרק כירה לטלטלו ולהוליכו פחות פחות מד' אמות ע"כ, ומוכח מהרא"ש דאיסור מוקצה שרי אף ליחיד ולא בעי היזיקא דרבים. דאל"כ מאי ראי' מקוץ ברה"ר לפרעוש הנמצא על בשרו דהוי היזיקא דיחיד.

וכתב חכ"א בספר אז נדברו (ח"א סי' עד): מצאתי להפמ"ג בא"א (סי' ש"ח ס"ק ל"ז) וז"ל: ובס"ו זכוכית, סבור הייתי לומר שיש לחלק בין טלטול מוקצה אף משום יחיד התירו, ובין שבות ד"א ובכרמלית ששבות חמור הוא, וכן גחלת דוקא ברה"ר היזיקא דרבים שרי, וב"י בשם ארחות חיים גבי שברי זכוכית משמע מידי דהוה אקוץ ברה"ר דוקא לצורך רבים וצ"ע עכ"ל. ומדברי הרא"ש דלעיל מוכח כמו שמצדד הפמ"ג.

וי"ש מקור לזה אף מגמ' ביצה כ"ח: דאיתא בגמ' ואמר ר"י אמר שמואל שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו וכו'. רבינא אמר אע"פ שאין עליו בשר מותר לטלטלו מידי דהוה אקוץ ברה"ר, וכתב רש"י שלא יזיקו בו אנשי ביתו, ומוכח דמוקצה שאני ושרי אף משום היזק דיחיד דהא אנשי ביתו נראה דהוי כיחיד דיכול להודיעם ולשומרם.

וכתב על זה הגה"צ ר' בנימין זילבר שליט"א (שם ע' קכח) דזה ברור לו, דטלטול מוקצה במקום שיש נזק, שרי אפי' משום נזק דיחיד, וכמבואר באמת בגמ' ביצה הנ"ל, והן הן דברי הב"י בשם הא"ח גבי שברי זכוכית דמביא נמי מקוץ ברה"ה דהפמ"ג רצה להוכיח מזה דר"ל דגם איסור מוקצה אינו מותר אלא בהזיקא דרבים. ולהאמור הוי ראי' להיפך דגם בקוץ ברה"ה מותר משום הזיקא דיחיד.

לאשה למדוד קמח לעיסתה, דאסור אע"ג שאינה מזכירה שם מדה.

והביאור בזה הוא, דודאי אסור ביו"ט לשקול ולמדוד לקבל מדה או משקל מסויים, ואסרו אפי' למדוד בביתו לבהמתו, מפני שנראה כמודד למכור, וזה אסור אף כשלא הזכיר שם מדה בפה, אבל משנתנו איירי במי שלוקח מחבירו, דבזה מותר לומר למוכר מלא לי כלי זה אע"פ שיודע שהכלי מחזיק לוג או חצי לוג, דהא אין כוונתו למדה זו אלא לכלי זה מלא, אבל אסור לומר למוכר מלא לי לוג זה, דאז מוכח כוונתו על המדה ולא על הכלי, וזה אסור.

★★

במשנה: מעשה באבא שאול בן בטנית וכו' אף במועד עושה כן וכו' וחכמים אומרים אף בחול עושה כן.

מבואר ברע"ב: אף במועד עושה כן מפני בטול בית המדרש שהיו רבים באים לשאול הימנו במועד, שאין טרודין במלאכה, והיה ממלא מדותיו בלילה שאינו זמן בית המדרש כדי שיהא פנוי ביום, וחכמים אומרים שאף בחול היה עושה כן מפני מצוי המדות, היינו כשהיה מוכר שמן היה לו מדות הרבה ומביאין הלקוחות כליהן ומודד לכל אחד ואחד במדה לעצמו, ומתמצות והולכות לתוך כליהן כל הלילה כדי שלא ישאר לו השמן המודבק בשולי המדה ובדפנותיה ונמצא גוזל את הלקוחות ע"כ.

והנה איתא על זה בירושלמי כאן: שפעם אחת חלה ונכנסו רבותינו לבקרו, אמר לון אתון חמון הדא ימינא דהוות מכילתא בקושטא.

וביאר בזה בספר מוסר המשנה (ח"א ע' 321): נראה לומר דלכך אמר להון כן, משום דמי שהוא זהיר במדותיו שתהיה מדתו שלמה ראוי הוא שגם מספר ימי חייו יהיו במדה שלמה, כי הנה מי שהוא חולה אין הימים האלו נחשבים לימים שלמים, כי אין הוא יכול באותו הזמן לעבוד את עבודתו המוטלת עליו, ורק בעיני האדם נדמה שהוא חי באותם הימים אבל אין זה חיות שלמה.

והנה מי שהוא זהיר בברורי המדות ומדייק שלא יכנסו הרתיחות של היין בחשבון המדה, מפני שהוא רוצה ליתן יין ממש לא רתיחות של יין הנראה לעיני הבריות שהמדה

חזר הגה"צ ר"ב זילבר שליט"א והשיב לו: הדברים נכונים, אבל יש לבאר זה באופן אחר, דבגמרא שם אמרינן: ואמר ר"י אמר שמואל שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו ביו"ט, אמר ר' מלכיו וכו' שומטו ומניחו בקרן זוית כו', רבינא אמר אף על פי שאין עליו בשר מותר לטלטלו מידי דהוי ברשות הרבים, ופירש"י: "בטלטול גמור ולסלקו שלא יזוקו בו אנשי ביתו", אבל ר' מלכיו דאמר שומטו ס"ל דבאמת יש חילוק בין הזיקא דרבים לרק הזיקא דאנשי ביתו, והטור פוסק כן דהוי כעין הכרעה, וכן פוסק התשובות הרשב"א הנ"ל, והתשב"ץ והרשב"ץ הנ"ל ס"ל כמסקנת רבינא, דלפי דבריו אין הבדל בין הזיקא דרבים להזיקא דיחיד.

והמ"ב (בסימן תקי"ח ס"ק כ"א) כבר מביא חילוק זה בשם חמד משה [ועי"ש בשעה"צ דדבריו שם מוקשים מאד, דמביא עוד חילוק דבוקין ברי הזיקא יותר משפוד ומשמע שזה כהחילוק הנ"ל. ולכאורה הרי זה משני תירוצים]. והרמ"א דמביא בסימן ש"ח דברי הכל בו דגם הזיקא דיחיד מותר, ע"כ דהוא פוסק כרבינא, וכשיטה המובא במכתב הנ"ל, ואין הבדל בין רבים ליחיד, וא"כ למה בסימן תקי"ח שתיק לה.

וצ"ל דלכ"ע אם אפשר לטלטל טלטול מן הצד לא יטלטל בהדיא, דזה פשוט ואינו צריך לפרש את זה, וכעין זה בבה"ל בסימן תקי"ח בד"ה אלא וכן ראוי להחמיר, ואם א"א לשנות מותר ואין חילוק רבים ליחיד וכרבינא, ואפשר דגם לר' מלכיו אם אי אפשר בלא טלטול מן הצד מותר לטלטל בכל ענין. ולא פליגי. ובכל זה אין חילוק בין מוקצה לשאר איסורי דרבנן. [אמנם כבר נתבאר דלפי הפמ"ג המובא במ"ב יש הבדל בין מוקצה לאיסור כרמלית או איסור טלטול פחות פחות מד' אמות בר"ה, וסתמת הש"ס והכלבו אינו כן כאמור].

דף כ"ט ע"א

במשנה: אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה וכו'.

ובגמ' להלן מפרש רבא הטעם שלא יזכיר לא שם מדה וכו'.

וכתב חכ"א בקובץ קול התורה (קובץ מ"ו ע' לט): וקשה מהא דאיתא לקמן לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו, ומפרש רש"י דאסור מפני שנראה כמודד למכור, והלא אינו מזכיר שם מדה, ואמאי אסור, וכה"ג קשה מהא דאסור

היא שלמה, הוא ראוי שיתנו לו מספר ימי חייו חיים ממש, לא ימים כאלו שהמה דומים לרתיחת היין שאין בזה ממשות, ולכן על ידי מצוה זו הוא ראוי שיתרפא מחליו וישוב לאיתנו הראשון.

★★

בגמ': אדברי' רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש וכו'.

הנה בכ"י (או"ח סי' ת"ק) כותב: כתב הרשב"א נראה הא דאסור לשקול, זה לא מיירי אלא בלוקח מן הטבח וכו'. ובירושלמי נראה כדברי הרשב"א, שהרי כתב המרדכי (בפרק אין צדין) ירושלמי. מפסי אדם עצמו בליטרא לידע כמה הגיעו לו. פירוש: אף על פי שאמרו אין משגיחין בכף מאזנים, לא אמרו אלא לטבח, אבל לבעל הבית אם יחפוץ לדעת כמה הגיע לחלקו שרי לשקול, שכן דרך בעה"ב להיות ממנה. עכ"ל.

ו"ג דתלמודא דידן לא סבר הכי. דהא איפלגו רב ושמואל [ביצה כ"ט] במודדת קמח לעיסתה. ומשמע במודדת בתוך ביתה ואיפלגו, ואפילו רב לא שרי אלא כדי שתטול חלה בעין יפה, אבל היכא דלא האי טעמא, רב נמי אוסר וכו' עכ"ד.

ובספר צבי לשבת (ח"ב ע' קמב בהג"ה) כתב להוכיח עוד ראי' דתלמודא דידן לא סובר כהירושלמי הנ"ל. מהא דמבואר בגמ' כאן דאדבריה רב חסדא למר עוקבא ודרש: לא ימדוד אדם שעורים לפני בהמתו. ופירש"י מפני שנראה כמודד למכור. נראה מכאן שאפילו למדוד בביתו אסור. וכמו כן אסור לשקול אפילו בביתו בשביל עצמו.

ועוד נראה לי להביא ראייה דאפילו בביתו בשביל עצמו אסור לו לשקול, כסברת הבית יוסף. כי הנה איתא בביצה (דף כ"ח) ורבי חייא ורבי שמעון ברבי היו שוקלין מנה כנגד מנה ביו"ט. ופריך כמאן עבדי. ותריץ דעבדי כר"י. ואח"כ פריך הגמרא, למימרא דקפדי אהדדי, והא הנהו שב בניתא דאתו לבי רבי. ומשתכח חמש מינייהו בי רבי חייא ולא קפיד רבי שמעון בריה. אמר רב פפא שדי גברא בינייהו.

אם היה כסברת הירושלמי דאדם בביתו מותר לשקול. א"כ מעיקרא כי פריך הגמרא, כמאן עביד, היה לגמרא לתרץ מתוך שלא קפדי אהדדי, נעשית השקילה רק לידע כמה חלקו, ולא מכווני שיהיה בשווה עם חבירו. אבל לאדם אחר שמקפיד,

אסור לשקול מנה כנגד מנה, מפני שמכוין שיהיה שוה עם חלק חבירו. מכיון שהגמרא לא תירצה כן, נראה שש"ס בבלי אינו סובר כסברת הירושלמי.

ובן פסק בש"ע סי' ת"ק: אסור לשקול בשר אפילו בביתו לידע כמה לבשל.

★★

בגמ': לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו ביו"ט וכו'.

רש"י מפרש טעם האיסור מפני שנראה כמודד למכור. ואילו התוס' (בשבת קכו: ד"ה ומדבריהן) כתבו שאיסור מדידה אינו אלא משום שהוא כעובדא דחול. (וכן הביא דבריהם להלכה במג"א סי' שו ס"ק טו). ולכך הותרה מדידה לצורך מצוה (בגמ' שבת שם).

ופשוט שכוונתם רק על מדידה של צרכי הבית, רק במדידה כזו התירו לצורך מצוה, ולא במדידה שלמכירה או השאלה.

והגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קכח) נשאל בענין מדידת החום בשבת יו"ט והוא כותב:

דע שאיסור מדידה בכלל אינה מדאורייתא אלא במחתך כשמכוין וקפיד אמדה כמפורש בשבת דף ע"ד בסלית סילתא א"ר אשי אי קפיד אמשתתא חייב משום מחתך עיי"ש בפירש"י, וכן פסק הרמב"ם (פי"א משבת ה"ז), אבל זולת זה הוא רק מדרבנן במקח וממכר ואף בשאלה כדאיתא בשבת דף קמ"ט וביצה דף כ"ט ואיפסק ברמב"ם (פ"ד מיו"ט הכ"א) ובש"ע או"ח (סי' שכ"ג). וכן אסרו אף למדוד בביתו, כמו למדוד שעורים ליתן לפני בהמתו ולמדוד קמח ביו"ט ללישת עיסה בביצה שם וברמב"ם שם הכ"ב ובש"ע ס"ס תקי"ז ור"ס תק"ו. ועיי"ש ברש"י שפי' מטעם שנראה כמודד למכור. ובתוס' שבת דף קכ"ו כתבו באיסור מדידה דלא הוי איסור כ"כ אלא משום דהוי כעובדא דחול עיי"ש.

ופשוט לכאורה, שכוונתם על מדידה זו של צרכי הבית ורק במדידה כזו התירו לצורך מצוה ופליגי אטעמא דרש"י. ועיין במג"א סי' ש"ו ס"ק ט"ו שהביא דברי התוס' להלכה. וא"כ נמצא שאין שייך אף דרבנן במדידת החום שע"י

ליישב דשם הוי גם עובדא דחול, וכמש"כ שו"ע הרב בסי' תקנ"ו, משא"כ בניקור הגיד, ויתכן דגם לפחות את הבית הוי עובדא דחול ולכן אסור.

★ ★

בגמ': ת"ר הולך אדם אצל רועה הרגיל אצלו וכו' אצל פטם הרגיל אצלו ואומר לו תן לי תור אחד או גוזל אחד וכו'.

בר"ן (דף טז ע"א מדפי הרי"ף) הביא מבעל הלכות גדולות ז"ל דבכל הברייתא כאן מיירי בישראל, אבל בנכרי לא, משום דחיישינן שמא התור או הגוזל נצוד היום, וכן בביצים שמא נולדו היום.

ובתב ע"ז דאפשר דאפילו בנכרי שרי וליכא למיחש שמא ניצודו היום או נולדו היום משום דרובן ניצודין מאתמול וגם ביצים רובן נולדו מאמש עיי"ש.

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סי' מג אות א) הקשה על הר"ן מה שייך לומר דמותר משום דאזלינן בתר רובא, והלא בגמרא מיירי שהוא הולך אצל הנכרי כדאי הולך אדם וכו', וא"כ הו"ל קבוע ודינו כמחצה על מחצה, וכמו שכתב הר"ן עצמו בפרק קמא (דף ג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ודוקא) לגבי ביצים דהא דאזלינן בתר רובא ואמרינן דלאו בני יומא נינהו זה רק כל היכא דאתי מאן דמזבן לגביה, אבל למיזל לבתי דידהו דהו"ל מקום קביעותן אסור, דילמא איכא חד דמזבן ביצים מני יומן וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי עיי"ש.

★ ★

ובר"ן (כאן על הרי"ף) כתב להסתפק בלוקח ביצים מן הגוי ביום טוב אי אזלינן בתר רובא דאינם מן הנולדים ביו"ט או דלמא כיון דהוא דשיל"מ לא אזלינן בתר רובא, והוא דבר חידוש שבכל האיסורים שאינם בטלים הוא רק לענין ביטול, אבל אם יש ספק מאין דבר זה אזלינן בהו בתר רוב, והכא בדבר שיל"מ מסתפק הר"ן לומר דלא אזלינן בי' בתר רוב.

ועיין במשנל"מ (פ"ז מהל' מעילה הלכה ו') שהביא דברי הר"ן האלו, והקשה עליו דבתוספתא (פ"ד דמאי ה"י) מוכח דאם יש לו ספק אם פירות אלו שלקח הם מטבל או

מד-חום שאינו ענין כלל למדידה האסורה אך הוא חומרא בעלמא שיש מעלה להחמיר, והרוצה להקל אין למחות בו.

דף כ"ט ע"ב

בגמ': אין שונין קמח ביו"ט וכו'.

בקובץ בית דוד (קובץ ג' ע' רלה) דן האם טירחא באוכל נפש מותרת כשאפשר מערב יו"ט, והרמ"א (סי' תצ"ה ס"א) מביא מהמהרי"ל דיש מחמירין אפי' באוכל נפש עצמו, כל שאינו מפיג טעם כלל אם עשאו מערב יו"ט ע"כ.

ובערוך השלחן (סי' תק"י) כותב: ומתקנים את הקונדס ואת העכביות והן מיני ירקות ואף שיש טורח בתיקונן מ"מ מתקלקלים אם יתקנום מאתמול. עכ"ל. הרי מבואר להדיא דהיכא דאפשר מאתמול לא התירו אף טרחה באוכ"נ.

והעיר שם חכ"א: נראה להוכיח דטרחה שאפשר מאתמול אסור, מהא דאין שונין קמח ביו"ט (ביצה כ"ט): ופירש רש"י וכ"כ במ"ב (בסי' תק"ו ס"ק י"ג) הטעם מפני שאפשר לשנותו מעיו"ט, והרי איסור ניפוי הקמח אחר שכבר הורקד אינו אלא משום טרחה, דאין כאן ברירה כלל שהרי הכל יוצא דרך הנפה כמבואר בב"ח ובפר"ח וכ"כ הגר"ז דאסור משום טרחה, (ומיהו טרחה שאפשר לעשותה מאתמול הוי איסור קל יותר ממלאכה שאפשר לעשותה מעיו"ט, שהרי מהני בזה שינוי גם למהרי"ל כמבואר בשו"ע דצריך שינוי קצת, ומהני, ואילו במלאכה כתב הביה"ל בסי' תצ"ה דלא מהני שינוי למהרי"ל כשאפשר לעשותה מעיו"ט).

אכן בפר"ח (סי' ת"ק) כתב דמותר לנקר בשר ביו"ט אע"ג דאפשר מאתמול ולא צריך שינוי כיון שאין כאן מלאכה כי אם טרחה. משמע דס"ל דלא נאמרה חומרת המהרי"ל אלא לענין מלאכה, (אלא דבטרחה מבואר דאם אפשר שיעשה בשינוי). וכן פסק המשנ"ב שם ס"ק כ"ט, וכתב שם בשם האחרונים, דבחלק האחוריים דא"א לנקר היטב ע"י שינוי יש להחמיר שלא לנקרו אם נשחט מעיו"ט והיה אפשר לו לנקר מבעו"י, ומשמע דבטירחא יתירה אסרו כשאפשר מבעו"י, ויתכן דגם הא דשונין בקמח הוי טרחה יתירה, וכן מה שמבואר במאירי דאסור לפחות הוא משום דהוי טרחה יתירה, אלא דצ"ע דהשו"ע הרב התיר ניקור גיד אף בחלק אחוריים אף דהוי טירחא יתרה ואיך אסר לנפות שנית את הקמח, ויתכן

בש"ת ויען דוד (ח"א סי' מ"ג) להגאון רבי חיים יוסף דוד וייס שליט"א, מוכיח מכאן דבמכירה ליכא איסור לקחת שכר שבת, ולפי"ז מקשה על מש"כ הבית יוסף (בסי' רמ"ד) שההיתר במכס הוא משום הפסד מרובה, ומשמע דלולי טעם זה היה אסור משום שכר שבת ואע"ג אינו שכירות אלא מכירה שהוא מוכר לעכו"ם מה שיגבה בשבת, והוי כמוכר חוב עכו"ם בשבת, שהרי כבר קנה המכס מאת המלך, וקשה הרי מהגמרא הנ"ל מוכח דאין איסור שכר שבת במכירה.

ומתריץ בכמה אופנים:

א. על פי מש"כ הב"י בסי' ש"ו בשם הגהות מרדכי להתיר שכר שבת לצורך מצוה, ולפי"ז י"ל שמה שמותר להחנוני למכור בשבת ויו"ט הוא כשהוא רק לצורך שמחת יו"ט של הקונה, אולם הוא מעיר ע"ז שלשיטת האוסרים לקחת שכר שבת אף לצורך מצוה אין לתרץ כן.

ב. ומתריץ בעוד אופן דבאמת גם הב"י מודה שבמכירה אין איסור שכר שבת, אלא שסובר שבמכס שייך גם בזה האיסור ענין של שכירות, בזה שמשכיר את המכס של יום השבת לעכו"ם, הגם דלמעשה יש כאן מכירה וכנ"ל שהרי שכר שבת אסור שמא יכתוב, וגזרו חז"ל במי שמקבל שכירות על יום השבת שיחשוב כמה מגיע לו בעד יום זה, ובהבלעה לא חיישנן שיכתוב זאת דוקא בשבת מכיון שהשכירות הוא גם על ימות החול, ובדרך כלל במכירה אינו שייך טעם זה מכיון שאינו ליום השבת דוקא לא חיישנן שיכתוב דוקא ביום השבת, אבל במכס כשהוא מוכר לו המכס ליום השבת גזרינן שמא יכתוב זאת ביום השבת.

ומוסיף שבתהלה לדוד (בסי' רמ"ד אות י"א) כתב להדיא שבמכירה אין איסור לקחת שכר שבת.

משאר פירות אזלינן בתר רובא, והרי טבל הוא דשיל"מ, ומ"מ אמרינן בהו דהולכינן אחר הרוב.

עוד הקשה מגמרא (ב"מ נ"ו ע"א) דמענות שנמצאו בהר הבית בשאר ימות השנה הרי הם חולין ולא מעות של מעשר, דאזלינן בתר רוב, הרי דגם בדשיל"מ אזלינן בתר רוב, דהא מעשר הוה דשיל"מ.

וכן הביא מגמ' פסחים דף י' תיבה שנשתמשו בו מעות חולין ומעות מעשר (בזה אחר זה) אזלינן בתר רוב תשמישו, ואם רוב תשמישו חולין, הרי המעות הנמצאות בתוכו חולין, הרי שגם בדישיל"מ אזלינן בתר רוב.

★★

בש"ת תורת חסד (חאו"ח סי' יח) דחה קושית המשנל"מ ממענות שנמצאו בהר הבית וכן מתיבה שנשתמשו בו חולין ומעשר, דהיש"ש כתב (פ"ק דביצה סי' כ') דאף אי לא אזלינן בתר רובא בדשיל"מ, אבל למיעוטא במיעוטא לא חיישינן, והנה ביבמות (ק"ט ע"ב) אמרינן דלר"מ דחייש למיעוטא ולמיעוטא דמיעוטא לא חיישינן, ה"נ היכא דאיכא חזקה בהדי הרוב לא חיישינן למיעוטא, דהו"ל כמיעוטא דמיעוטא. וא"כ בהנך דמענות מעשר, הרי איכא להמענות מעשר חזקת חולין, דלפני שפדה בהם מעשר היו חולין, וא"כ איכא עם הרוב גם חזקה, והו"ל כמיעוטא דמיעוטא דגם בדשיל"מ אזלינן בכה"ג בתר רוב.

ועיין בסה"ק סידורו של שבת (בתחילת ח"ב) תשובה ארוכה שדן בענין זה אי אזלינן בתר רובא בדשיל"מ.

★★

בגמ': ואצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי עשרים ביצים או חמשים אגוזים וכו' ובלבד שלא יזכיר לו סכום.

פרק רביעי

שיובא להלן בס"ד [ועי' בתוי"ט ובחידושי חת"ס דפירשו כוונת התוס' דמחלק בין "זמן" דשבת או יו"ט, ודברינו עפ"י פי' השו"ע ונו"כ, וע"ע בכף החיים סי' שכ"ג סקל"ז].

★★

ובר"ן (ביצה טז.) חילק באופן אחר, וז"ל. ואע"ג דמסקינן בפרק מפנין (קכו:) דאפושי במשא עדיף, שאני הכא "דעבד עובדין דחול" וכמש"כ בההיא (כה.) דלא יביאנו במוט ובמוטה עכ"ל, וז"ל שם (יב.) בב' בנ"א משום דאוושי מילתא ומזלזל ביו"ט ואע"ג דמפיש בהלוכא ואמרינן בפרק מפנין (קכו.) דמעוטי בהלוכא עדיף שאני הכא כיון דמביא במוט ובמוטה "מיתחזי עובדין דחול" עכ"ל [ועי' בשבילי דוד סק"ג].

פירוש דבריו, דביסוד הדבר ס"ל כמש"כ התוס' דבפרק המביא דיש "עובדין דחול" ע"כ לא קפדינן אטירחא, אלא דבגדר עובדין דחול לא מחלק בין "מקום" רבים או יחיד, אלא דתלי "באופן" המשא, וס"ל דטלטול סל או קופה עם כדי יין מיתחזי כעובדין דחול (דומיא להוליך בהמה עם מוטות) וזה אסור אפי' במקום יחיד, אבל סתם טלטול משא גדולה (כקופות תבן וכו') לא מיתחזי כעובדין דחול, וזה מותר (ואדרבה עדיף להרבות במשא) אפי' במקום דשכיחי רבים. [ועי' אות ג' דמ"מ צריך לשנות. והגדר "דכדי יין" בתוך סל וקופה מיתחזי כעובדא דחול, יל"ע, במיני מאכלים ומתיקה העטופין בנייר ופלאסטיק ומונחים בסל וקופה אימתי דמי לכדי יין דבתוך סל וקופה. עוד יל"ע לשיטתו אי תלי במה שניכר בחוץ מה שנושא בתוך הסל, או אולי לא שניא דלא פלוג. וצ"ע].

★★

ובעיקר מחלוקת תוס' והר"ן יש לפרש דאזלי לשיטתם, דהרי התוס' כתב "דהרואה" יאמר וכו', ע"כ ס"ל דתלוי "במקום" דשכיחא רואים או לא, אבל הר"ן דס"ל

במשנה: המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה אבל מביא הוא על כתפו או לפניו וכו'.

כתב חכ"א בקובץ אור ישראל (מונסי - קובץ כ"ה ע' קנ"ה בהג"ה ב'):

הקשו בתוס' (שם ד"ה המביא) דבמס' שבת מבואר "דמותר" להביא ד' וה' קופות. ותירצו דהתם מיירי בשבת שא"י להוציאו לחוץ ואין רואין אותו וע"כ מותר (דאין כאן עובדא דחול), והכא מיירי ביו"ט שמוציאו לחוץ ורואין אותו, וע"כ אסור שהרואה אומר לצורך חול מביא אותם (וה"ז עובדא דחול) ולהכי אסור. ושוב הקשו התוס' דמ"מ הרי בשבת (קכו.) מבואר דאדרבה "יותר טוב" להוליך הרבה בפ"א, ותירצו דלהנ"ל א"ש, דהתם מיירי בשבת דלא מטלטל כ"א מזוית לזוית באותו בית ולא הוי כעובדא דחול, ולכן יש להרבות במשא כדי למעט "בטירחא" דהילוכא, אבל הכא דמיירי ביו"ט ע"כ לא קפדינן אטירחא יתירה אלא שלא ליתחזי "כעובדא דחול", וע"כ עדיף טפי למעט במשא ולהרבות בהילוך כדי שלא ליתחזי כעובדא דחול עיי"ש.

פירוש דבריהם, דמצד "טירחא" עדיף להרבות במשא, ומצד "עובדא דחול" עדיף למעט במשא, ובמקום "דשכיחא רבים" דיש ב' החששות יותר יש לחוש לחשש של "עובדא דחול", וע"כ ימעט במשא ואע"פ שעיי"ז מרבה "בטירחא" דהילוכא. ומש"כ התוס' לחלק בין שבת - ליו"ט, עיקר החילוק דבשבת סתמא איירי שמטלטל במקום דלא שכיחא רבים, וביו"ט סתמא איירי שמטלטל במקום דשכיחי רבים, אבל באמת הכל תלי "במקום" שמטלטל דבמקום יחיד אף ביו"ט לא הוי עובדא דחול, ובמקום רבים אף בשבת (כגון ע"י עירוב) ה"ז עובדא דחול וכמבואר בב"י (סי' שכ"ג) מ"א (סי' תק"י - לענין יו"ט) ומ"ב (סי' שכ"ג ותק"י - לענין שבת)

והטור לא ברור, ועי"ל דלא שייך להחמיר בזה ולומר שלא להוליך סל עם כדי יין אף ברה"י, דהרי לדעת התוס' במקום יחיד אדרבה הדין להרבות במשא ודו"ק].

ולפי"ז להלכה לא משנה כלל 'אופן המשא' (ועי' סי' תצ"ה ס"ז), אלא הכל תלוי 'במקום' שמוליך 'דבמקום' דשכיחא רבים' ויש חשש עובדא דחול יש 'למעט במשא', ו'במקום דלא שכיחא רבים' יש 'להרבות במשא' כדי למעט בטירחא.

★★

ודין זה נוגע ושכיח מאד למעשה, דבש"ק ויו"ט צריך לזוהר שלא להוליך ארגז (וכדומה) עם כדי יין (וכדומה) דרך הרחוב ומקום דשכיחי רבים (כגון מביתו לביהמ"ד, או משמש ביהמ"ד לביתו, או לאולם), דבמקומות אלו צריך להוליך א' או ב' בידו בפעם א', ואע"פ שע"ז יצטרך להרבות בטירחא דהלוכא.

דף ל' ע"א

בגמ': אם אי אפשר ל'שנות מותר וכו'.

וברש"י: כגון שזמן אורחים הרבה וצריך להביא הרבה ביחד, מותר ע"כ. הנה גדר אורחים כאן צ"ע, דבשו"ע (או"ח סי' של"ג ס"א) כתב הרמ"א: ולא מיקרי אורחים אלא שנתארחו אצלו בביתו או שזימן אורחים שנתארחו אצלו אחרים, אבל כשזימן חברו לסעוד אצלו לא מיקרי אורחים ע"כ. ומבואר דאורח לא מיקרי כשהוא מאותו העיר, ואילו לגבי הדין שלנו בשו"ע או"ח (סי' תק"י ס"י) כותב המג"א (ס"ק ט"ו) דאורחים מיקרי גם מאותו העיר ע"כ. ועמד בזה במחצית השקל (שם בסי' תק"י) וכתב דבסי' תק"י מקילים בדיעבד גם באורח מאותו העיר מדין גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה ע"ש וכן הבין בכונת המחצית השקל המהרש"ם בדעת תורה (סי' של"ג) ע"ש.

אכן בפתחי תשובה (יו"ד סי' ס"ט ס"ק י"ג) מביא מסולת למנחה בתורת חטאת (כלל ט"ו דין ג') המביא בשם ת"א דאורחים נקרא רק כשנתארחו בביתו, אבל אם זימן חברו לא נקרא אורח, והביא מסי' של"ג הנ"ל, והסולת למנחה חולק עליו וכותב דאין ראוי מסי' של"ג, דלענין דיני הדחה ומליחה,

דהענין שלא יעשה "מעשה חול" ע"כ ס"ל דתלוי "באופן" המשא, אולם עי' בשו"ע הרב (סי' שכ"ג ס"ד-ס"ה) דנקט כטעם שכתב הר"ן וכחילוק שחלקו בתוס' (ואולי י"ל דס"ל דבמקום דשכיחי רבים ככה"ג ה"ז עצם "עובדא דחול") וצע"ק, ודו"ק.

★★

בטור הל' שבת (סי' שכ"ג ס"ה) העתיק לשון המשנה דהמביא כדי יין לא יביאם בסל והקופה וכו', ועי' בב"י שכתב דעכ"ח מבואר דס"ל להטור כדעת הר"ן דעצם טלטול סל עם כדי יין זהו מעשה חול ואסור אפי' בשבת (מקום יחיד), ולפי"ז העתיק כן גם בשו"ע הל' שבת (שם) לשון המשנה דהמביא וכו' (אלא דאח"כ כתב וי"א וכו' והוא דעת התוס' דבמקום יחיד ל"ש עובדא דחול) עיי"ש, [ולפי כללי השו"ע יש להספרדים לנהוג כדיעה הא' בשו"ע כאן, וכ"כ בכפה"ח סקל"ח, ובספר אור לציון ח"ב ע' רע"ד, אולם עי' בכפה"ח סי' תק"י סקמ"ו שסתם דדעת הרמ"א והסכמת האחרונים כדעה הב' עיי"ש].

אולם עי' במג"א (סק"ז) דכתב דגם דעת הטור כדעת התוס', והטור איירי בענין להוליך במקום המעורבות דשכיחי ב' רבים [וכנראה דהרב"י ס"ל דזה דוחק, ובפרט דהרי יסוד דברי התוס' דבשבת "סתמא" איירי ממקום יחיד, וא"כ האידך 'סתם' הטור ויהי' כוונתו רק למקום רבים, ובאמת זה צע"ק לפי המג"א, ועי' ערוה"ש ס"ו] וכ"כ בסי' תק"י (סקט"ו) ושם הוסיף דגם בדברי הר"ן י"ל"פ כדעת התוס' עיי"ש.

★★

להלכה נקטו כל האחרונים כדעת התוס' דהכל תלוי בין מקום יחיד או מקום דשכיחא רבים, הרמ"א (סי' תק"י ס"ח), וצע"ק מה שלא העיר כן בסי' שכ"ג ס"ה, וכמו שציינו שם במ"א ומ"ב) מ"א (סי' שכ"ג סק"ז ותק"י סקט"ו) שו"ע הרב (סי' שכ"ג ס"ד-ס"ה ותק"י סט"ז-ס"ז), ולא הביא כלל דעת הר"ן ומשנה ברורה (סי' שכ"ג סקכ"ה ותק"י סק"ל).

ווגם בסי' של"ג (ס"ב) בדין דמצד טירחא יש להרבות במשא ציינו קצת האחרונים שועה"ר (ס"ג) ערוה"ש (ס"ו) ודע"ת (שם) לעיין בסי' שכ"ג, דזהו רק במקום דלא שכיחא רבים וכדעת תוס' הנ"ל. ומה שהאחרונים לא חששו כלל לדעת הר"ן והטור, י"ל ראשית כמש"כ המ"א דגם דעת הר"ן

להלכה, וז"ל: וי"א דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר, וליכא למיגזר שמא יתקן כלי שיר דמילתא דלא שכיח הוא, ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל עכ"ל.

והנה בלשון הרמ"א "נהגו להקל בכל" משמע שגם על קשקוש בזוג או ביד על הלוח המוזכר במחבר לפני כן נהגו היום להקל. אך הלבוש (סי' של"ט ס"ג) כותב: וי"א דבזמן הזה מותר אפילו לכתחילה משום שאין אנו בקיאים בעשיית ותקון כלי שיר, וליכא למיגזר שמא יתקן כלי שיר דמילתא דלא שכיחא הוא, ועל זה נהגו להקל בכל טיפוח ורקוד עכ"ל. וא"כ רואים בדברי הלבוש שלא סומכים על סברת התוס' רק לענין טפוח ורקוד, אבל לא לענין להכות על הלוח וכדומה.

וכן דייק האלי' רבה (שם ס"ק א') בדברי הלבוש דדוקא בטפוח וריקוד מקילים ע"ש. ואמנם בט"ז (יו"ד סי' רפ"ב ס"ק ב') הביין ג"כ ברמ"א הנ"ל שבא להקל רק בטפוח וריקוד ע"ש.

ולפי"ז כותב בספר אבני ישפה על שו"ע או"ח (ח"ב סי' ל"ה ענף א') דיש למחות בבני אדם שמקישים על השלחנות בש"ק לפי קצב המנגינה וסומכים א"ע על הרמ"א (והתרו) הנ"ל ודו"ק.

★★

הנה על דברי הרמ"א הנ"ל הכותב דבזה"ז הכל שרי ואין הגזירה דשמא יתקן כלי שיר - דמילתא דלא שכיחא הוא וכו' ע"כ, כתב בט"ז (שם סי' שמ"ט ס"ק ג'): בזה מתורץ מה שיש לעיין מפ"ק דביצה דאמרינן דאע"ג שנתבטל טעם הגזירה לא נתבטלה הגזירה, דהכא שאני, כיון דלא שכיח כל כך ע"כ.

הגאון ר' צבי שכטר שליט"א כותב בקובץ אור המזרח (קובץ ל"ג ע' 132 בהג"ה) בשם הגרי"ד סלובייצ'יק ז"ל מבוסטון שכעס על אלו הרוצים להתיר רפואה בש"ק בזה"ז דלא שייך כל כך החשש דשחיקת סממנים, וכותב שם וז"ל: שמעתי ממור"ר וכו' שכעס על המתירים, ועל מה שהביאו להוכיח מדברי התוס' ביצה (ל). אהא דתנן אין מטפחין, דלדין שרי, דדוקא בימיהן וכו', וכן מדברי הט"ז לאו"ח סי' של"ט ס"ג, שהסביר בכונת התוס' הנ"ל, מ"ט לא חשיב כדבר שבמנין, אמר על כך מור"ר בזה"ל, שעל הראשונים אנו

אם לא יהי' לו לתת לאורח הוא ביוש גדול, וכה"ג ודאי יש להקל בדיעבד גם בזמן חבירו ודינו כאורח מחוץ לעיר ע"ש.

מבואר להדיא דס"ל לסולת למנחה, דבהא דסי' של"ג, אין היתר באורח מאותו עיר גם בדיעבד, ודלא כמחצית השקל הנ"ל שכתב דמסי' תק"י נלמד לסי' של"ג דמקילים בדיעבד, ולהנ"ל מבואר דרק במקום דהוא בזיון גדול יש להקל בדיעבד ודו"ק היטב. וצ"ע בכל זה.

★★

בגמ': במחוזא דדרו בדוחקא וכו'.

הנה רש"י פי': בדוחקא - משאוי שאדם יחיד נושא על כתפו בחול בטורח וכו' ע"כ. ובהגהות הגר"א מביא מהרמב"ם שפי' בדוחקא - במוט ע"כ.

וראה בערוך (ערך גד) שפי' ג"כ כרש"י, וכן הביא במאירי כאן ע"ש. וכתב חכ"א בקובץ בית תלמוד (ח"א ע' 113): פירוש רש"י הנ"ל צ"ב קצת, מפני שלפי המשך הענין ראוי היה שנאמר שגם דחקא הוא שם כלי אשר ישאו בו את המשא, והספק הזה גדל אצלי כאשר מצאתי שהרמב"ם בה' שביתת יו"ט (פ"ה ה"ב) תרגם דברי הש"ס דדרו בדוחקא בזה"ל: וכן משואות שדרכן לישא אותן במוט ישא אותן על גבו מאחוריו וכו' ע"ש. והנה אח"כ ראיתי בספר מעשה רוקח בחדושי הקדמונים הנדפסים בראש הספר ששם כתוב על דברי הרמב"ם הנ"ל בזה"ל: מדברי רבינו נראה שגורס הני דדרו בדוחקא בה"א ולא בדוחקא כמ"ש בערוך (דהיינו שהוא ג"כ גורס בדוחקא) ונראה שהוא מין ממיני המוטות וכו', והנה בכ"י מינכען עוד נשארה לנו כעין גירסא זו ששם איתא: דדרו ברהקא (ע' בדקדוקי סופרים במקומו) אין כל ספק שהגירסא: בדוחקא היא הנכונה וכו' ע"כ.

★★

בגמ': אין מטפחין וכו'.

ובתוס' (ד"ה תנן אין וכו') כתבו: פירש"י שמא יתקן כלי שיר, ומיהו לדידן שרי, דדוקא בימיהן שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למגזר, אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגזר ע"כ. ומבואר בתוס' דבזה"ז אין שייך גזירה זו, וכן כתב רבינו הרמ"א (סי' של"ט ס"ג)

בר"ן כאן כותב בתו"ד: מיהו איכא מאן דאמר דדוקא מידי דלא כתוב בהדיא כתוספת עינוי, אבל במידי דכתוב בהדיא בדאורייתא מחינן בהו ע"כ. ובשו"ת דברי יציב להגה"ק האדמו"ר מקלויזנברג זי"ע (ח"ב סי' רכ"ח) דן בענין חיוב קבלת פני רבו ברגל בזה"ז, ומביא טעם למה השמיטו זאת הפוסקים, ששמע מהרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע שאמר לו בשם אביו הרה"ק מהרי"ד זי"ע בביאור הטעם לפי הגמ' (בברכות ח' ע"א) לעולם ידור אדם במקום רבו, שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה, והתניא אל ידור, לא קשיא הא דכיף ליה הא דלא כיף ליה, וברש"י אם כפוף לרבו לקבל תוכחתו, ואם לאו טוב להתרחק ממנו ויהיה שוגג ואז יהיה מזיד, ובערכין (ט"ז ע"ב) קאמר ר"ט תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה, וא"כ בזה"ז עדיף שלא ידור במקום רבו, מכיון שלא מקבלין תוכחה הוו כלא כיף, ובדר מחוץ לתחום מבוואר בסוכה (כ"ז ע"ב) שפטור מלהקביל פני רבו ולכך השמיטוהו הפוסקים עכתו"ד הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע.

ולפי"ז כתב הדברי יציב: "ואפשר הא דהשמיט הרמב"ם הך חילוקא, משום הא דבלא כיף דמוטב שיהו שוגגין, ושם בסי' תר"ח ס"ב ברמ"א דבמפורש בתורה מוחין בידו והוא מהר"ן רפ"ד והרא"ש שם בשם בעל העיטור והכי ס"ל להרמב"ם פ"א מהל' שביתת עשור ה"ז עיי"ש במ"מ בהא דכתב הרמב"ם וכן כל הדומה לזה, וא"כ משום דבר המפורש בתורה יש לדור במקום רבו שיוכיחנו, דלא שייך בזה מוטב שיהיו שוגגין וכו', ועדיפא טפי דידור במקום רבו משום דבר המפורש בתורה שאולי ישמע לו מהך מעליותא דמוטב שיהיו שוגגין, וע"כ דרחב"א משמיה דעולא בברכות שם ס"ל דגם במפורש בתורה אמרינן מוטב שיהיו שוגגין עכ"ל הדברי יציב.

★★

בגמ': מתחילין בערמת התבן וכו' תבנא פריא הא חזי לטינא - דאית ביה קוצים.

הקשה חכ"א בקובץ שומר ציון הנאמן (קובץ פ"ו ע' קמא): אמאי מוקי בגמ' דאית בי' קוצים, תיפוק ל' דהא מוכן לבהמות מוכן לאדם, והרי רש"י כתב דסתמא אוצרין אותו לבהמה ע"כ.

ובתב שם הגאון בעל ערוך לנר זצ"ל ליישב בזה: קושיא זו לא הבנתי, שהרי רק ללישנא קמא דרב כהנא דזאת

מצטערים, שאין אנו מבינים באמת מ"ט לא יהי' זה כדבר שבמנין.

★★

ובאמת גם הגאון ר' משה פינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' ק') כתב דדברי התוס' (והרמ"א שפסק כונתיהו) תמוהים, דהרי דבר שבמנין, צריך מנין אחר להתירו, וכקושיית הט"ז הנ"ל, וכתב באגרות משה שם, דאף דהב"י (שם) כתב דהתוס' מדמים דבר זה למה שכתבו לעיל (ו ע"א ד"ה והאידנא) לגבי מים מגולין עיי"ש. זה אינו, משום דהתם כוונת התוס' שכאשר תיקנו לאסור מים מגולין לא תיקנו לאסור מים, אלא תיקנו שיש לחשוש לחוש רחוק שמא שתה הנחש מהמים, וע"כ כשאין נחשים מצויין אין מה לחשוש, משא"כ כאן הלא כשאסרו לטפוח ולרקוד הלא אסרו גם בדבר שלא שייך תיקון, וא"כ האיסור היה שלא יטפחו, וא"כ הדבר נאסר במנין וצריך מנין אחר להתירו, וגם כשהיום לא יודעין לתקן כלי שיר צריך להיות אסור.

ותירין דצריך לומר דכוונת התוס' הוא דאף דבימיהם פשטה הגזירה, כיון שעכשיו נשתנה מכפי מה שהיה ונסתלק הטעם, נחשב כמו שלא פשטה הגזירה, ואף דגם כשלא פשטה צריך למנות ולבטל התקנה, י"ל דכיון שידוע שודאי כל החכמים שבעולם היו מסכימין להתיר דבר זה מאחר שעוברין על התקנה וכמבואר בגמרא כאן שלא רצו למחות משום מוטב יהיו שוגגין וכו', א"כ ידענין מזה שאם היה אפשר לבטל התקנה ולא יהי' כלל איסור, ודאי היו רוצין בזה, אלא שכאשר שייך הטעם שמא יתקן כלי שיר לא יכולים לבטל התקנה, כי כבר פשטה הגזירה, אבל כאשר נסתור הטעם ולא נחשב כפשטה התקנה שפיר יכולין לבטל התקנה, וע"כ אף שלא נמנו ונתקבצו להתיר נחשב הדבר כפשטה כבר נתקבצו החכמים ונמנו ודנו והסכימו להתיר.

זהו מה שנראה לתרץ שיטת התוס' והרמ"א שכתב שנהגו להקל, אבל כיון שהמחבר פליג שם, וגם עם התוס' אינו ברור כ"כ, היה מן הראוי להחמיר לכל הפחות לבעלי נפש, אבל לדינא הא חזינן שמקילין, עיי"ש.

★★

בגמ': הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין וא"ל יהיו מזידין וה"מ בדרבנן וכו' ולא היא ל"ש בדרבנן ול"ש בדאורייתא וכו'.

בתוס' (ד"ה אבל עצי סוכה וכו') הקשו, דבסוגי' כאן משמע דעצי סוכה אסורין רק מטעם מוקצה, ולעיל קאמר מה חג לד' אף סוכה לד', אלמא דאסורין מדאורייתא, ומביאים תירוץ ר"ת דמה דאמרינן מה חג לד' אף סוכה לד', היינו רק לפי שיעור הכשר סוכה כגון שתי דפנות ושלישית אפי' טפח, אבל אי עביד דפנות שלימות יותר משיעור הכשר סוכה לא נפיק מקרא, וכל היותר (משיעור הכשר סוכה) קאמרינן דאסור מטעם מוקצה. ע"כ.

ובתוס' נראה דר"י לא ניחא לו בחילוק דר"ת, וכן נראה בתוס' שבת (כ"ב ע"א) ע"ש, וראה גם בתוס' לעיל (ט' ע"א) שהביאו דברי ר"ת בקצרה ע"ש.

הפני יהושע בביצה כאן כותב דיש להתאים דעות ר"ת ור"י דלא פליגי אהדדי ע"ש, אבל מהטור הל' סוכה (סי' תרל"ח) הכותב דעצי הסכך כל זמן שהסוכה קיימת אסורין מה"ת נפלה אסורה מדרבנן, ור"ת פ"י דאפי' בעודה קיימת אין האיסור מה"ת אלא במה שצריך להכשר סוכה, והשאר אינו אסור אלא מדרבנן, מבואר דס"ל להטור דהר"י והר"ת פליגי אהדדי וחילוק גדול ביניהם להלכה וצ"ע.

★ ★

בשו"ת תשורת שי (ח"א סי' קלט) נשאל: שאל גבאי ביהכנ"ס, הוסיפו עזרה מאחורי ביהכנ"ס כדי שיתפללו שם נשים בר"ה ויהכ"פ דצר להם עזרת נשים, ועדיין לא נגמר בדתות וחלונות ועברו כמה שנים לא נודע אם איזה פעם התפללו נשים שם, ועתה בנו הגבאים בית מקוה ועשו שם בור סיד, ואסר להם הרב, מטעם אף דהזמנה לאו מלתא, מ"מ כיון שנתחבר לביהכנ"ס הישן חל עליו קדושת ביהכנ"ס כמו ביו"ד סימן רע"ו דנטפל לשם אסור למחוק כשם עצמו, ונשאל אם צריכים לפנות משם הבור סיד כי יש בזה הפסד מרובה ע"כ.

ודשיב על הנ"ל הגאון בעל תשורת שי: אינו דומה לנטפל לשם כגון כ"ם או נ"ו דטפלו נותן התורה, וגם דוקא התם החמירו חכמים, וראיה ממ"ש תוספת בביצה דף למ"ד ע"ב בד"ה אבל וז"ל: ותירץ ר"ת דמה שאמר מה חג לד' אף סוכה לשם, היינו לפי שיעור סוכה, כגון ב' דפנות ושלישית אפילו טפח, אבל אי עביד דפנות שלימות יותר משיעור סוכה לא נפיק מקרא, ועל היותר קאמר דאסור מטעם מוקצה עכ"ל,

אומרת מתחילין באוצר תחלה מפרש רש"י כן דלכך נקרא אוצר משום דסתמא אוצרין לבהמה, אבל ללישנא בתרא דר"כ דזאת אומרת אין מתחילין באוצר תחלה, אדרבא צריך לומר דלא ראוי עוד לבהמה והקצה מדעתו אכילת בהמה ועי"ז עומד רק להסקה, וכמו שכתב בפ"י רש"י שם שאין ראוי עוד למאכל בהמה, וכ"כ התוס' דמדאין ראוי עוד למאכל בהמה גם ר"י מודה ולכן מוקי בתבנא סריא, וא"כ איך שייך בזה מוכן לבהמה הוי מוכן לאדם.

דף ל' ע"ב

בגמ': רב מנשיא אמר, אפי' תימא בשאין סמוך לרפנות, כי תניא ההיא באסורייתא וכו'.

וברש"י: אפילו תימא - אלא סמוך לסכך וכו', באסורייתא - חבילות של קנים שנתנן על הסכך וכו' ע"כ. לכאורה לפי פירש"י א"כ מדוע לא אמר רב מנשיא יותר ברור: אפי' תימא סמוך לסכך וכו', דהרי לרש"י זה יסוד חידושו של רב מנשיא דשרי כה"ג ניטול אפי' מעל הסכך עצמו, וצ"ע.

וי"ש לציין לרבינו חננאל בגליון הגמ' שנראה ברור דס"ל דרב מנשיא מדבר רק על הרפנות ולא על הסכך ע"ש היטב, וכן נראה קצת ברש"י שבת (מ"ה ע"א) ד"ה אלא וכו' ע"ש.

★ ★

יש לעיין האם שמואל ורב מנשיא שמיישבים ב' תירוצים על דברי המשנה כאן פליגי אהדדי, ואליבא דשמואל גם באסורייתא אסור ליטול מן הסכך משום סתירת אוהל וסובר דגם חבילות בטלו לגבי הסכך, או דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וגם שמואל סובר דבאסורייתא מותר ליטול גם מהסכך עצמו.

וראה בב"י (סי' תקי"ח ד"ה ומ"ש אבל בסוכת החג וכו') שר"ל דדעת הרמב"ם היא דשמואל לא ס"ל הא דרב מנשיא, וסובר דכל שהוא על הסכך חשיב כמו הסכך, ולכן הוא פוסק הל' יו"ט (פ"ב הל' יד) דנוטלין עצים הסמוכין לדופני הסוכה כשמואל (וכן הוא כותב בפיה"מ בביצה כאן), אבל הרי"ף והרא"ש מביאים דברי שניהם, ונראה דס"ל דלא פליגי.

★ ★

ממנה ויושב ומצפה מתי תיפול, אבל נר עיקר הקצאתו הוא בין השמשות ודחיה בידים לצורך שבת וחמיר טפי ולא מהני ביה תנאי ע"כ.

אב"ל הרשב"א ז"ל (הובא בגליון שם בת"י) חילק בענין אחר והוא דנר חמיר טפי מסוכה רעועה משום דנר הוא בסיס לדבר האסור (וכ"כ בתוס' אנשי שם על הר"ן).

והנה חכ"א כתב בקובץ בית הלל (קובץ כ"א ע' כג) להסתפק האם מהני תנאי להשתמש במותר השמן שבנר חנוכה אפילו אם נתן רק שמן כשיעור חצי שעה, וכגון שהתנה בפירוש שאם יכבה הנר יוכל להשתמש בנותר. דמאחר דקי"ל כבתה אין זקוק לה נמצא שהשמן הנותר תו לא הוי שמן של מצוה ולא חשיב הוקצתה למצותו והדר דינו כאחר זמן הדלקה דקי"ל שמותר להשתמש כמבואר בסימן תער"ב סע"ב כיון שהתנה בפירוש, או דילמא תוך שיעור זמן הדלקה שאני.

שא"ל זו נתעוררה לאחר שנודע שמותר השמן הינו סגולה לפצע השושנה רח"ל כמובא בטעמי המנהגים. וסמכוהו אהא דאמרינן "ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים" והסתפקו האם לסגולה זו בעינן דוקא מותר שמן של שיעור המצוה או שמא מספיק כל מותר השמן. ומאחר ובני ישראל קדושים מחמירים בסגולות אז נתעוררה השאלה האם בכלל מותר להשתמש בשמן של שיעור הדלקה אפילו ע"י תנאי.

ות"ל החכם הנ"ל שאלה זו בדברי הראשונים הנ"ל, דלפי תוס' יוצא דס"ל דלא מהני בנר שבת מאחר דהוקצה למצותו ואינו יושב ומצפה שיכבה כמו גבי סוכה רעועה. ולפ"ז ה"ה לנדו"ד בנר חנוכה, דתוך זמן שיעור ודאי אינו מצפה שיכבה, ולא יועיל תנאי. וזהו ברור בדעת התוס'.

ואי"ל לדעת הראשונים הנ"ל דלא נחתו לחלוקו של תוס', וה"נ דנר חשיב יושב ומצפה כמו סוכה רעועה ואה"נ שהיה מועיל תנאי בנר כמו בסוכה רעועה אילולי דנר שבו בסיס לדבר האסור. ולפ"ז בנידו"ד בנר חנוכה דלא שייך טעמא דבסיס לדבר האסור ה"נ שיועיל תנאי.

דף ל"א ע"א

במשנה: מביאין עצים וכו' אפילו מן המפוזר.

בתוס' עמדו על כך, הרי הווה מעמר. ותירצו דל"ש עימור אלא במקום שגדילים שם עיי"ש.

ואמאי לא אסור מטעם דנטפל לשיעור סוכה, ואפילו לא הוקצה ביה"ש של יו"ט רק השלימה בחוה"מ, ועיין א"ח סימן תרל"ח ס"א, ולא דמי למ"ש הר"ן בביצה שם דנוי סוכה שנפלו אסורין משום ביזוי מצוה, כיון שטפלן לסוכה עשאן כמות, דנוי סוכה טפולין לסוכה, אבל כאן אינו עשוי לנוי ביהכנ"ס רק להוספה. וע"ש עוד בזה.

★★

והגמ"ן ר' אהרן קוטלר ז"ל בקובץ ישורון (כרך א' ע' ע') הקשה מהסוגיא כאן גם על דעת הר"ת הנ"ל המחלק בין עצים דכדי הכשר סוכה דהם אסורים מדאורייתא והשאר רק מדרבנן, וגם על ר"י בתוס' כאן המחלק דאחרי שנפלה הסוכה האיסור הנאה הוא רק דרבנן, וקשה על שתייהם מהסוגיא כאן דאמרינן דבאומר אינו בודל מהן כל ביה"ש דמהני הוא רק בנויין, דע"י אמירתו לא חלה קדושה עליהו, אבל עצי סוכה דחלה קדושה עליהו אתקצאי לשבעה. ופירש"י, אבל עצי סוכה שאינו יכול להתנות עליהן תנאי זה שהרי על כרחו יבדל מהן ביה"ש, משום דסתר אהלא, וביה"ש ספק יו"ט הוא, חלה קדושה עליה, וע"י קדושה זו הוקצה לשבעה. ומוכח מפירש"י דס"ל דעל כל הסוכה חלה קדושה מקרא דחג הסוכות לד', דהא על כל הסוכה חל איסור סתירה, ודלא כר"ת.

גם מוכח דלא כשיטת ר"י דבנפלו מותר מה"ת, דהא הברייתא דאין נוטלין עצים מן הסוכה מוקמינן בגמ' שם בשנפלו, וע"ז פריך הגמ' שם, ומי מהני ביה תנאה הא ילפינן ליה מקרא, וע"ז משני הגמ' לחלק בין סוכה דמצוה לסוכה דעלמא, ובסוכה דמצוה לחלק בין גויין לעצי סוכה, דבסוכה לא מהני תנאה. ע"י היטב פירש"י בסוגיא שם. ומוכח למסקנא דגם בנפלו איכא איסורא דאורייתא בעצי סוכה, ודלא כר"י. ומוכח דרש"י ס"ל דכל הסוכה וגם אחר שנפלה, אסירא מדאורייתא.

וע"ש מה שהאריך הרבה בענין זה.

★★

בגמ': הכא בסוכה רעועה עסקינן דמאתמול דעת' עלויה וכו'.

הנה בתוס' (שבת מ"ד ע"א) הקשו למה לא מועיל תנאי למותר השמן שבנר שבת, ומ"ש מסוכה רעועה דמהני בה תנאי דמאתמול דעתו עלויה וכנ"ל. ותירצו התוס' דסוכה שאני שהיתה עשויה מזמן גדול ועתה בין השמשות אינו בודל

שייך מעמר רק במעמר להצניע, אבל במעמר לאכול ביומו אין שם מעמר עליו, וא"כ לא יתכן לומר מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש, כיון דאם הוא לצורך אוכל נפש, ליכא שם מעמר עליו. וכתב שם ליישב לפי יסוד זה כמה קושיות ע"ש היטב.

אכן להלן שם כתב, דמקושת התוס' כאן נראה ברור דלא ס"ל חילוק זה, דהרי מעמר עצים ביו"ט לא הוה עימור כללי, וע"כ דס"ל לתוס' דגם במעמר להבעיר ביומו נמי איכא איסור מעמר וע"ש עוד בזה.

★★

בתוס' תירצו וכנ"ל, דלא שייך עימור אלא במקום שגדילים שם וכדמוכח בפרק כלל גדול (שבת ע"ג ע"ב). וכוונתם למבואר בגמ' שם: אמר רבא האי מאן דכניף מילחא ממילחתא חייב משום מעמר, אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע, ולכאורה מחלוקתם היא האם חיוב מעמר הוי בגידולי קרקע בלבד או גם בשאר דברים, אבל לכו"ע בעינן שיעמר ממקום גידולו, ולכאורה זה פשוט לשון הגמ', שרבא אמר שמלח ממשרפות הוי מעמר ולא דיבר על כל המקרים של דברים מפוזרים, משמע שבעי מקום גידולו דווקא היינו מקום יצירתו של הדבר, וכן כתב גם הריטב"א בגמ' ביצה כאן להוכיח מהגמ' שבת הנ"ל ע"ש.

אכן ברמב"ם (פכ"א דשבת הי"א) כתב: המדבק פירות עד שיעשו גוף אחד חייב משום מעמר, לפיכך מי שנתפזרו לו פרות בחצרו מלקט על יד ואוכל וכו', אבל לא יתן לתוך הסל או לתוך הקופה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו בתוך הקופה, ויבוא לידי עימור ע"כ. מבואר א"כ ברמב"ם שכל החשש של פירות שנתפזרו בחצר שהביאה הגמ' בשבת (קמ"ג ע"ב) הוא מטעם שמא יבוא לעמר, א"כ מוכח להדיא מדבריו דס"ל שבשביל להתחייב משום מעמר לא בעינן מקום גידולו כלל שהרי החצר שם ל"ה מקום גידולם של התמרים, ודלא כתוס' והריטב"א הנ"ל.

ובהגהות הרמ"ך שם הקשה על הרמב"ם מהגמ' ביצה להלן (דף ל"ג ע"ב) גבי מעמיד ערימה בשבת פטור דלא הוה גמר מלאכה ולכן פטור, ומוכיח מזה הרמ"ך שבעינן מקום גידולו ולכן שם פטור מפני שלא הוה מעמר ממקום גידולו.

כתב הגרי"מ בידרמן זצ"ל חתנו של בעל השפת אמת זצ"ל בתוך מכתב לגיסו רבי צבי חנוך הכהן לוינ' זצ"ל אב"ד בנדין: ולכאורה קשה לתירוץ התוספות דליכא משום מעמר אלא במקום גידולו, היכי נתחייב המקושש למאן דאמר בשבת ר"פ הזורק מעמר היה. הלא מדבר אינו מקום זרע וגידול, אך זה אינו דאיתא במדרש דהבאר היה משקה ומגדל אילנות וצמחים, ובוזה מיושב מה שהקשה האוה"ח (בפסוק מ"ד) ויהיו בניי במדבר, ולהנ"ל א"ש דמשום שהיו בניי במדבר, ואז ע"י (על ידם) היה מדבר מגדל צמחים היה החיוב דמקושש, ואולי זה היה כוונת בעל האוה"ח עצמו בסוף דבריו עיי"ש.

(נדפס בקובץ תורני "מאור יעקב" ע' 28).

★★

וי"ש להעיר דמפורש בתוס' חולין (פח'): ד"ה אלא וכו' "דשמא אז כשבאו שם ישראל היה מצמיח".

ועיין בחדושי הגרי"ז יוסקוביץ (ח"ג ע' 13) שהעיר בזה, אמנם בעיקר ד' התוס' דבזמן שהיו ישראל היה מצמיח, יש לעיין מיומא ע"ה ומה אני מקיים ויתד וכו' ממה שתגרים העכו"ם היו מביאין, ולד' התוס' הא יש לקיים הקרא כמה שזרעו במדבר, ואולי יש לומר דבזה שצמח במדבר דהי' בנס לכ"ע היה המן מפיגו והבן. גם יש לעיין ממד"ר שה"ש על פסוק שלחין פרדס רמונים מאין היו ישראל מנסכין ריו"ח אמר מן הבאר היה מעלה להם מיני זרעים מיני דשאים מיני אילנות יע"ש, ודברי המדרש אלו הובאו גם באוה"ח הק' סוף פר' שלח משם ילקוט עיי"ש, הרי דלא היה מצמיח במדבר וצ"ע בזה, (הגרי"ז יוסקוביץ הבין אחרת בדברי המדרש מכפי שפי' הגרי"מ בידרמן).

★★

מקושית התוס' הנ"ל שהקשו במשנתנו דהא הוי מעמר וכו', כתב הגאון בעל הרי בשמים (חלק ה' סי' ל"ז) לסתור יסוד שרצה לחדש שם, דמעמר הוא רק במעמר להצניע, אבל במעמר לאכול ביומו אין שם מעמר עליו, ולפי"ז ר"ל שם, דגם לדעה שהביאו התוס' (לעיל ג' ע"א) דמלאכות שקודם לישה ג"כ שריין מה"ת לצורך אוכל נפש, ליכא למישרי במאסף דגן הרבה מה"ת משום מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך, אחרי דמצד הסברא נראה דלא

ולכאורה צ"ע מדוע לא הוכיחו התוס' והריטב"א את יסודם הנ"ל מגמ' מפורשת להלן, והביאו לגמ' שבת הנ"ל וצ"ע.

★★

ולפי מה שהתבאר משיטת הרמב"ם דמלאכת מעמר הוא ג"כ כשאין זו מקום גידולו, יש לומר לפי"ז ענין נחמד, דהנה הבאר היטב (או"ח סי' תרס"ט ס"ק ב') כותב: מצאתי על קלף, שהבחי כתב למחות לזרוק פירות לנערים, אבל יש במדרש שזה הי' אומר המן למלך על היהודים, א"כ מנהג קדמון הוא, ואולי שראה הבחי בימיו שנוהגין ריקות והוללות עכ"ל.

וכתב בספר טל אורות (ח"א מלאכת מעמר ע' פ"ב אות ז') אחרי שהביא דעת הרמב"ם הנ"ל וז"ל:

וי"ף ג"כ טעם האוסרים משום דחששו לדעת רש"י והרמב"ם דשייך עימור אף שלא במקום גידולו, איברא דעיקר הדבר מה שחוטף א' פרי א' או שנים ויתאכלו תיכף אם אין מאסף ונותן תוך סל וקופה לא שייך עימור אף להרמב"ם, ומהאי טעמא היה נוהג צדיק וגאון א' ז"ל לזרוק פירות, דבאמת מותר משום שמחת יו"ט וגם מסתמא היה לו ג"כ כוונה נכונה, דכל מעשיהם של הצדיקים עמוקים ונוגעים לעבודתו ית"ש כידוע למבין.

★★

במשנה: איזהו קרפף - כ"ל שסמוך לעיר.

ובר"ן וברשב"א פי' דתוך עיבורה נחשב סמוך ע"כ. והיינו דסמוך ר"ל סמוך ממש לעיר, וכן מדויק בלשון רש"י הכותב כאן: סמוך לעיר - ממש ע"כ. ומדברי הר"ן והרשב"א הנ"ל למד הב"ח (או"ח סי' תרפ"ח) דלגבי קריאת המגילה דאיתא בגמ' (מגילה ב' ע"ב) כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון כדרך וכו'. היינו בסמוך ממש ע"כ.

והוסיף הב"ח וכותב: דמאחר דקי"ל דשיעור מיל הוה לבד עיבורה של עיר אם כן כל היכא דקאמר סמוך תוך עיבורה קאמר. כך נראה לי וכבר האריך בזה ב"י עכ"ל.

וכן הובא להלכה בכף החיים (שם אות י') ע"ש.

דף ל"א ע"ב

בגמ': מגו דהאי גיסא אסור האי גיסא נמי אסור - קמ"ף וכו' מגו דהאי גיסא שרי האי גיסא נמי שרי קמ"ף.

הנה בר"ן פ"ק דסוכה (ג' ע"א בדפי הרי"ף) כתב דלא אמרינן רק מיגו דהוי דופן לשבת הוי דופן לסוכה אבל לא אמרינן להיפך מיגו דלא הוי דופן וכו', וסוף דבריו מטעם דמיגו לקולא אמרינן מיגו לחומרא לא אמרינן, עי"ש. וקשה דלכאורה כאן חזינן דהו"א דאמרינן מיגו כו' לקולא והמסקנא דלא אמרינן.

וכתב בספר כלי גולה (ע' סה): נראה לחלק, דדוקא שם דאנו דנים בדבר שהוא נושא אחד כמו דופן הסוכה, בזה שפיר מוכן דאי אפשר לומר דלגבי דבר אחד הוי דופן ולגבי האחר לא הוי דופן, והרי הוא כרתתי דסתרי דממ"נ או שנאמר דלשניהם הוי דופן או דלשניהם לא הוי דופן, ושוב אמרינן מיגו דהוי וכו', וע"ז הקשה הר"ן דנימא איפכא ותירץ מה שתירץ, ומ"מ השוו מדותיהם, או דהוי דופן או לא.

ובהג"ה שם מוסיף:

וראה כעין זה בספר שו"ת בית שמואל האחרון חלק חו"מ [סי' כ"ב] שחידש דאי אמרינן דאינו עובר על כל תוספי משום דלא איכוין, ולעבור בעי כונה, שוב בעינן שיכוין בגוף המצוה לצאת, דאל"כ הו"ל תרתי דסתרי דהמצוה יוצא בלי כונה וכל תוספי אינו עובר אם לא איכוין, והוי דומיא דדברי הש"ך בחו"מ [סי' ל"ו ס"ק ג'] לענין קרוב ופסול דאי מכשרינן קרוב או פסול מפאת דלא איכוין להעיד משמע דנקטינן דבעינן כונה להעיד, ושוב בעינן דגם הכשרים יכוונו להעיד, אע"ג דבעלמא לא בעינן כונה להעיד דאל"כ הו"ל תרתי דסתרי אהדדי. (ועיין בספר שו"ת הרי בשמים מהדורא"ג [דף שי"ט ע"א] בחי' לר"ה בסוף הספר).

יוצא מהדברים דכשהספק הוא בנושא אחד, אי אפשר לומר לענין דבר אחד להיפך ממה שאנו אומרים בדבר השני, וכן הוא אצלינו בדופן דאי אפשר לומר כשאנו דנים על שניהם דלדבר אחד הרי הוא דופן ולדבר שני לא הוי דופן, ושוב אמרינן דלשניהם הרי הוא דופן (ועיין בתוס' פסחים [י. ד"ה בבת אחת וצ"ע]). משא"כ הכא בקרדום שמצד אחד זכרות

בין השמשות, וכל האיסור רק בשבת גופיה, וע"כ לא אמרינן מוקצה, דהוי כמו מוקצה לחצי שבת, דלאחר שנסתלק המוקצה מותר דלא נהי' מוקצה, משום דבין השמשות הוי מותר, וה"נ באיסור דרבנן. וחיידש שם דאם היו ב' איסורי דרבנן על החפץ, שוב הוי מוקצה, לפי דברי הברטנורה במס' עירובין (פ"ג מ"ג ד"ה ואבד) על פי דברי הגמרא שם (לה ע"א), דב' שבותין גזרו בין השמשות, ושוב הוי בין השמשות איסור, שם אמרינן בב' איסורים דרבנן מוקצה עיי"ש בדבריו.

ובתב תלמיד יח"ל, הבחור יעקב יצחק בלומנקרנץ ז"ל-ה"ד מטשענסטחוב (ונדפס בספר כוכבי אור (ח"א ע' קלח-ט): בעיקר הסברא כבר קדמו המלוא הרועים בהגהות הש"ס על הרא"ש (פ"ה דביצה סימן יד) ותליא בפלוגתא עיי"ש.

ולענ"ד לא זכיתי להבין דברי הגאון זצ"ל, מש"ס שבת (מג ע"א) דטבל מוכן הוא אצל שבת ולא אמרינן מוקצה, ועי' ביצה (לד ע"ב) דרש"י ותוס' כתבו בד"ה הא קמ"ל דהא דאין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת הוא מדרבנן עיי"ש, א"כ לפי דברי הרמב"ם (פרק כ"ג דשבת הלכה יד) דאסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת משום ב' איסורים, א' משום מקדיש וב' משום מתקן, א"כ בין השמשות הי' אסור משום ב' שבותין וגזרו בין השמשות, ולפי דברי הבית יצחק הנ"ל שוב קשה נימא מגו דאיתקצאי וכו'.

★★

בתוס' כאן ד"ה ונפחת וכו' מביאים בשם הר"ר משה: ואומר הר"ר משה דלא אמרו אלא כשהמוקצה אינו מסתלק מן העולם, כגון מעות שעל גבי הכר, ואע"פ שנטלם, עדיין הן בעולם, אבל בטבל מיד שתקנו הטבל מסתלק המוקצה מכל וכל וכו' ע"כ.

ובאבני נזר (או"ח ח"ב סי' ת"ע ס"ק ד') כותב לחדש, דכל איסור דרבנן, לאחר שעבר האיסור מן העולם דיינינן ל' כאילו לא הי' גם מתחילה, וכותב האב"נ: ויש לזה שורש בתוס' ביצה (ל"א ע"ב) בשם הר"ר משה וכו' וע"ש עוד בזה.

דף ל"ב ע"א

במשנה: אין פוחתין את הנר וכו'.

וברש"י: ליטול אחד מן הביצים של יוצר ולתחוב אגרופו וכו'.

וכו' דהוי שני דברים נפרדים דאין נקשרים זה בזה בלי להפריד, דבשעה דמשתמש בצד אחד אין הכרח שמשתמש באחר, שוב אינו דומה להנ"ל, ודו"ק.

★★

במשנה: בית שהוא מלא פירות ונפחת - נוטל ממקום הפרות וכו'.

וברש"י ד"ה נוטל וכו'. ולא אמרינן מוקצין מחמת איסור הן דאין יכול לפוחתו ביו"ט ואסח דעתו מינייהו, דכיון דלא הוה פחיתתו איסורא דאורייתא כדמוקמינן לה באורא דלבני לאו מוקצה נינהו, כדאמר גבי טבל בשלהי פרקין (לד ע"ב) שהוא מוכן אצל שבת שאם עבר ותקנו מתוקן.

ובתוס' (ד"ה ונפחת) הקשו עליו מדברי הגמרא בשבת (מג ע"א) גבי סל לפני האפרוחין דאמרינן מיגו דאתקצאי ביהשמ"ש וכו' אע"ג שאין שם מוקצה אלא מדרבנן, וכן גבי גלגל מוכני שיש עליה מעות (שם מד ע"ב).

ובשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' לו) תירץ דברי רש"י, דהנה טעמו של רש"י הוא, דכל איסור מוקצה הוא משום דאיתקצאי בין השמשות, והנה קיי"ל דלא גזרו על השבות בין השמשות, וא"כ כשהאיסור רק דרבנן לא הוי מוקצה בין השמשות ושפיר לא הוי מוקצה.

אך התוס' בעירובין (לג ע"א) ד"ה והא כתבו דהיכי דבקל יוכל לבא לידי איסור דאורייתא גם רבי מודה דגזרו ערב שבת בין השמשות. ובתוס' ישנים לעיל (ג ע"ב) איתא דמוקצה חמור כעין דאורייתא. ולפי"ז שפיר מיושב, דהתם גבי סל לפני האפרוחין וגלגל מוכני דהאיסור הוא איסור מוקצה דרבנן שפיר הוי כעין דאורייתא ושפיר אנו אומרינן דעל איסור זה גזרו גם בבין השמשות, ושפיר אמרינן מיגו דאתקצאי ביהשמ"ש וכו', אבל כאן דרש"י מיירי באיסור סתירה דרבנן, או באיסור הפרשת תרומה דהוי דרבנן, שפיר על איסור זה לא גזרו בין השמשות, ושפיר כתב רש"י דאין מוקצה משום איסור זה, עיי"ש.

★★

בשו"ת בית יצחק (או"ח סי' מ"ב ס"ק ג') כתב לחדש עפ"י דברי רש"י כאן הנ"ל, דבאיסור דרבנן לא אמרינן מיגו דאיתקצאי בין השמשות איתקצאי לכולי יומא, משום דכל האיסור דרבנן הוי מותר בין השמשות, דלא גזרו שבות

שם אוכל, כי לעצמו אינו כלום ומשמש אחרים, הרי שבזה שמתערב ומשמש אחר אינו נהפך למאכל אלא כמשמש אוכל, ולכן מצטרף לאחר שיעור לקבל טומאה. אמנם לעצמו אינו חשוב, וממילא לא שייך בו גם מלאכת מכה בפטיש, כי מכה בפטיש שייך בחפצא ולא בשימוש של דבר או כלי. וע"ש עוד בזה.

★★

בגמ': מאן תנא דפחיתת נר מנא הוא, אר"י ר' מאיר היא וכו'.

והגרע"א זצ"ל בגליון הש"ס ציין: עיין ר"ש פ"ב מ"ד דכלים ע"כ, שם איתא: מגופת היוצרים שהוא פותח בה טהורה, ושהוא גומר בה טמאה. - ופירש הר"ש: כלי יש ליוצרים הנקרא מגופה, יש שפתחן צר ויש שפתחן רחב, וקאמר "שהוא פותח בה" שעדיין עתיד להרחיב פתחה, טהורה שלא נגמרה מלאכתה והרי היא כגולמי כלי חרס. "ושהוא גומר בה", ומניחה כך בפתח צר טמאה, וכרבי מאיר אתיא דאמר בפרק המביא כלי חרס מאימתי מקבלין טומאה משעה שנגמר מלאכתן, ולא כרבנן דאמרי (שם בכלים ד, ד) משיצרפו בכבשן.

ונראה שכוונת רבינו לענין פסק דין הלכה, שהרי בסוגיא כאן נראה דהלכה כרבי מאיר דסתם תנא כוותיה (וכן כתב המהרש"ל בים של שלמה), ומהר"ש נראה דיש סתם משנה להיפך כרבנן (והוא רבי יהושע בסוגיא דילן) דאימתי מקבלים טומאה משיצרפו בכבשן.

★★

ויש לציין דבשפת אמת כאן לומד דכוונת הגמ': מאן תנא וכו' והתירוץ דמתניתין תלוי בתנאי, זה קאי רק על סיום הדין: מפני שהוא עושה כלי ולא על גוף האיסור ע"ש היטב, ולפ"ז י"ל בקושית הגרע"א הנ"ל ודו"ק.

דף ל"ב ע"ב

בגמ': כל המצפה על שלחן אחרים, עולם חשך בעדו וכו'.

כתוב (בראשית נ, כא): ועתה אל תיראו - אנכי אכלכל אתכם וגו', ואיתא בשם הגאון בעל בית הלוי זצ"ל שאמר בדרך צחות:

ובתוס' הקשו: ותימא, א"כ פשיטא דאסור, דאפי' אין עושה כלי גמור מ"מ אסור להתחיל את הכלי וכו' לכן נראה לפרש וכו' ע"כ. וכתב הגאון ר' לוי יצחק הלפרין שליט"א בשו"ת מעשה חשוב (ח"ב סי' י' ס"ק ח') דרש"י ותוס' לשיטתם, דרש"י שבת (מ"ז ע"א) ס"ל דאין בנין כלים, אך תוס' ושאר הראשונים ס"ל, דאף דאין בנין בכלים, אמנם בעושה כלי מחדש יש בו משום בנין (עיין תוס' שבת ק"ב, א' ד"ה הא מאן ותוס' עירובין ל"ד, ב' ד"ה ואמאי).

וי"ף לפי"ז דרש"י שס"ל שכל עשיית כלי החיוב הוא מדין מכה בפטיש, ממילא אין איסור תורה עכ"פ בחלק מעשייתו ואינו אסור אלא עם גמר עשייתו לכלי, ושאו חל עליו דין טומאת כלים, ולא במעשה לפניה ולא במעשה שלאחריה, משא"כ התוס' שס"ל שיש בנין בכלים בעשיית כלי חדש או מחדש, וממילא כשדנים על מלאכת בונה ס"ל שיש איסור לפני מעשה של מכה בפטיש ע"כ.

★★

ובמקו"א בקובץ בית אהרן וישראל (שנה ט"ו קו' ד' ע' ס"ה והלאה) כתב הגאון הנ"ל לדון לגבי מה שעורר חכ"א אם בהכנת קפה נמס בשבת (גם כשאין חשש בישול) אם אין בזה חשש "מכה בפטיש" באוכלין, דהרי הקפה, אינו ראוי לשתייה, ובוה שנותנם במים רותחים, הם נמסים, ובפעולה זו הם מוכנים ומוכשרים לאכילה, א"כ יהא בזה חשש מכה בפטיש אף בלא חשש בישול.

וכתב הגאון הנ"ל די"ל בזה, דמשמע מהסוגי' כאן גם להתוס' שלענין מלאכת מכב"פ קובע אותה מעשה שקובע לענין טומאה, ולא פעולה קודמת, ולא בפעולה מאוחרת.

ומעתה גם אם נאמר שיש דין מכה בפטיש באוכלין, הרי שיש לדון מהו המלאכה הקובעת לענין זה והאם יש להשוותו לדין טומאת אוכלין, ומסתבר שגם בזה יש להשוות ביניהם עכ"פ בחלק הזה, שדבר שאין עליו שם אוכל לגבי טומאה אין עליו שם אוכל לגבי מלאכת מכה בפטיש, ז"א שלא שייך בו מעשה תיקון.

וע"ש שהאריך להוכיח מסוגית הגמ' דדבר כמו קפה שנחשב תבלין שאינו ראוי לאכילה בפני עצמו, אינו מטמא טומאת אוכלין.

ועפ"י זה יש לומר ומסתבר לומר כן, שכל דבר שאינו אוכל לעצמו אלא מתבל דבר אחר, אין עליו חשיבות של

ראי' דרש"י פירש לשון מוקף נגיעה, וא"כ קשה כהנ"ל איך הביא רש"י ראייה מאין מקיפין שתי חביות, הרי שם אין נגיעה, כמו שפירש"י עצמו בביצה. אולם נראה דהדברים נכונים, דמה שפירש"י שם, אינו תנאי להאיסור, והרי גם אם אין אש בין שתי החביות ג"כ אסור להקיפם, ורש"י לא בא לפרש אלא לשם מה הוא מקיף שתי חביות, אבל האיסור אינו תלוי בכוננתו, וא"כ ע"כ צ"ל דבשתי חביות יש איסור אפי' בנוגעין זה בזה, דאל"כ איך הביא רש"י ראי' מלשון אין מקיפין, כיון שכתב אח"כ דהקפה היא נגיעה.

וזה כוונת הגר"א דבבביות אף אם נוגעין זה בזה ג"כ אסור, וא"כ נגיעה ג"כ נכלל בלשון הקפה, ואף דלפי"ז הקפה משמעה גם קירוב א' לחבירו בלי נגיעה, אין בכך כלום דכל א' כדינו.

ועיקר הקושי' על רש"י היא, דאיך מביא ראי' מלשון הקפה והיא ראי' כנגדו, דהא שם א"א לפרש הקפה נגיעה וזה בא הגר"א ליישב.

א"א שקצ"ע, דאיך משכחת לה דיקרב שתי חביות זה לזה והם נוגעים זה בזה, ולמעלה יהא חלל טפח, ואפשר דכיון דסתם חביות עגולים אינם נוגעים זה בזה רק במקצת, והקדירה שעל גביהן מאהלת גם על מקום שאין נוגעין, ויעויין בשו"ע או"ח סי' תק"ב סעיף א' בהג"ה, ע"כ.

★★

בגמ': אבנים ש"ל בית הכסא מותר לצדדן ביו"ט וכו' והכא משום כבודו לא גזרו בי' רבנן וכו'.

כתב בקובץ הפוסק (שנה י"ב ע' א' תתקכג): נשאלתי אי מותר לקרוע בשבת נייר לקינוח? מה יעשה האדם אשר יצר אותו א' בחכמה ובהמצאו בש"ק בבית כסא ושם תלוי עיגול נייר ומוכרח לקרוע ממנו פיסת נייר שלא לטנף את בגדיו, איה כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה, והיינו בנייר חלק שאין בו אותיות ואין שם חשש מחיקה, הנה נהוג עלמא שמקנחין במכ"ע [-במכתבי העתים, עתון] מודפסים בשפות אחרות, ואיסור מחיקה יותר חמור מקריעה, ועיקר הטעם שם לקולא כי הוי דבר שאינו מתכוין ובצירוף גדול כבוד הבריות.

ובנ"ד הקורע כלאחר יד לא לכוון בקריעה מדויקת להשוות הקצוות דהוי זה כמתקן מנא, שהוא איסור גמור ולא שבות, יש להקל. ועי' רמב"ם (פכ"ג מהל' שבת ה"ו) אין

אין אתם צריכים להתירא מפני שאעניש אתכם באיזה עונש מיוחד, כדרך שנהגתם בי, מספיק ש"אנכי אכלכל אתכם" שהנכם צריכים לשבת של שולחן אחרים, ודבר זה עצמו יהיה לכם עונש כבוד למדי, שאין לך עונש גדול ממצבו של אדם הסמוך על שולחנו של אחר כמו שאחז"ל (ביצה לב ע"ב) כל המצפה על שלחן אחרים עולם חשך בעדו, וחיינו אינם חיים.

★★

וראה בקובץ ישורון (כרך ד' ע' תשי"ז) שמוכא שרבינו הגר"א אמר לאמו ששהתה על שולחנו כעשר שנים, שהצער להיות סמוך על שולחן אחרים יגן בעדה בעולם האמת.

★★

בגמ': ואין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדירה.

וברש"י: מקיפין - מקרבין זו אצל זו וכו' וכמו לתרום שלא מן המוקף וכו'. ולהלן ברש"י: לשפות עליהם קדירה - והאור בין שתי החביות ע"כ. והנה בביאור הגר"א (יו"ד סי' שכ"ה ס"ק ח') ר"ל שכל מקום שנאמר במשנה "מן המוקף" "ומקפת" פירושו הוא נגיעה ממש וכמו שהביא רש"י (בנדה ז ע"א: סוטה ל: פסחים מח:) שפירוש מוקף הוא קירוב כמו אין מקיפין את החביות לשפות עליהם את הקדירה (ביצה לב:), והיינו נגיעה ממש "לפי שהחביות אע"ג שנוגעים להדדי אעפ"כ יש למעלה חלל טפח ואסור ביו"ט ע"כ.

ובספר יששכר באהליך (חלק ראשית תרומה ע' כ"ד סעיף כ"ו) העיר ע"ד הגר"א, דאם כי ברש"י בסוטה (ל' ע"ב) מפורש כדבריו, אך הרי רש"י כאן בביצה פירש להדיא דהאור הוא בין החביות, וע"כ דאין נוגעים כלל זה בזה.

וכתב הגרי"ד גולדשטיין ז"ל בספר אהל יששכר (סי' ע"ח) ליישב בזה, הנה ברש"י סוטה (שם) אהא דב' עיסות א' טהורה ואחת טמאה, נוטל כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי ליטול מן המוקף, כתב רש"י: מוקף לשון מחובר ומקורב כמו אין מקיפין שתי חביות במס' ביצה לב: עכ"ל רש"י.

ונראה, דעיקר ראיית הגר"א מדברי רש"י שכתב וכנ"ל דנותנת מן העיסה הטהורה פחות מכביצה, בין החלה הטהורה ובין העיסה הטמאה, והאמצעית נוגעת בשתיהן, ומכאן

הגוף הראשון לגמרי ולא החיתוך, זו היא תולדה, והיקש זה ניתן לכולן, זה דעת רבינו עכ"ל. ועל כן לא אמרין מתוך ממגבן שאינו בונה גמור אלא קצת דמיון, לבונה ממש דבונה ממש לא הותרה.

ועל הקושיא השניה הוא כותב: ואפשר לומר דבגמר הבנין איכא משום מכה בפטיש, ומכה בפטיש לא הותרה באוכל נפש, ע"כ. אלא שמקשה ע"ז דלמה לא אינו דומה למכשירין שא"א לעשותם מערב יו"ט שמוותר לעשותם ביו"ט, וא"כ מכיון שהותרה מכה בפטיש לצורך מכשירין הותרה נמי לצורך בנין ביהמ"ק ביו"ט, ולכן הוא כותב: ואפשר דלדין לא קי"ל כאבא שאול ואסור משום לכם ולא לגבוה, ואבא שאול י"ל דס"ל כרבנן דמכשירין אסורין ואסור משום מכה בפטיש ע"כ.

★★

בספר דברי אסף (בעניני יו"ט) הביא מפני יהושע (סופ"ב דביצה) דל"א מתוך במכשירי אוכל נפש, ומשום דמלאכות דמכשירין אינן מיוחד לאוכל נפש בלבד. ולפי"ז מיישב שיטת הרמב"ם דא"א להתיר (מה"ת) בנין מתוך דהותרה מלאכת גיבון, דגיבון אינו אלא מכשירי אוכל נפש, ול"א מתוך במכשירי אוכ"נ. ועיי"ש עוד "בענין בונה ביו"ט" כמה יישובים על שיטת הרמב"ם.

דף ל"ג ע"א

בגמ': דרש רבא וכו' למימרא דרבא כר"י ס"ף דאית ליה מוקצה וכו'.

בספר הזכרון ברה כחמה (ע' לא) כתב חכ"א: קשה לשיטת התוס' (ד"ה דרש וכו') דפירשו הטעם על שלא תטול לעשות ממנו אוד דהוי כתיקון מנא. מנא ליה להמקשן מימרא זו דרבא אית ליה מוקצה. לעולם לית ליה מוקצה אלא מש"ה אסור לעשות משום תיקון מנא. ומה שהוא אסור להסיק מאוד שנשבר הוא משום נולד.

ונ"ל דהמקשן הוכיח מזה הלשון. כי לא הי' לרבא למימר אלא כך, לפי שאין מסיקין בשברי כלים. אבל משהקדים ואמר לפי שמסיקין בכלים אלא בכלים הוא ללא צורך. ומזה דייק המקשן שרבא ג"כ אית ליה מוקצה, ולפי זה סד"א דגם

קורעין את הנייר מפני שהוא כמתקן כלי, משמע מזה שקריעה כלאחר יד בלי מדה אין חשש, ועי' ביצה ל"ב: שהתירו משום גדול כבוד הבריות בנין ארעי בבית כסא, וה"ה בנ"ד.

★★

בגמ': א"ל התם בנין קבע אסרה תורה.

כתב הרמב"ם (פ"א מהל' יו"ט ה"ב וה"ג) דהבונה ביו"ט לוקה, והקשה בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תי"ב) הרי בתוס' בשבת (דף צ"ה) כתבו כיון דאמרין מתוך שהתורה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, ולכן היות דמותר לגבן מה"ת ביו"ט לצורך אוכל נפש ומותרת מה"ת לגמרי כשהוא לצורך היום קצת, ולכן כתבו שאם נפל ביתו ביו"ט מה"ת מותר לבנותו כשצריך את הבית בכדי לאכול שם ביו"ט, וכל האיסור הוא מדרבנן משום עובדא דחול עכתו"ד. ולפי"ז קשה על הרמב"ם שסובר שאמרין מתוך אף שלא לצורך כלל, א"כ למה חייב הבונה מלקות הלוא מה"ת מותר, ועוד הקשה מזה על הגמ' בשבועות (טו:): שאין בנין ביהמ"ק דוחה יו"ט, וקשה הלא בנין ביהמ"ק ביו"ט הוא צורך היום דהרי אינו יכול לקדש השתי הלחם רק בעצרת, וא"כ גם בזה נאמר מתוך אף לשיטת התוספות דס"ל שדוקא כשיש צורך היום קצת אמרין מתוך, ומוסיף שלדעת ת"ק דס"ל שנדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט דדרשינן לכם ולא לגבוה, יש ליישב דמשום צורך של הקרבת שתי הלחם אין לעשות מלאכה ולבנות המקדש, אבל לדעת אבא שאול הסובר שמוותר להקריב ביו"ט אף לגבוה, קשה דא"כ יהא מותר לבנות המקדש בעצרת לצורך השתי הלחם.

★★

והאבני נזר מיישב ב' הקושיות, על הקושיא הראשונה הוא כותב: לענין קושיות התוספות דנימא מתוך שהותרה במגבן, נראה לי דהרמב"ם סובר דלא אמרין מתוך מתולדה לאב, והוא לפי מה שביאר הרב המגיד דעת הרמב"ם (פ"ז מהל' שבת ה"ד) וז"ל שכל מלאכה שדומה לאב בדמיון גמור אלא שחלוקה ממנה באיכות הפעולה או באיכות הנפעל הרי זה אב כמותה, אבל מלאכה הדומה במקצת הוא הנקרא תולדה, והמשל בזה הקוצר והבוצר שהם בדמיון גמור כו', אבל בשאין שם אלא קצת דמיון כגון המחתך הירק שאינו דומה לטחינה רק בהעשות מגוף אחד גופים רבים אע"פ שהטחינה משנה

אותו בחמה ונדלק מאיליו אם יש בזה האיסור דלא תבערו, והשיב דאם עשאו בשבת ודאי דעבר הלאו דלא תבערו אש שכ"כ בחוות יאיר דאסור וכו' (חפשתי בשו"ת חו"י ולא מצאתי), ועשו"ת שער זקנים (ח"ב בית מלוא דפ"ו בד"ה עוד) בשם הלכות קטנות דבאש המתהווה ע"י זכוכית, שמתעגל ניצוץ השמש ונבער בו הוא תולדות החמה והוא דרבנן עכ"ל, ובבאר רחובות שם הכריע דאם נדלק אש ודאי אש גמור הוא, דמה לי שמוציאין האור מן המים וכו' או ניצוץ השמש, אך אם אינו נדלק אש רק ע"י שמצמצם ניצוץ השמש נרתח הכלי מתכות, ועי"ז מבשל האוכל, זה ודאי אינו תולדות אור וגם שיהי' תולדות חמה לא ברירא לי רק אולי כחמה עצמה כו' עכ"ד.

ולא ידעתי הסברה לחלק ביניהם, דממנ"פ אם מוציא אש ע"י זכוכית מן החמה הרי זה הבערה, א"כ ה"ה אם מבשל, בדרך זו הו"ל מבשל מה לי הבערה מה לי בישול, וא"כ בנ"ד שחום החמה בא באמצעות הזכוכית שעל פני הצינור מתכות, ואם הי' מגיע נעורת ונבער ה"ז מבעיר, א"כ ה"ה אם מגיע מים ומתבשלים ה"ז בישול בתולדות אור, ולהשיטה דע"י זכוכית הו"ל רק חמה, א"כ הו"ל עכ"פ תולדות חמה, דזה פשיטא שבלא הצינור מתכות הרתח מאד לא יגיעו המים מחום השמש רק לחום מועט. וע"ש עוד בזה.

דף ל"ג ע"ב

בגמ': אוכלי בהמה אין בהם משום תקון כלי וכו'.

כתב חכ"א בקובץ בית דוד (קובץ א' ע' רסג) להקשות בדין המבואר בשו"ע או"ח (סי' ת"ק ס"ג):

אין נוקבים נקב בבשר בסכין לתלותו בו (ביצה כ"ח). וברש"י שם שהוא היכר לאסור מקח וממכר ביו"ט. אבל ר"ח והר"ן פירשו משום דהוי כעושה כלי ביו"ט. (והובאו דבריהם בשעה"צ ס"ק ט"ז).

ולכאורה הדבר צ"ע מהגמ' ביצה ל"ג: אמר ר"י אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי (וכן נפסק בסי' שכ"ב ס"ד) ומפני זה מותר לקטום אפי' בסכין, קש, כדי לחצוץ בו שיניו, ופי' הר"ן דכיון שהם רכים לא חשיב כלי כיון שאינו מתקיים. (אף שבלא שהיה מאכל בהמה היה אסור מדאורייתא כיון שחותכו ומתקנו בסכין - עיי"ש בר"ן), וה"ה

בכלים אסור להסיק משום שלא נתנו אלא להשתמש בהן ולא להסיק, וקא אתי לאשמעינן דאפילו הכי מסיקין.

★★

במשנה: אין מוציאין את האור וכו' ולא מן המים וכו'. וברש"י: נותנים מים מכלי זכוכית לבנה ונותנו בחמה כשהשמש חם מאוד והזכוכית מוציאה שלהבת ומביאין נעורת ומגיעין בזכוכית והיא בוערת וכו'.

הנה הגאון ר' אברהם דוד הורביץ זצ"ל משטרסבורג במאמרו בקובץ מוריה (שנה י' קובץ א-ב ע' נ') כשדן אודות שימוש בשבת במים חמים הבאים מדוד שמש שעל הגג כותב בתו"ד:

ובאמת יש לדון בנ"ד אם אין כאן אפי' חששא תולדות האור, כיון שפעולת חום השמש בא באמצעות זכוכית העב המרכז קרני השמש ומבואר ברש"י ביצה (ל"ג ע"א) במשנ' אין מוציאין את האור וכו' ולא מן המים ופירש"י נותנין מים בכלי זכוכית לבנה ונותנו בחמה כשהשמש חם מאד והזכוכית מוציאה שלהבת ומביאין נעורת ומגיעים בזכוכית והיא בוערת ע"ש, הרי לך דזכוכית מים ושמש יש בכחם אש ממש כאש היוצא מן האבנים דנחשב שם, ואין לומר דעכשיו אין לנו זכוכית לבנה, דבטלה משחרב ביהמ"ק כדאי' בסוטה (מ"ח ע"ב), דהרמב"ם בה' יו"ט (פ"ד ה"א) כתב זכוכית מלאה מים ולא כתב לבנה, ולמה יגרע מהמבואר בהברייתא (שבת ל"ט א') דאין מגלגלין ביצה ע"ג סיד רותח, ופי' רש"י שהוא תולדות אור, וכן בגמ' חולין (ח' ע"א) דסיד רותח נדון משום מכוה, ואין רואין בפועל שום אש בסיד רותח, רק מה שהוא רותח ומבשל, אעפ"כ נחשב תולדות אור, וא"כ זכוכית המחמם המים ע"י השמש למה לא נימא דמים המתבשלים בו הו"ל תולדות אור ולא תולדות חמה, דע"י החמה לבד לעולם לא יגיעו המים לשיעור בישול, ובפעולת הזכוכית אם היו מגיעים נעורת היתה בוערת א"כ ה"ה בישול המים יש לדון בו תולדות אור כיון שבכחו ישנו לאש.

★★

ולדל"ן כותב עוד בהקשר לענין הנ"ל: עלינו לבאר מקודם אם מבעיר אש ע"י זכוכית חייב בשבת משום מבעיר, דהנה בספר ארחות חיים (סי' רנ"ה) הביא משו"ת לב חיים (ח"ג סי' ס"ח) שנשאל במי שהדליק בשבת ע"י זכוכית שמשים

במאכל אדם היה צריך להיות מותר, וכן הוא במ"ב (סי' שכ"ח ס"ק קנב), דאסור לעשות פתילה בשבת, ואם היא ממאכל בהמה מותר, ומדוע אסרו כאן עשיית בית יד לבשר, משום דהוי כעושה כלי.

ואמנם בשו"ע הרב הלכות פסח סי' תע"ז סי"א כתב דהטעם שמותר לעשות נקב באפיקומן ביו"ט לתלותו - מפני שאין עשיית כלי באוכל אלא מעצים אבנים ומתכות (וטעם שאסרו נקב בבשר הוא גזירת מקח וממכר), ובשעה"צ כאן (ס"ק י"ט) כתב דלפי הר"ח והר"ן ההיתר באפיקומן מפני שעושה סתם נקב, ולא צורת בית יד, ומשמע שצורת בית יד אסור הוי עושה כלי - אף שהוא אוכל. וצ"ע.

והשיב בזה (שם) חכ"א: נראה ליישב קושייתו, דיש לחלק, דהא דמותר לקטום קש שהוא אוכלי בהמה, לחצוץ שיניו, הוא כמו דמבאר המ"ב "דדבר הראוי לאכילה מוכן הוא לכל הצורך" ואינו משמש ככלי משום שתמיד עומד לאכילה ומוכן לכך, ומה שהכינו לחצוץ שיניו זה דבר ארעי ואינו מקבל משום זה של כלי. משא"כ בבשר עד כמה שהבשר צריך בית יד הרי נקב זה משמש בתפקיד בית יד כל אימת שזקוקים לזה, וע"כ דמי טפי לכלי ואסור מדרבנן.

ועוד נראה לחלק, שבבשר הבית יד הוא "דבר חשוב" וא"א לעשות בית יד רק באופן זה, וע"כ אפי' שזה באוכלין בכ"ז נקרא מתקן מנא, משא"כ בקיסם לחצוץ בו שיניו, הרי רגילים לקחת כל דבר למטרה זו ואין זה כלי חשוב אלא דאם עושה להדיא כלי הוי איסור דאורייתא, אבל כשעושה קיסם ממאכל בהמה "שם אוכל" שיש בקיסם מבוטל ממנו "שם כלי" ולא חשיב בכלל עושה כלי.

עוד כתב (שם) חכ"א: ולי נראה ליישב, דאף דאין "מתקן מנא" באוכלין, בכ"ז מדרבנן גזרו על דבר שדרכו בכך, דאסור משום מיחזי כעושה כלי, ולכן, בבשר, כיון שהדרך היה לעשות בית-יד לבשר מיחזי כעושה כלי, משא"כ בקיסם שאין רגילות לעשות קיסמים מאוכלים, לא מיחזי כעושה כלי, וכן מבואר בסי' שכ"א לגבי מליחת אוכלין, דמיחזי כמעבד ואף שאין עיבוד באוכלין, בכ"ז רבנן אסרו בדברים שדרכם למולחם ולכובשם, דמיחזי כמעבד.

★★

בגמ': כי הוינן בי רב יהודה הוה מפשח ויהיב לן א"יתא וכו'.

בתוס' (ד"ה כי וכו') הקשו, דאם טעם ברכת הבשמים משום שהאש של גיהנום חוזר במוצ"ש, א"כ גם במוצאי יו"ט נצטרך לברך משום שהאש של גיהנום שובת גם ביו"ט וחוזר במוצאי יו"ט ע"כ.

והגאון המהרש"ם בדעת תורה (או"ח סי' רצ"ז) ציין לדברי המרדכי בפסחים (ד' ק"ה) ושם איתא חידוש נפלא, דביו"ט אין האש של גיהנום שובת, וז"ל: וגם לכך אומרים צדקתך במנחה בשבת לצדק הדין מפני הנשמות שחוזרים לדינם במוצ"ש, אבל כשחל ראש חודש במוצ"ש אין אומרים אותו דנשמות אין חוזרים לדינם, כדאיתא בפסיקתא אמר רבי אפטריקי אור של גיהנום שובת בשבת ור"ח, ודריש ליה מדכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' וסמיך ליה והיה מידי חודש בחדשו ושבת בשבתו וגו', וכן כשחל יו"ט במוצ"ש אין אומרים אותו אע"ג שחוזרות לגיהנום ביו"ט כמו שפירש במסכת ביצה פרק המביא (דף לג:), מ"מ אין לאומרו [צדקתך במנחה] מפני כבוד יו"ט כדי שלא לפרסם הדבר שחוזרות לדינם ביו"ט עכ"ל, הרי דס"ל בפשיטות דאש של גיהנום אינו שובת ביו"ט, וא"כ פשוט דלפי טעם זה שאין לברך בשמים במוצאי יו"ט כיון שאין סירחון של גיהנום ודו"ק.

★★

ובספר עיונים בהלכה - הל' שבת (ע' שלו) מביא את דברי המרדכי הנ"ל וכותב עליו: אלא שיש כאן חידוש גדול דבר"ח האש של גיהנום שובת ועדיף מיו"ט, וזהו פלא. וכן תמוה בר"ח שחל במוצ"ש לא נצטרך לברך על הבשמים כיון דהאש של גיהנום לא חזר עדיין בר"ח וצ"ע.

[ומה שכתב המרדכי באמצע דברא: כמו שפירש בביצה פרק המביא, לכאורה כוונתו דשם בביצה הקשו התוס' והראשונים דיש לברך על הבשמים במוצאי יו"ט משום סירחון גיהנום, והנה ממנהגינו שלא לברך במוצאי יו"ט מוכח דביו"ט חוזרות לדינם בגיהנום, וצ"ע למי כוונתו שפירש שם כך.

אלא שעדיין יל"ע קצת שכמו שאומרים צדקתך משום כבוד יו"ט שלא לגלות דביו"ט אין הגיהנום שובת, א"כ ה"ה

וצ"ע מנ"ל לרמ"א חילוק בזה בין מחזקת מ' סאה לבין אינה מחזקת מ' סאה, ולכאורה מדבריו משמע דאף בחבית של מוסתקי לא התרנו לשבור אלא בשאינה מחזקת ארבעים סאה, אבל במחזקת ארבעים סאה אסור אפילו במוסתקי, ומנ"ל להרמ"א לחדש כן.

וכתב בשו"ת אור לציון (ח"א או"ח סי' כ"ד): ואף שמצינו לכמה מהראשונים שמחלקים בין חבית גדולה לקטנה, וכ"כ התוס' בעירובין (דף ל"ד ע"א ד"ה ואמאי) אהא דאמרינן התם נתנו במגדל ואבד המפתח ה"ז עירוב, ופריך בגמ', ואמאי, הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא, רב ושמואל דאמרי תרווייהו, הכא במגדל של לבנים עסקינן ור"מ היא וכו', והקשו בתוס' וא"כ מאי פריך, הרי מותר לשבר את הכלי וליטול מה שבתוכו כדתנן שובר אדם את החבית וכו', ותיצו, דמשמע ליה במגדל גדול דשייך ביה בנין וסתירה ע"ש. וכ"כ הר"ן לחלק (בשבת דף קמ"ו), ובתה"ד (סי' ס"ה) כ' משם אור זרוע דלא מיקרי גדול א"כ מחזקת מ' סאה, ע"כ, מ"מ משמע דאיירו בכלי שלם דומיא דמגדל, וא"כ מנ"ל לרמ"א לחלק בין גדול לקטן אף בחבית דמוסתקי.

★★

וכתב שם להלן: וליישב שיטת הרמ"א, מנא ליה דבחבית המחזקת ארבעים סאה אפי' שהיא של מוסתקי אסור, הנה רש"י (כאן בביצה) כתב דההיתר של מוסתקי הוא משום שאין בו חשש שמא יעשה כלי, כיון שאינו חשוב, ואף אם יעשה כלי אין שם כלי עליו, והנה המ"ב (סי' שי"ד ס"ק ו') כתב דאפי' בשל מוסתקי אם עושה פתח להכניס ולהוציא אסור מהתורה, ותמה עליו בחזו"א (סי' נ"א אות ז'), שהרי כל זה לשיטת רש"י שמחייב במוסתקי, אבל לשיטת תוס' אין חיוב כזה, והלכה ככתראי, עיי"ש.

ונל"ע"ד שדברי תה"ד שהביא הרמ"א אזלי לשיטת רש"י דס"ל דאף במוסתקי אם יתכוין לעשות כלי חייב, ולכך דוקא בכלי קטן לא חיישינן שמא יעשה כלי משום שאינו חשוב, אבל בכלי גדול המחזיק ארבעים סאה, אף במוסתקי חיישינן שמא יעשה כלי, וזהו מקורו של הרמ"א, דאפי' בחבית של מוסתקי בעינן שלא יחזיק ארבעים סאה.

ולפי זה מיושבים גם כן דברי המ"ב, דהרי המ"ב אזיל לשיטת הרמ"א ומפרש דבריו, וכיון שהוא פסק כרש"י

לגבי בשמים הו"ל לומר להריח במוצאי יו"ט כדי שלא לפרסם משום כבוד יו"ט וצ"ע"ק.

★★

בגמ': הוה מפשח ויהיב לין אלו"תא וכו'.

כתב הגאון ר' חיים אור זרוע בתשובותיו (סי' נז):

ועל ענין הגרון [על לעיסת בשמים בשבת לבסומי קלא הואיל ואין שם מכה] יפה הבאת, אך איסור נראה טפי משם, כי שמא זה בכלל החושש בגרונו הוא, שאין לך חששא גדולה מזו שנקלף בשר וניחר גרונו ואינו יכול להוציא כרצונו קול, אם לא באכילתו בשמים שאין דרכו לאכול כאשר כתבתי, ולריח הפה אינו דומה, שהרי הפה אינו מתרפא, אך לעיסתו גורמת לסירחון פיו שאינו ניכר, ודמי למולל בשמים מפני ריח רע דמפשתינן אלו"תא אלו"תא (ביצה לג ב), אבל לעיסה וגמיעה מועלת ומצהלתו ומעברת כל ערעור שבגרונו, אבל משום כבוד הבריות נראה להתירו בצנעה, וכל שכן נמי דאיכא כבוד שמים בבסומי קלא ביום תפלה. והא דתנן כפ' במה אשה יוצאה (ס"ד ע"ב) ובלבד שלא תתן לתוך פיה, י"ל דרפואה ודאי היא אע"ג דלא מפרש בגמ' אלא משום ריח הפה.

★★

וע"ש בשבת הנ"ל בתוס' (ד"ה ובלבד וכו') מהר"י פורת דהאיסור לתת לתוך פיה הוא משום שחיקת סממנים, כיון דלרפואה הוא ע"ש, וע"ש בהגהות הגרע"א זצ"ל ובאגלי טל (מלאכת טוחן אות כ"ב ס"ק מ"ו).

★★

בגמ': אמר רב אשי - כי תניא ההיא במוסתקי וכו'.

הנה מבואר כאן דבחבית שלימה אין היתר לשברה על מנת לאכול מה שבתוכה. ובשו"ע (או"ח סי' שי"ד ס"א) פסק כן, ונראה שטעם האיסור הוא משום דס"ל דיש בנין וסתירה בכלים, שכן כתב המחבר: וה"מ שאינו בנין ממש וכו' ונראה שמדין בנין נגעו בה. אכן בגמ' כאן נראה קצת דהטעם באיסור הוא שמא יתכוין לעשות כלי וצ"ע.

והרמ"א (שם) כותב: דהא דשרי בחבית היינו בחבית שאינה מחזקת ארבעים סאה ע"כ.

ומחמת גריעותא לא חייס עליה וליכא למיחש שמא יתכוין לעשות כלי, ולפי"ז גם בשקית ניר שלא יחוס עליה וגרועה היא מחבית של מוסתקי, וודאי אין לחוש שמא יתכוין לעשות כלי וע"כ מותר לפתחה, וגם בקופסאות השימורים יש לידע דרך המדינה, דאם דרכם להשליכם לאשפה ואין חסים עליו, א"כ הוה כמוסתקי, ושפיר מותר לפתחם בשבת.

אך לפי דברי התוס' כאן בד"ה כי תניא שהביאו דברי רש"י דלא חיישינן לתקון כלי הואיל ורעועה הרבה יחוס עליה דשמא יקלקל החבית ועושה נקב לכל הפחות שיוכל, וכוונתם להיות והחבית רעועה אז לא ירצה אח"כ לתקן לעשות כלי, כי חושש שהחבית תישבר לגמרי, ועל כן בעת השבירה פותח נקב לכל הפחות שיוכל ואח"כ לא יעשה כלום, וע"כ אין לחוש שמא יתכוין לעשות כלי, ועל הנקב בעת השבירה אין לחייבו כי הרי לא עשה כלי והוי מקלקל.

ולפי"ז בשקיות ובקופסאות שאינם רעועים אלא בריאים הם, אף שמשליכם, יש לחשוש שמא יתכוין לעשות כלי, ולא דמיא למוסתקי.

אך אם אינו חס עליהם כלל כמו שקיות של נייר, ודאי אין לחוש שמא יעשה כלי כסברת התוס' בשבת, דהתוס' כאן לא יחלוקו על סברא זו, אלא רק כאן ס"ל דחבית של מוסתקי חס עליה, וע"כ פירשו פירוש אחר בכוונת ת"י הגמרא, אבל גם הם מודים דבאופן שבודאי לא חס עליהם אין לחשוש שמא יתכוין לעשות כלי ומותר לפתחם. וע"ש עוד שהאריך בענין זה עיי"ש.

★★

רש"י ד"ה במוסתקי. כן א"ל רבי שמואל המכונה חסיד. **כתב** רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד (בסוף ספרו קובץ הערות) דהכוונה בדברי רש"י "המכונה" הוא שהעולם קוראין אותו כן, ויש לדקדק דלמה הוסיף רש"י תיבת "המכונה" ולא כתב רבי שמואל "חסיד", וידוע שברש"י התיבות ספורות ומדודות אין בהן שפת יתר. וכתב דנראה שלימדונו רש"י בזה דבר גדול, דהנה מבואר דאיסור לשון הרע הוא כל שעל ידי דיבורו גורם היזק לחבירו שלא כדת, ולפי"ז י"ל דגם המגדיל מעלת חבירו יותר מכפי שהוא באמת גם זה בכלל לשון הרע כי יגרום היזק בדיבורו, ולדוגמא אם יפליג בשבחיו של אחד יותר ממדרגתו האמיתית, יטעו בו, וימנו אותו למשרה שאינו ראוי לו או שישתדכו עמו בטעות, ונמצא שמזיק להן, וזה

שאף במוסתקי יש בנין וסתירה, אם כן אם עושה פתח שעשוי להכניס ולהוציא חייב.

★★

הרשב"א (שבת קמ"ו) כתב, דהא דמוקי לה במוסתקי אינו אלא לר"א, אבל לרבנן דקי"ל כוותיהו, מותר לשבור אף חבית שלימה. ותמה עליו החזו"א (או"ח סי' נ"א אות ה') מסוגיא דביצה כאן דאמרו דלר"א בקוטם לחצוץ בו שיניו חייב חטאת, ולקטום ולהריח אסור מדרבנן גזירה שמא יקטום לחצוץ בו שיניו, אבל לרבנן דס"ל דקוטם לחצוץ בו שיניו אסור מדרבנן. בקוטם להריח מותר, וא"כ בשבירת חבית לעשות כלי, דלכו"ע חייב חטאת, דין הוא שיהא אסור אף בשובר להוציא גרוגרות, עיי"ש.

וכתב בשו"ת אור לציון (הנ"ל): ונלע"ד ליישב שיטת הרשב"א, דס"ל דקוטם ביד אפי' לחצוץ בו שיניו אינו אלא משום שבות, כיון דאינו בכלי, וה"ה בשובר חבית ביד, דהוי דרך שינוי, ואפי' יתכוין לעשותה כלי אינו חייב, ושפיר התיר הרשב"א אף חבית שלימה שאינה של מוסתקי, דכיון דהוי דרבנן, לא גזרו יותר, ומה שאמרו בגמ' בביצה כאן למסקנה דאיירי במוסתקי, היינו לר"א דווקא דס"ל דבקוטם על מנת לחצוץ שיניו חייב אפילו קוטם בידו, וה"ה בחבית שלימה, וע"כ מוקמינן לה במוסתקי, אבל לרבנן דס"ל דקוטם ביד פטור בכל גוונא, ה"ה נמי גבי חבית ואפי' שלימה דפטור, ואף רבנן לא גזרו כששובר בידו.

וכיו"ב עיין בגמ' ר"ה (דף ל"ג), דאין חותכין שופר ביו"ט, והחותכו במגל עובר בל"ת, ובסכין אית ביה משום שבות, ומוכח דאף אם משתמש בכלי לעשות השופר (כלי), אם אינו כלי המיוחד פטור, כ"ש כשמשמש בידו. ע"כ.

★★

בגמ': ולית ליה לר"א הא במוסתקי.

הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קכב) האריך מאד האם מותר לפתוח קופסאות שימורים של סרדינים ושקיות ניר של סוכר וכדומה בשבת, והביא שיטות הראשונים בזה.

ובענף ד' שם הביא דברי התוס' בשבת (קמו ע"א ד"ה שובר) שהביאו דברי הגמרא ורש"י כאן דמה דאיתא שובר אדם את החבית מיירי במוסתקי, והיינו שהחבית רעועה

המנחת חנוך (מוסך השבת אות כט) כתב לחדש, דהורג טריפה בשבת פטור, דנחשב כמת ע"כ. והאחרונים ציינו שבתוס' רי"ד (שבת קל"ו) כתב כעיי"ז בשם הריב"ם ע"ש היטב.

וכתב הגאון בשו"ת בית יצחק (יו"ד סי' ז') להקשות על שיטה זו מהגמ' כאן, דבעי הש"ס אי מותר לשחוט ביו"ט בהמה זו שהיא ספק טריפה וכו"ל, והרי ממנ"פ שרי, שהרי לצד שהיא טריפה, א"כ אין כאן כלל איסור בשחיטתה ביו"ט ע"כ.

וכתב בשו"ת גבעת הלבונה (או"ח סי' נ' ס"ק א'): ולענ"ד משיטה זו אדרבה ראי' לדבריהם. דהנה כבר תמה השאגת ארי' (בסי' ס"ד) על איבעית הש"ס בזה דהרי מפורש במשנה ברף י"ז דמותר לשחוט מסוכנת ביו"ט והרי בעיא פירכוס ושמה לא תפרכס ואעפ"כ שרי, ומפורש דספק טרפה מותר לשחוט ביו"ט והקושי' עצומה. ותירוצו כבר דחה הפרמ"ג ביו"ד (סי' ט"ו בש"ד סק"ג) יעו"ש.

אכן נראה, דהנה השאג"א תמה עוד שם על האיבעיא, דהרי כמו שאסור לאכול ספק טרפה, כמו"כ אסור לעשות ספק מלאכה ביו"ט, וא"כ בודאי אסור כה"ג, ומה בעי. והוכיח מזה דבשהה מעל"ע הבדיקה רק דרבנן, ומשו"ה בעי הש"ס יעו"ש. אכן מדברי הקדמונים נראה, דמה"ת צריכה בדיקה ועיין בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' ס"ו) ועוד אחרונים, וא"כ קשה הקושי' הנ"ל.

ולכן נראה, דהנה כבר הבאתי דלכאורה אין כאן איסור כלל אם הוא טרפה וממ"נ מותר לשחוט ביו"ט לשיטת הרי"ד הנ"ל. והנראה דהנה הדבר ברור דאף להרי"ד והמנ"ח דבשוחט טרפה פטור משום נטילת נשמה, זה רק דאין בו חיוב, אבל עכ"פ אסור מדרבנן דגזרינן אטו אינו טרפה, דלא גרע מבן פקיעה שהפריס ע"ג קרקע שטעון שחיטה מדרבנן מחמת גזרה אטו שאר בהמה, וה"ה וכ"ש לענין שבת דגזרינן גם בטרפה אטו שאר בהמה, וזה דבר שאין בו ספק כלל דא"א לומר דמותר גם מדרבנן.

וא"כ מיושבת קושית הבית יצחק הנ"ל, דכיון דעכ"פ גם בטרפה אסור מדרבנן שפיר בעי הש"ס אי אסור בספק טרפה, דיש לומר דנהי דמחמת איסור טרפה צריך לבדוק זה רק משום דהוה ספיקא דאורייתא. אמנם מחמת איסור יו"ט דמה"ת ממ"נ מותר ורק מדרבנן שפיר יש לומר דמותר בספק,

מחוץ מה שמזיק לאותו האדם בעצמו שיסבור על עצמו שהוא אדם גדול וחשוב ויהא איש חכם בעניו אשר היא מדה שאין לה תקוה. ויתכן דרש"י לא הכיר בעצמו את רבי שמואל אם הוא חסיד או לא, ואילו היה כותב ר"ש חסיד היה מזיק לרבי שמואל על הצד שבאמת אינו חסיד.

דף ל"ד ע"א

בגמ': דרסה או שטרפה בכותל וכו' מהו לשחטה ביו"ט - מי מחזקינן ריעותא ביו"ט וכו'.

וברש"י: משום חשש איסור מלאכה ביו"ט ע"כ.

מבואר מרש"י דהספק כאן הוא בגלל איסור המלאכה דיו"ט, וכן מפורש במג"א (סי' תצ"ח ס"ק י') דביו"ט חיישינן טפי בגלל האיסור מלאכה ע"ש, וזה האיבעי' כאן. וע"ש בט"ז (ס"ק ח') שכתב בשם רש"י דהספק כאן הוא בגלל דאתילד לה ריעותא ואתרע לה רובא ע"כ, וצ"ע דברש"י מפורש דהספק הוא בגלל איסור מלאכה דיו"ט.

ובשו"ת שאלת שלמה (וורטהיימר - סי' א') נשאל לגבי סוג מסוים של עופות המולדים מביצים שנתחממו במכונה, שרב א' הרעיש שאסור לאכלם מפני שאינם חיים י"ב חודש, וכותב שם:

הנה פה בהמושבות המנהג לאוכלם בלי פקפוק, ואמרו לי בקיאים כי פה הם חיים יותר מי"ב חדש ככל שאר העופות. ואם אולי בהמדינה הקרה אינם חיים יב"ח, זה אולי מפני חולשתם שם אינם סובלים הקור וכן בקיץ מפני החום. וראיה שזה מזיק להעוף החלוש ממ"ש גדולי האחרונים כי לכן בעינן שהייה יב"ח לספק טריפה כדי שיעברו עליה ימי חמה וצינה.

ול"ה"ן כותב להוכיח מהגמ' (חולין ל"ז) דמסוכנת שריא, ומוכח מזה דע"כ לא הקפידה תורה על מה שאינה יכולה לחיות, אלא רק אם נתחדש בה דבר זה ע"י טרפה. לא כשבא הדבר ע"י חולשה או שאר מקרה.

ול"ה"ן מביא את דברי הט"ז הנ"ל המבאר כאן דבדרסה או שטרפה בכותל יש צד לומר דכיון דאתילד לה ריעותא אסורה. אכן ברש"י לא מבואר כדברי הט"ז וכהנ"ל ולק"מ מכאן.

בפטיש שבזה נגמר הכלי, וכמו שכתוב שם בהרא"ש (סימן ט"ו).

וביותר היה נראה בזה לפי מה שנרשם בזכרוני שראיתי באיזה תשובה בשם הראשונים ז"ל דעל בישול מים בשבת אין חייבין כלל, וא"כ יש לומר דאין צורך להגיה את הקדירה, רק נותן את המים וכפשוטו, שהוא הוא החייב משום מחסם, שזולת המים לא היתה הקדירה מתחסמת ודוק.

ואולם דין זה דאין במים משום בישול בשבת הוא דבר שאי אפשר לאומרו, וצריך ביאור רחב בזה. ע"כ.

דף ל"ד ע"ב

בגמ': תינוקות שטמנו תאנים וכו' ושכחו ולא עשרו וכו'.

הנה הרמב"ם (פ"ד דתרומות הלכה ה') כתב להדיא דקטן אעפ"י שלא הביא שתי שערות אם תרם תרומתו תרומה ע"כ. וכוותי' דהרמב"ם פסקו עוד ראשונים, ראה בסמ"ג (מ"ע קלד) ובמאירי נדה (מ"ו ע"ב) ע"ש. וכן בשו"ע (יו"ד סי' של"א סעיף לג) ע"ש. אכן הגר"א בביאורו לשו"ע יו"ד (שם ס"ק ע"א) חולק וס"ל דאין תרומת קטן תרומה עד שיביא שתי שערות ע"כ.

וכתב הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בדרך אמונה (ח"ג, הל' תרומות פ"ד בציון ההלכה ס"ק קנט): ועי' ביצה (ל"ד ב') תינוקות שטמנו תאנים לשבת ושכחו ולא עשרו, משמע דתינוקות יכולין לעשר, ובקטנים מיירי כמ"ש בירושלמי פ"ד דמעשרות, וא"כ סתם משנה דקטן יכול לעשר. וי"ל דהכונה שכחו ליתן לגדול לעשר, א"נ שכחו אנשי הבית מזה ולא עשרו, ובירושלמי הגי' ושכח לעשרן, ורבנו שהעתיק בפ"ב ממעשר הכ"א ושכחו לעשרן, י"ל דלטעמי' אזיל דמופלא סמוך לאיש מעשר.

★★

הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל - הי"ד כותב (בקובץ מוריה שנה י"ח קו' א-ב ע' נז): תינוקות שטמנו וכו' לא יאכלו, פירוש משום דיחידום לאכילת שבת, וקשה הא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. והנה בהירושלמי בעי, אם אחד הכניס פירות של חברו דרך פתח הבית, אי נתחייב במעשר, או דאמרינן דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. וצ"ל דדוקא

וזהו איבעיות הש"ס ומיושב קושית השאג"א והב"י כל אחת בירך חבירתה.

★★

בגמ': אחד מביא את האור וכו' ואחד מביא את המים וכו' כולן חייבין וכו'.

הנה הרמב"ם (פ"ט מהל' שבת הלכה א') כתב דהמחמם את המים הוא אב מלאכה ושיעורו כדי לרחוץ בהם אבר קטן ע"כ. והכס"מ הביא בשם הרמ"ך שתמה מנין לרמב"ם דהמחמם מים חייב בשבת, וכתב הפרי חדש (יו"ד סי' ס"ח) להוכיח כהרמב"ם מהגמ' כאן דמבואר דאחד מביא את המים וכו' כולן חייבין, מבואר דבמים יש דין בישול.

וכתב בשו"ת חדות יעקב מהדרו"ת (סי' ס"ו ס"ק ב') להקשות בזה: ותמיהני הא שם נעשה ממים רוטב וגם תבלין במים שפיר חייב, וכמו מבשל סממנין במים דחייב משום מבשל, כיון שמבשל הסממנים, וכן המים נתבשל עם סממנים, וי"ל גם על המים חייב משום מבשל, וכמו שמן לת"ק (בשבת דף מ') דאין בשמן משום מבשל, וקשה הא שמן המשחה בשלו עם עקרים במשכן ע' כריתות (דף ה') והרמב"ם פ"א מכלי מקדש, וכל שהוי במשכן הוי מלאכה. וע"כ צ"ל דבמשכן נתבשל עם עקרים הוי בישול, אבל בפני עצמן לא. וכן מים עם סממנים או תבלין שנשתנה לדבר אחר הוי בישול, אבל מים גרידא לא נשמע דהוי בישול וכו' ע"כ.

★★

הגאון האדר"ת ז"ל בספר עובר אורח (סי' ס"ג) כותב: עמדתי בימים האלה בעברי בסוגיא דביצה (לד, א) בפירוש הרבינו חננאל שם אחד נותן העצים חייב משום מדליק, ונותן את המים חייב משום מחמם, והנותן בתוכו בשר חייב משום מבשל. והוא תמוה מאד דאיזה מלאכה היא מחמם דקאמר, ולא נמצאת כלל מלאכה זו. ובפשיטות גם הוא חייב משום מבשל כמו שכתב רש"י ז"ל (שם ד"ה כולם), והוא דבר פשוט מאד.

ובעודני מדבר עמו עלה ברעיוני להגיה בזה הגה"ה קלה, והוא במה שדקדקתי שהר"ח ז"ל לא הזכיר מחיוב השופת את הקדירה, על כן נראה לי פשוט דצ"ל הנותן את הקדירה חייב משום 'מחסם', והחייב בזה הוא משום מכה

לברך עליה המוציא, לבד מסוכה דאינו קובע ומותר לאכול חוץ לסוכה, דתשבו כעין תדורו בעינין עכ"ד.

ובתב הגאון ר' מנחם זעמבא זצ"ל-ה"ד בספר חדושי הגרמ"ז (סי' ב') דדברי הר"ח או"ז מוכרחים בשיטת הרמב"ם, דהנה כתב הרמב"ם (פ"ו דחמץ ומצה הלכה ו') דמצה שאפאה בקרקע יוצא בה ידי חובתו עיי"ש. והלא בהלכה ז' שם כתב דכל שאין מברכין עליו ברכת המזון אינו יוצא בה עיי"ש, ומפורש בברכות (ל"ח ע"א) דכובא דארעא גובלא בעלמא הוא עיי"ש, וברמב"ם פ"ג מברכות ה"ט דעיסה שנאפה בקרקע מברך עליה בתחילה בורא מיני מזונות עיי"ש ובכס"מ. ומוכח דבמצה ה"ה קבוע. והרי בקבוע עליה סעודתו מברך המוציא וברכת המזון וכמש"כ הרמב"ם בפ"ג מברכות ה"ט שם עיי"ש. ועי' באור"ח סי' קע"ח ובמג"א (סי' קס"ח ס"ק ט"ז).

★ ★

ובתב עוד הגרמ"ז זצ"ל (שם): אולם צ"ע בכונתו אם זה דין בסוכה. הוא מצד דסבר כשיטת המאירי ביצה (ל"ה ע"א) דגם יו"ט קובע למעשר. או מצד דמצות סוכה קבועה. ועי' בר"ן רפ"ב דסוכה. או דבשבת סוכות קאי.

ובפשוטו שאני מצה דאוכלה לשם מצוה, שפיר י"ל דמשוי לה קבוע כלשון רש"י על סוכה ל"א. מה שאין כן בסוכה, נהי דכשיאכלנו בסוכה יהיה אכילת מצוה. אבל א"א לאסור לאכול חוץ לסוכה. דאז לאו קבוע הוא. וע"כ מדהוצרך לטעם דתשבו כעין תדורו כוונתו כנ"ל. (ועי' בשערי תשובה או"ח סי' קס"ח בשם ברכי יוסף שם, דלא ראה דברי מהר"ח אור זרוע. ובמנחת חינוך מצוה י' בזה).

★ ★

והנה בצל"ח ברכות (מ"ט ע"ב) כתב להוכיח דדעת התוס' דג"כ יו"ט קובע למעשר עיי"ש שהביא דמהטור נראה דלא ס"ל כן. והוא לשיטתו בחדושו לביצה (ל"ה ע"א) שהאריך בזה, והוכיח מכמה דוכתי (והביא כן בשם הפנ"י עיי"ש) דאין דין עונג ביו"ט רק דין שמחה (וכ"כ בחתם סופר לשבת קי"א ע"א ד"ה ותדע וכו'), ולכך אין הדין דקביעות ביו"ט עיי"ש. וע"ע בשער המלך (פ"ז דסוכה ה"ז ובפ"ה דמעשר הכ"ב). ובמכתבי תורה לאדמו"ר זצ"ל מגור (סי' ל') עיי"ש.

ויש להעיר לכאורה מירושלמי (פ"ד דמאי ה"א) בהא דאי במשנה בדמאי שם הלוקח פירות וכו' ושכח לעשרן,

היכא דאי בעי למיכל אינו יכול לאכול, אז אמרינן דאין אדם אוסר, אבל הכא הקטנים אי בעו למיכל אכלי, יכולים לאסור, דהוי שלהם.

★ ★

בשנות אליהו ובהגהות הגרע"א למשניות (פ"ד דמעשרות מ"ב) הביא מהירושלמי דדין זה דתינוקות וכו' מיירי שלקטום בע"ש עם דמדומי חמה דאז יש להם מחשבה הניכרת מתוך מעשיהם [ומשכחת לה שיאכלו בע"ש, להסוברים דאין שבת קובעת אלא עם צאת הכוכבים, ודו"ק] ע"כ.

ומוען על כך הגר"ח זונדל גרוסברג ז"ל בספרו המעשר והתרומה (ע' צג): לענ"ד דבריהם צל"ע על שהעתיקו דברי הירושלמי להלכה, דלפי המבואר בירושלמי לא אמרו כן אלא לריש לקיש דס"ל דאין שבת קובעת אלא בשלקטם לצורך השבת, ולקייטת קטן כיון דאין לו מחשבה לא הוי כלצורך שבת, לזה תירצו דמיירי שלקטום עם דמדומי חמה דאז הוי כמעשה מוכיח על מחשבתן דמהני אפילו בקטן, אבל לרבי יוחנן דקיי"ל כוותיה ליתא לקושיא כלל, דלדידיה אפילו שלא לצורך השבת נמי טובלין, ומה דנקטה המשנה שטמנו לצורך השבת, תירצו שם דבא לומר דאפ"ה קודם השבת מותרין, כיון דאין מחשבתו מחשבה וכמש"כ בפנים, ובזה ניחא מה דקשה על הרמב"ם שהשמיט דברי ירושלמי אלו. שו"ר להמראה פנים שכתב כן לדעת הר"מ ע"ש, ועי' ש"ך ס"ק קכ"ח.

ובזה יש להעיר ג"כ על דברי רש"י בביצה (לד ב') וכו"ה בש"מ שם ובפי' הרע"ב שכתבו דאשמעינן במאי דנקט תינוקות דיש להם מחשבה ע"י מעשה המוכיח, דהא לר"י לא בעינן כלל מעשה המוכיח, וגם צ"ע במה דמשמע מיניה דבמה שטמנום הוא מעשה המוכיח, דלפי המבואר בירושלמי לא הוי מעשה מוכיח אא"כ לקטום עם דמדומי חמה, שו"ר במשנת ר"ב שנתעורר קצת מזה ע"ש. שוב נתעוררתי לדברי הגר"א (ס"ק קעה) שכתב דהגמ' דידן ס"ל כר"ל, עיי"ש בדבריו.

★ ★

בגמ': מי אמרינן כיון דכתיב וקראת לשבת עונג קבועה ואפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו וכו'. ולקמן בגמ': שבת קובעת וכו'.

הנה רבינו חיים אור זרוע בשו"ת (סי' עא) כותב, דכמו דשבת קובעת למעשר, ה"ה דקובעת לפת הבאה בכיסנין

ושואלו בשבת, יאכל על פיו וכו'. ובירושלמי ביאר שם הטעם כיון דע"ה ג"כ אימת שבת עליו. ובר"ש פי' כיון דשבת קובעת למעשר. (וכ"כ בתוס' כתובות נ"ה ע"ב ד"ה ובתרומת וכו'). ולפי"ז הרי מבואר שם בירושלמי דה"ה ביו"ט דג"כ שואלו ואוכל.

ע"ל פיו עיי"ש ולפי פירוש הר"ש (והתוס' הנ"ל) יצא אפוא ראי' ברורה דג"כ יו"ט קובע למעשר ודו"ק היטב.

★ ★

ובעצם ספיקו של הגרמ"ז זצ"ל הנ"ל בספיקו של הגר"ח אור זרוע, הנה זה לשונו של הר"ח אור זרוע שם: שבת קובעת, דאפי' אכילת עראי חשיבא קבע למעשר. נראה דגם לענין פת הבאה בכסנין וכו' - דכל אכילת שבת חשיבא קבע כמו למעשר. ומיהו לאכול עראי בשבת חוץ לסוכה שמא אין לאסור מהאי טעמא, דהתם בעי תשבו כעין תדורו עכ"ל שם. לכאורה מבואר להדיא כאן דספקו הי' בשבת בסוכות, ולא מטעם דיו"ט קובע. וז"ב ופשוט לכאורה.

והעירני הגאון ר' צבי אברמוביץ שליט"א דהחיד"א בכרכי יוסף (או"ח סי' קס"ח אות ה') הביא מש"כ הר"ח אור זרוע בשם כתיבת יד קדמון (וכנראה שכוונתו לכת"י הר"ח או"ז הנ"ל), וג"כ שם מבואר פשוט דהספק היה על שבת סוכות עיי"ש.

★ ★

ובספק הנ"ל לגבי יו"ט אי ג"כ אכילתו קובעת למעשר. רצה הצ"ח לומר וכו"ל, דיו"ט אינו קובע. כי כל הטעם בשבת הוא מצד "עונג", וביו"ט אין דין עונג. וכן איתא במאירי כדבריו. וכבר העירו האחרונים מרמב"ם מפורש, שיש דין עונג ביו"ט. (רמב"ם פ"ו הל' יו"ט הל' טז). ועוד העיר המקור ברוך (ח"ב סי' לה) מיבמות (צג ע"ב) דמבואר דמותר לאכול בשבת ויו"ט שלא מן המוקף מצד דין עונג.

מציד שני, העירו ראי' לצ"ח מפסחים (סח ע"ב) שחלקו שם ר"א ור"י אם ביו"ט חציו לכם או כולו לכם, ולכו"ע - בשבת בעינן לכם, כיון שיש דין עונג. אם נאמר שביו"ט יש דין עונג - למה חלקו ביו"ט. מוכח שביו"ט אין דין עונג. כן העיר בשו"ת רבי שלמה היימן (סי' ד). וחידש שם שזו מחלוקת ר"א ור"י, שר"י הסובר חציו לכם, יש דין

עונג ביו"ט. משא"כ לר"א - שסובר או כולו לה' - אין דין עונג.

ולפי"ז אולי יש מקום לישב במקצת את דברי הצ"ח עם הרמב"ם הנ"ל. שכל דברי הצ"ח הם רק לפי דברי ר"א לשיטתו דסובר שאין דין עונג.

★ ★

החילוק הנ"ל דענין זה אי יו"ט קובע אי לא תלוי במחלוקת ר"א ור"י, כתב גם בשו"ת שאלת שלמה (ח"ב ע' מ') וכתב דלפי"ז י"ל פרפרת נאה, דר' אליעזר במתניתין דעומד אדם על המוקצה לשיטתו קאי, לכן נקט דינא דעומד אדם על המוקצה בשבת דוקא, אבל אנן דקיי"ל כר' יהושע דבעי' חציו לכם, לכן גם יו"ט קובע.

ולפי"ז כתב ויישב עוד קושי' שהתקשה בה. דלעיל (י"ג ע"א) קאמר בגמ': הא רבי הא רבי יוסי בר"י לפירש"י שם דלר"י בר"י פטורין מלילות ביו"ט מתרומה דלא מקרי דגנך, מבואר דיו"ט אינו קובע למעשר, אבל לפי תוס' שם דאליבא דר"י בר"י דסבר הכנסתן לא זהו גרנן, א"כ כי מללן ביו"ט בא לו חיוב ביו"ט, וא"כ זכאי בהרמתה, אין ראי' מד' הגמ', די"ל באמת מהאי טעמא מקרי בא לו החיוב ביו"ט, משום דלפני יו"ט הי' מותר לו לאכול אכילת עראי ממנו, אלא שלשון התוס' כי מללן ביו"ט בא לו החיוב השתא, משמע דס"ל להתוס' כי בעת שמלל המלילות בא לו החיוב, ולא קודם לכן מחמת יו"ט, אבל מ"מ לפי פי' התוס' עכ"פ מד' הגמ' שם אין שום הכרע לזה.

אכן להנ"ל דהתבאר דזה תלוי בר"א ור"י א"כ א"ש הנ"ל, דלפי הס"ד בעי למימר דלר' יוסי בר"י מלילות פטור ממעשר ביו"ט, משום די"ל דשם רצו לומר דהא דאמרו ב"ה לב"ש לא אם אמרתם בתרומה שאינו זכאי בהרמתה לדברי ב"ש קאמרו דס"ל או כולו לה' כו', דר"א מתלמידי ב"ש, ולכן ס"ל דיו"ט אינו קובע.

★ ★

ובשפת אמת בחי' לפסחים (ל"ה ע"ב) כתב לחדש, דבאכילת מצה בליל הסדר אסור לאכול עראי בלי מעשר קודם ראיית פני הבית דהמצוה משוי' לי' קבע. ע"כ ולעיל הבאנו מש"כ הגר"מ זמבא זצ"ל-ה"י דהוכיח בענין זה מדברי הרמב"ם לגבי מצה שאפאה בקרקע.

יש להעיר דלפי מה שמבואר בתשו' הגרע"א (סי' א') דכל חיוב פת ביו"ט הוא רק משום ענג ע"ש. א"כ לפי הצל"ח ודעימיה דאין דין עונג ביו"ט, א"כ למה יש חיוב פת, ולמה מחזירין יעלה ויבא בברכת המזון אם שכח לאמרו כיון דליכא ענג לשיטתם. אבל ע"ש בשו"ת הגרע"א בהשמטות שמוסיף טעם למה צריכים לאכול פת בשבת ויו"ט מטעם דקידשו במן דקראו הכתוב לחם, ואתי שפיר.

★★

בקובץ מבית לוי (ניסן תשנ"ב ע' צו) כתב הג"ר משה שאול קליין שליט"א להוסיף ע"ד הצל"ח הנ"ל, בחילוק בין שבת ליו"ט, דיש חילוק גדול אם החיוב מדין עונג או מדין שמחה, דאם החיוב מדין עונג, א"כ עצם האכילה הוא מצוה שמתענג בזה, אבל אם החיוב מדין שמחה, אין המצוה האכילה עצמה ורק האכילה מביאתו לידי שמחה, א"כ באכילה גופא אין בה חשיבות שנאמר שקובע למעשר, אבל הוא מעיר על דברי הצל"ח שלדעת כמה פוסקים יש ביו"ט חיוב כבוד ועונג כבשת חוץ מחיוב השמחה שהוא דין מיוחד ביו"ט, וא"כ לפי"ז נמצא שגם ביו"ט שייך הסברא לגבי שבת שאף אכילת ארעי קובעת למעשר.

★★

בתשו' הרא"ש (כלל כ"ה סי' ב') כתב: אסור לשתות מים בלילי שבת ויו"ט קודם קידוש, משום דשבת קובע בכל מיני הנאות של אכילה ושתיה עד שיקדש (ור"ל כדאמר רב כשם שהשבת קובע כך הוא קובע לקידוש) מבואר דס"ל דיו"ט ושבת שוין בזה.

★★

כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' סג ענף ז) דהנה מבואר כאן בגמרא דאף אכילת פירות נחשבת עונג וסעודת קבע וגם ע"ז קאי בפסוק וקראת לשבת עונג, ועיין ברשב"ם בפסחים (ק"ה ע"ב ד"ה כשם) דאפי' סעודת כל שהוא הוי קבע עיי"ש.

וא"כ קשה מדוע לגבי הדין של אין קידוש במקום סעודה דילפינן מהפסוק וקראת לשבת עונג, דבמקום קריאה שם תהא עונג כדאי' בגמרא ורשב"ם ותוס' שם (קא ע"א), לא יוצא ידי חובת סעודה בפירות בלבד כדפסק המחבר בשו"ע

וכתב עוד הגרמ"ז זצ"ל-ה"י"ד (שם): ועי' במג"א או"ח (סי' קס"ח ס"ק י"ג) דאעפ"י שהוא קובע עליו לא מהני, דבעינן כל שאחרים קובעים עליו עיי"ש. א"כ לא דמי למעשר שהקביעות בדעתו תליא. וכן במצה הנאפית בקרקע או בפת הבאה בכסנין בשבת דאין אחרים קובעים עליו. אמנם לענין מעשר גופו שפיר י"ל כסברת רבינו זצ"ל דמצה קבעה, דבזה כו"ע קבעו על מצה.

וי"ש להביא ראייה מהך דברכות (ל"ז ע"ב) היה עומד ומקריב מנחות בירושלים וכו' נוטלן לאוכלן מברך המוציא עיי"ש. ובתוס' פסחים ל"ח ע"ב ד"ה דכולי וכו' הוכיחו מזה דכל שתחילתה עיסה, אע"ג דסופה טיגנה בשמן כעין מנחות דמחבת ומרחשת דמטיגנה בשמן, ומ"מ מברך המוציא עיי"ש.

והתינח לתוס' לטעמיהו במנחות (ס"ז ע"ב) ד"ה יצק וכו' דכך הוא הסדר בתחילה נותן השמן בכלי. ונותן סולת ולש בפושרין ונותן שמן עליו וכולל וחוזר ונותן שמן לקיים מצות יציקה עיי"ש. א"כ לדעת תוס' לש בפושרין קודם בלילה בשמן. והוי תחילתה עיסה ואח"כ טיגנה. ועי' בבאור הגר"א ז"ל לאו"ח סי' קס"ח דכתב ליישב דאף דנתן שמן בכלי בתחילה מ"מ זה דבר מועט עיי"ש.

או"ם דעת הרמב"ם (בפרק י"ג ממעשה הקרבנות ה"י) דנותן על הסולת שמן וכולל הסולת ואח"כ לש בפושרין עיי"ש. א"כ גם בתחילה היה טיגון בשמן, ואיך מברך המוציא. ומוכח דשיטת הרמב"ם ז"ל דמנחה קבעה. ועי' באבן העזר או"ח סי' קס"ח ואכ"מ.

או"ם בגוף הדבר לענין קביעות דמצה במעשר. נראה לפי"ד הירושלמי מעשרות פ"ד ה"א אור טובל. מקח טובל וכו' עיי"ש. וברמב"ם פ"ג ממעשרות ה"ג אחד משה דברים קובעין למעשר, האש וכו'. ובתוספתא פ"ד דמעשרות המהבהב באור חייב. ובירושלמי פ"ד דמעשרות סוף ה"א דפריך אהה דנתן הנותן מקפה לתבשיל פטור. הלא בלא כך אין האור טובל. ומשני תיפתר בתבשיל צונן עיי"ש. ומבואר דבישול וקלוי ורותח קובעים למעשר. ולפי"ז במצה דהיתה נאפית, עי' פסחים (ל"ז ע"ב), א"כ גם בלא קביעות דמצוה קובע למעשר, מצד דנגמר ע"י האש, ואש קובע למעשר ואכמ"ל.

★★

שכתבו לא יגמור אכילתו בשבת עד שיעשר, ועל כרחך עד שיעשר בשבת קאמר, דלאחר השבת גומר אכילתו בלא מעשר כדמפרש בתר הכי.

זה נראה לצדד להלכה, כי לא מצאתי גילוי לדין זה בדברי הפוסקים. לבד ראה זה מצאתי להרב כנה"ג י"ד סימן של"א שכתב וז"ל: הסוחט בשבת אשכול של ענבים, אי בעי לאכול הענבים צריך לעשר בשבת, דשבת קובעת למעשר וכו' יע"ש. עכ"ד.

והאחרונים האריכו הרבה בדבריו, ובשער המלך (שם) האריך להשיג עליו וס"ל דגם דבר שלא נגמרה מלאכתו ונקבע רק מחמת שבת אסור לעשרו בשבת ע"ש באריכות. וראה עוד בעמודי אור (סי' כג) ומכתם לדוד (סי' מ"א) שהוכיחו כן, גם בחזון איש (מעשרות סי' ד' ס"ק ט' וי') האריך בזה והוכיח להדיא דלא כספיקו של המגיה הנ"ל ע"ש היטב.

והגר"ח זונדל גרוסברג ז"ל בספרו המעשר והתרומה (ד' צ"ד ע"ב) כותב: שו"ר ברשב"ם פסחים (ק"ה א' ד"ה כשם), שכתב אפילו סעודת כל שהוא ידידיה קבע הוא אוכלין בשבת אפילו עראי מתבואה שלא נגמרה מלאכתה למעשר, אא"כ עישר מערב שבת. וע"ע ברש"ש יומא פג ב', וע"ע בקונטרס אהבת שלום להגאון מבערזאן ז"ל שכתב דמהרי"ף פ' ע"פ מוכח דלא כהמשל"מ. ועי' עשר תעשר הלכה קפו וע"ע בה' קנא. ועי' להגרי"א וינוגרד בספר זכרון (ירושלים תש"ג) בענין פירות הנתלשים בשבת לצורך חולה, דמותר לעשר.

דף ל"ה ע"א

בגמ': כי אתא רבין א"ר יוחנן, אחד שבת ואחד תרומה ואחד חצר ואחד מקח כולן אין קובעין אלא בדבר שנגמרה מלאכתו וכו'.

הגאון ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל כותב בקובץ כרם ציון (כרך ג' ע' קמא): יש לעיין בסוגיא, דמעיקרא בעא מיניה רבא מר"נ אם שבת קובעת למעשר גם בדבר שלא נגמרה מלאכתו, ופשיט ליה שבת קובעת בין בדבר שנגמרה מלאכתו ובין בדבר שלא נגמרה מלאכתו, ופריך ואימא שבת דומיא דחצר וכו', ומשני דלימוד ערוך הוא בדיניו דשבת קובעת אפי' בלא נגמרה מלאכתו, ולבסוף אסיק שם כי אתא

(סי' רעג ס"ה), ולפי דעת התוס' שם (ד"ה טעימו מידי) צריך דוקא פת, והלא גם אכילת פירות הוי עונג, ובאמת במג"א (שם ס"ק יא) הביא באמת דעת השלטי גבורים דגם אכילת פירות מהני משום דגם זה נחשב קבע, אבל לדעת הגאונים קשה וכ"ש לדעת התוס'.

ותירין דודאי גם לדעת התוס' והרא"ש אכילת פירות נחשבת עונג, וגם ע"ז נאמר וקראת לשבת עונג, וע"כ ודאי גם בשביל אכילת פירות צריך לעשות קידוש וא"א לאכול בלא קידוש, אלא ס"ל דהיות ועיקר כבוד היום הוא באכילת סעודת פת, א"כ אכילת סעודת פת לא נפטרת בקידוש שעשה על אכילת פירות, וה"ה להגאונים לגבי שתיית יין, וע"כ שפיר ס"ל דאין קידוש אלא במקום סעודה הוא סעודת פת להתוס' ואף יין להגאונים, דלולי זה אינו יוצא אח"כ באכילתו את הפת ובשתייתו יין בקידוש שעשה מקודם על הפירות וצריך לחזור ולעשות קידוש.

ועיין שם שיישב בזה את מה ששמואל עשה קידוש באיגרא וירד לארעא ועשה עוד פעם קידוש, שלא הוי הקידוש הראשון ברכה לבטלה, עיי"ש.

הגאון ר"י כולי זצ"ל - המגיה להמשנה למלך (פרק ה' דמעשר הכ"ג) כתב להסתפק ולומר דשרי לעשר בשבת דבר שלא נגמרה מלאכתו, כיון דמן התורה לא בא לעונת המעשרות, ואיסורא דשבת רביע עליה מדרבנן, לא הוי כמתקן. והא דתנן בפרק משילין דאין מגביהין תרומות ומעשרות, אפשר דהיינו דוקא בדבר שחיובו מן התורה. ועוד ראייה מדאמרין בפרק משילין, והני מילי פירי דטבילי מאתמול, וא"כ הכי נמי כיון דפירות אלו לא הוו טבילי מאתמול, כיון דלא נגמרו מלאכתן, ואיסורא דשבת הוא דרביע עלייהו, שרי לעשרם בשבת כדי לאוכלם.

ותו דהא עיקר טעמא דשבת קובעת למעשר, משום דכתיב: וקראת לשבת עונג, וא"כ איך אפשר לצייר דטעם העונג יהיה סיבה שלא יאכל, והלא קרא צווח ככרוכיא קום אכול משמע, ומי לא עסקינן דאין לו שום דבר לאכול, כי אם פירות אלו? אלא על כרחך אית לן למימר, דטעם העונג הוא סיבה לומר דאכילת שבת חשיבא קבע, ולעולם דשרי לעשרם בשבת כדי לאוכלם. והכי דייקי דברי הרמב"ם בפירקין והסמ"ג

וזהו דקאמר בגמ' מי אמרינן כיון דכתיב וקראת לשבת עונג קבעה ואפי' בדבר שלא נגמרה מלאכתו, ופירש"י כיון דאיקרי אכילה דידיה עונג קבעה שאין בה עוד שם עראי אלא שם קבע, והיינו דאכילת שבת קבע מיקרי, ור' יוחנן מיירי בדין קביעות הפירות אם עברה עליהם שבת, וזה קובע דוקא בנגמרה מלאכתן, וככל הו' דברים.

וא"כ להלכה קיימ"ל גם כרב נחמן, והוי מתני' כפשטה דהא דעומד אדם על המוקצה הוא דוקא בע"ש בשביעית דלאו בר עשורי הוא, הא בשאר שני שבוע אסור משום דשבת קבעה - והיינו סעודת שבת - אפי' בלא נגמרה מלאכתו, ולא צריכנן להך שינויא ועד כאן אני אוכל למחר קבע ליה, וליתא לכל הנך דיחויא דבגמ', ומבואר למה דלא הביאה הרמב"ם להלכה. (אח"כ ראיתי דבהא דלמסקנא ר"נ ור"י לא פליגי, כבר כתב כן במל"מ, אכן לא מהך טעמא שכתבתי, כי אם דלגבי שבת עצמה שבת קובעת ואין דבריו מבוררים עיי"ש).

דף ל"ה ע"ב

בגמ': הלוקח תאנים מע"ה במקום שרוב בני אדם דורסין - אוכל מהם עראי וכו'.

הגאון ר' דוד יונגרייז זצ"ל כותב בתשובה להגרי"מ חרל"פ ז"ל (בקובץ מוריה שנה כ' גליון א-ב ע' פ): מה שדיקדק על הגמ' ביצה ל"ה מדוע נקט תאנים במקום שרוב בני"א דורסין, ולא נקט חטי שלא נתמרחו. נראה לתרץ, ע"פ מה שמבואר בתוספתא דמעשרות (פ"ב ברייתא ד'), ומודה ר"מ לחכמים בשבלים ועתיד לעשות גורן, ענבים ועתיד לעשותן יין, זיתים ועתיד לעשותן שמן, דאוכל מהן ארעי. מבואר מזה דבדברים אלו מודו כו"ע דאין מקח קובע קודם מלאכתן, והך ברייתא רוצה לאשמועינן דמקח אינו קובע כלל בכל דבר קודם ג"מ, לכן נקט תאנים ולא חטים.

★ ★

ול"ה כותב עוד: מה שכתב דזה מודו כו"ע דרוב ע"ה מעשרין הן קודם גמר מלאכה, רק השאלה היא לענין תרומה אם צריך להפריש. הנה רש"י כתב להדיא ביצה (ל"ד ע"ב) ד"ה ע"ש בשביעית וכו', דאין רגילין לעשר קודם גמר מלאכה, וכן מבואר מדברי הכ"מ (פ"ה מהל' מעשר ה"ו).

רבין אמר ר' יוחנן אחד שבת ואחד תרומה וכו' כולן אין קובעין אלא בדבר שנגמרה מלאכתו ואיפסיקא הלכה כר' יוחנן, וזה סותר לכל מה דאמר רב נחמן לעיל מיניה ולא נזכר כלל שזהו פלוגתא ביניהו, ולהיפך מסתימת הש"ס היה מוכח דלא שייכי אהדדי ר"נ לר"י וזה תימה, דהא מפורש אמר ר' יוחנן דאין שבת קובעת בלא נגמרה מלאכתו.

★ ★

ושם לפני זה מביא הגרא"ז זצ"ל את דברי הרמב"ם (פ"ה דמעשר הכ"ג) הכותב וז"ל: היה אוכל באשכול וחשכה עליו לילי שבת לא יגמור אכילתו בשבת עד שיעשר, ואם הניחן לאחר שבת הרי זה גומרו, ולכאורה קשה מש"כ דלא יגמור אכילתו בשבת, דהא אשכול הוי דבר שלא נגמרה מלאכתו, דסתמא לדריכה קיימי, וכדכתב רש"י בביצה ל"ה ע"א ד"ה היה אוכל וכו', ושבת אינה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, וכדכתב להדיא בפ"ג ממעשר ה"ג. אכן לדברינו מיושב דאף דאין שבת קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, מ"מ סעודת שבת הוי אכילת קבע, וזה אסור אף בדבר שלא נגמרה מלאכתו כנ"ל. ולפי"ז מיושב גם מה שהקשה הצ"ח, למה השמיט הרמב"ם הך דינא דכשאמר מכאן ועד כאן אני אוכל למחר, נקבע למעשר באמירתו לחד ואפי' בחול, כדמוכח כן בסוגיא (ביצה ל"ה) אליבא דרבנן דר"א דלא ס"ל מותרו חוזר עיי"ש.

★ ★

ול"פי כל הנ"ל חוזר הגרא"ז זצ"ל ליישב מה שהקשה בתחילת הדברים וכנ"ל דקאמר כאן בגמ': כי אתא רבין א"ר יוחנן וכו', וזה לכאורה דלא כר' נחמן דלעיל.

ול"מש"כ נראה דבאמת לא פליגי כלל ר"נ ור"י, והוא דשבת קובעת את הפירות לאסרם אף לאחר השבת, וכמו כל אינך דברים הקובעים למעשרות, ומלבד זה איכא בה גם דינא דאכילת שבת סעודת קבע מיקרי, ולכן אף דדין הקביעות מה ששבת קובעת את הפירות הוי כמו אינך דברים הקובעים דוקא בנגמרה מלאכתו, אבל אכילה בשבת אסורה גם בלא נגמרה מלאכתו ומשום דאכילת קבע אסורה.

והשתא מיושב שפיר, דרב נחמן מיירי מגדר אכילת קבע, וכשאוכל בשבת עצמה, וזה אסור גם בלא נגמרה, דאכילה קבועה משוי לגמר מלאכה, והשבת קובעת, וממילא אסור וכמו שנת'.

דף

ביצה - דף ל"ה ע"ב

על הדרף

קעט

ועיין משנה ראשונה (פ"ב דמעשרות מ"ב), וכן בפאת השולחן (פ' ט"ז ס"ק י"ג), וברש"ש (ביצה ל"ה ע"ב), ובתוספתא (פ"ב ברייתא ד'), ובמנחת בכורים שם. אשר מכל זה מבואר, דלמ"ד מעשרן ודאי קאי גם לענין מעשר. גם דבריו נסתרו מגמ' ב"מ (ד' צ') תרומה בדמאי מי איכא, והתם קאי קודם גמר מלאכה,

ולדבריו דהא דקתני מעשרן ודאי קאי רק לענין זה דצריך להפריש תרומה, אבל לענין מעשר אמרינן רוב ע"ה מעשרין גם קודם גמר מלאכה, מאי קשיא תרומה בדמאי מי איכא, הא נוכל לומר דברייתא איירי בתרומה של דמאי, וקאי למ"ד דקודם גמר מלאכה מעשרן ודאי. ע"כ.

פרק חמישי

במשנה: משילין פירות דרך ארובה ביו"ט אבל לא בשבת וכו'.

כתב הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל-ה"ד בקובץ מוריה (שנה י"ח גליון א-ב ע' נח): אבל לא בשבת. פירוש משום טירחא. וקשה דמאי איסורא איכא בטירחא, ע"כ צ"ל הטעם משום דכשמטריח ליכא עונג שבת, ובשבת כתיב וקראת לשבת עונג, וקשה דמשום עגמת נפש התירו גם להתענות תענית חלום בשבת, וא"כ משום הפסד ממון אמאי אסרו. אלא הטעם משום עובדא דחול, וביו"ט הקילו, אבל לא בשבת.

★★

ברש"י: מי שהיו לו חיטים ושעורים שמוחין על גבו להתייבש וראה גשמים ממשמשים ובאין התירו לו לטרוח וכו'.

בקובץ בית דוד (קובץ ג' ע' שי) דן בשאלה: ספרים או חפצים אחרים המאוחסנים בגגו, וחושש מגשמים שיבואו ויפסידום או שהחמה תקלקלם האם מותר לפנותן ביו"ט או בשבת.

ומביא דברי המשנה כאן ופרש"י הנ"ל וכותב: וכך נפסק בשו"ע סי' תקכ"א סע' א'. ובמג"א ס"ק א' פי' שכ"ז התירו לו משום פסידא, ואפ"ה רק בארובה בגג, אבל לא מגג לגג וכו', כיון שבכל אלו אף שיש לו פסידא אסור דטרחא יתירה לא התירו. ובהגהות רע"א שם הוסיף דדוקא פירות שראויין לאכילה ביומו התירו במקום פסידא, לטרוח עבורם.

מתוך הסוגיא שם ומדברי המג"א נראה דכל מה דהתירו משום פסידא הוא במידי דאכילה, אע"פ שרוצה לאחסנן לאוצר כגון חטין ושעורין שרוצה לאחסנן לכל החורף או עצים לייבש לפי רע"א, ובכ"ז התירו ביו"ט דהוי מידי דאכילה, אבל בטירחא יתירה גם זה לא התירו.

לפ"ז בספרים יהיה אסור לפנותן, דאף שאינם מוקצים, בכ"ז אינם מידי דאכילה, ורק לכסותן מותר, ואם לא מספיק לכסותן והם כתבי הקדש יתכן ומותר לפנותן אפי' בשבת, דספרים התירו להעבירם אפי' לחצר שאינה מעורבת כמבואר בסי' של"ד, ובנידון דידן פיננוי מחסן לכל היותר הוא איסור דעובדא דחול דקיל טפי, שמותר אפי' לצורך מצוה, וכ"ש בזה.

אבל דברים שאינם כאוצר, כגון כביסה על החבל וחושש שיבואו גשמים, מותר להורידן, כיון שאינו מפנה "אוצר". וה"ה אם הוציא לפני פסח בגדים וספרים מהארונות והניחן בחצר אין לזה שם "אוצר" ומותר.

דף ל"ו ע"א

בגמ': התם הוא בשבת דאסורי משום דחמיר אבל יו"ט דקיל שפיר וכו' או דלמא התם דאיכא בטול בית המדרש אמרת לא וכו'.

הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל-ה"ד (בקובץ מוריה שנה י"ח קו' א"ב ע' נח) הקשה: קצת קשה, אמאי לא אמרה הגמ' לאידך גיסא, משום הפסד ממון, וכותב: ואפשר י"ל דחד מיניהו נקט, וכן באידך ע"כ.

★★

בגמ': אבל בשבת דאיכא בטול בית המדרש שפיר דמי, או דלמא הכא דאיכא הפסד פירות וכו'.

כותב עוד הגאון ר"א וסרמן זצ"ל-ה"ד (שם): קשה דהשתא איבעי ליה לגמרא מה עדיף, אם מצוה אם הפסד ממון, והרא"ש (פ"ק סימן י') בשם ירושלמי קאמר דמותר לטלטל מוקצה לצורך כיסוי, והכא משמע מגמרא, דקאמר ואידי דתנא רישא משילין פירות וכו', ופירש"י והתם ע"כ

דאמר ר"י אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת, משמע דמתניתין מיירי בשבת, וכ"כ בפיר"ח מכסין פירות בכלים מפני הדלף, רי"א פירות ממש שאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת יעו"ש.

וְהָיָה כוּתָב עוֹד: ומצאתי באגודה פ' משילין (אות נ"ב) שכתב וז"ל: ומכסין את הכלים מפני הדלף אמר עולא אפילו אוירא דליבני, ר"י מסופק אי כל הני מיירי ביו"ט או אף בשבת עכ"ל, ולכאורה צ"ע דאמאי מסופק ר"י בזה, דמאי שנא מהך שפורסין מחצלת ע"ג לבנים בשבת, ודוחק לומר שר"י לא היה גרסא זו "בשבת" אלא היתה לפניו גירסא סתמא: פורסין מחצלת ע"ג לבנים, ולא גריס "בשבת", וכן בהך דפורסין מחצלת ע"ג אבנים לא הוה גריס בשבת בהדיא ומשו"ה נכנס ר"י לבית הספק, וצ"ע.

★★

בגמ': סד"א להפסד מרובה חששו, להפסד מועט לא חששו וכו'.

בשו"ת הגרעק"א (סי' מג) כתב לגבי מה שמתירין ומקילין בהפסד מרובה, דביש לאדם כמה קדירות, אף שכולה ביחד הוי הפסד מרובה, מ"מ אנו מסתכלין על כל קדירה וקדירה בפני עצמה, וכל קדירה וקדירה לא הוי הפסד מרובה, ואין אנו מקילין בזה עיי"ש.

וכתב ע"ז בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' מג ענף ז) דלכאורה קשה מהגמרא כאן דמבואר דאמרינן לגבי משילין פירות ומכסין פירות דהוי הפסד מרובה, אף שכל פרי בפני עצמו אין בו הפסד מרובה, מ"מ אנו מסתכלין על כל הפירות ביחד, וא"כ ה"ה נימא הכי לגבי קדירות.

ואין לומר דכאן נחשב הפסד מרובה משום דהפסד על כל הפירות נעשה ברגע אחד, דהא גם בהנדון של הגר"ע אייגר זצ"ל בקדרות נעשה ההפסד לכולן ברגע אחד, ואעפ"כ ס"ל להגרע"א שאין מצטרפין.

אך יש לתרץ דכאן נחשב הפסד מרובה משום שכל ערימת פירות נחשבת דבר אחד, משא"כ בקדירות שפיר יש להחשב כל קדירה בפני עצמה.

בדחזי לטילטול איצטריך למנקט, שהרי מטלטלין הן עצמן ע"כ. חזינן מהכא, דטלטול לא הותר משום הפסד ממון.

★★

בגמ': ומכסין את הפירות וכו' ר"י אמר פירות הראויין ואזדא ר"י לטעמי' וכו' אלא לדבר הניטל בשבת וכו'.

בפוסקים דנו אי דין זה ביו"ט או גם בשבת, ובשלטי הגבורים על הרי"ף כאן (אות ג') כותב: נראה דדעת רבינו [הרי"ף] דדוקא ביו"ט מותר לכסות את הפירות ולא בשבת, וכ"נ דעת מיימוני שלא הביא דין זה בהלכות שבת, וכ"כ רש"י, אכן הטור הביאו גם בהלכות שבת, וכתב בשם ר"י דגם בשבת יכול לכסות עכ"ל ע"ש.

וכתב עליו בספר דברי שלום (או"ח ח"ג סי' קכ"ח ס"ק ב'): מה שכתב שנראה מדברי הרי"ף שדוקא ביו"ט מותר לכסות הפירות ולא בשבת, אין זה מוכרח, דהרי"ף כתב המשנה כצורתה, ומאי דתפרש לשון המשנה, ה"נ מתפרשין דברי הרי"ף.

ומ"ש שכן נראה מדברי הרמב"ם שלא הביא דין בהלכות שבת, וכ"כ רש"ל דהר"מ ס"ל כרש"י, אין זה מוכרח, שאכתי קשיא אמאי לא הביאו הר"מ בה' יו"ט, אלא טעמא שהשמיט דין זה מה' שבת ויו"ט, י"ל משום דסמך על מה שהביא (בפכ"ה מהל' שבת הכ"ה) וז"ל: פורסין מחצלת ע"ג אבנים בשבת או ע"ג כוורת דבורים וכו' ע"ש, ולפי"ז מוכח נמי שמותר לכסות הפירות מפני המטר, דפשיטא דלא גרעא מהך דינא שמותר לפרוס ע"ג אבנים ואע"ג דלא חזו אבנים לטלטולינהו, וזה ברור, א"כ דה"ה שמותר לכסות הפירות בשבת אעפ"י שאינן ראויין לטלטלן וכמ"ש המאירי ז"ל.

★★

והמאירי כתב כאן להדיא דהדין דמכסין את הפירות מפני הדלף הוא ג"כ בשבת ע"ש. וכ"כ הרשב"א (בעבודת הקודש שער ע"ג) וז"ל: ומכסין את הפירות מפני הגשמים וכו' שלהפסד ממון חששו, ובשבת אמרו ואצ"ל ביו"ט ע"כ.

ובדברי שלום הנ"ל (אות ד') כותב: כ"מ קצת ממאי דאמרינן רבי יצחק אמר פירות הראויין, ואזדא ר"י לטעמיה

הכלים שלא יהיו ניטלים, וחזרו והתירו כלי אשר מלאכתו להיתר - כדאיתא בר"פ כל הכלים - אף מחמה לצל, ואילו כלי אשר מלאכתו לאיסור התירו רק לצורך גופו ומקומו, הרי בכלל זה חידש ר' יצחק דאף שהתירו טלטול הכלים, מ"מ התירום רק לצורך עצמם, אך לא לצורך דבר שאינו ניטל בשבת, ודמיה למש"כ בראשונים דאף כלי אשר מלאכתו להיתר, מ"מ אין ניטל שלא לצורך כלל, וה"ה לצורך המוקצה נחשב לר' יצחק כלא לצורך כלל.

ובתב שם להוכיח ספק זה מתירונו הנ"ל של השיטמ"ק כאן, דלכאורה אם נימא דגדר איסור טלטל לצורך דבר שאינו ניטל, היינו משום דהוי בכלל שלא לצורך, דכל שמטלטל לצורך דבר המוקצה דאינו בר טלטול בשבת, חשיב שמטלטל שלא לצורך, א"כ לא שייך כאן איסור זה כלל, שהרי סוף סוף מטרת הטלטול של הכלי בעבר הדלף, הוא לצורך גמור, שהרי לאחר שינוח הדלף יהי בר טלטול, ולמה נאסר לטלטל הכלי לצורך הדלף שיהי מותר בהגיעו לכלי, והוי צורך גמור.

אלא ודאי נראה מדברי השיטמ"ק דגדר האיסור אינו כלא לצורך, אלא שהוא משום לתא דהמוקצה, דכי היכי דהמוקצה עצמו אסור בטלטול ובכל שימוש שהוא, א"כ גם אסור להשתמש לצורכו דגם זה בכלל המוקצה, א"כ שפיר כ' השיטמ"ק דאם בשעה שמטלטל הכלי לצורך הדלף הרי הדלף הוא בגדר מוקצה, א"כ נוהג בו כל איסורי מוקצה, ובכלל זה גם לא ליטול כלי לצורכו, אף דאח"כ יהי מותר ויפקע ממנו שם מוקצה, מ"מ עתה בעת הטלטול הוי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל. ע"כ.

★★

בגמ': ת"ש פורסין מחצלת וכו' והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו וכו'.

כתב הגאון ר' יעקב בוימאן ז"ל בספרו תנופת זהב (ע' 52): קשה לי על דעת הרשב"א ב'פ' האורג (שבת סוף דף ק"ו ע"ב) גבי ישב אחד על הפתח ולא מלאוהו וישב השני ומלאוהו השני חייב, ישב הראשון על הפתח ומלאוהו ובא השני וישב בצדו אעפ"י שעמד הראשון והלך לו הראשון חייב והשני פטור, הא למה זה דומה לנועל ביתו לשמרו ונמצא צבי שמור בתוכו. ופירש"י והר"ן "ונמצא צבי" שהוא נצוד

וכן צריך לתרץ בשבת (קנד ע"ב) לגבי כלי זכוכית, דהרבה כלים בכרך אחד נחשבין דבר אחד, ושפיר הוי הפסד מרובה.

אך יש להקשות על הגרע"א מנדה (ט ע"ב) דאיתא איכא דמיירי בטהרות אפיש וכו', שפירושו שנעשה בהרבה טהרות, ושפיר מצטרפים להחשב הפסד מרובה עיי"ש.

★★

בגמ': תנן נותנין כלי תחת הדלף בשבת - בדלף הראוי.

היינו דהגמ' הקשתה דהרי הדלף אינו ראוי בשבת והוי מוקצה, ואיך שרי לתת כלי תחתיו, ותירצה הגמ' דאיירי בדלף הראוי. והנה הקשו כאן הראשונים דהא קושי' זה קשיא לד"ה דאף החולקים על ר' יצחק ודינו דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת, מ"מ כו"ע מודים דאסור לבטל כלי מהיכנו, ולהס"ד דאיירי בדלף דאינו ראוי, א"כ הוי בכלל מבטל כלי מהיכנו, דע"י דיכנס הדלף בכלי תו לא יהי הכלי ראוי לטלטלו בשבת, ומאי טעמא הקשתה הגמ' רק לר"י.

ובשיטמ"ק תירץ ותו"ד, דלכאורה גם דלף דאינו ראוי והוא בכלל מוקצה, מ"מ הרי הוא בכלל גרף של רעי, והרי יהי מותר לטלטלו ולהוציאו, ומטעם זה יחשב לכאורה דבר הניטל, ולמהי נחשב דלף בגמ' כאינו ניטל בשבת, והיינו משום דאמנם יהי בכלל גרף של רעי, אך רק אחר דיגיע לארץ או לכלי, ומשו"ה הרי מצד ביטול כלי מהיכנו א"א להקשות, דהרי לאחר דינוח הדלף בכלי הרי יהי מותר לטלטלו להוציאו ממקומו, ונמצא דהכלי כלל לא נתבטל משמושו, ומיהו לענין איסורא דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל, חשיב דאינו ניטל, שהרי בשעה שמטלטל הכלי בעבור הדלף והדלף עדיין באויר ולא נחת ארצה, הרי עדיין אין לו תורת גרף של רעי, ונמצא דמ"מ מטלטל כלי לצורך דבר שאינו ניטל בשבת.

★★

והנה בספר משנת חיים להג"ר חיים מאיר שטיינברג שליט"א עמ"ס שבת (סי' ט"ו) כתב לדון בגדר הדין דר' יצחק דאין כלי ניטל לדבר שאינו ניטל בשבת, האם איסורו בגדרי מוקצה, דהיינו כמו שהמוקצה עצמו אסור בטלטול והנאה ושימוש וכדו', הרי בכלל זה נתחדש דה"ה דאסור להשתמש בעבורו, דכל אשר נשתמש לתועלת המוקצה ה"ז בכלל איסור מוקצה, או דאינו בכלל לתא דמוקצה, אלא דהא גזרו על כל

מכבר שמור בתוכו או שהיה צבי קשור בבית זה ונעל, שאעפ"י שניתר הצבי אין אומרים לזה שיפתח את ביתו כדי שיצא הצבי, כיון שבשעה שנעל בהיתר נעל.

והרשב"א כתב וז"ל: דבירושלמי משמע שמותר שהתירו לנעול בתחילה ביתו ולשמור ביתו וצבי בתוכו, וכיון שהוא צריך לשמור ביתו, אעפ"י שעל ידי כך ניצוד הצבי ממילא מותר, ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי בלבד, ע"ש.

והש"ט גבורים שם מפרש דברי הרשב"א דפסיק רישיה אסור דוקא שבאותו מעשה שעושה הפסיק רישיה אינו מתכוין ואינו עושה מעשה היתר עמו, כמו הכא גבי נעילת הבית שהוא היתר אעפ"י שצבי ניצוד ג"כ והוא פסיק רישיה ג"כ מותר, וא"כ הכא שהנחת מחצלת על גבי הכוורת דבורים להגן על הדבש הוא מעשה היתר, ואינו מתכוון לצוד, ואפילו שהוא פסיק רישיה יהא מותר כמו הנעלת הבית הנ"ל. ועיין מש"כ בזה בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' קצ"ד) ושו"ת עונג יום טוב (סי' כ"ב) ושו"ת חלקת יואב (חאו"ח סי' י"א).

בגמ': ותסברא דר"ש והא אבני זרבא דאמרי תרויהו מודה ר"ש בפסיק רישא וכו'.

הנה התרומת הדשן (סי' סד) חידש דפסיק רישא בדרבנן מותר ע"ש. והמג"א (או"ח סי' שי"ד) הקשה עליו מהגמ' כאן דמקשה לר"ש דהוא פסיק רישא, וכאן ליכא רק איסור דרבנן - כל שאין במינו ניצוד.

וכתב בזה הכתב סופר (או"ח סי' סד): קושי' זו אינה צריכה לפנים, דבשבת (מ"ג ע"א) לא מקשה דפ"ר הוא, ובסוגי' דביצה הרבה מן הראשונים לא גרסו שם פסיק רישא הוא, ועיי' מהרש"א שם דתוס' ע"כ לא גרס כן, ואין מן התימה דגם התה"ד לא הי' לו גירסא זו, וכן המרדכי דמביא התה"ד ראי' ממנו.

ויש להקשות קצת, אם לא הי' לו הגרסא בביצה כמו שהיא לפנינו, הו"ל להביא ראי' מדלא הקשה ולר"ש מי ניחא בדרבנן ליכא משום פ"ר, ויש לדחות, אלא גם לפי גרסא שלפנינו י"ל דאין ראי' משם, לפמ"ש הב"י סי' שי"ד דיש לדחות הבעה"ת דשאני דבורים במינה נצוד, וכ' הצ"ח שם דפי' הקמ"ל הוא דקמ"ל דבורים במינם ניצוד, והוא דאורייתא,

ולפ"ז א"ש דמקשה ולר"ש מי ניחא דפ"ר הוא, דפשיטא ליה דבמינם ניצוד. ובשבת לא מקשה ולר"ש מי ניחא, אפשר משום די"ל דבית דמקשה לר"י הא דשא"מ אסור, ומתריך אימא ובלבד שלא יעשה מצודה, וצ"ל דקמ"ל דאין במינו ניצוד, קמ"ל דבמינו ניצוד ברייתא דוקא כר"י וא"ש.

א"ל דיש להקשות על פי' הצ"ח דקמ"ל דיש במינו ניצוד הא לא הוי במינו ניצוד הוי שרי לר"י, וזה דלא כתוס' יומא דהרבו בראיות דאפי' בדרבנן דשא"מ אסור לר"י, והא כל שאין במינו ניצוד מדרבנן אסור לכו"ע, והא דקאמר ה"א כל שאין במינו ניצוד מותר, הגם דלית מאן דפליג דמדרבנן מיהת אסור, צ"ל דמ"מ רבותא איכא דה"א דמותר לגמרי.

ויותר י"ל דה"א באין במינו ניצוד ס"ד דמותר באין מתכוין, דלא אסור באין מתכוין רק בדאורייתא ולא בדרבנן קמ"ל לפי הפשוט דגם בדרבנן ס"ל אין מתכוין אסור, ולרש"י דס"ל דאין מתכוין בדרבנן מותר לר"י ג"כ א"ש, לפי מה שמתריך במגיני שלמה (בשבת מ"ג) שיטת רש"י ביומא, דכוונתו בלא אפשר ולא קמכוין שרי בדרבנן עיי"ש ובפנ"י, א"כ הכא אפשר שלא יכסה כל החלונות ואסור א"מ אפי' בדרבנן, וכ"ז לפי הי' הפשוט אבל למ"ש הצ"ח דב"י מפרש הקמ"ל דבמינו ניצוד הוא, הא שלא במינו ניצוד באמת מותר לר"י, וזה אינו דגם בדרבנן באפשר גם לרש"י דשא"מ אסור, ולומר דר"י ס"ל דשאב"מ ניצוד מדרבנן מותר, דלא כר"מ, ולא כרבנן, בוודאי אין לומר דג' מחלוקת בדבר, ומה לנו להדר למוקמי ברייתא כר"י ולדחוק בכל זה.

ל"ב הטוב טוב יותר מ"ש השעה"מ ביישוב הב"י, דעד דלא אסיק דדבורים אין במינם ניצוד, ס"ל דבמינם ניצוד, ולכן מקשה ולר"ש מי ניחא הא פ"ר הוא דמלאכה דאורייתא היא, וכד אסיק דאין במינם ניצוד, גם כר"ש אתי', אלא דמהדר למוקמי כר"י דמיי' בו, והוא ישוב נכון יותר, וא"ש דינו של התה"ד.

דף ל"ו ע"ב

בגמ': מהו דתימא במינו ניצוד אסור - שלא במינו ניצוד מותר קמ"ל.

וברש"י: דבר שבמינו נצוד - שדרך לצוד את בני מינו, כגון חיה ועוף אסור, אבל האי דאין במינו נצוד שרי, קמ"ל ע"כ.

יש במינן ניצוד, וכדכתב בספר אמרי בינה או"ח (הלכות שבת סימן כ"ט ד"ה ואולם), ואם כן אין כאן שגגה ח"ו בחיק מרן ז"ל, ודבריו נכונים כדרכו הטובה ורגלי חסידיו ישמור ודוק.

מיהו הא צריך ביאור מדוע נייד מרן ז"ל מלפרש כרש"י ז"ל, דההוה אמינא היתה דבורים שלא במינו ניצוד מיקרו ושרי, וקא משמע לן ההיא ברייתא דאף על פי דבורים לאו במינן ניצוד מכל מקום אסור.

★★

ובס"ד נלע"ד לומר, דהנה כבר הבאנו בראש דברינו הא דתניא בשבת (ק"ו ב'): "תנו רבנן הצד חגבים גזין צרעין ויתושין בשבת חייב דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים כל שבמינו ניצוד חייב וכל שאין במינו ניצוד פטור". ופירש רש"י ז"ל: "כל שבמינו ניצוד כגון חגבים וגזין, וכל שאין במינו ניצוד צרעין ויתושין שאינם לצורך" ע"ש.

מודעת זאת בכל התלמוד דסתם "חכמים" דרבי מאיר, הוא התנא רבי יהודה, וכמבואר באר היטב בדוכתין סגיאין, עיין כתובות (כ"ד א'), סוטה (ח' א'), סנהדרין (מ"ה א') ע"ש.

ולפי זה הא דאמר בברייתא בשבת (ק"ו ע"ב) הנ"ל: וחכמים אומרים כל שבמינו ניצוד חייב וכל שאין במינו ניצוד פטור היינו התנא רבי יהודה, ודוק.

והשתא יש לשאול לפי פירוש רש"י ז"ל בביצה, דההיא ברייתא דאוקמה תלמודא כרבי יהודה וכמפורש שם, אתיא לאשמועינן דלא תימא דכל שבמינו ניצוד אסור ושלא במינו ניצוד מותר, אלא אף שאין במינו ניצוד פטור אבל אסור, ותקשי לך דאכתי מאי קא משמע לן והא אמרה רבי יהודה חדא זימנא בההיא ברייתא דשבת וכמפורש לעיל, ואמאי איכפל תנא לאשמועינן תו הך מילתא.

ותו איך סלקא דעתין למימר דאין במינו ניצוד מותר לרבי יהודה, ומחמת כן הוצרכה הברייתא להוסיף ובלבד שלא יעשנה מצודה, לאורי לן דלרבי יהודה כל שאין במינו ניצוד אסור, דמעיקרא מהיכי תיתי לאסוקי כן אדעתין, אחר שבמקום אחר איתמר ברייתא דחכמים דרבי מאיר שהוא רבי יהודה כבר קא משמע לן דלא תימא כן.

וכותב הגאון ר' יעקב חיים סופר שליט"א בספר מנוחת שלום (חלק י"א סי' יט): ופשט דברי רש"י ז"ל דהיינו אבל האי דבורים שאין במינם ניצוד מותר, וקא משמע לן דאסור, אבל אין הכי נמי דבורים מינם אינו ניצוד הוא, וכן מפורש שם בפירוש רבינו חננאל ז"ל: "ואין הדבורים יכולים לצאת ונמצא כצד בשבת, ואף על פי שאין במין הדבורים ניצוד" ע"ש.

ומרן ז"ל בבית יוסף אורח חיים (סימן שט"ז ד"ה וכתב בעה"ת) כתב: "אי נמי דעד כאן לא אסר רבי שמעון לפרוס מחצלת על הכוורת בפסיק רישיה, אלא בדבורים שבמינן ניצוד, אבל זכובים שאין במינם ניצוד כל שאינו מתכוון שרי, ואף על פי דפסיק רישיה הוא" עכ"ל. ומבואר באר היטב שדעת מרן ז"ל דדבורים מקרי במינן ניצוד ודוק.

ולאמור לכאורה תימה רבתי היא, דהלא לכאורה נסתרים דברי מרן ז"ל מסוגיא ערוכה דקריא בחיל דבורים אין במינם ניצוד, וכבר ראיתי בבית חדש (שם) שתמה על דברי מרן ז"ל, וכתב דהוי כשגגה היוצאת מפי השליט מה שכתב מרן ז"ל דדבורים מיקרו במינו ניצוד, שהרי בגוף הסוגיא דביצה דלעיל מבואר דדבורים לאו במינו ניצוד ע"ש, ועיין למהרש"א ז"ל ולמהר"ם שיף ז"ל ביצה (שם) מה שכתבו בזה.

★★

ונראה דמרן ז"ל פירש דברי התלמוד דפריך מאי קא משמע לן פשיטא, ומשני מהו דתימא במינו ניצוד אסור שלא במינו מותר, ושרי לפרוס מחצלת על גבי הכוורת משום דדבורים לאו במינו ניצוד, קא משמע לן, שפירשו קא משמע לן דדבורים במינן ניצוד, ולא כרש"י ז"ל שפירש קא משמע לן דאסור, ועיין בנושאי כלי השלחן ערוך (שם) שכתבו כן, ועיין משנה ברורה (שם אות י"ג), ובשער הציון (שם אות ט"ו), עיין שם.

ואכן כבר מתבאר בדברי רבינו הרשב"א ז"ל שדבורים מיקרו במינן ניצוד, וכמו שכתב בספר שיח השדה ח"ב (קונטרס קרני חגבים סימן ו' דקכ"ה ע"ב) ע"ש.

וגדולה מזו כי כבר מצינו לחד מתקיפי קמאי דקמאי הוא רבינו הרא"ה ז"ל בחידושו למסכת ביצה (שם) שביאר דברי התלמוד להדיא כמרן ז"ל דקא משמע ל דבורים

ומשום הכי יש לפרש הברייתא כביאור מרן ז"ל, וכמו שפירש כבר הרא"ה ז"ל, דקא משמע לן דאף דבורים מיקרו במינן ניצוד, ואתי רבי יהודה אגב אורחיה להשלים מה שאמר בברייתא דשבת שיתושין וצרעין לא מקרו במינם ניצוד וחגבין וגזין במינם ניצוד מיקרו, והוא הדין נמי לדבורים ודוק.

ולפי פירוש רש"י ז"ל צריך לדחוק ולומר דהתם בביצה חכמים דרבי מאיר לאו רבי יהודה הם, או אולי דאשכחנא כזאת שהברייתות ישנו פעמים אותו דין ולא שייך לשאול והא תנינא חדא זמנא רק בדברים שנשנו במשנה, ועיין היטב שבת (קמ"ה א') ודוק.

★★

בגמ': בי רחיא דאביי דלוף, אתא לקמי' דרבה א"ל זיל עיילי' לפוריה להתם, דלהוי כגרף של רעי ואפקיה.

ובתוס' (ד"ה תיתי וכו') דאע"ג דאין עושין גרף של רעי לכתחילה, הכא שרי משום פסידא דבי רחיא ע"כ. באבני נזר (אור"ח סי' תכ"ח ס"ק י') הקשה מכאן להרשב"א דס"ל דנשפכו החמין לפני המילה אסור למול את התינוק על סמך שיחמם אח"כ ויהי' מותר בגלל פקוח נפש, א"כ קשה כיון דפסידא שיש עכשו אינו דוחה איסור, איך מותר לגרום דיחוי של אח"כ. וכתב דיש לחלק דכאן לגבי גרף של רעי, כיון שבידו שלא יטלטל כלל הרחיים וישהה שם מיטתו בלא טלטול הרחיים כלל, א"כ לא הוה כמתנה לעבור על שבת, ע"ש מש"כ באב"נ לפי"ד ענין נפלא לגבי אכילת וברכת שהחיינו על פרי חדש בשבת בין המצרים, ע"ש היטב.

★★

במשנה: ולא רוכבין על גבי בהמה וכו' ובגמ': שמא יחתוך זמורה.

ברא"ש (סי' ב') הביא בשם הירושלמי טעמא אחרינא להא דאין רוכבין ע"ג בהמה משום שהוא מצווה על שבתת בהמתו.

ותמה הב"י (סי' ש"ה) דהא קיי"ל דחי נושא את עצמו, והמוציא קטן לרה"ר פטור, ואם כן אינו מצווה שלא

לרכוב ע"ג בהמתו, כיון שהוא חי נושא א"ע. ותירץ שאע"ג שאינו מצווה מצד איסור הוצא, מ"מ כיון דהבהמה מצטערת ברכיבתו עלי', הרי הוא עובר על שבתת בהמתו.

הגרי"פ פרלא בביאורו לסה"מ לרס"ג (ח"א ע' קצ"ו), תירץ עפ"י מש"כ התוס' בשבת צ"ד ע"א (ד"ה שהחי) דהטעם דחי נושא א"ע פטור, היינו משום דלא הי' כותב במשכן שהחי הלך מעצמו ולא נשאו אותו.

והנה דעת הרשב"א (פ"ק דע"ז) והרמב"ם (פ"כ מהל' שבת ה"ו) דמחמר מחייב ככל דהו אפילו לא עשה עקירה והנחה, ואפילו בחצירו, ולפ"ז כיון דלאו דמחמר לא ילפינן ממשכן וחייב במלאכה כל דהו, ה"ה י"ל דחייב גם בחי נושא א"ע, דלא ילפינן ממשכן לפוטרו.

והא דנקט הירושלמי שבתת בהמתו, כבר כתב הבית מאיר (אור"ח סי' רמ"ו) דלאו דוקא, והכוונה היא ללאו דמחמר ע"ש. וע"ע במג"א (סי' רמ"ו ס"ק י"ב) מה שהאריך ביישוב קו' הב"י.

★★

הרמ"א (סי' רמ"ו סו"ס ג') כתב בשם שבלי הלקט דאין איסור שבתת בהמה נוהגת ביום טוב. והים של שלמה (ביצה פ"ה סי' ו') הובא במג"א שם טען עליו דמדברי הירושלמי הנ"ל מוכח דשבתת בהמה נוהגת ביום טוב, דהא מתניתין דאין רוכבין ע"ג בהמה ביו"ט איירי, ועלה קמפרש טעמא משום שבתת בהמתו, ועיי"ש במג"א מה שהאריך בזה.

★★

במשנה: ולא מגביהין תרומה ומעשר וכו'.

כך הוא לשון הרמב"ם (פכ"ג דשבת הלכה ט'): אין מגביהין תרומות ומעשרות כו', ובלשון זה קאמר נמי לקמן בפרקין הי"ד, ובהלכה ט"ו שם כתב נמי: המגביה תרומות ומעשרות כו'.

ובתב באור הישר (שם) על הרמב"ם: אע"ג דבמקור המשנה תרומות פ"ב מ"ג השייך להתם ליתא תיבת הגבהה, ומדוע במשנה ביצה ל"ו ע"ב קרו להרמה זו בלשון הגבהה וכן העתיק רבינו במשנתו, ואפ"ל הטעם דהתנא רמז לנו דרך אגב, דע"י ההגבהה מן הכרי יצאו מדין טבל ונקבע עליו שם

תרומה משום קנין ההגבהה, ורבינו וכן כל מפרשי המשנה והגמרא תפסו לשון זה גם במשנתם.

★★

ובשו"ת משנה הלכות להגאון ר' מנשה קליין שליט"א (מהדו"ת מדור התשובות חלק ה' סי' קיט) כתב בזה: יש לדייק בלשון התנא שאמרו לשון לא מגביהין, ולא כתבו אין מפרישין תרומות ומעשרות בשבת כבכל מקום שקורין לזה הפרשת תרומות, וכן נוסח הברכה להפריש חלה.

ונראה לפי מה דקיי"ל כאבא אלעזר בן גמלא (גיטין ל"א) דתניא אבא אלעזר בן גמלא אומר ונחשב לכם תרומתכם וכו' כשם שתרומה גדולה ניטלת באומד ומחשבה כך תרמת מעשר ניטלת באומד ומחשבה, ועיין רש"י ובמחשבה נותן עיניו בצד זה לשם תרומה ואוכל בצד זה ואע"פ שלא הפריש ותרוייהו נפקי מונחשב וכו' ע"ש. ובתוס' שם ד"ה במחשבה ביארו היטב דברי רש"י דנעשית תרומה ומעשר בלי הפרשה בפועל ואפי' לאכול מותר, כדמוכח בהיא דהלוקח יין מבין הכותים (שם דף כ"ה) אי לאו משום ברירה או משום בקיעת הנוד. והקשו התוס' דא"כ אמאי אין מגביהין תרומות בשבת, דהא תנן במס' שבת (קמ"א ע"ב) אף מעלין את המדומע כיון דאפשר במחשבה, והכא נמי אפשר במחשבה, וע"ש מה שתירצו דשאני מדומע שכבר הוא מתוקן, אבל תחילת תיקונו של טבל לא שריגן משום דאפשר במחשבה.

והמבואר דלולי הטלטול וההגבהה, להפריש בעצם אפשר להפריש בשבת במחשבה, ונותן עינו בצד זה והי' מותר, אלא שאסרו משום הטלטול וההפרשה, נמצא דאין האיסור על עצם התקון וההפרשה מה"ת, דכיון שאפשר במחשבה לא הי' אסור ורק אסרו להגביה התרומות ומעשרות, ומה מדויק בזה לשון המשנה דתנן: אלו הן משום שבות וכו' ולא מגביהים תרומות ומעשרות, וההגבהה הוא שאסרו והיינו טלטול, דאלו להפריש, אפשר במחשבה נותן עינו בצד זה ומותר אפי' בשבת דנותן אדם עינו בצד זה ואוכל.

ולפ"ז אתי שפיר מדויק שאמרו (ביבמות צ"ג ע"א) איצטריך קרא למישרי טלטול דרבנן, שהקשה בגליון הש"ס שם: צ"ע לשון טלטול. והו"ל למימר מתקן דרבנן ע"כ. ולהנ"ל א"ש, דעל הפרשה שהיא במחשבה מותר הוא, וליכא אלא איסור טלטול ע"כ.

★★

בקובץ אורייתא (כרך י"ט ע' תמד) כתב להקשות: המג"א בשו"ע או"ח (סי' שכ"ג ס"ק י"ד) הביא דברי התרומת הדשן שאסור לבטל איסור בשבת או ביו"ט דאין לך תיקון גדול מזה. וכתב הצ"ח בחידושיו לביצה דף י' דנראה שרק בשבת אסור אבל ביו"ט מותר, כיון שהוא אוכל נפש למה יהא חמור יותר מבישול, אפיה ושחיטה. ודבריו תמוהים, שהרי בביצה ל"ו ע"ב איתא במשנה שאין מגביהין תרומה ומעשר ביו"ט, והסיבה היא משום דחשיב מתקן אוכל?

והשיב שם על כך: בנדון דידן דן כבר ה"שער המלך" בפ"ב מהל' יו"ט ה"ו, שכתב שאפילו הר"ח אור זרוע שממנו מקור הדין שאין לבטל איסורים בשבת, לא אמר דינו אלא בשבת, אבל ביו"ט שרי אע"ג דמיחזי כמתקן כיון דהווי מתקן לצורך אוכל נפש. ומה דנאסרה הגבהת תרו"מ ביו"ט אעפ"י שהיא לצורך אוכל נפש, זה משום שאיסורה נובע מגזירת מקח וממכר דאסרינן גזירה שמא יכתוב. אכן לדעת רש"י והתוס' שם בביצה ל"ז ע"א איסורו משום מתקן, מ"מ איכא למימר דלא אמרו אלא בהגבהת תרומות ובפירי דטבילי מאתמול כדאמרינן שם, משום שיכול היה לתקן מערב יו"ט, ובאמת במקום שלא יכול לתקן מערב יו"ט יהא מותר לו לתקן ביו"ט כמו דמותר לבטל איסורים ביו"ט משום אוכל נפש.

עוד העירו שהצ"ח בעצמו בסוף דבריו שם בביצה עמד בקושיא זו, וכתב שהרמב"ם כתב שטעם האיסור בהגבהת תרו"מ ביו"ט משום דנראה כמקדיש, ומיחזי כמקח וממכר. איסור זה לא הותר ביו"ט משום אוכל נפש [צ"ע מנ"ל?].

עוד חילקו בין ביטול איסור, שאין שינוי בחפצא של הדבר המבוטל, אלא מאחר ואזלינן בתר רובא מותר כל המאכל, לבין הגבהת תרו"מ, שההגבהה מתקנת את כל האוכל והופכת אותו מאיסור להיתר.

ביאור הדברים, דיש לבאר מהו שורש איסור תיקון אוכל ביו"ט לדעת רש"י והתוס', דיש להסביר זאת בב' אופנים - א) מדין מכה בפטיש, ובזה יש מחלוקת באחרונים אם יש בכלל איסור מכה בפטיש באוכלין, עי' ביאור הלכה סי' שי"ח ס"ד. ב) איסור טירחא יתירא ביו"ט. לאור זאת יש לומר שאם איסור תיקון אוכלין משום טירחא, בביטול איסור לצורך אוכל נפש, מאחר וטירחתו מועטה התירו. ואף אם יש בתיקון האוכל משום מכה בפטיש, אפשר דרק בתיקון חפצא

וזהו כונת המשנה, אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד, ר"ל בלא אורח, דבשבת אין העונש גדול מאד כמו ביו"ט.

דף ל"ז ע"א

בגמ': והא מצוה קא עבד - לא צריכא דאיכא גדול ומצוה בגדול ליבם.

הנה המנחת חינוך (מצוה תקצו) כתב לחדש, דאם יש למת אח חציו עבד וחציו בן חורין ונשתחרר קודם שמת אחיו, נופלת היבמה לפני החצי בן חורין ע"כ. ובקובץ בית אהרן וישראל הסתפק חכ"א בגוונא שהבן חורין הוא הגדול, האם מעלת הבכור עדיפא או מעלת האח השלם עדיפא.

ובתב בזה חכ"א בקובץ הנ"ל (שנה ט"ז קו' ב' ע' קנ): ונראה דשורש הספק הוא האם דין בכור זה רק דין קדימה, וכחאי גוונא אין סיבה להקדימו, או דין בכור זה יותר מהלכות קדימה דזהו עיקר המצוה כשיש בכור, בבכור.

ונראה להוכיח כצד ב' מסוגיית הגמ' ביצה לז. במשנה לו: אלו משום רשות (אסור ביו"ט) לא חולצין ולא מיבמין, והקשתה הגמ' והא מצוה קא עביד (ואמאי קרי ליה רשות - רש"י) ותרצה הגמ' דאיכא גדול ומצוה בגדול ליבם. חזינן דבגוונא שיש גדול "המצוה בגדול" ויבום הקטן אע"ג שתופס אינו קרוי מצוה. ומסתבר לפ"ז דמעלת הבכור יתכן ועדיף אע"ג שהוא רק חציו, דבמקום דאיכא גדול המצוה דווקא בו.

★★

בגמ': טעמא מאי - גזירה שמא יכתוב.

ובתוס' (לעיל ל"ז ע"ב ד"ה והא וכו') כתבו, דהיכא דליכא חשש שיכתוב, לא גזרו ע"ש. והנה בר"ן נדרים (ע"ז ע"א) מבאר דמש"כ שם מפירין נדרים בשבת לצורך השבת קאי אשאלה, דכיון דצריך חכם או שלשה הדיוטות מיחזי כדינא ע"כ. ומבאר בקרן אורה דר"ל כך, דכיון דיסוד האיסור דדין בשבת ויו"ט הוא בגלל גזירה דשמא יכתוב, והרי בשאלה אנדר לא שייך חשש זה, ולכן שפיר כתב הר"ן דהאיסור רק בגלל מיחזי כדינא ודו"ק היטב.

כמו הגבהת תרו"מ אסרו, ולא בביטול איסור שאין האיסור גופו ניתקן [אך יש להסתפק בביטול איסור לח בלח בשישים, דאפשר דבזה ניתקן גם האיסור כשאין בו כבר נותן טעם]. ועיי' גם בתורת רפאל סי' פ"ז.

★★

בספר מעשה רב (סימן קע"ב) כותב שמנהג הגר"א להפטיר וערבה בשבת הגדול כשאינו חל בע"פ. אבל כשחל ע"פ בשבת אין מפטירין וערבה כי לפי הטעמים שכ' הלבוש לאמירת וערבה בשבת הגדול דעתו לנכון להפך הסדר. והסביר בהגהת פעולת שכיר שם שהואיל ומבואר בס' הלבוש שהטעם הוא משום שנאמר "והבאתי את כל המעשר אל בית האוצר וגו'", ושנינו בפ"ה דמעשר שני משנה ו' "ערב יו"ט ראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה הביעור", ומהראוי להפטיר וערבה להזהיר העם על ביעור המעשרות, א"כ בשבת הגדול שחל לפני ערב פסח מהראוי לקרותה להזהירם לבער תרו"מ בערב פסח. אבל בע"פ שחל בשבת שא"א לבער בשבת כשלא הופרשה מאתמול שאין מגביהין תרו"מ בשבת (ביצה לו:), ועל כרחק כל אחד היה נזהר לעשותן קודם השבת, וא"כ אין מקום להזהירם בהפטר וערבה.

אבל היביע אומר (בחלק ד' סימן לט) כותב, שהגירסה הנכונה במשנה במעשר שני הוא "ערב יו"ט האחרון של פסח" ולא "הראשון", אז יש מקום להפטיר וערבה גם בע"פ שחל בשבת. וכן כותב הגר"ז בשו"ע (בסימן ת"ל סעיף ג') ע"ש.

★★

במשנה: אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד.

בספר "מרגניתא דבי רבנן" (ע' קו) כותב: שמעתי מהחסיד המופלא ר' ישעיה מבערשיד בשם הרה"ק ר' משולם זוסיא מהאניפאלי על המשנה אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד. עפ"י דאיתא בזוה"ק (יתרו פח:): ותא חזי בכל שאר זמנין וחגיגין בעי בר נש לחדא ולמחדי למסכני, ואי הוא חדי בלחודוי ולא יהיב למסכן, עונשיה סגי, דהא בלחודוי חדי ולא יהיב חדו לאחרא וכו'. ואי איהו בשבתא חדי אע"ג דלא יהיב לאחרא לא יהיבין עליה עונשא כשאר זמנין וחגיגין ע"כ, נמצא שבשבת אין מחוייב כ"כ להכניס אורחים כמו ביו"ט.

ויש להבין דלמה לא קאמר בש"ס דילן כמו הירושלמי, דמקדש לה ביוהכ"פ אם תמות אשתו. ולהנ"ל י"ל דאזלי לשיטתם דהנה בביצה (ל"ז) במתני' כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות ומשום מצוה וכו' אין מקדשין ואין מקדישין בשבת עיי"ש.

ובגמ' שם (ל"ז) דהטעם דאין מקדשין בשבת גזירה משום מקח וממכר וברש"י שם ומקח וממכר אסור בשבת גזירה שמא יכתוב ע"ש, וע' ברמב"ם (בפכ"ג מה"ש הי"ד) הטעם דאין מקדשין אשה בשבת גזירה שמא יכתוב ע"ש ומבואר דחד טעמא לתרווייהו גזירה שמא יכתוב, א"כ לפי"ד הירושלמי בפסחים הנ"ל דשבות דמקדיש לא גזרו בעזרה, ה"ה שבות דמקדשין אשה לא גזרו בעזרה, כיון דחד טעמא לתרווייהו, אבל לש"ס דילן בפסחים הנ"ל דשבות דמקדיש גזרו אף בעזרה, ה"ה שבות דמקדשין אשה גזרו בעזרה דתרווייהו שוין כנ"ל.

(וי"ש) לבאר הסברא דש"ס דילן דשבות דמקדיש גזרו אף בעזרה, לפימ"ש הריטב"א בעירובין (ק"ג) דשבות דקרוב לבוא לידי איסור תורה גזרו אף במקדש עיי"ש, א"כ לפימ"ש רש"י בביצה (ל"ז) אהא דאמרי' שם דאין מקדשין ואין מקדישין גזירה משום מקח וממכר ופירש"י דמו"מ אסור בשבת גזירה שמא יכתוב, וא"כ הו"ל גזירה לגזירה, וי"ל דחדא גזירה היא עכ"ל, וכ"כ התוס' שם, ועי' ברמב"ם בפכ"ג מה"ש ובהה"מ שם, וא"כ כיון דכל עיקר הגזירה היא שמא יכתוב, מ"מ כיון דקרוב לבוא לידי איסור תורה, שוב גזרו אף במקדש, (וז"פ).

לפי"ז מבואר שפיר דלכך לא קאמר בש"ס דילן ביומא (י"ג) דמתקינין אשה אחרת שאם תמות אשתו יקדש אחרת ביוה"כ בעזרה משום שבות שהתירו במקדש כמו דקאמר בירושלמי שם, כיון דלש"ס דילן בשבות דמקדיש גזרו אף בעזרה, וא"כ ה"ה בשבות דמקדשין אשה גזרו אף במקדש, דתרוי' בחדא מחתא מחתינן כנ"ל, אבל הירושלמי לשיטתו דס"ל בפסחים (פ"ח) דאף שבות דמקדיש התירו במקדש, וא"כ ה"ה שבות דמקדשין אשה לא גזרו במקדש, ושפיר קאמר בירושלמי דמקדש האחרת ביוהכ"פ ומשום שבות שהתירו במקדש כנ"ל ודו"ק. עכ"ד והוא דבר נפלא.

★★

אך בתוס' הנ"ל כאן נראה דלא חששו למיחזי כדינא. ולכן כתבו דבאופן דאין חשש דשמא יכתוב שרי ודו"ק.

★★

בגמ': גזרה משום מקח וממכר וכו'.

וברש"י: דלמקח וממכר דמו, שמוציא מרשותו לרשות הקדש, ומו"מ אסור מן המקרא דכתיב ממצוא חפצך וכו', א"נ מו"מ אתי לידי כתיבה וכו' וא"ת הו"ל גזירה לגזירה, כולה חדא גזירה היא עכ"ל.

הגאון ר"ע איגר זצ"ל בשו"ת (ח"א סי' קנ"ט) הסתפק במכר חפץ בערב שבת במשיכה או בכסף ואמר: תקנה לך למחר (בשבת או ביו"ט) אם יש בזה איסור, אי אזלינן בתר מעשה הקנין ושרי, או בתר החלות ואסור ע"ש. והאריכו האחרונים הרבה בספק זה.

וכתב הכתב סופר (או"ח סי' מ"ו) דמסברא דבאתיא ממילא ע"י מעשה שמקודם השבת לא שייכי הטעמים דרש"י ביצה ל"ז א' באיסור מקח משום ממצוא חפצך או מגזירה דשמא יכתוב. אבל בעשו הקנין קודם השבת ושאם יתקיים התנאי יחול הקנין מכאן ולהבא, ואף אם התנאי חל מעכשיו, כה"ג י"ל דאסור, כמו שאסרו להקדיש אף דליכא שמא יכתוב ע"כ.

★★

הנה מבואר כאן דבגלל גזירת מו"מ אסור להקדיש. ומו"מ אסור דאתי לידי כתיבה, וברמב"ם (פכ"ג דשבת הי"ד) מבואר דהטעם דאין מקדשין אשה בשבת הוא ג"כ בגלל גזירה שמא יכתוב ע"ש.

וכתב הגה"ק ר' דוד משה רבינוביץ זצ"ל-הי"ד בקובץ ברכת שלמה - כתר תורה (בנד"מ ע' 291) לבאר מחלוקת הבבלי בפסחים (ס"ו ע"א) והירושלמי (פ"ח דפסחים). דש"ס דילן ס"ל דשבות דמקדיש גזרו אף במקדש, והירושלמי ס"ל דאף שבות דמקדיש לא גזרו במקדש, ויש לבאר בזה פלוגתת הירושלמי ובבלי יומא (י"ג) אהא דאיתא במתני' בריש יומא אף אשה אחרת מתקינין לו, ובגמרא שם (י"ג) דמקדש לה בעיוכ"פ על תנאי ועיי"ש, ובירושלמי הובא בתוס' שם מבואר דמקדש לה ביוהכ"פ כשתמות הראשונה, ופריך ולא נמצא כקונה קנין בשבת ומשני משום שבות שהתירו במקדש עיי"ש.

במשנה: הבהמה והכלים כרגלי הבעלים וכו'.

האבני נזר (או"ח סי' תכ"ד ס"ק י"ח) הקשה דמבואר במשנה (פסחים נ' ע"ב): המוליך פירות שביעית שכלו למקום שלא כלו וכו', דאסור לאכול שם הפירות משום שכלו במקומו ונתנו עליו חומרי מקום שיצא משם, ועל כרחך מוכח דתליא בפירות, והרי מבואר בחולין (יח): וכן בסוגיא דפסחים (נא). דרב אשי ס"ל דבאין דעתו לחזור אין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, והכא במוליך פירות אין דעתו להחזיר את הפירות, ואמאי חייב בביעורו.

ותירין דכמו דאמרינן לענין תחומין בש"ס ביצה (לז). דהבהמה והכלים כרגלי הבעלים, כמו כן לענין פירות שביעית, חשבינן שהפירות הם במקום בעליו, וכיון שזה שמוליך ממקום שכלו למקום שלא כלו דעתו לחזור, ונמצא שהוא נחשב כאילו הוא במקומו וכאנשי עירו, לכן גם פירותיו נחשבינן כאילו הם שם במקום שכלו עכ"ד.

ולפי"ו כתב בשו"ת להורות נתן להגאון ר' נתן גשטטנר שליט"א (חלק י"א סי' כה) ליישב מה שהקשה על החכם צבי (סי' קסז) שכתב לחדש לענין בני חוץ לארץ העולים לארץ ישראל דרך ארעי, שצריכים להתנהג בעניני המועדים כבני ארץ ישראל התושבים, דהיינו לעשות יו"ט רק יום אחד, ואין זה בכלל חומרי מקום שיצא משם, ולא מביעא בתפלות וברכות וקריאת התורה שאינן חומרות בעצם, שהרי אם בא להחמיר לברך ולהתפלל תפלת המועדים בזמן שאינו מועד, עבירה היא בידו, אלא אפילו במלאכה מותרים הם, שאילו היו כל אנשי המקום שיצאו משם כאן בקביעות, פשיטא שאסורים היו לעשות יותר מיום אחד משום בל תוסיף, שהרי הישן בשמיני בסוכה לוקה, וכן בפסח ושבועות שעושה יום אחד מועד יותר מן המצוה עובר בכל תוסיף.

ולא אמרו נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, אלא בחומרא שרשאינן בני המקום שיצא זה משם, לנהוג חומרתם במקום הנהגיין קולא, אף אם יקבעו דירתם במקום הלז, אבל בדבר שאילו באו בני מקום החומרא למקום הקולא וקבעו דירתם בו היו אסורין לנהוג חומרתם, בזה לא אמרו. וכיון שבארץ ישראל איסור הוא להוסיף יום אחד על המצוה, ואין בידי אנשי ארץ ישראל להוסיף יום אחד יותר מהכתוב בתורה ולהחמיר, אף הבאים מחו"ל אסורים הם לנהוג שני ימים

בגמ' שבת (ק"ג ע"ב) איתא: ודבר דבר - שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. ויש לעיין אי ה"ה ביו"ט יש ג"כ ענין זה, וי"ל להוכיח מהא דכתב רש"י כאן דמקרא דכתיב "ממצוא חפצך ודבר דבר" ילפינן דאין מקדישין וכו' ביו"ט וכמבואר במשנה לעיל, א"כ מבואר דרש"י נקט דפסוק זה קאי ג"כ על יו"ט, וא"כ ג"כ דרשת חז"ל הנ"ל שלא יהא דבורך וכו' קאי ג"כ על יו"ט ודו"ק.

וכן הביא בכף החיים (או"ח סי' ש"ז אות א') מהרה"ק ר"ח ויטאל ז"ל שרבו האר"י ז"ל הי' נזהר מאוד שלא לדבר בלשון לע"ז בשבת וכו' וגם היה נזהר שלא לדבר שיחה בטילה או דיבור של חול אפי' בלה"ק, וכן היה נוהג בכל היו"ט כמו בשבת, עכ"ל יעו"ש. וא"כ מבואר כנ"ל.

וכן יעו"י בשו"ע הל' יו"ט (סי' תקכ"ט ס"א) דאיתא דצריך לכבד ולענג את היו"ט כמו בשבת, ויעו"ש בכיבוד הלכה שכתב בזה"ל, לכבדו וכו', והנה כל זה הוא לשון הרמב"ם בפ"ו דיו"ט, ולפי"ו הא מסיים ע"ז הקרא [ישעיה נ"ח] וכיבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר, ומבואר כ"ז לעיל (בסימן ש"ו וש"ז) באיזה חפצים מותר לדבר בשבת ולא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול ע"ש, וא"כ ה"ה ביו"ט דהקרא קאי על שניהם ע"ש, עכ"ל, וא"כ מבואר דאף לרמב"ם ולשו"ע דין יו"ט כשבת לענין "דיבורים בטלים" וכו'.

והעיר הגאון ר' יהודה קוק שליט"א מדברי הרוקח בה' יוהכ"פ (סימן רט"ז) בד"ה יחי ראובן וכו' (עמ' ק"ו) שכ' בזה"ל, ומה שאין כתוב אות פ' בבראשית בפרשת ויכולו ובפנחס בחול ובכל המועדים יש בהם פ' חוץ משבת לפי שכתוב ודבר דבר דיבור הפה אסור שבת לה' אלקיך שבות לה', יכול משירות ותשבחות, לכך התחיל דוד מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' לזמר, יכול ישתוק מן התורה, [וצ"ע ההו"א הא כתיב בתורה לדבר בס', והיינו בד"ת כבברכות (יג:), ומאי ס"ד שישתוק מן התורה ויל"ע] לכך התחיל משה פרשת שבת ויקהל שדורשין לקהילות בשבת, לכך ניתנה תורה בשבת שכולו לה' בשירות ותורה וכו', עכ"ל ע"ש.

ומדויק דס"ל דרק בשבת איכא לאיסור דדברים בטלים ולא ביו"ט, וצ"ע בזה.

ליכא עליו בל תוסיף, כי הוא עושה יו"ט שני רק משום חומרת מקומו שיצא משם, ואינו בא להוסיף על דבר תורה.

וכמו שכתב הרמב"ם (ה' ממרים פ"ב ה"ט) דהיכי שמקיים איסור דרבנן כגון שאינו אוכל בשר עוף בחלב משום שאסור מדרבנן, ולא משום שחושב שהוא איסור תורה, ליכא בל תוסיף. וכעין זה ברשב"א ראש השנה (טז): דליכא בל תוסיף בתקיעות דמעומד, כי אינו מוסיף מדעת עצמו כי אם מחמת תקנת חכמים, ותדע דהא שמיני של סוכה בזמן הזה מצוה מדבריהם ואוכלין וישנים בה למצוה ואע"ג דבקיאיין בקביעא דירחא עיי"ש.

אכן לפי"ד האבני נזר הנ"ל א"ש הקושי הנ"ל על החכם צבי, דלפי"ז י"ל מכיון שהמוליך פירות ממקום שכלו למקום שלא כלו חייב בביעור, א"כ גם זה שדר במקום שלא כלו חייב בביעור פירות אלו, דכיון דהפירות הם כרגלי הבעלים ונחשבים כאילו הם במקום הבעלים, וכיון שהבעלים דעתם לחזור ודינם כאילו הם במקום שכלו, וגם הפירות נגררים אחריהם, ממילא גם הפירות נחשבים כאילו הם נמצאים במקום שכלו, וא"כ גם בן המקום שלא כלו חייב לבערן, דהא אילו בא זה במקום שלא כלו למקום שכלו, ודאי דחייב לבער הפירות שגדלו במקום שכלו, מחמת חומרי מקום שהלך לשם, והרי פירות אלו נחשבים כאילו הם במקום שכלו וכנ"ל ונמצא דאין איסור על בן המקום שלא כלו לבער פירות אלו כיון דגם הוא עצמו נתחייב בזה וכנ"ל. וא"כ לא קשה על החכם צבי, דדוקא בבא לאר"י שאין מציאות שבן אר"י יהא רשאי לעשות ב' ימים טובים באר"י דאיכא בל תוסיף, וע"כ גם זה שבא לאר"י נגרר אחריהם, ואין עליו חומרי מקום שיצא שם, אבל בנ"ד, גם בן המקום שלא כלו חייב לבער פירות אלו, ואף שהוא נמצא במקום שלא כלו הואיל דהם נחשבים כאילו נמצאים במקום שכלו, וממילא אין שום איסור על זה שבא מקום שכלו לבער את הפירות כאן, ולא הוי כמפסיד פירות שביעית. עכ"ד.

דף ל"ז ע"ב

בגמ': והמוסר בהמה לרועה וכו' **כאן ברועה אחד - כאן בשני רועים.**

וברש"י: שאין בעיר אלא רועה אחד, כל בני העיר מעמידין בהמתם ברשותו וכו'.

טובים של גלויות, כל זמן שהם בארץ ישראל אפילו דרך ארעי, כיון שהמקום גורם, ואין זה בכלל חומרי מקום שיצא משם עכ"ל.

והקשה הגר"נ גשטטנר שליט"א על החכם צבי, שכתב דהיכי שלבני מקום הקולא היה אסור להחמיר, אז גם זה שבא ממקום החומרא אסור לו להחמיר כיון דיש איסור בדבר, א"כ אמאי אמרו במשנה, במי שמוליך פירות ממקום שכלו למקום שלא כלו שנותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחייב לבער, וקשה דהא בני מקום הקולא הרי אסור להם לבער, דהרי הרמב"ם (פ"ז משביעית ה"ג) כתב דבביעור אם לא מצא אוכלין שורף באש או משליך לים או מאבד בכל דבר שמאבד עיי"ש.

והרי כתב הרמב"ם (פ"ה משביעית הי"ז) דאסור להפסיד פירות שביעית שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לא להפסד עיי"ש, וכמו כן כתב שם (פ"ה ה"ה) דפירות המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה חיה ועופות, והוא איסור דאורייתא, וכדנראה ברדב"ז שם בשם תוספתא דילפינן מקרא עיי"ש, נמצא דבני מקום הקולא שעדיין לא הגיע שם זמן הביעור, אינן רשאים להחמיר לבער, דהא ביעור היינו שריפה ואיבוד, ונמצא דעובר על לאכלה ולא להפסד.

ואף לרש"י פסחים (נב:) ד"ה משום דביעור היינו שמפקירן במקום דריסת חיה ובהמה, עובר ג"כ על איסור דאורייתא, דהא אסור ליתן מאכל אדם לבהמה וחיה. ואעפ"כ אמרינן דזה שבא ממקום שכלו למקום שלא כלו נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחייב לבער. וקשה, הרי בני מקום זה שעדיין לא כלו, הרי אסור להם לבער משום הפסד פירות שביעית, וא"כ גם זה שבא ממקום שכלו יהא אסור לו לבער משום איסור הפסד פירות שביעית.

ועל כרחק צריך לומר, דכיון דזה בא ממקום שכלו ושם חייב לבער, וליכא שם איסור הפסד פירות שביעית דהא לאחר זמן הביעור ליכא איסור הפסד, לכן נותנין עליו במקום שבא לשם את החומרא שהיתה עליו במקום שיצא ממנו, ונחשב כאילו נמצא במקום שיצא. וא"כ הכי נמי לענין יו"ט שני בארץ ישראל, אע"פ שבא לארץ ישראל, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, וכשם שבחוק לארץ ליכא איסור בל תוסיף משום דכך תקנו חכמים משום ספק, כמו כן כשבא לארץ ישראל

הכי בהי' לבוש ונכנס לבית המנוגע אינן טמאין הבגדים עד שישהה, משום דהבגדים בטלין לגביו, משום דביטול בדעת האדם תליא, וכיון דלובש בהם ומבטל אותם לגופו לכן שפיר בטלין לגופו. והבאתי מהמג"א סי' שי"א ס"ק ט"ז ע"ש. וע"כ י"ל כיון דהחלוק הוא של אדם אחר ג"כ, והשני הלא אינו מבטל את כסותו לו, לכן שפיר אסור ולא שייך ההיתר דבטל לגופו. ולפ"ז היכא דהבגד הוא שלו, נהי דהבגד קנה תחום, מ"מ כיון שלו מותר לצאת חוץ לתחום משום פק"נ, ממילא הבגד בטיל לגופו וליכא איסור של הוצאת הבגד חוץ לתחום.

כ"ז זה עלה במחשבתי בהשקפה הראשונה, אולם נזכרתי מדברי הריטב"א עירובין דף צ"ז דרק איסור תורה הוא דליכא היכא דשייך לומר דבטיל לי, אבל איסור דרבנן איכא ולפ"ז מיושב בפשיטות מה דמבואר בש"ס ביצה הנ"ל דאיכא איסור תחומין בחלוק ולא אמרינן דבטיל לי דהרי עכ"פ איסור דרבנן איכא, וא"כ גם בנידון דידן עכ"פ יהי' איסור דרבנן, ולא נאמר דהמלבושים המיותרים יהי' בטלים להאדם.

ג י"ל לכאורה דלא שייך לומר בנד"ד שיבטל המלבוש להאדם, דבשלמא היכא דבעצם הדבר ליכא איסור הוצאה, כמו באוכלין פחות מכשיעור, וע"כ גם על הכלי אינו חייב משום שהיא טפילה להאוכל, וכן לענין הוצאה שבעצם האדם מותר לצאת לרה"ר, משא"כ הכא הלא בעצם רובץ עליו איסור תחומין, רק שנדחה האיסור אצלו מכח פק"נ, ממילא על המלבושים שלובש שאינם הכרחיים לו שפיר איכא איסור תחומין. אולם נחמתי שזה אינו דגם בכה"ג בטיל שפיר.

ובן מבואר בש"ס סוכה (דף מ"ב) דמוקי שם רבא כגון שהוציא את הלולב בכלי, ובר"ן שם דמשום הכי פטור על הכלי משום שהכלי בטיל להלולב אלמא אף דבעצם איכא איסור הוצאה על הלולב ופטור עליו רק משום שהוא טועה בדבר מצוה, ועכ"ז בטילה הכלי להלולב ע"ש. ויותר מזה מבואר בש"ס שבת (דף צ"ד) כגון ששגג על האוכלין והזיד על הכלי, ומבואר שם דהיכא דהכלי אינו צריך לו להשתמשות אחרת, דאז אמרינן דטפילה הוא להוצאת האוכלין, ואם שגג על האוכלין פטור אף על הכלי, אע"ג שבעצם יש שיעור חשוב בהאוכלין ורק מטעם אחר פטור על האוכל מ"מ אמרינן שהכלי בטילה להאוכל ופטור על הכלי ע"ש. ועי' בתוס' שם (ד"ה ששגג) שהעלו יותר חידוש, דאם התרו בו על הכלי

בשו"ת ויען דוד (ח"א סי' נ"ח) כתב להוכיח מכאן שאין איסור למסור פקדון בשבת ויו"ט, אע"פ שלדעת כמה מהראשונים והפוסקים בכדי להתחייב באחריות צריך קבלת קנין, וכמו שכתבו התוס' בב"ק ע"ט ע"א ד"ה תיקנו והרא"ש שם סי' י"א והרשב"א והראב"ד (הו"ד בנמוק"י בב"מ דף פ"א ע"ב ד"ה ההיא גברא) וכן דעת הרמב"ם בפיה"מ (ב"ק פ"ז) והמגיד משנה (בפ"ב מהל' שכירות ה"ח) והמבי"ט (בח"א סי' שמ"א). ובספר הנ"ל רצה לדחות הראיה שלומר שמדובר באופן שהרועה התנה שאינו מקבל עליו שום אחריות ושיהא פטור משבועה ואעפ"כ יקום ברשותו לענין שביתה, אלא שהוא מוסיף שבפני יהושע (בדף מ' כאן) מבאר הגמ' שלכן קונה שביתה דהוי דבר הגורם לממון דכממון דמי, ולפ"ז כן צריך לומר שקיבל עליו אחריות, וא"כ יש להוכיח כנ"ל.

★★

בגמ': שנים ששא"ו חלוק וכו'.

הגאון ר' שניאור זלמן גרליק ז"ל שאל להגאון מטשעבין זצ"ל דכיון שיש איסור תחומין גם בחפציו של האדם שהם כרגלי הבעלים, א"כ יש לדקדק בנהג שמוכרח לנסוע בשבת במכוניתו עם יולדת לבית החולים, יצטרך לדקדק שלא יהי' לבוש יותר מכפי שהוא מוכרח ללבוש וכמבואר בסוגי' כאן.

והשיב לו על זה הגאון מטשעבין זצ"ל (בקובץ דרך כוכב מיעקב, קובץ ד' ע' ו-ז): והנראה להעיר, דהנה צע"ל וכפי דמיוני אולי כבר העירו בזה דאמאי יהי' אסור ללבוש החלוק, לפי מה דמבואר במתני' בשבת דף צ"ג דהמוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי שהכלי טפילה לו וכן מבואר בש"ס שבת קמ"א, וכן קי"ל [בדף ק"כ] דלובש כל מה שיכול ללבוש, ומבואר בט"ז סי' של"ד דאפילו לרה"ר משום דליכא איסור הוצאה דרך מלבוש, וא"כ הכ"נ הלא המלבוש טפילה להאיש הלובש ולא יהי' איסור הוצאה חוץ לתחום.

אולם הנ"ל לכאורה שי"ל ע"פ מה שביארתי בספרי דובב מישרים סי' ס"ו ובח"ב סי' י"ג מדברי המג"א סי' ע"ו אות ו', דברי התוס' בחולין (דף ע"א) שכתבו דמשום

רק גרמא דאיסורא, והאיכא נמי יניקה שאר אברים דהיתירא, וזהו זה גורם מותר לכ"ע אפי' מין במינו דלא בטיל, דגרמא דאיסורא כחו לכד קיל טפי, ואפי' למ"ד זהו זה גורם אסור, היינו בשווים, זה יכול להחמיץ וזה יכול, אבל הכא כל אבר ואבר יונק מאבר זה ומשאר כל האיברים דהיתירא, והו"ל זה יכול וזה אינו יכול דבהמה יכול להיות בלא יניקה אבר זה וכה"ג לכו"ע שרי זהו זה גורם, ופי' לעיל דף כ"ז בביצה טריפה שגדילה באיסור.

ועוד י"ל, דוקא כשנולד איברים ינקי מהדדי, אבל במעי בהמה לא ינקי איברים מהדדי כלל, וזה פשוט כנ"ל, ואת"ל ינקי מהדדי גם במעי אמו, עיקר יניקתם מהאם וזהו זה גורם כנ"ל. ואקצר כי אין רצוני להלאותו הרבה ע"כ.

וע"ע שם בהגהות בנו של הגאון מהר"י אסאד זצ"ל מש"כ עוד בזה.

★★

בגמ': לאיסור מוקצה לא חששו - לאיסור תחומין חששו, שתיק רב וכו'.

בקובץ מעין התורה (שנה א' קו' ג') נדפסה סוגי' מהשבט סופר זצ"ל ושם מקשה, (בפ"ה דיו"ט הלכה כ') פסק הרמב"ם כרב דחבית מותרת ובהמה אסורה משום דינקי אהדדי, וקשה עליו קושית הגמ' הנ"ל: לאיסור מוקצה לא חששו ולאיסור תחומין חששו, ושתיק רב. ותירץ השבט סופר בהקדם עפ"י מה שכתב הצ"ח שם לפי רבינו שמואל שבתוד"ה לאיסור, דאיסור מוקצה משום דבהמה גדלה והוסיפה שמנונית ביו"ט והוי נולד, קשה ממש"כ המרדכי ופסקינן כן בש"ע או"ח (סי' ש"ך ס"ב) אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה, אע"פ שהענבים מתבקעים בשבת בגיגית, מותר לשתותו בשבת, שכל היין היוצא מן הענבים מתבטל ביין שבגיגית. וכ' המג"א בשם הסמ"ק שאעפ"י שהוא דשיל"מ, שאני הכא כיון שלא היה ניכר קודם שנתערב, בטיל, שלא היה עליו שם יין מעולם, א"כ מאי מקשה לאיסור מוקצה לא חששת, דלמא היינו טעמא, משום דהשמנונית דנוסף בשבת נולד מיד בתערובות ובטיל אע"ג דהוי דשיל"מ, משא"כ בתחומין שכל חלק של כל אחד ואחד ניכר והאיסור בעולם וביו"ט ינקי מהדדי, משו"ה לא נתבטל היניקה משום דהוי דשיל"מ, וא"כ מאי פרכינן לרב, הא חילוק רב יש ביניהם, והניח בצ"ע.

ולא על האוכל פטור, משום דהכלי בטילה להאוכל ועל האוכל הלא לא התרו בו יע"ש.

★★

בגמ': רב אמר חבית מותרת ובהמה אסורה וכו' מאי קסבר רב וכו'.

האור שמח (פ"ג דשקלים הלכה ד') כתב לבאר טעמו דרב עפ"י הירושלמי (פ"ו דדמאי) דאיתא שם, א"ר יונה אר"י אמר ר' יוחנן מה פליגין כשחלקו שדה בקמתה אבל אם חלקו עמרים אף רשב"ג מודה שכל קלח של שותפית כו' בקוצר כמו שהוא ומניח לפניו, וטעמא כיון דנשתנה הדבר שהיה בשותפות שניהם כשהי' שלו מעיקרא כן הכא שמקודם היתה הבהמה בחיים לשניהם וחלקוה לאברים, איך נאמר ברירה שזה היה חלקו של פלוני.

ומסיים באו"ש שם: ומדקא אמר הגמרא (בטעמא דרב) טעמא דינקי מהדדי, מוכח דלא ס"ל להך דירושלמי וכו' ע"כ.

★★

בגמ': ושניא בהמה דקא ינקי תחומין מהדדי.

בשו"ת מהר"י אסאד (סי' שפ"א) הביא קושי' שהקשה לו רבינו בעל החתם סופר זצ"ל בגמ' חולין (ס"ח ע"א) בהא דא"י שם: בהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו והחזירו מותר באכילה, קאמר ר' יהודה אמר רב: ואבר עצמו אסור וכו'. והקשה החתם סופר זצ"ל הא רב לטעמי' דס"ל כאן דתחומין ינקי מהדדי, וס"ל מין במינו לא בטל, א"כ אמאי מותר העובר בחזיר את ידו.

וכתב מהר"י אסאד זצ"ל ליישב בזה: ולכאורה בפשוט י"ל לרב באמת עובר נמי אסור מפני התערובות, אבל מתניתין מוקים לה כרבנן דמין במינו בטיל, אבל א"כ תקשה מאי פריך תו הש"ס ממתני' מאי לאו אאבר, והיינו משום דעובר פשיטא וכדפירש רש"י כנ"ל, ודלמא הא קמ"ל אע"ג דאבר אסור, מ"מ עובר מותר לאפוקי מקושיא הנ"ל.

ל"כ נ"ל הא אבר עצמו ניכר ואסור, וליכא תו תערובות ממשו של איסור ולא תערובות טעמים, אלא כחו של איסור דשאר איברים ינקי מאבר זה וגידולים באיסור, וזהו

מהרש"ם (ח"ג סי' קי"א) שהביא מדברי התוס' (שבת ל"ד ע"א) ועוד דוכתי שכתבו דתחומין יש להם סמך מה"ת ע"ש. ועוד הביא לדברי התוס' ישנים הנ"ל דמוקצה חמיר כעין דאורייתא. ושם בהג"ה כתב נכדו הגרי"מ פלדמן ז"ל: א"ה משה נכד המחבר, יש לעיין מש"ס ביצה (ל"ז ע"ב) דאיתמר שנים שלקחו חבית ובהמה בשותפות רב אמר חבית מותרת ובהמה אסורה וכו', א"ל ר"כ ור"א לרב לאיסור מוקצה לא חששו לאיסור תחומין חששו שתיק רב וכו', ולכאורה קשה דשפיר יש לחוש טפי לתחומין שיש להם סמך מה"ת לפמ"ש התוס' הנ"ל ומאי קשי' להו. וכה ראיתי להפמ"ג בחי' שם שכתב דפשיטא להו דבאיסור מוקצה שייך להחמיר טפי לפמ"ש התוס' ישנים ביצה הנ"ל דמוקצה חמור כעין דאורייתא, וע"ע בספר הקובץ על הר"מ הל' יו"ט (פ"ה ה"כ) מ"ש ע"ד הר"מ שם בזה, ותמהני שלא הביאו מדברי התוס' הלזו שכתבו דתחומין יש להם עיקר וסמך מה"ת, וא"כ קשה כנ"ל, וי"ל ודו"ק.

★★

בגמ': והתנן המת בבית ולו פתחים הרבה וכו'.

בשו"ת מהרא"ש הלפרין זצ"ל (סי' ס"ז ס"ק ב') כותב: הנה בפירש"י (חולין קכ"ה ע"ב) כתב דאפי' רבנן דס"ל סוף טומאה לצאת, מיהא זה רק מדרבנן. ותמוה לרבים בדמס' ביצה (ל"ז). גבי המת בבית מוכח בגמ' שם דהוי מה"ת ע"ש. ולענ"ד לק"מ, דשאני התם גבי המת בבית, דמיירי במת שלם דמ"ע לקברו, וחוב על הקרובים במ"ע כי קבור תקברנו, א"כ ע"כ סוף הטומאה לצאת. אכן בפ' העור והרוטב דמיירי בכזית מן המת, כמ"ש התוס' שם ד"ה יכול כו' ע"ש, דאינו מחויב לקברו כמ"ש המ"ל בה' אבל (פי"ד) ע"ש שהביא הירושלמי תקברנו אינו נעשה מת מצוה עד שיהי' ראשו ורובו ע"ש, וכן מצינו במס' נזיר יגלחנו כו' (מ"ב.) ושם (מ"ד.) לאביו כו' ע"ש, ובזה י"ל כשי' רש"י ז"ל דאפי' לרבנן דס"ל סוף טומאה לצאת, זה רק מדרבנן, כיון דמה"ת אינו מחויב להוציאו.

★★

בגמ': האחים שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל וכו'.

הגאון בעל ארץ צבי מקוויגלוב זצ"ל-ה"י"ד הקשה, דבגמ' כאן קאמר דהטעם דלקוחות הם ומחזירים זה לזה

ותירין די"ל דדוקא באיסור דרבנן דעלמא כמו ציר וכדו', י"ל דמין במינו בטל גם לר"י ורב. אבל מוקצה דחמיר כעין דאורייתא כמ"ש התוספות ישנים בביצה (ג:), דמהאי טעמא ספיקא אסור במוקצה, א"כ גם לענין מין במינו יש להחמיר במוקצה יותר מבשאר איסורים של דבריהם, והשתא דאיתת להכי יש ליישב דברי הרמב"ם על דרך זה, דהא דמקשה הש"ס בפשיטות לאיסור מוקצה לא חששו, לאיסור תחומין חששו, דמשמע דפשוט להו דאיסור מוקצה חמיר מאיסור תחומין, ומנא ליה הא, דילמא איסור תחומין חמור, בפרט לשיטת הרמב"ם הנ"ל וכמה פוסקים דאיסור תחומין לכ"ע מה"ת, ויש לומר דאיסור תחומין דעיקר' מה"ת חמור מאיסור מוקצה, ומהאי טעמא לא חשש לאיסור מוקצה אבל לתחומין חשש אף ליניקה, ועוד דבמוקצה יש פלוגתא ותחומין לכ"ע אסור מדרבנן.

א"א די"ל לפי"מ שהעיר הפלתי על סתירת התוספות, שכתבו דמוקצה חמיר כעין דאורייתא ומשו"ה ספק אסור, ושם בדף ד: בר"ה אין מבטלין כתבו דדוקא איסור מוקצה דקיל דאין עיקרו מן התורה מבטלין ואף לכתחילה, משא"כ תרומה דעיקרה מן התורה, משום דמוקצה קיל משאר איסורא דרבנן. וכתב דדוקא לר"י דמוקצה אסור אף בשבת, שפיר י"ל דמוקצה חמיר כעין דאורייתא, וכמ"ש רש"י ז"ל דמוקצה דאורייתא דילפינן מוהכינו, ואף להחולקים עלי', מ"מ עיקרה מן התורה וסמכו אוהכינו את אשר יביאו, אבל לדידן להלכתא דקיימ"ל מוקצה דוקא ביו"ט, משום דקיל ואתי לזלולי, אבל בשבת מוקצה מותר, אע"ג דקרא דוהכינו בשבת כתיב, אין לומר דמוקצה חמיר ועיקרה מן התורה, דהא בשבת מותר לגמרי, ושפיר כתבו להלכתא דמוקצה אין עיקרה מן התורה ומבטלין אף לכתחילה, ע"כ.

ולפי"ז א"ש לרב לשיטתו דסבר כר"י דמוקצה אף בשבת אסור, וא"כ הוי כעין דאורייתא וחמיר משאר איסורא דרבנן וספיקו אסור, שפיר הקשו לאיסור מוקצה לא חששו וכמו"כ לאיסור תחומין, משא"כ לרמב"ם ורי"ף י"ל שפסקו דמוקצה רק ביו"ט אסור, שפיר י"ל דמוקצה קיל יותר דאינו אלא ביום טוב, משא"כ תחומין דאסור בשבת ויו"ט וכש"כ לרמב"ם די"ב מיל דאורייתא ונכון עכ"ד.

★★

ובעצם מה שהעיר כאן עפ"י דברי התוס' ישנים (לעיל ג' ע"ב) דמוקצה חמיר כעין דאורייתא, ראה בשו"ת

ויוצא שמדין תורה גם בדאורייתא יש ברירה. אבל להרשב"א, הוא דין דאורייתא, ויוצא שמדין תורה אין ברירה. **עוד** יש להעיר, בדבר שיש לו מתירין, שגם ספק דרבנן להחמיר, צריך להיות שג"כ מדרבנן אין ברירה (ע"ן לעיל דף ד). וכן בהגהות מלא הרועים (חולין יד).

★ ★

בגמ': כי סליק רבי אבא אמר - יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל וכו'.

פירש בזה בדברי יואל פרשת נשא (לפני נסיעתו לא"י) ד"מילתא" יתכן לפרש מלשון תפלה ובקשה, ע"ד הכתוב קחו עמכם דברים, וכן משמע מרש"י (חולין דף ע"ב), והנה ארץ ישראל, הוא מקום מעבר כל תפילות ישראל מכל מקומות מושבותיהם שעולים לשמים דרך א"י, כמ"ש והתפללו אליו דרך ארצם ובא"י עוברים התפילות דרך הק"ק, וזהו שהתפלל רבי אבא דאימא מילתא דתתקבל, דהיינו שתפלתו בא"י יעשו רושם ויתקבלו במרום.

★ ★

כתב בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' רח): אומר, כל המחבר ספר ומתערב במחשבתו לגדל שמו, רבצה בו האלה האמורה במילי דאבות (אבות פ"א מ"ג) נגד שמה אבד שמה, ולא תעשה ידיו תושיה להוציא מחשבתו אל הפועל, כי יבואו מבקרין מומין ויחפשו וימצאו, מלבד שהוא עובר איסור דאורייתא, דברים שבע"פ אין אתה רשאי לכותבן, ולא הותר אלא משום עת לעשות לה' ואם איננו עושה לה', הרי איסורו במקומו עומד. ולעומת זה היודע בעצמו כי כל מגמתו לשם, הרי זה להגדיל תורה ולהאדירה, ורק מונע בר מפני חשש מבקרי מומין ומלעיגים ומלעיבים במלאכי ה' עבירה היא בידו, וכשם שיקבל עונש על הדרישה הנ"ל, יענש זה על הפרישה, אחז"ל עשה דברים לשם פועלן ודבר בהם לשמן.

ומרגל בפומי הא דסוף פרק משילין, כדסליק ר' אבא אחיכו עליה, אמר גולתיכי קשקלי, הדר אחיכו עליה, ושוב אמרין שפיר אחיכו עליה, מה רצו חז"ל לספר בבזיונו של רבי אבא, הוה מצי למישקל ומיטרי בלי סיפור הלעג הלזה, אך מוסר השכל נשמע מזה, יען כי סליק ר' אבא התפלל יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל, ואין זה דומה לתפלת רחב"ד שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי.

ביוכל היינו משום דבדאורייתא אין ברירה. וקשה דהא דאין ברירה הוא מצד ספיקא דאורייתא לחומרא, ובממון הרי הוא להפך - ספק ממון לקולא ולמה מחזירים זה לזה ביוכל ע"כ.

ותירין לו על כך חכ"א דכאן לא שייך ספק ממון לקולא, דאין זה קולא, דמה נפק"מ אם יהי' חלק זה לראובן וחלק זה לשמעון או להיפוך, סוף סוף לא יפסיד מאומה ע"כ.

והשיב לו על כך הגאון בעל ארץ צבי זצ"ל-ה"ד (בקובץ כרם שלמה שנה ח' קו' ב' ע' כ): הדברים נתנו להאמר, מ"מ יש לדון דמי לא עסקינן שחלקו של אחד נתייקר יותר מחבירו [מחמת שעתה הוא יותר סמוך לעיר, וכיוצא], וא"כ אחד מהם אינו רוצה בזה שתתבטל החלוקה, ומ"מ מחזירין זה לזה ביוכל, הנה דמוצאין ממון מספק ולא אמרינן ספק ממון לקולא.

★ ★

ובקובין הנ"ל (שנה ח' קו' ז' ע' מח) העיר בקושי הנ"ל חכ"א: הנה עיקר הקושיא, כבר הקשה חיש"ש ב"ק (פ"ה סו"ס"י ל"ב, דף מו: מדפי הספר) על הרמב"ם, שפסק כגמרא הנ"ל. ומזה הוכיח היש"ש דהא דאין ברירה בדאורייתא, אינו מצד ספק, רק בתורת ודאי, ודלא כהכסף משנה, ע"ש. וע"ע בס' בית שמואל על אהע"ז (סי' קל"א ס"ד), שהעיר ג"כ בזה, אך ע"י בשעה"מ (הל' גירושין פ"ג ה"ד), שכ' הוא גמ' מפורשת בגיטין כ"ה, דמספיקא אזלינן לחומרא ומחזירין זל"ז ביוכל, והסביר השעה"מ, דכיון דצריך לקיים מצות יובל, אזלינן לחומרא ומחזירין, וע"ע בפנ"י גיטין שם, דרק מחזירין משום מצות יובל, ואח"כ חוזרין ונוטלין כדמעיקרא.

דף ל"ח ע"א

בגמ': וכי לית ל' ר"א ברירה בדאורייתא - אבל בדרבנן אית ל' וכו'.

וצריך ביאור, מה החילוק בין דאורייתא לרבנן. ומבאר הר"ן (גיטין כה) שיש ספק מדאורייתא אם פוסקים יש או אין ברירה, וחוזר הכלל, שספק דאורייתא לחומרא, וספק דרבנן לקולא.

יש להעיר לפי"ז יוצא, דהדין שמדאורייתא אין ברירה, יהיה תלוי במחלוקת הרמב"ם והרשב"א, אם ספק מדאורייתא לחומרא, וזהו דין תורה או לא. לדעת הרמב"ם, הוי דין מדרבנן,

אבל היא יתרה עשה, שיאמר מילתא דתתקבל, מה לו אם יקבל אם לא, אמור דבריך לשם שמים, וע"כ נכשל דמחכו על כל דבריו, עכ"ד היקרים.

★★

והעיר הגאון ר' אהרן ארי' כץ ז"ל (בקובץ כרם שלמה שנה ט"ו קר' ב' ע' לח): וראה זה פלא שגם אותו צדיק נתפס בזה, בשו"ת חת"ס חאו"ח סי' ס' ד"ה והאמנם, שכתב וז"ל: ומאשר לאדם דעת חונן, אשאל ואתחנן יחונני דעה בינה והשכל ולא אכשל ח"ו, ויהי רעוא דאימא מלתא דתתקבל, עכ"ל וצ"ע.

★★

השיבו על הערה זו בקובץ כרם שלמה הנ"ל בכמה אופנים, בקובץ הנ"ל (שנה ט"ו קר' ה' ע' סא) הביא חכ"א שכדבריו הנ"ל בשו"ת (סי' ר"ח) כתב החת"ס גם בחדושו לביצה, ויש ליישב, דבב' המקומות (בתשובה סי' ר"ח הנ"ל, ובחידושו למס' ביצה), הדגיש בד"ק זה תפילת רחב"ד [ר' נחוניא בן הקנה], ודייק לי מדלא אשכחן דר' אבא התפלל תפלה זו רק כעת כד סליק להתם, ומה נעמו דברי רש"י יהא רעוא, כי אמטו להתם, אימא מלתא דשמעתתא, דתתקבל, לחכמי המקום שלא אבוש, ואילו החת"ס בסי' ס' האריך בתפלתו "ומאשר לאדם דעת חונן אשאל ואתחנן יחונני דעה בינה והשכל, ולא אכשל ח"ו ויהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל" עכ"ל, ולא רחוק הוא לומר דכוונתו שתתקבל במרום ח"י ההלכה שחידש, כמבואר בספה"ק שבמתיבתא דרקיעא פסקינן כמסקנת גדולי הדור, יעוי' בני יששכר בחודש אלול מאמר ברית כרותה, ועוד.

★★

עוד שם (ע' נח) כתב הגאון ר' משה סג"ל דייטש ז"ל מלונדון ליישב בזה: ולענ"ד משה אמת ותורתו של החת"ס ז"ל נכונים ומדויקים, למי שמתבונן היטיב החילוק בין אלו שני לשונות ועל איזה אופן נכתבו, דהתשובה בחת"ס סי' ר"ח דקאי על הלשון של ר"א דאמר יהא רעוא וכו', דמקורו במס' ביצה (ל"ח.), ועיין שם בפירש"י ז"ל, אימא מלתא דשמעתתא דתתקבל לחכמי המקום שלא אבוש עכ"ל. נראה ברור שהוא מעצמו רצה לומר שמעתתא, והתפלל וכו', ולא בא השמעתתא על שאלה ששאלו אותו והי' צריך להשיב

הלכה למעשה, רק כנהוג בעולם כשכא אדם גדול מכבדים אותו לדרוש בפלפול וכו' משום כבוד תורה, ע"ז כתב החת"ס ז"ל כהנ"ל.

משא"כ בשו"ת חת"ס חאו"ח סי' ס' ד"ה והאמנם וכו', שכתב על ששאלו ממנו להמציא להם היתר לבנות גם בשב"ק, כמוש"כ שם, ושחרו פני להמציא להם וכו', ע"ז שפיר כתב מקודם שיחונני בדעה בינה והשכל, ולא אכשל ח"ו ויהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל, עכ"ל. והא ראי', דבסוף התשובה מסיים וז"ל, רק אם יסכימו מופלגי התורה שבק"ק, ואם דעתם מסכמת להתיר, אזי דיינא בהדי' שיבא מכשורי, עכ"ל. הרי דתלוי הוראתו בהם, ולכן שפיר צירף לתפלתו שלא יכשל בהלכה, ג"כ תפלתו של ר' אבא שיתקבל, כלומר שיסכימו להוראתו, שהי' הוראה בפועל, והי' רוצה הסכמתם, כנ"ל ברור.

★★

עוד בקובץ הנ"ל (ע' סב-ג) כתב חכ"א ליישב בזה: ונראה דאין כאן שום פלא, ושתי תשובות בדבר: ראשון לציון יש לדייק, כי תשובה סי' ס' שכתב בה רבנו "יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל", נכתבה בשנת תקס"ט, ואילו התשובה בסי' ר"ח נכתבה כמעט שלשים שנה לאחריו בשנת תקצ"ז, בסוף ימיו של רבנו, - א"כ בכלל לא רחוק מן הדעת לומר, שמריש הוי סבירא לי' לרבנו כפשוטו, שטוב לומר מילתא דמתקבל לאינשי, על דרך ומצא חן ושכל טוב בעיני ד' ואדם, ואח"כ נתחדש לרבנו הך מרגניתא, דהיינו דווקא בשאר מילי, אבל בדברי תורה מחויב לחוות דעתו כמו שהוא, מה לו אם יתקבל או לא, אמור דבריך לשם שמים ויקוב הדין את ההר, עד שבסוף ימיו בתשובתו, כבר הי' ענין זה שגורה בפיו זמן רב, ואין להקשות ממה שכתב בזקנותו עמ"ש הצעירותו, דאיה"נ הדר בי'.

אמנם הימנותא קאמינא, דמי הגיד לנו שכוונת רבנו הי' שיתקבלו דבריו בעיני בני אדם, הלא שפיר יתכן דכוונתו שיתקבלו דבריו בעיני השי"ת, ויומתק ע"פ עובדא ששמעתי בשם רבנו הדברי חיים ז"ל, שפ"א חתם מכתבו לרב אחר: "כ"ד עבדו - הק' חיים הלברשטאם". ויתמהו העומדים שם "עבדות" זו מאי טיבה. ויען להם רבנו: כסבורים אתם עבדו של פלוני, עבדו של הקדוש ברוך הוא (הובא כן בספר אילה שלוחה וכתבי הר"ן - להגר"נ שוורץ ז"ל סי' ב'). הכ"נ

דהוי מצוה הבאה בעבירה, ותירץ וז"ל ונראה דיש למצוא נפק"מ אם נתערבו לו חוטי צמר גזול בצמר שלו, דאם מטעם מהב"ע ממילא היו בטלים ויכול לעשות ציצית מכל הצמר, אבל מטעם לכם פשיטא דאסור דממון אינו בטל ברוב כדאי' בביצה דף ל"ח עכ"ל, וחזינן דדעתו היא שגוף הממון לא בטל כפשטות הש"ס במס' ביצה.

★★

והנה ידי"נ הגאון ר' יצחק זעקל הלוי פאללאק שליט"א מאנטוורפן כתב בקובץ קול התורה (קובץ מ"א ע' רפה והלאה) לדון אודות מי שקנה ג' הדסים בבית המדרש ממוכר עובר דרך, ובטעות לקח ד' הדסים והלך לביתו, ולא מכיר איזה הוא ההדס של חבירו וגם לא מכיר את הבעלים, ואגד ג' מבין ד' הדסיו ללולבו ובא ביום טוב לבית המדרש עם לולבו, ושואל האם יוצא יד"ח בהדסיו והאם יכול לברך עליהם.

ובתב כעת לדון עפ"י המבואר לעיל דממונא לא בטל, יש לדון האם כיון דלא בטל א"כ חייב להחזיר את גוף הממון שנפל בתערובת, או שבתערובת עצמה חל דין ביטול על גוף המעורב, ואינו חייב אלא בתשלומי הדבר.

ובותב בתוך דבריו: ובספר בכורי יעקב לבעל הערוך לנר ז"ל (סי' תרמ"ט ס"ק י"א) מפורש בהדיא דדעתו שגוף הממון בטל ורק חייב בתשלומיה, ומוכיח כן מקושיית התוס' במס' מעילה (שם) שהקשו דליבטל הפרוטה שנפלה, והביכורי יעקב אינו מחלק בין ממון גבוה לממון הדיוט, ודן שם על נדונינו ממש, ומכשיר לפ"ז לצאת יד"ח בהדס גזול שנתערב באחרים, ובסימן תרל"ז ס"ק י"ג הביא הביכורי יעקב את הפרמ"ג שכתב במ"ז (סי' תרל"ז ס"ק ד') בגזול עצים וערבים עם שלו ואינו ניכר, "דלא שייך בטול ברוב עיין ביצה ל"ח, ומ"מ י"ל דאין חייב לו כי אם דמים, לא להשיב את הגזילה גופא מאחר דאין ניכר וצ"ע" וכתב דלפמ"ש בסי' תרמ"ט דגוף הממון בטל, שייך בטול בעצים הגזולים, ובקונטרס אחרון (תוס' ביכורים לסי' תרל"ז שם) כתב שגם הפרמ"ג משמע שנוטה כן, אלא שהעלה בצ"ע עיי"ש.

ועולה לנו, דלהערוך לנר גוף הממון בטל, ובדעת הפרמ"ג יש להעיר, דבאו"ח משמע דאף שמשפך בזה דעתו

כאן, כסבורים אתם שכוונת הח"ס שיתקבלו דבריו בעיני בשר ודם, לא כי אלא שכוונתו שיתקבלו דבריו בעיני השי"ת, וכמו שאנו מתפללים תתקבל צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבהון די בשמיא, הכ"נ התפלל הח"ס על תורתו שיתקבל בעיניו יתברך, ע"ד שאחז"ל חגיגה (ט"ו, ב') דהקב"ה קאמר שמעתא מפומייהו דכולהו רבנן, משא"כ שם במס' ביצה שספרו לנו חז"ל דאחיכו עליו פעמיים וגם ששפיר אחיכו עליו, למה כתבוהו חז"ל לדורות, בע"כ משום דכוונת ר' אבא הי' שיתקבלו דבריו בעיני בני אדם, ומזה הוכיח רבנו שפיר כנ"ל, אבל כאן נקט רבנו לשון הנופל על לשון חז"ל, אבל מסתכל הוא כלפי מעלה ולבו לאביו שבשמים.

דף ל"ח ע"ב

בגמ': הרי שנתערב לו קב חיטין בעשרה קבין חיטין של חבירו. יאכ"ץ ה"ה וחדו' וכו'.

וברש"י: וחדו' - וישמח בדבר שלא עמל בו, כך זו אין שמה בטל וכו' ע"כ.

והוכיח מזה בשב שמעתתא (שמעתא ו' פרק ד' ד"ה ולכן) דממונא לא בטל. ונתקשה הש"ש לפ"ז על מתניתין במס' מעילה (כא,ב) דתנן נפלה פרוטה של הקדש בתוך כיסו או שאמר פרוטה בכיס זה הקדש, כיון שהוציא את הראשונה מעל דברי ר"ע, והקשו בתוס' (ד"ה פרוטה) תימה, וליבטל האי פרוטה של הקדש שנפלה, ותירצו דמיירי דליכא אלא חד עיי"ש. ובש"ש הנ"ל תמה על תוס' מה קשה להו הא ממונא לא בטל כמשנ"ת, והוכיח הש"ש מזה דנכסי גבוה אין להם תורת ממון אלא תורת איסור עיי"ש. ונראה להביא סיוע לדבריו מפשטות הש"ס במס' נדרים (נח,א) דהקדש לא בטל משום דהוי דשיל"מ עיי"ש, ויש לעיין למה לא נזכר שם דגם בלאו הכי, לא חל דין ביטול על הקדש מטעם ד"ממונא לא בטל", אבל לפי השב שמעתתא דנכסי גבוה אין להם תורת ממון אלא תורת איסור נחא דנקט טעמא דדשיל"מ בלבד, ועולה לנו מזה דבממון הדיוט דעת השב שמעתתא היא דגוף הממון לא בטל.

וב"מ בדעת המלבי"ם בספרו ארצות החיים (הל' ציצית סי' י"א סעי' ו') שהביא הקושיא דלמה לי לגבי ציצית קרא ד"ועשו להם" לדרוש "משלהם" ולמעט גזול, תיפוק לי'

היא שגוף הממון בטל, ואילו מדבריו ביו"ד (סי' ק"ט במשב"ז ס"ק א') נראה דס"ל שגוף הממון לא בטל וצ"ע.

★★

ובסוף דבריו מביא: וראיתי לדו"ז ז"ל בספרו תקון משה (לחג הסוכות דף קסה,ב) שדן בכיו"ב באתרוג שנתערב והביא את הש"ש והארצה"ח, ונו"ג בהנ"ל די"ל שגוף הממון בטל ורק חייב בתשלומים, וכתב שלכאור' נחלקו בזה ראשונים וכו'. וראיתי להגאון משמרת שלום ז"ל בספרו חיים וברכה (אות ת') שדן אם יכול לברך על הדס גזול המעורב ברוב, ומורה לברך, ומביא שהדין מבואר בביכורי יעקב הנ"ל עיי"ש, והנה מה שסומך על ביטול ברוב לצאת לכתחילה יד"ח בהדס גזול המעורב ולברך עליו, לכאורה קשה, כי לא הזכיר את הש"ש והארצה"ח הנ"ל והרי הם חולקים על הביכורי, [והבאנו שהפרמ"ג ביו"ד משמע שנקט כוותייהו אף להוציא ממון], ובדאורייתא צריך לחוש לדבריהם והאיך יצא לכתחילה ידי חובתו בהדסים האלו, וכן האיך יברך עליהם.

ובאמת אפילו להסוברים שגוף הממון בטל, יש לומר דאין לצאת ידי חובתו בהדסים הללו וכש"כ שלא לברך עליהם, כי יש לעיין אם על ידי הביטול חל על ההדס הגזול המעורב דין "לכם", שהרי הבאנו את השו"ת עונג יו"ט ודעימי', דביטול לא מועיל רק להסיר פסול או איסור ולא ליתן מעלה, וע"ש עוד בזה מש"כ דברים נעימים.

★★

בגמ': אחיכו עליה, אמר להו גולתיכו שקלי, הדור אחיכו עליה, אמר רב אושעיא שפיר עבוד דאחיכו עלי' וכו'.

בשו"ת תשורת שי (ח"ב סי' קעח) מביא עובדא מעניינת וז"ל: שמעון היה שונא לראובן והיה מסית להקונים שלא יקנו מסחורת ראובן, ובא ראובן והתרעם על שמעון, וצחקו עליו שמעון ואשתו, ואמר ראובן לאשת שמעון שהיא חצופה, ועתה שואל ראובן אם צריך לצי"ש לפייסה בדברים או בממון. הנה ל"ל דהוי כהתחילה אשת שמעון בחירופין וגידופין במה שצחקה עליו לפוטרו לראובן כדאיתא בחו"מ סימן תכ"א סי"ג בהג"ה, דהא איתא בביצה דף ל"ח דאמוראים אחיכו על ר' אבא, ואם זה הוי חירוף וגידוף ודאי לא היו עושין כן, אלא הוי רק דאין חוששין לדבריו, שאמר דברים שאינם נכונים.

ומה שאמר לה חצופה, מבואר בחו"י (סימן ס"ה) דעזות פנים וחצוף אין בהם דין בושת ע"פ הדין, רק לצי"ש או משום מיגדר מלתא, אבל אין הב"ד כופין אותו, והנה הכל לפי המבייש והמתבייש כדאיתא בחו"מ סימן ת"כ סכ"ד, ואיתא באה"ע סימן י"ז ס"ג דבזה"ז נפיש חוצפא בנשים, וא"כ דבר השכיח בהרבה בני אדם אינו בוש כל כך, ולכן הוא לפי הראות, אם האשה נתביישה במה שקראה חצופה. ואין לומר דהוי כקראה זונה, דלשון חציף אינו אלא עזות ולא נכנע לפני האחרים, כדאיתא ס"פ אין עומדין חציף עלי מאן דמצלי בבקתא, וחציף עלי מאן דמפרש חטאיו, וכתבו התוס' דדומה שאינו מתבייש על חטאו, וה"נ אמר לה שאינה מתביישת מפניו לצחק עליו, ועיין שו"ת מהר"י מברונה (סימן ע"ו) לענין הקורא לבת ישראל פרוצה, די"ל דלא נתכוין לפרוצה בעריות, אלא שאין לה בוש, ומ"מ צריך דקדוק אם בשעת הזעם או בכה"ג, ונ"ל דחצופה ודאי אין כונתו לעריות אפילו בשעת הזעם.

ועוד דהמצחק על דברי חברו י"ל דהוי כמצחק עליו שדיבר דברי שטות כשוטה, וכמו שהשיב ר' אבא לרבנן שם בביצה גולתיכו שקלי ואף דאמר שם הדור אחיכו עליו, ואמר רב אושעיא שפיר עביד דאחיכו עליו, ומשמע דבפלפול הלכה מותר, מ"מ במילי דעלמא אסור, משום דהוי כמבזה אותו שאומר ועושה שטות. ועוד בשלמא ראובן דהתרעם על שמעון מחמת צערו ורוב שיחו וכעסו שעושה לו רעה דיורד לחיותו, ואשתו של שמעון צחקה עליו, דהוי כמו לומר דטוב עשה בעלה וכן עוד יעשה ולא ישגיח בתערומות שלו, לכן אין לתפוס על ראובן, דהיה כי יחם לבבו, וגם ממה שצחקה נראה כי שמחה על צערו, ומקרא מלא דיבר הכתוב בתהלים ע' יסוגו אחור ויכלמו חפצי רעתי ישובו על עקב בשתם האומרים האח האח, ואף דלא אמרה בפיה, מ"מ היכא דניכרין דברים שבלבה הוי כאמרה בפירש ששמחה ברעה שעושה לו בעלה ובצרתו. ע"כ.

★★

בגמ': משה שפיר קאמרת וכו'.

ברש"י פירש כמה פירושים בזה, בסוכה (ל"ט). פירש: גדול הדור וכו' ע"כ. ובביצה כאן פירש: ביקרא דמשה קמשתבע ע"כ, ובחולין (צ"ג). פירש"י: תלמיד חכם ולא פי' גדול הדור כבסוכה הנ"ל. אך בשבת (ק"א): פירש כבסוכה ע"ש.

תשורת שי (ח"א סי' שיג) דן לגבי שותפין אי הרוב יכול לכוף את המיעוט.

וכותב: במהרי"ט (ח"א סימן ל"ה) כתב בשותפין שהתנו לילך אחר רוב דעות מהן, ז"ל דאם לא היה תנאי זה ביניהם, לא היו יכולים הרוב לכוף את המיעוט במילתא דאיכא רווחא להאי, ופסידא להאי ועתה שהסכימו ללכת אחר הרוב ויהא כאלו הסכימו כולם, צריך שיהא במעמד כולם עיי"ש. מוכח דבמידי דליכא רווחא להאי ופסידא להאי, כגון שכירות נאמן, גם בלא תנאי אזלינן אחר הרוב.

איברא דבשו"ת ר' בצלאל אשכנזי (סימן כ"ה) הביא משו"ת הרשב"א שהציבור הם כשותפים בכל המנויים שצריכים לצבור נאמנים וגובי המס וש"צ וכיוצא וכו', אם קצת מהקהל מוחין מחאתם מחאה, וסיים רבצ"א הא קמן דס"ל להרב ז"ל דבכל המנויין בעינן הסכמת הצבור כולו, ואין מעשה הרוב כלום כשהמיעוט מוחין, ואפילו החרומו על מנויים אין לו דין חרם, דהרי הם כשותפין בזה, וצריך הסכמת כולם.

ואפשר דגם הרא"ש ז"ל בתשובותיו (כלל ששי) דאזיל בתר רובא ולא חש למיעוטא, דבתקנות וגדרים דוקא מיירי, ולא במנויים עיי"ש, הרי דבשותפין פשיטא לרשב"א ורבצ"א דאם רוצים למנות נאמן ומתעסק אין הולכין אחר הרוב.

ומהרשד"ם (חיו"ד סימן קי"ז) כתב בהא דפליגי הפוסקים אם בני עיר כופין הרוב את המיעוט להסכמתם, דמאן דס"ל אין כופין ס"ל הא דכתיב אחרי רבים להטות דוקא בדבר הנוגע לדיני התורה ומצוה, אבל בדבר הרשות לא קפיד הקב"ה, ורש"י והנמשכים אחריו ס"ל כיון דגלי לן קרא שהמיעוט בטל לגבי הרוב בכל ענין נקטינן הכי, ועוד דכל מילי דהוי תקנת הציבור הוי דבר תורה ומצוה, שהרי מצינו שהעוסקים בצרכי ציבור פטורים מק"ש ותפלה עיי"ש, ואם כן בשותפין הוי ספיקא פלוגתא דרבוותא, אפילו נימא דצורכי צבור נמי הוי כדבר הרשות, כיון שאינו רק בענין ממון, ואם נאמר דהוי דבר תורה ומצוה י"ל דבשותפין מודו דאין הולכין אחר הרוב.

ונ"ל ראייה דלא ניזל בתר רוב שותפין, מפ' משילין (דף ל"ח ע"ב) דמסיק איסורא בטיל, ממונא לא בטיל, ופירש"י

וכתב רבינו החיד"א בספר מדבר קדמות (מערכת ג' אות ז'): משה שפיר קאמר, הכי אתמר בש"ס בכמה דוכתי, ופירש רבינו האר"י זצ"ל דכל ת"ח מופלג בדורו יש בו ניצוץ משה רבינו ע"ה.

ומה עמקו דברי הרב תרומת הדשן (סי' חל"ק) דפסק דת"ח מופלג בדורו יש לו דין רבו, ומלבד דהרב תרומת הדשן דינא קמשתעי לפי פשטי הסוגיות, ועוד הן בה סליק שפיר הלכתיה דרב מסתברא לפי האמור, דכיון דת"ח מופלג בדורו יש בו ניצוץ משה רבינו ע"ה, אמטי להכי דינו כרבו אשר בקרבו אור בו זיו יקריה דרבן של ישראל.

★★

ובספר יד מלאכי (כללי המ' אות תלח) הביא פרש"י דכאן דביקרא דמשה קא משתבע, וכותב: מצאתי למהר"ם בן חביב בספר שמות בארץ, דבכפות תמרים שם כתב דפירוש זה של שבועה אינו מיושב, דמה ענין לשבועה זו, כיון שבא לתמוה עליו שפיר קאמרת בתמיהא, ושמצא בתלמוד מוגה שהגיה בלשון רש"י דביצה ביקרא דמשה קא משבח ע"כ, ויש לי להביא ראייה לדבריו, דבתר תמיה ל"ש שבועה, מהא דאיתא בפ' כל שעה (דף ל"ח ב') כשבאתי והרציתי דברים לפני ר"א, אמר לי ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה מסיני, איכא דאמרי ברית הן הן וכו', ולא טעמא בעיא, ופירש"י ברית שבועה, ואיכא דאמרי בתמיה א"ל וכי הן הן הדברים וכו' דלא בעי טעמא וכהלכה למשה מסיני ע"כ, הרי דלא פירש"י שברית הוא שבועה אלא ללישנא קמא דתני לה בניחותא, אך ללישנא בתרא דמתני לה בלשון תמיהא ול"ש ביה שבועה פירש וכי הן הן וכו', ועיין בערוך ערך ברית שפי' איפכא דלישנא קמא הוי בתמיהא וללישנא בתרא הוי בניחותא. ואיך שיהיה מ"ש עוד שם דלישנא בתרא הי' ר' יהושע עצמו שאמר לו ברית וכו', לא יכולתי להולמו עם הגירסא שלפנינו ע"ש ודוק.

★★

בגמ': מי קא מדמית איסורא למונא, איסורא בטיל - ממונא לא בטיל.

וברש"י: אבל ממונא לא בטיל - מיעוט ברוב להיות קנוי ממון המועט לבעליו של המרובה וכו' ע"כ. בשו"ת

לא בטיל מיעוט ברוב להיות קנוי ממון המיעוט לבעליו של מרובה עיי"ש, ואם כן ה"נ כיון דלא בטיל ממון המיעוט ברוב, איך יכריחו הרוב את המיעוט על ממונו משום רוב שלהם, ועל שלהם יכולין להעמיד נאמן כרצונם ולא על של אחר, וכיון דלא בטיל כמחצה על מחצה דמי.

ועוד שם דף ל"ז במשנה כלים של אחים בשותפות והרוב אחים ערכו לצפון או לא ערכו והיחיד עירב לצד אחר מעכב על ידם מלהוליכם כרגלם, ואם בשותפין הדין לילך אחר רובם, למה יעכב על ידם מלהוליך הכלים כרגלם, א"ו אם רוב שותפין אומרים נולך הסחורה למקום פלוני והיחיד מוחה וכל כיוצא בזה, לא אזלינן בתר רוב. ע"כ.

דף ל"ט ע"א

בגמ': משום דהוי דבר שיש לו מתירין וכו'.

ובתוס' (ד"ה משום וכו') כתבו (בתירוץ הבי') דמים ומלח לגבי העיסה נחשבים כמין במינו כיון דהעיסה צריכה להם ע"ש. ויש לבאר לפי"ז, דהנה בסוכה (ל"ז ע"א) איתא: אמר להו רבה להנהו מגדלי הושענא דבי ריש גלותא וכו' שיירו ביה בית יד כי היכי דלא תהוי חציצה.

ופירש בפסקי הרי"ד שרבה איירי כשעושה אגד בשאינו מינו, אבל במינו אינו חוצץ, וא"צ לשייר בית יד עכ"ד.

ולכאורה קשה על זה, דהא רבה עצמו ס"ל בסוכה (שם ל"ז ע"ב) אמר רבה לא לרוץ איניש לולבא בהושענא דדלמא נתרי טרפי והוה חציצה, ש"מ דס"ל לרבה דמין במינו חוצץ.

אכן בתוס' סוכה (ל"ז ע"א ד"ה דבעידנא וכו') כתבו לחלק בין הסוגי' דיומא נ"ח ע"א לגבי מזרק ביוהכ"פ להא דסוכה, דאגד שהוצרך ללולב יותר סברא שלא יחצוץ כמו מזרק בתוך מזרק. משא"כ מה שאין לו שום שייכות לענין. ולכך טרפא בתוך אגודת הלולב אין לה שום טעם ומקום שם, והוי כערער בערבה, משא"כ אגד הלולב ע"ש.

וזה כעין סברת התוס' בביצה הנ"ל, דכה"ג שצריכים לעיסה את המים והמלח, נחשב כמין במינו, וא"ש דברי הרי"ד הנ"ל ודו"ק.

★★

בגמ': רב יהודה פוטר במים וכו' הא בעבה הא ברכה.

וברש"י דבתבשיל עבה הוי המים כעיסה ע"כ.

הנה בירושלמי (פ"ח דעירובין ה"י) על המשנה בור שבין שתי חצרות כו' אר"י לא תהא מחיצה וכו', ובירושלמי תמן אר"י פוטר במים שאין בהם ממש (תמן בפ' בתרא דביצה אמר ר"י פוטר במים כו' להוליכן לכ"מ שירצה דאין קונין שביתה לפי שאין בה ממש) וכאן אמר הכין (דבעי מיהת מחיצה או כותל לפי שקנו המים שביתה ברשות חברו) וכו'.

וכתב בשיירי קרבן (שם) דלכאורה הרי בגמ' כאן מפורש דלר' יהודה יש חילוק בין עיסה רכה לעבה, והא דר"י פוטר במים הוא רק בעיסה עבה, ולכאורה הוא להדיא דלא כירושלמי, וכתב דאה"נ צ"ל דהירושלמי פליג על הגמ' דידן, וס"ל דאפילו מים בעין ס"ל ג"כ לר"י דמים אין בהם ממש ולא קנו שביתה, וכתב שם בשיירי קרבן דזהו ג"כ סברת ר"ט דס"ל (בברכות מ"ד ע"א) דבשותה מים לצמא שאינו מברך שהכל נהיה בדברו, לפי שאין בהם ממש ולא שייך בהו הויה עיי"ש.

★★

וי"ש להביא בהקשר להנ"ל את דברי ההלכות קטנות למהר"ם חאגיז ז"ל (ח"ב סי' רפ"ב) שנשאל: השותה מים ביוהכ"פ אם חייב כרת, והשיב שאפשר דמן התורה אינו חייב אלא אם אכל מידי דמיזון, אבל מים אינן זנין כלל כמ"ש הרמב"ם [בפה"מ] בפ"ג דעירובין דאין מערבין במים, שהמים הן להוליך המזונות למקומות הצריכים, ואין בהם אלא הרחקת הנזק הוא הצמא, אבל תועלת הזון אין בהם כלל, ובריש פרק יוה"כ (יומא דף ע"ד ע"א) מייתי מוהאבדתי הנפש. עינוי שיש בו אבידת נפש (בתוך חלל הגוף [רש"י שם]) ואיזה זה אכילה ושתיה ע"כ, דצ"ל עינוי מדברים שבהעדרם יאבד הנפש מן הגוף, ובקחת מהם תתקיים הנפש בגוף, וזה הוא האכילה מדברים הזנים לאפוקי ציר ומוריים ודברים המרים, והשתיה מיין ודבש וחלב, שאם לא ישתה אלא מהם יקיימו הנפש בגוף ולא יאבד, אבל המים אם לא ישתה אלא מהם, יבלה ויאבד כי אינן זנים כלל.

ועי"ש בסי' רפ"ג ורפ"ד שכ"כ עוד, וכן בסוף סי' רפ"ח שכ"כ, אמנם כבר השיגוהו בזה האחרונים בתפארת ישראל (בפ"ח יומא מ"א) כתב ע"ד הלק"ט וז"ל ולפע"ד מדלא אשתכח תנא למינקט פטורא רק בהנך [ציר ומוריס] שאינם ראויים לשתיה, ש"מ דכל הראויים לשתיה אף דלא

ופרש"י בשלהבת שלה, ולזה הוא שנתכוונו התוס' בנדרים
בציינם "כדאיתא ביומא" ודפח"ח.

★★

בגמ': והא תניא המוציא שלהבת כל שהוא חייב, אמר
רב ששת וכו' אביי אמר וכו'.

מבואר כאן דס"ל לאביי ולר"ש דהא דתנא המוציא שלהבת
חייב, איירי בקיסם או בכלי ואינו חייב על הקיסם
או על הכלי דאיירי דלית ליה שיעורא, ע"ש. ולכאורה קשה
לשיטת הרמב"ם (פ"ח דשבת הלכה כ"ח) דס"ל דאם מוכרח
לכלי אמרינן דהכלי טפל למה שבתוכו ופטור, וא"כ מאי
טעמא מתרצת הגמ' "בדלית ליה שיעורא", תיפוק ליה דצריך
לכלי ואמרינן דהוה טפל ופטור, וק"ל.

ובאמת כבר הקשה כן הרשב"א כאן בד"ה ותיפוק ליה
זו"ל: וא"ת והא במנא נמי הוי מצי לשנוי לה,
וכשאין צריך לכלי, וכדאמרינן בפרק המצניע המוציא אוכלין
כשיעור בכלי חייב על האוכלין ופטור על הכלי, ושלהבת כל
שהו ראויה היא וכשיעור היא, וי"ל דהכא שאני דכיון דא"א
להוציא השלהבת מפני עצמה דצריך לכלי הוא עכ"ל.

חידוש כאן הרשב"א חידוש גדול, דאם מוכרח לכלי, ואינו
יכול לבצע את מעשה ההוצאה בלא הוצאת הכלי
חייב ולא אמרינן דין טפלה, ולכן צריכה הגמ' לתרץ בדלית
בי' שיעורא וכו"ל. ויסוד זה של הרשב"א מפורש ברבינו
חננאל (שבת צ"ג ע"ב) בדברי הברייתא: המוציא אוכלין וכו'
ופטור על הכלי ע"ש היטב.

אכן הרמב"ם לא מחלק בזה, וע"ש בהרב המגיד מש"כ,
ומבואר דלא ס"ל חילוק זה, ולפי"ז קשה להרמב"ם
מהגמ' כאן, וצ"ע.

דף ל"ט ע"ב

בגמ': ואלו הן דברים של עולוי בב"ל - הר הבית, הלשכות
והעזרות וכו'.

וברש"י: לפי שהפקירום לכל ישראל ונתנום להם ולא להיותם
שותפים בו שיהא להם כח לאסור זה חלקו של
זה ע"כ. הנה כן איתא במשנה נדרים (מ"ז ע"ב) ובר"ן פירש
שם כרש"י ע"ש. אך בבעל המאור בביצה כאן פירש דאינם

זיין טובא חייב עליה עכ"ל, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי'
קכ"ג) דבספר שער הזקנים תמה עליו, אכן לפי"ד הירושלמי
בערובין הנ"ל יש מקום לדבריו של ההלכות קטנות.

★★

וי"ל בזה דהירושלמי לשיטתו, דהגר"י ענגיל ז"ל בגליוני
הש"ס על ברכות (מ"ד ע"א) על המשנה השוטה מים
לצמאו אומר שהכל וכו', הביא דברי הירושלמי (פ"ג דעירובין
ה"א) על המשנה בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומלח,
ואמר שם בירושלמי: אמר ר' לוי שהן מין קלה (משו"ה אין
מערבין ומשתתפין בהם), וכתבו שם בשיירי קרבן ובקרבן
העדה בשם הערוך שהמים נתקללו ממי המבול והמלח מסדום,
וכ"כ ברוקח (סי' קצ"ב) בשם המדרש, ובשיירי קרבן שם
הקשה דא"כ לר"י לא יברך, דהא אר"י (בפ"ו דברכות מ ע"א)
כל שהוא מין קלה אין מברכין עליו, ע"ש מש"כ עוד בזה.
ולהנ"ל תלוי הענין (לשיטת ר"י) במחלוקת הבבלי והירושלמי
וכנ"ל ודו"ק.

★★

במשנה: ושללהבת לא נהנין ולא מועלין.

וברש"י: דלית בי' ממשא ע"כ.

הנה ביומא (כ"א ע"ב) איתא: ה' דברים נאמרו באש של
מערכה וכו' ויש בה ממש. במסכת נדרים (ו ע"ב)
איתא: "האומר כאימרא כדירים כעדים כאישים וכו'". התוס'
והרא"ש כתבו שני פירושים על המושג "כאישים", האם
הקרבנות עצמן נקראו אישים שהם "אשה ריח ניחוח", או
שללהבת של מזבח נתכוון. והתוס' הוסיפו "דאש של מזבח
מועלין בו כדאיתא ביומא". והקשו האחרונים דלכאורה תמוהים
דבריהם א' משנה מפורשת כאן: "השלהבת לא נהנין ולא
מועלין" ופירש"י "דלית ביה ממשא", וכן הקשה הרש"ש. ב'
"כדאיתא ביומא" היכן הוא?

ואמר הגאון הצפנת פענח זצ"ל (והו"ד בקובץ מוריה שנה
א' קו' ה-ו ע' עה) שהכוונה כמו שכתבו התוס',
לשלהבת של המזבח, ובשלהבת זו באמת כן מועלין. שהרי
כל הטעם שבשלהבת של הקדש לא נהנין לא מועלין, מפני
שאין בה ממש, וכפירש"י. אך הרי ברייתא ערוכה ביומא
וכנ"ל: "ה' דברים נאמרו באש של מערכה וכו' ויש בה ממש",

להבין דברי הש"ס בב"ק היאך אמר ואזדו לטעמייהו, הא הר"ן הקשה ריש השותפין שנדרו, דניהו דאין ברירה, והא הוה החצר השותפין שאין בו דין חלוקה דאין אדם אוסר על חברו, וכתב כיון דא"א לומר דקנה קנין הגוף בשעה שמשמש, א"כ כל אחד ששימש בחלק חברו שימש ע"ש באורך דבריו כי נעמו, ולפ"ז בשלמא שם דמשמש בחצר ובעי שיקנה קנין הגוף כחצר ממש, שפיר אסרו רבנן משום דאין ברירה, אבל לענין למלאות מים דהמים שמילא שפיר קונה ומה ענין לברירה.

אך הדבר נכון, דשם הספק אם קנהו השני להיות כשואל עליו להיות חייב בנזקיו, א"כ צריך שיקנה בגוף הבור להיות חייב על נזקיו, א"כ שפיר אמרו דמשמניחו משתמש נעשה שואל עליו משום דאין ברירה ויוכל להיות גם של שני דלא הוברר איזה מגיע לחלקו, וז"ב.

ומעתה זה שם, אבל כאן דאין לז"מ בבור רק במים, שפיר אמרינן דמר ממלא בדידה ומר ממלא בדידה וז"ב.

★★

כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' סנהדרין ה"ז): בית דין של ג' צריך שיהי' להם לב אמיץ להציל עשוק מיד עושקו כענין שנאמר "ויקם משה ויושיען" וכו' ע"כ.

והקשה בספר מרפסין איגרא (ע' ערב-ג): מדברי הרמב"ם עולה, שהרועים נהגו שלא כדין, ועל כן אץ משה להושיען כדי "להציל עשוק מיד עושקו".

וקשה הלא במסכת ביצה (לט, ב) שנינו, כי אדם שמילא מים מן הבור בשביל חברו - לא קנה חברו, שהרי זה כמגביה מציאה לחבירו, שלא קנה חברו. והואיל ובנות יתרו מילאו את הרהטים מים כדי "להשקות את צאן אביהם", הרי שדינם כדין המגביה מציאה לחבירו, שלא קנה חברו, ונמצא שהרועים לא עשו שום "עושק" בכך שגרשום?

ויש לתרץ, דהנה תפקידן ועבודתן של בנות יתרו היה להשקות את צאן אביהם, וכדי למלאות את תפקידן ולבצע את עבודתן הם מילאו את הרהטים מים, ונמצא שכשבאו הרועים וגירשום הם עשקו את בנות יתרו שהיו ממונות על צאן

יכולים לאסור משום דמקדש קדשי וא"א לאסרם, דלית להו בעלים ע"כ.

והנה כתב הגאון ר' מרדכי אילן ז"ל בספר תורת הקודש (ח"ב סי' ז' להסתפק וז"ל: יש לחקור במקום הר הבית שנתקדש בקידוש דוד ושלמה להקרבה לאכילה ולטומאה כמבואר בשבועות (יד). ועוד, אם נתקדש המקום נמי בקדושת פה לגבי מעילה, ונ"מ לגבי עוקר חוליא מקרקע הר הבית כמש"כ התוס' מס' ב"ב ע"ט. לגבי מקדיש קרקע, או נ"מ לגבי איסור מעילה במחובר להראשונים דס"ל דיש איסור במחובר, וכן נ"מ לגבי גדולי הר הבית שדנו בזה, דנראה שזה תלוי בדין קדושת פה ולא בקדושת שכינה, דגדולי שכינה אינם נאסרים.

וכתב שם (בס"ק ב') לתלות ספק זה בדברי הראשונים הנ"ל: הרי דנחלקו בטעם דאינו יכול לאסור, אם משום דשייך לכל ישראל [וכמש"כ הרמב"ם בפה"מ בנדריים שם שאין לו אלא זכות מועטת ואין לו רשות], או משום דהוי הקדש, והרי פשטות המתני' מיירי לגבי המקום ולא לגבי הבנינים, וא"כ פליגי בזה אם מקום הר הבית יש עלה דין הקדש כמו על הבנינים וכן ס"ל להמאור, [ועי' נימוקי יוסף בנדריים שם שכתב דלא מקרי נכסים דידהו הואיל ויש לכל ישראל חלק בהם והריהם כאילו הם של הקדש, וי"ל בלשונו כאילו הם של הקדש, אמנם לא הקדש ממש], אמנם שאר הראשונים, רש"י והרמב"ם דס"ל דאינו מטעם הקדש י"ל דס"ל דהקרקע אינו קדוש, אלא דהוא דין צבור.

★★

בגמ': והכא במאי עסקינן למלאות, מר מדידי' קא ממלא' ומר מדידי' קא ממלא' וכו'.

וברש"י: דאמרינן ברירה, דאמרינן שהוברר הדבר שזה חלקו המגיע לו מן השמים ע"כ.

והקשה חכ"א להגאון השואל ומשיב זצ"ל, הא לרבנן דאסור בחצר השותפין משום דאין ברירה, א"כ ה"ה למלאות מים אסור, וכן מבואר בהדיא בב"ק דף נ"ב משימסור לו דליו ואזדו לטעמי'.

וכתב לו הגאון השואל ומשיב זצ"ל (ח"ג מהדו"ק סי' א'): הנה קושיא גדולה היא ולפענ"ד נראה דבאמת צריך

אביהם, ועל כן אין משה להושיען "כדי להציל עשוק מיד עושקו".

★★

בגמ': אלא הכא במגביה מציאה לחבירו קא מיפלאגי וכו'.

דמר סבר קנה ומר סבר לא קנה, והיינו דלרב נחמן קנה חבירו, ולכך הוי כרגלי מי שנתמלאו לו. ורש"י כתב: מ"ס קני ומר סבר לא קני, ול"ג חבירו, וכולהו סברי לא קני חבירו, אלא רב נחמן סבר דמגביה נמי לא קני ולכך כשלקח חבירו ממנו קנאו [מן ההפקר שמתכוין לקנות, אבל המגביה לא הגביה לקנות], ורב ששת סבר דקנה הממלא, דכיון דלא קנה חבירו הוא קנה ולכך הוי כרגליו וכו' עכ"ל, הרי דלפי רש"י לדעת רב ששת קנה המגביה לעצמו, אבל רב נחמן חולק ע"ז.

ובתוס' חולקים על רש"י וס"ל דלא מסתבר כן דיקנה המגביה לעצמו, שהרי לא התכוון לקנות ע"ש.

(וראה בתשו' הגאון ר' נתן גשטטנר שליט"א (המודפסת בקובץ מוריה שנה ב' קו' ה-ו ע' מב) שהביא מדברי המהרי"ט בשו"ת (ח"א סי' קנ) דידן קנה שלא מדעתו אף אם לא יודע שהוא בידו ע"ש ובחתם סופר (יו"ד סי' שיח) הקשה עליו מהתוס' ב"ב (נ"ד ע"א) ע"ש. וגם מהתוס' כאן הקשה שם על המהרי"ט וע"ש מש"כ).

★★

בקובץ קול התורה (קובץ ג"ה ע' רה) דן בשאלה דלהלן: ראובן ושמעון הלכו לבית מכירה פומבית, ושמעון רצה לקנות כסא לתינוק, ומצא כסא כזה, מהם פתוחות וא' סגור בקופסא, וביקש שמעון מראובן שלמחר ביום המכירה יבוא ראובן ויקנה כסא זה בשבילו במעות של ראובן, והוא ישלם לו מה שהוציא בשבילו, ושמעון מעדיף זה המונח בקופסא אבל אם אינו יכול לקנות זה יקנה א' מאלו הפתוחות, ולמחר הלך ראובן לקנות כסא זה בשביל שמעון, וקנה אותה קופסא סגורה שיש עליה תמונה של הכסא, והביאו אל ביתו, ואח"כ הביאו לבית שמעון, וכשפתח שמעון את הקופסא של הכסא נמצא שאין שם כסא אלא מאות תכשיטים של זהב, ועכשיו באו ראובן ושמעון לשאול למי שייך מטמון זה.

ובתב שם (ע' רי): ויש לדון דאולי ראובן קונה ע"י הגבהתו, דבשעה שהגביה אותה נתכוון לקנות בשביל שמעון, וזה לא עלה בידו כיון דהוי מקח טעות ולכן בטל השליחות ואין כאן דין זכייה, ולכן יש לדון אם מהני הגבהה זו לקנות לעצמו, דהרי כבר חל על המטמון דין אבידה.

ועל זה הביא את דברי התוס' הנ"ל דמבואר דכה"ג אין קונה המגביה לעצמו וכנ"ל ודו"ק.

ואכן מסקנתו שם היא: התכשיטים של זהב שייכים לשמעון (המשלח) כיון שהוא מוחזק ע"כ.

★★

בקובץ קול התורה (קובץ מ"ז ע' מח) דן בדברי הגמ' (ביבמות ג"ב) דעודר בנכסי הגר וכסבור שלו הן לא קני, משום דלא התכוון: ויש לחקור בגדר כוונת קנין, אי בעינן כוונה למעשה הקנין, או לחלות הקנין (ונ"מ בזה יבואר בהמשך), ונראה דפליגי בזה הראשונים, ע' רש"י ביצה לט. שכתב דלמ"ד המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, מ"מ קנאו המגביה, ובתוס' שם הקשו דלא מסתבר כן, דהא לא כיוון לקנות. ונראה בדעת רש"י ע"פ הנ"ל, דס"ל דכוונת קנין הוא על מעשה הקנין, והמגביה הרי כיוון בהגבתו לעשות קנין, אלא שהדין הוא דלא קנה חבירו (משום דהוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים), אבל עכ"פ הוא עצמו קנה, דהיה מעשה קנין עם כוונה, אך התוס' סברי דבעי כוונה על חלות הקנייה, וכיון שלא כיוון לקנותו לעצמו לא קנאה. וע' שטמ"ק ב"מ י. בשם תוס' הרא"ש שמיישב כע"ז דעת רש"י בביצה הנ"ל, והביאור נ' כמש"כ. וע' דברי יחזקאל סי' ג"ה שמבאר באופן אחר.

★★

במשנה: מי שהיו פירותיו בעיר אחרת ועירבו וכו' לא יביאו לו וכו'.

וברש"י: דהכל כרגלי הבעלים ע"כ.

בקובץ קול התורה (קובץ מ"ג ע' רמ) כתב: נשאלתי במילתא דשכיח טובא, במי שנוסע מביתו למרחקים ומשאר מפתח דירתו ביד שכניו וקרוביו, ולפעמים באמצע השבת או יו"ט רוצים לקחת מביתו בתורת שאלה איזה כלי או מלבוש וכיו"ב, האם יש איזה היתר להוציאם חוץ להבית, דלכאורה

את דברי רב, ורב ס"ל כחכמים דרבי דכל שנתן לו רשות להכניס פירותיו לחצירו הרי הוא מקבל שמירה, אלא שלענין תחומין יש חילוק בין אם ייחד לו מקום, שבזה הוא כרגלי המפקיד, כיון שהמקום נעשה מושאל למפקיד, לבין אם לא ייחד לו מקום שהרי הוא כרגלי הנפקד, ולכן המחנ"א הקשה מגמ' זו על הראשונים שסוברים שכל נפקד משאיל בסתמא רשותו למפקיד, דמכאן משמע דרק בייחד לו מקום נעשה המקום מושאל למפקיד.

אמנם בשו"ת משפטי השם (עמ' ר') ובספר אמרי בינה (קונטרס דיני קנינים סי' ג') דחו דברי המחנ"א, ומפרשים שכוונת רש"י באם ייחד לו מקום, שהרי זה כמי שאינו מקבל שמירה. ואף שרב סבירא ליה כחכמים דבסתמא קביל עליה נטירותא, היכא דגילה דעתו הוי כמפרש שאינו מקבל שמירה. והאמרי בינה שם הוסיף, דבגוונא שהשומר קיבל עליו שמירה, אף אם ייחד לו מקום, והוי כרשותו של מפקיד, מ"מ כיון שהשומר צריך ליקח הדבר ולשמרו מההכרח שיהיה כרגלי הנפקד.

★★

בתוס' (ד"ה תנן וכו') הקשו מדוע לא הקשתה הגמ' מרישא דמתניתין, וע"ש מש"כ לתרץ.

ובכתב בספר בני ציון להגר"ב צ"ל לכטמאן ז"ל (אור"ח סי' שצ"ז סי"ז) ליישב בזה, בהקדם מש"כ הב"י דיש מפרשים דס"ל דמש"כ רב כרגלי מי שהפקידו לו ר"ל אף כרגלי מי שהפקידו לו, ולא רק כרגליהם. ולא פירש הב"י שיטתם, וכתב בבני ציון שם די"ל דקושית תוס' היתה קשה להם מדוע לא פריך הגמ' מרישא, ולכן הם סוברים דרב דאמר כרגלי מי שהפקידו לו, אף כרגלי הנפקד קאמר, ולא רק כרגליו ודלא כרגלי המפקיד כלל, ולכן לא יכול להקשות מרישא, דהא כרגלי המפקיד הוה ג"כ, והמפקיד לא עירב, ולכן לא יביאו פירותיו אצלו, אבל מסיפא פריך שפיר דאמאי יביאו כשהוא ערב, הא רב סובר דכרגלי הנפקד ג"כ.

והסברא בזה, דס"ל לאותם מפרשים דמאיזה טעם נאמר דנסתלקה רשות הבעלים ונכנס לרשות הנפקד, דתינה בשור של פטם וברועה ומשאיל כליו לאחרים דיש טעם שהבעלים מסתלקים מרשותו ומעמידים אותו ברשות הלוקחים כדי שיוכלו להשתמש בהם, אבל במפקיד ונפקד

הם כרגלי הבעלים, והרי נמצאים חוץ לתחומן ואין להם אלא ד' אמות, וכדתנן ביצה ל"ט ע"ב מי שהיו פירותיו בעיר אחרת וכו' לא יביאו לו, ופי' רש"י משום דהכל כרגלי הבעלים.

הנה פשוט לכאורה דכלים הללו לא גרעי מיצא חוץ לתחומו באונס, דקי"ל בסי' ת"ה ס"ו דאם העיר מוקפת מחיצות הרי כולה כד' אמות, ובמ"ב סי' ת"ה סק"נ. ובשעה"צ סקמ"א העתיק הכרעת אחרונים דאפילו ביצאו במזיד הדין כן בפירות (ודלא כטו"ז סק"ו) - וכ"ה בסי' תקט"ו ס"ה בנכרי שהביא מחוץ לתחום דעיר המוקפת כולה כד"א, ומקורו מהא דמברכתא ערובין מ"ז ע"ב, וכ"ש בנ"ד דהפירות נשארו במקומן ולא נעשה בהן איסור כלל, דלכו"ע כל העיר להן כד"א, - אבל אם אין העיר מתוקנת במחיצות לכאורה אסור להוציא חוץ להבית שנמצאים בו, כדאיתא בסי' שם לענין יצא באונס.

אולם לפי מה שציידד בבה"ל שם (ד"ה מוקפת חומה) דבשעת הדחק יש לסמוך על ר"ת והרמב"ן ועוד ראשונים דאפילו בעיר שאינה מוקפת נמי כל העיר כד"א, מסתברא דה"ה בנ"ד אם הוא שעה"ד יהי מותר, דלא חמירי הנך כלים דנ"ד מאדם שיצא באונס. וע"ש באריכות בזה. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' ע"ט) מה שהאריך בזה.

דף מ' ע"א

בגמ': רב אמר כרגלי מי שהפקידו לו ושמואל אמר וכו' תנן ואם ערב וכו' אמרי בי רב כגון שיחד לו קרן זוית.

בקובץ מקבציאל (כרך כ"ז ע' קעה) כתב חכ"א לדון בענין מקום הנחת הפקדון אם קנוי למפקיד. והביא מדברי האחרונים בזה (עיי"ש משו"ת המהרי"ט ח"א סי' ס"ה ויד המלך פ"א דמכירה ה"ב ועוד) וראה גם בדבר אברהם (ח"ב סי' י"ז אותיות ג-ד) בזה.

ובקובץ הנ"ל (כרך כ"ח ע' רנג) הביא סוגית הגמ' דכאן הנ"ל ופירש"י: שיחד לו קרן זוית - דאושלי' ביתא. הלכך ברשות המפקיד הן, אבל הכא דמשכן שומר וקבל עליו שמירתן הרי הן כרגליו ע"כ. וכתב שם: וכביאור דברי הגמ' ורש"י מצאנו מחלוקת באחרונים, המחנה אפרים (הל' שכירות סי' א') מפרש בדברי הגמ' ורש"י, שאף בגוונא שמייחד מקום הנפקד מקבל עליו שמירה על הפירות, דהרי הגמ' באה ליישב

שביתת השור במקומו של הרועה ולא כאותה העיר, אכן גם מעיקר מה שהבעלים יכולים לקבוע שמקום שביתת כליו יהיה כשל אדם אחר, מוכרח לכאורה דיש דין מקום לכלי עצמו].

★★

בגמ': ת"ר א"ל הן מדבריות וא"ל הן בייתות מדבריות כ"ל שיוצאות בפתח ונכנסות ברביעה ראשונה וכו' רבי אומר א"ל וא"ל בייתות הן א"ל א"ל הן מדבריות כ"ל שיוצאות ורועות באפר ואין נכנסות ל"שוב לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. ומי אית ליה לרבי מוקצה וכו'.

כתב הגאון ר' יהושע מנחם אהרנברג זצ"ל בשו"ת דבר יהושע (ח"ה ענינים שונים סי' ו) שיש להבין לפי רבי מה סברת החילוק בין הבהמות שנכנסות ברביעה ראשונה שהם נחשבות בייתות לאלו שלא נכנסות כלל שהן מדבריות, דבשלמא לרבנן דמחלקין בין באות ולנות בתוך התחום לנות חוץ לתחום, שפיר מוכן טעמם, דכיון שלנות ביו"ט בתוך התחום אינן מוקצה, אבל לרבי דאפי' אם לנות חוץ לתחום לא הוי מוקצה, מאי איכפת לו אם נכנסות בימות הגשמים או לא, ומה סברא יש שאותן שאינן נכנסות לעולם יהיו מוקצה טפי.

אבל דבר זה למדתי מאיש כפרי אחד שאמר לי שיש בהמות שהן מיוחדין כדי לזבל השדות, והן עומדות כל השנה על פני השדות או סמוך להם להיות הזבל כשיצטרכו להם ואינן נכנסות לעולם לשוב, וא"כ יתכן דטעמו של רבי באותו שאינן נכנסות לשוב דהוי מוקצה לא מטעם זה שאינן נכנסות לעולם, אלא משום שעומדות לזבל ולא לשחיטה.

ועיין שם שמדמה אותן לתרנגולת העומדת לגדל ביצים, ומקשר שם בדרך פלפול נאה סוף מסכתין לתחלתה, ומבאר שם מדוע הוצרכה הגמרא כאן לתרץ על הקושיא ומי אית ליה לרבי מוקצה וכו' שלשה תירוצים, עיי"ש בדבריו הנחמדים מאד עיי"ש.

דף מ' ע"ב

בגמ': (בע"א) מקשה: ומי אית ליה לרבי מוקצה וכו' פצעילי תמרה לר"ש מהו וכו' ומשני (בע"ב): איבעית אימא הני נמי כגרוגרות וצימוקין דמי וכו'.

הנה המהרש"א הקשה, דסוגיא זו לא אזלא כסוגיא דריש מכילתין, דמחלק רב נחמן שם בין שבת ל"ט לענין

נהי דיש סברא לומר דכיון דברשותו דנפקד הוא עתה הרי הוא קונה שביתה כמוהו, אבל מאיזה טעם פקע רשותו של המפקיד מכליו שלו, הרי אין שום טעם לומר דבזה שמסר לפקדון סילק רשותו מכליו שלו והעמידום ברשות הנפקד, דלמה יעשה כן, ולכן הם סוברים דלעולם מרשות המפקיד לא יצא לדברי הכל, אלא רב סובר דכרגלי הנפקד ג"כ, מכיון שנמצא עכשיו אצלו ברשותו קנה שביתתו ג"כ, ולשמאל כולו ברשות המפקיד. ומכיון שהלכה כרב באיסורא, לכן ס"ל למ"ד זה שאין מוליכין הפירות אלא למקום שהמפקיד והנפקד יכולין לילך.

וע"ש בבני ציון שכתב לבאר לפי"ז ענין נפלא בדעות הבבלי והירושלמי בזה, דהירושלמי פריך לרב גם מרישא דמתניתין וגם מסיפא, ועל הקושי של הירושלמי מהרישא דמתניתין תירצו בירושלמי כעין תירוץ הבבלי בסיפא דאיירי בקרן זוית, ואילו על הקושי מהסיפא לא תירץ הירושלמי, ע"ש ענין נפלא בזה.

★★

בגמ': שור של פטם הרי הוא כרגלי כל אדם וכו'.

ולעיל (ל"ח ע"א) קאמר עוד שמואל בהמשך להנ"ל: שור של רועה הרי הוא כרגלי אותה העיר.

בספר אשר לשלמה להגאון ר' שלמה ברמן זצ"ל (סי' מ') הביא דפליגי הראשונים לגבי דין מקום שביתת כלים, דבעל המאור ס"ל דאין לכלים עצמם דין מקום, ורק שאסור להוציאן ממקום הבעלים, אך הרי"ף והרמב"ם ס"ל דהכלים עצמם קונים שביתה, ורק דמקום שביתתם הוא מקום הבעלים ע"ש.

ודקשה לפי"ז בגמ' כאן, דקאמר דשמואל וכנ"ל הדין דשור של פטם ושור של רועה, והיינו, דאם הקונה יהיה מעיר אחרת הוי תחום השור לא כתחום הרועה ולא כתחום הקונה אלא תחום אותה העיר, ומזה מוכח לכאוי דשייך שיקבעו הבעלים תחום לכלי אף שאינו בתחום שלו וגם לא של אדם אחר, ולכאוי כל זה יתכן רק אי נימא דלכלים עצמן יש דין מקום, אבל אם דין שביתה שלהן הוא רק שלא יוציאים ממקום הבעלים, אין שייך שיקבע להם שביתה מיוחדת.

ואולי יתכן דשור של רועה שביתתו או במקומו של רועה או של א' מבני העיר, ואם הקונה מעיר אחרת יהי

והנה הפנ"י והצל"ח הקשו על הא דקאמר בריש מכילתין, מכדי מאן סתמיה למתניתין רבי, מאי שנא גבי שבת סתם כר"ש וכו', והקשו דאמאי הוצרך להקדים דרבי הוא דסתמיה למתניתין, והא בלא זה היה יכול להקשות סתמא אסתמא, וע"ש מה שתרצו. ונ"ל לישב בתרי טעמא, חדא, דבלי רבי אפשר לומר דהטעם דאין מבקעין קורות ב"ט, הוא לא משום מוקצה, רק שמא ימלך משום הפסד קורות, ואתי למנועי משמחת י"ט, וכעין זה איתא לעיל (דף י') גבי יונה שובך ע"ש, אבל עכשיו דאמר דרבי סתם לן, ורבי לטעמיה דאמר אין שוחטין את המדבריות, וא"כ ס"ל דמוקצה אסור אף ב"ט, ולפ"ז גם הטעם דאין מבקעין קורות ב"ט, ג"כ הטעם משום מוקצה.

ועוד אפשר לתרץ, דבלי רבי אפשר לומר הא דאין מבקעין עצים מן הקורות, הוא רק בדאית ליה עצים אחרוני, אבל באין לו עצים אחרוני הוה אמינא דמותר לבקעות, ולפיכך מביא הא דרבי, ורבי לשיטתו דאמר אין שוחטין את המדבריות, דמשמע דאפילו אין לו בהמות אחרות ג"כ אסור משום מוקצה, וא"כ ה"נ דאין מבקעין עצים מיירי אפילו אין לו עצים ג"כ אסור משום מוקצה.

ולפ"ז תתיישב נמי קושית התוס' בריש מכילתין, דאמאי לא תנא ב"ש מתירין וב"ה אוסרין, אבל לפ"ז אפשר לתרץ, משום דאלו תנא ב"ה אוסרין, הוה אמינא דאמתי אוסרין ב"ה רק ביש לו ביצים אחרים, אבל באין לו ביצים אחרים מותר, לפיכך תנא ב"ה אומרים לא תאכל, דמשמע שלא תאכל כלל, ואפילו אין לו ביצים אחרים.

★★

והנה במה שהבאנו לעיל דלגבי מוקצה איתא בגמ' בריש המסכתא דבשבת דחמירא ולא אתי לזלולי - סתם לנו התנא כר"ש דמקל. ולגבי יו"ט דקיל ואתי לזלולי - סתם לן התנא כר"י דמחמיר, וקשה על דין זה, דהרי ביבמות (ק"ד ע"א) איתא: שבת דאיסור סקילה גזרו רבנן, יו"ט דאיסור לאו לא גזרו ב"י רבנן ע"כ. ומבואר דל"ש הסברא הנ"ל דבדבר חמור יותר מקילים ובדבר קל יותר מחמירים.

כתב חכ"א בקובץ הדרום (כרך כ"ו ע' 102 והלאה) לבאר בזה דיש בגזירת הרחקה ב' סוגים, יש שגזרו חכמים על דבר המותר כדי להרחיק את האדם מעבירה מסויימת.

מוקצה, דשבת, דחמירא ולא אתי לזלולי בה סתם לן כר"ש דמיקל, י"ט דקיל ואתי לזלולי ביה סתם לן כר"י דמחמיר, וא"כ לפ"ד ר"נ, אין כאן קושיא מהא דפצעילי תמרה דמיירי בשבת, לכך סבר לה רבי כר"ש דלא אתי לזלולי בה, אבל גבי מדבריות דמיירי ב"ט דקיל ואתי לזלולי ביה, לכך סבר כר"י דאית ליה מוקצה ע"ש במהרש"א.

וכתב בספר הדרת חיים (סי' ח') להעיר בזה, דהנה רש"י מפרש הכא דגם פצעילי תמרה מיירי ב"ט, וא"כ מיושבת בזה קושית המהרש"א, אך מדברי התוס' (שבת מ"ה ע"ב בד"ה לדבריו) לא משמע כן, שהקשו שם וז"ל: משמע דמספקא ליה אי רבי סבר לה כר"ש, ותימא אמאי לא מוכח מההיא דלקמן דסבר כר"ש וכו', והורה במנורה בנר וכו' ע"ש, שהניחו בקושיא, ואם סברי התוס' דפצעילי תמרה מיירי ב"ט, א"כ אין כאן הוכחה ממנורה דסבר רבי כר"ש, דהתם מיירי בשבת, ובפצעילי תמרה מיירי ב"ט.

אלא ע"כ צ"ל דהתוס' סברי דגם פצעילי תמרה מיירי בשבת דלא כרש"י, וא"כ תקשה לדידהו קושית המהרש"א, אך באמת התוס' לא ס"ל כר"נ דמחלק בין שבת ל"ט, כמו שהאריך הרא"ש כאן, דהרי"ף והרמב"ם פסקו כר"נ, אבל רש"י ותוס' פסקו דלא כר"נ ע"ש, וא"כ לא קשה לדידהו קושית המהרש"א כלל, דסוגיא דהכא אזלי אליבא דהלכתא, דאין נ"מ בין י"ט לשבת.

★★

והנה הבעל המאור הקשה בריש מכילתין על ר"נ דמי איכא מידי דבשבת שרי וי"ט אסור כמו שאיתא לעיל (דף י"ח), מי איכא מידי דבשבת שרי וביה"כ אסור לענין טבילת אדם ע"ש, והר"ן בסוף מכילתין מתרץ, דשבת ויה"כ חדא קדושא, אבל י"ט דקיל אתי לזלולי ביה ע"ש, ולענ"ד דפלוגתת הפוסקים אי הלכה כר"נ או לא, תליא בפלוגתת ב' סוגית אהרדי, דלעיל (דף ל"ה ע"ב) אמר שם, א"נ התם היינו טעמא דארבע וחמש קופות שרי משום שבת דחמירי ולא אתי לזלולי בה, אבל י"ט דקיל וכו' ע"ש, נמצא דהסוגיא אזלי אליבא דר"נ, ובריש (דף ל"ו) אמרו להיפך, התם הוא בשבת דאסור משום דחמיר, אבל י"ט דקיל שפיר דמי ע"ש, והיינו דלא כר"נ, נמצא דהרי"ף והרמב"ם פסקו כהסוגיא בדף (ל"ה), ורש"י והתוס' פסקו כהסוגיא דריש (דף ל"ו).

מצוות יום טוב, אבל גזירה פרטית היא למנוע מכשול בעבירה מסוימת. בוודאי צריך יותר להרחיק מעבירה חמורה מאשר מקלה. עכ"ד ודפח"ח.

★ ★

הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל בספרו בגדי יו"ט כתב כאן הדרן בדרך אגדה, ונביא חלק מדבריו:

והנה בדרך אגדתא ורמז נראה לומר כך לנעוץ סוף המסכתא בתחלתה, לעשות כבוד לתורה ונחת רוח ית"ש ויתעלה נראה כך, דהנה במשנה אמר אין משקין ושוחטין את המדבריות אבל משקין את הבייתות, אלו הן בייתות הלנות בעיר ואלו הן מדבריות הלנות באפר. הנה להבין דרך רמז כוונת חז"ל וחיידותם נראה כפי קוצר שכלי, דהנה בימי ביאת משיחנו במהרה בימינו, אז יהי היום הדין הגדול והנורא, ואז ישתו כל העכו"ם כוס התרעלה כמ"ש: כי כאשר שתיתם על הר קדשי כן ישתו כל הגוים וכו', וכן המשיל הנביא כמה פעמים עצמו מספר הפורעניות להשקאת כוס הפורענות, וכן אחז"ל (ירו' פרק ערבי פסחים) שעתיד הקב"ה להשקות אומ"ה ד' כוסות של פורעניות.

והנה גוף הפורעניות שלהם נמשל לזביחה ושחיטה, כמ"ש כי זבח גדול לה' בבצרה וכו', וכן אמר ישעי' ס"ו ובחרבו כל בשר ורבו חללי ה', וזה נמשל של שחיטה, והנה מבואר במדרש פ' דברים וז"ל: אתם עוברים בגבול אחיכם וכו' וז"ל אתם עוברים, אבל עשו יושב, כמ"ש בני שעיר החורי יושב הארץ. ולכך הנה אומות העולם אשר עושין עצמן עיקר העוה"ז, ולכך דומה להם העוה"ז לבית ממש, אבל לישראל הוי עיקר הבית עוה"ב, וזה הוי לנו דירת קבע, אבל בעוה"ז הוי כעובר דרך המדבר וכמ"ש כאורח נטה ללין כו', וכן אחז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שמים את עצמו כמדבר שנאמר ומדבר מתנה וכו', והכונה שמי שעושה עוה"ז לו רק כמדבר שלא להנות ממנו כמ"ש חז"ל (אבות פ"ו מ"ד) פת במלח תאכל ומים במשורה וכו' ועל הארץ תישן, אז אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב.

והנה עוה"ז נמשל ללילה כמ"ש במדרש במגילה רות ליני פה הלילה, בעוה"ז שהוא דומה ללילה וכו', וז"ש התנא שאנחנו בטוחין בו ית' דלע"ל כשיבא יום הדין האיום והנורא, אז אין משקין ושוחטין לא משקין את כוס התרעלה

בכגון זה אמרו בגמ' יבמות וכו"ל: "שבת דאיסור סקילה גזרו רבנן, יום טוב דאיסור לאו לא גזרו רבנן" שם המדובר הוא ביניקה מבהמה טהורה שהיא מפרק כלאחר יד, ופירש רש"י: שבת דאיסור סקילה יש במפרק בידיו גזרו רבנן ביונק, ואף על גב דמשנה הוא ואינה מלאכה מן התורה, אבל ביום טוב דכי עביד בידים ליכא אלא איסור לאו לא גזרו רבנן ביונק.

אבל יש שגזרו חכמים לא משום איסור מסויים אלא מפני טעם כללי, למשל ראו חכמים שביום טוב התירה תורה הרבה מלאכות ויבואו העם להניח מלאכתן ליום טוב. וכן כתב הרמב"ם (פרק א דיו"ט ה"ה): כל מלאכה שאפשר להעשות מערב יום טוב ולא יהיה בה הפסד ולא חסרון אם נעשית מבערב, אסרו חכמים לעשות אותה ביום טוב, אף על פי שהוא לצורך אכילה. ולמה אסרו דבר זה? גזירה שמא יניח אדם מלאכות שאפשר לעשותן מערב יום טוב ליום טוב, ונמצא יו"ט כולו הולך בעשיית אותן מלאכות, וימנע משמחת יום טוב ולא יהיה לו פנאי לאכול עכ"ל.

הרי שאין גזירה זו להרחיק מאיזה איסור מסויים, אלא שחששו חכמים שכל ענין יום טוב יתבטל בלי גזירה זו, שהרי התורה התירה מלאכות אוכל נפש הכל כדי שיתענגו ביום טוב ויהיה להם יום טוב חג ומועד, וחכמים חששו שבגלל ההיתר שהתירה תורה תהיה תוצאה להיפך, לפיכך גזרו גזירה כללית למעט הטירחא ביום טוב. כן ראו שמפני שיום טוב קל הוא יבואו לזלזל בו לאו דווקא באיזה איסור פרטי אלא בכל ענינו, ולפיכך אסרו בו כמה דברים, ובראשן מוקצה שאסור לאכול ולטלטל דברים המוקצים עד שיכין אותם מבערב, ומתוך כך יתן דעתו על ענין החג ויהדר לקדשו כראוי.

והא לך לשון הרמב"ן במלחמות תחילת ביצה: וכל עיקר לא דברו חכמים במוקצה אלא כדי שיברור ויזמין לעצמו צרכיו מערב יום טוב, ולא יצטרך למחר לחזור ולטרוח בסעודה וכו'. זהו מוקצה משום הכנה ואינו ענין להרחקה לבד עכ"ל.

גזירה כללית כזו מטבעה אינה שייכת אלא בדבר שהתורה הקילה בו ויש לחוש שיבואו להקל בו יותר ויותר, אבל כמובן בדבר שהתורה החמירה בו בכל פרטיו דברי תורה אינן צריכין חיזוק ואין מקום לגזירה כללית, ורק על כל פרט ופרט שייך לגזור להרחיק מן העבירה. גזירה כללית היא מעין חיזוק לכל הענין. למשל, גזירת מוקצה דהכנה מחזקת את

נקרא יום שכולו טוב, ולכך רמז כאן שלא יסבור האדם די ש בידו לתקן לעתיד לבוא מה שעיות כעת, ולכך נתנו רמז שסעודת שבת בעי הכנה מבעוד יום, ולכן כמו שמי שטרח בע"ש והכין אוכל בשבת, אבל מי שלא טרח בע"ש אין לו מה שיאכל בשבת, כמו כן לעת"ל מי שלא טרח בע"ש אין לו בשבת כלום.

וע"ש שהאריך עוד הרבה. ובסו"ד כותב:

ולכך אמר אין משקין ושוחטין את המדבריות שיושבין בגלות הדומה למדבר, המה אין משקין ושוחטין לע"ל, כי כבר קבלו עונשם בעוה"ז, אבל משקין ושוחטין לע"ל את הבייתות העכו"ם, אבל ישראל אין להם להתיירא מעונש כיון שנענשו בעוה"ז ואין לחוש שמא עכ"פ נשאר פירות מן העונות על העוה"ב, לכך אדרבה משילין פירות מן השמים דרך ארובה ביו"ט מה שנשכר, והקרן נשאר קיים למעלה וזורקין פירות למטה, אבל לא בשבת להיות נותנין הפירות מן העונות לעוה"ב לא, וזה לישראל, אבל העכו"ם לא יסברו שיתקנו מחדש לע"ל, לא כן הוא, רק כיון שביצה שנולדה ביו"ט בש"א תאכל ובה"א לא תאכל וכו', דאין מעשה לע"ל, ובעי הכנה בעוה"ז, כמו שבת דבעי הכנה, וע"כ ביצה אסורה שנולדה בו וא"ש ודו"ק והבן.

כן נראה לפרש לכבוד התורה ולומדי' וחדאי קב"ה בפלפולא. ע"כ.

ולא שוחטין היינו הפורעניות לעת"ל את המדבריות, אותן שעושין את עצמם כמדבר ועוסקין בתורה, אין משקין אותם ואין שוחטין אותם לע"ל, אבל משקין את כוס התרעלה ושוחטין את הבייתות, אלו שעושין להם העוה"ז לבית וישיבה של קבע להם משקין כוס של פורעניות ושוחטין לעת"ל.

ומפרש אלו הם בייתות, הלנות בעיר, שלנין בעוה"ז בכל תענוגי העוה"ז כדרך הלן בעיר היינו עוה"ז ומקום ישוב חשוב, ואלו הם מדבריות הלנות באפר הכונה כמש"א חז"ל ועל הארץ תישן וכתוב מפורש אומר כי שחה לעפר נפשינו וכו' קומה עזרתה לנו, אלו השוכבי' על הארץ ושפלים המה בעיניהם אלו אין משקין ושוחטין לע"ל.

★★

וע"ל מה ככה עשה התנא לסדר המשנה במס' זו הוא, כי אם יאמרו הרשעים נהי שכעת הם רשעים, לעתיד לבא אז גם הם יתחילו להטיב דרכם לעשות מעשים טובים ויתקנו אז אשר קלקלו עכשיו, אך באמת זה אינו שהרי אחז"ל היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם אבל לא למחר לעשותם, ואמרו עוד מי שטרח בע"ש יאכל בשבת, ולכך רמז התנא, לאמר ביצה שנולדה ביו"ט אסורה, ואמרו בגמ' משום הכנה, ולמה סעודת שבת ביו"ט בעי הכנה מבעוד יום וסעודת חול לא בעי הכנה מבעוד יום, אך הרמז על כך, דיום של לעתיד לבא